

สำเนารายงาน

พระเจ้าบรมวงศเธอ กรมพระนเรศร์วรฤทธิ์

เสด็จประเทศอเมริกา พ.ศ. ๒๔๒๙

พิมพ์ในงานพระราชทานเพลิงพระศพ

พระเจ้าบรมวงศเธอ กรมพระนเรศร์วรฤทธิ์

ณพระเมรุวัดเทพศิรินทร์

เม่ย ชาล พ.ศ. ๒๔๖๙

พิมพ์ที่โรงพิมพ์โสภณพิพรรฒธนากร

สำเนารายงาน

พระเจ้าบรมวงศเธอ กรมพระนเรศร์วรฤทธิ์

เสด็จประเทศอเมริกา พ.ศ. ๒๔๒๗

พิมพ์ในงานพระราชทานเพลิงพระศพ

พระเจ้าบรมวงศเธอ กรมพระนเรศร์วรฤทธิ์

ณ พระเมรุวัดเทพศิรินทร์

เมื่อปีชาล พ.ศ. ๒๔๖๙

พิมพ์ที่โรงพิมพ์โสภณพิพรรฒธนากร

NATIONAL LIBRARY

NATIONAL LIBRARY OF THAILAND
31111004576540

คำนำ

หนังสือนี้เป็นลำเนารายงารกราบบังคมทูล พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เมื่อครั้งกรมพระนเรศรวรฤทธิ์เป็นราชทูตสยามประจำอยู่ณราชสำนักเซ็นต์เยมส์กรุงลอนดอน ทรงรับตำแหน่งพิเศษเป็น ราชทูต ไป แสดง พระ ราชไม ตรี ต่อ สหปาลีรัฐอเมริกา เป็น ครั้ง แรก กรมขุนพิทยลาภพฤฒิชาดา (พระองค์เจ้าโสณบัณฑิตย์) ทรงเรียบเรียงรายงารนี้โดยตำแหน่งที่อยู่ในคณะทูตดังปรากฏอยู่ในหนังสือนี้แล้ว

ลำเนารายงารนี้กรมพระนเรศรวรฤทธิ์ ได้แสดงพระประสงค์ไว้ว่าให้ พิมพ์ในคราวหนึ่งคราวใดที่เหมาะ ได้ทรงคิดจะให้หอพระสมุด ฯ จัด การ พิมพ์ สำหรับ ทรง แจกใน งาร พระ ราช ทาน เพลิง ศพ หม่อม สุภาพกฤดากร ณอยุธยา ครั้งหนึ่งแล้ว แต่ในคราวนั้นมีเวลาน้อยทำไม่ทันหนังสือจึงค้างอยู่

เมื่อกรมพระนเรศรวรฤทธิ์สิ้นพระชนม์ลงแล้ว ถึงเวลาจะพระราชทานเพลิงพระศพ หม่อมเจ้าในกรมได้มาขอต่อหอพระสมุด ฯ ให้หาหนังสือสำหรับพิมพ์แจก กรรมการเห็นว่าลำเนารายงารนี้ถูกพระประสงค์ที่กรมพระนเรศรวรฤทธิ์ทรงแสดงไว้สมควรที่จะนำออกพิมพ์ในครั้งนี้

ผู้อ่านลำเนารายงารนี้ ย่อมจะเห็นว่ากรมขุนพิทยลาภพฤฒิชาดาได้ทรงเรียบเรียงไว้ โดยความพยายามจดจำเป็นอย่างดี ข้อความแต่ละอย่าง ๆ เลอียดเป็นที่สุด ผู้อยู่ในเมืองไทย ๔๐ ปีเศษมาแล้วอ่านรายงารนี้คงจะเพลิดเพลินมาก แลความเลอียดในการบรรยายข้อความคงจะทำให้ดูดดื่มยิ่งขึ้น

แต่มาในสมัยนี้ชาวเรามีความรู้กว้างขึ้น ความกล่าวเลื่อยดอาจทำให้รู้สึกไปอีกอย่างหนึ่ง แม้คน ๆ เดียวกันซึ่งเวลานี้มีอายุเพียง ๒๕ ปี ถ้าอ่านรายงานนี้เดียวนี้คงจะรู้สึกเพลิดเพลินน้อยกว่าอ่านเมื่อยังหนุ่มประมาณ ๔๐ ปีมาแล้วเป็นแน่ ทั้งนี้ไม่ใช่ความบกพร่องของท่านผู้เรียบเรียงรายงาน หากเป็นด้วยความเปลี่ยนแปลงตามเวลานั้นเอง อนึ่งผู้ที่เคยรับราชการในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ย่อมทราบกันโดยมากว่าสมเด็จพระบรมมหาราชมีพระราชอัธยาศัยโปรดความเลื่อยดอาจกล่าวตัวอย่างได้ว่าหนังสือที่เจ้ากระทรวงต่าง ๆ ทูลเกล้า ฯ ถวายขึ้นไปขอเรียนพระราชปฏิบัตินั้น ถ้ามีลำเนาหนังสือสอดขึ้นไปเป็นเครื่องประกอบพระราชดำริห์ ถึงจะมากเท่าใดก็มักจะทรงอ่านตลอดหมด บางทีเจ้าหน้าที่ในกระทรวงทำลำเนาพลาดพลั้ง เจ้ากระทรวงมิทันทราบนำทูลเกล้า ฯ ถวายขึ้นไป เคยถูกทรงทักลงมาก็มีฉันนี้เป็นต้น รายงานที่พิมพ์ลำเนาในสมุดเล่มนี้ เป็นของเรียบเรียงทูลเกล้า ฯ ถวายสมเด็จพระบรมมหาราช ผู้อ่านในสมัยนี้ที่ไม่ชอบฟังความเลื่อยด อ่านไปอาจเกิดเบื่อในที่บางแห่ง จึงควรกล่าวไว้ในที่นี้ว่าควรคำนึงว่าเวลาผิดกันอย่างหนึ่งอีกอย่างหนึ่งรายงานนี้เรียบเรียงทูลเกล้า ฯ ถวายสมเด็จพระบรมมหาราช ผู้โปรดเลื่อยด ผู้เรียบเรียงเป็นเจ้านายย่อมจะทราบพระราชอัธยาศัยจึงทรงทำดังนี้

ส่วนถ้อยคำสำนวนนั้นเล่า เวลาที่ผิดกันเพียง ๔๐ ปีเศษเท่านี้ก็ทำให้แปลกกันมากเลยแล้ว ใน ๔๐ ปีเศษที่ล่วงมานี้ภาษาไทยเดิรมาก

ที่ว่า "เดิร" นั้น หมายความว่าความรู้ที่เกิดใหม่ทำให้ต้องมีคำในภาษาของเราเพิ่มเติมออกไปร่ำไป ถึงในสมัยนี้ก็ยังเดิรอยู่เช่นนั้น เพราะเหตุว่าความรู้ที่เกิดใหม่นั้น จำจะต้องมีคำเรียกชื่อจึงจะพูดกันเข้าใจ แลเมื่อใช้กันมากเข้าก็จำจะต้องมีคำที่เรียกง่าย เป็นต้นว่าเมื่อแรกที่เราทราบเรื่องเตเลกราฟเข้านั้น ความรู้ยังไม่แพร่หลาย เราก็ใช้คำฝรั่งว่าเตเลกราฟไปก่อน ครั้นเตเลกราฟเป็นของรู้จักทั่วกันแลใช้ทั่วบ้านทั่วเมืองแล้วจะขืนใช้ศัพท์ฝรั่งอยู่ ก็เหลือความสามารถของสามัญชนที่จะใช้ได้ จึงต้องเกิดคำไทยมาแทน หรือถ้ามิใช่คำไทยแท้ก็เป็นคำที่ไทยพูดได้สดวกกว่าศัพท์ฝรั่ง คำว่าเตเลกราฟจึงมีคำว่า "โทรเลข" มาแทนดังนี้

ผู้อ่านหนังสือนี้คงจะสังเกตว่ามีคำหลายคำ ซึ่งใช้ผิดกับที่เราใช้ในสมัยนี้ เช่น "ประเทศอเมริกาอันรวมกัน" ซึ่งเดี๋ยวนี้เราเรียกว่าสหปาลีรัฐอเมริกาเป็นต้น อนึ่งศัพท์ฝรั่งซึ่งในเวลานี้เรามีคำใช้แทนนั้น ในสมัยที่เขียนรายงานนี้คำไทยยังไม่มีแทน จึงยังใช้คำฝรั่งอยู่เป็นอันมาก

สหปาลีรัฐอเมริกาเมื่อ ๕๐ ปีเศษมานั้น เป็นอเมริกาสมัยปัจจุบันแต่กรมขุนพิทยลาภ ฯ ทรงเล่าตำนานถอยหลังไปบ้างเช่นที่ทรงกล่าวถึงยอช วอชิงตัน ประธานาธิบดีคนแรกนั้น ก็กล่าวถอยหลังไปถึง ๙๐ ปีเป็นต้น ประธานาธิบดีคนที่กรมพระนเรศร์ ฯ เสด็จไปพบนั้น ชื่อ เชสเตอร เอ.อาเทอร์ เป็นประธานาธิบดีคนที่ ๒๑ ของสหปาลีรัฐอเมริกา เคยเป็นรอง

ประธานาธิบดีอยู่กับเปรสิเดนต์การ์ฟิลด์ เปรสิเดนต์การ์ฟิลด์สิ้นชีวิตเวลาอยู่ในตำแหน่ง ผู้เป็นตัวรองคือเชสเตอร์ เอ.อาเทอร์ จึงเข้าสวมตำแหน่งเป็นประธานาธิบดีแทนอยู่จนสิ้นกำหนดของเปรสิเดนต์การ์ฟิลด์ เมื่อสิ้นกำหนดนั้นแล้วจึงมีการเลือกเปรสิเดนต์ใหม่ เวลาที่กรมพระนเรศร์ ฯ เสด็จไปนั้น เป็นปีสุดท้ายของเปรสิเดนต์อาเทอร์ พอปีหน้าก็เปลี่ยนตัวเปรสิเดนต์

รายงานนี้เป็นบันทึกเลอียดซึ่งสมควรแท้ที่จะพิมพ์ไว้มิให้สูญเป็นเครื่องประดับพระเกียรติยศกรมพระนเรศร์วรฤทธิ์ แลกรมขุนพิทยลาภพฤฒิชาดาส่วนหนึ่ง

อนึ่งเจ้าภาพได้เรียงลำดับวันในพระประวัติ กรมพระนเรศร์วรฤทธิ์ส่งมายังกรรมการ ปรากฏตำแหน่งแลหน้าที่ราชการที่ได้ทรงปฏิบัติติดต่อกันมา ตั้งแต่พระชนมพรรษายังอ่อนตราบเท่าทรงพระชรา . ในที่สุดได้ทรงรับตำแหน่งเสนาบดีที่ปรึกษาอยู่จนสิ้นพระชนม์ มีทั้งวันที่ทรงรับพระราชทานเครื่องหมายความชอบในราชการต่าง ๆ ด้วย ลำดับวันนั้นเสมอกับเป็นพระประวัติย่อ ทำให้เห็นแนวทางที่ทรงจำเริญในราชการตลอดมา จึงได้นำลงพิมพ์ไว้ในท้ายคำนำนี้

พิทยาลงกรณ อุปนายก

หอพระสมุดวชิรญาณ

วันที่ ๒๙ เมษายน พระพุทธศักราช ๒๔๖๙

พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระนเรศรวรฤทธิ์

พ.ศ. ๒๓๙๘—๒๔๖๘

ลำดับวัน

ซึ่ง

พระเจ้าบรมวงศเธอ กรมพระนเรศรวรฤทธิ์

ทรงรับตำแหน่งในราชการแลรับพระราชทานเครื่องราชอิศริยาภรณ์
แลเครื่องหมายความชอบต่าง ๆ

พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระนเรศรวรฤทธิ์ มหิศวรราชรวิวงศ์ สิทธิประสงค์กฤดาธิการ สุทธสันดานสิ้ตลหฤไทย มไหสวริยราชนิติธาดา สุปรีชาสรรพกิจโกศล วิมลสุจริตจริยานุวัตร พุทธาทิรัตนสรณารักษ์ อุดมศักดิบพิตร พระนามเดิมพระองค์เจ้ากฤดาภินิหาร เปนพระเจ้าลูกเธอที่ ๑๗ หรือพระราชโอรสที่ ๘ ในพระบาทสมเด็จพระรามาธิบดีศรีสินทรมหามงกุฎ พระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เจ้าจอมมารดากลิ่นเปนเจ้าจอมมารดา ประสูติในพระบรมมหาราชวัง เมื่อวันจันทร์ เดือน ๖ แรม ๗ ค่ำ ปีเถาะสัปตศก จุลศักราช ๑๒๑๗ ตรงกับวันที่ ๗ พฤษภาคม พระพุทธศักราช ๒๓๙๘ เปนปีที่ ๕ ในรัชกาลที่ ๔ เปนต้นสกุลกฤดากร ณอยุธยา

วันจันทร์ เดือน ๖ ขึ้น ๔ ค่ำ ปีชวดฉศก จุลศักราช ๑๒๒๑ (รัชกาลที่ ๔ เสด็จออกพระที่นั่งอนันตสมาคม พระราชทานเครื่องพระอิศริยยศ คือพานทองคำเครื่องในพร้อมสำรับ ๑ คนโททองคำมีพานรองสำรับ ๑ กระโถนทองคำ ๑ แก่พระเจ้าลูกยาเธอ พระองค์เจ้ากฤดาภินิหาร

วันจันทร์ เดือน ๖ ขึ้น ๑๐ ค่ำ วันอังคาร เดือน ๖ ขึ้น ๑๑ ค่ำ วันพุธ เดือน ๖ ขึ้น ๑๒ ค่ำ ปีเถาะนพศก จุลศักราช ๑๒๒๙ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ ให้มีการสวดมนต์โสกันต์ พระเจ้าลูกยาเธอ พระองค์เจ้ากฤดาภินิหาร พระเจ้าลูกเธอ พระองค์เจ้าเสมอใสมยหรรษา พระเจ้าลูกเธอ พระองค์เจ้าอนงค์นพคุณ พระเจ้าลูกเธอ พระองค์เจ้าวาณีรัตนกัญญา กับพระองค์เจ้าวิไลยทรงกัลยา (พระราชธิดาพระบาทสมเด็จพระปิ่นเกล้าเจ้าอยู่หัว)

วันพฤหัสบดี เดือน ๖ ขึ้น ๑๓ ค่ำ เช้าโสกันต์ เย็นสมโภชที่พระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท

วันจันทร์ เดือน ๑๒ แรม ๗ ค่ำ ปีเถาะนพศก ๑๒๒๙ พระราชทานหีบหมากทองคำลงยา หุ้มไม้แดง ในพระบรมมหาราชวังชั้นใน คือหีบสมโภชโสกันต์เปนเดือน ๖

วันอาทิตย์ เดือน ๑๒ ขึ้น ๑๓ ค่ำ ปีระกาเบญจศก จุลศักราช ๑๒๓๕ พระราชทานตรามัณฑนาภรณ์ ม.ม. แก่พระเจ้าน้องยาเธอ พระองค์เจ้ากฤดาภินิหาร ที่พระที่นั่งมูลสถานบรมอาสน์

วันอาทิตย์ เดือน ๑๒ แรม ๑๒ ค่ำ ปีระกาเบญจศก จุลศักราช ๑๒๓๕ เสด็จออกพระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท พระราชทานตราจุลจอมเกล้าครั้งแรกพระราชทานตราทุติยจุลจอมเกล้า (แลเติมดาราในวันนั้นเปนพิเศษ) แก่พระเจ้าน้องยาเธอ พระองค์เจ้ากฤดาภินิหาร

วันพฤหัสบดี เดือน ๘ ขึ้น ๑๐ ค่ำ ปีจอฉศก จุลศักราช ๑๒๓๖ สมโภชที่พระที่นั่งอมรินทรวินิจฉัย คือพระเจ้าน้องยาเธอ พระองค์เจ้ากฤดาภินิหาร ซึ่งจะทรงผนวชเปนภิกษุ ๑ พระเจ้าน้องยาเธอ พระองค์เจ้าไชยานุชิต ๑ พระเจ้าน้องยาเธอ พระองค์เจ้าวรวรรณากร ๑ รวม ๒ หม่อมเจ้ากรรณเจียก หม่อมเจ้าชายดำ ในพระเจ้าพี่ยาเธอ กรมหมื่นมเหศวรศิวิลาศ ๒ รวม ๔ ที่จะทรงผนวชเปนสามเณร ค่ำมีพระราชทานเลี้ยงที่พระที่นั่งสมมุติเทวราชอุปบัติ มีพระองค์เจ้ารับพระราชทานเลี้ยง ๒๐ องค์ รุ่งขึ้นวันศุกร์ เดือน ๘ ขึ้น ๑๑ ค่ำ เวลาเที่ยงแล้วทรงผนวชในพระอุโบสถวัดพระศรีรัตนศาสดาราม แล้วพระองค์เจ้าสามพระองค์เข้าไปประทับอยู่ที่วัดพระพุทธรัตนสถานคืน ๑ พร้อมด้วยพระอุปัชฌายาจารย์ ทรงประทับในพระที่นั่งทรงผนวช พระองค์เจ้าพระกฤดาภินิหาร ประทับที่พระตำหนักเล็ดจ พระองค์เจ้าสามเณร ไชยานุชิต พระองค์เจ้าสามเณรวรวรรณากร ประทับกุฎีเล็กพระองค์ละหลัง รุ่งขึ้นวันเสาร์ เดือน ๘ ขึ้น ๑๒ ค่ำ จึงไปประทับวัดบวรนิเวศ

วันศุกร์ เดือน ๘ ขึ้น ๒ ค่ำ ปีจอฉศก จุลศักราช ๑๒๓๖ เวลา ๘ ทุ่ม พระองค์เจ้าพระกฤดาภินิหารลาผนวช

วันอาทิตย์ เดือน ๘ ขึ้น ๔ ค่ำ ปีจอฉศก จุลศักราช ๑๒๓๖ เวลาบ่าย ๕ โมง เสด็จออกพระที่นั่งบรมราชสถิตมโหพาร โปรดเกล้า ฯ ให้พระเจ้าน้องยาเธอ พระองค์เจ้ากฤดาภินิหาร ท.จ.ว, ม.ม, เปนปรีวีเคาน์ซิลลอร์คราวแรก (ลำดับที่ ๘) ถวายสัตย์ตอนที่ ๓ พร้อมกัน ๓ พระองค์ คือสมเด็จเจ้าฟ้าจาตุรนตรัศมี พระองค์เจ้ากฤดาภินิหาร พระองค์เจ้าคัคณางคยุคล

วันจันทร์ เดือน ๑๑ ขึ้น ๒ ค่ำ ปีจอฉศก จุลศักราช ๑๒๓๖ โปรดเกล้า ฯ ให้พระเจ้าน้องยาเธอ พระองค์เจ้ากฤดาภินิหาร ปรีวีเคาน์ซิลลอร์ เปนคอมมิตตี ชำระตรวจสอบบาญชีเงินค่านา ซึ่งพระยาอาหารบริรักษ์ (นุช) ทำขึ้นทูลเกล้า ฯ ถวาย ว่าได้ส่งเงินคลังตั้งแต่ปีกุญตรีศก ๑๒๑๓ จนถึงปีวอกจัตวาศก ๑๒๓๔ รวม ๒๒ ปี หาถูกต้องกับจำนวนคลังซึ่งพระไชยยศสมบัติถวายไม่ เงินทางกรมนาสูงกว่ามาก คอมมิตตีเคาน์ซิลลอร์ออฟเสตต ๑๑ ปรีวีเคาน์ซิล ๖ รวม ๑๗ ปรีวีเคาน์ซิล คือ พระเจ้าน้องยาเธอ พระองค์เจ้ากฤดาภินิหาร พระเจ้าน้องยาเธอ พระองค์เจ้าคัณางคยุคล พระองค์เจ้าสายสนิทวงศ์ พระราชเสนา (เดช) พระนรินทร์ (พุ่ม) หลวงพิจารณ์จักรกิจ (เจิม อมาตยกุล)

วันเสาร์ เดือน ๑๒ แรม ๑๒ ค่ำ ปีจอฉศก จุลศักราช ๑๒๓๖ เสด็จออกพระที่นั่งอนันตสมาคม พระราชทานตราปฐมจุลจอมเกล้า ป.จ. แก่พระเจ้าน้องยาเธอ พระองค์เจ้ากฤดาภินิหาร

วันอาทิตย์ เดือน ๕ ขึ้น ๘ ค่ำ ปีจอฉศก จุลศักราช ๑๒๓๖ เสด็จก่อฤกษ์พระอุโบสถวัดปากอ่าว (ปรมัยยิกาวาส) ที่ปากคลองเกร็ดเมืองนนทบุรี พระเจ้าบรมไหยิกาเธอ กรมสมเด็จพระสุดารัตนราชประยูร ทรงปฏิสังขรณ์ พระองค์เจ้ากฤดาภินิหารเปนนายกอง พระราชสงคราม (ทัต) เปนนายช่างทำ

วันพุธ แรม ๗ ค่ำ เดือน ๖ ปีกุญสัปตศก จุลศักราช ๑๒๓๗ คือวันที่ ๒๖ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๔๑๘ เสด็จพระราชดำเนิรยังวังพระเจ้า

น้องยาเธอ พระองค์เจ้ากฤดาภินิหาร พระราชทานพระสุพรรณบัฏ เปนกรมหมื่นนเรศรวรฤทธิ์ ได้รับพระราชทานเครื่องราชอิศริยยศคือ พระมาลาเศร้าสะเทิ้น มีพระหยี่ก่า ๑ ฉลองพระองค์จีบเอวเยียรบับ กับเจียรบาท พระแสงดาบยี่ปุ่นฝักทองคำสลัก ๑ กาน้ำรูปกระบอกฝา ตรามหามงกุฎมีถาดรองสำรับ ๑ หีบหมากเสวยทองคำจำหลักลาย พงศาวดาร ๑ เกี้ยวยอดพระมาลาทองคำลงยา ๑

วันจันทร์ เดือน ๘ แรม ๔ ค่ำ ปีเถาะเอกศก ๑๒ จุลศักราช ๑๒๔๑ (วันที่ ๕ ยุไล ค.ศ. ๑๘๗๙) เสด็จออกพระที่นั่งวโรภาสพิมาน พระราชทานตรากองเซเซียวเดอวิลาวิโซซา ชั้นที่ ๒ ของประเทศโปรตุคอล แก่พระเจ้าน้องยาเธอ กรมหมื่นนเรศรวรฤทธิ์

วันพุธ เดือน ๙ แรม ๘ ค่ำ ปีมะเมียจัตวาศก ๑๕ จุลศักราช ๑๒๔๔ เสด็จออกพระที่นั่งจักรีมหาปราสาท ทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ ตั้งให้พระเจ้าน้องยาเธอ กรมหมื่นนเรศรวรฤทธิ์ เปนภราดรของเครื่องขัติยราชอิศริยยศอันมีเกียรติยศรุ่งเรืองยิ่ง มหาจักรีบรมราชวงศ์

วันเสาร์ เดือน ๑๑ แรมค่ำ ๑ ปีมะเมียจัตวาศก ๑๕ จุลศักราช ๑๒๔๔ เสด็จออกพระที่นั่งอมรินทรวินิจฉัย พระราชทานพระราชหัตถเลขาตั้งให้พระเจ้าน้องยาเธอ กรมหมื่นนเรศรวรฤทธิ์ เปนสภานายกหอพระสมุดวชิรญาณ จำนวนปีมะเมียจัตวาศก (กึ่งปี) ถึงปีมะแมเบญจศก (กึ่งปี)

จุลศักราช ๑๒๔๕ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ พระราชทานตั้งให้พระเจ้าน้องยาเธอ กรมหมื่นนเรศรวรฤทธิ์ เปนราชทูตมีอำนาจเต็มประจำกรุงอังกฤษแลยุไนเต็ดสเตตส์ออฟอเมริกา แลได้รับพระราชทาน

ยศทหารเปนนายพันโท นายทหารพิเศษกรมทหารมหาดเล็กรักษาพระองค์ ของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว

วันพฤหัสบดี เดือน ๑๐ แรม ๔ ค่ำ ปีจออัฐศก จุลศักราช ๑๒๔๘ (๑๖ เซ็บเต็มเบอร์ ค.ศ. ๑๘๘๖) ทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ ให้กรมหมื่นนเรศรวรฤทธิ์ ๑ พระองค์เจ้าสวัสดิโสภณ ๑ พระยาเทพประชุน (พุ่ม ศรีชัยยันต์) ผู้ว่าที่เกษตราธิบดี ๑ พระธรรมสารนิติ ๑ ทั้ง ๔ เปนผู้มีอำนาจปฤกษาพร้อมกันบังคับการสิทธิขาด ในตำแหน่งที่เสนาบดีกรมพระนครบาล

วันอังคาร เดือนยี่ แรม ๑๐ ค่ำ ปีจออัฐศก จุลศักราช ๑๒๔๘ เสด็จประทับพลับพลาหน้าพระที่นั่งสุทไธศวรรย์ พระราชทานเครื่องราชอิศริยยศมงกุฎสยามชั้นที่ ๑ มหาสุราภรณ์ แก่พระเจ้าน้องยาเธอ กรมหมื่นนเรศรวรฤทธิ์

วันอังคาร เดือน ๑๐ อีน ๓ ค่ำ ปีจออัฐศก ๑๒๔๘ โปรดเกล้า ฯ ให้พระเจ้าน้องยาเธอ กรมหมื่นนเรศรวรฤทธิ์ เปนคอมมิตตีตรวจความที่มีผู้ร้องฎีกากล่าวโทษลูกขุน

ลำดับต่อมาทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ ให้เปนคอมมิตตีตรวจฎีกา จนถึงวันที่ ๕ กันยายน ร.ศ. ๑๐๘ โปรดเกล้า ฯ ให้เลิกคอมมิตตีตรวจฎีกา

วันที่ ๒๒ มกราคม ร.ศ. ๑๐๙ พระราชทานเครื่องราชอิศริยาภรณ์อันเปนที่เชิดชูยิ่ง ช้างเผือกชั้นที่ ๒ ชื่อจุลวราภรณ์ แก่พระเจ้าน้องยาเธอ กรมหมื่นนเรศรวรฤทธิ์

วันที่ ๒๙ มีนาคม ร.ศ. ๑๑๐ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ ให้กรมหมื่นนเรศรวรฤทธิ์ เปนเสนาบดีว่าการกรมพระนครบาล ประกาศวันที่ ๑ เมษายน ร.ศ. ๑๑๑

วันที่ ๑๒ พฤศจิกายน ร.ศ. ๑๑๒ (พ.ศ. ๒๔๓๖) เสด็จออกพระที่นั่งอนันตสมาคม พระราชทานเครื่องราชอิศริยาภรณ์อันเปนโบราณมงคลนพรัตนราชวราภรณ์ แก่พระเจ้าน้องยาเธอ กรมหมื่นนเรศรวรฤทธิ์ กับพระชำมรงค์นพเก้าองค์ ๑ ด้วย

วันที่ ๓ ธันวาคม ร.ศ. ๑๑๒ เสด็จประทับพระที่นั่งไพศาลทักษิณเฉียงพระในการพระราชพิธีรัชฎาภิเษก พระราชทานเครื่องราชอิศริยาภรณ์อันเปนที่เชิดชูยิ่ง ช้างเผือกชั้นที่ ๑ มหาวราภรณ์ แก่พระเจ้าน้องยาเธอ กรมหมื่นนเรศรวรฤทธิ์

วันพฤหัสบดีที่ ๒๔ มกราคม รัตนโกสินทรศก ๑๑๓ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ ให้พระเจ้าน้องยาเธอ กรมหมื่นนเรศรวรฤทธิ์ เปนรัฐมนตรี

วันที่ ๑๒ กุมภาพันธ์ ร.ศ. ๑๑๓ โปรดเกล้า ฯ ให้เปนกรรมการตรวจตัดสินความฎีกา แลตรวจคำพิพากษาที่ค้างเก่าแลจะมีใหม่ต่อไป

วันที่ ๗ ธันวาคม ร.ศ. ๑๑๖ โปรดเกล้า ฯ พระราชทานเหรียญดุษฎีมาลา เข็มราชการการแผ่นดิน แก่พระเจ้าน้องยาเธอ กรมหลวงนเรศรวรฤทธิ์

วันที่ ๑๐ พฤศจิกายน ร.ศ. ๑๑๘ (พ.ศ. ๒๔๔๒) เสด็จออกพระที่นั่งจักรีมหาปราสาท ในการพระราชพิธีฉัตรมงคล พระราชทานพระสุพรรณบัฏเลื่อนพระเจ้าน้องยาเธอ กรมหมื่นนเรศรวรฤทธิ์ เปนกรมหลวงนเรศรวรฤทธิ์ แลได้รับพระราชทานเครื่องราชอิศริยยศ คือ

พระแสงดาบศิริรัษะสิงห์ทองคำลงยาราชาวดี ฝักทองคำประดับพลอย (คือดาบตำแหน่งเจ้าพระยายมราช) ๑ ประคำทองคำสายทอง ๑ ที่ชาฎาดทองคำมีจุน ชามรองบั้นแลบั้นทองทำพร้อมทั้งชุด

วันที่ ๒ กุมภาพันธ์ ร.ศ. ๑๒๐ เสด็จประทับพลับพลาพระราชทานเหรียญรัตนาภรณ์รัชกาลที่ ๔ (ชั้นที่ ๓) แก่พระเจ้าน้องยาเธอ กรมหลวงนเรศรวรฤทธิ์

วันที่ ๒๑ กันยายน ร.ศ. ๑๒๒ ได้รับพระราชทานเหรียญจักรพรรดิมาลากาไหล่ทอง

วันที่ ๒๓ กันยายน ร.ศ. ๑๒๓ พระราชทานเข็มราชการในพระองค์สำหรับเหรียญดุษฎีมาลา

วันที่ ๒๖ พฤศจิกายน ร.ศ. ๑๒๖ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ ให้กรมหลวงนเรศรวรฤทธิ์ ย้ายเป็นเสนาบดีกระทรวงโยธาธิการ (ส่งหน้าที่กันวันที่ ๕ ธันวาคม)

วันที่ ๑๘ พฤศจิกายน ร.ศ. ๑๒๖ พระราชทานเข็มอักษรในการเสด็จประพาสยุโรป เข็มเงินตามแบบ ค ผู้อยู่รักษาพระนคร ๒ คราว แก่พระเจ้าน้องยาเธอ กรมหลวงนเรศรวรฤทธิ์

วันที่ ๑๐ พฤศจิกายน ร.ศ. ๑๒๗ เสด็จประทับพลับพลา ส่วดมนต์ก่อพระฤกษ์พระที่นั่งอนันตสมาคม พระราชทานเหรียญรัตนาภรณ์รัชกาลที่ ๕ ชั้นที่ ๑ แก่พระเจ้าน้องยาเธอ กรมหลวงนเรศรวรฤทธิ์

วันที่ ๑๖ พฤศจิกายน ร.ศ. ๑๒๘ พระราชทานเครื่องราชอิศริยาภรณ์ปฐมจุลจอมเกล้าวิเศษ แก่พระเจ้าน้องยาเธอ กรมหลวงนเรศรวรฤทธิ์

วันที่ ๑๖ กุมภาพันธ์ ร.ศ. ๑๒๔ เสด็จประทับประจำหน้าพระที่นั่งราชฤดีในสวนดุสิต งารพระราชพิธีพระชนมายุสมมงคล พระราชทานเข็มพระชนมายุสมมงคลชั้นที่ ๑ ทองคำลงยาราชาวดี แก่พระเจ้าน้องยาเธอ กรมหลวงนเรศรวรฤทธิ์

วันที่ ๒๓ ตุลาคม ร.ศ. ๑๒๙ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เสด็จสวรรคต พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ ให้พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหลวงนเรศรวรฤทธิ์ เป็นผู้จัดการพระราชพิธีต่าง ๆ เป็นต้นแต่การพระราชพิธีบรมราชาภิเษก และงารพระบรมศพ ได้ทรงบัญชาการสร้างพระเมรุมาศท้องสนามหลวงด้วย

วันที่ ๑๒ ธันวาคม ร.ศ. ๑๒๙ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ ให้พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหลวงนเรศรวรฤทธิ์ เป็นสมุหมนตรี

วันที่ ๓๑ ธันวาคม ร.ศ. ๑๒๙ พระราชทานเหรียญรัตนาภรณ์ ว.ป.ร. ชั้นที่ ๑ แก่พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหลวงนเรศรวรฤทธิ์

วันที่ ๒๐ สิงหาคม ร.ศ. ๑๓๐ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ พระราชทานยศแก่พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหลวงนเรศรวรฤทธิ์ เป็นมหาอำมาตย์เอก

วันที่ ๒๖ มิถุนายน ร.ศ. ๑๓๐ ได้รับพระราชทานตราวชิรมาลา

วันที่ ๖ พฤศจิกายน ร.ศ. ๑๓๐ พระราชทานตรารัตนวราภรณ์ แก่พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหลวงนเรศรวรฤทธิ์

วันที่ ๑๑ พฤศจิกายน ร.ศ. ๑๓๐ พ.ศ. ๒๔๕๔ เสด็จออกพระที่นั่งอมรินทรวินิจฉัย ในการพระราชพิธีฉัตรมงคล พระราชทานพระสุพรรณบัตรเลื่อนพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหลวงนเรศรวรฤทธิ์ เปน กรมพระนเรศรวรฤทธิ์ มหิศวรราชรวิวงศ์ สิทธิประสงค์ปรีดาธิการ สุทธสันดานศรีตลหฤไทย มไหสวริยราชนิติชาตา สุปรีชาสรรพกิจโกศล วิมลสุจริตจริยาวัตร พุทธาทิรัตนสรณารักษ์ อุดมศักดิบพิตร พระราชทานเพิ่มเครื่องราชอิศริยยศ เครื่องในพานทองเปนเครื่องลงยาราชาวดีพร้อมทั้งสำรับ

วันที่ ๔ มีนาคม ร.ศ. ๑๓๐ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ ให้พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระนเรศรวรฤทธิ์ เปนเสนาบดีกระทรวงมุรธาธร

วันที่ ๒๗ มีนาคม ร.ศ. ๑๓๐ โปรดเกล้า ฯ ให้เปนผู้บัญชาการกรมศิลปากร

วันที่ ๓๑ สิงหาคม พ.ศ. ๒๔๕๕ พระราชทานยศ มหาเสวกเอกในกระทรวงวังเปนพิเศษ

วันที่ ๑๐ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๔๕๖ พระราชทานเครื่องราชอิศริยาภรณ์ มหาปรมาภรณ์ แก่พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระนเรศรวรฤทธิ์

วันที่ ๒๘ ธันวาคม พ.ศ. ๒๔๕๗ พระราชทานยศเลื่อนเปนนายกองตรี สังกัดกรมเสือป่าราบหลวงรักษาพระองค์

วันที่ ๑๘ มิถุนายน พ.ศ. ๒๔๖๕ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ ให้พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระนเรศรวรฤทธิ์ เปนกรรมการตรวจคำแปลประมวลกฎหมายแพ่ง

วันที่ ๒๙ มิถุนายน พ.ศ. ๒๔๖๑ โปรดเกล้า ฯ ให้พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระนเรศรวรฤทธิ์ ออกจากตำแหน่งเสนาบดีกระทรวงมุรธาธร เป็นเสนาบดีที่ปรึกษา

พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระนเรศรวรฤทธิ์ มีโอรส ๑๕ ธิดา ๗ รวม ๒๒ องค์

พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระนเรศรวรฤทธิ์ ประชวรพระโรคพระอันตะพิการ ตั้งแต่วันที่ ๖ สิงหาคม พ.ศ. ๒๔๖๘ สิ้นพระชนม์วันจันทร์ที่ ๑๐ สิงหาคม พ.ศ. ๒๔๖๘ คำนวณพระชนมายุได้ ๗๑ พรรษา

วันที่ ๑๑ สิงหาคม พ.ศ. ๒๔๖๘ พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว เสด็จพระราชดำเนินยังวังพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระนเรศรวรฤทธิ์ สรงน้ำพระศพ พระราชทานพระโกษฐกุดั่นใหญ่ ทรงพระศพเป็นพระเกียรติยศ แลทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ ให้มีประโคมประจำพระศพ กลองชนะ ๒๐ จ่าปี่ ๑ จ่ากลอง ๑ แตรงอน ๒ แตรฝรั่ง ๒ สังข์ ๑ กับพระสงฆ์สวดพระอภิธรรมทั้งกลางวันกลางคืน รับพระราชทานฉันของหลวงเช้า ๘ รูป เพล ๘ รูป กำหนด ๑๕ วัน

ครั้นวันที่ ๒ พฤศภาคม พ.ศ. ๒๔๖๙ พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ ให้มีงานพระราชทานเพลิงณพระเมรุวัดเทพศิรินทราวาส พระราชทานพระโกษฐทองใหญ่ทรงพระศพเป็นพระเกียรติยศ

สารบารพ์

ระยะทางไปทวีปอเมริกา หน้า ๑

คณะทูตโดยสารรถไฟจากกรุงลอนดอนไปลงเรือที่เมืองลิเวอปูล ,, ๒

เรือออกจากไอร์แลนด์ถึงกวีนส์เตาน์ ,, ๓

ระยะทางแต่กวีนส์เตาน์ถึงทวีปอเมริกา ,, ๔

ว่าด้วยอเมริกันรับทูตไทย ,, ๗

คณะทูตไทยพักที่โฮเต็ลเมืองนิวยอก ,, ๙

ไปกรุงวอชชิงตัน ,, ๑๑

คณะทูตไทยออกจากเมืองนิวยอก ,, ๑๑

คณะทูตไทยพักที่โฮเต็ลอาลิงตัน ,, ๑๓

ว่าด้วยธรรมเนียมยื่นพระราชสาส์นต่อเปรสิเด็นต์ ,, ๑๓

ว่าด้วยการยื่นพระราชสาส์นต่อเปรสิเด็นต์ ,, ๑๔

ทูตไทยถึงบ้านเปรสิเด็นต์ ,, ๑๖

คำสั่งบีชของราชทูต ,, ๑๖

คำสั่งบีชของเปรสิเด็นต์ ,, ๑๗

ว่าด้วยลักษณแลอัชยาศัยของเปรสิเด็นต์ ,, ๑๙

ทูตไทยเที่ยวดูป้าก ,, ๑๙

การรับแขกที่บ้านเปรสิเด็นต์ ,, ๒๐

NATIONAL LIBRARY

กล่าวถึงบ้านเปรสิเด็นต์ หน้า ๒๒
ทูตไทยไปกรมท่า ,, ๒๕
นัดพบเสนาบดีต่างประเทศ ,, ๒๕
ราชทูตเสด็จที่ว่าการต่างประเทศ ,, ๒๖
เล่าถึงศึกที่ว่าการต่างประเทศ ,, ๒๖
ราชทูตเสด็จบ้านผู้ว่าการต่างประเทศ ,, ๒๘
ดูมิวเซียมยุทธภัณฑ์และอื่น ๆ ,, ๒๙
ไปดูมิวเซียม ,, ๒๙
ไปดูที่ฝังศพทหารคราวรบกับแม็กซิโก ,, ๓๐
นายทหารเรือเลี้ยงราชทูต ,, ๓๑
การหารือเรื่องเปลี่ยนสัญญาสุรา ,, ๓๒
ไปดูการเกษตร์ ,, ๓๓
ไปดูเนวียาตแลบ้านเยเนราล ยอชวอชชิงตัน ,, ๓๘
ว่าด้วยตำนานย่อเมืองฮาเล็กซานเดรีย ,, ๔๓
ว่าด้วยภูมิสถานเนวียาต ,, ๔๔
ไปดูห้องทำรูป ,, ๔๕
ไปบ้านเรียเอดมิราลโรดเยอ ,, ๔๘
ไปถ่ายรูปและไปสถานทูตอังกฤษ ,, ๕๐
ไปดูการเพาะพันธุ์ปลา ,, ๕๒
เรื่องเซ็นสัญญาสุรา ,, ๕๔

ไปดูแข่งม้า	หน้า	๕๕
ไปดูมิวเซี่ยม	,,	๕๖
ไปดูโรงพิมพ์	,,	๕๘
ไปดูมิวเซี่ยม	,,	๕๙
ไปบ้านผู้ว่าการทหารเรือ	,,	๖๔
ไปดูการทำธนบัตร์	,,	๖๔
ไปดูเครื่องตรวจวัดอากาศ	,,	๖๘
ไปดูแคบี๋ตอล	,,	**๖๘**
ว่าด้วยภูมิสถานที่แคบี๋ตอล	,,	๖๘
ตัวแคบี๋ตอล	,,	๗๐
พรรณนาแคบี๋ตอลเปนตอน ๆ	,,	๗๑
ประวัติเรื่องสร้างแคบี๋ตอล	,,	๙๒
ตำนานการประชุมรัฐสภา	,,	๑๐๑
ไปบ้านผู้ช่วยกรมท่า	,,	๑๐๓
ไปดูที่ทำการไปรษณีย์	,,	๑๐๓
เตรียมไปเที่ยวตามหัวเมือง	,,	**๑๐๗**
พงศาวดารกรุงวอชชิงตัน	,,	**๑๐๗**
ประวัติตำบลคอลัมเบี่ย	,,	๑๒๒
ออกจากกรุงวอชชิงตันไปเมืองนิวยอก	,,	๑๒๘
ไปหาแมย์เมืองนิวยอก	,,	๑๒๙
ไปดูศาลารัฐบาลเมืองนิวยอก	,,	๑๓๑

สมาคมแห่งชาติ NATIONAL LIBRARY

ไปเยี่ยมเปรสิเด็นต์คนเก่า หน้า ๑๓๒
ไปดูตพานข้ามไปเมืองบรุกลิน ,, ๑๓๓
ภูมิสถานเมืองบรุกลิน ,, ๑๓๕
ไปดูโรงเรียนนอมัล ,, ๑๓๗
ไปดูเครื่องดับเพลิง ,, ๑๔๑
ไปดูเกาะวาดไอแลนด์ ,, ๑๔๔
ไปดูเกาะแบล็กเวลไอแลนด์ ,, ๑๔๖
ไปดูโรงทหาร ,, ๑๔๙
ไปดูผีกหัดโปลิศแลที่ทำการ ,, ๑๕๑
ไปดูละคอน ,, ๑๕๓
ไปเที่ยวเซ็นตรัลปาก ,, ๑๕๔
ไปดูห้างทำเพ็ชร ,, ๑๖๒
พวกพ่อค้าเมืองนิวเยอสี่มาเฝ้าราชทูตแลไปถ่ายรูป ,, ๑๖๓
พวกพ่อค้าเมืองบอสตันมาเฝ้าราชทูต ,, ๑๖๔
ไปเที่ยวเมืองอาลเบอนี ,, ๑๖๔
ไปดูขบวรแห่ในวันที่ระลึกฝังศพทหาร ,, ๑๗๐
ว่าด้วยพงศาวดารเมืองนิวยอก ,, ๑๗๓
ระยะทางจากเมืองนิวยอกไปเมืองแซ็นฟรานซิสโก ,, ๑๗๘
ว่าด้วยรถไฟ ,, ๑๗๘
ระยะทางแต่เมืองนิวเยอสี่ถึงเมืองซินซินนาตี ,, ๑๘๑
ภูมิลำเนาเมืองซินซินนาตี ,, ๑๘๔
เที่ยวดูเมืองซินซินนาตี ,, ๑๘๗

ระยะทางแต่เมืองซินซินนาตีถึงเมืองเซ็นหลุยส์ หน้า ๑๘๙
เที่ยวดูเมืองเซ็นหลุยส์ ,, ๑๙๑
ไปบ้านคอลอเนลเลดัน ,, ๑๙๑
เที่ยวดูเมืองแกนส่าส์ซิตี้ ,, ๑๙๓
ระยะทางแต่เมืองแกนสาสซิตี้ ถึงเมืองเด็นเวอ ,, ๑๙๔
ไปดูละคอนแลเที่ยวในเมืองเด็นเวอ ,, ๑๙๕
ไปดูการทำแร่ที่เขาร็อกกี้ ,, ๑๙๗
ภูมิประเทศเมืองเซเยนี่ ,, ๒๐๓
ระยะทางแต่เมืองเซเยนี่ถึงเมืองโอมาฮา ,, ๒๐๖
ว่าด้วยพวกคนชาติอินเดียน ,, ๒๐๗
ระยะทางแต่เมืองโอมาฮาถึงเมืองออกเด็น ,, ๒๐๙
เที่ยวดูเมืองออกเด็น ,, ๒๑๑
ว่าด้วยศาสนาแลลัทธิในเมืองออกเด็น ,, ๒๑๓
ทำพิธีเชื่อมทางรถไฟสายยูเน่ยนแลเซ็นตรัลแปซิฟิกที่แหลม
โปรมอนตรี ,, ๒๑๘
ระยะทางแต่แหลมโปรมอนตรีถึงเมืองโอกแลนด์ ,, ๒๒๐
ภูมิประเทศของเมืองโอกแลนด์ ,, ๒๒๘
ถึงเมืองแซนฟรานซิสโก ,, ๒๒๕
ไปดูโกลเด็นเกตป้าก ,, ๒๒๙
เที่ยวดูห้างในเมืองแซนฟรานซิสโก ,, ๒๓๒
ว่าด้วยจำนวนจีนที่ไปอเมริกา ,, ๒๓๕
ประเภทพวกจีนในอเมริกา ,, ๒๓๖

อาชีพของพวกจีนในอเมริกา หน้า ๒๓๙
ไปดูงิ้ว ,, ๒๔๑
ไปร้านช่างแกะญี่ปุ่น ,, ๒๔๒
กงสุลญี่ปุ่นมาเฝ้าราชทูต ,, ๒๔๓
ภูมิประเทศเมืองแซนฟรานซิสโก ,, ๒๔๔
ระยะทางกลับจากเมืองแซนฟรานซิสโกถึงเมืองเวอยิเนีย ,, ๒๔๘
ภูมิประเทศเมืองเวอยิเนีย ,, ๒๕๓
ไปดูเหมืองแร่ ,, ๒๕๔
ระยะทางจากเมืองเวอยิเนียถึงตำบลสิสเน ,, ๒๕๘
ว่าด้วยลักษณการเดิรหนังสือก่อนมีสายโทรเลข ,, ๒๖๑
ยะระทางแต่ตำบลสิสเนจนถึงเมืองชิคาโก ,, ๒๔๖
พักที่เมืองชิคาโก ,, ๒๗๔
ประวัติเมืองชิคาโก ,, ๒๗๕
ไปดูที่ฆ่าสุกร ,, ๒๗๙
ไปดูที่ฆ่าโค ,, ๒๘๒
ไปดูที่ทำรถพ่วงรถไฟ ,, ๒๘๓
เรื่องช้างเผือกสยาม ,, ๒๘๖
ไปดูละคอนสัตว์ ,, ๒๘๗
ไปดูสภาคารการค้าขาย ,, ๒๘๙
ขึ้นรถไฟลอดอุโมงค์ใต้แม่น้ำไปดูโรงสูบน้ำ ,, ๒๙๐
ไปดูป่ากต่าง ๆ ,, ๒๙๑

รายะทางแต่เมืองชิคาโกถึงเมืองอากรา หน้า ๒๙๘

ไปดูน้ำตก ,, ๓๐๑

ไปดูเกาะโค๊ตไอแลนด์ ,, ๓๐๗

ไปดูเกาะสามหญิงพี่น้อง ,, ๓๑๓

ไปดูตะพานข้ามฝั่งข้างประเทศคานาดา ,, ๓๑๔

ไปดูน้ำตกใกล้ปรอสเปกต์เฮาส์ ,, ๓๑๗

ไปดูเกาะซิดาไอแลนด์ ,, ๓๑๙

ไปดูเกาะคลากฮิลไอแลนด์ ,, ๓๒๐

ไปดูบ่อน้ำร้อน ,, ๓๒๐

ไปดูถ้ำลม ,, ๓๒๓

ว่าด้วยแม่น้ำแลภูมิประเทศในอากรา ,, ๓๒๘

ระยะทางแต่เมืองอากราถึงเมืองอิลิออน ,, [illegible]

ไปดูโรงงารทำปืน ,, [illegible]

ระยะทางแต่เมืองอิลิออนถึงเมืองบอสตัน ,, [illegible]

การรับรองที่เมืองบอสตัน ,, ๓๔๐

ไปดูงานทำนาพิกา ,, ๓๔๑

ไปดูมอนูเม็นต์ ,, ๓๔๕

ไปดูเกาะเดียไอแลนด์ ,, ๓๔๘

การบำรุงเกาะเดียไอแลนด์ ,, ๓๕๕

การประชุมที่เมแคนิกส์อินสติจูตบิลดิง ,, ๓๕๙

ไปดูซิตีฮอล หน้า ๓๖๕

ว่าด้วยอำนาจหน้าที่ของผู้ปกครอง ,, ๓๖๙
ไปดูแคบิตอลหรือสเตตเฮาส์ ,, ๓๗๑
ภูมิประเทศและประวัติกาลเมืองบอสตันแต่ยุคก่อนลงมา ,, ๓๗๔
ระยะทางแต่เมืองบอสตันถึงกรุงวอชิงตัน ,, ๓๘๖
การสนทนาระหว่างราชทูตกับผู้ว่าการกระทรวงต่าง ๆ
ที่กรุงวอชิงตัน ,, ๓๙๐
ทูตไปลาเปรสิเด็นต์และราชทูตอังกฤษ ,, ๓๙๕
ไปดูที่ฝังศพต่าง ๆ ,, ๓๙๗
ว่าด้วยการเซ็นหนังสือสัญญาและการแรติไฟ ,, ๔๐๐
ออกจากกรุงวอชิงตันถึงเมืองฟีลาเด็ลเฟีย ,, ๔๐๒
ไปดูโรงจักรทำเงิน ,, ๔๐๓
ไปดูโรงทำตัวรถไฟแลเที่ยวป่าก ,, ๔๐๗
ไปดูโรงทำพรมแลกำมะหยี่ ,, ๔๑๐
ภูมิประเทศเมืองฟีลาเด็ลเฟีย ,, ๔๑๔
จากเมืองฟีลาเด็ลเฟียถึงเมืองนิวยอก ,, ๔๑๗
ไปดูโรงขนถั่ว ,, ๔๑๙
ดูการดับไฟซึ่งใหม่ตึกรามอยู่ ๒ แห่ง ,, ๔๒๐
เตรียมกลับจากอเมริกา ,, ๔๒๒
เรื่องภาษีของเด็กน้อย ,, ๔๒๓
ระยะทางกลับจากทวีปอเมริกา ,, ๔๒๕
ถึงเมืองเมืองกวีนส์เตาน์ ,, ๔๓๒
ถึงกรุงลอนดอน ,, ๔๓๖

รูปหมู่ฉายที่นิวยอก เมื่อ พ.ศ. ๒๔๒๗

แต่ซ้ายไปขวา

มิสเตอร ไวก์ อังกฤษ ตรีทูต

กรมขุนพิทยลาภพฤฒิธาดา (เวลานั้นยังไม่ได้ทรงกรม) ที่ปรึกษาอัคราชทูต

กรมพระนเรศรวรฤทธิ์ (เวลานั้นเป็นกรมหมื่น) อัคราชทูต

บุศย์ เพ็ญกุล (เวลานั้นเป็นนายเสน่ห์หุ้มแพรมหาดเล็ก) เลขานุการแลล่าม

สำเนารายงาน

พระเจ้าบรมวงศเธอ กรมพระนเรศรวรฤทธิ์

เสด็จประเทศอเมริกา พ. ศ. ๒๔๒๗

ข้าพระพุทธเจ้า พระองค์เจ้าโสณบัณฑิตย์ ผู้ว่าที่เคานซิลเดอออฟลิเกชัน เมื่อไปเจริญทางพระราชไมตรีณประเทศยุในเต็ดสะเตตส์ออฟอเมริกา ขอพระราชทานกราบทูล พระเจ้าน้องยาเธอ กรมหมื่นเทวะวงศ์วโรปการ ไปรเวตสิเครตรี ในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงทราบฝ่าพระบาท ขอได้นำขึ้นกราบบังคมทูลพระกรุณาทรงทราบใต้ฝ่าลอองธุลีพระบาท

ด้วยทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ ให้ข้าพระพุทธเจ้าไปสนองพระเดชพระคุณในราชการทูตคราวไปอเมริกานั้น พระเดชพระคุณหาที่สุดมิได้ พระเจ้าน้องยาเธอ กรมหมื่นนเรศรวรฤทธิ์ ราชทูตของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว มีรับสั่งให้ข้าพระพุทธเจ้าทำริโปตรายระยะทางมาทูลเกล้า ฯ ถวาย ข้าพระพุทธเจ้าขอพระราชทานกราบบังคมทูลพระพระกรุณาทรงทราบใต้ฝ่าลอองธุลีพระบาท ดังต่อไปนี้

ระยะทางไปอเมริกา

ณวันศุกร์เดือน ๖ ขึ้น ๑ ค่ำ ปีวอกฉศก ๑๒๔๖ เวลา ๕ ทุ่มเศษ ข้าพระพุทธเจ้า กรมหมื่นนเรศรวรฤทธิ์ ราชทูตวิเศษ ๑ พระองค์เจ้า

โสณบัณฑิตย์ เคาน์ซิลเลอออฟลิเกชัน ๑ นายเสน่ห์ หุ้มแพร ลิเครตรี่ และล่าม ๑ มิสเตอรวิลเบอฟอสฮาติ ไวก์ แอ็ตแตเชยังกฤษ ๑ นายต่วน มหาดเด็ก เสมียน ๑ มิสเตอรเอดเวิดเฮ่อเบิด ลอฟตัส เสมียนล่าม ๑ พร้อมกันออกจากตึกราชทูตสยามณกรุงลอนดอน ขึ้นรถไปถึงอิวสตันส์เตชั่น พระเจ้าน้องยาเธอ พระองค์เจ้าสวัสดิโสภณ พระวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าปฤษฎางค์ และข้าราชการในลิเกชันลอนดอนและปารีส์ กับทั้งเด็กนักเรียนและชาวต่างประเทศที่รับราชการสยาม มาส่งที่สเตชั่นเป็นอันมาก ข้าพระพุทธเจ้าทั้งปวงพร้อมกันขึ้นรถไฟสลิปบิ่งคาหลัง ๑ เวลา ๒ ยามรถไฟออกจากสเตชั่นไปตามทางสายลอนดอนแอนท์นอทเวสเตอนเรลเวกอมปนี่ หลวงเดชนายเวร ลิเครตรีลิเกชันปารีส์ ๑ มิสเตอร เย. เย. เดวิส เสมียนในลิเกชันลอนดอน ๑ ตามไปส่งถึงเมืองลิเวอปูลด้วย

ณวันเสาร์เดือน ๖ ขึ้น ๒ ค่ำ เวลาย่ำรุ่ง ถึงสเตชั่นที่เมืองลิเวอปูล ข้าพระพุทธเจ้าทั้งปวงพร้อมกันขึ้นไปรับพระราชทานอาหารบนนอทเวทเดินโฮเตล แล้วได้ขึ้นรถเที่ยวดูตามอู่และท่าเรือหลายแห่ง เพราะเมืองลิเวอปูลนี้เป็นเมืองท่าเรือของอังกฤษข้างฝ่ายตวันตกเฉียงเหนือ ครั้นเที่ยวดูบ้านเมืองเสร็จแล้วมารับพระราชทานอาหารกลางวันที่โฮเตลนั้น ครั้นเวลาบ่าย ๒ โมงครึ่งข้าพระพุทธเจ้าทั้งปวงพร้อมกันขึ้นรถมาถึงท่าเรือ ลงเรือกลไฟจักรข้างเป็นเรือสำหรับบรรทุกคนโดยสารในกอมปนี่ไกยอนไลน์ ไปขึ้นเรือไฟใหญ่ เรือนั้นมี ๒ ลำด้วยกัน

สำหรับบรรทุกคน โดยสารลำหนึ่ง บรรทุกสิ่งของ ๆ คน โดยสารลำหนึ่ง เวลาบ่าย ๓ โมงเรือออกจากท่าแล่นออกไปเทียบกับเรือกลไฟใหญ่ ชื่อ อาลาส์กา เป็นเรือเมล์ของไกยอนไลน์กอมปนี่ สำหรับคนโดยสารไปมาในระหว่างกรุงอังกฤษและอเมริกา และเป็นเรือเร็วสำหรับรับเมล์มาจากอเมริกามากรุงอังกฤษด้วย เรือนั้นทอดอยู่ปากน้ำแม่น้ำเมอซี่ย์ ข้าพระพุทธเจ้าทั้งปวงพร้อมกันลงในเรืออาลาส์กา ดูห้องนอนห้องรับพระราชทานอาหารและห้องต่าง ๆ ทุกแห่ง เวลาบ่าย ๔ โมง หลวงเดชและมิส์เตอรเดวิส์ซึ่งมาส่งลากลับไป ครั้นเวลาทุ่ม ๕๐ มินิตน้ำขึ้นเต็มฝั่งพอเรือใหญ่จะข้ามปากน้ำได้ เรือออกจากที่นั้นไปตามระยะทางไอริชแซนแนล เรืออาลาส์กาลำนี้เป็นเรือเหล็ก ๔ เสา ๒ ปล่อง บรรทุกสินค้าได้ ๖๕๐๐ ตัน เป็นเรือเร็วเคยเดิรตั้งแต่กวีนส์เตาน์ไปจนถึงแซนด์ฮุกปากน้ำเมืองนิวยอกได้ใน ๖ วัน ๑๘ ชั่วโมง ในห้องเป็นลวดลายงามมีทั้งห้องนอนห้องอาบน้ำและห้องสะดูนใหญ่สำหรับรับพระราชทานอาหาร แลห้องสูบบุหรี่ ห้องสำหรับผู้หญิงนั่งเล่นพร้อม ใช้ไฟฟ้าทั้งลำ

ณวันอาทิตย์เดือน ๖ ขึ้น ๓ ค่ำ เวลาเช้าเรือแล่นไปใกล้ฝั่งเกาะไอร์แลนด์แลเห็นฝั่งตลอดทาง เวลาเช้า ๔ โมงถึงกวีนส์เตาน์ เรือเข้าไปจอดในอ่าวรับคนโดยสาร ซึ่งเรือจักรข้างอย่างที่ดีเวอปูลเป็นของไกยอนไลน์กอมปนี่เหมือนกัน บรรทุกชาวไอริชออกมาขึ้นบนเรืออาลาส์กา แต่คนโดยสารจากที่นี่มักเป็นคนจนซึ่งจะไปตั้งถิ่นฐานบ้านเรือนอยู่ในประเทศ

อเมริกาบ้าง ในเมืองแคนาดาบ้าง โดยมากคนจำพวกนี้มีออกไปเสมอ เพราะหากินในเมืองข้างประเทศโน้นง่ายกว่าจะอยู่หากินในประเทศเกรตบริตันและไอร์แลนด์ เพราะฉนั้นคนจำพวกนี้ทำให้พลเมืองในยุในเต็ดสะเตตส์อเมริกามากขึ้นเสมอ หนทางตั้งแต่เมืองลิเวอปูลถึงกวีนสเตาน์เรือเดิรใน ๑๕ ชั่วโมง ทางที่เข้าไปในอ่าวนั้นมีเรือตะเกียงอยู่ปากทาง มีโรงสำหรับบอกส่งข่าวเรือเข้าออกไปยังเจ้าน่าที่ในเมือง ที่ฝั่งริมอ่าวนั้นมีคุกขังนักโทษที่นั่นด้วย เมืองนั้นอยู่ในอ่าวริมทะเลมีเนินเขาติดอยู่ข้างหลังเมือง ๆ นี้เดิมก็เรียกว่าเปนท่าของเมืองคอก ครั้นเมื่อปี ๑๘๔๙ สมเด็จพระนางเจ้ากวีนเสด็จมาประพาสที่นี้ จึงได้เรียกว่ากวีนสเตาส์แต่นั้นมา เปนเมืองท่าสำคัญอันหนึ่งของอังกฤษ ถ้าเรือที่ต้องรับเมล์แต่เมืองอังกฤษไปอเมริกาแล้ว ต้องรอรับหนังสือต่าง ๆ ที่ออกจากกรุงลอนดอนมาทางฮอลิเฮด มาทางเมืองดับลิน แต่เรือในกอมปนี้สำหรับแต่รับเมล์อเมริกามาเมืองอังกฤษเท่านั้น จึงไม่ต้องรออยู่นาน พอส่งคนรับคนพร้อมแล้วเวลาเที่ยงออกเรือจากกวีนสเตาส์ เวลาเที่ยง ๑๕ มินิตพ้นแหลมโรชเช็ลปอยน์ต เขานับระยะทางเดิรแต่นี้ไป เรือออกเดิรในมหาสมุทแอตแลนติกมีคลื่นลมบ้างเปนปรกติ แต่กวีนสเตาน์ไป ๖๐ ไมล์พ้นแหลมฟาสต์เนต ต่อนี้ไปไม่เห็นฝั่งตลอดทาง

ณวันจันทร์เดือน ๖ ขึ้น ๔ ค่ำ เวลาเที่ยงเรือเดิรมาตรงแอตติจูดเหนือ ๕๐ ดีกรี ๓๕ มินิต ลองติจูดตวันตกจากเมืองกรินิช ๑๘ ดีกรี

๔๕ มินิต เดิรมาแต่กวั่นส์เตาน์ไกล ๔๐๕ ไมล์ หรือนับแต่แหลมฟาสต์เนตไกล ๓๔๕ ไมล์

ณวันอังคารเดือน ๖ ขึ้น ๕ ค่ำ เวลาเที่ยงเรือเดิรมาตรงแลตเหนือ ๔๘ ดีกรี ๕๗ มินิต ลองตวันตก ๒๘ ดีกรี ๔๗ มินิต รวมระยะเรือเดิรแต่เที่ยงวานนี้มาจนถึงเที่ยงวันนี้เปนทาง ๔๐๑ ไมล์

ณวันพุธเดือน ๖ ขึ้น ๖ ค่ำ เวลาเที่ยงเรือเดิรมาตรงแลตเหนือ ๔๖ ดีกรี ๓๑ มินิต ลองตวันตก ๓๘ ดีกรี ๑๗ มินิต ระยะทางไกลจากเที่ยงวานนี้ถึงเที่ยงวันนี้ ๔๐๘ ไมล์

ณวันพฤหัสบดีเดือน ๖ ขึ้น ๗ ค่ำ เวลาเที่ยงเรือเดิรมาตรงแลตเหนือ ๔๓ ดีกรี ๓๖ มินิต ลองตวันตก ๔๖ ดีกรี ๕๘ มินิต รวมระยะทางเรือเดิรแต่เที่ยงวานนี้ถึงเที่ยงวันนี้ไกล ๔๐๘ ไมล์

ณวันศุกร์เดือน ๖ ขึ้น ๘ ค่ำ เวลาเที่ยงเรือเดิรตรงแลตเหนือ ๔๒ ดีกรี ๒๙ มินิต ลองตวันตก ๕๖ ดีกรี ๑๕ มินิต รวมระยะทางเรือเดิรไกลจากเที่ยงวานนี้ถึงเที่ยงวันนี้ทาง ๔๑๒ ไมล์ เวลาค่ำรับพระราชทานอาหารแล้ว พวกคนโดยสารประชุมกันมีคอนเสิดในสะดูนใหญ่พร้อมกัน

ณวันเสาร์เดือน ๖ ขึ้น ๙ ค่ำ เวลาเที่ยงเรือเดิรมาตรงแลตเหนือ ๔๑ ดีกรี ๒๖ มินิต ลองตวันตก ๖๕ ดีกรี ๕ มินิต รวมระยะเรือเดิรมาแต่เที่ยงวานนี้ถึงเที่ยงวันนี้เปนทาง ๓๙๗ ไมล์ เวลาเที่ยงเศษพบเรือพวกนำร่อง ซึ่งคอเวอนแมนต์อเมริกันจัดให้ออกมาคอยนำเรือซึ่งจะเข้าออก เรือนำร่องนี้มีอยู่ ๒๕ ลำมีคนในเรือลำละ ๒๐ คน ออกไปเที่ยว

แล่นห่างฝั่ง ๕๐๐ ไมล์ เมื่อเรืออาลาสกาพบลำที่หมายนำเบอร์ ๘ รอรับคนนำร่องขึ้นบนเรือแล้วเดินต่อไป

ณวันอาทิตย์เดือน ๒ ขึ้น ๑๐ ค่ำ เวลาเช้าเรือแล่นใกล้ฝั่งข้างประเทศอเมริกา แต่เวลานั้นหมอกลงมากแลหาเห็นฝั่งไม่ เรือแล่นช้า ๆ มาเพราะเข้าที่ตื้นแล้ว ครั้นเวลาเช้า ๕ โมง ๒๐ มินิตเรือถึงที่ทุ่นทอดอยู่ปากน้ำ เปนกำหนดว่าถึงแซนดีฮุก รวมเรือเดินแต่เที่ยงวานนี้มาจนถึงแซนดีฮุกทาง ๕๐๙ ไมล์ รวมระยะทางเรือเดินตั้งแต่กวินส์เตาน์มาถึงแซนดีฮุกทางเรือเดิน ๒๙๔๔ ไมล์ เปนกำหนดเดิน ๗ วัน ๓ ชั่วโมง ๒๙ มินิต

เมื่อถึงปากอ่าวที่เรือทุ่นนั้นแล้ว ยังเปนเวลาที่น้ำน้อยหมอกจัด ต้องรอเรืออยู่ที่นั้นจนเวลาบ่าย ๒ โมงเปนเวลาน้ำขึ้น แลหมอกค่อยเบาบางไป จึงออกเรือจากที่นั้นค่อยแล่นเข้าไปตามช่องน้ำ พอแลเห็นฝั่งแลบ้านเรือนที่แซนดีฮุกซึ่งเปนแหลมทราย มีต้นไม้ไม่มากนักมีเย่าเรือนมาก ปากอ่าวนี้ร่องน้ำทางเรือเดินเข้าไปคดอ้อมเหมือนขอวงไปเข้าปากน้ำแม่น้ำเหนือหรือมีชื่อเรียกฮัดสันริเวอ ที่ปากน้ำมีเกาะถมขึ้นทำเปนโรงรักษาคนไข้ผีดาด ซึ่งเปนมาแต่เมื่องอื่นเอาขึ้นรักษาที่เกาะนี้ เพื่อจะไม่ให้พาโรคเข้าไปติดคนในเมือง เรือแล่นเข้ามาถึงปากน้ำถึงหน้าป้อมข้างฝั่งซ้าย ซึ่งเปนเขตเมืองนิวเยอซี เปนที่สำหรับควารันตินเรือหยุด เพื่อจะได้ตรวจตราว่าจะมีคนป่วยเปนโรคซึ่งจะเปนอันตรายติดต่อในพลเมืองหรือไม่

ครั้นเรืออาลาส์การอที่นั้นแล้ว มีเรือกลไฟย่อม ๆ ชักธงอเมริกันแล่นออกมาจากฝั่งนั้น ๒ ลำ มาจอด ๒ ข้างเรืออาลาส์กา เปนเรือพวกหมอที่มาตรวจลำหนึ่งจอดข้างขวา และที่จอดข้างซ้ายนั้นชักธงเปนเรือเจ้าพนักงารภาษี มิสเตอรไอแซกดีสมิทกงสุลสยามอยู่ในเรือลำนั้นด้วยกัน มีออฟพีศเซอรทหารเรือแต่งตัวเต็มยศอีก ๒ นาย ครั้นเรือเทียบกันแล้วมิสเตอรสมิทกงสุลสยามขึ้นมาบนเรืออาลาส์กา กราบทูลแก่ท่านราชทูตว่ามิสเตอรสมิทได้แจ้งความในการซึ่งราชทูตสยามจะมาเจริญทางพระราชไมตรีณกรุงยุไนเต็ดสะเตตส์อเมริกานี้ต่อท่านคอเวอนเมนต์อเมริกัน บัดนี้ท่านเปรสิเดนต์ได้มีคำสั่งให้เรียแอดมิราลโรดเยอรเปนผู้แทนท่านเปรสิเดนต์ลงมารับที่เมืองนิวยอก บัดนี้เรียแอดมิราลโรดเยอรได้ให้ออฟพีศเซอรทั้ง ๒ นายลงมารับขึ้นไป แล้วมิสเตอรสมิทได้นำเลฟเตอรแนนต์ ติ บี เอม เมซัน ๑ เอนไซนดี เอม ปอตส์ ๑ มาเฝ้าท่านราชทูตในห้องสลูนใหญ่ในเรืออาลาส์กา เล็ฟเตอรแนนต์เมซัน ได้กล่าวเปนคำแอ็ดเดร็สกราบทูลท่านราชทูต ในการที่ท่านเรียแอดมิราลโรดเยอรได้ให้ลงมารับเสด็จขึ้นไป ท่านราชทูตตอบขอบใจแลแสดงความยินดีตามสมควร แล้วออฟพีศเซอรทั้ง ๒ นายจึงนำพวกทูตไปลงในเรือไฟเล็กเรียกว่านิวยอกคอเวอนเมนต์ริเวน ชักธงช้างสยามแล่นออกจากเรืออาลาส์กา เวลานั้นที่เรืออาลาส์กา กัปตันยอช เอส มูเร ได้ให้ชักธงคำนับ และคนโดยสารก็โบกผ้าเบ็ดหมวกเปนอันมาก ชาวไอริชก็ร้องฮูเรเปนต้น เรือแล่นเข้าไปแม่น้ำฮัดสัน

ผ่านหน้าป้อมชื่อวิลเลี่ยมในเกาะคอเวอนเนอร ปลายแหลมเมืองนิวยอก ที่ป้อมนั้นยิงปืนสลุต ๒๑ นัด ป้อมนั้นเป็นป้อมกลมก่อเป็นผนังมีช่องปืนรอบเป็นชั้น ๆ พอครบ ๒๑ นัดก็พอดลอดป้อมด้านหนึ่ง ขณะนั้นมีเรือกลไฟเล็กลำหนึ่งชักธงช้างเสากลาง ธงอเมริกันเสาท้าย ธงตราแมย์(๑) เสาหน้า ออกมาเทียบกับเรือที่พวกทูตไปนั้น แล้วคอมมานเดอรเตเลอร์ซึ่งเป็นที่ ๒ ของท่านแมย์เมืองนิวยอก มิสเตอรคูลาส์ไปรเวตสิเครตรีของท่านแมย์ ๑ ขึ้นมาบนเรือ คอมมานเดรเตเลอรนั้นแต่งเต็มยศทหารเรือ แต่มิสเตอรคูลาส์เป็นคนพลเรือนไม่มียูนิฟอร์ม สวมเสื้อฟรอกโกต คอมมานเดอรเตเลอรอ่านคำแอ็ดเดรส์แด่ท่านราชทูตในการที่ท่านฮิสออเนอร แมย์ออฟนิวยอกได้ให้มารับและแสดงความยินดีของท่านแมย์และพลเมืองทั้งปวง ที่ได้รับทูตสยามเป็นครั้งแรกนี้ และกล่าวถึงทางพระราชไมตรีกรุงสยามกับกรุงยุไนเต็ดสะเตตส์ได้สนิทติดพันกันมาเป็นต้น ท่านราชทูตได้ตอบชอบใจท่านแมย์ที่ได้รับรองสมแก่ทางพระราชไมตรีอันสนิทแล้ว ได้ทักทายปราไสยถามถึงระยะทางที่มาเป็นต้นประมาณครู่ ๑ คอมมานเดอรเตเลอรกับมิสเตอรคูลาสกลับลงเรือลำนั้นแล่นตามเรือพวกทูต เมื่อเรือมาใกล้จะถึงท่าขึ้นมีเรือรบอเมริกันลำหนึ่ง ชื่อ มินนิโซตา จอดทอดสมออยู่กลางแม่น้ำหน้าท่าถนน ๒๓ เวลาเรือพวกทูตผ่านมานั้นที่เรือรบชักธงช้างเสากลางยิงปืนสลุต ๒๑ นัด แล้วเรือพวกทูตไปจอดที่ท่าถนน ๒๒ เวลานั้นเล็ฟเตอรแนนต์ นอสเตล ออฟพีศเซอรทหารเรือแต่งตัวเต็มยศมารับที่ท่า มี

---

(๑) แมย์ เป็นตำแหน่งสมุหนครบาล

ทหารมาริ้นแต่งตัวเต็มยศถือปืน ๒๔ คน ทหารบลูแย็กเก็ตแต่งตัวเต็มยศถือปืน ๒๔ คน รวม ๔๘ คน มีคนตีกลองเล็กและชลุ่ยยืนแถวรับที่สพานเปนกาดออฟออเนอร เมื่อพวกทูตผ่านไปทหารได้ทำปืนคำนับแล้วเชาพาพวกทูตไปขึ้นรถ พระเจ้าน้องยาเธอ กรมหมื่นนเรศร์วรฤทธิ์กับเลฟเตอรแนนต์เมซันไปรถ ๑ พระองค์เจ้าโสณบัณฑิตย์กับเอนไซน์ไปรถ ๑ นายเส่นห์มหาดเล็กกับมิสเตอรส์มิทกงสุลไปรถ ๑ มิสเตอรไวก์กับนายต่วนกับมิสเตอรลอฟตัสไปรถ ๑ กับอีกรถ ๑ ว่าง รวม ๕ รถด้วยกันเปนรถเทียมม้าคู่ตามธรรมดา มีโปลิศขี่ม้าเปนคับนำหน้า ๖ ม้ากับนายโปลิศขี่ม้าไปหน้าคน ๑ ไปตามทางได้เห็นเมืองนิวยอกเปนคราวแรก ถนนหนทางผิดกับเมืองในประเทศยุโรป เพราะตัดตรง ๆ ทั้งสิ้น รถเดิรช้า ๆ อย่างแห่กลาย ๆ มาประมาณครึ่งชั่วโมงถึงโฮเตลซึ่งคอเวอนเมนต์ได้จัดไว้รับซื่อ พีฟต์อาเวนูโฮเตล ผู้ที่มารับจึงพาพวกทูตไปที่ห้องซึ่งจัดไว้รับ เปนห้องที่เยเนอราลกรานต์เคยอยู่ แล้วเชาพาให้ดูห้องนอนทุกคนแล้วพักอยู่ครู่หนึ่ง เลฟเตอรแนนต์เมซันจึงพาไปที่ดรอวิงรูมสำหรับโฮเตลนั้น แล้วเรียแอดมิราลโรดเยอรแต่งเต็มยศทหารเรือนาย ๑ มิสเตอรเซเวลลอนเอเบรานั้ ซึ่งเปนเสมียนใหญ่ในกรมท่ากรุงวอชิงตันผู้มาแทนท่านสิเครตรีออฟสเตต แต่งฟรอกโกตเพราะไม่มียูนิฟอร์ม ๑ เข้ามาในห้องนั้นได้รู้จักกับราชทูตแล้ว เรียแอดมิราลโรดเยอรได้อ่านแอ็ดเดร์สในนามของท่านเยเนราล

เซสเตอร เอ. อาเทอ เปรสิเดนต์แห่งประเทศยุในเต็ดสะเตตส์ออฟอเมริกา มีความยินดีรับราชทูตของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวในครั้งนี้ ท่านราชทูตได้ตอบขอบใจท่าน เปรสิเดนต์ ในพระนามพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว แล้วได้นำให้รู้จักพวกทูตทั้งปวง แล้วเรียแอดมิราลโรดเยอร กราบทูลแด่ท่านราชทูตว่า ท่านเปรสิเดนต์อยากจะได้รับราชทูตเสียโดยเร็ว ๆ ก่อนวันพุธ เพราะในวันพุธนั้นท่านเปรสิเดนต์มีธุระจำเปนจะต้องมาที่เมืองนิวยอก ถ้าท่านราชทูตรีบไปเมืองวอชิงตันได้ โดยเร็วแล้วท่านเปรสิเดนต์จะยินดีมาก ท่านราชทูตจึงตอบว่ามีพระทัยปราถนาที่จะรีบไปหาท่านเปรสิเดนต์ โดยเร็ว จึงเปนอันตกลงว่าจะออกจากนิวยอกในวันพรุ่งนี้ ครั้นพูดกันถึงการต่าง ๆ ครู่หนึ่งแล้วต่างคนก็ไปพักตามห้องซึ่งเขาจัดไว้รับนั้น

ครั้นเวลารับพระราชทานอาหารค่ำ เรียแอดมิราลโรดเยอร กับผู้ที่มารับทั้งปวง แต่งอีวินิงเดรสมาพาพวกทูตไปรับพระราชทานอาหารในห้องไปรเวตห้อง ๑ เรียแอดมิราลโรดเยอรนั่งกลาง กรมหมื่นนเรศร์วรฤทธิ์ ประทับขวา พระองค์เจ้าโสณบัณฑิตย์ ซ้าย นอกจากนั้นสลับกันไปเปนลำดับ ผู้ที่นั่งโต๊ะนั้น นายเส่น่ห์ หุ้มแพร ๑ มิสเตอร์ไวก์ ๑ มิสเตอร์สมิธ ๑ เลฟเตอรแนนต์เมซัน ๑ เอนไซย์ปอตต์ส ๑ มิสเตอร์เบราน์ ๑ แต่นายต่วนมหาดเล็กกับมิสเตอร์ลอฟตัสนั้น หาใช่คนเข้าในราชการไม่ จึงจัดให้ไปรับพระราชทานที่ห้องใหญ่ เวลารับพระราชทานนั้น ได้สนทนาไต่ถามถึงการบ้านเมืองทั้ง ๒ ฝ่ายเปนต้น ครั้นรับพระราชทานอาหารแล้วต่างคนต่างลาไป พวกทูตพักอยู่ที่โฮเตลนี้คืนหนึ่ง

รุ่งขึ้นณวันจันทร์เดือน ๖ ขึ้น ๑๑ ค่ำเวลาเช้า เรียแอดมิราลโรดเยอร กับผู้ที่มารับ มาพาพวกทูตไปรับพระราชทานอาหารเช้าในห้องใหญ่ ซึ่งเปนห้องเลี้ยงคนซึ่งอยู่ในโฮเตลนี้ เพื่อจะได้ดูห้องเลี้ยงและผู้ที่มารับพระราชทานอาหารทั้งปวงด้วย ในเวลาวันนี้ท่านราชทูตทรงพระดำริห์ว่า เยเนราล ยู เอส์ กรานต์ ท่านได้เคยเข้าไปกรุงเทพ ฯ ได้เปนที่สนิทชิดชอบพระราชอัธยาศัยในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ควรที่ท่านราชทูตจะไปเยี่ยมเยือนท่าน เพราะบ้านของท่านอยู่ในเมืองนิวยอกนี้ แต่เรียแอดมิราลโรดเยอร เห็นว่าเวลาหาพอไม่ จึงได้ตกลงเปนอันงดไว้ต่อกลับมาจากกรุงวอชิงตันจึงจะได้ ไปหา ครั้นเวลาบ่ายรับพระราชทานอาหารกลางวันเสร็จแล้ว ท่านเยเนราลกรานต์ให้บุตรชายคนเล็กของท่านมาเฝ้าท่านราชทูตที่โฮเตล กราบทูลว่าท่านเยเนราลกรานต์ป่วย เพราะท่านล้มลงขาเสี่ยไป มาเฝ้าเองหาได้ ไม่ จึงให้บุตรชายมาเฝ้าแทน ท่านราชทูตได้ฝากความคำนับไปถึงท่านเยเนราลกรานต์ และได้แจ้งความที่ไม่มีเวลาที่จะไปคำนับท่านตามที่คิดไว้

ไปวอชิงตัน

ครั้นเวลาบ่าย ๒ โมงเศษ เรียแอดมิราลโรดเยอร กับผู้ที่มารับทั้งปวง ได้พาพวกทูตขึ้นรถไป (จาก) พีฟต์อาเวนูโฮเตล ไปถึงท่าข้ามลงในเรือกลไฟจักรข้าง เปนเรือจ้างสำหรับข้ามส่งคนไปที่สเตชั่นรถไฟ เรือนี้เปนเรือรูปอย่างอเมริกัน ศีร์ษะแลท้ายกลม สำหรับจอดเทียบท่า

ได้สนิท ในเรือมีห้องคนอยู่ ๒ ข้าง เปนห้องผู้หญิงห้ามสูบบุหรี่ ข้างหนึ่ง ห้องผู้ชายข้างหนึ่ง กลางลำเปนที่บันทุกรถม้าเกวียน ต่าง ๆ ที่จะข้ามฟาก เรือออกจากท่าข้ามลำแม่น้ำเหนือ ไปจอดที่ ท่าหน้าสเตชั่นรถไฟชื่อเปนน์ซิลเวเนเรลโรดดิโปต์ ที่ท่าสำหรับจอดเรือ ชนิดนี้ เขาทำเปนอู่เข้าไปพอดีกับลำเรือตามยาว บั๊กเสำเปนคอกเข้าไป เมื่อเรือเข้าในอู่นั้น ถ้าจะไม่ตรงก็กระทบเสำบั๊กเข้าไปจนตรง ศีรษะเรือเข้าเทียบท่า ผูกด้วยสายโซ่ขันกว้านไว้ ที่ท่าทำเปนสามทาง รถที่ขึ้นจากเรือเดิรกลางทาง คนเดิร ๒ ข้าง เรียเอดมิราล โรดเยอรและผู้ที่มารับ ได้นำพวกทูตขึ้นไปที่สเตชั่นรถไฟ ขึ้นบนรถไฟหลังหนึ่ง สเตชั่นนี้อยู่ในแขวงเมืองนิวเยอรซี ครั้นเวลาบ่าย ๔ โมงรถไฟออกจากสเตชั่นไปโดยระยะทาง เรียเอดมิราลโรดเยอร ได้นำให้พวกทูตรู้จักกับผู้ที่มีชื่อเสียง เปนแมมเบอ(๑)ในสิเนต(๒)บ้าง ในคองเกรส(๓)บ้าง ซึ่งมาในรถไฟเดียวกันนั้นหลายนาย ครั้นถึงเมือง พีลาเดลเพียซึ่งเปนเมืองในระยะทางนั้น รถไฟหยุดพักที่นั่น พอพบกับหมอจันดเลซึ่งเคยเปนล่ามอยู่ในกรมท่าในกรุงสยามแต่ก่อนนั้น มาจากเมืองแคมเด็นซึ่งเปนที่อยู่ของแก ตามที่ท่านราชทูตได้ทรงสั่งให้มารับราชการเปนล่ามในคราวนี้ด้วย ได้ทักทายปราสัยกันตามที่รู้จักมาแต่ก่อน แล้วรับขึ้นรถไฟไปด้วย ออกจากเมืองพีลาเดลเพีย ไปตามทางผ่านไปใต้เมืองบัลติมอร์ เมื่อถึงเวลารับพระราชทานอาหารค่ำ มิสเตอรเบราน์ ซึ่งเปนผู้จัดการเลี้ยงดูและจัดการรับรองทั้งปวงนั้น

---

(๑) สมาชิก, (๒) รัฐสภา, (๓) ที่ประชุม

ได้จัดแซนวิชมาเลี้ยง ครั้นเวลา ๔ ทุ่ม ๑๕ มินิต รถไฟถึงสเตชั่น ชื่อบันติมอแอนด์ปาโตมักดิ์โปต์ ในกรุงวอชิงตันรถหยุด ข้าพระพุทธเจ้าทั้งปวงลงจากรถไฟเข้าในสเตชั่น ได้เห็นที่ซึ่งเปรสิเดนต์กาฟีลด์ถูกยิโตผู้ร้ายยิง ที่ซึ่งเปรสิเดนต์กาฟีลด์ล้มลงนั้น เขาแผ่เงินทำเป็นรูปดาวฝังไว้ แลที่ฝาผนังกลางห้องนั้น เขาทำที่ระลึกเป็นศิลาขาวเป็นรูปบ้ายมีหน้าโรมันอยู่ปลายเสา ๒ ข้าง มีนกอินทรีรายอเมริกันอยู่ข้างบน ที่กลางนั้นจารึกเป็นอักษรอังกฤษ

ที่ระลึกนี้ทำที่ ว. สตรูเทอส์แอนสันส์ ในเมืองฟีลาเดลเฟีย เป็นเงิน ๖๑๓ เหรียญ ในห้องนี้เป็นห้องสำหรับผู้หญิงพัก แล้วผู้ที่มารับพาขึ้นรถไปที่โฮเต็ลชื่ออาลิงตัน ซึ่งคอเวอนเมนต์ได้จัดไว้รับ ที่นี้เป็นที่ดีแลใกล้กับที่อยู่ท่านเปรสิเดนต์แลออฟฟีศต่าง ๆ ด้วย เวลา ๕ ทุ่มถึงที่โฮเต็ล แล้วผู้ที่นำมานั้นก็ลากลับไป ข้าพระพุทธเจ้าทั้งปวงพร้อมกันรับพระราชทานอาหารค่ำเปอรแล้ว มิสเตอรเบรานมาที่โฮเต็ลแจ้งความว่า ท่านสิเครตรีออฟสเตต ให้มาแจ้งความว่าท่านเปรสิเดนต์จะรับราชทูตในเวลาพรุ่งนี้ การที่จะยื่นพระราชสาส์นเครเดลเชี่ยลนั้น ธรรมเนียมเคยรับแต่ราชทูตผู้เดียว แต่ท่านราชทูตรัสภาษาอังกฤษยังหาได้ไม่ ควรให้สิเครตรีผู้เป็นล่ามคือนายเส่น์ห์ไปด้วย กับพระองค์เจ้าโสณบัณฑิตย์นั้นดำแหน่งเคานซิลลอร์ เขาไม่เคยรับให้พบเปรสิเดนต์ แต่ครั้งนี้พระองค์เจ้าโสณบัณฑิตย์เป็นพระบรมวงศานุวงศ์กรุงเทพ ฯ เขายอมให้ได้พบกับท่านเปรสิเดนต์ด้วย

แต่มิสเตอรไวก์ซึ่งเป็นตำแหน่งแอตแตเช กับหมอจันดเลซึ่งเป็นล่ามชาวอเมริกัน ไม่เกี่ยวข้องในราชการในการครั้งนี้ขอให้งดไว้ก่อน แต่หวังอยู่ว่าต่อไปคนทั้งสองคนนี้ ก็คงจะได้พบท่านเปรสิเดนต์เป็นแน่ กับจะขอลำเนาพระราชสาส์น แลคำซึ่งท่านราชทูตจะสบีชไปด้วยตามธรรมเนียม ท่านราชทูตจึงตอบว่า การซึ่งจะเข้าหาเปรสิเดนต์นี้ ก็ต้องถือตามธรรมเนียมประเพณีของเขาที่เคยประพฤติมา ตามแต่ท่านผู้ว่าการต่างประเทศจะเห็นสมควร แต่ลำเนาคำสบีชนั้นท่านราชทูตยังหาได้เรียงไว้ไม่ ขอผัดจะยื่นในพรุ่งนี้เช้า ครั้นมิสเตอรเบรานก็กลับไปแล้ว ท่านราชทูตจึงได้ทรงเรียงคำสบีชเป็นภาษาไทย ให้หมอจันดเลแปลเป็นภาษาอังกฤษ และมิสเตอรไวก์เป็นผู้เรียบเรียงในภาษาอังกฤษให้ถูกต้อง กับคำแปลพระราชสาส์นที่ยังคลาดเคลื่อนอยู่นั้น ก็ได้แก้ไขเสร็จในเวลาค่ำวันนี้

ระยะทางตั้งแต่นิวยอกมาถึงกรุงวอชิงตัน ในดิสตริกออฟคอลัมเบีย ซึ่งเป็นเมืองหลวงของอเมริกา อันรวมกันนี้ทาง ๒๒๙ ไมล์

ยื่นพระราชสาส์นต่อเปรสิเดนต์

ณวันอังคารเดือน ๖ ขึ้น ๑๒ ค่ำ เวลาเช้ามิสเตอรเบรานให้คนในกรมท่ามารับเอาลำเนาพระราชสาส์น กับทั้งคำสบีชไปให้ท่านผู้ว่าการต่างประเทศ ครั้นเวลาจวนเที่ยงพระเจ้าน้องยาเธอ กรมหมื่นนเรศร์วรฤทธิ์ ทรงเครื่องเต็มยศอย่างราชทูต ทรงฉลองพระองค์ปักตามยศเอนวอยเอ็กสตราออดินแนรี แลมินิสเตอรเปลนิโปเต็นเตียรีสยาม ทรง

ผ้าทรงลี่กรมท่ากรวยเชิง พระองค์เจ้าโสณบัณฑิตย์ ทรงเครื่องเต็มยศอย่างราชเอดเดอแกมป์ นายเล่นห์มหาดเล็กส่วมเสื้อเต็มยศอย่างเมเยอทหารม้าหน้า ติดตราเครื่องราชอิศริยยศตามที่ได้รับพระราชทานทุกคน แลส่วมเสื้อครุยตามบันดาศักดิ์ แต่มิสเตอรสมิท กงสุลสยามนั้นไม่มีเสื้อยศ จึงส่วมเสื้ออิวนิงเดรสตามธรรมเนียม รออยู่ครู่หนึ่ง เรียเอดมิราลโรดเยอร กับเลฟเตอแนนต์เมซันแดเอนไซน์ปอตต์ส แต่งตัวเต็มยศมาที่อาลิงตันโฮเตล เรียเอดมิราลโรดเยอรแจ้งความว่าท่านลิเครตรีออฟสเตต์สจะมารับไปแต่โฮเตล ครั้นเวลาเที่ยงเศษท่านออนเนเรเบอล มิสเตอรเฟร็ดเดอริก ดี. ฟริลิงไฮยเซน ลิเครตรีออฟสเตต์สผู้ว่าการต่างประเทศ ส่วมเสื้อฟรอกโกตมาที่โฮเตลกับมิสเตอรเบรานั้ ได้รู้จักกับท่านราชทูตแล้ว ท่านราชทูตได้แจ้งความแก่ท่านลิเครตรีออฟสเตต์ส แสดงข้อความที่กรุงสยามได้ตั้งราชทูตมาสำหรับประเทศยุในเต็ดสะเตต์สนี้แต่ปีก่อนที่ล่วงไปแล้ว แต่หากพระวรวงศเธอพระองค์เจ้าปฤษฎางค์ ผู้เปนราชทูตมีการขัดขวาง ที่จะรีบมาเจริญทางพระราชไมตรีในเวลานั้นยังหาได้ไม่ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวมีพระราชหฤทัย จะใคร่ให้ราชทูตได้มาเจริญทางพระราชไมตรีโดยเร็ว จึงได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ ตั้งให้กรมหมื่นนเรศร์วรฤทธิ์ เปนราชทูตใหม่ ให้รีบมาเจริญทางพระราชไมตรี ท่านผู้ว่าการต่างประเทศได้แสดงความยินดี แลชี้แจงความประสงค์ของคอเวอนเมนต์อเมริกันที่ได้ตั้งใจจะบำรุงรักษาทางพระราชไมตรีใน กรุงสยามให้เจริญถาวรยิ่งขึ้น

พูดกันอยู่ประมาณ ๑๐ มินิต ท่านผู้ว่าการต่างประเทศกับเรียแอดมิราล โรดเยอร และผู้ที่มารับทั้งปวงได้นำท่านราชทูตแลพวกทูตทั้งปวง บรรดาซึ่งจะไปหาท่านเปรสิเดนต์นั้น ขึ้นรถไปจากอาลิงตันโฮเตล ถึงที่ไวต์เฮาส์ซึ่งเปนที่อยู่ของท่านเปรสิเดนต์ ครั้นลงจากรถพร้อมกันแล้ว เข้าไปในไวต์เฮาส์ เขาพาไปพักอยู่ในห้องกลาง เปนห้องกลม ผนังเพดานแลพื้นกับเครื่องตกแต่งเปนสีน้ำเงินทั้งสิ้น พวกทูตพักอยู่กับเรียแอดมิราลโรดเยอร ในห้องนั้น แต่ท่านผู้ว่าการต่างประเทศกับผู้อื่นนอกนี้ เข้าไปในห้องแดงข้างซ้ายห้องน้ำเงินนั้น รออยู่ประมาณ ๒๐ มินิตท่านสิเครตรีออฟสเตสต จึงนำท่านเยเนอราล เซ็ดเดอ เอ อาเทอ เปรสิเดนต์แห่งกรุงอเมริกาอันรวมกันออกมาแต่ประตูข้างซ้าย เข้ามาในห้องน้ำเงินนี้มีเสนาบดีแคบิเน็ต[๑]ตามออกมาด้วยอีก ๔ นาย คือ ออเนอร เรเบอล มิสเตอร โรเบิต ติ. ลิงคอลน์ สิเครตรีออฟวอ ๑[๒] ออเนอร เรเบอล มิสเตอร วิลเลี่ยม อี่ซันดเดอ สิเครตรีเนวี่ ๑[๓]ออเนอร เรเบอล มิสเตอร เฮนรี่ เอมเดลเดอ สิเครตรีอินติเรีย๑[๔]ออเนอร เรเบอล มิสเตอร เบนซามินฮาริส บริวส์เตอ แอตตอเนเยเนอราล ๑[๕] ท่านเปรสิเดนต์ แลแคบิเนตทั้งปวงนี้ สวมเสื้อฟรอกโกตทั้งสิ้น เพราะอเมริกันไม่มียูนิฟอร์มพลเรือน เมื่อท่านเปรสิเดนต์เดิรมาตรงหน้าพวกทูต ๆ คำนับแล้วท่านรับคำนับ ท่านผู้ว่าการต่างประเทศจึงนำให้ท่านเปรสิเดนต์รู้จักกับท่านราชทูต แล้วท่านเปรสิเดนต์กับท่านราชทูตจับมือกัน แล้วท่านราชทูตสบีชต่อท่านเปรสิเดนต์เปนการแสดงพระราชประสงค์ ใน

---

(๑) สภาเสนาบดี (๒) เสนาบดีกระทรวงกระลาโหม (๓) เสนาบดีกระทรวงทหารเรือ (๔) เสนาบดีกระทรวงมหาดไทย, (๕) เจ้ากรมอัยการ

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว มีพระราชหฤทัยปรารถนาที่จะให้ทางพระราชไมตรีทั้ง ๒ พระนครสนิทติดพันธ์กันยิ่งขึ้น แลชักความซึ่งประเทศอเมริกาได้ทำให้กรุงสยามมีเกียรติยศ ได้ตั้งเยเนราล ยอน เฮย์อลเดอแมน เปนทูตตำแหน่งมินิสเตอรเรสิเดนต์เข้าไปประจำอยู่ในกรุงสยามก่อนชาติทั้งปวง แลพวกมิชชันนารีอเมริกันก็ได้ไปสั่งสอนวิชาต่าง ๆ ให้เปนการเจริญรุ่งเรืองต่อกรุงสยาม แลกรุงสยามได้มีเกียรติยศซึ่งได้รับเยเนอราลกรานต์ ผู้ซึ่งได้เข้าไปกรุงเทพ ฯ แต่ก่อนนั้น นับว่าทางพระราชไมตรีกรุงอเมริกันสนิทติดพันธ์กับกรุงสยามเปนอันมาก จึงชักนำให้พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว มีพระราชหฤทัยปรารถนาที่จะตั้งราชทูตของพระองค์ มาประจำสำหรับประเทศอเมริกานี้ จึงได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ ให้ท่านราชทูตนี้ออกมาฉลองพระเดชพระคุณมีเกียรติยศเปนราชทูต เพราะฉนั้นท่านราชทูตมีความยินดีตั้งใจที่จะรักษาทางพระราชไมตรีให้สนิทยิ่งขึ้นไป ให้สมดังพระบรมราชประสงค์ของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทุกประการ ในท้ายนั้นท่านราชทูตได้แสดงน้ำพระราชหฤทัยในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงปรารถนาเพื่อจะให้กรุงอเมริกามีความเจริญยิ่งขึ้นไป แลชอบใจคอเวอนแมนต์อเมริกันในการที่ได้รับรองอันนี้ด้วย คำสัมชันท่านราชทูตได้สัมชเปนภาษาไทยแล้วยื่นพระราชสาส์นเครเดนเชียลซึ่งทรงพระมหากรุณาโปรดเกล้า ฯ มอบอำนาจแก่พระเจ้าน้องยาเธอ กรมหมื่นนเรศรวรฤทธิ์ เปนอัครราชทูต

วิเศษสำหรับกรุงอเมริกา อันรวมกันนั้นแด่ท่านเปรสิเดนต์ พร้อมกับคำสบีชซึ่งแปลเป็นภาษาอังกฤษ ท่านเปรสิเดนต์รับพระราชสาส์นและคำสบีชไปส่งให้ท่านผู้ว่าการต่างประเทศ แล้วท่านเปรสิเดนต์สบีชตอบกล่าวถึงทางพระราชไมตรีกรุงสยามซึ่งได้สนิทกันมาช้านาน และกรุงสยามได้มีความกรุณารับรองคนชาวอเมริกันซึ่งเข้าไปกรุงสยามโดยดีที่สุด จึงทำให้เป็นที่ยินดีของชาวอเมริกันที่จะรับรองชาวสยามในครั้งนี้ และคอเวอนแมนต์อเมริกันมีความยินดีที่ได้รับรองท่านราชทูตของสมเด็จพระเจ้ากรุงสยาม อันมียศสูงเป็นพระบรมราชวงศ์ เป็นที่เห็นได้ว่าทางพระราชไมตรีกรุงสยามกับกรุงอเมริกาสนิทกันยิ่งขึ้น ในที่สุดท่านขอได้นำความยินดีและความปรารถนาให้พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงพระเจริญยิ่ง ๆ ขึ้นไป และความนับถือเข้าไปกราบบังคมทูลพระกรุณาด้วย ท่านเปรสิเดนต์ได้สบีชเป็นภาษาอังกฤษ แล้วได้ส่งคำสบีชถวายแด่ท่านราชทูต แล้วท่านราชทูตนำให้ท่านเปรสิเดนต์รู้จักพระองค์เจ้าโสณบัณฑิตย์ และนายเสน่ห์ หุ้มแพร ท่านเปรสิเดนต์จับมือด้วยแล้ว หันไปจับมือกับมิสเตอรสมิทกงสุลสยาม แล้วทักทายตามที่ได้รู้จักกันมาแต่ก่อน แล้วท่านเปรสิเดนต์กับท่านราชทูตพูดกันครู่หนึ่ง ท่านเปรสิเดนต์ทูลแก่ท่านราชทูตว่า คำวันนี้ที่ไวต์เฮาส์นี้จะมีงารประชุมหมออเมริกันทั้งปวง ถ้าท่านราชทูตกับพวกทูตจะมาดูก็จะมีความยินดี ท่านราชทูตรับแล้วลาท่านเปรสิเดนต์ออกจากไวต์เฮาส์มาขึ้นรถ เรียแอดมิราล โรดเยอร เลฟเตอแนนต์เมซันเอนไซย์ปอตต์ส ตามมาส่งถึงที่โฮเตล

ท่านเยเนราล เชอร์เดอร เอ. อา เธอ เปรสิเดนแห่งกรุงอเมริกา อันรวมกันผู้นี้ กิริยาอัชยาศัยเรียบร้อยมาก แต่ดูเปนคนไม่ใคร่พูดมาก รูปร่างสูงใหญ่งามสมตัวอายุ ๕๔ ปี เปนเปรสิเดนต์มาตั้งแต่เปรสิเดนต์การ์ฟิลด์ถูกยิงถึงอสัญกรรมแล้ว เปรสิเดนต์อาเธอนี้เวลานั้นเปนไวซ์เปรสิเดนต์อยู่ จึงได้เลื่อนขึ้นเปนเปรสิเดนต์ตามประเพณี ตั้งแต่ปีคฤศตศักราช ๑๘๘๑ แต่หามีภรรยาไม่ ด้วยภรรยาถึงแก่กรรมเสียแต่ก่อน มีแต่บุตรชาย ๒ หญิง ๑

เที่ยวดูป่าก

ครั้นข้าพระพุทธเจ้าทั้งปวงกลับมาจากไวต์เฮาส์ เปลี่ยงยุนิฟอร์มแล้ว ในวันนั้นไม่มีการอะไร เลฟเตอแนนต์เมซันนำรถสำหรับขับเล่นของเขาเองมารับท่านราชทูตไปเที่ยวในสวนแลป่าก ซึ่งเรียกว่า โซลเดอส์ โฮม ทางไกลจากที่แคปบีตอลประมาณ ๓ ไมล์ เปนที่สำหรับคนในเมืองวอชิงตันไปขับรถเที่ยวเล่น เพราะเปนที่สบายมีต้นไม้มาก แลทางคดอ้อมขึ้นลงตามเขาสนุก ทางขับรถในนั้นถึง ๗ ไมล์ พื้นแผ่นดินกว้าง ๕๐ เอเคอ มีโรงทหารก่อด้วยศิลายาว ๒๐๐ ฟีตอยู่บนยอดเขาเปนที่ทหารที่ชราพิการอยู่หลัง(หนึ่ง) โรงทหารนั้นมีมุขออกไปข้างละ ๖๐ ฟีต เปนห้องกินเข้า มีสนามที่หน้าโรงนั้น แลมีเสาธงปักอยู่ด้วย ด้านตวันตกแห่งเรือนนั้นมีโรงม้า หอคอยแลสวนผลไม้ ด้านตวันตกมีโรงรักษาคนเจ็บไข้กับทั้งเปนที่อยู่ของผู้รักษาจัดการ ด้านใต้เปนที่อยู่ของหมู่แพทย์ซึ่งรักษาคนป่วยไข้ แลด้านตวันตกเฉียงเหนือมีโรงสวดก่อด้วย

ศิลาแลที่อยู่คนรักษาสวน แลด้านใต้ไกลออกไปมีโรงรักษาคนเจ็บไข้ทำขึ้นใหม่อีกหลังหนึ่งใหญ่กว่าเดิม ที่นี้ได้เบิดคราวแรกในปีคฤศตศักราช ๑๘๕๑ แลมีคนอยู่ในเวลานั้นประมาณ ๘๐ คน ซึ่งใช้ราชการเปนทหารรักษาถนนทำการโปลิศทั้งปวง บัดนี้ก็เปนที่อยู่ทหารที่ชราพิการสืบมา ที่นี้เดิมเปนของ อ.อ. คอโคแรนเอส์ไกวร์ แล้วคอเวอนแมนต์ได้ซื้อโดยเงินที่ริบได้เมื่อคราวรบเมืองแม็กซิโก ในปี ๑๘๔๗ นั้น แลทั้งพวกทหารได้เรี่ยรายให้เดือนละ ๑๒ เซนต์ด้วย ที่นี้มีที่อยู่ของท่านเปรสิเดนต์ในเวลาระดูร้อน เปรสิเดนต์แต่ก่อน ๆ คือเปรสิเดนต์ลิงคอลน์เปนต้นได้ชอบอยู่ที่นี้ แลในตามทางขับรถนี้มีที่แห่งหนึ่งเปนดงต้นไม้มากทึบที่เดียว แต่ที่แห่งหนึ่งเขาตัดต้นไม้เปนช่องเล็กตรง แลตลอดไปตรงยอดแคปีตอลที่ปฤกษาราชการกลางเมืองวอชิงตันที่เดียว ที่ไหล่เขาริมที่อยู่ทหารนั้น มีอนุสาวรีย์ที่ระลึกแห่งเยเนอราลวินฟิลด์สกอตต์ซึ่งเปนผู้รบเมืองแม็กซิโกชนะครั้งโน้น เปนรูปหล่อด้วยทองเหลืองสร้างขึ้นเมื่อปี ๑๘๗๔ เปนเงิน ๑๘๐๐๐ เหรียญ เมื่อรถไปถึงที่สเตชั่นนี้เปนที่ดูวิวเมืองวอชิงตันได้ทั่วเมือง อยู่ในที่นี้จนจวนค่ำกลับมาโฮเตล

การรับแขกที่บ้านเปรสิเดนต์

เวลาค่ำรับพระราชทานอาหารเย็นแล้ว ราชทูตทรงเครื่องอิวนิงเดรส์ แต่เคาน์ซิลลอแต่งเมล์แย็กเก็ตทหารม้าหน้า แอ็ตแตชเชแลกงสุลกับหมอจันดเลแต่งอิวนิงเดรส์ บรรดาผู้ที่ได้รับพระราชทานตราเครื่องราชอิศริยาภรณ์ก็ติดตามควร เวลายามเศษก็พร้อมกันไปไวต์เฮาส์

ตามที่ท่านเปรสิเดนต์ได้เชิญไว้ เรียแอดมิราล โรดเยอร แต่งอิวินิง เดรสมาพาไป เมื่อไปถึงไวต์เฮาส์ทางประตูใหญ่ที่คนเข้ากัน เข้ากันแน่นนัก ผู้นำจึงนำไปทางหน้าต่างซึ่งมีบันไดไม้ขึ้นไปทางไปรเวต เข้าไปในไวต์เฮาส์แล้วไปเข้าประตูชั้นใน ประตูกลางบีดอยู่แต่เมื่อทูตไปถึงผู้เฝ้าประตูจึงเบิดให้เข้าแต่พวกทูต ตรงตัวท่านเปรสิเดนต์ทีเดียว เวลานั้นเปรสิเดนต์แต่งตัวอิวินิงเดรสยืนรับจับมือกับพวกแพทย์อเมริกันทั้งปวงอยู่ มีหญิงชายมาประชุมเปนอันมาก เมื่อพวกทูตเข้าไปจับมือกับท่านเปรสิเดนต์ทุกคนแล้ว เรีย แอดมิราล โรดเยอรพาเข้าไปยืนหลังท่านเปรสิเดนต์ ในหมู่พวกออฟพีศเชียลแลทูตต่างประเทศทั้งปวงนั้น ได้ชักนำให้รู้จักกับคนราชการกับทั้งพวกทูตต่างประเทศแลบุตรภรรยาเปนอันมาก เวลานั้นท่านเปรสิเดนต์ต้องยืนจับมือกับพวกหมอทั้งปวงแลบุตรภรรยาของหมออยู่ ว่ากันว่าหมอที่มาในวันนี้ถึง ๒๐๐๐ คน แต่เห็นจะนับทั้งบุตรภรรยาของหมอด้วย แต่ดูไม่เปนระเบียบเลย เบียดกันยัดเยียดเข้ามา ที่แต่งตัวอิวินิงเดรสเรียบร้อยก็มี ที่สวมเสื้อฟรอกโกตก็มี มอนิงโกตปรกติก็มี ที่สุดใส่เย็กเก็ตธรรมดาก็มี บุตรภรรยาที่พาเข้ามาที่สุดจนถูกเด็ก ๆ ก็ยอมให้เข้าท่านเปรสิเดนต์ก็จับมือด้วยหมด พวกหมอนี้เข้าทางประตูซ้ายผ่านไปออกประตูขวา ท่านเปรสิเดนต์ยืนรับในห้องน้ำเงินที่รับราชทูตในเวลาเช้านั้น เวลาเมื่อพวกทูตไปยืนอยู่นั้น พวกแมมเบอรในสิเนตแลคองเกรส แลคนราชการทั้งบุตรภรรยาแลทูตต่างประเทศมารู้จักกับ

พวกทูตสยามเปนอันมาก ดูกิริยาอัชยาศัยนิยมนับถือไทยโดยแท้อยู่อยากที่จะรู้จักกับไทยทั้งนั้น จนรู้จักมากเหลือที่จะจำหน้าแลชื่อได้ เวลานั้นได้พบกับทูตฮ่าวายไอแลนด์ด้วย ท่านผู้นี้ได้เคยเปนไปรม์มินิศเตอร์[๑]ในเวลาเมื่อพระเจ้ากาลกอัว พระเจ้ากรุงฮ่าวายเสด็จเข้ามากรุงเทพ ฯ นั้น เห็นติดตราจุลสุราภรณ์มงกุฎสยามมาด้วย ได้มาพูดจากับราชทูตบอกว่ามีพระธุระอันใด จะรับสนองพระเดชพระคุณทุกอย่าง แลได้พูดจากับแคบิเน็ตบ้าง แลคนราชการอื่น ๆ บ้าง จนเวลา ๕ ทุ่ม เร็ย แอดมิราล โรดเยอรได้พาให้ดูในไวต์เฮาส์ทุกห้อง

เล่าถึงบ้านเปรสิเดนต์

ไวต์เฮาส์นี้เปนที่อยู่สำหรับผู้ที่เปนตำแหน่งเปรสิเดนต์ อยู่ด้านตวันตกของเมืองวอชิงตัน ห่างจากแคปิตอลไมล์ครึ่ง ที่นี่เรียกว่าเรือนเปรสิเดนต์อย่างหนึ่ง ไวต์เฮาส์อย่างหนึ่ง แอกซิคิวติฟแมนชันรอบไวต์เฮาส์นั้น มีที่แผ่นดิน ๘๐ เอเกอกับ ๓ ในส่วน ๔ แห่งเอเกอ ด้านเหนือเปนด้านหน้ามีประตูเหล็กเปนทางเข้าประตูหนึ่งออกประตูหนึ่ง หน้าเรือนนั้นมีสนามหญ้าแลสวนต้นไม้ แลน้ำพุงามน่าชม สนามด้านใต้เปนที่ไปรเวตหลังตึกใหญ่นั้น สนามหลังบ้านนี้เปนที่มีแตรในเวลาวันเสาร์ ตึกเปรสิเดนต์นั้นก่อด้วยศิลาทาขาวยาว ๑๗๐ พีต กว้าง ๘๖ พีต สูง ๒ ชั้นมีมุขด้านหน้า มีเฉลียงกลมด้านหลัง ถัดมุขหน้าเข้าไปเปนห้องใหญ่ ด้านตวันออกเปนห้องริเซ็ปชันยาว ๘๐ พีต

---

(๑) อรรคมหาเสนาบดี

กว้าง ๔๐ ฟีตสูง ๒๒ ฟีต ตกแต่งอย่างงาม ในห้องนี้เปิดให้คนทั้งปวงเข้าไปได้ไม่ห้ามปรามทุกวันยกแต่วันอาทิตย์ เวลาเปิดตั้งแต่ ๔ โมงเช้าจน ๓ โมงเย็น ห้องนอกนั้นห้ามมิให้คนไปเที่ยว ประตูด้านตวันตกเข้าไปในห้องเขียวเปนทิริเซ็ปชันเหมือนกัน ยาว ๔๐ ฟีตกว้าง ๓๐ ฟีต เครื่องประดับเปนทองกับสีเขียว แล้วเข้าไปในห้องน้ำเงินเปนห้องกลม โดยยาว ๔๐ ฟีต กว้าง ๓๐ ฟีต ประดับด้วยสีน้ำเงินแลลายทองเงินงามกว่าทุกห้อง ห้องนี้สำหรับเปรสิเดนต์แลภรรยารับแขก ถัดห้องนี้ไปถึงห้องแดงยาว ๓๐ ฟีต กว้าง ๒๐ ฟีตตกแต่งอย่างงามมีของประหลาด ๆ มาก มีห้องเลี้ยงใหญ่ยาว ๔๐ ฟีตกว้าง ๓๐ ฟีต มีโต๊ะกินเข้าเลี้ยง ๓๔ คน มีเครื่องโต๊ะอันงามวิจิตรเปนเครื่องอเมริกันราคา ๑๕,๐๐๐ เหรียญ นอกนั้นเปนเฉลียงทางเดิรไปดาดฟ้า แลห้องคนใช้ ครัว แลห้องพักย่อม ๆ มีลิฟต์ขึ้นชั้นบนด้วย ที่เฉลียงด้านหน้านั้นเขวนรูปท่านที่ได้เปนเปรสิเดนต์ทุก ๆ คน มาจนถึงเปรสิเดนต์อาเทอนี้ ขึ้นชั้นบนทางบันไดขึ้นไปมีห้องพักอยู่ถัดห้องบันไดนั้น แล้วถึงออฟพีศของท่านเปรสิเดนต์ เปนที่ประชุมแคบิเน็ต เมื่อถึงเวลาประชุมท่านเปรสิเดนต์นั่งหัวโต๊ะท่านแคบิเน็ตนั่งสองข้างเปนลำดับ ริมห้องนี้ถึงห้องไปรเวตสิเครตรีของเปรสิเดนต์ ถัดไปเปนห้องเสมียนจดการต่าง ๆ หน้าห้องนั้นออกมาเปนห้องว่างใหญ่ ตรงกันข้ามกับห้องเสมียนนั้นเปนออฟพีศทำการอีกห้องหนึ่ง แลมีห้องพักติดกันอยู่ตรงกับห้องไปรเวต

สิเครตรี แล้วถึงบันไดทางขึ้นข้างขวา บันไดนั้นเป็นห้องคนอยู่ ๓ ห้อง เรียงกันไป แล้วถึงลิฟต์ทางขึ้น ถัดลิฟต์ไปเป็นห้องนอนเปรสิเดนต์ มีห้องแต่งตัวต่อกัน หน้าห้องนอนแลห้องแต่งตัวเปรสิเดนต์ออกไปเป็นห้องกลางที่นั่งเล่น ตรงข้ามกับห้องนอนท่านเปรสิเดนต์นั้นเป็นห้องเปรสิเดนต์เหมือนกัน ห้องตรงข้ามกับห้องแต่งตัวนั้นเป็นห้องเมื่อเปรสิเดนต์กาฟิลด์ถูกยิงได้มาพักอยู่ห้องนี้ ถัดห้องนี้มาถึงห้องใหญ่เป็นห้องนอนใหญ่ ที่วงกลมกลางชั้นบนเป็นหอสมุดใหญ่ ตกแต่งงดงามมีตู้งาม ๆ มาก แลแขวนรูปภาพคนมีชื่อเสียงหลายคน ไวท์เฮาส์นี้สร้างปี ๑๗๙๒ สิ้นเงิน ๓๓๓๒๐๗ เหรียญ เปรสิเดนต์ยวนอาดัมได้เป็นผู้อยู่ครั้งแรก แล้วอังกฤษได้ทำลายเสียเมื่อปี ๑๘๑๔ ภายหลังสร้างขึ้นใหม่สิ้นเงิน ๑๗๐๐๐๐๐ เหรียญ เมื่อข้าพระพุทธเจ้าได้ดูทั่วแล้วเรียแอดมิราลโรดเยอร ก็พาข้าพระพุทธเจ้าทั้งปวงกลับโฮเตล เมื่อถึงโฮเตลแล้ว เรียแอดมิราลโรดเยอรได้กราบทูลแด่ท่านราชทูต ว่าตัวท่านแอดมิราลนั้น ท่านเปรสิเดนได้มีคำสั่งให้ไปรับข้าพระพุทธเจ้าทั้งปวงแทนท่านเปรสิเดนต์ที่เมืองนิวยอก บัดนี้ก็ได้พาข้าพระพุทธเจ้ามาถึงกรุงวอชิงตันได้พบท่านเปรสิเดนต์แล้ว เป็นอันสิ้นพนักงารของเรียแอดมิราลแต่เท่านี้ ต่อไปการรับรองอันใดเจ้าพนักงารมีที่จะจัด แต่เลฟเตอแนนต์เมซันนั้น จะเป็นผู้ชักนำไปดูการต่าง ๆ ต่อไป ท่านราชทูตได้ตอบขอบใจเรียแอดมิราลโรดเยอรในการที่ได้รับรองทั้งปวง แล้วก็ลาไป

ไปกรมท่า

รุ่งขึ้นณวันพุธเดือน ๒ ขึ้น ๑๓ ค่ำ เวลาเช้าท่านราชทูตได้มีรับสั่งให้มิสเตอรสมิท กงสุล ไปที่สเตตส์ดีปาตแมนต์ แสดงความประสงค์ต่อท่านผู้ว่าการต่างประเทศ ว่าท่านราชทูตมีความปราถนาที่จะไปคำนับท่านผู้ว่าการต่างประเทศตามธรรมเนียม มิสเตอรสมิทไปแล้วกลับมาแจ้งความว่าได้ไปพูดกับมิสเตอรเบราน์ ๆ ได้บอกแก่ท่านผู้ว่าการต่างประเทศแล้ว ผู้ว่าการต่างประเทศจะนัดเวลาให้ไปพบกับมิสเตอรสมิท ได้บอกว่าท่านผู้ว่าการต่างประเทศให้คนมาบอกมิสเตอรสมิท ว่าถ้าราชทูตมีความปราถนาสิ่งใดหรือธุระอันใด ก็ขอให้บอกไปที่ท่านสิเครตรีออฟสเตตส์ผู้ว่าการต่างประเทศ จะรับเปนธุระทุกอย่าง ขอให้ท่านราชทูตไว้ใจว่าการสิ่งใดที่เปนธุระของคอเวอนเมนต์ส์ยามจะพูดปรึกษาหารือให้คอเวอนเมนต์อเมริกันเปนธุระแล้ว ขอให้วางใจว่าคอเวอนเมนต์อเมริกันไม่มีความรังเกียจเลย จะช่วยจัดให้สำเร็จไปตามความปราถนาทุกอย่าง แต่เวลานี้คอเวอนเมนต์อเมริกันมีการคั่งค้างอยู่หลายอย่าง บางทีถ้าราชทูตจะขอให้คอเวอนเมนต์พูดหรือจัดสิ่งใด ถ้าไปถูกในระหว่างการเข้าแล้ว ท่านก็จำเปนจะต้องผ่อนผันจัดการสำคัญ ๆ ให้เปนลำดับหน้าหลังโดยควร บางทีการของราชทูตจะต้องช้าไปบ้าง แต่ถ้าเปนดังนี้แล้วขออย่าให้ท่านราชทูตสงสัยเลยว่าเปนเพราะเหตุแกล้งชักช้าหรือรังเกียจ เพราะจะจัดการตามลำดับที่ชอบ

ธรรมเท่านั้น ท่านราชทูตจึงให้มิสเตอรส์มิทไปตอบขอบใจกับมิสเตอรเบรานี้ที่ชี้แจงมา ครั้นเวลาบ่าย ๒ โมงครึ่งท่านผู้ว่าการต่างประเทศบอกม่าทางบั๊ปลิคเตเลโฟน ว่าท่านผู้ว่าราชการต่างประเทศจะรับท่านราชทูตในเวลาบ่าย ๓ โมงเศษ ครั้นถึงเวลาท่านราชทูตจึงเสด็จไปที่ส์เตตส์ดิปาตเมนต์กับมิสเตอรส์มิท กงสุล ๑ หมอจันดเลล่าม ๑ ท่านผู้ว่าการต่างประเทศออกรับที่ริเซ็ฟชันรูมเปนที่สำหรับปรึกษาราชการ ได้พูดจากันแสดงทางพระราชไมตรี แลทั้งได้แจ้งความเรื่องสัญญาสุรา ซึ่งคอเวอนแมนต์สยามจะขอเปลี่ยนแก้ไข ขอเวลาที่จะได้มีโอกาศที่จะชี้แจงความขัดข้องในเรื่องสุรานั้น ท่านส์เครตรีออฟส์เตตส์นัดเวลาวันพรุ่งนี้ จะได้ปรึกษาการสัญญาสุรานี้ แลท่านราชทูตได้แสดงความขอบใจคอเวอนแมนต์อเมริกันที่ได้รับรองในครั้งนี้ แลพูดกันด้วยการต่าง ๆ แล้วลาท่านผู้ว่าการต่างประเทศมา

กิริยาอัชยาศัยท่านออเนอรเบิลมิสเตอรเฟร็ดเดอริค ต์ฟรีลิงไฮเซ็น ผู้ว่าการต่างประเทศนี้ ดูเปนผู้ใหญ่มีสติปัญญาแลเปนคนมีอัชยาศัยเรียบร้อย ท่านเปนชาววิลันดาได้เปนส์เครตรีออฟส์เตตส์พร้อมกับท่านเปรสิเดนต์อาเทอได้เปนเปรสิเดนต์ ดูเปนคนดีมากสมควรเปนผู้ใหญ่ได้คนหนึ่ง

เมื่อลาท่านส์เครตรีออฟส์เตตส์ออกมาจากห้องนั้นแล้ว มิสเตอรเบรานี้ชิฟเคลิคได้พาไปดูในส์เตตส์ดิปาตเมนต์นี้ ซึ่งเปนตึกหลังใหญ่รวม ๓ ออฟพีศด้วยกัน คือตอนใต้เปนส่วนส์เตตส์ดิปาตเมนต์ ที่

ว่าการกรมท่า ตอนกลางเปนส่วนเนวีดีปาตเมนต์ ที่ว่าการทหารเรือ ตอนเหนือเปนส่วนวอดิปาตเมนต์ ที่ว่าการทหารบก รูปตึกใหญ่งามดูสง่า อยู่ด้านตวันตกไม่ห่างกันกับไวต์เฮาส์ที่อยู่ท่านเปรสิเดนต์ แต่ส่วนใต้ซึ่งเปนที่ว่าการต่างประเทศนั้นวัดด้านเหนือมาถึงใต้ยาว ๕๖๗ ฟีต ด้านตวันตกมาตวันออก ๓๔๒ ฟีต สูงที่สุด ๑๒๘ ฟีต อัฒจันท์ทำด้วยศิลาแผ่นใหญ่มาจากเมืองเวอยินเนี่ย หลังคาเปนลวดลายงามมาก ตึกนี้ได้ลงมือทำในปี ๑๘๗๑ แลด้านใต้แล้วเสร็จจัดเปนที่ว่าการต่างประเทศในปี ๑๘๗๕ มีห้องรวมด้วยกัน ๑๕๐ ห้อง สิ้นเงินเปนจำนวน ๕๐๐๐๐๐ เหรียญ มีทางเข้าใหญ่ ๔ ด้าน พื้นปูศิลาแผ่นใหญ่หนักแผ่นหนึ่งกว่า ๒๐ ตัน มีทางเข้าย่อมลงมาอีก ๔ ทาง ตึกนี้ก่อกันไฟไหม้ได้แข็งแรง พื้นชั้นสองนั้นสำคัญกว่าทุกชั้น ตกแต่งดีกว่าทุกชั้น นอกนั้นเปนห้องเสมียนทำงานต่าง ๆ ข้างในตึกนี้กลางเปนฉนวนใหญ่กว้าง ๑๕ ฟีตตลอดด้านตวันตกมาด้านตวันออกทุกชั้นมีลิฟต์ขึ้นได้ตลอดถึงชั้นบน

ในพื้นชั้น ๒ นั้น ด้านใต้เปนห้องตกแต่งงามสำหรับท่านผู้ว่าการต่างประเทศแลท่านที่ ๒ แลมีห้องดิโปลมาติค ริเซ็บชัน ๒ ห้อง ตกแต่งลวดลายทองงามดีแขวนรูปต่าง ๆ อย่างมีราคามาก ในห้องท่านผู้ว่าการต่างประเทศแลเอส์ซิสแตนส์ที่ ๑ ที่ ๒ ที่ ๓ แลชิฟเคลิค นั้นตกแต่งคล้ายคลึงกัน แลมีห้องดิโปลมาติคแอนติรูม ห้องพักทูตต่าง ๆ อยู่ด้านตวันตก ตกแต่งงามมีรูปผู้ว่าราชการต่างประเทศทุกคนตั้งแต่ปี ๑๘๒๕ มาแลรูปอื่นที่สำคัญ ๆ ด้วย

พื้นชั้น ๓ เปนหอสมุดมีตู้เหล็กบีดทอง ตู้กระจก มีของประหลาดต่าง ๆ มาก มีต้นร่างที่จะยกเมืองอเมริกันเปนเอกราชด้วย ทั้งโต๊ะเขียนหนังสือ ที่เขียนหนังสือยกเมืองอเมริกันเปนเอกราชนั้น แลทั้งดาบของเยเนราลวอชิงตัน ซึ่งคองเกรสได้ซื้อในปี ๑๘๘๐ ทั้งหนังสือสัญญาอังกฤษกับสวิเด็น มีตราดวงใหญ่แลลวดลายหนังสือสัญญาในปีก่อน คฤศตศักราช ๔๔๕ แล ๔๔๖ ปี แลของประหลาดอื่น ๆ อีก แลทั้งมีพระราชสาส์นในพระบาทสมเด็จ ฯ พระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวหลายฉบับ ท่านราชทูตได้ขอคัดมาด้วย ทั้งเปนที่เก็บกฎหมายสำหรับประเทศยุไนเต็ดสเตศนี้ ทั้งหนังสือต่าง ๆ สำหรับแผ่นดินแลสัญญาชาติต่าง ๆ ทั้งปวง เครื่องบนแลลวดทั้งปวงทำด้วยเหล็กทั้งสิ้น มีนาฬิกาไฟฟ้าทุกชั้นเดิรต้องกันหมด พื้นปูศิลาขาวกับดำสลับกัน

ครั้นดูในสเตตส์ดิปาตเมนต์ทั่วแล้ว ท่านราชทูตได้เสด็จไปที่บ้านของท่านผู้ว่าการต่างประเทศ เพราะเมื่อท่านราชทูตไปหาท่านผู้ว่าการต่างประเทศที่ออฟพีศท่านแล้ว เลฟเตอรแนนต์เมซันมาทูลว่าออเนอเรเบอล มิสเซสฟริลิงฮายเซนกับทั้งบุตรสาวพร้อมกันให้มาเชิญเสด็จว่าถ้าเสด็จกลับจากสเตตดิปาตเมนต์แล้ว ขอเชิญเสด็จไปที่บ้านเพราะปราถนาจะใคร่พบคุ้นเคยกับท่านราชทูตไว้ ท่านราชทูตจึงได้เสด็จไปพบภรรยาท่านผู้ว่าการต่างประเทศกับบุตรสาวทั้ง ๔ คน กับภรรยาของท่านแมย์เมืองนิวยอกกับใครอีกคน ๑ ท่านราชทูตหาทรงรู้จักไม่ ได้

พูดจากันตามธรรมเนียม อยู่ประมาณครึ่งชั่วโมง ท่านผู้ว่าการต่างประเทศกลับมาถึงบ้าน มานั่งพูดจากันอยู่อีกด้วยการต่าง ๆ มีเรื่องจับช้างเปนต้นแลอื่น ๆ หลายเรื่อง เมื่อท่านราชทูตจะลามา ท่านผู้ว่าการต่างประเทศ แลบุตรสาวพร้อมกันดื่มเชิร์ถวายไชยมงคลแด่ท่านราชทูต เพราะวันนี้เปนวันตรงกับวันประสูติของท่านราชทูตโดยสุริยคติกาล ที่เขาทราบเพราะเลฟเตอแนนต์เมซันได้ทราบจากท่านราชทูต จึงบอกแก่เขา ท่านราชทูตชอบใจแล้วลากลับมาโฮเตล

ดูมิวเซียมยุทธภัณฑ์แลอื่น ๆ

ในเวลาเมื่อท่านราชทูตเสด็จไปที่สเตต์สดิปาตเมนต์นั้น ข้าพระพุทธเจ้าเคาน์ซิลเลอได้ไปดูที่ไว้อาวุธของประหลาดแลของโบราณ เรียกว่าออดแนนซ์มิวเซียมอยู่ในอินเดอส์บิลดิง เปนที่เปิดให้คนดูทุกวัน ตั้งแต่ ๓ โมงเช้าจน ๓ โมงเย็น ยกแต่วันอาทิตย์ โรงนี้ตั้งอยู่ที่มุมด้านตวันตกเฉียงเหนือของแห่งถนน ฟ. กับถนนที่ ๑๗ ต่อกัน ตรงเนวี่ดิปาตเมนต์ที่ว่าการทหารเรือข้าม แต่เดิมได้สร้างสำหรับจะทำเปนโฮเตลภายหลังคอเวอนเมนต์ได้ซื้อจะทำเปนออฟพีศราชการ ฟื้นชั้นที่ ๑ เปนที่นายทหารผู้บัญชาการอินยิเนีย แลมีห้องที่สำหรับจดหมายเหตุการรบทั้งปวง ซึ่งเปนที่เก็บริโปตต่าง ๆ ในการรบเย็บเปนเล่มไว้ แลด้านใต้ห้องที่ ๑๓ เปนที่เก็บหนังสือต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องในออฟพีศของแอดยุแตนต์เยเนราล ฟื้นชั้นที่ ๒ ด้านตวันออกเปนที่ออฟพีศของผู้ว่าความทหาร แลด้านใต้เปนออฟพีศในการอาวุธ มิวเซียมนั้นอยู่ริม

กับออฟพีศนี้ เปนห้องใหญ่ ๒ ห้องมีของประหลาดต่าง ๆ มาก มีธงครั้งรบชนะอังกฤษแลธงอังกฤษได้ไว้ แลสิ่งของในการรบแต่ก่อน แลมียุนิฟอร์มทหารอเมริกันแต่เวลาโน้น ปืนเก่า ๆ ที่ทหารอเมริกันใช้แต่ก่อน แลมีรูปเขียนแลโครงทำโรงปืน แลมีเปลือกลูกแตกแลมีปืนใหญ่ของโบราณ เปลือกลูกแตกที่เก็บได้ในที่รบ ถุงลูกปืนแลลูกปืนใหญ่หนักถึง ๑๐๐ ปอนด์ กว้างสูญกลางถึง ๒๐ พีตไดเมตเตอรแลหนัก ๑๐๐๐ ปอนด์ มีอาวุธทหารต่าง ๆ ปืนใหญ่ต่าง ๆ ทั้งปืนสำหรับหลังอูฐซึ่งใช้ในประเทศอียิปต์ แลเครื่องตรวจลูกแตก แลเครื่องไฟสำหรับรบต่าง ๆ อีกหลังหนึ่งไว้ปืนเล็กต่าง ๆ ทุกอย่างตั้งแต่ปืนเก่า ๆ แต่ปี ๑๖๑๐ มาจนที่ใช้ทุกวันนี้ ทั้งเครื่องเกราะแลอาวุธต่าง ๆ เปนอันมาก

ในเวลาข้าพระพุทธเจ้าเคานซิลเลอได้ขึ้นรถไปดูที่อาลิงตันเฮาส์แลนาชันัลเนลซิมิตอรี่ที่ฝังศพทหารเปนที่ขับรถเที่ยวเล่น ทางไปต้องข้ามแม่น้ำปาโตมักโดยตะพานไม้เปนของทำใหม่ รถม้าคู่ข้ามเขาเก็บเงินทั้งไปมารวม ๕๐ เซ็นต์ ทางไปเปนถนนทำใหม่ไม่สู้เรียบร้อยนักยังเปนดินแลหลุมบ่อมาก เมื่อไปถึงแล้วได้ขับรถเที่ยวดูโดยรอบ แลแวะดูที่อาลิงตันเฮาส์ด้วย ที่นี่ตั้งแต่ ๑๘๐๒ มาเปนที่ของบุตรบุญธรรมของเยเนราลยอชวอชชิงตัน ภายหลังเปนของเยเนราลโรเบิตอิลิจนถึง ๑๘๖๑ ตั้งอยู่ฝั่งข้าง(ฝั่ง)เวอยิเนียแห่งแม่น้ำปาโตมัก อยู่บนเนินเขาสูงตกแม่น้ำ ๒๐๐ พีต ที่นี่ไกลจากแคปิตอลประมาณ ๔ ไมล์ ใกล้

กับเมืองยอชเตาน์ประมาณไมล์ ๑ ที่ตึกนั้นตอนกลางยาวประมาณ ๖๐ ฟีต แลมีมุขออกไป ๒ ข้าง ๆ ละ ๔๐ ฟีต รวมยาว ๑๔๐ ฟีต มีเฉลียงด้านหน้า ๖๐ ฟีต กว้าง ๒๕ ฟีต ตอนกลางมีเสา ๘ เสา เสานี้สูง ๒๖ ฟีต กว้างสูญไดเมตเตอร์ ๕ ฟีต ตึกนี้ก่ออย่างวัดที่ใกล้เมืองเนปอลในอิตาลีด้านใต้มีสวนแลดาดฟ้าออกไป ด้านหลังมีครัวที่อยู่คนใช้แลโรงม้า ตึกเหล่านี้คอเวอนเมนต์ได้ซื้อแต่ปี ๑๘๖๔ จัดเปนโรงรักษาทหารซึ่งป่วยใช้ในการรบ แลที่ฝังศพทหารซึ่งตายในที่รบ ในที่แผ่นดินสำหรับฝังศพนั้น มีศพทหารซึ่งตายในคราวรบกับแม็กซิโกที่เวอย์เนียกว่า ๑๖๐๐๐ ศพ แลศพทหารที่ถึงแก่กรรมในโรงรักษาใช้นี้มีชื่อแลตำแหน่งยศจารึกในศิลาบักไว้เปนอันมาก แลศพทหารซึ่งไม่มีชื่อ ซึ่งตายในที่รบเก็บมาฝังไว้อีกมาก มีเสาศิลาสูงประมาณคืบหนึ่ง บักเสมอกันเปนระยะได้แถวกันทั้งสิ้น ครั้นเวลาเย็นก็กลับมาโฮเตล

ครั้นเวลาทุ่ม ๑ ข้าพระพุทธเจ้า กรมหมื่นนเรศร์วรฤทธิ์ ๑ พระองค์เจ้าโสณบัณฑิตย์ ๑ นายเล่น์ห์หุ้มแพร ๑ พร้อมกันแต่งตัวอิวนิงเดรส ไปที่บ้านเลฟเตอร์แนนต์เมซันตามที่เขาได้เชิญไว้ เมื่อไปถึงแล้วได้พบกับท่านลิเครตรีออฟเนวี ๑ มิสเตอร์ยอน เดวิชอัน เดอลิเครตรีออฟสเตตส์ ๑ กับออฟพีศเซอทหารเรืออีก ๔ คน เปนการเลี้ยงถวายในวันประสูติของท่านราชทูต รวมดินเนอ ๑๐ คนด้วยกัน ได้พูดกันด้วยการต่าง ๆ ครั้งดินเนอแล้วพูดกันอยู่ครู่ ๑ ลาออกจากบ้านเลฟเตอร

แนนต์เมซัน ไปแวะประชุมการแอดโฮมที่บ้านมิสเตอร์เฮล ตามซึ่งภรรยาเขาได้เชิญไว้ คนนี้ก็ไม่ได้รู้จักกันแต่ก่อน เป็นแต่เวลาวันนี้มิสเตอร์เฮลมาเฝ้าทูลเด็จที่โฮเตล ว่าภรรยาได้รู้จักกับเจ้านายไทย ๒ องค์ที่เมืองสิงคโปร์ มาอ้อนวอนขอให้ไปให้ได้ จึงได้แวะไปได้พบกับคนราชการแลทูตต่างประเทศเป็นอันมาก ผู้คนทั้งปวงดูนิยมยินดีต่อไทย โดยความนับถือไทยจริง ๆ น่ารักเป็นที่สุด ที่เป็นดังนี้ก็เพราะเดชะพระบารมีในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวปกเกล้า ฯ แลได้ทรงพระมหากรุณาให้รับรองชาวอเมริกัน หว่านพืชผลไว้ไม่เสียเปล่าเป็นประโยชน์โดยแท้ พบผู้ใดก็พูดแต่สรรเสริญในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว แลตัวเป็นพนักงานอันใดหรือถนัดในทางใด ก็ชักชวนให้ไปดูในพนักงานธุระของตน ๆ โดยมาก ข้าพระพุทธเจ้าทั้งปวงอยู่ประชุมที่บ้านมิสเตอร์เฮลจนเวลา ๔ ทุ่มเศษกลับมาโฮเตล เวลาวันนี้เรียแอดมิราดโรดเยอร์ ส่งกาดเชิญมาให้เป็นออเนอร์รี่เมมเบอร์ ในเมโตรโปเลียนคลับ ซึ่งท่านได้เป็นเปรสิเดนต์อยู่นั้นมีกำหนด ๑๐ วัน

การหารือเรื่องเปลี่ยนสัญญาสุรา

รุ่งขึ้นณวันพฤหัสบดีเดือน ๖ ขึ้น ๑๔ ค่ำ เวลาเช้า ๕ โมงเศษ ท่านราชทูต ๑ สิเครตรี่ล่าม ๑ แอดแตเชอังกฤษ ๑ กงสุล ๑ หมอจันดเล ๑ ได้พร้อมกันไปที่ว่าการต่างประเทศ เพื่อจะได้ปรึกษาการที่จะขอแก้ไขทำสัญญาสุรา ตามที่ท่านผู้ว่าการต่างประเทศได้นัดไว้ เมื่อ

ไปถึงที่นั้นได้พบกับท่านผู้ว่าการต่างประเทศกับทั้งมิศเตอร์ แอดเวเอ แวดี แอสซิสแตนต์สิเครตรีที่ ๓ ได้พูดจาชี้แจงความขัดข้องในเรื่องสุราที่ลูกค้าเอาเข้าไปในกรุงสยาม ทำให้เป็นของเบื่อเมาเป็นโรคภัยแก่ราษฎร เพราะกินสุรา อันมีราคาถูกทำให้คนกินมาก คอเวอนแมนต์สยามจึงได้เห็นสมควรขอแก้ไขขึ้นภาษีให้มากขึ้น ได้ทำสัญญามาแก่ชาติต่าง ๆ แล้ว บัดนี้จะขอทำแก่ชาติอเมริกันต่อไป แต่คอเวอนแมนต์สยามมีความพอใจในสัญญาที่ทำกับอังกฤษนั้นมากกว่าชาติอื่น ได้พูดจาโต้ตอบชี้แจงกันตามที่ท่านราชทูต ได้มีรับสั่งให้ มิสเตอร์ไวท์แอดแตเช อังกฤษ ทำเมมมอแรนดำไว้แล้วนั้น ท่านผู้ว่าการต่างประเทศรับตกลงจะทำสัญญา แต่จะขอผัดตรวจข้อความก่อนแล้วจะบอกให้ทราบโดยเร็ว แต่นัยว่าเป็นอันจะยอมตามสัญญาอังกฤษซึ่งไทยชอบนั้น เดี๋ยวนี้ยังรอแต่ท่านเปรสิเดนต์ไปเมืองนิวยอกเสียแล้ว ถ้ากลับมาคงจะได้ขออนุญาตทำใน ๒–๓ วันนี้ แล้วพูดกันในการต่าง ๆ ครู่ ๑ ลากลับมาโฮเตล

ดูการเกษตร์

ครั้นเวลาบ่ายมิสเตอรสมิทได้พาข้าพระพุทธเจ้าทั้งปวง ไปที่ออฟพีศที่ว่าการอาคริคัลเชอรัลดีปาตเม็นต์ เพื่อจะได้ส่งกาดเยี่ยมท่านออเนอรเบอล ยอชบีลอริง ผู้เป็นคอมมิสชันเนอรแห่งอาคริคันเชอท่านผู้นี้เป็นบุตรเขยมิสเตอรสมิท กงสุลด้วย แลเพื่อจะได้ดูในอาคริคัล

เซอรัลดิปาดเม็นต์ด้วย เมื่อไปถึงที่นั้นได้ส่งการ์ดเข้าไป กำลังมิสเตอร ลอริงอยู่ในที่ประชุมปรึกษาการทำนุบำรุงพรรณไม้ต่าง ๆ อยู่ มิสเตอร ลอริงรีบออกมารับข้าพระพุทธเจ้าเข้าไปพูดจากันในห้องของท่านครู่ ๑ พูดกันด้วยการตามธรรมเนียม

กิริยาอัชยาศัยท่านผู้ว่าการกรมนาผู้นี้เป็นคนเรียบร้อยดีไม่ใคร่พูดมาก ดูจะเป็นคนชำนาญการในตำแหน่งอยู่

แล้วท่านพาข้าพระพุทธทั้งปวงเที่ยวดูที่ต่าง ๆ ในดิปาดเม็นต์ของท่าน ซึ่งตั้งอยู่ในระหว่างถนนอีกับถนนที่ ๑๔ ในระหว่างวอชชิงตันมอนุเม็นต์ กับสมิทโสเนียนอินสติตูชัน ที่ตึกนี้สูงดูวิวได้งาม แลด้านหน้านั้นดูงามมาก มีที่แผ่นดินเป็นสวนโดยรอบตึกนั้นด้านหน้ามีถนนกว้าง ๕๐ ฟีตเข้าไปจนถึงที่เข้าในตึก ๒ ข้างเป็นสวนปลูกไม้ใบไม้ดอกแลไม้ผลต่าง ๆ ดูงามยิ่งนัก มีกำแพงเตี้ย ๆ แลรั้วเหล็กลายงาม ๆ มาก มีพรรณไม้ปลูกที่เป็นของประหลาดกว่า ๑๒๐๐ อย่าง ด้านข้างซ้ายมีเรือนแก้วปลูกต้นไม้ หลังเรือนแก้วแลตึกใหญ่นั้นเป็นที่ปลูกไม้ที่ต้องบำรุงมาก แลที่เลี้ยงม้า ที่สวน แลที่ดินเหล่านี้ซึ่งเป็นของในกรมนาสำหรับจะได้ทดลองปลูกต้นไม้ พรรณไม้ต่าง ๆ ที่เป็นของต่างประเทศแลเป็นของจะงอกงามยาก จึงต้องทดลองผ่อนร้อนแลหนาวตามควร ด้านตวันตกเฉียงเหนือมีสระใหญ่สำหรับปลูกไม้ที่ขึ้นในน้ำ ที่แผ่นนี้ได้สร้างขึ้นในปี ๑๘๖๘ พร้อมกับตึกที่ว่าราชการแล้วเสร็จนั้น ตึกดิปาดเม็นต์นั้นยาว ๑๗๐ ฟีตกว้าง ๖๑ ฟีตพื้น ๓ ชั้น หลังคาประดับประดางามมีเสาธง

บนหลังคา ตึกนี้ก่อด้วยอิฐแต่ตามมุมแลที่สำคัญต่าง ๆ ก่อด้วยศิลา สิ้นเงินค่าทำเสร็จเปนเงิน ๑๔๐๔๒๐ เหรียญ มีทางเข้ากลางแลที่มุข ๒ ข้างด้วย ตรงบันไดกลางเข้าไปบันไดสำหรับขึ้นไปที่มีวเซียมชั้นบน แลมีทางขึ้นย่อมที่ปลายมุข ๒ ข้างด้วย ในพื้นชั้นที่ ๑ ทางเข้ากลางไปถึงทางเดิรตลอดข้างหลังตามยาว ห้องถัดทางเข้าไปข้างขวาแถวหน้าด้านเหนือที่ ๑ เปนห้องพักประดับด้วยศิลาต่าง ๆ แลไม้ต่าง ๆ งามดี ถัดไปเปนห้องนายคอมมิชชันเนอออฟอาคริคัลเชอตกแต่งลวดลายงาม ถัดไปเปนออฟพีศไปรเวตของท่านคอมมิชชันเนอร์ ห้องสุดด้านตวันตกเปนห้องยาวตลอดด้านกว้างของตึกนั้น จัดเปนห้องหนังสือมีสมุดต่าง ๆ ในเรื่องการไร่นาต้นไม้ต่าง ๆ กว่า ๘๐๐๐ เล่ม เปนตำราอเมริกันแลชาติยุโรปต่าง ๆ แลเปนที่เก็บหนังสือราชการในกรมนาด้วย คนที่ฝักใฝ่ในการเรือกสวนไร่นาจะเข้าไปอ่านไปดูได้ แต่ไม่ยอมให้เอาสมุดออกจากห้องนั้น ในห้องนี้เปนที่ประชุมปริกษาการทำนุบำรุงเรือนสวนไร่นาด้วย เมื่อข้าพระพุทธเจ้าเข้าไปดูในห้องนี้กำลังประชุมพูดถึงพรรณไม้ต่าง ๆ ในเมืองเคนาดา มีคนประชุมอยู่ประมาณ ๒๐ คน ข้าพระพุทธเจ้าทั้งปวงดูอยู่ครู่ ๑ ก็ไปดูห้องอื่นต่อไป ถัดห้องใหญ่นี้ไปถึงห้องเล็กแถวหลังใต้ตรงออฟพีศท่านคอมมิชชันเนอข้ามนั้น เปนห้องเล็มยน ๒ ห้องติดกันทั้งมุขตวันออกอีก ๒ ห้องรวมห้องเล็มยนด้านใต้นี้ ๔ ห้อง ที่ปลายมุขด้านตวันออกแบ่งเปนห้อง ๆ หาเปนห้องใหญ่ไม่ ห้องข้างแม้นใต้เปนห้องเครื่องยา แลวิชาผสมยาต่าง ๆ แลที่ตรวจพรรณไม้ที่เปนยาด้วย

ที่กลางมุขนั้นเปนห้องเล็กมีตราชูใหญ่สำหรับช่างยาต่าง ๆ ห้องข้างแง้มเหนือเปนห้องเก็บเครื่องยาต่าง ๆ ที่ห้องเล็กติดอยู่ริมนั้นเปนห้องเก็บของ ห้องแถวหน้าด้านเหนือแง้มตวันออกมีอีก ๒ ห้อง เปนห้องเสมียนทำการอีก แล้วขึ้นไปดูที่พ้นชั้น ๒ มีบันไดขึ้นกลางแลที่ลายมุข ๒ ข้าง ห้องกลางเปิดเปนห้องใหญ่ตลอด ที่กลางห้องตั้งโต๊ะปูด้วยกระดานแผ่นเดียว ยาว ๑๒ พีศกว้าง ๖ พีศกับ ๕ นิ้วอังกฤษ เปนกระดานไม้แดงมาจากสเตตออฟคาลิฟอเนีย ห้องใหญ่นี้โดยยาว ๑๐๒ พีศกว้าง ๕๒ พีศสูง ๒๗ พีศ ตั้งตู้เก็บสิ่งของแลหิ้งต่าง ๆ เต็มไปทั้งห้อง มีพรรณไม้แลดอกไม้แห้งประดับเปนตราอเมริกันอยู่กลางห้อง แลมีรูปดอกไม้ลูกไม้แลสัตว์ของเลี้ยงต่าง ๆ ประดับห้องดูงดงามดียิ่งนัก มิวเซียมนี้เปนที่แนะนำการเรือกสวนไร่นาในอเมริกาแลการเครื่องจักร์ในการเรือกสวนไร่นา แลให้ดูของที่เปนไปด้วยอากาศต่าง ๆ แลทั้งสัตว์ตัวน้อย แมลง นก แลสัตว์ต่าง ๆ ที่ให้คุณให้โทษแก่การเรือกสวนไร่นา มีของต่าง ๆ เหมือนกับลูกไม้แลผักต่าง ๆ ที่เปนของเน่าเปื่อยได้นั้น เขาปั้นทำเปนรูปทำสีเหมือนกับของสดจริง ๆ แลทั้งเครื่องมือทำนาต่าง ๆ พร้อมตู้เก็บของพรรณไม้แลของต่าง ๆ รวม ๒๒ ตู้ เปนตู้ใหญ่ ๆ ทั้งสิ้น พื้นชั้น ๓ เปนที่เสมียนทำการอีกชั้น ๑ คนทำงารเสมือนในนี้กว่า ๖๐ คนทุกวัน

แล้วไปดูเรือนกระจกสำหรับปลูกต้นไม้ต่าง ๆ อยู่ด้านตวันตกแห่งตึกใหญ่นี้ ได้เริ่มทำในปี ๑๘๖๘ วัดโดยยาว ๓๒๐ พีศกว้าง ๓๐ พีศ มีมุขด้านหลังยื่นออกไปอีก ๑๕๐ พีศ ตอนกลางนั้นเปนกระโจมยาว

๖๐ ฟีตกว้าง ๓๒ ฟีต สูงสำหรับปลูกไม้สูงใหญ่คือต้นคล้อยต้นตาล เปนต้น ต่อนั้นไป ๒ ข้างกั้นเปนห้อง ๔ เหลี่ยม ๓๐ ฟีต สูง ๒๕ ฟีต เปนห้อง ๆ ไป ๒ ข้างสำหรับปลูกต้นไม้ต่าง ๆ ที่ปลูกที่แจ้งไม่งอกงามได้นั้น มุขหลังมีที่ร้านปลูกต้นไม้ยาว ๑๐๐ ฟีต สำหรับไม้เลื้อยแลอื่น ๆ กว้าง ๒๕ ฟีตสูง ๑๗ ฟีต มีทั้งไม้ที่เปนเครื่องยาด้วย ที่ผนังมุขนั้นปลูกต้นอังหุ่นต่าง ๆ หลายอย่างประมาณทั้งขาวดำอยู่ใน ๑๐๐ อย่าง ในห้องในเรือนกระจกนี้มีอายร้อนจัด ด้วยมีท่อเหล็กใหญ่ ๕ นิ้วไดเมตเตอรพาดทอดไปทุกแห่งยาวถึง ๕๐๐๐ ฟีต มีสติมอายน้ำร้อนเดิรในท่อมีบ่อกลั่นสติม ๒ บ่อ เรือนกระจกนี้รากชั้นล่างจนถึงเชิงผนังเปนศิลาฝาแลหลังคาเปนกระจกยึดด้วยไม้แลเหล็ก หลังคาเปนกระโจม ตอนกลางแลริมสองข้าง ทำเสร็จสิ้นเงิน ๒๕๐๐๐ เหรียญ แล้วเซาพาไปดูโรงเก็บของเครื่องตั้งเอกสิบิเช็นต์ ซึ่งเซาจัดประดับประดาไว้ที่กลางเปนซุ้มใหญ่ มีเสาแก้วกระจกพรรณข้าวถั่วงาต่าง ๆ แปลกกันทุกเสาซุ้มหลังคาก็ประดับประดาด้วยพันพรรณไม้ต่าง ๆ ดูงามดี มีทั้งรูปสัตว์ต่าง ๆ ทำด้วยฟางข้าวแลต้นผลไม้ต่าง ๆ ที่มีขวดแก้วรูปต่าง ๆ กรวดพรรณข้าวจ้าว ข้าวโภชน์ ข้าวสาลี แลถั่วงาสาคูทั้งปวงตั้งเรียงประดับไว้ดูงามดี มีทั้งแร่เหล็กก้อนใหญ่แลของประหลาดต่าง ๆ เปนอันมาก ทั้งตัวอย่างศิลาลายต่าง ๆ บรรดาที่มีในอเมริกาทั้งสิ้น ข้าพระพุทธเจ้าทั้งปวงเที่ยวดูอยู่ประมาณ ๒ ชั่วโมง จึงลาท่านผู้ว่าราชการกรมนาออกจากดิปาตเมนต์ออฟอาคริคัลเชอร์ ไปเที่ยว

ส่งกำลังตามที่ได้เชิญไปดินเนอรแลริเซ็ปชันตามธรรมเนียม แลไปเยี่ยมตอบทูตต่าง ๆ ที่ได้มาเยี่ยมไว้นั้น แล้วกลับมาโฮเตล เวลาค่ำรับพระราชทานอาหารแล้ว ได้ไปดูละคอนชื่อนาชัลแนดเทียเอเตอร์ เพราะละคอนในเมืองวอชิงตันนี้มีอยู่ ๒ โรงเท่านั้น ไม่ได้เล่นทุกวัน เล่นแต่วิกละสามหน การเล่นแลโรงไม่ดีเหมือนในเมืองอังกฤษเลย

ไปดูที่ฝังศพแลบ้านเยเนราลวอชชิงตัน

รุ่งขึ้นณวันศุกร์เดือน ๖ ขึ้น ๑๕ ค่ำ เวลาเช้า ๔ โมงเศษ ข้าพระพุทธเจ้าทั้งปวงสวมเสื้อฟร็อกโกต ขึ้นรถไปที่เนวียาตตามที่ท่านผู้ว่าการต่างประเทศได้เชิญไว้นั้น เมื่อเข้าไปในประตูเนวียาต มีทหารแต่งเต็มยศถือปืนยืนรับประมาณ ๖๐ คน มีชลุ่ยแลกลองพร้อม คำนับเมื่อรถผ่านเข้าไป ครั้นรถไปจอดที่ท่า ข้าพระพุทธเจ้าทั้งปวงลงไปในเรือกลไฟจักรท้าย ชื่อเดส์แปดช์เปนเรือของคอเวอนแมนต์ชักธงช้างเสากลางธงอเมริกันเสาท้าย เวลาเมื่อลงเรือนั้นท่านผู้ว่าการต่างประเทศยังหาได้มาไม่ แต่กัปตันนายเรือแต่งเต็มยศมาคอยรับอยู่ที่ทางขึ้น จับมือกันแล้วขึ้นไปบนดาดฟ้าเรือ มีหญิงชายคนในราชการแลทั้งพวกทูตต่างประเทศแลบุตรภรรยา บรรดาที่ได้รับเชิญนั้นมาพร้อมกัน ครั้นรออยู่ครู่ ๑ ท่านมิส์เตอรฟรีลิงไฮเซน ผู้ว่าการต่างประเทศกับบุตรสาวทั้ง ๒ แลบุตรเขยผู้เปนที่ ๒ ของท่านมาลงในเรือนั้น ครั้นเวลาเช้า ๕ โมงเรือออกจากท่า ที่ลานน่าเนวียาตนี้ยิงปืนใหญ่สลุตเวลาเรือออก ๒๑ นัด เรือออกเดิรลงไปตามแม่น้ำปาโตมัก พวกเมมเบอรออฟซิเนต

แลคองเกรสกับทั้งทูตต่างประเทศแลบุตรภรรยาที่มานั้นว่าอยู่ใน ๑๐๐ เศษ แต่ได้ทราบเกล้า ฯ ว่าเชิญรวม ๑๕๐ คนด้วยกัน เมื่อเรือออกจากท่าไปประมาณ ๖ ไมล์ผ่านหน้าเมืองอาเล็กแซนเดรีย์ลงไปตลอดทาง ๑๔ ไมล์เศษ ถึงหน้าเมาต์เวอนอนตรงท่าขึ้นเรือจอดทอดสมอกลางแม่น้ำ แลเห็นท่าขึ้นแต่ไกล ครั้นเรือจอดเรียบร้อยแล้วมีเรือโบตใหญ่ลำ ๑ พื้นที่นั่งปูธงอเมริกันชักธงช้างท้ายมารับข้าพระพุทธเจ้าทั้งปวงกับพวกแคบิเนตลงในเรือลำนั้น แล้วมีเรือโบตย่อม ๆ อีกหลายลำสำหรับผู้ที่ไปนอกนั้นลงมีเรือสติมลอนช์ขนาดย่อมจูงเข้าไปถึงท่า ข้าพระพุทธเจ้าทั้งปวงขึ้นบนฝั่ง แต่ท่านสิเครตรีออฟสเตตส์หาได้ขึ้นบกด้วยไม่ รออยู่ในเรือให้แต่บุตรสาวบุตรเขยขึ้น ท่านเหล่านี้ได้นำข้าพระพุทธเจ้าทั้งปวงขึ้นไปตามทางบนเนินเขา ถึงที่ฝังศพท่านเยเนราลยอชวอชชิงตัน ที่ฝังศพนี้ก่อด้วยอิฐเป็นกุฏิข้างนอกบีดทึบ ๓ ด้าน ๆ เบื้องมีประตูเหล็กโปร่งกั้น ในกุฏินั้นข้างขวามีศิลายาวสูงประมาณ ๒ ฟีต มีอักษรจารึกบอกเป็นที่ฝังศพท่านเยเนราลยอชวอชชิงตัน ผู้ถึงอสัญญกรรมในปีคฤศตศักราช ๑๗๙๙ ข้างซ้ายมีศิลาแผ่นยาวเช่นเดียวกันจารึกเป็นที่ฝังศพ มาทา ซึ่งเป็นภรรยาของท่านเยเนราลยอชวอชชิงตัน ผู้ถึงแก่กรรมในปีคฤศตศักราช ๑๘๐๑ หน้ากุฏินั้นออกมามีมอนุเมนต์เป็นเสาศิลาสูง ๒ เสา ๆ ข้างขวาเป็นที่ระลึกแห่งบัชรอดวอชชิงตัน ซึ่งเป็นหลานชายของท่านเยเนราลยอชวอชชิงตัน ท่านผู้นี้ถึงแก่กรรมในปี ๑๘๒๙ ท่านผู้นี้เป็นผู้รับมรฎกที่เมาต์เวอนอนนี้

จากท่านเยเนราลวอชชิงตัน มอนุเมนต์ข้างซ้ายเป็นที่ระลึกแห่งยอนออคัสไตน์ วอชชิงตันซึ่งเป็นผู้รับมรฎกที่เมาต์เวอนอนนี้ต่อมาแลถึงแก่กรรมในปี ๑๘๓๒ ครั้นดูที่ ๆ ฝังศพนี้แล้ว เขาพาเดิรเยกไปทางข้างซ้ายกุฎินั้น ไปหน่อยหนึ่งถึงที่ฝังศพของท่านเยเนราลยอชวอชชิงตันแต่ก่อนแล้วจึงได้ย้ายมาฝังที่นี่ แล้วเดิรต่อไปถึงเรือนที่อยู่ของท่านเยเนราลยอชวอชชิงตัน เรือนนี้หันหน้าไปทางทิศตวันตกเฉียงเหนือ เปนเรือนฝากระดานยาว ๙๖ ฟีต สูง ๒ ชั้น เรือนนี้ตอนกลางได้ทำโดยลอเรนซ์ซึ่งเปนพี่เปนน้องกับท่านเยเนราลวอชชิงตัน แลต่อออกไปอีก ๒ ข้างนั้นท่านเยเนราลวอชชิงตันได้สร้างเอง แลที่ชื่อเมาต์เวอนอนนั้น ให้ชื่อตามแอดมิราลเวอนอนทหารเรืออังกฤษซึ่งได้บังคับลอเรนซ์วอชชิงตันมาแต่ก่อนนั้น

มีพวกที่เรียกว่า.....

.....

ได้ตั้งในปี ๑๘๕๖ ได้ซื้อที่บ้านเรือนแลที่แผ่นดินประมาณ ๖ เอเกอแล้วรักษาไว้เปนของเก่าโบราณตามเดิม ไม่ได้ซ่อมแปลงอะไรแลมีคนรักษาตามสมควร

ในเรือนนั้นตกแต่งประดับประดา ตั้งสิ่งของต่าง ๆ ซึ่งเปนของแต่ครั้งท่านเยเนราลวอชชิงตันใช้หลายอย่าง เปนต้นว่าในพื้นชั้นที่ ๑ นั้นมีดาบเต็มยศเล่ม ๑ กล้องส่องมือย่างพร้อมคันหนึ่ง ปืนสั้นกระบอก ๑ แลเครื่องประดับเต็นต์ในการรบหลายอย่าง แลของต่าง ๆ ที่เปนของท่าน

เยเนราลวอชชิงตันที่ควรดูหลายอย่าง แลรูปเขียนแต่ครั้งท่านเยเนราล หลายรูป ทั้งลูกประแจป้อมฝรั่งเศสซึ่งทำลายในปี ๑๗๘๙ นั้นด้วย แล สิ่งของอื่น ๆ อีกหลายอย่าง

บนพื้นชั้นสองมีห้องเล็กซึ่งท่านเยเนราลวอชชิงตันได้ถึงอสัญกรรม ในห้องนี้ เมื่อวันที่ ๑๔ ดีเซมเบอรปีคฤศตศักราช ๑๗๙๙ ตรงกับวัน อังคารเดือนอ้ายขึ้น ๖ ค่ำปีกุญเอกศกจุลศักราช ๑๑๔๑ ห้องนี้อยู่ที่สุด ด้านใต้แห่งเรือนนี้ มีเตียงนอนเครื่องเรือนต่าง ๆ ตั้งแต่ในครั้งโน้น หลายอย่าง แลห้องต่าง ๆ อีกหลายห้อง ชั้นบนเป็นหอคอยดูวิวได้ไกล งามดี เพราะเป็นวิวแม่น้ำ

ข้างขวาแห่งเรือนนั้น มีเรือนบ่าวคนใช้อยู่ มีทั้งห้องสำหรับทอผ้า แลปั่นฝ้าย ถัดไปเป็นสวนต้นไม้ มีทั้งเรือนเก็บปลูกต้นไม้ แต่ครั้ง ท่านเยเนราลอยู่ด้วย บัดนี้ก็ได้ปลูกไม้ดอกต่าง ๆ สำหรับขายแก่ผู้ที่ มาเที่ยว ข้างซ้ายแห่งเรือนใหญ่นั้นเป็นครัวไฟแลห้องนายคนใช้ ตึก สูบบุหรี่แลที่ซักเสื้อผ้า มีเรือนคนใช้ที่ชำรุดแลโรงม้าเก่าติดอยู่ใกล้กัน ต้นไม้ต่าง ๆ ที่ท่านเยเนราลวอชชิงตันได้ปลูกก็ยังเป็นอยู่หลายต้น

อนึ่งที่ห้องท่านเยเนราลถึงแก่อสัญกรรมนั้น ภรรยาของท่าน ได้ ปิดเสียเมื่อท่านถึงอสัญกรรมแล้ว แลภรรยาของท่านได้อาศรัยอยู่ ในห้องเล็กริมนั้นจนตลอดเวลาถึงแก่กรรม ห้องเล็กนั้นก็มีที่นอน ที่ภรรยาท่านเยเนราลถึงแก่กรรม แลเครื่องเรือนทุกอย่าง ที่หน้าบ้าน

เปนสนามหญ้าใหญ่ลาดลงไปตามเนินเขา มีเสาธงอยู่ข้างขวาเรือนนั้น ชักธงอเมริกันไว้ครึ่งเสา ครั้นพาให้เที่ยวดูทั่วแล้วเขาพามาที่ห้องกลางในเรือนท่านเยเนราลวอชชิงตันนั้น ได้ให้เซ็นชื่อในสมุด แล้วมานั่งที่เฉลียงหน้าเรือน บุตรสาวท่านผู้ว่าราชการต่างประเทศจึงขอให้ท่านราชทูตกับเคาน์ซิลเลอถ่ายพระรูปที่นั้นด้วยกันรูป ๑ แล้วถ่ายกรุบใหญ่พร้อมด้วยบุตรสาวท่านผู้ว่าการต่างประเทศทั้ง ๒ กับทั้งท่านเคบิเนตสิเนเตอแลคองเกรส์ กับทูตแลพวกทูตต่างประเทศแลบุตรภรรยาของท่านเหล่านั้นอีกรูป ๑ ช่างชักรูปนี้ท่านผู้ว่าการต่างประเทศจัดไปด้วย พวกทูตสยามได้ถ่ายในกรุบนี้ แต่ราชทูต ๑ เคาน์ซิลเลอ ๑ กงสุลสยาม ๑ หมอจันดเล ๑ แต่นายเล่นห์กับมิสเตอรไวก์นั้น กลับลงมาเรือเสียก่อนหาได้ถ่ายด้วยไม่ ครั้นถ่ายรูปแล้วพร้อมกันกลับมาที่ท่าลงเรือโบต กลับมาที่เรือเดล์แปตช์ พอถึงเรือท่านผู้ว่าการต่างประเทศมายืนคอยรับอยู่ที่ทางขึ้น พอข้าพระพุทธเจ้าทั้งสองขึ้นมาบนเรือ ท่านก็ต้อนหน้าต้อนหลังเข้าไปในห้องแคบินสูนใหญ่ซึ่งจัดไว้เปนที่เลี้ยง ท่านจัดตักกับเข้าแลรินสุราเลี้ยงข้าพระพุทธเจ้า แลไปเลี้ยงผู้หญิงกลุ้มไปดูกิริยาท่านน่ารักจริง ๆ รับรองแขงแรงไม่ได้ถือตัวเลย ครั้นคนมารับพระราชทานกลางวันในห้องเต็ม ตัวท่านผู้ว่าการต่างประเทศท่านไปแอบรับพระราชทานเลี้ยในห้องสูบบุหรี่ เพราะในห้องใหญ่กลุ้มกันนัก เวลารับพระราชทานนั้นมีคนมาดื่มแชมเปนคำนับหลายคน ครั้นรับพระราชทานกันหมดแล้วถอนสมอออกเรือจากที่นั้นแล่นกลับขึ้นมาตาม

ลำแม่น้ำ ในเรือนั้นมีแตรบนดาดฟ้าวงหนึ่งเป่าเพลงต่าง ๆ มาตามทาง พวกที่ไปทั้งหญิงชายจับคู่กันเต้นรำหลายคู่ แต่พวกข้าพระพุทธเจ้าทั้งปวงมีแต่นายเล่ห์ผู้เดียวออกเต้น เรือเดิรผ่านหน้าเมืองอาเล็กแซนเดรีย์ขึ้นมา

ตำนานย่อเมืองอาเล็กแซนเดรีย

เมืองอาเล็กแซนเดรีย์นี้ เดิมเรียกว่าเบลเฮเว็ล อยู่ในสเตตส์ออฟเวอยิเนีย อยู่ทางฝั่งขวาแห่งแม่น้ำปาโตมักด้านใต้ ไกลจากเมืองวอชิงตัน ๖–๗ ไมล์ มีทางเรือรถไฟรถม้าไปถึงที่นั้นบ่อย ๆ ทุกวัน เมืองนี้เปนเมืองริมน้ำ ได้สร้างขึ้นในปี ๑๗๔๘ เมื่อในระหว่างเกิดขบถในปี ๑๗๗๖ จนถึง ๑๗๘๓ ที่นี้เปนที่สำคัญ เมื่อมีการรบในปี ๑๘๑๒ นั้น ครั้นวันที่ ๒๘ ออคัสต์ปี ๑๘๑๔ ตรงกับวันอาทิตย์เดือน ๑๐ ขึ้น ๑๓ ค่ำปีจอฉศก จุลศักราช ๑๑๗๖ เสียป้อมวอชิงตันแก่ข้าศึก เมืองนี้เปนของอังกฤษไปเมืองนี้เมื่อได้ตรวจทำแผนที่ครั้งแรก จัดเข้าในเตอริตอรีแห่งพีเดอรัล ภายหลังยกเข้าในสเตตส์แห่งเวอยิเนียในปี ๑๘๔๖ สินค้าที่ออกจากเมืองนั้น เข้าสาลี ยาสูบ แลถ่านศิลา พลเมืองมี ๑๓๖๕๘

ในเมืองนี้มีกิกใหญ่หลัง ๑ ซึ่งเปนที่อยู่ของท่านเยเนราลวอชิงตันเมื่อมาในเมืองอาเล็กแซนเดรีย์นี้ แลมีวัด ๆ หนึ่งชื่อเอปีสโคปัลเชิช ได้เริ่มทำในปี ๑๗๖๕ แล้วเสร็จในปี ๑๗๗๓ ได้สร้างขึ้นด้วยอิฐซึ่งบรรทุกมาจากเมืองอังกฤษ วัดนี้เปนวัดใหญ่ซึ่งท่านผู้มีชื่อเสียงแต่ก่อนได้มานมัสการโดยมาก ริมเมืองนี้เปนที่ฝังศพทหารพวกขบถ ๓๖๓๕ ศพ แม่น้ำหน้าเมืองนี้กว้างไมล์ ๑ มีเรือค้าขายจอดมาก

ครั้นมาถึงที่เนวียาตเรือเทียบท่าแล้ว ผู้ที่เชิญมาทั้งปวงก็ลาไป ข้าพระพุทธเจ้าทั้งปวงขึ้นบนฝั่งเนวียาต ท่านผู้ว่าการต่างประเทศตามมาส่งจนถึงรถ ข้าพระพุทธเจ้าทั้งปวงลาขึ้นรถออกจากเนวียาตมีทหารคำนับส่งแถว ๑ เหมือนเมื่อขาไป

ที่เนวียาตนี้ไกลจากแคบีตอลกลางเมืองประมาณ ๓ ส่วนใน ๔ ส่วนแห่งไมล์ มีทหารเรือประจำอยู่ที่ประตูทางเข้า เพื่อจะตรวจตราผู้ที่จะเข้าออกในนั้น ที่ในบริเวณนี้มีประมาณ ๒๗ เอเกอ ประตูที่เข้าก่อด้วยศิลามีลายรูปปั้นใหญ่เล็ก ที่กลางมีรูปนกอินทรีอเมริกันเหยียบสมอ เข้าประตูเข้าไปข้างขวาเปนห้องกาดแลห้องออฟพิศเซอรตรงข้าม มีถนนตรงลงไปแต่ทางเข้าที่ตึกใหญ่ ซึ่งท่านคอมมานดันต์แลออฟพิศเซอผู้ว่าการที่นี้อยู่ ท่านผู้บัญชาการผู้ที่จะอนุญาตให้คนดูที่ต่าง ๆ นั้นอยู่ที่นี้ สองข้างทางเข้านั้นมีปืนใหญ่ตั้งสองกระบอก ซึ่งเปนปืนรบได้ในปี ๑๔๐๑ แล้วมีโรงทหารอยู่ ๒ ข้าง ถัดเข้าไปข้างซ้ายทางเปนโรงงารทำการทองแดงต่าง ๆ ข้างขวาเปนโรงจักรทำการต่าง ๆ ที่หน้าตึกใหญ่ที่ท่านผู้บัญชาการอยู่นั้น มีปืนใหญ่ของอเมริกันแลของฝรั่งเศสของออสเตรีย แลปืนที่รบได้ตั้งเรียงรายอยู่เปนอันมาก ริมฝั่งแม่น้ำมีโรงที่จอดกำปั่นอยู่ด้านตวันตกโรง ๑ ด้านตวันออกโรง ๑ เปนที่รับของส่งของแลเปนที่ตรวจตราสิ่งของในเรือต่าง ๆ มีโรงเก็บของต่าง ๆ อยู่ด้านตวันตก มีทั้งมิวเซียมที่เก็บอาวุธประหลาทต่าง ๆ มีทั้งลูกปืนใหญ่ ๒๐ นิ้ว หนักถึง ๑๐๔๘ ตัน ทั้งปืนสเปน

ที่รบได้แลของประหลาทอื่น ๆ อีกโดยมากในกระบวรปืนแลเครื่องรบทั้งสิ้น ครั้นออกจากเนวียาตแลรถผ่านมาทางแคบีตอล กลับมาโฮเตลเวลาค่ำรับพระราชทานอาหารที่โฮเตล

รุ่งขึ้นณวันเสาร์เดือน ๖ แรมค่ำ ๑ (วันที่ ๑๐ เม) เวลาเช้ารับพระราชทานอาหารแล้วเลฟเตอรแนนต์เมซันมาพาข้าพระพุทธเจ้าไปที่คลับซึ่งเรียแอดมิราลโรดเยอรได้เชิญเปนเมมเบอร์ไว้นั้น ไปรับพระราชทานอะไรเล็ก ๆ น้อย ๆ แลได้นำให้รู้จักกับเมมเบอร์ในนั้นบ้าง คลับนี้ไม่สู้ใหญ่นักแต่ว่าเปนคลับดีในเมืองวอชิงตัน อยู่ในคลับนั้นครู่ ๑ แล้วเลฟเตอรแนนต์เมซันได้พาไปดูที่เก็บรูปภาพต่าง ๆ ชื่อคอคอแรนต์กาเลอรี่ออฟอาต ที่นี่เปิดให้คนดูในวันจันทร์ วันพุธ วันศุกร์ ต้องเสียคนละ ๒๕ เซนต์ วันอังคาร วันพฤหัสบดี วันเสาร์ คนเข้าไปดูไม่ต้องเสียเงิน เปิดตั้งแต่ ๔ โมงเช้าจน ๔ โมงเย็น ตั้งแต่เดือนออกโตเบอร์ถึงเม ตั้งแต่เมจนถึงออกโตเบอร์อีกนั้นเปิดตั้งแต่ ๓ โมงเช้าจน ๔ โมงเย็น ตึกที่ไว้รูปภาพนี้อยู่มุมด้านตวันออกเฉียงเหนือแห่งถนนเปนน์ซิลเวเนียอาเวนูกับถนนที่ ๑๗ ได้สร้างขึ้นในปี ๑๘๕๙ ตั้งแต่ปี ๑๘๖๐ มาจนถึงปี ๑๘๖๙ ท่านควอเตอรมาสเตอรเยเนราลแห่งทหารยูไนเต็ดสเตตส์ได้อยู่ในที่นี้ ตึกนี้ก่อรูปงามดี ด้านหน้ายาว ๑๐๖ ฟีต หันหลังลงถนนเปนน์ซิลเวเนียอาเวนู ด้านข้างยาว ๑๒๔ ฟีต ๖ นิ้ว หันลงถนนที่ ๑๗ ข้างนอกผนังก่อด้วยอิฐมีลวดลายเปนศิลาสลักงาม ด้านหน้าหลังคาเปนกระโจมกลางแลที่สุด ๒ ข้าง หว่างนั้นเปนมุขกระดัน

ไปต่อกันเปนเรือนสองชั้น ทางเข้าชั้นล่างที่ตรงกลางเปนประตูโค้งหน้าต่างแลผนังเปนลวดลายงามมาก มีรูปศิลาต่าง ๆ ยืนตามซุ้มบนผนังหลายรูป เปนของทำในอเมริกาบ้าง ที่เมืองโรมในอิตาลีบ้าง ตึกนี้สร้างขึ้นเปนจำนวนเงินทั้งค่าตึกแลค่าที่แผ่นดินรวม ๒๕๐๐๐๐ เหรียญ มิสเตอรคอคอแรนต์ได้รวบรวมรูปภาพเขียนแลรูปศิลาให้แก่ตึกนี้เปนเงิน ๑๐๐๐๐๐ เหรียญ แลให้เงินค่ารักษาอีก ๔๐๐๐๐๐ เหรียญ ตึกนี้จึงมีชื่อคอคอแรนต์กาเลรี่ออฟอาต เพราะเปนของวิลเลี่ยม ว. คอคอแรนต์บริจาคให้แก่ประชุมชนทั้งหลาย ได้มอบแก่ผู้รักษาให้รักษาตั้งแต่ปี ๑๘๖๙ เพื่อจะให้เปนการเจริญแก่วิชา ช่างปั้น ช่างเขียน ช่างแกะ แลช่างสลักทั้งปวงจึ่งได้เปิดให้เปนวันสำหรับช่างเขียนจะได้เข้าไปลอกลายถอนแบบวันหนึ่ง เปิดให้คนดูเปล่า ๆ ไม่เรียกเงิน ๒ วันแลอีก ๓ วันนั้นได้เก็บเงินบ้างพอได้ใช้ค่ารักษาทั้งปวง มิสเตอรคอคอแรนต์ผู้ให้ตึกนี้ ได้เกิดในเมืองยอชเตาน์ในปี ๑๗๙๘ เขาได้ทำการเปนผู้เดหลังแลทำการค้าขายในปี ๑๘๓๗ เขาได้ทำการเปนคนเก็บแบงก์ ครั้นในปี ๑๘๔๐ ได้เข้าก็อมปนีทำการกับยอช ว. ริค ครั้นในปี ๑๘๕๔ ได้เปนเศรษฐีใหญ่ซึ่งมีเงินกว่าล้าน คือมีเลียนแนร์

รูปภาพต่าง ๆ ในตึกนี้นั้น พื้นชั้นที่ ๑ แรกเข้าประตูกลางเปนห้องใหญ่มีบันไดสำหรับขึ้นชั้นบนอยู่กลางห้อง ในห้องนี้ตั้งรูปสเตชูต่าง ๆ ทำด้วยศิลาอ่อนบ้าง ปูนสิเมนต์บ้าง จำลองรูปภาพโบราณต่าง ๆ ซอกสองข้างบันไดนั้นตั้งรูปโรมันแลกรีกต่าง ๆ เรียงเข้าไป ห้องเล็กตรงหลัง

บันไดเปนรูปจำลองรูปเอมเปอเรอนะโปเลียนที่ ๑ เมื่อวันจะสวรรคต ประทับบนเก้าอี้ ข้างซ้ายมือเข้าไปเปนห้องผู้รักษา ถัดเข้าไปตรงช่องบันไดนั้น เปนห้องรูปทองเหลืองต่าง ๆ ห้องนี้ยาว ๒๑ ฟีตครึ่ง กว้าง ๑๙ ฟีต มีรูปทองเหลืองต่าง ๆ เก่าใหม่รวมประมาณ ๓๐๐ รูป ด้านตะวันตกหลังบันไดนั้นเปนห้องรูปแกะรูปปั้นต่าง ๆ ห้องนี้ยาว ๙๕ ฟีตครึ่ง กว้าง ๒๔ ฟีตครึ่ง มีรูปจำลองรูปโบราณต่าง ๆ เปนอันมากประมาณ ๗๘ อย่าง มีห้องเล็กติดอยู่ด้านตะวันออกกว้าง ๑๙ ฟีต ๑ นิ้ว ยาว ๑๘ ฟีตกับ ๗ นิ้ว เปนห้องไว้รูปต่าง ๆ ที่มีเรื่องราว ถัดเข้าไปมีรูปอีกห้อง ๑ กว้าง ๑๙ ฟีต ยาว ๔๓ ฟีต ๓ นิ้ว มีบานประตูทองเหลืองมาจากเมืองฟลอเร็นซ์ เปนของทำแต่ปี ๑๓๙๑ แลมีของโบราณในครั้งนั้นอีกหลายอย่าง ข้างขวาทางเข้าเปนห้องผู้เฝ้ารักษา แลห้องผู้หญิงพักย่อม ๆ

เมื่อขึ้นบันไดไปถึงชั้นบนทางบันไดใหญ่กลางนั้น ที่บันได มีรูปปั้นต่าง ๆ หลายรูป ตรงเข้าไปเปนห้องรูปภาพใหญ่ยาว ๙๖ ฟีตกว้าง ๔๔ ฟีตครึ่ง มีรูปภาพต่าง ๆ ซึ่งเปนอย่างดีที่สุดในอเมริกา ในกลางผนังด้านเหนือมีรูป ว. ว. คอคอแรนต์ผู้เปนเจ้าของตั้งโรงเก็บรูปภาพนี้เขียนอย่างงามที่เดียวเขียนในปี ๑๘๖๕ มีรูปอื่น ๆ ที่มีราคาแลน่าชมอีกเปนอันมากประมาณ ๑๑๕ รูป เฉลียงด้านตะวันออกเปนห้องยาวประมาณ ๔๓ ฟีต ๓ นิ้ว กว้าง ๑๙ ฟีต มีรูปผู้มีชื่อเสียงในอเมริกาทั้งปวง ต่อไปถึงห้องตะวันออกเฉียงใต้มีรูปใหญ่ ๆ งาม ๆ มีทั้งรูปท่าน

เยเนราลวอชชิงตันด้วย ห้องกลางด้านใต้เปนห้องย่อม ๆ มีรูปแกะอย่างงามที่สุด ทำเปนรูปทาสในเมืองกรีกดูเหมือนจริงมาก ดูรอยเขาทำเปนผ้าคลุมหน้าแลไกล ๆ เห็นเหมือนมีผ้าโปร่ง ๆ คลุมอยู่ ห้องด้านตวันตกเฉียงใต้เปนรูปจำลองของอียิปต์ต่าง ๆ โดยมาก ห้องด้านตวันตกนั้นเท่ากับห้องด้านตวันออก เปนที่เก็บรูปวิวต่าง ๆ ในอเมริกานั้นประมาณ ๖๘ อย่าง มีบาญชีรูปต่าง ๆ ในนั้นพิมพ์ขายด้วย

ครั้นดูรูปภาพต่าง ๆ เสร็จแล้ว เลฟเตอรแนนต์เมซัน ได้พาข้าพระพุทธเจ้าไปดูโรงที่ไว้เครื่องดับไฟ แต่สเตชันนี้ไม่สู้ใหญ่ จะได้รับพระราชทานพรรณนาในเมืองนิวยอกดีกว่า แล้วไปเที่ยวเดิรเล่นครู่ ๑ กลับมาโฮเต็ล

เวลาบ่ายรับพระราชทานกลางวันแล้ว ท่านราชทูตแลข้าพระพุทธเจ้าทั้งปวงได้ไปเยี่ยมเยียนท่านเรียแอดมิราลโรดเยอรที่บ้านของท่าน เวลานั้นท่านเรียแอดมิราลได้คอยรับอยู่ เพราะท่านได้รู้ตัวก่อนแล้ว ทั้งภรรยาแลบุตรสาวก็คอยรับอยู่ด้วย เมื่อข้าพระพุทธเจ้าทั้งปวงไปถึง ท่านได้นำให้รู้จักกับภรรยาของท่านแลบุตรสาว แล้วท่านได้บอกให้รู้จักกับมิสเซสเรโนลด์ภรรยาของแอดมิราลเรโนลด์ ซึ่งได้เข้ามากรุงเทพ ฯ ในเรือรบอเมริกันแต่ก่อนนั้น แต่แอดมิราลเรโนลด์นั้นถึงแก่กรรมเสียแล้ว ได้พูดจากันอยู่ครู่ ๑ ภรรยาเรียแอดมิราลโรดเยอรได้ถวายรูปเรียแอดมิราลแก่ท่านราชทูตรูป ๑ เคาน์ซิลเลอรูป ๑ แล้วเอาเชิรีกับขนมมาเลี้ยงเปนของว่าง ภรรยาแอดมิราลเรโนลด์ได้พก

เอาหีบก๊าศทองคำมีอักษรพระนาม จ, ป, ร, ที่ฝาหีบ ซึ่งเปนของพระราชทานแอดมิราลเรโนลด์มาด้วย พูดกันอยู่ประมาณ ๑๕ มินิต ลาออกจากบ้านเร็ยแอดมิราลโรดเยอรมา แล้วเลยไปแวะที่วอดิปาดเมนต์ ส่งก๊าดตอบท่าน เยเนราล บี. เอช. เซอริแดน เพราะท่านได้มาเยี่ยมที่โฮเตลแต่ก่อน ออกจากวอดิปาดเมนต์แล้ว ได้ไปเที่ยวขับรถเที่ยวดูบ้านเมือง แลไปที่โซลเดอล์ โฮมที่ได้กราบบังคมทูลมาแต่ก่อนแล้วนั้น เวลาค่ำรับพระราชทานอาหารที่โฮเตลหาได้ไปไหนไม่

รุ่งขึ้นณวันอาทิตย์ เดือน ๖ แรม ๒ ค่ำ เวลาเช้าไม่ได้ไปแห่งใด เพราะเขียนหนังสือที่จะส่งมากรุงเทพ ฯ เวลาบ่ายรับพระราชทานอาหารแล้ว ข้าพระพุทธเจ้าทั้งปวงได้ไปเยี่ยมมิสซิส เรโนลด์ที่บ้าน พบหลานชายอยู่ที่นั้นด้วย ได้พูดจากันตามธรรมเนียม มิสซิสเรโนลด์พูดพรรณาสรรเสริญพระเดชพระคุณ ที่ได้ทรงพระมหากรุณาแก่มิสซิสเรโนลด์ เมื่อครั้งเข้ามากรุงเทพ ฯ กับสามีนั้น แลชนเอาเครื่องถมแลทั้งพระบรมรูปแลรูปกรุงเทพ ฯ ต่าง ๆ ที่ได้รับพระราชทานมานั้นออกมาอวด แลของต่าง ๆ ที่ได้มาแต่กรุงเทพ ฯ หลายอย่าง ที่สุดนกขุนทองที่ได้มาตายเสียสัตัวไว้ ก็ออกพรรณาว่านกนั้นช่างพูด แลบ่นถึงสามีว่าถ้ายังมีชีวิตอยู่คงจะมีความยินดีมาก พูดกันอยู่ประมาณ ๑๕ มินิตลากลับมา เมื่ออยู่ที่บ้านมิสซิสเรโนลด์

นั้น เลฟเตอรแนนเมซัน ตามไปพบกับข้าพระพุทธเจ้าทั้งปวงที่นั้นด้วย ครั้นออกจากบ้านมิสซิสเรโนลด์แล้ว เลฟเตอรแนนเมซันได้พาไปเที่ยวขับรถตามถนน แลไปตามริมแม่น้ำขึ้นบนเขาเที่ยวชมเมืองแล้วกลับมาโฮเตล เวลาวันนี้เป็นวันอาทิตย์ไม่สู้มีการนัก เวลาค่ำได้เขียนหนังสือบอกกรุงเทพ ฯ หาได้ไปแห่งใดไม่

รุ่งขึ้นณวันจันทร์ เดือน ๖ แรม ๓ ค่ำ เวลาเช้ารับพระราชทานอาหารแล้ว ข้าพระพุทธเจ้าทั้งปวงได้รับพระราชทานไปถ่ายรูปพร้อมกันที่ช่างชักรูปชื่อเบลล์ อยู่ในถนนเปนน์ซิลเวเนียอาเวนู ได้ถ่ายตรุบใหญ่ส่วมเสื้อฟรอกโก๊ตรูป ๑ พร้อมด้วยกรมหมื่นนเรศร์วรฤทธิ ราชทูต ๑ พระองค์เจ้าโสณบัณฑิตย์ เคาน์ซิลเลอ ๑ นายเล่น์ห์ สิเครตรีล่าม ๑ มิสเตอรไวก์ แอดเดชเชอังกฤษ ๑ มิสเตอรสมิท กงสุล ๑ หมอจันดเลล่าม ๑ ครั้นถ่ายแล้วท่านราชทูตทรงถ่ายพระองค์เดียวอีกรูป ๑ แล้วกลับมาโฮเตล เวลากลางวันเขียนหนังสือบอกกรุงเทพ ฯ ทั้งวันไม่ได้ไปไหน ครั้นเวลาค่ำข้าพระพุทธเจ้า กรมหมื่นนเรศร์วรฤทธิ์ ๑ พระองค์เจ้าโสณบัณฑิตย์ ๑ นายเล่น์ห์หุ้มแพร ๑ มิสเตอรไวก์ ๑ พร้อมกันส่วมเสื้ออิวินิงเดรสไปที่ตึกราชทูตอังกฤษ ตามที่ท่าน ออนเนอรเรเบอล เอด. เอส แซกวิลล์ เว็สต์ เอนวอย เอกสตรอดินนารี แอนด์มินิสเตอร์ เปล็นนิโปเตนเตียรีอังกฤษ กับมิสวิกตอเรีย ส. เว็สต์ บุตรสาวได้เชิญ

ไว้ ได้พบกับท่านราชทูตอังกฤษกับทั้งบุตรสาว แล้วบุตรสาวได้นำให้รู้จักกับสิเครตรีที่ ๑ ที่ ๒ ที่ ๓ กับทั้งภรรยาของสิเครตรีที่ ๒ ด้วย ได้พูดกันครู่ ๑ ท่านราชทูตทรงจูงลูกสาวท่านราชทูตอังกฤษเคาน์ซิลเลอจูงภรรยาสิเครตรีที่ ๒ ไปรับพระราชทานอาหารที่ห้องเลี้ยงใหญ่ รวม ๑๐ คนด้วยกัน ผู้หญิง ๒ คนนั่งหัวโต๊ะ เวลาที่รับพระราชทานอยู่นั้นได้พูดจาสนทนากันด้วยการต่าง ๆ ตามธรรมเนียม ครั้นรับพระราชทานอาหารเสร็จแล้ว มานั่งพูดกันในห้องรับแขก แล้วไปสูบบุหรี่ในห้องหนังสือ พูดกันอยู่อีกจนเวลา ๔ ทุ่มเศษกลับมา มิสเตอร เว็สต์ ราชทูตอังกฤษได้ถวายรูปคนที่รับราชการอยู่ในลิเกชันอังกฤษแก่ท่านราชทูตแผ่น ๑ เคาน์ซิลเลอแผ่น ๑ แล้วลาท่านแลบุตรสาวกลับมาโฮเตล ตึกราชทูตอังกฤษนี้อยู่ในถนนคอนเนกติคัตอาเวนู เปนตึกใหญ่หลังเดียวไม่ติดต่อกับเรือนแถวทั้งปวง เปนตึกสองชั้นดูงามกว่าลิเกชันทั้งปวง ทางเข้าหน้าตึกเปนสวนปลูกต้นไม้ มีกำแพงเตี้ย ๆ กั้น มีประตูรั้วเหล็กทางรถเข้าทางหนึ่ง ที่รถจอดหน้าตึกในใต้ดาดฟ้า เข้าประตูเข้าไปเปนห้องพักกลาง มีบันไดใหญ่ขึ้นชั้นบนอยู่ตรงกลางที่บันไดขึ้นไป ติดพระรูปสมเด็จพระนางเจ้ากวีนวิกตอเรีย เขียนสีน้ำมันใหญ่เท่าพระองค์ทรงเครื่องเต็มยศเต็มพระองค์ ห้องข้างซ้ายมือเข้าไปเปนห้องรับแขก ข้างขวาเปนไลบรารี่แลที่ออฟพิศทำงาน ถัดไลบรารี่เข้าไปเปนห้องเลี้ยงใหญ่งามดีข้าพระพุทธเจ้าได้เห็นแต่สามห้องเท่านี้ แลยังมีห้องเต้นรำอีกห้อง ๑

ในชั้นล่างนี้ แต่ชั้นบนนั้นเป็นที่คนอยู่ จะมีห้องอย่างไรหาทราบเกล้า ฯ ไม่ ในลิเกชั้นนี้อยู่แต่ตัวราชทูตกับครอบครัวเท่านั้น นอกนั้นมีบ้านอยู่แห่งอื่นทั้งสิ้น

รุ่งขึ้นณวันอังคารเดือน ๖ แรม ๔ ค่ำ เวลาเช้ารับพระราชทานอาหารแล้ว ข้าพระพุทธเจ้าทั้งปวงพร้อมกันขึ้นรถไปที่เนวียาต ตามที่ท่านออเนอรเรเบอลวิดเลี่ยม อี ซานดเลอ สิเครตรีเนวีได้เชิญไว้ ครั้นไปที่เนวียาตลงในเรือกลไฟเดสแปตซ์ ลำที่ไปเที่ยวก่อนนั้น แต่คราวนี้หาได้ชักธงช้างเสากลางไม่ เพราะไม่ใช่เป็นการเชิญให้แก่ราชทูตสยาม เป็นการเชิญให้แก่พวกดิโปลมาติคทั้งปวง จึงได้ชักธงรูปสมอกับดาวเป็นธงเนวีอเมริกันเสีย (ที่ทำดังนี้เพื่อจะกันความเพ่งเลงแห่งทูตต่างประเทศทั้งปวง) เวลาเช้า ๕ โมงเรือออกจากท่าเนวียาต ไม่มีสลุดแต่เมื่อเข้าในเนวียาตนั้นมีทหารรับแถว ๑ เหมือนคราวก่อน เรือแล่นลงไปตามแม่น้ำปาโตมัก ในเรือนั้นพวกแคบิเนตสิเนเตอแลเมมเบอแห่งคองเกรส กับทั้งคนราชการทั้งปวงแลทูตต่างประเทศกับทั้งบุตรแลภรรยาของท่านทั้งปวงไปเป็นอันมาก แลได้เชิญให้เอาบุตรเด็ก ๆ ของท่านทั้งปวงนี้ไปด้วย เพราะฉนั้นมีเด็กมากที่เดียว ครั้นเรือไปถึงหน้าป้อมชื่อป้อมวอชิงตัน ทอดสมอเรือกลางแม่น้ำ มีเรือโบตมารับคนขึ้นฝั่งเหมือนคราวก่อน แต่เรือโบตลำใหญ่นั้นบันทุกเด็ก ๆ ทั้งสิ้น นอกนั้นลงเรือโบตย่อม ๆ แลเรือสตีมบ้างขึ้นไปถึงฝั่ง แต่เดิมคิดว่าจะพาไปดูป้อมวอชิงตัน แต่ครั้นไปถึงฝั่งเข้าเห็นมีเรือไฟขนาดเรือเดสแปตซ์นั้น

จอดอยู่กับท่าอีกลำ ๑ เขาพาไปในเรือลำนั้น ในเรือนั้นมีอ่างจุน้ำเต็มอยู่หลายอ่าง เปนที่เพาะไข่ปลาอย่างที่เรียกว่าแชด เขาอธิบายในการเพาะให้ฟัง แต่เวลานั้นคนพูดกันเอ็ดจนไม่ได้ยินว่าอธิบายอย่างไร แล้วเขาเอาถ้วยแก้วตักน้ำขึ้นมา ในน้ำนั้นมีลูกปลาย่อม ๆ ยาวประมาณ ๒ กระเบียดว่ายอยู่เปนอันมาก . พึ่งจะเปนตัวขึ้นได้ ๓ วัน ปลาแชดนี้ชาวอเมริกันชอบกันมากว่าเปนของมีรสอร่อยหวานแต่มีก้างมาก ดูการหากินในเมืองนี้อยู่ข้างจะขวนขวายมาก ไม่เห็นอาหารเมืองใดอุดมเหมือนในกรุงสยามเลย เมืองอเมริกานี้ก็จัดเปนอุดมอยู่แล้ว แต่อาหารแลผลไม้แล้วเปนสู้กรุงสยามไม่ได้เปนแน่ ครั้นดูที่เพาะปลานี้แล้วก็พากันเดินขึ้นไปบนเนินเขา ริมเชิงเทินป้อมไปถึงเรือนฝากระดานแห่งหนึ่งยาวเปนโรงทหารเก่า ก็พากันแวะเข้าไปที่เรือนนั้น ๆ มีทางขึ้นกลาง เปนเรือนสองชั้นมีเฉลียงรอบทั้งสองชั้น ชั้นล่างสองข้างกั้นเปนห้องย่อม ๆ มีห้องใหญ่ห้อง ๑ เห็นจะเปนห้องรับพระราชทานอาหาร ชั้นบนกลางเปนบันไดสองข้าง ห้องใหญ่เบิดโถงเห็นจะเปนที่อยู่ทหาร พากันนั่งพักอยู่ในเรือนนี้เพราะฝนตกมากพ้ำร้องคนองอยู่ ครั้นเวลากลางวันนั่งโรเรกันอยู่พอพวกแตรไปเป่าที่นั้น ก็จับคู่กันเต้นรำในห้องใหญ่ด้านขวาแห่งเรือนนั้น ด้านซ้ายนั้นจัดโต๊ะเลี้ยง แต่โต๊ะที่จัดคราวแรกนี้เขาจัดเพื่อจะเลี้ยงเด็ก ๆ ก่อน แต่พอจัดแล้วเขาเรียกเด็กเข้าไปรับพระราชทาน พวกเลดี้ก็พากันเข้าไปนั่งด้วย เพราะเปนเวลาบ่ายมากหิวกันทั้งนั้น ผู้ชายก็เอาของที่เลี้ยงเด็กนั้นมาเลี้ยงผู้หญิงจนของหมดไม่พอกัน ลงรับพระ

ราชทานขนมปังเปล่า ๆ กันจนอิ่ม พอเขาจัดโต๊ะเลี้ยงผู้ใหญ่ก็ไม่ใคร่มีผู้ใดรับพระราชทาน จนของเหลือเปนอันมาก ปาตี้นั้นอยู่ข้างจะยุ่งมาก ครั้นเลี้ยงกันเสร็จแล้วก็พากันกลับลงมาเรือ เวลานั้นฝนตกพึ่งหายใหม่ ๆ ถนนเปนโคลนเดิรลงมาลำบาก จนเลดี้บางคนต้องขึ้นเกวียนที่บันทุกของเที่ยมโคกลับลงมาท่าเรือ ลงเรือโบตกลับมาขึ้นบนเรือเดส์แปตช์ ครั้นกลับมาเรือหมดแล้วน้ำยังน้อยอยู่กลับขึ้นมายังหาได้ไม่ ต้องแล่นเรือลงไปตามลำแม่น้ำจนถึงเมาต์เวอนอน แล้วกลับเรือขึ้นมาเวลาทุ่ม ๑ ถึงเนวียาต ข้าพระพุทธเจ้าทั้งปวงลาท่านผู้ว่าการทหารเรือขึ้นรถกลับมาโฮเตล รับพระราชทานอาหารค่ำแล้วไม่ได้ไปแห่งใด

รุ่งขึ้นณวันพุธเดือน ๖ แรม ๕ ค่ำ เวลาเช้ามิสเตอรส์มิทกงสุลไปที่ส์เตตส์ดีปาตเมนต์ เพื่อจะเตือนด้วยการสัญญาสุรา กลับมานำเอาร่างสัญญาสุรามาด้วย กราบทูลท่านราชทูตว่าท่านผู้ว่าการต่างประเทศส่งร่างมาถวายท่านราชทูตทอดพระเนตร ถ้าท่านราชทูตโปรดแล้วจะได้ลงชื่อกันที่เดียว ถ้ายังไม่โปรดจะแก้ไขสิ่งใดก็จะได้ชี้แจงกันให้ตลอด ท่านราชทูตทรงเห็นยังมีข้อที่จะแก้ให้ดีกว่าสัญญาอังกฤษอีก ๓ ข้อ คือ ข้อ ๒ ข้อ ๔ ข้อ ๖ ท่านราชทูตจึงมีรับสั่งให้มิสเตอรส์มิทกลับไปนัดเวลาขอพบกับท่านผู้ว่าการต่างประเทศที่ที่ว่าการต่างประเทศ เพื่อจะได้ชี้แจงความขัดข้องในเรื่องสัญญาที่ร่างมา ท่านผู้ว่าการต่างประเทศก็นัดให้ท่านราชทูตเส็ดจไปในเวลาเดี๋ยวนั้น ท่านราชทูตกับส์เครตรีแอดแตชเชล่ามกงสุล พร้อมกันไปที่ส์เตตส์ดีปาตเมนต์ ได้พูดจา

ปรึกษากับท่านผู้ว่าการต่างประเทศ แจ้งอยู่ในใบบอกที่ท่านราชทูตได้กราบบังคมทูลมาโดยเลอียดแล้ว การที่ขอแก้ไข ๓ ข้อนั้นก็เปนยอมตกลง แล้วได้เขียนหนังสือสัญญาตามร่างใหม่นั้นเสร็จแล้ว ได้ลงชื่อประทับตราของกรมหมื่นนเรศรวรฤทธิ์ ราชทูตฝ่ายสยาม มิสเตอรเฟร็ดเดอริกต์ฟรีลง ไฮเซน ผู้ว่าการต่างประเทศฝ่ายอเมริกันเปนตกลงในวันนั้น ครั้นลงชื่อประทับตรากันแล้วท่านผู้ว่าการต่างประเทศได้รับ ว่าจะให้ได้รัตติไฟกันโดยเร็วที่สุดที่จะทำได้ เพราะคอเวอนเมนต์อเมริกันมีความปราถนาจะอุดหนุนกรุงสยาม ขอให้ท่านราชทูตวางพระทัยว่าคงไม่ชักให้ช้าไปเลย ท่านราชทูตจึ่งตอบขอบใจ แล้วตรัสขอว่าถ้าสัญญานี้ได้รัตติไฟโดยสิเนตแลเปรสิเด็นต์แล้ว ท่านราชทูตมีความประสงค์อยากจะใคร่ให้ส่งเข้าไปให้ เยเนราล ยอนเอ. ฮอดเดอแมนมินิสเตอเรซิเด็นต์อเมริกาในกรุงเทพ ฯ ให้แลกเปลี่ยนกันในกรุงเทพ ฯ จะได้เปนการเร็วขึ้นแลไม่ลำบากด้วย ท่านผู้ว่าการต่างประเทศก็รับว่าถ้าได้รัตติไฟกับสิเนตแล้วจะรีบส่งเข้าไปโดยเร็ว ท่านราชทูตได้ทรงแสดงความยินดีแลขอบใจแล้ว ลาท่านผู้ว่าการต่างประเทศเสด็จกลับโฮเตล

เวลาวันนี้มีการแข่งม้าตามระดูเขาแข่งม้ากัน ๔ วัน ๆ นี้เปนวันที่ ๒ มิสเตอรแฟรงค์ เอชคองเกอ ซึ่งเปนเพื่อต์ แอสสิสแตนต์ โปสต์มาสเตอร เยเนราล เปนเมมเบออยู่ในยอคกี๊คลับ ได้ส่งติคเก็ตมาสำหรับให้พวกข้าพระพุทธเจ้าไปดู ข้าพระพุทธเจ้าทั้งปวงพร้อมกันเวลาบ่ายได้ขึ้นรถไปที่สนามนอกเมืองวอชิงตัน สนามนี้ใหญ่กว้างมากตัวสนาม

เปนรูปไข่ ยาวโดยรอบไมล์ครึ่ง มีโรงคนดูใหญ่โรง ๑ โรงพวกในคลับดูโรง ๑ โรงม้าโรง ๑ ที่ผู้ตัดสินอยู่ในสนามเปนเกยใหญ่สูง วิธีแข่งกันเปนหมู่ แข่งกันไมล์หนึ่งบ้าง ครึ่งไมล์บ้าง สามไมล์บ้าง แลวิ่งกระโดดข้ามรั้วแดขึ้นเขาลงเขาเข้าบ่าลดเลี้ยวไปหลายอย่าง พวกข้าพระพุทธเจ้านั้นมิสเตอรคองเกอได้พาไปนั่งดูในที่พวกในคลับเขานั่งดูกัน มีคนโต ๆ ไปมาก คือท่านพวกแคบิเนต แลทูตต่างประเทศพาบุตรภรรยาไปดูโดยมาก ท่านเปรสิเดนต์ก็ว่าเคยไปเสมอ แต่ครั้งนี้ไม่ได้ไปดู เพราะท่านเกรงหนังสือพิมพ์ที่พูดแต้มเติม จะลงว่าท่านไปพนันเสมอนอกเสียเงินทองมาก เพราะเวลานี้จวนจะถึงกำหนดเปลี่ยนเปรสิเดนต์แล้ว เมื่อข้าพระพุทธเจ้าดูอยู่ แลวท่านสิเครตรีเนวี ได้พาข้าพระพุทธเจ้าทั้งปวงไปรับพระราชทานอาหารที่ห้องของคลับนั้น ดูอยู่จนเลิกก็กลับมาโฮเตล เวลาค่ำรับพระราชทานอาหารแล้วข้าพระพุทธเจ้าทั้งปวงพร้อมกันสวมเสื้อฟรอกโก๊ตไปที่เนชันนัลมิวเซียม ตามที่มิสเตอรเฮส์ได้เชิญไว้นั้น ครั้นไปถึงมิวเซียมเวลานั้นจุดไฟฟ้าสว่างทุกห้อง เขาได้พาให้รู้จักกับผู้ที่เปนหัวหน้าจัดการนั้นแล้วได้เที่ยวดูของต่าง ๆ ในนั้นทั่วไป

มิวเซียมนี้ทำอย่างโรมันเบีดให้คนดูทุกวัน ตั้งแต่เวลา ๓ โมงเช้าจน ๕ โมงเย็นยกแต่วันอาทิตย์ มิวเซียมนี้ห่างจากสมิทโซเนียนอินสติตูชัน ไปข้างตวันออกประมาณ ๕๐ พีต ในบริเวณมิวเซียมนี้เปนสี่เหลี่ยมกว้างด้านละ ๓๒๗ พีตเปนที่ ๑๐๒๒๐๐ สแควพีต มีทาง

เข้าทั้ง ๔ ด้าน ทางเข้าด้านหน้าข้างเหนือเปนบันไดศิลา ๔ คั่นกว้าง ๓๗ ฟีตแลมีลานปูศิลางามดี มีอักษรฝังลายศิลาเปนตัวโรมันมีลวดลายประดับงามดีมาก ภายในนั้นกั้นเปนห้องมีประตูหน้าต่างโค้งบานกระจกงาม กลางมีหอคอยสูงขึ้นไปเปนรูป ๑๖ เหลี่ยม กว้างสูญกลาง ๖๗ ฟีตสูง ๗๗ ฟีต แลหลังคามุงด้วยกระดานชนวน ประดับประดาเปนยอดสูงขึ้นไป รวมสูง ๑๐๘ ฟีต หน้าต่างรอบ นอกนั้นเปนหน้าต่างใหญ่มีแสงสว่างเข้าได้มาก ตกแต่งก่อด้วยอิฐ แต่ตามมุมแลกรอบหน้าต่างประตูนั้นเปนศิลา เครื่องบนนั้นทำด้วยเหล็กแขงแรง ห้องที่กั้นนั้นมีโคมอยู่กลางมีมุขออกไป ๔ ด้านเสมอกัน กว้าง ๖๕ ฟีต ยาว ๑๑๗ ฟีตสูง ๔๒ ฟีต ตามหว่างรักแร้แห่งมุขนั้น มีห้องใหญ่ด้านละ ๓ ห้อง รวมเปนห้องใหญ่ ๑๗ ห้องด้วยกัน รอบนอกกั้นเปนห้องเล็ก ๆ ๑๓๕ ห้อง เปนห้องผู้รักษาแลคนทำการต่าง ๆ ในการมิวเซ็ยมนี้ ภายในนั้นไม่ใคร่จะตกแต่งลวดลายมากนัก ดูเกลี้ยง ๆ มาก

สิ่งของที่มีในมิวเซียมนั้นนั้น เปนศิลาแร่ต่าง ๆ แลศิลาลายต่าง ๆ ศิลาก่อแลเครื่องก่อต่าง ๆ อิฐเปนต้น แลอาหารต่าง ๆ ในโลกแลยาเครื่องยาต่าง ๆ น้ำมันแลถ่านต่าง ๆ เครื่องไหมเครื่องแพรต่าง ๆ แลผ้าด้ายขนสัตว์ต่าง ๆ สรรพวิชาต่าง ๆ ที่ทำเปนสิ่งของขึ้นแลวิชาในกระบวรสัตว์น้ำสัตว์บก แลนกต่าง ๆ ไม้ต่าง ๆ ทั้งของอเมริกันแลของต่างประเทศเปนอันมาก มีทั้งของกรุงสยามที่ส่งออกมาเอ็กซิบิเชน

แต่ก่อนนั้น มีเครื่องถมเครื่องมุกดีเครื่องงาแลเครื่องไม้ของสยามหลายสิ่ง มีรงช้างแลอามประจำแผ่นดินสยามติดอยู่ด้วย ทั้งรูปตัวอย่างเรือพระที่นั่งแลเรือต่าง ๆ ของกรุงสยามเป่นอันมาก อนึ่งสิ่งของที่อเมริกันได้จัดส่งไปตั้งในการพีชเซอรี่ เอ็กซฮิบิเชนในกรุงลอนดอนนั้น ก็เอามาจัดประดับไว้ในที่นี้ด้วย ข้าพระพุทธเจ้าทั้งปวงเที่ยวดูอยู่จนเวลา ๕ ทุ่มเศดกลับมาโฮเตล

รุ่งขึ้นณวันพฤหัสบดีเดือน ๖ แรม ๖ ค่ำ เวลาเช้ารับพระราชทานอาหารแล้ว ข้าพระพุทธเจ้าทั้งปวงพร้อมกันไปดูโรงพิมพ์คอเวอนเมนต์อยู่ระหว่างถนนเอชแลถนนนอกแคบบีตอล เมื่อไปถึงแล้ว ผู้เฝ้าประตูรู้จักได้พาไปถึงห้องออเนอเรเบอล เอส. ปี. เรานด์ ซึ่งเป่นที่ปรึกษาบดีปรินเตอร์นั้น ได้รับรองโดยความยินดีพาไปดูการตีพิมพ์แลการเย็บสมุดแลอื่น ๆ ทั่วทั้งโรงพิมพ์ ๆ นี้เปิดเวลา ๒ โมงเช้าจน ๕ โมงเย็นทุกวันยกแต่วันอาทิตย์ โรงนี้ก่อด้วยอิฐทาสี่ยาว ๒๔๓ ฟีตด้านหนึ่ง ๑๗๕ ฟีตด้านหนึ่งเป่นมุมไปกว้าง ๖๑ ฟีต ๖ นิ้ว สูง ๔ ชั้น ตึกหลังนี้คอเวอนเมนต์ได้ซื้อทั้งเครื่องตีพิมพ์พร้อม จากคอนเลียสเวนเดลล์ในปี ๑๘๖๐ เป่นเงิน ๑๓๕๐๐๐ เหรียญ ทำเป่นโรงพิมพ์คอเวอนเมนต์ แล้วได้ทำขยายใหญ่ออกไปในปี ๑๘๖๕–๑๘๗๐– ๑๘๗๙–๑๘๘๑ การตีพิมพ์หนังสือราชการต่าง ๆ ในคองเกรสทั้ง ๒ เฮาส์แลทั้งการทั้งปวงตีที่นี่ทั้งสิ้น แบ่งทำดังนี้ คือนี้ชั้นที่ ๑ เป่นที่ตีพิมพ์ ที่ผึ่งกระดาด ที่เก็บกระดาด ที่เก็บพิมพ์ที่เครื่องจักรแลการไม้ทั้งปวง มีที่ลานแผ่นดินหลังโรง มีโรง

เครื่องจักรที่เก็บถ่านโรงเกวียนแลโรงม้า ในพื้นชั้นที่ ๒ เปนออฟพีศผู้จัดการทั้งปวง ที่เก็บต้นหนังสือทั้งปวง แม่พิมพ์แลที่ตีพิมพ์ตรวจผิดถูกแลการเขียนร่างต่าง ๆ แลการเรียงพิมพ์ด้วย พื้นชั้นที่ ๓ ทำการเย็บเปนเล่มแลที่เก็บหนังสือ พื้นชั้นที่ ๔ มัดเก็บรวบรวมหนังสือต่าง ๆ แลเปนที่ทำตัวอย่างลวดลายต่าง ๆ ด้วย โรงพิมพ์นี้คนทำงารทั้งหญิงชายรวม ๑๘๐๐ คน เงินใช้สอยปีละ ๒๕๐๐๐๐ เหรียญ ในโรงพิมพ์นี้การที่ทำดูเปนการใหญ่โตมาก การตีพิมพ์แลอื่น ๆ ดูล้วนแล้วไปด้วยเครื่องจักรโดยมาก เครื่องตีพิมพ์นั้นรวดเร็วที่สุด คนเปนธุระแต่จะเอากระดาษทั้งตั้งไปวางลงเท่านั้น แล้วคอยขนเอาที่ตีแล้วไปที่เดียวดูเพลินมาก การทำสีสันในกระดาษต่าง ๆ นั้นเปนการประหลาทมากที่ง่ายดาย ดูการทั้งปวงเปนของง่ายไปทั้งสิ้น ที่สุดจนตัดพับกระดาษก็มีเครื่องจักรทำโดยรวดเร็วยิ่งนัก แต่คนทำการในนี้ใช้หญิงมาก เพราะสิ่งที่เปนการเบาพอหญิงทำได้ก็จะได้เปนช่องที่หญิงจะได้ทำการเลี้ยงชีวิตบ้าง การทั้งปวงที่ดูในโรงพิมพ์นี้เปนการใหญ่โตที่สุด คงจะตีพิมพ์การใหญ่ ๆ โดยมากโดยแท้

ครั้นดูแล้วท่านราชทูตได้ขอบใจท่านผู้จัดการที่แนะนำพาเที่ยวดูนั้นแล้วลาขึ้นรถไปแวะที่เปเตนต์ออฟพีศ ไปแวะที่ว่าการของท่านลิเครตร์ออฟอินติเร์ยผู้เปนธุระในออฟพีศนี้ ได้พูดจากับท่านขออนุญาตที่จะดูแล้วได้ขึ้นบนเอเลเวอเตอไปถึงชั้นบน ซึ่งเปนที่เก็บของโมเดลต่าง ๆ

ออฟพีศนี้ตั้งอยู่ตลอด ๔ แยกสองแห่ง คือในถนนที่ ๗ จนที่ ๙ ฝ่ายตวันตก แลถนนแอฟ. จนยี. ฝ่ายเหนือ อยู่ประมาณระหว่างแคบีตอลแลไวต์เฮาส์เหล่านั้น หันหน้าไปด้านใต้ ตึกนี้เปนตึกใหญ่ วัดแต่ด้านตวันออกมาตวันตก ๔๕๓ พีต แต่ด้านเหนือมาด้านใต้ ๓๓๑ พีต สูงขึ้นไป ๗๕ พีต ในตึกนั้นมีห้อง ๑๔๑ ห้อง สิ้นเงินค่าตึกนี้ ๒๗๐๐๐๐ เหรียญ ได้เริ่มทำขึ้นในปีคฤศตศักราช ๑๘๓๗ แล้วเสร็จในปี ๑๘๔๒ แต่มุขด้านตวันออกนั้นทำต่อไปในปี ๑๘๔๘ แล้วเสร็จในปี ๑๘๖๔ มุขด้านตวันออกนั้นเปนที่อยู่ของท่านสิเครตรีอินติเรีย ตึกนี้ก่อด้วยศิลาทาสีขาว ด้านหน้าทิศใต้นั้นมีเฉลียงใหญ่ มีบันไดศิลาแผ่นใหญ่ขึ้นไป ที่เฉลียงนั้นมีเสาใหญ่ ๘ เสาสูง ๓๒ พีตไดเมตเตอร์ ๖ พีต มีทางเข้าไปข้างในเปนประตูโค้งใหญ่ ในที่เปเตนต์ออฟพีศนั้นมีห้องถ่ายรูปเก็บรูป ตีพิมพ์ไลบรารีออฟพีศเก็บตัวอย่างของต่าง ๆ ในห้องใหญ่นั้นเปิดให้คนดูทุกวันแต่ ๓ โมงเช้าจน ๓ โมงเย็นยกแต่วันอาทิตย์ เปนที่เก็บตัวอย่างของต่าง ๆ ที่เปนของอเมริกัน แลของต่างประเทศที่คิดขึ้นใหม่บ้างเก่าบ้าง ได้เอามาขอเปนเปเตนต์ตามกฎหมายอเมริกัน มีตัวอย่างของต่าง ๆ ในนี้ถึง ๑๕๕๐๐๐ อย่าง ของเหล่านั้นได้เก็บรวบรวมภายหลังเมื่อไฟไหม้ในปี ๑๘๓๖ นั้น แลของเหล่านี้แบ่งเปน ๑๔๕ ชั้นแลประมาณ ๘๐๐๐ จำพวก มิวเซียมนี้เปนห้องใหญ่ ๔ ห้อง ทั้ง ๔ ด้านตึกนั้น แลตู้ที่บัญจุของนั้นมีจำนวนของเขียนในแผ่นกระดาษปิดไว้ที่ตู้ทุกตู้ ห้องด้านใต้นั้นเปนห้องใหญ่โดยยาว ๒๔๒ พีต กว้าง

๖๓ ฟีตสูง ๓๐ ฟีต ในห้องนี้มีเสาสองข้างห้องตลอด ๓๖ ต้น แบ่งเปนสามช่อง ๆ สองข้างเสานั้นยกเปนพื้นโปร่ง ๆ ขึ้นไปสูง ๒๐ ฟีต ชั้นบน ๑๐ ฟีตถึงเพดาน ยกพื้นนี้ทำด้วยเหล็กดูโปร่งแลแข็งแรงดี ช่องกลางนั้นทำเปนโค้งกลมตลอดสูง ๔๐ ฟีตกว้าง ๑๓ ฟีต ช่องสองข้างโค้งนั้นเปนที่ตั้งของต่าง ๆ ริมทางเข้านั้นเปนที่ไว้ของประหลาทต่าง ๆ ที่มีเรื่องราวมา ข้างขวามีเครื่องตีพิมพ์หนังสือซึ่งเปนของแฟรงกลิน เปนของเขาได้ใช้ในเมืองลอนดอนในปี ๑๗๒๔ แลในตู้ริมตู้ที่ ๒๔ ข้างนั้นมีของ ๆ ท่านเยเนราลวอชชิงตันเปนอันมาก คือเครื่องถ้วยจานซึ่งออฟพีคเซอแห่งโซไซเอตีเมืองชินชินนาตีได้ให้แก่ท่าน แลจานของเยเนราลลาเฟตให้แก่ภรรยาเยเนราลวอชชิงตันในปี ๑๗๘๑ แลยุนิฟอร์มของเยเนราลวอชชิงตัน ซึ่งได้ส่วมเมื่อลาออกจากตำแหน่งหน้าที่ในปี ๑๗๘๓ แลทั้งที่ชา ดาบปากไก่ไม้เท้าบังเวียนแลเตนต์ที่นอนของท่าน แลมีของ ๆ ท่านผู้อื่นมีชื่อเสียงอีกหลายอย่างในตู้นั้น คือเสื้อของเยเนราลแย็กสันได้ส่วมเมื่อไปรบเมืองนิวออลน์แลอานนา ของบารอน เดอกาลบ์แลดาบซึ่งได้ให้แก่กอมมาดอบิดกัดในคราวชนะเมืองบีรูแลของอื่น ๆ อีกเปนอันมาก ในตู้นำเบอร ๒๓ นั้นมีต้นฉบับหนังสือประกาศยกเมืองอเมริกาเปนอินดิเป็นเด็นต์ แลตราตั้งท่านยอชวอชชิงตัน เปนกอมมานเดอรอินชีพลงวันที่เมืองฟีลาเดลเพียยูนที่ ๑๙ ปี ๑๗๗๕ ตรงกับวันจันทร์เดือน ๗ แรม ๖ ค่ำ ปีมแมสัปตศกจุลศักราช ๑๑๓๗ แลตราตั้งเงินคราวแรก เตนต์แลเสาเตนต์

แลของใช้ในเคนต์ ม่านบัก โดยผู้มือภรรยายอชวอชชิงตันแลเก้าอี้แลมีปืนเก่าสองบอกซึ่งเป็นของพระเจ้าเอมเปอเรอแม็กสิโกประทานเปรสิเดนต์เยฟเฟอสัน แลของต่าง ๆ ของเปรสิเดนต์ลิงคอลน์หลายสิ่งในห้องด้านใต้นี้มีตู้ใส่ของที่เป็นตัวอย่างของต่าง ๆ รวม ๕๗ ตู้ เป็นที่เก็บตัวอย่างของต่าง ๆ ที่เป็นของคิดทำขึ้น เป็นต้นว่าแขนไม้สำหรับต่อคนแขนขาด อย่างเหล้าทำด้วยรากไม้แลผลไม้ เครื่องขยายแลเครื่องย้อมแปรงรองเท้าต่าง ๆ กาวต่าง ๆ เครื่องผสมยาต่าง ๆ เครื่องห่วงขอใช้การต่าง ๆ เครื่องปั้นดินต่าง ๆ หีบศพต่าง ๆ ที่สุดจนหีบศพสำหรับคนผู้ตายจะพันขึ้นให้สั้นระฆังแลหายใจได้ เครื่องมิดพร้าสิ่วชวานของตัดผ้าต่าง ๆ พันที่ทำแชมคนพันหักแลของวิชาหนังสือโบราณต่าง ๆ ถุงเท้าแลเข็มขัดต่าง ๆ แลเครื่องมือทำด้วยเครื่องทำน้ำแข็งต่าง ๆ แลเครื่องเย็บหนังสือต่าง ๆ เครื่องมือเขียนต่าง ๆ แลเครื่องไฟฟ้าต่าง ๆ เชื้อเพลิงต่าง ๆ เครื่องกลั่นลมประทีปแลทำดินปืนแลทำอานม้า ปุ๋ยต่าง ๆ แลเครื่องวัดเครื่องตวงต่าง ๆ แลเครื่องกลั่นน้ำมันแลทำไขต่าง ๆ แว่นแลกล้องส่องต่าง ๆ เครื่องทาสีแลชุบแช่ของต่าง ๆ เครื่องเก็บเนื้อแลผลไม้ไว้ไม่ให้เสีย เครื่องซิกแนลสัญญา เครื่องกลั่นสุราเครื่องทำน้ำตาลทราย เครื่องผ่าบาดแผลต่าง ๆ เครื่องฟอกหนังต่าง ๆ แลเครื่องทำหีบแลกระเป๋าหนังต่าง ๆ ห้องนี้เป็นที่ตั้งของต่าง ๆ ที่เป็นของทำในบ้านเมืองเอง

ในห้องด้านตวันออกนั้น ต่อข้างซ้ายมาแต่ห้องด้านใต้ยาว ๒๗๑ ฟีต กว้าง ๖๓ ฟีต ๔ นิ้ว มีโค้งแลเสาเหมือนห้องด้านใต้แต่มีเสาคิลา ๒๘ คู่ ในห้องนี้มีตู้ ๑๓๐ ตู้เปนที่เก็บตัวอย่างของต่าง ๆ คืออย่างเครื่องแต่งตัวที่นอนเรือเครื่องเย็บสมุด เครื่องก่อสร้างเรือน เครื่องทอผ้า เครื่องเล่าเรียนต่าง ๆ เครื่องทำหมวกเครื่องวิชาต่าง ๆ ปืนต่าง ๆ เครื่องตกปลา จับปลา เครื่องเรือนเครื่องเล่นพนันแลตุ๊กตาต่าง ๆ เครื่องมือทำเครื่องประดับเพ็ชรพลอยต่าง ๆ เครื่องเตาไฟโคมไฟต่าง ๆ เครื่องปัดกวาดเรือนต่าง ๆ เครื่องฟอกซักผ้าต่าง ๆ ประแจเรือนแลประแจหีบประแจตู้ต่าง ๆ เครื่องดนตรีต่าง ๆ เครื่องทำกระดาด เครื่องถ่ายรูป เครื่องตีพิมพ์ ตู้เก็บของกำปั่นเงินต่าง ๆ เครื่องเย็บต่าง ๆ อย่างเรือใบ เรือไฟต่าง ๆ แพร ผ้าย ไหม เครื่องเชียนหนังสือต่าง ๆ แลเครื่องใช้แรงสติมต่าง ๆ เครื่องแบ้งแต่งตัวต่าง ๆ เครื่องร่ม พัด แปรงต่าง ๆ มีพร้อมหลายอย่างในห้องนี้ ห้องด้านเหนือแลด้านตวันตกนั้นคล้ายคลึงกัน ห้องหนึ่งกว้าง ๕๔ ฟีตครึ่งยาว ๒๖๑ ฟีต ห้องหนึ่งกว้าง ๖๔ ฟีตยาว ๒๗๑ ฟีต ทั้งสองด้านนี้ที่เพลิงไหม้เมื่อปี ๑๘๗๗ ได้ทำขึ้นใหม่สิ้นเงิน ๒๕๐๐๐๐ เหรียญ ในสองห้องนี้ตั้งตู้เก็บของเรียงกันไปเปนที่ถึง ๕๐๐๐ ฟีต ตู้เหล่านี้กันไฟไหม้ทั้งสิ้น ตู้หนึ่งกว้าง ๔ ฟีต ๔ เหลี่ยมสูง ๘ ฟีตครึ่ง มีกระจกด้านหน้ากระจกหนากระเบียดหนึ่ง เครื่องบนแลที่ต่าง ๆ ทำด้วยเหล็กทั้งสิ้น เปนที่เก็บของต่าง ๆ เหมือนกัน

แต่ข้าพระพุทธเจ้าทั้งปวงดูอยู่แต่สองสามอย่าง เพราะของมากลานไป แลถ้าจะดูจริง ๆ ต้องหลายวัน เห็นด้วยเกล้า ๆ ว่า จะดูเอาเลยีดไม่ได้ จึงได้กลับลงมาขอบใจท่านผู้บัญชาการแล้วลากลับมาโฮเตล เวลาบ่ายท่านราชทูตเด็ดจไปเยี่ยมทูตต่าง ๆ แลท่านแคบิเนตทั้งปวง

เวลาค่ำรับพระราชทานอาหารแล้ว ได้พร้อมกันไปที่บ้านท่านออเนอเรเบอลวิลเลี่ยม อี ซานดเลอ ผู้ว่าการเนวี่ เพราะเดิมขอเวลาจะไปหาท่านที่บ้าน ท่านนัดมาเวลาค่ำรับพระราชทานอาหารแล้วจะได้สบายกว่า ก็แต่เปนเวลาอันควร ข้าพระพุทธเจ้าทั้งปวงจึงได้สวมเสื้ออิวินิงเดรสไป ตัวท่านมิสเตอรซานดเลอแลภรรยาคอยรับอยู่ กับมีคนราชการที่เชิญมาอีกรวม ๑๔ คนด้วยกัน พูดจากันอยู่ครู่หนึ่ง ท่านเชิญไปนั่งโต๊ะเลี้ยงแชมเปนแลชนมบังเปนของว่าง ครั้นเลี้ยงกันแล้วสนทนากันอยู่อีกครู่หนึ่ง ก็ลาท่านแลคนที่มาประชุมทั้งปวงกลับมาโฮเตล

กิริยาอัชยาศัยท่านสิเครตรีออฟเนวี่ผู้นี้เปนคนดี อายุประมาณ ๕๐ เศษ แต่แข็งแรงเห็นเดิรอยู่ตามถนนเสมอ เปนคนไม่ถือตัวเลย แลเปนคนชอบมิตรสหายใจคอโอบอ้อมอารีดี แต่ไม่ใคร่จะเกรงใจใครนัก เปนคนตรง ๆ ดีทีเดียว

รุ่งขึ้นวันศุกร์เดือน ๖ แรม ๗ ค่ำ เวลาเช้ารับพระราชทานอาหารพร้อมกันแล้ว ข้าพระพุทธเจ้าทั้งปวงได้ไปดูที่ตีพิมพ์ตั๋ว โน๊ตเงิน ตามที่ท่านผู้บัญชาการคลังได้ให้อนุญาตมา เมื่อข้าพระพุทธเจ้าทั้งปวงไปถึง

ที่ตีพิมพ์ตั๋วโน๊ตเงินซึ่งใช้แก่กรมพระคลัง แต่มีโรงแยกออกไปอยู่ที่มุมถนนที่ ๑๔ แลถนนบี ด้านตวันตกเฉียงใต้ ในระหว่างที่ว่าการกรมเรือกสวนไร่นาแลมอนุเมนต์ของวอชชิงตัน เมื่อไปถึงต้องไปที่ออฟพีศใหญ่ยื่นใบอนุญาตต่อเจ้าพนักงาร ๆ จึงจัดหญิงสองคนมาเปนผู้นำให้เที่ยวไปดู ที่นี่เปิดให้คนดูตั้งแต่เวลาเช้า ๓ โมงครึ่งจน ๕ โมง ๔๕ มินิต แลวตั้งแต่เที่ยงครึ่งจนบ่าย ๒ โมง โรงที่ทำนี้ยาว ๒๒๐ พีตกว้าง ๑๓๕ พีต ทำขึ้นสิ้นเงิน ๓๐๐๐๐๐ เหรียญ แล้วเสร็จเปนที่ทำการเมื่อเดือนยูไลวันที่ ๒ ปี ๑๘๘๐ ตึกนี้ก่อด้วยอิฐแลทำเปนที่กันเพิงไหม้โดยรอบ พื้นแลเครื่องไม้ต่าง ๆ ทำด้วยเหล็กทั้งสิ้น มีไม้อยู่แต่ประกับหน้าต่างเท่านั้น ด้านหน้าแลดูเปนสามชั้น แลมีหอคอยสูงอยู่กลางสูง ๑๓๐ พีต ด้านหลังนั้นมีปล่องไฟเปนอันมาก ทางขึ้นนั้นตรงใต้เตาเวอนี้เข้าไป บันไดก่อด้วยอิฐเคลือบเข้าไปถึงออฟพีศผู้เฝ้ารักษา ในพื้นชั้นที่หนึ่งนี้มีห้องเก็บกระดาษตั๋วเงินนั้น ประตูห้องเปนบานเหล็กมีประแจอย่างที่ตั้งนาฬิกาไว้ ไม่ถึงเวลาถึงจะไขก็เปิดไม่ออก เปนของมั่นคงแขงแรงมาก นาฬิกาที่ประตูนี้มักตั้งให้ บีดเปิดไม่ออกตั้งแต่เวลาบ่าย ๔ โมงจนโมงเช้า แลเปนที่แกะแม่พิมพ์ด้วยเหล็กกล้า แลเอาเหล็กที่อ่อนกว่าทำเปนลูกกลิ้ง ๆ เอาลายไปติดในลูกกลิ้งนั้น แล้วเอาลูกกลิ้งนั้นไปกลิ้งกับแม่พิมพ์ธรรมดา ที่สำหรับจะใช้ที่กระดาษนั้น มีห้องกลิ้งลายแต่งลายเสร็จในพื้นชั้นนี้ แลมีห้องที่สำหรับเก็บแม่พิมพ์ที่ตีเงินทั้งปวงอีกห้องหนึ่ง

มีคนรักษาประจำทั้งกลางคืนกลางวัน ผู้ที่จะเข้าไปในห้องนี้ได้ต่อท่านผู้บัญชาการมีคำสั่งให้เข้า แลผู้ที่จะนำเอาตราออกมาตีแล้วต้องเอาไปส่งตามเวลา การเหล่านี้ต้องมีคำสั่งท่านผู้บัญชาการคลังก่อนจึงจะทำได้ทั้งสิ้น ด้านหลังมีห้องทำงานคือห้องออฟพีศของเสมียน ห้องตรวจนับตั๋ว ห้องตีตรา ห้องทากาว ห้องทอดบันทัด แลโรงงานใหญ่ที่ตีพิมพ์ด้วยสตีม แลมีห้องเครื่องจักรแลโรงทำหมึก เครื่องจักรใช้การนั้นมีหม้อน้ำ ๘ หม้อ ๆ หนึ่งมีแรง ๕๐ แรงม้า มีเครื่องจักร ๒ เครื่อง ๆ ละ ๒๐๐ แรงม้า มีเอลเวเตอขึ้นชั้นบน ๔ อัน แลมีห้องสำหรับแก้เครื่องมือที่สึกเสียนั้นด้วย

ชั้นชั้นที่ ๒ มีห้องเปนที่สำหรับร่างอย่างตราที่ตัดนับแลตอกนำเบอร์ที่ตรวจ แลเครื่องอัดด้วยแรงน้ำมีกำลัง ๒๐๐ ตัน แลมีห้องเก็บตั๋วที่ยังไม่แล้วเสร็จ ห้องยาว ๒๕ ฟีตกว้าง ๑๒ ฟีต มีประตูเหล็ก ๒ ชั้นมีประแจนาพิกาแลประแจแม่เหล็กอย่างแข็งแรง

ชั้นชั้นที่ ๓ เปนที่ตีพิมพ์ด้วยมือ แลห้องชุบกระดาษให้ชื้นสำหรับตีพิมพ์ง่าย

ชั้นชั้นที่ ๔ เปนห้องผึ่งแลนับตัด ผู้ชายทำด้านหนึ่ง ผู้หญิงทำด้านหนึ่ง มีเอลเวเตอรขึ้นแลมีพัด ๆ เสมอ เพราะร้อนจัดในห้องนี้

การทำตั๋วเงินนี้เปนการใหญ่โตประหลาดมาก ที่ ๑ ตั้งแต่ร่างอย่างลายที่จะตีพิมพ์นั้น โดยช่างเขียนแล้วเอากระดาษแก้วลอกลายขึ้นเอากระดาษแก้วนั้นปิดคว่ำลงกับแผ่นเหล็กกล้า แล้วช่างแกะจึงแกะ

ตามรอยนั้น แต่ที่เป็นหลายอย่างมีเส้นซ้อน ๆ กันนั้น จะแกะด้วยมือคนเสมอไม่ได้ ต้องใช้เครื่องจักรขุดเป็นลายไปเอง ไม่ต้องมีคนจับเลย ครั้นแกะแผ่นเหล็กกล้านั้นแล้ว มีลูกกลิ้งทำด้วยเหล็กอ่อนกว่าเหล็กกล้านั้น เอาลูกกลิ้งนั้นมาทาบกับพิมพ์ที่แกะในเหล็กกล้า เอาเข้าไปในเครื่องจักรซึ่งมีน้ำหนักกดแรงกลิ้งไป ถอนลายในแผ่นเหล็กกล้ามาติดในลูกกลิ้ง แล้วเอาลูกกลิ้งนั้นไปบดกับแม่พิมพ์ธรรมดา ให้เป็นลายลึกอีกเล่า ที่ทำดังนี้เพื่อจะได้แกะพิมพ์ครั้งเดียวแล้วไปทำได้เป็นหลายพิมพ์ แต่ได้ทำเหมือนกันทุกอัน พิมพ์ที่เอาลูกกลิ้งมากลิ้งที่หลังนั้นสำหรับตีกระดาษ ๆ ที่ตีตั๋วเงินนั้นใช้กระดาษอย่างอ่อนแต่เหนียว มีไหมอยู่ในกระดาษเพื่อจะไม่ให้ขาดเร็ว กระดาษนี้มีกฎหมายห้ามไม่ให้ผู้ใดทำเป็นอันขาด วิธีที่ตีนั้นเอาพิมพ์มาตั้งบนตะเกียงจุดไฟลนให้ร้อนแล้วทาหมึกแล้วเช็ดหมึกให้หมด เหลืออยู่แต่ที่ฝังอยู่ในลายเท่านั้น แล้วยกพิมพ์มาตั้งบนเครื่องอัดเอากระดาษวาง หมุนเครื่องอัดไปก็อัดเอาลายติดกระดาษขึ้นมา แต่เครื่องอัดนั้นถ้าหมุนไปที่ไร มีนำเบอรหมุนเปลี่ยนไปบอกว่าได้ตีแล้วเท่านั้นหนเสมอ เพื่อจะกันผู้ตีลักตีของตัวเอง แต่ตั๋วเงินแผ่นหนึ่งต้องผ่านที่ไปตามสี่ตามลายต่าง ๆ ถึง ๒ คราว จนถึงตอกนำเบอรมีคนควบคุมอย่างแข็งแรงทีเดียว คนทำงารทั้งปวงนั้นต้องอยู่ในคอกลั่นกุญแจ ให้เข้าออกเป็นเวลาเสมอ ถ้ากระดาษหรือตั๋วหายไปจนใบหนึ่ง เป็นไม่ยอมให้คนออกกว่าจะค้นได้ เมื่อเสร็จแล้วมีเครื่องตัดเป็นแผ่น ๆ แลนับเก็บตามระยะ

ครั้นข้าพระพุทธเจ้าทั้งปวงดูอยู่ทั่วแล้ว ได้ขอบใจผู้พาแลผู้ให้ดู แล้วลาขึ้นรถไปที่ซิกแนลออฟพีศซึ่งเปนที่ริโปตอาการะดูลมแล้งต่าง ๆ ที่นี่เปิดทุกวันยกแต่วันอาทิตย์ ตั้งแต่เที่ยงจนบ่าย ๓ โมง ท่านผู้บัญชาการซิกแนลในทหารได้เปนผู้ตรวจตราอากาศระดูแลลมเปลี่ยนแปลงทั้งปวงขึ้นแก่กรมทหาร เปนเรือนอิฐ ๒ หลังติดต่อกันอยู่ในถนนยี่ด้านตวันตกแห่งที่ว่าการกรมทหาร ที่นี่มีสายโทรเลขติดต่อไปทุกสเตชั่นสำหรับตรวจตราอากาศทั้งปวงทั่วอาณาเขตยุโรปเต็ดสเตตตามทางโทรเลขทั้งปวง ตึกนี้ทางที่คนเข้าไปดูนั้นทางนำเบอร์ ๑๗๑๙ ถนนเข้าไปถึงห้องผู้บัญชาการ ข้าพระพุทธเจ้าเข้าไปหารู้จักกับปริเวดเมเยอ เยเนราล วิลเลี่ยม บี เฮ่เซน แล้วเขาได้พาขึ้นไปถึงพื้นชั้นที่ ๔ ซึ่งเปนห้องไว้เครื่องเทียบอากาศแลดูลมต่าง ๆ มีปรอททอมอเมตเตอร บารอมเมตเตอร แอนารอยทั้งปวงที่ใช้ในที่ต่าง ๆ มีทั้งเครื่องดูลมดูพยุเมฆอากาศหนาวอากาศร้อนแลฝนทั้งปวงทุกอย่าง บนหลังคานั้นมีเครื่องรองน้ำฝน ที่ดูลมแลปรอทที่จดเอง ไม่ต้องให้คนจด ที่นี่เปนสเตชั่นกลางสำหรับรับบอกโทรเลขดินฟ้าอากาศมาแต่สเตชั่นต่าง ๆ มาลงพิมพ์ในแผ่นที่ทุกวัน ครั้นดูทั่วแล้วท่านราชทูตได้ขอบใจผู้ว่าการแล้วลากลับมาโฮเตลรับพระราชทานอาหารกลางวัน

ไปดูแคบี่ตอล

เวลาบ่ายข้าพระพุทธเจ้าทั้งปวงได้ไปดูที่แคบีตอล ซึ่งเปนที่กลางเมืองวอชชิงตันนี้ ที่นี่เปิดให้คนดูทุกวันยกแต่วันอาทิตย์ มีถนนใหญ่มารวมกันที่นี่ ๑๑ ถนน ๆ เล็กตามมุมอีก ๘ ถนนรวม ๑๙ ถนน ถ้าจะ

วัดแต่มุมด้านตวันตกเฉียงเหนือมาจนตวันออกเฉียงใต้ ที่แผ่นดินของแคปิตอลนั้น ไม่ต่ำกว่าส่วนหนึ่งในสามส่วนแห่งไมล์ ที่กลางแลดูเปนโคมใหญ่สีขาวสูงขึ้นไปบนอากาศ เห็นถนัดได้ โดยรอบหลายไมล์ ถ้าจะดูจากที่แห่งใดในดิสตริกนี้คงจะเห็นทุกแห่ง ภายนอกโดยรอบแคปิตอลนั้นมีป้อมซึ่งได้ขยายใหญ่ขึ้นในปี ๑๘๗๒–๑๘๗๓ ได้ซื้อที่ด้านตวันออกเฉียงเหนือแลเฉียงใต้เปนที่ ๕๑ เอเกอรครึ่งเปนเงิน ๖๘๕๑๙๙ เหรียญ แคปิตอลนั้นตั้งอยู่กลางป้อม แลอยู่บนยอดเขาแคปิตอลฮิล ซึ่งลาดลงมาดูเปนสง่างามยิ่งนัก ตามลำนวนอเมริกันว่าด้านหน้ามีลานปูด้วยสิเมนต์เปนที่จอดรถม้ากว้าง ๓๐๐ ฟีตยาวตลอดตึกนั้น ที่หน้ามุขกลางออกมามีศิลาน้ำเงิน ทำเปนพนักออกมาสองข้าง มีเสาโคมทองเหลืองสูง ๑๒ ฟีตปักทั้งสองข้าง มีลานฝังศิลาสีต่าง ๆ เปนลวดลายอันงามที่เดียว ลานหน้าแคปิตอลนั้นมีเสาโคมสูง ๆ แลแท่นศิลาต่าง ๆ อันงามเปนอันมาก มีกระถางดอกไม้ประดับด้วยศิลายาว ๕๐ ฟีต กว้าง ๓๐ ฟีต เปนลวดลายงามมีน้ำพุขึ้นที่กลาง เครื่องประดับเหล่านี้สิ้นเงินถึง ๓๑๐๐๐ เหรียญ หนทางขับรถแลถนนคนเดิร ล้วนมีแลพุ่มไม้ทั้งปวงดูแปลก ๆ กัน ดูงามต่างกัน ป้อมด้านตวันตกหลังแคปิตอลนั้นมีทางคนเดิรใหญ่ ๒ ทางกว้างถึง ๓๐ ฟีต ผ่านล้วนลงมาออกที่ทางเข้าด้านหลัง ทางถนนเปนน์ซิลเวเนียอาเวนูนั้น แลมีบันไดทางตรงลงมา บันไดใหญ่นั้นกว้าง ๕๐ ฟีตยาว ๑๐๐ ฟีตดูงามสง่ายิ่งนัก มีสระใหญ่ที่ด้านหลังนี้จุน้ำถึง ๗๘๘๒๗ แกลัน มีน้ำพุกลางก่อด้วยศิลาอันงามยิ่งนัก

ในปีกด้านตวันออกคือด้านหน้า มีรูปท่านเยเนราลวอชชิงตัน ซึ่งเขานับว่าเปนบิดาของเมืองนี้ ทำที่เมืองฟรอเร็นซ์ในอิตาลี ทำอยู่ ๘ ปี หนัก ๑๒ ตันสูง ๑๒ พีต เมื่อก่อทำขึ้นแล้วค่าทำคิดทั้งค่าระวางบันทุกเรือมาแลค่าร้อยชนเสร็จเปนเงิน ๔๔๐๐๐ เหรียญ รูปนั้นมือขวาชี้นิ้วขึ้นไปบนสวรรค์ มือซ้ายถือกั้นหยั่นโรมันอย่างสั้นยื่นด้ามออกมา ที่แขนขวามีผ้าหุ้มคลุมลงมาถึงตัว แต่ตัวนั้นถอดเสื้อหมด รูปนี้นั่งบนเก้าอี้มีแท่นรองรับร่างอีก แท่นนั้นเปนศิลาทั้งแท่งสูง ๑๒ พีต มีอักษรจารึกเปนอักษรโรมันทั้งด้านใต้ด้านเหนือแลด้านตวันตก

ตัวแคปีตอลเองนั้น ตามลำนวนในหนังสืออเมริกันเขาชมกันไว้นัก แต่ความจริงก็เปนของควรชมอยู่ เพราะใหญ่โตแขงแรงมาก รากฟันของแคปีตอลนั้นสูงพ้นน้ำถึง ๘๙ พีตครึ่ง แคปีตอลนี้โดยยาว ๗๕๑ พีต โดยกว้างที่ตรงกว้างที่สุดนั้น ๓๒๔ พีต กินที่แผ่นดินถึง ๓ เอเกอรครึ่ง ก่อเปนตึกสามตอนมีทางเปนมุขกระสันไปติดต่อกันทั้ง ๓ ตอน ตอนกลางนั้นยาว ๓๕๒ พีต แลด้านหน้ายังมีเฉลียงโถงออกไปอีก ๑๖๐ พีต ด้านหลังเปนทางลงไป ที่กลางเปนยอดโคมใหญ่ ๑๓๕ พีตครึ่งไดเมตเตอร์ โคมนี้ได้ทำเปลี่ยนของเก่าที่ย่อมไป ในปี ๑๘๕๖ ตั้งโคมใหม่นี้ขึ้น โคมนี้สูงจากพื้นดินหน้าแคปีตอลนี้ถึงยอดโคม ๒๘๘ พีต แลมีรูปเร็ยกฟรีดัมอยู่บนยอด สูงจากยอดโคมขึ้นไปอีก ๑๙ พีตครึ่ง รวมสูงแต่ลานหน้าแคปีตอล ๓๐๗ พีตครึ่ง รวม

สูงจากน้ำในแม่น้ำปาโตมัก เวลาน้ำลงที่สุด ๓๙๗ ฟีต ถัดยอดที่เป็นรูปฟรีดัมทำด้วยทองเหลืองลงมามีโคมใหญ่จุดด้วยไฟฟ้า สำหรับจุดในเวลาเมื่อที่ปรึกษาการทั้งสองพวกประชุมในเวลากลางคืน แสงไฟนี้สว่างแลเห็นได้ทั่วเมือง

รูปฟรีดัมนั้นทำขึ้นเมื่อปี ๑๘๖๕ อยู่บนยอดโคมนั้นทำด้วยทองเหลืองหล่อเป็นรูปสัตว์ มือขวาถือกั้นหยั่นยาวเท้ากับแผ่นดิน มือซ้ายวางพาดไว้บนโล่ห์ถือพวงรวงโอลิฟ มีหมวกเป็นรูปนกอินทรีอยู่บนยอด สวมเสื้อผ้าแต่งตัวอย่างโบราณ ที่อกมีป้ายกลมเป็นอักษรไขว้กัน คือ ตัวย่อยุไนเต็ดส์เตตส์ รูปนี้โดยสูง ๑๙ ฟีตครึ่ง หนัก ๑๔๘๕ ปอนด์ ทำใกล้เมืองวอชิงตันนี้เป็นจำนวนเงิน ๒๓๗๓๖ เหรียญ ยืนอยู่บนลูกพิภพ ทำด้วยทองเหลืองจารึกเป็นอักษรไว้บนยอดโคม โคมนี้ใช้เครื่องเหล็กโดยมาก น้ำหนักเหล็กรวมหมดถึง ๓๕๗๕ ตันครึ่ง

เมื่อข้าพระพุทธเจ้าทั้งปวงได้ดูในที่นี้แล้ว ได้ขึ้นบันไดขึ้นไปดูบนยอดโคมนี้ เห็นวิวเมืองวอชิงตันเกือบทั่วเมือง ดูไปได้ไกลที่สุดน่าดูยิ่งนัก ทางที่ขึ้นเป็นบันไดเหล็กใหญ่ ขึ้นไปสบายไม่เป็นที่น่ากลัวเลย ที่บนยอดโคมนั้นมีคนขึ้นไปตั้งร้านขายรูปแลของต่าง ๆ หลายแห่ง ดูเป็นของแขงแรงมั่นคงมากน่าชมยิ่งนัก

ประตูเข้าตรงกลางด้านหน้ามีบานทองเหลืองใหญ่ ทำอย่างในเมืองโรมเมื่อปี ๑๘๕๒ บานทั้งสองแลกรอบเป็นทองเหลืองหล่อทั้งสิ้น

สูง ๑๙ ฟีต กว้าง ๙ ฟีต หนัก ๒๐๐๐๐ ปอนด์เป็นราคา ๒๙๐๐๐ เหรียญ ที่กรอบประตูนั้นมีรูปทองเหลืองหลายอย่าง ที่กลางโค้งมีศีรษะคอลัมบัส กรอบ ๒ ข้างมีรูปหมายทวีปยุโรป เอเซีย อาฟริกา อเมริกา มีลวดลายต่าง ๆ พันไปที่บานประตู ที่บานประตูนั้นตามกรอบริมบาน ๆ ละ ๒ ด้าน มีรูปคนที่มีชื่อเสียงแต่ครั้งโบราณ ที่เกี่ยวข้องกับอเมริกานี้ ๑๖ รูป ที่พื้นบานแบ่งเป็นช่อง ๆ บานละ ๔ ช่อง เป็นรูปเรื่องราวที่มีในอเมริกานี้แต่ครั้งโบราณทั้งสิ้น รูปเหล่านี้หล่อติดกับบานทั้งสิ้น เมื่อเข้าประตูทองเหลืองนี้เข้าไปถึงห้องกลางใต้โดมใหญ่นั้น ห้องนี้สูงแต่พื้นถึงเพดาน ๑๘๐ ฟีต กว้างสูญกลาง ๙๖ ฟีต ผนังรอบนั้นแบ่งเป็น ๘ ตอน มีรูปเขียนสีน้ำมันแผ่นใหญ่ติดช่องละแผ่น รูปนั้นโตเกือบเท่าขนาดคน บางแผ่นรูปย่อมกว่ากันแต่แผ่นเท่ากันรวม ๘ แผ่น แผ่นที่ ๑ เป็นรูปคอลัมบัสกับออฟพีสเซอร์ในพวกของท่านที่ได้ขึ้นเหยียบแผ่นดินที่ควานาหนึ่เฉลิมพระนามสมเด็จพระเจ้ากิงแลกวินสเป็น ในวันที่ ๑๒ ออกโตเบอร์ คฤศตศักราช ๑๔๙๒ เขียนแล้วในปี ๑๘๔๖ เป็นเงิน ๑๐๐๐๐ เหรียญ โดยช่างเขียนในเมืองนิวยอก แผ่นที่ ๒ เป็นรูปเมื่อเดอโซโตพบแม่น้ำมิสซิสซิปปี้ในเดือนเมย์ ๑๕๔๑ ได้ทำเมื่อปี ๑๘๕๐ เป็นราคา ๑๒๐๐๐ เหรียญ โดยช่างเขียนในแซวงสเตตโอไฮโอ แผ่นที่ ๓ เป็นรูปเมื่อบัปติสม์ นางโปคาฮอนตัส ซึ่งเป็นบุตรีพระเจ้ากรุงเปาฮตันในแซวงเวอยีเนียนี้ในปี ๑๖๑๓ ทำในปี ๑๘๓๖ เป็นราคา ๑๐๐๐๐ เหรียญ โดยช่างเขียนชาวเมืองเวอยีเนีย แผ่นที่ ๔ เป็นรูปเมื่อพวกสอนศาสนา

ออกเรือมาจากเกลฟ์ดเฮ่เวน เมืองฮ่อแลนด์ถูกพายุในทะเลแอตแลนติก กำลังส่วดอ้อนวอนเมื่อเดือนยุไลบี ๑๖๒๐ ทำเมื่อบี ๑๘๔๓ เปนราคา ๑๐๐๐๐ เหรียญ โดยช่างเขียนเมืองนิวยอก แผ่นที่ ๕ เปนรูปเมื่อประกาศยกเมืองยูไนเต็ดส์เตตอเมริกาเปนเอกราช ที่เมืองฟีลาเดลเฟียในวันที่ ๔ เดือนยูไลบี ๑๗๗๖ ตรงกับวันพฤหัสบดีเดือน ๘ แรม ๔ ค่ำ ปีวอกอัฐศก ๑๑๓๘ ทำเมื่อบี ๑๘๑๗ เปนเงิน ๘๐๐๐ เหรียญ โดยช่างเขียนในส์เตตแห่งกอนเน็กติคัต แผ่นที่ ๖ เปนรูปครั้งกองทัพอเมริกันชะนะเยเนราลเบอร์กอยน์ที่ตำบลซาราโตกาในส์เตตนิวยอก ในเดือนออกโตเบอร์บี ๑๗๗๗ ทำในบี ๑๘๑๗ เปนจำนวนเงิน ๘๐๐(๐) เหรียญ โดยช่างเขียนคนเดียวกันกับรูปที่ ๕ แผ่นที่ ๗ เปนรูปเมื่อกองทัพอเมริกันชนะกองทัพอังกฤษ คราวกอลวอนลิส์ที่ยอกเตาน์แขวงเวอยิเนียในเดือนออกโตเบอร์บี ๑๗๘๑ ทำเมื่อบี ๑๘๑๗ เปนราคา ๘๐๐๐ เหรียญ โดยช่างเขียนคนเดียวกันกับรูปที่ ๕ ที่ ๖ แผ่นที่ ๘ เปนรูปเมื่อเยเนราลวอชชิงตันลาออกจากตำแหน่งที่เมืองแอนนาโปลิศ์ในบี ๑๗๘๓ ทำขึ้นเมื่อบี ๑๘๑๗ เปนราคา ๘๐๐๐ เหรียญ โดยช่างเขียนคนเดียวกันกับรูปที่ ๕ ที่ ๖ ที่ ๗ ที่เพดานกลางห้องใต้โคมนี้เปนรูปกลม กลางนูนขึ้นไปทำด้วยแผ่นเหล็กกว้าง ๖๕ พีดครึ่ง ไดเมตเตอร์ ๒๐๔ พีดโดยรอบ แต่ค่าของที่ทำนี้เปนเงิน ๓๔๐๐๐ เหรียญ ยังค่าเขียนรูปภาพที่นั้นอีก ๕๐๐๐๐ เหรียญ ได้ทำขึ้นในบี ๑๘๖๔ เวลาจุดไฟฟ้าส่องในห้องนี้ดูเพดานงาม

ยิ่งนัก รูปที่เขียนนั้นในวงกลางมีรูปเยเนราลวอชชิงตันนั่งกลาง ข้างขวาแลซ้ายมีรูปอยู่ข้างละรูป แลมีรูปเทพยดาต่าง ๆ อีก ๑๓ รูป รอบนอกแบ่งเปนตรุบ ๖ ตรุบด้วยกัน เปนรูปภาพขนาดใหญ่งามยิ่งนัก พื้นเปนเมฆแลรุ้งเปนพื้นอากาศ ด้านตวันตกแห่งห้องนี้คือด้านหลัง มีประตูออกไปถึงไลบรารีที่เก็บหนังสือต่าง ๆ ของคองเกรส แลมีห้องยาวสองข้าง ด้านสกัดไลบรารีนั้นเปนไลบรารีของยูไนเต็ดสเตต ไลบรารีนี้ห้องกลางยาว ๙๑ ฟีตครึ่ง กว้าง ๓๔ ฟีตครึ่ง สูง ๓๘ ฟีต ทำแล้วเสร็จในปี ๑๘๕๓ ห้องสองข้างด้านเหนือแลใต้นั้นเท่ากัน ยาว ๙๕ ฟีต กว้าง ๒๙ ฟีตครึ่ง สูง ๓๘ ฟีต แล้วเสร็จในปี ๑๘๖๕ รวมไลบรารี ๓ ห้องนี้ทำสิ้นเงิน ๒๘๐๐๐๐ เหรียญ กรอบหน้าต่างแลชั้นยกขึ้นไปสำหรับเก็บหนังสือนั้น ทำด้วยเหล็กทั้งสิ้น ทั้งตู้หนังสือก็ทำด้วยเหล็กหุ้มหนังพื้นปูศิลาขาวแลดำ ห้องกลางนั้นยกเปนชั้นขึ้นไปสำหรับไว้หนังสือ ๔ ชั้น ห้องริม ๒ ข้างนั้น ๓ ชั้นทำนองเดียวกัน เก็บหนังสือต่าง ๆ ได้ ๑๗๒๐๐๐๐ เล่ม แลทั้งกฎหมายแลประกาศต่าง ๆ อีก ๒๑๐๐๐๐ ฉบับ แต่บัดนี้มีหนังสือต่าง ๆ ที่เปนเล่มเก็บไว้ถึง ๓๑๕๐๐๐ เล่ม แลที่ไม่ได้เย็บเล่มประมาณ ๑๐๐๐๐๐ ฉบับ แลประมาณที่จะเพิ่มขึ้นในปีละ ๑๒๐๐๐ เล่ม สมุดทั้งปวงเหล่านี้บันดาพลเมืองทั้งปวง ตั้งแต่อายุ ๑๖ ปีขึ้นไปจะมาอ่านในห้องได้ทั้งสิ้น แต่เอาออกจากห้องไม่ได้ ไลบรารีสำหรับคองเกรสนี้ได้มีขึ้นแต่ปี ๑๘๐๐ เดิมหาสมุดคราวแรกมีสมุดแต่ ๓๐๐๐ เล่ม

ภายหลังคองเกร์สได้ปรึกษายอมให้เงินซื้อสมุดตั้งแต่ปีละ ๔๕๐ เหรียญถึง ๑๒๐๐๐ เหรียญ ครั้นเมื่อปี ๑๘๑๔ อังกฤษได้เผาแคปิตอลเสีย ห้องเก็บสมุดนั้นก็ทำลายในคราวนั้น ครั้นในวันที่ ๒๑ เดือนเซ็บเต็มเบอร์ ปี ๑๘๑๔ นั้นทอมัสเย็ฟเฟอสันได้ขายสมุดในไลบรารีของตน คองเกร์สได้ซื้อไว้รวม ๖๗๐๐ เล่ม เปนเงิน ๒๓๙๕๐ เหรียญ มีสมุดเก่า ๆ ต่าง ๆ ที่เปนของหายากในประเทศยุโรปเปนอันมาก ครั้นในวันที่ ๒๔ เดือนดีเซ็มเบอร์ปี ๑๘๕๑ นับจำนวนสมุดมีขึ้นถึง ๕๕๐๐๐ เล่ม เกิดเพลิงไหม้สมุดต่าง ๆ เสียไปในไฟ ๓๕๐๐๐ เล่ม ต้องเสียเงินอีก ๑๕๗๐๐๐ เหรียญซ่อมแซมห้องหนังสือขึ้น แลได้ซื้อสมุดเพิ่มเติมขึ้นอีกเสมอ

ในแคปิตอลตอนกลางนี้ด้านเหนือทางประตูออกจากห้องกลมกลางออกไป มีทางขึ้นยอดโคมอยู่ข้างซ้ายมือ แต่ทางตรงเข้าไปนั้นมีห้องพักห้อง ๑ หน้าศาลใหญ่ ข้างขวามือเข้าไปมีห้องใหญ่ ซึ่งเปนศาลใหญ่ของยูไนเต็ดสเตตส์ ห้องนั้นเปนรูปกลมตัดครึ่งอย่างพระจันทร์ครึ่งซีก ด้านตัดยาว ๗๕ ฟีตตามขวาง ด้านกว้างถึงที่สุดที่โค้งออกไป ๔๕ ฟีต สูง ๔๕ ฟีต ผนังเปนลายปูนแลศิลาปนกัน มีที่นั่งท่านตระลาการใหญ่ตรงกลาง มีที่นั่งเสมียนในที่สุดสองข้าง แลตรงกลางหน้าท่านชีฟยัสติสออกมา ที่นั่งท่านชีฟยัสติสนั้นยกสูงขึ้นไปหลายฟีต มีโต๊ะเขียนหนังสือข้างหน้า พื้นปูพรม ตั้งเก้าอี้รายออกไปสำหรับลูกความแลพยานนั่งชั้น ๑ แถวหลังสำหรับผู้มาดูการชำระแลฟังความ ผนังด้านตวันตกมีรูปศิลา

ของท่านตระลาการใหญ่แต่ก่อน ๆ เปนรูปครึ่งตัวหลายคน ห้องนี้ได้ใช้เปนศาลใหญ่ในเดือนดีเซ็มเบอร์ปี ๑๘๖๐ ศาลนี้เปิดในวันจันทร์ที่ ๒ แห่งเดือนออกโตเบอร์ทุกปี แลปิดในเดือนเม การชำระความทุก ๆ วันนั้นเปิดศาลแต่เที่ยงไปจนบ่าย ๔ โมง ท่านตระลาการแต่งเครื่องยศสำหรับตำแหน่ง เข้าทางประตูด้านเหนือมีผู้คอยบอกขานเวลาเข้ามา คือมาแซลหรือดิปูตี คนที่อยู่ในห้องต้องยืนจนท่านตระลาการนั่ง แล้วจึงมีออฟพีศเซอร์ประกาศ์เปิดศาล เมื่อเวลาเปิดศาลนั้นประชุมเสเนตด้วย มีที่นั่งท่านเปรสิเด็นต์ในช่องผนังยกสูงขึ้นไปข้างหน้า แลต่ำลงมาเปนที่สิเครตรีแลเสมียนใหญ่ มีที่นั่งยกเปนชั้นบนขึ้นไป มีเสาเหล็กตั้งค้ำ บนที่ชั้นบนนั้นมีรูปวอชชิงตันอยู่ด้วย ที่เปรสิเด็นต์นั้นอยู่กลางสูญกลาง มีโต๊ะเขียนหนังสือที่นั่งเสเนต ๖๕ ที่ ในมุขด้านนี้มีห้องต่าง ๆ หลายห้อง คือห้องเปนที่ไว้เครื่องยศท่านตระลาการใหญ่ แลห้องเสมียนใหญ่ในพวกท่านตระลาการใหญ่ แลห้องมาแซล แลมีทางเปนห้อง ๆ เปนระยะไปหลายห้อง แลห้องสำหรับบอกโทรเลขเปนของราชการด้วย แลมีทั้งเตเลโฟนด้วย มีบันไดใหญ่อยู่ด้านตวันออกนี้ห้อง ๑ เปนทางขึ้นไปชั้นบน ซึ่งเปนที่เข้าในกาลาที่พวกหญิงครอบครัวของสิเนเตอร์แลพวกดิโปลมาติกฟังปริกษาราชการ บันไดนี้ทำด้วยศิลาอ่อนขัดอย่างงามที่เดียว ที่เสามีลายทองเหลืองข้างบน ทางขึ้นจากพื้นล่างขึ้นมาเปนคั่นบันไดศิลาอ่อนสีขาว ๑๖ คั่นถึงลานที่ ๑ แล้วเปน

บันไดแยกขึ้น ๒ ทาง ๆ ละ ๑๘ คั่น เพดานห้องบันไดนี้เป็นกระจก เพื่อจะได้แสงส่วาง มีกรอบเหล็กไปต่อกับลายศิลา ที่หน้าบันไดลงไปมีช่องตั้งรูปศิลา เป็นรูปนักปราชญ์โบราณรูป ๑ ที่ผนังด้านตวันออกตรงบันไดชั้นที่ ๑ ขึ้นไป มีรูปเขียนสีน้ำมีเป็นรูปครั้งเปอร์ชนะอังกฤษที่ตำบลใกล้ปุตอินเบทะเลสาบเอรี เมื่อวันที่ ๑๐ เดือนเซ็บเต็มเบอร์ ปี ๑๘๑๓ รูปนี้ทำเมื่อปี ๑๘๗๓ เป็นราคา ๒๕๐๐๐ เหรียญ

ทางเข้าในตอนด้านเหนือแห่งแคบีตอลนี้ มีทางเข้าจากลานข้างนอกอีกทางหนึ่ง มีประตูทองเหลืองเหมือนทางกลาง ประตูนี้ทำเมื่อปี ๑๘๖๘ สูง ๑๕ พีตครึ่งกว้าง ๙ พีตครึ่งหนัก ๑๕๐๐๐ ปอนด์ ทำเสร็จสิ้นเป็นราคา ๕๖๔๙๕ เหรียญ บานนั้นบันเป็น ๘ ห้องเป็นเรื่องราวอเมริกันต่าง ๆ เหมือนประตูก่อนนั้น ประตูนี้เป็นทางเข้าตรงไปถึงห้องสิเนต มีห้องสำหรับผู้ที่จะจดหนังสือพิมพ์ในการที่ปรึกษา แลมีห้องสำหรับไปรษณีย์ของสิเนตเอง ห้องไปรษณีย์นี้ประดับด้วยศิลาอ่อนงามดี แลมีออฟพีศของเซอรเย็นต์แอตอามแห่งสิเนต แลห้องพักของพวกสิเนตตกแต่งงาม ยาวประมาณ ๖๐ พีตแบ่งเป็นโค้ง ๒ ช่องเป็น ๔ ตอน พื้นปูพรมม่านเพร เครื่องตั้งทำด้วยไม้กุหลาบ มีบันไดทองเหลืองขึ้นทางหน้านี้ด้วย แลมีห้องสำหรับไวซ์เปรสิเด็นต์พร้อมห้องกลางในตอนด้านเหนือแห่งแคบีตอลนี้ เป็นห้องประชุมสิเนตปรึกษาราชการ ห้องนี้ประดับประดางาม สิเนตได้ประชุมในห้องนี้เป็นครั้งแรก

ในวันที่ ๔ เดือนเยนนุอารีปี ๑๘๕๙ ห้องนี้มีทางเข้า ๕๐ ทาง คือด้านใต้แลด้านตวันออกตวันตกด้านละทางด้านเหนือ ๒ ทาง ห้องนี้ยาว ๑๑๓ พีต ๓ นิ้ว กว้าง ๘๐ พีต ๙ นิ้ว สูง ๓๖ พีต คิดรวมที่พื้นเปนที่ ๙๑๓๖ สแควพีต ที่ซึ่งจัดเปนที่ปรึกษาราชการนั้นโดยยาว ๘๓ พีต กว้าง ๕๑ พีต มีห้องเก็บเสื้อชั้นนอกของพวกสิเนต ในด้านตวันออกตวันตกแลด้านใต้ โดยรอบห้องนี้มีกาลารียกเปนหิ้งสูงขึ้นไปทั้ง ๕ ด้าน มีที่คนนั่งบนกาลารีนี้ ๑๒๐๐ ที่ มีประตูเข้าออกข้างหลัง ทางชั้นบนที่ ๒ ในกาลารีนี้ ด้านเหนือตรงเก้าอี้ที่นั่งท่านเปรสิเด็นต์แห่งสิเนตขึ้นไปเปนที่สำหรับพวกจดไปลงหนังสือพิมพ์ต่าง ๆ มีที่นั่ง ๔๐ ที่มีโต๊ะเขียนหนังสือด้วย ตรงที่พวกจดหนังสือพิมพ์ข้าม เปนที่พวกดิโปลมาติกนั่ง ด้านตวันออกเปนที่หญิงหรือชายที่พวกสิเนตได้พามา หรือญาติวงศ์ของพวกสิเนตนั่ง ด้านตวันตกเปนที่ผู้ชายนั่ง บนกาลารีนี้สำหรับผู้มานั่งฟังปรึกษาการในที่ประชุมนั้น มีโต๊ะเขียนหนังสือสำหรับพวกเสเนตเตอร์เตศล์ละ ๒ โต๊ะ ทำด้วยไม้มะโฮกินี ที่นั่งท่านเปรสิเด็นต์นั้นมีพื้นยกสูงขึ้นไป ทำด้วยไม้มะโฮกินีเหมือนกัน มีโต๊ะเขียนหนังสือข้างหน้า แลมีโต๊ะเขียนหนังสือสำหรับสิเครตรีแห่งสิเนต รียิสเลติฟ ชีฟแลมินิตเคลิก เรียงกัน ข้างหน้าเปรสิเด็นต์ออกมา แลมีโต๊ะสำหรับผู้สำหรับจดข้อความไปลงพิมพ์ทางราชการข้างหน้าโต๊ะท่านเหล่านั้นออกไป เซอร์เย็นต์แอ็ตอามแลผู้รักษาประตูนั่งที่ยก

พื้น ๒ ข้างท่านเปรสิเด็นต์ พื้นที่นั่งปรึกษานั้นยกข้างหลังสูงกว่าแถวหน้า เป็นลำดับไปประมาณชั้นละ ๓ นิ้ว เพื่อจะให้คนข้างหลังแลไปได้ถนัดไม่บังกัน พื้นล่างมีทางลงเดิรแลกลั่นส์ติมเข้ามาทำให้อุ่นแลให้เย็น ในระดูหนาวเบิดส์ติมให้อากาศอุ่นประมาณ ๖๘ ถึง ๗๐ ดีกรี ในระดูร้อนปรอทต่ำกว่าข้างนอกแต่ ๘ ถึง ๑๐ ดีกรี พื้นผนังแลเพดานเป็นลวดลายต่าง ๆ งามดี เวลากลางวันแสงส่องลงมาทางเพดาน เพราะเป็นกระจกสีต่าง ๆ เวลากลางคืนจุดไฟแกส์เหนือเพดาน แสงไฟส่องลงมาตามเพดานกระจกนั้น ในพื้นที่ปรึกษานี้ยอมให้คนเข้าไปดูแต่เวลาที่ไม่ได้ประชุม เวลาที่ประชุมนั้นโดยปรกติมักประชุมตั้งแต่เวลาเที่ยงทุกวันยกแต่วันอาทิตย์ แต่เปลี่ยนแปลงได้ตามแต่จะกำหนด ผู้ที่จะเข้าไปดูได้นั้นต้องมีลายเซ็นจากท่านเส์เนตจึงจะเข้าได้ เมื่อข้าพระพุทธเจ้าทั้งปวงมาดูในห้องนี้ เป็นเวลาที่เส์เนตหาได้ประชุมไม่ จึงได้ดูแต่ห้องเปล่า นอกห้องนี้ออกมาด้านเหนือห้องใหญ่อีกห้องหนึ่ง เรียกห้องศิลาอ่อนหรือห้องเส์เนตพักยาว ๓๘ พีต์ กว้าง ๒๑ พีตครึ่ง สูง ๑๙ พีตครึ่ง ห้องนี้งดงามมาก มีเส์าศิลาอิตาเลี่ยน ๔ เส์า เป็นศิลาทั้งแท่งสีขาว ผนังประดับด้วยศิลาอ่อนขัดเป็นเงางาม เชิงผนังเป็นขอบทำด้วยศิลาอ่อนทั้งสิ้น แลเป็นกระจกเงาตามพื้นผนังงามดี ในผนังด้านตวันออกตวันตกทั้ง ๒ ด้าน มีช่องตั้งรูปหัวหน้าพวกอินเดียนทำด้วยศิลาอ่อนทั้งสองข้าง พื้นนั้นประดับด้วยกระเบื้องเคลือบสีต่าง ๆ เป็นลายงามดี ห้องนี้ตกแต่งงามนัก ในด้านตวันออกนั้น

มีรูปทองเหลืองเปนรูปท่านอาบราห์ม ลิงคอลน์ ซึ่งเปนเปรสิเด็นต์ยูไนเต็ดสเตตส์แต่ปี ๑๘๖๑ จนถึงปี ๑๘๖๕ เปนรูปครึ่งตัว ต่อห้องนี้ไปเปนห้องท่านเปรสิเด็นต์ สำหรับท่านผู้เปนเปรสิเด็นต์แห่งยูไนเต็ดสเตตส์มาที่แคบีตอลนี้ ห้องนี้ไม่ใคร่จะได้ใช้นัก ชั่วแต่วันที่สุดแห่งการประชุมคองเกรสครั้งเดียว ในเวลานั้นท่านเปรสิเด็นต์แลสิเครตรีของท่านแลพวกแคบิเน็ตมินิสเตอรมานั่งประชุมลงชื่อการต่าง ๆ ที่ปรึกษาตกลงกันนั้น ห้องนี้ประดับประดาเอาแบบอย่างห้องท้องพระโรงน้อยที่วาติคันในเมืองโรม ผนังเปนลายสีน้ำมันมีรูปที่เปรสิเด็นต์แลแคบิเน็ตครั้งที่ ๑ ที่เปนคนแรกแลมีตราของเสเนตด้วย แลมีลวดลายล้วนหมายของสำคัญต่าง ๆ หลายสิ่ง มีโคมกิ่งติดผนังแลแขวนกลางงามดีแลเครื่องตกแต่งทั้งปวงล้วนงดงามทั้งสิ้น ล้วนเปนลายปนทองงามเรียบร้อยยิ่งนัก

มีห้องต่าง ๆ คือห้องร่างหนังสือเปนต้น แลห้องเขียนคำสั่งห้องเสมียนใหญ่เสมียนรอง แลห้องออฟพีศต่าง ๆ หลายห้อง มีทั้งลิฟต์ขึ้นชั้นบนด้วย

ด้านตวันตกมีบันไดใหญ่ขึ้นไปอีกทางหนึ่ง เปนบันไดศิลาขาวขึ้นไปถึงที่เย็นเตอลเมนกาลารี ที่นี้เปนศิลาอ่อนขัดเปนเงางาม ทั้งที่คั่นแลราวทั้งปวง ทำนองคล้ายกับด้านตวันออก สเตชที่ตั้งหน้าบันไดเหมือนด้านตวันออกนั้น เปนรูปเปรสิเด็นต์คองเกรสที่ ๑ ทำด้วย

ศิลาอ่อนเปนราคา ๕๕๐๐ เหรียญ รูปเขียนติดที่บันไดอย่างด้านตวันออกนั้น ด้านนี้เปนรูปครั้งรบกับเม็กซิโกเมื่อปี ๑๘๔๗ เปนราคา ๖๐๐๐ เหรียญ ครั้นดูตอนเหนือแห่งแคบีตอลนี้ตลอดแล้ว จึงเดิรมาตามทางกลาง เข้าในตอนกลางไปเข้าตอนใต้แห่งแคบีตอลนั้น มีห้องไว้รูปวัดในเมืองกรีกเหมือนด้านเหนือ มีบันไดเล็กอยู่ริมห้องนี้ตรงเข้าไปเลี้ยวขวามือเปนห้องไว้หนังสือราชการ เรื่องราวข้อความต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องในเฮาส์ออฟรีเปรเซ็นเตติฟ เลี้ยวซ้ายเปนที่เก็บกระดาษเครื่องเขียนหนังสือของเฮาส์ออฟรีเปรเซ็นเตติฟ ห้องทั้งสองนี้เปนห้อง โค้งอ้อมหุ้มห้องใหญ่กลมที่อยู่กลางทางตรงเข้าไป แต่ในห้องที่เก็บเครื่องเขียนหนังสือนี้ มีห้องเล็กต่อออกไปเปนห้องทำธุระในการที่จะใช้เงินทองต่าง ๆ ในเฮาส์ด้วย ในห้องนี้เมื่อเฮาส์ออฟรีเปรเซ็นเตติฟ ยังประชุมกันที่ห้องกลมกลาง ตอนนี้เปนที่เมื่อยอนกวินซี่อาดัมส์ตกจากที่นั่งในเฮาส์ แล้วได้ยกมาพักในห้องนี้เมื่อวันที่ ๒๓ เดือนเฟบรุอารีปีคฤศตศักราช ๑๘๔๘ ตรงกับวันพุธเดือน ๓ แรม ๔ ค่ำปีมะแมนพศก ๑๒๐๙ แลได้ถึงแก่กรรมในห้องนี้ภายหลังวันนั้น ๒ วัน มีรูปท่านครึ่งตัวทำด้วยศิลาตั้งไว้ด้วย

ทางตรงเข้าไปนั้น ถึงห้องใหญ่ซึ่งเรียกว่าเนชันแนลสเตชูอารีฮอล ห้องนี้งามดี เดิมใช้เปนห้องสำหรับประชุมพวกรีเปรเซ็นเตติฟ คองเกรส ปรึกษาการ ทำอย่างกรีก ในห้องนี้เปนรูปกลมอย่างพระจันทร์ครึ่งซีก แต่ด้านตัดครึ่งนั้นมีที่ออกไปอีกหาเปนวงไม่ ด้านตัดแห่งวงนั้นกว้าง

๙๖ ฟีต มีเสาค้ำโดยรอบสูงถึงเพดานประมาณ ๓๕ ฟีต ที่กลางห้องเจาะเป็นโคมขึ้นไปสูงแต่พื้นประมาณ ๕๗ ฟีต ผนังล้วนประดับศิลาอ่อน พื้นก็ปูศิลาอ่อน ที่โคมกลางนั้นเป็นทางลมเข้าออก แลเป็นที่จุดไฟด้วย มีรูปฟรีดัมทำด้วยปูนอยู่กลาง มีนาฬิกาศิลาตั้งอยู่เรือนหนึ่ง แลมีรูปผู้มีชื่อเสียงทั้งปวงตั้งอยู่เป็นอันมาก ในห้องนี้เมื่อย้ายที่ปรึกษาราชการไปที่ห้องใหญ่เมื่อปี ๑๘๕๗ แล้วห้องนี้ก็ว่างเปล่าอยู่ ครั้นปี ๑๘๖๔ คองเกร็สได้ปรึกษาเห็นพร้อมกัน จึงได้อนุญาตให้ท่านเปรสิเด็นต์แห่งยูไนเต็ดสเตตส์ ให้ขอให้สเตตส์ทั้งปวงทำรูปศิลาหรือทองเหลือง ไม่ให้ยิ่งกว่าสเตตส์ละ ๒ รูป เป็นรูปผู้ซึ่งเป็นคนมีชื่อเสียงวิเศษซึ่งล่วงไปแล้วนั้น ตามที่มีมาในเรื่องราวต่าง ๆ ซึ่งรู้ทั่วกัน หรือผู้ที่ทำการทหารหรือพลเรือนวิเศษตามแต่สเตตส์นั้น ๆ จะเห็นควร ผู้ใดจะมีรูปไว้เป็นที่ระลึกแห่งชาติของตน เมื่อรูปเหล่านั้นแล้วเสร็จจึงนำมาตั้งในที่นี้ สเตตส์ต่าง ๆ ได้ทำรูปมาตามจำนวนที่มีอยู่ในนั้นเป็นอันมาก แลยังรูปต่าง ๆ นอกจากที่สเตตส์ทั้งปวงได้ทำมาก็อีกมาก ทั้งมีรูปเขียนต่าง ๆ บ้างในห้องนี้ ต่อห้องนี้เข้าไปถึงแคบีตอล ตอนใต้มีเฉลียงอยู่ที่ตรงทางออกไปนั้น เรียกเฉลียงด้านเหนือ แล้วเลยวไปตามเฉลียงด้านตวันออกไปถึงบันไดใหญ่ด้านตวันออก เมื่อตรงไปถึงที่สุดด้านใต้เป็นที่บอกโทรเลขโดยทางราชการ สายโทรเลขนั้นทอดไปใต้ดิน ไปต่อกับออฟพีตด้านเหนือซึ่งเป็นออฟพีตโทรเลขของสิเนต แลมีเฉลียงด้านตวันตกตรงไปถึงบันไดใหญ่ด้านตวันตกอีก

ทางหนึ่ง มีห้องต่าง ๆ อยู่โดยรอบหลายห้อง คือห้องสำหรับเฮาส์กอมมิตตีในการทหาร แขวนรูปบ้อมแลที่สอนวิชาทหารของอเมริกันเปนอันมาก มีตู้ปืนบัญจุท้ายติดผนังอยู่ด้วย บันไดใหญ่ด้านตวันออกของเฮาส์ออฟฟรีเปรเซ็นเตติฟนี้ขึ้นไปถึงกาลารีทั้งปวง กาลารีเหล่านี้เปนที่พวกดิโปลมาติก พวกหญิงชายญาติเพื่อนฝูงพวกริเปรเซ็นเตติฟแลพวกจดข้อความไปลงพิมพ์ทั้งปวง คล้ายที่เฮาส์ออฟสิเนเตอร์ดังที่ว่ามาแล้วนั้น บันไดใหญ่นี้ทำด้วยศิลาอ่อน ราวทองเหลือง คั่นบันไดเปนศิลาขาวใหญ่สูง รูปพรรณสัณฐานเหมือนกับด้านข้างเส่เนตเซมเบอร์ทุกอย่าง แต่รูปศิลาที่ตั้งในช่องหน้าบันไดลงไปนั้น เปนรูปเย็ฟเฟอสัน ทำด้วยศิลาในเมืองอิตาลี่เปนราคา ๑๐๐๐๐ เหรียญ กับรูปเจียนที่ติดตรงบันไดขึ้นไปนั้น เปนรูปเมื่อเปรสิเด็นต์ลิงคอลน์ เซ็นประกาศซึ่งยกพวกนิโกรให้พ้นจากทาสเมื่อวันที่ ๒๒ เดือนเซ็บเต็มเบอร์ ปี ๑๘๖๒ ตรงกับวันจันทร์เดือน ๑๐ แรม ๑๔ ค่ำปีจอจัตวาศก ๑๒๒๔ เปนราคา ๒๕๐๐๐ เหรียญ

ในตอนใต้แห่งแคบีตอลนี้ มีทางเข้าแต่ลานข้างนอกด้านหน้าเหมือนกับตอนเหนือ แต่บานประตูทองเหลืองนั้นหามีไม่ เหตุด้วยช่างผู้ที่ทำด้านตวันออกนั้นได้ คิดอย่างพอได้รับคำสั่งให้ทำแล้วก็พอถึงเก่กรรมเสีย ศิษย์ของเขาได้ คิดจะทำต่อไปแต่ยังหาได้ทำไม่ เมื่อเข้าประตูนี้แล้วมีทางตรงเข้าไป ทางนั้งามมีลวดลายเปนรูปเข้าสาลี่ยาสูบแลอื่น ๆ พันกันไป มีเสาศิลา ๘ เสาเรียงเปนคู่เข้าไปสองข้าง ข้างทางนั้นมีห้องกอมมิตตีต่าง ๆ หลายห้อง ล้วนตกแต่งด้วยลวดลายอันงามดี แลห้องผู้ที่สำหรับจดข้อความที่ปรึกษากัน ไปลงพิมพ์ทั้งห้องพักแลห้องอื่น ๆ พร้อม

ที่ประชุมพวกริเปรเซ็นเตติฟปริกษาราชการนั้นโดยยาว ๑๓๙ พีต กว้าง ๙๓ พีตสูง ๓๖ พีต แต่พื้นกลางที่เปนที่ปริกษานั้น ยาว ๑๑๕ พีต กว้าง ๖๗ พีต โดยรอบนั้นเปนกาลารีนั่งได้ราว ๒๕๐๐ คน กาลารีนั้นด้านเหนือแลด้านตวันออกตวันตก เปนห้องโคลกรูมแลรีไตริงรูม ในพื้นที่ปริกษานั้นตั้งโต๊ะเขียนหนังสือเก้าอี้ เปนที่พวกริเปรเซ็นเตติฟแลดีเกต จัดเปนวงครึ่งอย่างพระจันทร์ครึ่งซีก โดยรอบหันหน้าเข้ามายังที่นั่งสปีกเกอ ๆ นั้นยกพื้นสูงขึ้นไปประมาณ ๓ พีต มีโต๊ะเขียนหนังสือใหญ่ด้วย ข้างหน้าเปนโต๊ะเสมียนของที่ปริกษา แลหน้าออกไปเปนโต๊ะพวกจดข้อความไปลงพิมพ์ทางราชการ ในห้องนี้ประดับด้วยศิลาอ่อนแลศิลาขาวงดงามดี มีนาฬิกาสำหรับเปนที่กำหนดเวลาด้วย ข้างตัวแห่งท่านสปีกเกอนั้น เปนที่ตั้งเครื่องยศสำหรับอำนาจในเวลาประชุม ถ้ามิใช่เวลาประชุมเครื่องยศนั้น เก็บไว้ที่ออฟพีศเซอร์เย็นต์แอ็ตอาม มีไม้อำนาจซึ่งมัดด้วยแผ่นเงินยอดเปนรูปพิภพเงินมีนกอินทรีอเมริกันอยู่ข้างบน แลมีรูปเยเนราลวอชชิงตันตั้งอยู่ริมเก้าอี้นั้นด้วย มีรูปภาพน้ำมันติดหลายรูปเปนรูปเรื่องราวต่าง ๆ เพดานเปนกระจกต่างสีมีโครงเหล็กบีดทองเปนลวดลายงาม มีไฟแกสข้างเหนือ ๑๕๐๐ ดวง ส่องแสงสว่างลงมาในเวลาประชุมกลางคืน มีช่องให้อากาศอุ่นแลเบิดให้อากาศเข้าออกข้างบน ในเวลาเมื่อไม่ทำการประชุมปริกษาแล้ว ผู้ที่จะไปดูเข้าในพื้นที่ปริกษากันได้ ประตูเบิดอยู่เสมอ เวลาประชุมแต่เที่ยงไปเหมือนที่เสเนต

เมื่อเวลาข้าพระพุทธเจ้าทั้งปวงมาดู ที่นี่กำลังประชุมปรึกษากันอยู่ ข้าพระพุทธเจ้าทั้งปวงได้ขึ้นไปดูบนดิโปลมาติกกาลารี กำลังประกาศแลเถียงคัดค้านกันอยู่ พวกเม็มเบอร์นั่งตามโต๊ะของตน ๆ มีกระดาษข้อความที่ปรึกษาทุกคน แต่ความเร็บร้อยนั้นดูหาสู้จะมีนักไม่ สูบบุหรี่เคี้ยวยากันกลุ้มไปทั้งนั้น แลเสียงดังแซ่ไป คนเข้าออกดูพลุกพล่านอยู่โดยรอบ ห้องใหญ่นี้ มีห้องเก็บหนังสือซึ่งมีข้อความที่ต้องปรึกษาเถียงกันนั้น มีทั้งห้องท่านสบีกเกอของเฮาส์ออฟรีเปรเซ็นเตติฟ ห้องเซอร์เซ็นต์เอ็ตอาม ห้องเสมียนที่ลงพิมพ์การต่าง ๆ แลห้องจัดเก็บหนังสือต่าง ๆ มีบันไดใหญ่อยู่ด้านตวันตกนี้อีกอันหนึ่ง รูปพรรณสัณฐานแลสิ่งของที่ทำทั้งปวง เหมือนกับด้านตวันออกดังได้พรรณามาแล้วนั้น แต่รูปศิลาในช่องหน้าบันได้ลงมานั้น เปนรูป บี ซี ก็เปนคนกล้าหาญชาวซิบบีวอศข้างเหนือแห่งสเตตส์ออฟมิสซิสซิบบี้ครึ่งตัวกับรูปเจียนที่หน้าบันได้ขึ้นไปนั้น เปนรูปรถไฟแล่นข้ามภูเขารอกก็เมาน์เต็นไปทางเมืองแซนฟรานซิสโก รูปนี้ทำเปนราคา ๒๐๐๐ เหรียญ แลมีห้องสำหรับกอมมิตตี้ในการทหารเรือด้วย

ได้รับพระราชทานพรรณาถึงพื้นชั้นล่างตลอดแล้ว บัดนี้ข้าพระพุทธเจ้าขอรับพระราชทานพรรณาถึงชั้นที่ ๒ ต่อไป

ในตอนกลางแห่งแคบีตอลด้านหลัง ตรงเฉลียงหน้าไลบรารี่ขึ้นไปนั้นเปนห้องเก็บของต่าง ๆ สำหรับไลบรารี่นั้น แลมีห้องว่างอยู่ ๔ ห้อง ทางยื่นไปด้านเหนือ ซึ่งจะไปต่อกับตอนเหนือนั้นมีห้องเครื่องจักร์

สำหรับจุดไฟฟ้าในแคบีตอลนี้ มีห้องผู้จัดการไฟฟ้าอยู่ริมนั้น มีห้องไลบรารีของเส่เนตอยู่บนนี้อีก ๓ ห้องต่อกัน แต่เปนห้องย่อม ๆ ทั้งนั้น เปนที่เก็บหนังสือราชการต่าง ๆ ที่ตีพิมพ์เพื่อใช้การทั้ง ๒ เฮาส์ คือ หนังสือเรื่องราวต่าง ๆ แลข้อที่เถียงกันทั้งปวง แลการที่ยกย่องเมมเบอร์ผู้ที่เข้าทั้งข้อบังคับกฎหมายที่ตั้งขึ้นใหม่ ริโปตของศาลใหญ่ สมุดกฎหมายแลข้อความต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องในราชการ แลหนังสือพิมพ์ที่มีข้อความสำคัญ คัดไว้เปนจำนวนหนังสือประมาณ ๒๕๐๐๐ เล่ม

ในตอนเหนือแห่งแคบีตอลหรือเรียกว่าตอนข้างเส่เนตนั้น มีห้องที่เก็บหนังสือข้อความต่าง ๆ ของเส่เนต คือข้อความที่กล่าวขอแลข้อกฎหมายริโปตแลหนังสือราชการต่าง ๆ อีก ๔ ห้อง ซึ่งเปนหนังสือตีพิมพ์โดยคำสั่งของคองเกร์ส มีห้องกอมมิตตีในการพลเรือนด้วย แลทางบันไดใหญ่ทั้งปวง แลบันไดเล็กขึ้นมาชั้นนี้ตามที่พรรณามาแล้ว กาลารีที่พังประชุมปรึกษานั้น ก็นับเข้าในชั้นนี้ดังได้พรรณามาแล้วนั้น มีห้องผู้หญิงพักแลห้องพักใหญ่มีรูปต่าง ๆ ตั้งบ้างติดบ้างเปนอันมาก แลห้องกอมมิตตีต่าง ๆ แลอื่น ๆ หลายห้อง แต่ห้องทั้งปวงในพื้นชั้นนี้เปนห้องเล็ก ๆ ทั้งสิ้น เพราะที่เปนห้องใหญ่นั้นเพดานสูงทลุขึ้นมาถึงเพดานชั้นนี้เสียด้วย มีห้องพวกหนังสือพิมพ์ต่าง ๆ ห้องหนึ่ง มีลิฟต์ขึ้นถึงพื้นชั้นนี้ด้วย แลมีทางโทรเลขมาต่อสำหรับพวกจดหนังสือพิมพ์ใช้ด้วย

ในตอนกลางแห่งแคบีตอล ทางต่อไปทางด้านใต้นั้น มีห้องเก็บของเครื่องใช้ต่าง ๆ ของไลบรารีแห่งเฮาส์นั้น ๒ ห้อง แลติดต่อกับห้องเก็บข้อความต่าง ๆ อีกห้องหนึ่ง

ตอนด้านใต้แห่งแคบีตอล หรือเรียกว่าตอนเฮาส์ออฟรีเปรเซ็นเตติฟนั้น มีทางบันไดใหญ่ขึ้นตามที่ได้กล่าวมาแล้วนั้น มีทางเปนเฉลียงจากบันไดนี้ไปออกกาลารีแลห้องหญิงพักทั้งปวง กาลารีเหล่านั้นคือที่ได้ว่ามาแต่ก่อนนั้นแล้ว มีไลบรารีสำหรับเฮาส์ออฟรีเปรเซ็นต์เตติฟอยู่ตรงทางด้านเหนือ ที่จะไปต่อกับตอนกลางนั้น ในไลบรารีนี้มีสมุดต่าง ๆ ประมาณ ๑๕๐๐๐๐ เล่ม มีทางขึ้นติดต่อกับห้องที่ประชุมปรึกษาราชการแลกอมมิตตีของไลบรารี มีทางออกไปที่กาลารีในห้องเก็บรูปศิลาต่าง ๆ ด้วย มีห้องเล็กเก็บสมุดที่สุดกาลารีอีกด้านละห้อง หนังสือเหล่านี้เปนหนังสือสำคัญต่าง ๆ เหมือนทางด้านข้างเส่เนตนั้น แลมีห้องสำหรับกอมมิตตีต่าง ๆ เหมือนข้างเส่เนตอีกด้วย ห้องกอมมิตตีเหล่านี้ตกแต่งต่างกันตามสมควร มีห้องสำหรับพวกหนังสือพิมพ์ซึ่งสำหรับพวกที่มาจดข้อความได้มาพักเขียนในห้องนี้ แลออฟพีศโทรเลขในการที่จะส่งหนังสือพิมพ์ ออฟพีศเปิดแต่เวลาคองเกร์สประชุม มีสายโทรเลขไปติดต่อออฟพีศต่าง ๆ ที่ออกไปทั่วยูไนเต็สเตตส์ แลไปต่อออฟพีศด้านเส่เนตด้วย มีทางบันไดใหญ่ด้านตวันตกขึ้นข้างบนด้วยเหมือนกัน

บัดนี้ขอพระราชทานพรรณาถึงชั้นล่าง ใต้ชั้นที่ ๑ ลงไปอีกชั้นหนึ่ง ในชั้นนี้ตอนด้านเหนือทางเส่เนตนั้น มีบันไดใหญ่ลงทั้งสองด้านคือด้านตวันตกด้านตวันออก แลมีบันไดเล็กลงทางด้านเหนืออีกสองทาง มีห้องต่าง ๆ คือห้องกอมมิตตีต่าง ๆ ห้องกอมมิตตีทั้งปวงนี้ตกแต่ง

ต่าง ๆ กันตามตำแหน่ง มีที่เปิดทางลมเดิรข้างล่างแลทางลิฟต์ลงมาที่ชั้นนี้ด้วย แลมีห้องใหญ่ซึ่งตกแต่งงามอยู่ห้อง ๑ แขวนรูปต่าง ๆ ด้วย ห้องเก็บม้วนกระดาษแลอื่น ๆ แลเฉลียงไปถึงกันโดยรอบ

ที่ซึ่งต่อมาจากตอนเหนือมาตอนกลางนั้น มีห้องที่ปริกษาการต่าง ๆ ของศาลใหญ่แห่งยูไนเต็ดสเตตส์ ๓ ห้อง แลห้องอาบน้ำพวกเสเนต แลห้องเก็บของเครื่องใช้ของศาลใหญ่ มีบันไดลงมาใต้พื้นศาลใหญ่นั้นเปนไลบรารี่ของศาลใหญ่ เปิดทุกวันยกแต่วันอาทิตย์ เหมือนกับไลบรารี่ใหญ่สำหรับยูไนเต็ดสเตตส์นั้น ไลบรารี่นี้เรียกว่าไลบรารี่สำหรับกฎหมาย ห้องนี้เปนวงพระจันทร์ครึ่งซีกอย่างชั้นล่างที่เปนศาลใหญ่นั้น มีกฎหมายอเมริกันแลกฎหมายของนานาประเทศทั้งปวงเปนอันมาก

ในตอนกลางแห่งแคปิตอลนั้น ในวงกลมมีทางออกได้เข้าได้ มีเสา ๔๐ เสาค้ำพื้นแลอะไรต่าง ๆ ภายในห้องนี้เปนที่ว่างเก็บของต่าง ๆ ทำด้วยเหล็กทั้งสิ้น รวมเหล็กหนักถึง ๘๐๐๕๒๐๐ ปอนด์ มีห้องของหัวหน้าผู้รักษาแคปิตอลคือนายโปลิศสำหรับแคปิตอล ห้องกาดรูมหรือที่ขังคนบางคราว มีบันไดลงมาชั้นนี้แลลงชั้นล่างต่อไปอีก มีทางเข้าด้านหลังด้วย แลห้องเสเนตกอมมิตตีต่าง ๆ อยู่ในตอนนี้ก็มีบ้าง แลมีทั้งห้องเก็บของใช้ต่าง ๆ ด้วย แลพวกกอมมิตตีในเฮาส์ออฟรีเปรเซ็นเตตีฟมาอยู่ในตอนนี้ก็มีบ้าง แลมีทั้งห้องเก็บเงินต่าง ๆ แลตัวอย่างเครื่องวัดเครื่องตวงเครื่องชั่งทั้งปวงด้วยในตอนกลางนี้

ตอนทิศใต้ของตอนกลาง ซึ่งจะไปต่อกับตอนข้างใต้นั้น มีทางตรงไปเปนช่องเล็ก มีออฟพีศของผู้ว่าการจัดการหนังสือข้อความต่าง ๆ ของเฮาส์ออฟริเปรเซ็นเตติฟ แลออฟพีศการไปรษณีย์ซึ่งแยกมา แลมีทางไปต่อกับตอนด้านใต้ต่อไป

ตอนทิศใต้แห่งแคบีตอลชั้นนี้ ที่กลางมีทางเปนช่องตรงไปออกด้านใต้ที่สุดเปนทางตรงเปนช่องไป ยาวถึง ๑๔๓ ฟีตกว้าง ๒๕ ฟีต มีเสาศิลาคั่น ๒ ข้างตลอดทางไป ปลายเสาเปนรูปพรรณไม้เข้าโภชแลยาสูบพันกันไป ผนังเขียนลายศิลา พื้นเปนกระเบื้องเคลือบสี เครื่องรอกแลอะไรต่าง ๆ ทำด้วยเหล็กทั้งสิ้น มีห้องสำหรับรับพระราชทานอาหารอยู่ต้นทางซ้ายมือออกมา คนทั้งปวงเข้าไปซื้อรับพระราชทานได้ แลมีห้องกอมมิตตีต่าง ๆ ในเฮาส์ออฟริเปรเซ็นเตติฟในนี้ก็มีเหมือนกัน บางห้องมีรูปอินเดียนเปนอันมาก บางห้องตกแต่งงามประหลาทกว่าทุกแห่ง ห้องกอมมิตตีทั้งปวงนี้ตกแต่งต่างกันตามสมควร มีห้องอาบน้ำใหญ่สำหรับพวกในเฮาส์ออฟริเปรเซ็นเตติฟอาบ มีที่อาบน้ำ ๗ ที่ ทำด้วยศิลา ๔ ที่ มีบันไดขึ้นชั้นบนเท่ากับตอนข้างเสเนต มีห้องเก็บน้ำแข็งไว้กุญแจต่าง ๆ ด้วย มีทางเข้าด้านหน้าอีกทางหนึ่งเหมือนกัน แลมีออฟพีศไปรษณีย์ของเฮาส์ มีหีบรับหนังสือของเมมเบอร์แลออฟพีศเซอร์ของเฮาส์ทุกคน แลห้องของผู้จดหนังสือข้อความไปลงพิมพ์ทางราชการห้องผู้รักษาประตู ห้องผู้เก็บหนังสือพิมพ์นั้น เปนที่พวกเมมเบอร์

รับหนังสือพิมพ์ไป เพราะเมมเบอร์ทุกคนได้อนุญาตเงินคน ๑ ปีละ ๑๒๕ เหรียญ เปนค่าหนังสือพิมพ์แลกระดาดเครื่องเขียนหนังสือต่าง ๆ ที่ต้องใช้ แลมีทั้งอินเด็กซ์ของหนังสือราชการในข้อความต่าง ๆ ทั้งปวงด้วย แลมีห้องเสมียนสำหรับจดข้อความต่าง ๆ ที่เปนผู้จัดส่งข้อความต่าง ๆ ที่ลงพิมพ์ไปตามศึกราชทูตต่างประเทศทั้งปวง มีลงไปยังห้องที่ ๆ เบีดลมเดิร แลทำให้อากาศร้อนเหมือนด้านโน้นนั้น มีทางท่อเหล็กขึ้นไปถึงที่ประชุมแลทั่วไปในตอนนี้ เปนทางถึง ๑๑ ไมล์สำหรับกลั่นสติมไปในระดูหนาว แต่ระดูร้อนนั้นเดิมใช้น้ำแข็ง แต่บัดนี้คิดขึ้นใหม่ดีกว่าใช้น้ำแข็งนั้น

ได้รับพระราชทานพรรณาถึงพื้นชั้นต่าง ต่ำจากชั้นที่ ๑ ลงมาแล้วนั้น บัดนี้ยังชั้นต่ำที่สุดอีกชั้นหนึ่ง ซึ่งจะได้รับพระราชทานพรรณาต่อไป ในพื้นชั้นนี้มีห้องที่ควรจะพรรณาอยู่นั้น คือตอนเหนือ ซึ่งเรียกว่าตอนเสเนตนั้น ในที่สำหรับกลั่นไอร้อนเบีดทางลมเย็นเดินนั้น เบีดให้คนเข้าไปดูได้ด้วย เครื่องจักร์ที่ใช้นั้นมีพัด ๔ อัน หม้อน้ำ ๔ หม้อ เอนยิน ๓ เครื่อง สูบสติม ๒ อัน มีท่อไปยาวถึง ๑๘ ไมล์ มีเครื่องเก็บไอน้ำเครื่องหนึ่ง มีท่อรับลมลงมาจากหลังคา ๒ ท่อ แลมาจากริมโคมใหญ่อีกท่อ ๑ ลมเข้าทางท่อเหล่านี้มาทางไกลถึง ๒๒๐ พีด แต่โดยแรงพัดที่ปากท่อชักลมเข้ามา มีเครื่องพัดลมเบ่าไปตามท่อ ไปขึ้นที่พื้นในห้องทั้งปวงนั้น ๆ ไอร้อนที่กลั่นขึ้นไปในเวลาระดูหนาวประมาณปรอท ๖๘ ถึง ๗๐ ดีกรี แลลมที่สูบไปในเวลาระดูร้อนทำให้ ในห้องนั้นเย็นกว่า

อากาศที่แจ้งประมาณปรอท ๘ ถึง ๑๐ ดีกรีต่ำกว่าที่แจ้ง แต่ลมอากาศแลไอร้อนซึ่งกลั่นไปตามกาลารีอยู่สูง ไอตัวคนร้อนขึ้นไป ลมอากาศที่สูบขึ้นไปนั้นประมาณมินิตละ ๓๐๐๐๐ แลสติมประมาณ ๕๐๐๐๐ คูบิคฟีต เครื่องเหล่านี้เดิมคิดขึ้นโดยกัปตันผู้หนึ่ง แลการสติมแก้ไขให้ดีขึ้นโดยอินยิเนียใหญ่ในเสเนตยุในเด็ดสเตตส์ผู้หนึ่ง ถ้าผู้ใดเข้าไปดูแล้วอินยิเนียผู้ประจำการจะได้ชี้แจงให้ฟัง

พื้นชั้นล่างที่สุดแห่งตอนกลางนั้น มีบันไดลงไปจากพื้นถัดขึ้นไปนั้น แลมีทางเข้าในพื้นนี้ต่างหากทางด้านหลัง ห้องต่าง ๆ ในนี้เปนที่ใช้การต่าง ๆ แต่ไม่สำคัญอันใด มีบางห้องที่ควรกล่าว คือห้องของผู้รักษาเครื่องจักร์นั้น มีหนังสือต่าง ๆ ที่เปนของคิดเครื่องจักร์นี้แต่ก่อน แลยังมีห้องเก็บตัวอย่างโมเด็ลต่าง ๆ ที่เปนของที่แคบีตอล เปนต้นว่าโมเด็ลบัวปลายเสา แลลวดลายต่าง ๆ ทั้งปวง ในใต้วงกลมใต้โคมนั้นเปนที่ว่างเปล่าอยู่ มีแต่รูปที่ระลึกของท่านวอชิงตันอยู่รูปหนึ่งเท่านั้น เมื่อขณะคองเกรสได้ทราบข่าวอสัญกรรมของท่านเยเรนาลวอชิงตัน ในวันที่ ๒๔ ดีเซมเบอร์ ปี ๑๗๙๙ ได้ปรึกษาตกลงในความเศร้าโศกอันนั้น จึงจะสร้างมอนุเม็นต์ทำด้วยศิลาโดยยุในเด็ดสเตตส์ทั้งปวงไว้ในแคบีตอลของเมืองวอชิงตันนี้ แลท่านเปรสิเด็นต์ในครั้งนั้นได้รับอนุญาตให้มีหนังสือไปขอต่อภรรยาของท่านผู้ถึงอสัญกรรมนั้น เพื่อจะขอให้ยอมให้นำเอาศพท่านมาเก็บไว้ในที่ใต้แคบีตอลนี้ เพราะหนังสือของท่านเปรสิเด็นต์นี้ มิสซิสวอชิงตันจึงได้ตอบหนังสือมาเปนข้อความปฏิเสธไม่เห็นชอบด้วย

เพราะฉนั้นความประสงค์ของคองเกร์สจึงหาตลอดไปไม่ การที่คิดจะทำมอนุเมนต์สำหรับชาตินั้น จึงเลิกไป มีแต่ที่ระลึกอยู่เท่านั้น

ในชั้นล่างที่สุดแห่งตอนใต้ ซึ่งเรียกว่าตอนเฮาส์ออฟรีเปรเซ็นเตติฟนั้น มีบันไดลงไปจากพื้นถัดขึ้นมานั้นสองทาง มีห้องเครื่องจักร์กลั่นอากาศร้อนหนาวขึ้นไปเหมือนด้านเหนือนั้น เครื่องจักร์ที่มีอินยิน ๓ เครื่อง ๆ หนึ่งสำหรับพัดลมขึ้นไปที่ห้องประชุมใหญ่ เครื่องหนึ่งสำหรับห้องกอมมิตตีต่าง ๆ แลตามทางทั้งปวง อีกเครื่องหนึ่งสำหรับพัดไอร้อนขึ้นไป มีพัด ๒ อันกว้าง ๑๔ แล ๑๘ พีตไดเมตเตอร์ พัดสติมร้อน ๒ อัน ๑๐ พีตไดเมตเตอร์ หม้อน้ำ ๕ หม้อมีถังน้ำลงมาจากหลังคา ๓ ใบ เครื่องสูบสติม ๒ อัน สำหรับสูบเข้าหม้อน้ำอันหนึ่ง สูบขึ้นบนถังน้ำอันหนึ่ง ท่อสติมที่ต่อไปนั้นยาวรวม ๓๐ ไมล์ อากาศร้อนหนาวเท่ากันกับที่เสเนต ใช้อากาศมินิตละ ๔๐๐๐ สติมไอร้อน ๕๐๐๐ คูบิคพีต แลมีครัวไฟที่ทำของเลี้ยงในชั้นนี้ด้วย

เรื่องราวของแคปีตอลนี้ มีมาดังจะได้รับพระราชทานพรรณาต่อไป แคปีตอลนี้ ที่พื้นแผ่นดินซึ่งตั้งขึ้นนั้น ท่านเยเนราลวอชชิงตันเปนผู้ได้เลือก เห็นสมควรตามแผนที่เมืองวอชชิงตันนี้ แลที่นั้นได้ตกลงแน่ในปี ๑๗๙๑ มิสเตอร์อิลลิคอตต์ไว้วางเส้นศูนย์กลางแลเส้นตวันตกตวันออกแห่งเมือง แล้วที่เส้นตัดผ่านกันนั้น แลเรือนที่อยู่ท่านเปรสิเด็นต์ เปนที่ซึ่งจะตั้งเปนแคปีตอล การอันนี้ได้สำเร็จในเดือนมาช

ปี ๑๗๙๒ ท่านกอมมิสชันเนอจึงได้ลงหนังสือพิมพ์ในหัวเมืองต่าง ๆ ที่สำคัญ ๆ ในยุไนเต็ดสเตตส์ ว่าถ้าผู้ใดทำแผนที่ตัวอย่างแคบีตอลนั้นมา ถ้าได้ทำตามอย่างของผู้ใดจะให้เป็นรางวัล เป็นเงิน ๕๐๐ เหรียญ หรือเหรียญที่ระลึกเป็นรางวัลในการอันนี้ เยฟเฟอสันได้เอาเป็นธุระมาก เมื่อครั้งท่านยังอยู่ในประเทศยุโรป ท่านได้เก็บรวบรวมตัวอย่างรูปด้านหน้าตึกที่สำคัญต่าง ๆ นำมาจัดตรวจดู ได้ตัดสินตกลงในขณะนั้นว่ารูปที่จะสร้างแคบีตอลนั้น จะต้องเอาอย่างแบบของเก่าโบราณมาทำ แลเรือนท่านเปรสิเด็นต์นั้นจะทำเป็นอย่างใหม่ เมื่อหนังสือพิมพ์ที่ท่านคอมมิสชันเนอร์ได้ออกแพร่หลายไปแล้ว มีผู้ทำแผนที่แลตัวอย่างมาเสนอเป็นอันมาก แต่ยังหาตกลงเป็นจะเอาอย่างของผู้ใดไม่ แต่แผนที่ตัวอย่างซึ่งดอกเตอร์วิลเลี่ยม ทอนตัน ชาวเมืองสเตตส์ เป็นสิลเวเนี่ยนั้น แก้ไขบ้างตามสมควร แลแก้ไขให้ดีขึ้นโดยผู้อื่นบ้าง เป็นที่ใช้ได้ถูกต้องแก่ความชอบใจของท่านเยเนราลวอชชิงตัน แล้วให้ยกการนั้นมอบให้แก่สต็เฟนฮาลเลต์ เป็นชาวฝรั่งเศสให้เป็นผู้ทำการอันนี้ ครั้นวันที่ ๑๘ เดือนเซ็บเต็มเบอร์ปี ๑๗๙๓ ตรงกับวันพุธเดือน ๑๐ ขึ้น ๑๔ ค่ำปีฉลูเบ็ญจศกจุลศักราช ๑๑๕๕ ได้ตั้งการวางศิลาก่อฤกษ์ที่มุมด้านตวันออกเฉียงใต้แห่งตึกนี้ โดยท่านเยเนราลวอชชิงตัน แลทั้งผู้ที่มีชื่อเสียงทั้งปวง พวกฟรีเมซันในหัวเมืองโดยรอบ หมู่ทหารแลฝูงพลเมืองเป็นอันมาก มีแผ่นเงินจารึกบันจุในโพรงศิลานั้น เป็นความในภาษาอังกฤษแปลได้ความดังนี้

"แผ่นศิลามุมแห่งทิศตวันออกเฉียงใต้ แห่งแคบีตอลของยุไนเต็ดส์เตตส์แห่งอเมริกาในกรุงวอชชิงตันนี้ ได้ฝังในวันที่ ๑๘ แห่งเดือนเซ็บเต็มเบอร์ ๑๗๙๓ เปนปีที่ ๑๓ ตั้งแต่อเมริกันเปนเอกราชมา เปนปีที่ ๑ ในคราวที่ ๒ แห่งตำแหน่งเปรสิเดนซี่ของยอชวอชชิงตัน ผู้ซึ่งมีความดีในการรักษาปกครองบ้านเมือง ภายในของท่านเปนการแพร่หลาย เปนประโยชน์เสมอกับความกล้าหาญและสติปัญญาในการทหาร เปนประโยชน์ในความอิศระภาพของบ้านเมือง และในปีศักราชเมซันรี่ ๕๗๙๓ โดยท่านเปรสิเด็นต์แห่งยุไนเต็ดส์เตตส์ในที่ประชุม พร้อมด้วยพวกแกรนด์ริดอดญ์แห่งเมืองเมรีแลนด์ ทั้งพวกดอดญ์ทั้งหลายเปนอันมาก ซึ่งอยู่ในความปกครอง และทั้งดอดญ์ที่ ๒๒ ตั้งแต่เมืองอาเล็กแซนเดรีย ในเวอยีเนีย ทอมมัส ยอนสัน เดวิด สตวดและเดนียล คารอลล์ ผู้เปนกอมมิสชันเนอทั้ง ๓ โยเสฟ คลาก ร. ว. ค. ม. ป. ต. เยมส์ โฮเบน และสตีเฟนซอลเลก เปนนายงารช่างก่อ คอลิน วิลเลี่ยมส์สัน ม. เมซัน."

เมื่อได้วางฤกษ์นี้แล้ว ท่านแกรนด์ มาส์เตอร์ ป. ต. คือ โยเสฟคลาก ได้กล่าคำสัปชในเวลาเมื่อทหารบันใหญ่ยิงปืนสลุตอยู่นั้น การพิธีนั้นได้สำเร็จ ในที่สุดได้มีการร้องเพลงอ้อนวอน แลเพลงสำหรับเกียรติยศแลยิงปืนสลุต ๑๕ นัด

ท่านเปรสิเด็นต์ในเวลานั้น แต่งตัวมีผ้าห้อยข้างหน้าแลเครื่องเต็มยศของพวกเมซันนั้น มีสังวาลพาดบ่าทำด้วยงาสำหรับยศ แลสังวาลนี้ยังเก็บไว้เปนที่ระลึกอยู่ที่พวกลอดญ์ที่ ๙ ที่ยอชเตาน์

เมื่อการก่อฤกษ์นี้เสร็จแล้วได้มีการเลี้ยงในบ่ากด้านตวันออกเปนเสร็จการ

มุขด้านเหนือนั้นได้สำเร็จในปี ๑๘๐๐ จึงจัดเปนที่ประชุมเสเนต ด้านตวันตกเปนเฮาส์ออฟรีเปรเซ็นเตติฟ ด้านตวันออกเปนมุขนั้น แลศาลใหญ่อยู่ชั้นล่างเปนประชุมครั้งแรกในคราวนั้น ครั้นในปี ๑๘๐๑ พวกเฮาส์ได้ย้ายไปตั้งประชุมในปรำข้างด้านใต้ เปนของใช้พอเวลาหนึ่งเท่านั้น ครั้นในปี ๑๘๐๕ จึงย้ายกลับมาที่ตอนเหนือในที่เดิม เมื่อปี ๑๘๐๓ ร. ห. แลตโรป ได้รับเปนนายงารก่อแคปีตอลนี้ต่อไป ท่านผู้นี้ได้คิดแก้ไขเปลี่ยนแปลงที่ตอนบน แลพื้นแผ่นดินเปนอันมาก ยกพื้นขึ้นให้สูงด้วย ในตอนด้านใต้นั้นแล้วสำเร็จใช้เปนที่คองเกร์สได้ในปี ๑๘๑๑ แต่ตอนกลางนั้นยังไม่แล้ว มีแต่ทางกั้นด้วยกระดานไปติดต่อกันในระหว่าง ๒ ตอนนี้เท่านั้น ครั้นเมื่อเกิดการรบในปี ๑๘๑๒ การก่อสร้างนั้นก็เปนอันหยุดไปในคราวนั้น ในปี ๑๘๑๕ ภายในตอนทั้งสอง

นั้นทำลายไปโดยพวกอังกฤษเผาเสีย ฝ่ายพวกคองเกร์สในครั้งนั้นจึงมีการประชุมเมื่อวันที่ ๑๙ เดือนเซ็บเต็มเบอร์ ปี ๑๘๑๔ ตรงกับวันจันทร์ เดือน ๑๑ ขึ้น ๕ ค่ำ ปีจอฉศกจุลศักราช ๑๑๗๖ ในที่แห่งหนึ่ง ซึ่งเรียกกันว่าบลอกญ์เญตต์ โฮเตล ซึ่งอยู่ด้านตวันออกที่ทางแยก ซึ่งเดี๋ยวนี้เปนออฟพีศ์ไปรษณีย์ใหญ่นั้น แล้วภายหลังคองเกร์สได้เริ่มประชุมในวันที่ ๑๘ ดีเซมเบอร์ ปี ๑๘๑๕ ตรงกับวันจันทร์เดือนอ้ายแรม ๒ ค่ำ ปีกุญสัปตศกจุลศักราช ๑๑๗๗ ประชุมกันในตึกที่มุมด้านตวันออกเฉลียงใต้ถนน เอ. แลถนนที่ ๑ ด้านตวันออกเฉียงเหนือ ตึกนั้นทำขึ้นโดยชาวเมืองวอชชิงตันสำหรับการนั้น คองเกร์สได้ประชุมในที่นั้นจนกระทั่งทำการซ่อมแซมมุขตอนใต้แห่ง แคปีตอล แล้วเสร็จในปี ๑๘๒๗ แลที่ตึกที่ประชุมกันครั้งนั้นเรียกกันว่าแคปีตอลเก่า แลได้ใช้เปนที่ขังนักโทษในคราวขบถเมื่อปี ๑๘๖๑–๑๘๖๕

ในปี ๑๘๑๕ นั้น คองเกร์สได้ประชุมปรึกษาตกลงในการที่จะซ่อมแซมแคปีตอลนี้อีก การซ่อมแซมนั้นได้เริ่มลงมือทำโดยมิสเตอร แลตโรป แล้วชาลส์ยุลพีนช์ชาวเมืองบอสตันเปนผู้ทำต่อไป เริ่มทำตอนกลางคือที่วงกลมแลที่ไลบรารีในปี ๑๘๑๗ แล้วสำเร็จในปี ๑๘๒๗

ในปี ๑๘๑๘ นั้น ได้สร้างตึกพอใช้การ เปนที่สำหรับกอมมิตตีคองเกร์สใกล้แคปีตอล การทำแคปีตอลนั้น ตามแผนที่ของแลตโรป ซึ่งแก้ไขบ้างเล็กน้อยนั้น ได้ทำพร้อมทั้งตัวตึกทั้งสิ้นแลทั้งลานแลพื้นแผ่นดินสำเร็จใน ๑๓ ปี เปนจำนวนเงินเสร็จทั้งที่แก้ไขซ่อมแซมแปลงแลอื่น ๆ แลทั้งแก้ไขพื้นแผ่นดินเสร็จจนถึงปี ๑๘๕๑ เมื่อเริ่มเติมตอนสองข้างออกอีกนั้น เปนเงิน ๒๖๘๐๔๕๘ เหรียญ ๒๑ เซ็นต์ ในเดือน

เซ็บเต็มเบอร์บี ๑๘๕๐ คองเกร็สได้ปรึกษายอมอนุญาตให้ต่อตอนสองข้างนั้นออกอีก มิสเตอรทอมมัส ยุ วอลเตอร์ เปนช่างก่อมาจากไกราดคอเลชที่เมืองพีลาเดลเพีย ได้ยื่นแผนที่ตัวอย่างที่จะทำตอนสองข้างออกไปนั้นแต่ท่านเปรสิเด็นต์พีลล์มอในเดือนยูนบี ๑๘๕๑ ท่านเปรสิเด็นต์เห็นชอบตามอย่างอันนั้น จึ่งได้มอบการให้ มิสเตอรวอลเตอร์กระทำการอันนั้น ศิลาฤกษ์ที่มุมแห่งมุขตอนใต้นี้ได้วางในวันที่ ๔ เดือนยุไลบี ๑๘๕๑ ตรงกับวันศุกร์เดือน ๘ ขึ้น ๖ ค่ำปีกุญตรีศก ๑๒๑๓ มีข้อความจารึกบันจุในแผ่นศิลา มีความ (แปลได้ความ) ดังนี้

"ในเวลาเช้าแห่งวันที่ ๑ ของบีที่ ๗๖ แห่งเวลานับแต่ประเทศอเมริกา อันรวมกันได้เปนเอกราชขึ้นในกรุงวอชิงตัน เปนวันที่ ๔ แห่งเดือนยุไลบี ๑๘๕๑ ศิลานี้สมมุติเปนศิลาฤกษ์ที่มุมแห่งมุขของแคบีตอลตามแบบแผนที่ซึ่งได้เห็นชอบโดยท่านเปรสิเด็นต์ ในความเห็นชอบพร้อมกันแห่งที่ปรึกษาคองเกร็สนี้ ได้วางโดยท่านมิลลาดพีลมอเปรสิเด็นต์แห่งยุไนเต็ดสเตตส์ พร้อมด้วยเกรนด์มาสเตอรแห่งพวกเมซันนิคลอดญ์ทั้งหลาย ในที่เฉพาะหน้าพวกเมมเบอร์ในคองเกร็สเปนอันมาก แลออฟพีศเซอร์ในกรมซึ่งสิทธิขาดในราชการทั้ง

หลายในอาณาเขตส์เตตส์แลดิสตริกต์ แลออฟพีศเซอร์ทหารบกทหารเรือ แลหมู่ผู้มีอำนาจอันรวมกันของเมืองนี้แลเมืองที่ใกล้เคียง แลพวกพลเรือนทหารแลเมซันนิคทั้งหลายเปนอันมาก ออฟพีศเซอร์ในสมิทโส่เนี่ยนอินสติ๋ตูชัน แลนาชันนัลอินสติ๋จูต โปรเฟสเซอรแห่งคอเลชแลครูในโรงเรียนทั้งหลาย ในดิสตริกต์ออฟคอลัมเบียกับนักเรียนศิษย์ทั้งหลายทั้งใกล้แลไกลเปนอันมาก พร้อมทั้งผู้ที่ได้อยู่แลได้เห็นในการวางศิลาฤกษ์แห่งแคบิตอลนี้ โดยท่านเปรสิเด็นต์วอชชิงตันในวันที่ ๑๘ แห่งเดือนเซ็บเต็มเบอร์ ปี ๑๗๙๓ บ้างบางนาย

เพราะเหตุฉนั้นถ้าแต่นี้ต่อไปเมื่อหน้าโดยความประสงค์ของพระเปนเจ้า จะให้ตึกนี้ทำลายไปตลอดถึงราก แลรากนั้นจะทำลายขึ้นมาแลสิ่งที่ฝังไว้นี้จะปรากฏแก่ตามนุษย์ทั้งหลาย ๆ พึงทราบว่าในเวลาวันนี้แผ่นดินของอเมริกันอันรวมกันได้ตั้งอยู่โดยมั่นคง คือกฎหมายของบ้านเมืองยังตั้งอยู่เปนไปโดยไม่มีสิ้นสุด แลด้วยรากเหง้าแห่งสิ่งซึ่งเปนประโยชน์ แลความสง่างามทั้งปวงมีความเจริญกล้าแข็งขึ้นทุก ๆ วันในความรักใคร่ของชน

ชาวอเมริกันหมู่ใหญ่อันนั้น แลชักนำให้เป็นสิ่งสำราญแก่โลกมากขึ้นทุกที่ แลผู้ที่มาประชุมทั้งปวงนี้ บรรดาซึ่งเป็นผู้มีตำแหน่งการก็ดี ผู้หาตำแหน่งการมิได้ก็ดี ประกอบด้วยใจอ่อนน้อมระลึกถึงพระเดชพระคุณแห่งพระผู้มีอิศระภาพเป็นเจ้า ในการที่พระองค์ได้โปรดประทานอำนาจแลความสุขแก่บ้านเมือง ผู้กล่าวอ้อนวอนทั้งหลายพร้อมกันในความซื่อสัตย์มั่นคง เพื่อจะให้สิ่งซึ่งบันจุไว้นี้กับทั้งผนังแลช่องโค้งโคมแลหอคอย เสาแลที่ซึ่งก่อบนปลายเสาทั้งหลายทั้งปวง ซึ่งจะสร้างขึ้นเหนือที่นี้ จงยั่งยืนอยู่เป็นนิจกาลเทอญ

ขอพระผู้เป็นอิศระภาพจงอภิบาลรักษาประเทศอเมริกาอันรวมกัน

ดาเนียลเวบสเตอร์

ผู้ว่าการต่างประเทศแห่งยุไนเต็ดสเตตส์”

แล้วท่านดาเนียลเวบส์เตอร์ผู้กล่าวสุนทรในวันนั้น เป็นผู้เลิกการพิธีอันนี้

ในปี ๑๘๕๕ คองเกรส์ได้ปรึกษาเห็นพร้อมกัน ให้ยกโคมเก่าออกเสีย ทำโคมใหม่ด้วยเหล็กตามตัวอย่างของวอลเตอร์ผู้เป็นช่างก่อนั้น

เพราะโคมเก่านั้นทำด้วยไม้ เมื่อคราวไฟไหม้ในปี ๑๘๕๑ นั้น เพลิงไหม้ภายใน หอสมุดคองเกร็สทำลายไป โคมนี้เป็นที่น่ากลัวอันตรายยิ่งนัก โคมใหม่ซึ่งทำด้วยเหล็กนี้ได้ทำเสร็จในปี ๑๘๖๕ ภายในโคมเก่านั้นเดิมประดับเป็นลวดลายภายในกรอบเป็นลายอาวุธต่าง ๆ ตามตัวอย่างวัดในเมืองโรม แต่ย่อมกว่าที่นั้น โคมในแคปิตอลนั้นกว้าง ๘๖ ฟีตไดเมตเตอร์สูง ๑๒๒ ฟีตครึ่ง ถึงช่องแสงสว่าง มีทางขึ้นไปยอดได้ แต่ทางขึ้นนั้นลำบากแลเป็นที่น่ากลัวอันตรายด้วย มีหญิงผู้หนึ่งได้พลาดตกลงมาครั้งหนึ่งแล้ว แต่ตกลงไปถึงเพดานกระจก ๆ แตก แต่ค้างอยู่บนกรอบ จึงหาตกลงไปถึงล่างไม่

การสร้างแคปิตอลนั้น ได้ทำต่อไปตลอดเวลารบพวกขบถในปี ๑๘๖๑–๑๘๖๕ ในวันที่ ๒๒ เดือนดิเซมเบอร์ปี ๑๘๖๓ ตรงกับวันเสาร์เดือนอ้ายขึ้น ๒ ค่ำปีกุญเบ็ญจศก ๑๒๒๕ ในเวลาเที่ยงได้ตั้งรูปสเตชูออฟฟรีดัมขึ้นที่เบื้องบนยอดโคมอันนั้น ในเวลานั้นได้ห้อยธงอเมริกันที่บนนั้นแลมีพลเมืองแลทหารประมาณ ๑๐๐๐ ได้ร้องสรรเสริญ มีปืนใหญ่ยิงสลุต ๓๕ นัดที่ป้อมวันออกแลที่บ้อมด้วย

ในห้องใหญ่ใหม่ ในตอนใต้ ได้เป็นที่พวกเฮาส์ออฟรีเปรเซ็นเตติฟประชุมในวันที่ ๑๖ ดิเซมเบอร์ปี ๑๘๕๗ ตรงกับวันพุธเดือนยี่ขึ้นค่ำ ๑ ปีมะแมนพศก จุลศักราช ๑๒๑๙ แลในตอนเหนือได้เป็นที่เสเนตประชุมในวันที่ ๔ เดือนเยนุอารีปี ๑๘๕๙ ตรงกับวันอังคารเดือนยี่ขึ้นค่ำ ๑ ปีมะเมียสัมฤทธิศก ๑๒๒๐ แคปิตอลนี้ตั้งแต่ทำมาจนถึงในเวลานั้นเป็นจำนวนเงินค่าตอนกลาง ๓,๐๐๐,๐๐๐ เหรียญ ค่าโคม ๑,๐๐๐,๐๐๐ เหรียญ

ค่าต่อตอนสองข้าง คือตอนเหนือตอนใต้นั้น ๘,๐๐๐,๐๐๐ เหรียญ และค่าการต่าง ๆ ทั้งปวงอีก ๑,๐๐๐,๐๐๐ เหรียญ รวมทั้งสิ้นเป็นจำนวนเงิน ๑๓,๐๐๐,๐๐๐ เหรียญ

ในท้ายเรื่องที่พรรณามาในแคปีตอลแล้วนี้ ข้าพระพุทธเจ้าขอพระราชทานกราบบังคมทูลด้วยเรื่องราวของคองเกร็สต่อไปบ้างพอสมควรดังได้ทราบเกล้า ฯ มาดังนี้ คือคองเกร็สครั้งแรกนั้น เปย์ตอน แรนดอลฟ์ ชาวเมืองเวอยีเนียเป็นหัวหน้าประชุมที่เมืองฟีลาเดลเฟีย ในเดือนเซ็บเต็มเบอร์ ปี ๑๗๗๔ กอลอนีทั้งปวงยกเว้นแต่เมืองยอเยีย ได้มาพร้อมกัน พระเจ้าแผ่นดินอังกฤษ และข้าราชการทั้งปวง ได้ทราบตลอดในการที่หมู่ชนจำพวกนี้ได้ตั้งกองประชุมหัวเมืองของพระองค์ ในอเมริกา โดยนอกจากพระบรมราชานุญาตของพระองค์ที่เมือง ฟีลาเดลเฟีย พระองค์ทรงพระดำริมิได้เห็นชอบในการอันนี้ แต่หาได้กระทำสิ่งใดไม่ คองเกร็สนี้ได้ประชุมกันที่เมืองฟีลาเดลเฟีย ในวันที่ ๑๐ เดือนเมษ ๑๗๗๕ ได้เลือกเปรนันแรนกอลฟ์ เป็นเปรสิเดนต์ แต่ท่านผู้นี้ป่วยหนักลงจึงได้ลาออกจากตำแหน่ง ครั้นในวันที่ ๒๔ เดือนเมในปีนั้น จึงได้เลือกยอนแฮนกอกเป็นต่อไป แต่นั้นมาก็มีการประชุมต่าง ๆ เสมอ ครั้นภายหลังได้ปรึกษาตกลงกันที่เมืองฟีลาเดลเฟียเมื่อวันที่ ๔ ยุไลปี ๑๗๗๘ ตรงกับวันพฤหัศบดีเดือน ๘ ขึ้น ๑๕ ค่ำปีจอสัมฤทธิศก ๑๑๔๐ ตกลงเป็นคองเกร็สประชุมทุกปี ในวันจันทร์แรกในเดือนโนเวมเบอร์เสมอไป คองเกร็สซึ่งประชุมในข้อกฎหมายบ้านเมืองได้เริ่มประชุมเป็นครั้งแรก

ในวันที่ ๔ เดือนเมษ ๑๗๘๙ ตรงกับวันจันทร์เดือน ๖ขึ้น ๑๑ ค่ำปีรกา เอกศก ๑๑๕๑ ประชุมสองคราวในเมืองนิวยอกแลประชุมในเมืองฟีลาเดลเฟียบ้าง ในวันที่ ๖ เดือนดีเซมเบอร์ปี ๑๗๙๐ ตรงกับวันจันทร์ เดือน ๑๒แรม ๑๕ ค่ำปีจอโทศก ๑๑๕๒ แลประชุมต่อไปในปี ๑๘๐๐ จึงได้ตั้งพวกสิทธิ์ขาดในการงารทั้งปวง แยกมาตั้งเมืองหลวงของริปับลิกณฝั่งแม่น้ำปาโตมัก คองเกร์สที่ ๖ แห่งการประชุมคราวที่ ๒ นั้น เปนครั้งแรกที่ประชุมกันในกรุงวอชชิงตัน ประชุมในวันที่ ๑๗ โนเวมเบอร์ปี ๑๘๐๐ ซึ่งเปนวันจันทร์ที่ ๓ ในเดือนนั้น ครั้นณวันที่ ๒๒ เดือนโนเว็มเบอร์ ในปีนั้นท่านยอนอาดัมส์ ผู้เปนเปรสิเด็นต์ของยูไนเต็ดสเตตส์ใน ครั้งนั้นได้ยื่นแอ็ดเดร์สแสดงความยินดีต่อคองเกร์สในที่ประชุม ที่ห้องเสเนตในแคบีตอลซึ่งเปนที่ศาลใหญ่ในกาลบัดนี้นั้น ในการที่มาตั้งประชุมในที่ใหม่นี้ ตั้งแต่นั้นมาจนภายหลังยกเลี่ยแต่เมื่อเวลาพวกอังกฤษทำลายภายในแคบีตอลนั้นเลี่ยในปี ๑๘๑๔ คองเกร์สได้ตั้งที่ประชุมในแคบีตอลนี้เสมอมา คองเกร์สได้ประชุมเริ่มแต่วันจันทร์ที่ ๑ ในเดือนดีเซ็มเบอร์ต่อมาตามกฎหมายบ้านเมือง

พวกเสเนตนั้น ได้เลือกมาสเตตส์ละ ๒ นาย เลือกโดยพวกลีญิสเลเชอร์ในสเตตส์นั้น ๆ ๖ ปีครั้งหนึ่ง ไวซ์เปรสิเด็นต์นั้นเปนเปรสิเด็นต์ของเสเนตทั้งปวง ถ้าเวลาใดตำแหน่งนั้นว่างจึงเลือกตามเวลา

พวกเฮาส์ออฟรีเปรเซ็นเตติฟนั้น ได้เลือกทุกปีที่ ๒ โดยประชุมชนเปนอันมากในสเตตส์นั้น ๆ ตามพลเมืองมากแลน้อย กำหนดประมาณตามกำหนดในปี ๑๘๗๐ นั้น ริเปรเซ็นเตติฟคน ๑ แทนราษฎร ๑๓๑๔๒๕ คน. แลเฮาส์นั้นเลือกเปรสิเด็นต์แลออฟพีศเซอร์เองเสมอไป

ครั้นข้าพระพุทธเจ้าทั้งปวงเที่ยวดูในแคบีตอลทั่วแล้ว ยังมีเวลาว่างอยู่ จึงไปเที่ยวขับรถเล่นในโซลเยอส์โฮมต่อไป จนเวลาเย็นกลับมาโฮเตล ครั้นรับพระราชทานอาหารค่ำเสร็จแล้ว ข้าพระพุทธเจ้าทั้งปวงพร้อมกันแต่งอิวินิงเดรส์ไปประชุมรีเซ็ปชันที่บ้านมิสเตอร์เดวิสผู้เปนที่ ๒ ในกรมท่าที่บ้านนำเบอร์ ๑๒๑๑ ถนนคอเนกติคัดอเวนู ตามที่ภรรยาท่านได้เชิญไว้ ในเวลานั้นมีคนราชการทั้งทูตต่างประเทศแลบุตรภรรยาเปนอันมาก ท่านเปรสิเด็นต์ไปประชุมที่นี้ด้วย ได้พบพูดกับข้าพระพุทธเจ้าทั้งปวงด้วย อยู่จนเวลา ๕ ทุ่มเศษกลับมาโฮเตล มิสเตอร์ยอนเดวิสผู้นี้เปนบุตรเขยท่านผู้ว่าการต่างประเทศ อายุดูหนุ่มประมาณ ๓๐ เศษ ๆ แลเปนผู้มีความอุสาหฉลาด กิริยาเรียบร้อยดี ใจคอกว้างขวาง ต่อไปน่าที่จะเปนคนโตเปนแน่

รุ่งขึ้นณวันเสาร์เดือน ๖ แรม ๘ ค่ำ (วันที่ ๑๗ เดือนเม) เวลาเช้ารับพระราชทานอาหารแล้ว ได้ไปดูที่วอชชิงตันซิตีโปสต์ออฟพีศ เปนออฟพีศไปรษณีย์สำหรับเมืองวอชิงตันนี้ ตามที่มิสเตอรคองเกอผู้เปนหัวหน้าได้เชิญไว้นั้น ออฟพีศนี้อยู่ในถนนลุยเซียนาอาเวนูด้านใต้ เวลานั้นเปนเวลาเมล์มาจากนิวยอกด้วย ที่นี่ดูมีธุระมากทั้งพวกจัดพวกตีตราพวกแยกก็จัดกันเปนหมู่ ๆ ไม่ปะปนกัน แต่ออฟพีศนี้ดูเก่า ๆ ไม่สู้จะงดงาม ตกแต่งอันใดยังรุงรังนัก มิสเตอร์คองเกอได้พาเที่ยวดูทั่วทุกแห่งแลอธิบายให้ฟังด้วย ครั้นดูทั่วแล้วมิสเตอร์คองเกอได้ถวายรูปพวกเจ้าพนักงานซิตีโปสต์ออฟพีศแก่ท่านราชทูตแผ่นหนึ่ง

ครั้นดูที่นี่แล้วขอบใจแล้ว ท่านพาข้าพระพุทธเจ้าทั้งปวงไปดูที่ออฟพีศไปรษณีย์ใหญ่ต่อไป

ออฟพีศไปรษณีย์ใหญ่นี้ เปิดทุกวันตั้งแต่เวลา ๓ โมงเช้าจน ๓ โมงเย็น ตั้งอยู่ตรงเปเต็นต์ออฟพีศข้าม ในถนนเอฟตลอดทางแยกถนนที่ ๗ ที่ ๘ ด้านเหนือแลถนน อี แล เอฟ ตึกซึ่งเปนออฟพีศนั้นด้านตวันออกสร้างเมื่อปี ๑๘๓๙ ก่อด้วยศิลาครั้นเมื่อปี ๑๘๔๒ คองเกร็สได้ซื้อที่ด้านเหนือต่อออกไปอีก ครั้นเมื่อแล้วเสร็จในปี ๑๘๕๕ วัดได้โดยกำหนดด้านเหนือด้านใต้ยาว ๓๐๐ ฟีต ด้านตวันออกด้านตวันตกยาว ๒๐๔ ฟีต มีสองชั้นครึ่ง ชั้นล่างเปนแต่คูหาต่ำ ๆ ในกลางตึกนั้นเปนชาลายาว ๑๙๔ ฟีตกว้าง ๙๕ ฟีต ปูศิลาขาวมีทางรถเข้าไปที่ลานกลางซึ่งปูศิลาแข็งนั้น ซึ่งสำหรับรับแลส่งเมล์ทั้งปวง ตึกนี้ทำเสร็จเปนจำนวนเงิน ๑๗๐๐๐๐๐ เหรียญ มีออฟพีศท่านโปสต์มาสเตอร์เยเนราลอยู่ที่พื้นชั้นที่ ๑ ด้านใต้ เมื่อข้าพระพุทธเจ้าไปถึงได้ไปหาท่านโปสต์มาสเตอร์เยเนราลหาอยู่ไม่ ในห้องนั้นมีรูปท่านโปสต์มาสเตอร์เยเนราลแต่ก่อนทั้งปวงเปนอันมาก มีออฟพีศสำหรับหนังสือที่ไม่มีผู้รับส่งไม่ได้อยู่ข้างด้านเหนือ เข้าทางด้านเหนือออกทางด้านตวันออก มีออฟพีศต่าง ๆ เปนอันมาก รวมห้องในตึกนี้มี ๘๑ ห้อง มีบันไดขึ้นที่ห่างกลางในห้องหนังสือที่ไม่มีผู้รับส่งไม่ได้นั้น มีมิวเซียมเก็บของต่าง ๆ ที่ส่งทางไปรษณีย์ไม่มีผู้รับส่งไม่ได้เปนอันมาก ของเหล่า

นี้มีแคตาลอกออกทุกปี ถ้าใครมาแสดงให้เห็นจริงว่าเปนของผู้ใดก็ให้ไป มีของต่าง ๆ เปนอันมาก

ที่ออฟพีศไปรษณีย์ใหญ่นี้ เดิมเปนที่ซึ่งเรียกกันว่าบลอกญ์เญศต์โฮเตล หรือยูเนียนแปซิพีกโฮเตล ทางด้านใต้ ริมทางแยกซึ่งเปนออฟพีศอยู่เดี๋ยวนี้ โดยยาว ๑๒๐ พีศกว้าง ๕๐ พีศสูง ๓ ชั้นก่อด้วยอิฐลายศิลา เริ่มทำเมื่อปี ๑๗๙๓ แต่เปนโรงละคอน ภายหลังที่พวกไอริชไปอาศรัยอยู่จนถึงปี ๑๘๑๐ คอเวอนเมนต์ได้ซื้อที่นี้ ครั้นเมื่อไฟไหม้แคปีตอลนั้น คองเกร์สได้ไปประชุมในที่นี้ แล้วยกเปนออฟพีศไปรษณีย์เปเต็นต์ออฟพีศ แลหอสมุดของคองเกร์ส ภายหลังหอสมุดนั้นยกมาที่แคปีตอลในปี ๑๘๑๘ แล้วตึกนั้นเพลิงไหม้เสียในปี ๑๘๕๖ แล้วจึงได้สร้างออฟพีศนี้ขึ้น

การออฟพีศไปรษณีย์นั้น เมื่อวันที่ ๒๒ เซบเตมเบอร์ปี ๑๗๘๙ ตรงกับวันอังคารเดือน ๑๑ ขึ้น ๓ ค่ำปีรกาเอกศก ๑๑๕๑ คองเกร์สได้ปรึกษาจัดการไปรษณีย์ขึ้น ครั้นในปี ๑๗๙๒ ได้คิดให้มีออฟพีศไปรษณีย์ใหญ่ขึ้น มีโปสต์มาสเตอร์เยเนราลบังคับบัญชา โปสต์มาสเตอร์เยเนราลนั้น ตั้งโดยท่านเปรสิเด็นต์ เข้าในพวกแคบิเน็ตด้วย แต่ไม่มีอำนาจเปนแคบิเน็ตเต็มที่ จนถึงเมื่อเปรสิเด็นต์แย็กสัน ได้ขอให้ท่านบารี่ซึ่งเปนโปสต์มาสเตอร์เยเนราลเข้าเปนแคบิเน็ตในปี ๑๘๒๙ จึงได้ยกตำแหน่งนี้เปนแคบิเน็ตต่อมา

ครั้นข้าพระพุทธเจ้าทั้งปวงดูทั่วแล้วก็ลาท่านกลับมาโฮเตล.

เตรียมไปเที่ยวตามหัวเมือง

ครั้นรับพระราชทานอาหารกลางวันแล้ว ท่านราชทูตได้เสด็จไปที่สเตตส์ดิปาตเม็นต์ เพื่อจะลาท่านผู้ว่าการต่างประเทศออกจากกรุงวอชิงตันไปตามหัวเมืองต่าง ๆ ได้พบท่านผู้ว่าการต่างประเทศรับรองโดยเรียบร้อยดี แลได้ทูลท่านราชทูตว่าถ้าเสด็จไปมีเหตุขัดขวางประการใดให้บอกโทรเลขมาจะช่วยอุดหนุนทุกอย่าง ท่านราชทูตได้ตรัสตอบขอบใจแลพูดกันด้วยการต่างๆ มีเตือนเรื่องสัญญาสุราขอให้ได้เล่นอต่อคองเกร์สโดยเร็วเป็นต้น แล้วลากลับมา ครั้นเวลาเย็นข้าพระพุทธเจ้าราชทูต ๑ เคาน์ซิลเลอ ๑ สิเครตรี่ล่าม ๑ แอ็ดแตเชอังกฤษ ๑ กงสุล ๑ หมอจัน ๑ แลล่าม ๑ พร้อมกันส่วมเสื้อฟรอกโกตไปที่ไวต์เฮาส์ซึ่งเป็นที่อยู่ของท่านเปรสิเด็นต์ เพราะธรรมเนียมมีมา ถ้าถึงวันเสาร์มีแตรที่หลังเรือนท่านเปรสิเด็นต์เสมอ พวกคนราชการแลพวกดิโปลมาติกทั้งบุตรภรรยา ได้ขึ้นไปนั่งฟังที่เฉลียงหลังเรือนท่านเปรสิเด็นต์ พวกหญิงชายพลเมืองมาเดินฟังในสนามหญ้าหลังบ้าน ท่านเปรสิเด็นต์ออกรับด้วย เมื่อข้าพระพุทธเจ้าทั้งปวงไปพบกับท่านเปรสิเด็นต์ ท่านผู้ว่าการต่างประเทศ แคบิเน็ตแลพวกทูตทั้งปวงเป็นอันมาก ในเวลาวันนั้นแตรเบ่าเพลงสรรเสริญพระบารมีของสยามด้วย โน๊ตแตรได้ไปจากหมอจัน ๑ แลหัดกันสองวันเบ่าได้ แต่จังหวะเร็วเกินไปเท่านั้น ชาวอเมริกันชมกันมาก เมื่อเบ่าขึ้นนั้นข้าพระพุทธเจ้าทั้งปวงเปิดหมวกตามธรรมเนียม พวกคนอเมริกันก็พากันเปิดหมวกเป็นอันมาก ได้พูดจากันกับคนที่ไป

ประชุมนั้นตามที่คุ้นเคยกันแล้ว ข้าพระพุทธเจ้าทั้งปวงได้ลาท่านเปรสิเด็นต์เพื่อจะออกจากกรุงวอชชิงตันไปตามหัวเมืองต่าง ๆ แลลาท่านแคบิเน็ตแลทูตต่าง ๆ คนราชการทั้งปวงที่ประชุมอยู่นั้น คนที่มาประชุมนั้นที่ตั้งใจจะมารับลาพวกข้าพระพุทธเจ้าทั้งปวงโดยมาก มีพวกที่ราชทูตอังกฤษเป็นต้น ท่านทั้งปวงได้พูดจาให้เป็นที่ยินดี มีสรรเสริญพวกไทยเป็นต้น แลแสดงความเสียใจที่จะไปเสีย ข้าพระพุทธเจ้าทั้งปวงอยู่จนเวลาเกือบทุ่มก็ลาท่านทั้งปวงมาโฮเตล

ครั้นเวลาค่ำรับพระราชทานอาหารที่โฮเตลตามเคยปรกติ

อนึ่งข้าพระพุทธเจ้าจะได้ออกจากกรุงวอชชิงตันในเวลาวันนี้แล้ว ขอรับพระราชทานพรรณาถึงพื้นเมืองวอชชิงตันบ้างต่อไป

กรุงวอชชิงตันนี้ เดิมที่จะได้ตรวจในอ่าวชื่อเชซาปีกแลหัวเมืองในเขตนั้น ได้ตรวจในปี ๑๖๐๘ ประมาณในจุลศักราช ๙๗๐ โดยกัปตันยอนสมิท ซึ่งมาจากเขตแดนเมืองเยมส์เตาน์ ได้พบที่ต่าง ๆ ที่เป็นไชยภูมิดีโดยมากมีแม่น้ำปาโตโอมิกก้วางประมาณ ๒ ไมล์ ๗ ไมล์ เรือเข้าไปได้ถึง ๑๕๐ ไมล์เป็นต้น พลเมืองในอ่าวแลในฝั่งแม่น้ำนี้ไม่ต่ำกว่า ๕๐ ครัว เป็นพวกอินเดียนทั้งสิ้น หากินด้วยการหาปลาปลูกต้นไม้แลรบพุ่งชิงอาหารกันเป็นนิจ แยกเป็นหมู่เป็นเหล่าไปบ่อย ๆ ครั้นในปี ๑๒๓๕ เฮนรี่ฟลิดกับพวกของเขาได้มาที่ปากน้ำปาโตมักนี้ ครั้นในปี ๑๒๖๓ ฟรานซิสโปซได้มาตั้งที่ในที่นี้เป็นที่แผ่นดิน ๕๐๐ เอเกอ เรียกว่ารมหรือโรมตั้งอยู่ด้านตวันออกแห่งแม่น้ำออนาคอสเตียน แลปากน้ำไตเบอร์

แลอีกแห่ง ๑ กัปตันโรเบิดตรบได้จองที่อีก ๕๐๐ เอเกอ เรียกส์ก็อต แลนด์ยาตตั้งลงพร้อมกัน แลที่แผ่นดินด้านตวันตกของเมืองนี้เรียกว่า วิตโกส์ไมต์ เปนที่แผ่นดิน ๖๐๐ เอเกอลตั้งลงโดยวิลเลี่ยมส์แลงเวิส ในปี ๑๖๘๑ นับที่ทั้งปวงนี้เปนชาลส์เคานต์ตี ในเขตแดนเมืองเมรีแลนด์

ในปี ๑๗๙๐ แล ๙๑ ดาเนียลคาโรล ได้เปนเจ้าของที่ในฝั่งแม่น้ำอานาคอส์เตียนแลนอดเลยัง ได้ตั้งที่ตรงปากทางแม่น้ำแยกไปทางทิศเหนือ แลเดวิส์เบอนส์อยู่ข้างทิศตวันตก ไปจนถึงเมืองยอชเตาน์ เดียวนี้ที่ริมฝั่งน้ำด้านตวันออกแห่งที่ซึ่งเปนออบเส็ฟเวตอรีในบัดนี้นั้น เปนแลวกบ้านเรียกว่าแฮมเบิก แลก่อนนั้นเรียกว่าพังส์เตาน์ ในแม่น้ำอานาคอส์เตียนนั้น เหนือที่ทำอาวุธขึ้นไปนั้นเรียกว่าคาโรลเบิก แลที่เหล่านี้เปนที่ไร่นาปลูกเข้าสาลีย่าสูบแลจันทน์เทศ

ในวันที่ ๓๐ เอปริลปี ๑๗๘๓ ตรงกับวันพุธเดือน ๕ แรม ๑๔ คำ ปีเถาะเบ็ญจศก ๑๑๔๕ ภายหลัง ๑๙ วันจากเวลาเมื่อเบิดประกาศหยุดการรบ ในระหว่างคอลอนีอังกฤษในอเมริกาเหนือกับเมืองหลวงนั้น คองเกรส์ผเอิญปรึกษากล่าวถึงการจะตั้งเมืองหลวงสำหรับคอเวอนเม็นต์อเมริกาอันรวมกันทั่วไปขึ้น เพราะในเดือนมาชปี ๑๗๘๓ นั้น พวกชาวเมืองนิวยอกได้ยอมยกที่เมืองกิงส์ตอนให้เปนที่ประชุมไปพลาง ภายหลังมาไม่ช้านักเมืองเมรีแลนด์ได้เปนที่ประชุม แลพลเมืองได้ออกเรี่ยไรเงินให้เปนเงิน ๑๘๐๐๐ เหรียญ

ภายหลังมีผู้หนึ่งได้ขอตามความเห็นของตน ว่าควรจะตั้งแคปิตอลในกำหนดเปนคราว ๆ เปนคราวละ ๑๓ ปี ตามที่แผ่นดินอันดีในหัวเมือง

ด้านตวันตก คือเมืองเกดรอยต์ ลุยส์วิลล์ คาส์กาส์เกีย เซ็นต์วินเซ็นต์ แลแซนกัสีกีเปนต้น เพราะเพื่อจะให้ที่ต่าง ๆ นั้นเจริญขึ้นเสมอ ๆ กัน เปนเมืองสำคัญขึ้น แลทำให้พลเมืองมั่งคั่งบริบูรณ์ขึ้นโดยเร็วเสมอกัน แลคิดค่าที่เอเกอละ ๑๒ เซ็นต์เปนอันลบล้างกันในนี้ สำหรับเมืองตามที่คิดประมาณที่ให้แก่คองเกร์สนั้น ๒๐ ไมล์ ๔ เหลี่ยม เมื่อย้ายที่นั้นไปแล้วที่เก่าจะยกเปนที่ทหารอยู่ต่อไป ในชั้นต้นนั้นจะตั้งที่วิลเลี่ยมส์เบิกเปนเมืองหลวงเก่าของเวอยิเนีย ครั้นในวันที่ ๖ เดือนออกโตเบอร์ ๑๗๘๓ คองเกร์สได้โวดเลือกส์เตตส์ ซึ่งปรากฏตั้งแต่เวลานั้นเริ่มแต่นิวแฮมเชีย ต่อไปด้านใต้เมืองนิวเยอส์ แลเมืองเมร์แลนด์ได้โวดสูงกว่าทุกเมือง แต่ไม่ได้เลือกตกลงเอาเมืองใด ครั้นวันรุ่งขึ้นคือวันอังคารเดือน ๑๑ ขึ้น ๑๒ ค่ำปีเถาะเบญจศก ๑๑๔๕ ได้โวดกัน ตัดสินตกลงโดยเอลกิรดช์เยอรี่ เปนจะตั้งเมืองหลวงสำคัญที่ใกล้ต้นแม่น้ำเกลาแวใกล้เมืองเตรนตัน แลได้ตั้งกอมมิตตี้ ๕ นายไปตรวจทำริโปตที่นั้นในวันที่ ๒๑ ออกโตเบอร์นั้น ได้ปรึกษาตกลงสั่งให้สร้างเมืองหลวงต่ำ(๑) ต้นแม่น้ำปาโตมักลงมา หรือที่ยอชเตาน์ แลได้ตั้งกอมมิตตี้ไปตรวจทำริโปตที่นั้นเหมือนกันเปนสองแห่ง ภายหลังคองเกร์สจึงคิดแก้ไขที่เมืองเตรนตอนแลแอนนาโปลิศเสีย เพราะเห็นว่าจะมีเมืองหลวง ๒ แห่งเปนการลำบาก แต่ริโปตที่ไปตรวจทางแม่น้ำเกลาแวนั้น เปนที่ต้องใจแก่คองเกร์ส ทางปาโตมักนั้นไม่สู้เปนที่ต้องใจ เพราะฉนั้นจึงพร้อมกันเห็นควรตั้งเหนือยอชเตาน์ขึ้นไปประมาณต่ำกว่าเมืองฟรังกส์เตาน์ลักไมล์ครึ่ง ครั้นในวันที่ ๒๐

---

(๑) ศัพท์นี้ฉบับเดิมก็เปนเช่นนี้ น่าจะคัดเขียนผิด ถ้าแก้เปน "ตั้ง" จะได้ความดี

ดีเซ็มเบอร์ปี ๑๗๘๔ ได้ปรึกษากันอีกว่าควรจะสร้างเมืองขึ้นกว่าแห่งเดียว ครั้นวันที่ ๒๓ ดีเซ็มเบอร์จึงตั้งกอมมิซชันเนอร์ ๓ นายออกไปตรวจกะที่ประมาณไม่ให้ต่ำกว่า ๒ ไมล์ไม่ยิ่งกว่า ๓ ไมล์ ๔ เหลี่ยมในฝั่งใดฝั่งหนึ่งในแม่น้ำเกลา แลประมาณ ๘ ไมล์แต่ต้นแม่น้ำลงมาจัดตั้งเปนเมืองขึ้น

กฎหมายสำหรับประเทศอเมริกาอันรวมกันในปี ๑๗๘๗ ให้อำนาจแก่คองเกร์สให้มีอำนาจเต็ม ที่จะบังคับบัญชาสิทธิ์ขาดในจังหวัดแผ่นดินซึ่งตั้งเปนเมืองหลวงนั้น โดยอาณาเขตที่ ๑๐ ไมล์ ๔ เหลี่ยม

เมื่อคองเกร์สประชุมครั้งแรก ได้กล่าวปรึกษาถึงการที่จะตั้งเมืองหลวงนี้ ในครั้งนั้นต่างพวกต่างเถียง เพื่อจะให้ตั้งในสเตตส์ของตน ๆ มีหนังสือยื่นยกเหตุผลต่าง ๆ เปนอันมาก ที่ ๑๐ ไมล์ ๔ เหลี่ยมนั้นสเตตส์ต่าง ๆ ยกให้เปนอันมาก คือพวกเมรีแลนด์จะให้ตั้งในปี ๑๗๘๘ เปนซิลเวเนียในเดือนเซ็บเต็มเบอร์ปี ๑๗๘๙ เวอยิเนียในเดือนดีเซ็มเบอร์ปี ๑๗๘๙ แต่บางสเตตส์ขอออกเงินเพิ่มเติมให้ด้วย คือเวอยิเนีย ๑๒๐๐๐๐ เหรียญ แลเมรีแลนด์ ๗๒๐๐๐ เหรียญ เปนซิลเวเนียนั้นไม่ได้ออกเงินเปนแต่จะยกเมืองฟีลาเดลเฟียให้ แลข้างเซตเล่าท์วาท แลหัวเมืองข้างเหนือบ้าง แลทั้งได้รับเรื่องราวขอให้ตั้งเมืองหลวงตามสเตตส์ แลเมืองนั้น ๆ อีกเปนอันมาก คือเมืองเตรนตอนในนิวเยอส์ เมืองแลงคาส์เตอร เมืองไรต์ส์เฟอร์ เมืองยอก เมืองคาลิซัล เมืองฮาริส์เบิก เมืองเรกดิง แลเมืองเยอมันเตาน์ในสเตตส์เปนน์ซิลเวเนีย แลบัลติมอ แลยอชเตาน์

เมริแลนด์ เมืองทั้งปวงนี้ล้วนแลกล่าวพรรณายกย่องเมืองของตนโดยเหตุต่าง ๆ มีอากาศดี เมืองงาม แลเปนที่สดวกสบายต่าง ๆ กัน เพื่อจะแสดงความปราถนาที่จะให้คองเกร์สไปตั้งในที่นั้น ๆ จนหนังสือพิมพ์ในเวลานั้น ลงสนุกสนานมาก

ครั้นเมื่อคองเกร์สประชุมครั้งที่ ๒ เรื่องเมืองหลวงนั้นเกิดเถียงแก่งแย่งกันขึ้นอีก คือสเตตส์บัลติมอ วิลมิงตัน เกลาเอ เยอมันเตาน์ ในระหว่างแม่น้ำปาโตมัก แลสี่สควีฮันนา ซึ่งได้เลือกกันทั้งนั้น แต่ได้ตกลงว่าจะประชุมกันไปพลางในเมืองฟีลาเดลเฟีย ตั้งแต่วันจันทร์ที่ ๑ ในเดือนดีเซ็มเบอร์ปี ๑๗๙๐ แลที่จะตั้งเมืองหลวงที่เปนแน่นอนนั้นจะตั้งในฝั่งแม่น้ำปาโตมัก ในระหว่างแม่น้ำแยกไปทางทิศตวันออก คือแม่น้ำอานาคอสเตียนแล โคโนโกชิก ซึ่งอยู่เหนือปาโตมักขึ้นไป เปนอันจะจัดให้เสร็จให้ทันคองเกร์สประชุมในวันจันทร์ที่ ๑ เดือนดิเซ็มเบอร์ปี ๑๘๐๐ แลที่นี้ท่านเยเนราลวอชชิงตันให้เห็นชอบด้วยตั้งแต่วันที่ ๑๒ เดือนยุไลปี ๑๗๙๐ ตรงกับวันศุกร์เดือน ๘ ทุติยาสารทขึ้น ๕ ค่ำปีจอโทศก ๑๑๕๒ แลที่นี้ได้ โวด เสเนตผู้เห็นชอบด้วย ๑๔ ไม่เห็นชอบด้วย ๑๒ ในเฮาส์ผู้เห็นชอบด้วย ๓๒ ไม่เห็นชอบด้วย ๒๙ เปนอันตกลงกัน จึงได้กะประมาณที่ซื้อเปนหนี้ของบ้านเมือง เพราะที่ปาโตมักนั้นอยู่ในระหว่างสองสเตตส์ คือเวอยิเนียแลเมริแลนด์ ครั้นในเดือนดีเซ็มเบอร์ปี ๑๗๙๐ พวกผู้ว่าการสุทธิชาดในสเตตส์เวอยิเนียได้มีคำสั่งให้จ่ายเงินให้ ๑๒๐๐๐๐ เหรียญ ในกำหนด ๓ ปี ครั้นในเดือนดีเซ็มเบอร์ปี ๑๗๙๑ พวกสเตตส์เมริแลนด์ได้มีคำสั่งให้จ่ายเงิน ๗๒๐๐๐ เหรียญ

ตามที่ว่าไว้ เมื่อดีเซ็มเบอร์ก่อนนั้นผู้ว่าการสิทธิชาดนี้ ได้ปรึกษาแบ่งที่ซึ่งจะตั้งเปนเมืองหลวง ครั้นในวันที่ ๒๒ เดือนเยนุอารีในปี ๑๗๙๑ ตรงกับวันเสาร์เดือนยี่แรม ๓ ค่ำปีจอโทศก ๑๑๕๓ จึงได้แต่งกอมมิซชันเนอร์ครั้งแรก ๓ นายไปจัดการที่จะสร้างเมืองหลวงนี้ ครั้นวันจันทร์เดือนยี่แรม ๕ ค่ำ ท่านเปรสิเด็นต์ได้ออกประกาศตั้งกอมมิซชันเนอร์ ให้วางเส้นที่จะเปนจังหวัดเมืองหลวง ๔ เส้นดังนี้ คือเส้นที่ ๑ ตั้งแต่คอสเฮาส์เมืองอาเล็กแซนเดรีย ในเวอยิเนียในทางทิศตวันตกเฉียงใต้ครึ่งไมล์ แล้วตัดไปตวันออกเฉียงใต้จนถึงฮันติงครีก เปนด้านตวันออกเฉียงใต้ ๑๐ ไมล์ แล้วชักเส้นแต่เวอยิเนียไปบรรจบทางตวันตกเฉียงเหนือเปนด้านตวันตกเฉียงใต้ ๑๐ ไมล์ เส้นที่ ๓ ตั้งแต่ที่สุดเส้นตวันตกเฉียงใต้ขึ้นไปบรรจบด้านตวันออกเฉียงเหนือ เปนด้านตวันตกเฉียงเหนือ ๑๐ ไมล์ เส้นที่ ๔ ตัดต่อปลายเส้นที่ ๓ มาบรรจบเส้นที่ ๑ เปนด้านตวันออกเฉียงเหนือ ๑๐ ไมล์ เอาฮันติงครีกเปนที่ตั้ง ที่ซึ่งตัดเส้นนี้กองเกร์สได้เห็นชอบด้วยแล้ว แต่หมู่ตึกแถที่ว่าราชการต่าง ๆ นั้นเห็นควรจะให้อยู่ทางด้านข้างเมรีแลนด์ เมื่อได้ปรึกษาตกลงกันเสร็จแล้ว ท่านเปรสิเด็นต์วอชชิงตันได้ไปดูที่ในแม่น้ำปาโตมักนี้ เมื่อท่านได้ไปถึงในวันที่ ๒๘ เดือนมาชปี ๑๗๙๑ ตรงกับวันจันทร์เดือน ๔ แรม ๙ ค่ำปีจอโทศก ๑๑๕๒ ท่านได้ไปพักอยู่ที่ซูเตอตาเวน ซึ่งเปนเรือนพื้นชั้นเดียว ซึ่งเปนที่นิยมของคนเดิรทางมาถึงยอชเตาน์มักอาศรัยที่นี่ ครั้นในวันที่ ๒๙ เดือนมาชนั้น ท่านได้ไปพร้อมกับกอมมิซชันเนอร์ทั้ง ๓ แลพวกเซอเวด้วยกัน ท่านได้ขึ้นม้าไปตรวจดู ครั้นเวลาค่ำจึงประชุมปรึกษาที่จะใช้เงินให้แก่เจ้าของที่เดิมนั้น

บางคนที่ไม่มีใจนิยมยินดีในการที่จะตั้งเมืองหลวงนี้ ก็มักคิดราคาค่าที่ตามราคาแรง ๆ จึงต้องประชุมกันกำหนดราคาพร้อมด้วยผู้ที่เปนเจ้าของที่นั้น ได้กำหนดตกลงซื้อด้วย ๑๙ เจ้าของด้วยกัน แล้วท่านเปรสิเด็นต์ได้ออกประกาศที่เมืองยอชเตาน์ในวันที่ ๓๐ เดือนมาชบี ๑๗๙๑ ตรงกับวันพุธเดือน ๔ แรม ๑๑ ค่ำปีจอโทศกนั้น เปนกำหนดตามเส้นที่หมายนั้นโดยมั่นคง

แล้วท่านเปรสิเด็นต์ได้ออกจากที่นี้ไปเยี่ยมบ้านของท่านที่เมานต์เวอนอน แล้วท่านได้ไปที่เมืองริชมันด์ในเวอยีเนีย เพื่อจะได้ปรึกษากับคอเวอนเนอบี้เวอลี แรนดอลฟ์ ในการที่สเตตส์ออฟเวอยีเนียจะออกเงินให้ทำเมืองหลวงเปนเงิน ๑๒๐๐๐๐ เหรียญนั้น ครั้นในวันที่ ๑๓ เอปริลนั้น ตรงกับวันพุธเดือน ๕ ขึ้น ๑๐ ค่ำ ปีกุญตรีศก ๑๑๕๓ ท่านเปรสิเด็นต์วอชิงตัน ได้มีหนังสือมายังพวกคอมมิซชันเนอร์ ว่าท่านคอเวอนเนอรเวอยีเนีย ยอมจะออกเงินนั้นให้ก่อนเวลาที่กำหนดไว้แต่เดิมครั้นในวันที่ ๑๕ เอปริล ท่านคอมมิซชันเนอร์ได้บัคศิลากำหนดหมายเขตเมืองหลวงเปนครั้งแรก พร้อมด้วยพวกเซอเว พวกเมซันแลชาวเมืองอาเล็กแซนเดรียเปนอันมาก แล้วจึงได้กะแผนที่ทำถนนหนทางต่างๆ แบ่งเสมอกัน คิดเปนราคาค่าที่ประมาณเอเกอละ ๒๕ ปอนด์หรือ ๖๒ เหรียญ ๖๒ เซ็นต์กับ $\frac{๒}{๓}$ แห่งเซ็นต์ ค่าที่ทำถนนแลทางแยกทั้งปวงเปนของคอเวอนเมนต์ แล้วได้มีการประชุมปรึกษาที่จะใช้หนี้แก่เจ้าของที่ได้อยู่ในที่ของตนไปก่อนกว่าจะต้องการที่นั้นทำการอันใดขึ้น แต่การ

ยังหาตกลงกันไม่ เพราะฉนั้นแผนที่ถนนหนทางจึงยังหาได้สั่งมอบไปกับคอมมิซชันเนอร์ไม่ ผู้รักษากฎหมายยุไนเต็ดสเตตส์แลตระลาการทั้งปวงเห็นพร้อมกันว่าคอเวอนเมนต์ยุไนเต็ดสเตตส์ มีอำนาจที่จะว่ากล่าวบังคับบัญชาที่ทั้งปวงเหล่านี้สิทธิขาด แต่ก็ยังเปนการเกี่ยงแย่งอยู่ด้วยเรื่องค่าที่ดินที่จะใช้เงินนั้น

การจัดตั้งแบบอย่างที่จะตัดถนนแลบ้านเรือนต่าง ๆ นั้น ได้ตกลงตามแบบแผนที่ของลางฟางค์ ซึ่งท่านเปรสิเด็นต์วอชิงตันได้เห็นชอบตั้งแต่เดือนออคัสต์ปี ๑๗๙๑ แล้วได้มอบให้เอนดริว เอลลิคอดต์ ชาวเมืองบัลต์ในเปนซิลเวเนีย ผู้นี้เปนผู้มีความรู้ดีแลได้เซอเวที่สำคัญ ๆ มาเปนอันมาก ผู้นี้ได้เกิดในปี ๑๗๕๔ แลถึงแก่กรรมที่เว็สต์ปอยนต์ในปี ๑๘๒๐ ในครั้งแรกได้จัดวางเส้นศูนย์กลางตรงที่แคปีตอล แล้วตัดด้านตวันออกตวันตกแผ่ไปทั่วเมือง แล้วจึงได้ประชุมคิดทำเย่าเรือนต่อไปด้วย ที่ซึ่งขายกันในครั้งแรกนั้น คอเวอนเม็นต์มีอยู่ ๑๐๑๓๖ เรือน ได้ขายที่เมืองยอชเตาน์เมื่อวันที่ ๑๗ ออกโตเบอร์ ๑๗๙๑ ตรงกับวันจันทร์เดือน ๑๑ แรม ๕ ค่ำปีกุญตรีศก ๑๑๔๓ มีผู้ที่จะซื้อไปประชุมเปนอันมาก ราคาค่าที่เรือนนั้น ตั้งแต่ ๒๖ เหรียญ ๖๖ เซ็นต์ขึ้นไปจนถึง ๓๐๖ เหรียญ ๕๙ เซ็นต์เปนอย่างสูง ในระดูร้อนแลระดูเปลี่ยนจากร้อนเปนหนาวนั้น พวกคอมมิซชันเนอร์ได้คิดจะให้ลงมือทำการในระดูเปลี่ยนหนาวเปนร้อนในต้นระดู ได้คิดประมาณค่าสิ่งของแลค่าเลี้ยงคน แลซื้อศิลาจากเกาะฮักกิงตันใต้เมืองลงไป ๔๐ ไมล์ไว้ทำการทั้งปวง

เรือนที่อยู่เปรสิเด็นต์นั้น เปนของลงมือทำครั้งแรก แล้วจึงได้ทำที่ต่าง ๆ ต่อไป

ตึกบ้านเรือนในเมืองนั้นมีพร้อมทั้งบ้านคนมั่งคั่งบริบูรณ์แลคนจนแลที่ทำครั้งแรกนั้นคือผู้หนึ่งชื่อแซมวลบลอกเญตต์ เปนผู้ตั้งตึกใหญ่ขึ้นเปนโฮเต็ลใหญ่ แต่แล้วบ้าง ยังบ้าง แต่ค้างมาจนภายหลังคอเวอนเม็นต์ได้ซื้อเปนออฟพีศไปรษณีย์แลเปเต็นต์ออฟพีศนั้น

ในปี ๑๗๙๓ ท่านคอมมิซชันเนอร์ทั้งปวง ได้ทำสัญญากับช่างผู้ฉลาดให้จ้างคนทางเมืองข้างเหนือแลเมืองต่าง ๆ ที่สำคัญ ผู้รับสัญญานั้นคือ โรเบิดบอริส กับเยมส์กรินลิฟ ได้รับเปนที่แผ่นดิน ๒๐๐๐ ล็อตส์ ในราคา ๘๐ เหรียญต่อล็อตส์ สัญญาใช้เงินกันใน ๗ ปีไม่มีดอกเบี้ย ได้ลงมือทำในปี ๑๗๙๔ ไป ๖ ปี ๆ ละ ๒๐ หลังเรือน ๒ ชั้น แล้วยอนนิกโคลสันรับเหมาการนี้อีก แต่ทำไปหาสำเร็จไม่

ในปี ๑๗๙๖ คองเกรสได้อนุญาตแก่คอมมิซชันเนอร์ โดยคำสั่งของเปรสิเด็นต์ ให้ยืมเงิน ๓๐๐๐๐๐ เหรียญจากพลเมือง สำหรับการสร้างเมืองนี้ แลได้ให้กอมมิซชันเนอร์ริโปศการที่ทำทุกปีแก่ท่านสิเครตรีออฟเทรเชอรีเสมอไป แล้วภายหลังพวกสเตตส์ออฟเมรีแลนด์ได้ให้ยืมเงิน ๑๐๐๐๐๐ เหรียญ ครั้นในปี ๑๗๙๙ คองเกรสได้โวดแลเถียงกันโดยยืดยาว ตกลงยอมให้เงินจ่ายแก่คอมมิซชันเนอร์อีก ๑๐๐๐๐๐ เหรียญ เงินนี้สเตตส์ออฟเมรีแลนด์ก็ได้ออกล่วงหน้าไป ครั้นรุ่งขึ้นอีกปี ๑ ได้ออกเงินอีก ๕๐๐๐๐ เหรียญโดยอาการอย่างเดียวกัน โดยประกันของพวกคอมมิซชันเนอร์

ในเดือนเฟบรุอารีปี ๑๘๐๐ ได้พร้อมกันทำตั๋วสำคัญจ่ายไปแก่ผู้ที่ได้ให้ยืมเงิน ทั้งที่สเตตส์ออฟเมรีแลนด์แลในพวกคอเวอนเม็นต์ในเมือง เปนเงินถึง ๓๐๐๐๐๐ เหรียญ นอกจากนี้ที่ยืมคราวหลังอีก ๕๐๐๐๐ เหรียญ เอาตึกกว้านบ้านเรือนเปนประกัน ในเวลาเมื่อยังไม่ได้ใช้เงินนั้น ที่แผ่นดินที่ได้ไว้แลที่ซื้อไว้เปนของยุไนเต็ดสเตตส์นั้น ยังขายไม่ได้ นอกจากที่ซึ่งได้รับจากผู้ที่ซื้อไปไม่ใช้เงินตามสัญญา ซึ่งจะต้องขายต่อไป เปนที่ ๔๖๘๒ ล็อตส์กับ ๒๐๔๓ พีต หันหน้าลงแม่น้ำซึ่งเรือค้าขายขึ้นล่องได้ เปนเงินถึง ๘๘๔๗๕๐ เหรียญ หันซึ่งมีติดคอเวอนเม็นต์อยู่ ๑๔๔๑๒๕ เหรียญ แลที่ทำหนังสือให้ไป สัญญาทั้งดอกเบี้ยแลทุนเดิมรวม ๓๖๐๘๘๑ เหรียญ

ในปีนี้ตอนเหนือแห่งแคบีตอล เรือนที่อยู่เปรสิเด็นต์แลออฟพีศการทหารบกแลคลัง ซึ่งได้ลงมือทำในปี ๑๗๙๗ นั้นแล้วพอใช้การได้ แลตึกบ้านเรือนที่ใกล้เคียงแคบีตอลแลเรือนเปรสิเด็นต์แล้วขึ้นเปนอันมาก ทั้งที่ตำบลกรีนลิฟล์ปอยนต์แลในถนนเปนซิดเวเนีย ก็แล้วเปนอันมาก ทางแต่แคบีตอลมาถึงเปรสิเด็นต์เฮาส์นั้นเปนทางมีร่องสองข้าง ทั้งถนนใหญ่น้อยก็ได้เปิดใช้หลายถนน แลปลูกต้นไม้โดยรอบแคบีตอลแลเรือนเปรสิเด็นต์ แลได้เปิดประตูเก็บเงินแก่ผู้เดินทาง ประตูนั้นซึ่งเปนทางไปเมืองบอลติมอแลสินค้าที่ส่งควรได้จัดให้ค้าขายตามข้อบังคับคองเกรสวันที่ ๒๔ เอปริลปี ๑๘๐๐ ตรงกับวันพฤหัสบดีเดือน ๖ ขึ้น ๑ ค่ำ ปีวอกโทศก ๑๑๖๒ แลได้เอากฎหมายพงศาวดารบ้านเมือง

ทั้งปวงของคอเวอนเม็นต์มาไว้ในวอชิงตันนี้ แลยกที่ว่าราชการแลออฟพีศต่าง ๆ มาตั้งตามที่ในขณะนั้น ครั้นในเดือนโนเวมเบอร์ที่ ๒๑ ตรงกับวันอังคารเดือนอ้ายขึ้น ๕ ค่ำปีวอกโทศกนั้น คองเกร็ศได้เริ่มประชุมในตอนเหนือแห่งแคบีตอล คองเกร็ศได้มีอำนาจเต็มในดิสตริกออฟคอลัมเบียในปี ๑๘๐๑ แลได้ประกาศให้ใช้กฎหมายสเตตส์ออฟเวอยิเน็ยแลเมรีแลนด์ในส่วนแผ่นดินที่ได้มาแต่สเตตส์นั้น ๆ ครั้นในปี ๑๘๐๒ ตำแหน่งคอมมิซชันเนอร์นั้นได้ยกเลิกเสีย ตั้งสุเปอรินเต็นเด็นต์ชื่อทอมมัสมูนโรซึ่งเปนผู้จะได้จัดใช้หนี้ทั้งปวง แลจะได้จัดขายที่แผ่นดินซึ่งยกแปนประกันเงิน ๒๐๐๐๐๐ เหรียญ ที่ยืมมาจากเมรีแลนด์นั้น แลเปนผู้จะว่ากล่าวเรื่องดอกเบี้ยแลที่จะผ่อนใช้เปนคราว ๆ ตามความพอใจของเจ้าหนี้ แต่การเหล่านี้ไม่พอใจกัน จึงต้องจ่ายเงินคลังออกใช้ หยุดการขายที่เสีย แลที่ซึ่งมีผู้ซื้อไปไม่ใช้เงินตามกำหนดนั้นได้ขายต่อไป เพื่อจะให้พอใช้ค่าเงินยืมราย ๕๐๐๐๐ เหรียญนั้น ถ้าไม่พอเพียงประการใดก็ต้องจ่ายเงินคลังออกให้

ในวันที่ ๓ เดือนเมษี ๑๘๐๒ ตรงกับวันจันทร์เดือน ๖ ขึ้น ๒ ค่ำปีจอจัตวาศก ๑๑๖๔ คองเกร็ศได้ปรึกษาตั้งคอเวอนเม็นต์ผู้บังคับบัญชาเมืองวอชิงตันนี้ให้มีแมย์แลเคาน์ซิล แต่อำนาจกฎหมายทั้งปวงอยู่ในอำนาจคองเกร็ศ

ความอันตรายสำคัญของแคบีตอลนี้ ตั้งแต่สร้างมามีสำคัญคราวหนึ่ง คือเมื่ออังกฤษตีเมืองเข้าเมืองได ท่านเปรสิเด็นต์แมดิสันกับพวกแคบิเน็ตนั้น ไม่มีผู้เชื่อถือว่าจะรักษาเมืองหลวงไว้ได้ แต

ไม่สามารถจะสู้รบอังกฤษซึ่งตั้งอยู่ณปากอ่าวเชสาปีก จะเข้ามารบพุ่งเอานั้น แลไม่อุส่าห์จัดการหาของที่จะสู้รบ ในครั้งนั้นได้เรียกทหารที่ไม่ได้ผึกหัด ๓๕๐๐ คน แลเอาอาวุธอันไม่ดีให้ถืออกไปสู้รบกับพลอังกฤษ ๔๐๐ ที่แบลเด็นส์เบิกเปนทาง ๕ ไมล์แต่เมืองหลวงไป ในวันที่ ๒๔ เดือนออคัส์ปี ๑๘๑๔ ตรงกับวันพุธเดือน ๑๐ ขึ้น ๙ ค่ำ ปีจอ ฉศก ๑๑๗๖ คอมมอดอ บาเนกับลูกเรือแลทหารเรือสองสามร้อย แลทหารพวกบิลด์เมรีแลนด์มิลิเต๋ย ตั้งแซงสู้รบอยู่ที่ประตูทางเข้าเมืองหลวงนั้น แลทหารนอกนั้นหาได้ช่วยไม่ บ้างหนีเสียแต่ก่อนรบก็มี จึงต้องถอยหนีมาถึงเมืองหลวง ปรึกษาที่จะตั้งรักษาเมืองหลวงนั้น แต่ไม่มีกำลังพอจึงได้สั่งให้ถอยทัพไปตั้งอยู่หลังเมืองยอชเตาน์ทั้งเมืองหลวงเสีย ทหารทัพใหญ่ของอเมริกันซึ่งตั้งอยู่ที่มอนต โกเมอรีคอดเฮาส์ ซึ่งบังคับโดยท่านเปรสิเด็นต์แลแคบิเน็ตแลออฟพีศเซอร์ของคอเวอนเม็นต์ทั้งปวง พลอเมริกันทั้งหมดประมาณ ๗๐๐๐ คน แต่รักษากันไม่ชอบ โดยเยเนราลวิลเดอเปนผู้บังคับการแลโดยความรบกวนของเปรสิเด็นต์แลแคบิเน็ต คือท่านสิเครตรี่แห่งการทหารบกด้วย จึงทำให้ทหารทั้งปวงไปถึงที่รบไม่ถึงครึ่ง แลคนที่ได้ออกรบจริง ๆ นั้นราว ๔ คนใน ๕ คนของครึ่งหนึ่งนั้น กองทัพอังกฤษทั้งหมดบรรดาซึ่งได้ขึ้นที่ปอตูกเซ็นต์เปนจำนวนคน ๕๑๒๕ แต่ได้มารบเพียง ๔๕๐๐ คน ทหารอเมริกันตาย ๒๖ บ่วย เจ็บ ๕๑ คน ทหารอังกฤษตาย ๑๕๐ บ่วยเจ็บ ๓๐๐ คน ครั้นในค่ำวันนั้นเวลา ๒ ทุ่มพวกข้าศึกขึ้นบนแคบีตอลนั้นได้ จึงเผาแคบีตอลไลบรารี่ของ

คองเกร็สเรือนเปรสิเด็นต์ ที่ทำอาวุธ คลัง ออฟพีศว่าการทหารบก ศพานยาว แลออฟพีศต่าง ๆ แลเย่าเรือนบ้านทำลายเสียไปในค่ำวันนั้น ที่เนวียาตแลที่ฟริเกดคอลำเบีย ที่ไว้เครื่องรบ แลเรือใบรบ ๕ ลำ เรือบรรทุกปืน ๒ ลำทั้งปวงนี้ได้ทำลายเสียโดยคำสั่งของเสนาบดีผู้ว่าการทหารเรือ แลที่ไว้ดินปืนนั้นก็ระเบิดเสีย คนอังกฤษตาย ๑๕ คนเจ็บป่วย ๓๐ คน

ครั้นในเวลาค่ำแห่งวันที่ ๒๕ ออคัสต์ในปีนั้น พวกอังกฤษได้ออกจากเมืองหลวงถอยไปโดยเงียบ ๆ ตามแบบถอยทัพ เมื่อยกไปนั้นทั้งคนที่เจ็บป่วยล้มตายไว้เปนอันมาก ชาวเมืองได้เก็บศพฝังเสียเกือบ ๒๐๐ ศพ ประมาณคนอังกฤษตายในครั้งนั้นรวมหมดประมาณ ๑๐๐๐ คน กองทัพอังกฤษได้ถอยกลับไปถึงที่ตำบลเบนิดิกต์ในเวลาเย็น เดือนออคัสต์วันที่ ๒๙ ตรงกับวันจันทร์ เดือน ๑๐ ขึ้น ๑๔ ค่ำ แล้วยกทัพเรือกลับไปในวันรุ่งขึ้นนั้น

เมื่อเมืองหลวงไหม้ขึ้นนั้น เมืองที่อยู่ใกล้เคียงมีความตกใจแลมาพร้อมกัน มีท่านผู้ว่าการต่างประเทศชื่อมิสเตอรมอนโรเปนต้นได้คิดจะตามไปตีอังกฤษ แต่ไม่ได้ยกไป เพราะเห็นพร้อมกันว่าจะตั้งรักษาเมืองอยู่ดีกว่า

ครั้นเมื่อปรึกษากันในการที่จะซ่อมแซมตึกแลบ้านเรือนทั้งปวงที่เสียไปนั้น ข้อความอันนี้เปนที่แก่งแย่งเถียงกันมาก จนถึงจะเกิดรบกันขึ้นเองก็ระงับกันไปได้ ครั้นปรึกษากันตกลงเรียบร้อยแล้ว ได้พร้อมกันยอมจ่ายเงินค่าซ่อมแซมเปนเงิน ๕๐๐๐๐๐ เหรียญให้ทำเหมือนเดิม ประมาณที่ทำลายเสียไปในคราวนั้นเปนเงิน ๑๐๐๐๐๐๐ เหรียญ

ครั้นในปี ๑๘๔๖ กำหนดที่ในดิสตริกซึ่งอยู่ในฝั่งตวันตกแห่งแม่น้ำปาโตมักนั้น ได้ยกคืนเปนของสเตตส์ออฟเวอยิเนียไป ครั้นในปี ๑๘๕๐ ได้ห้ามการขายทาสเสีย แลในวันที่ ๑๖ เอปริลปี ๑๘๖๒ ตรงกับวันจันทร์เดือน ๕ ขึ้น ๑๕ ค่ำ ปีจอจัตวาศก ๑๒๒๔ ได้เลิกทาสในดิสตริกนั้นทั้งสิ้น

เมื่อคราวเกิดขบถในปี ๑๘๖๑–๑๘๖๕ เมืองหลวงนั้นมีป้อมอันใหญ่เรียกทหารเปนอันมากมา เพื่อจะรักษาข้อบังคับกฎหมายบ้านเมือง แลความเจริญทั้งปวง ได้ตั้งค่ายปลูกเต็นต์โดยรอบเนินแคปีตอลนี้ ในเมืองนั้นตั้งโรงรักษาคนเจ็บแลที่เก็บอาวุธต่าง ๆ ในถนนใหญ่น้อยนั้นเปนที่ทหารเดินแลเกวียนส่งของทุกวัน

การซึ่งเกิดขบถขึ้นนั้น เกิดขึ้นเมื่อพลเมืองในเมืองหลวงมากขึ้นแล้ว แต่ยังหาเกิดขบถจนถึงเวลาเมื่อจัดการได้เรียบร้อยแล้วจึงได้เกิดขึ้น จึงเปนการระงับไม่ยากนัก ในเวลานั้นพลเมืองมากขึ้นเกือบถึง ๕๐๐๐๐ คน คองเกรส์ในเวลานั้นได้จัดการเมืองหลวงเอาแต่การง่ายพอใจแก่การ ยิ่งกว่าการที่จำเปน ความคิดของท่านวอชิงตัน ท่านเย็ฟเฟอสัน ท่านลองฟองต์นั้น ได้เจริญขึ้นต่อเมื่อท่านเหล่านี้ล่วงไปเกือบ ๓ ส่วนแห่งร้อยปี ถนนใหญ่น้อยแลบ้ากอันงามได้ประดับประดาเมืองหลวงเปนที่เชิดชูยศส่งางามแก่บ้านเมือง แลได้มีบ้านเรือนวัดแลโรงเรียนอันดีงามขึ้นต่อภายหลังนั้นมาก

เมื่อจบท้ายนั้น ชาวอเมริกันเชาชมต่อไปว่าไม่เปนที่สงสัยเลย เมืองหลวงนี้จะเจริญยิ่ง ๆ ขึ้น แลงามล่ำประหลาทยิ่งขึ้นโดยความอุส่าห์ของชาวอเมริกัน โดยที่ได้จัดการให้ดีขึ้นเสมอ ใน ๑๐ ปีต่อไปข้างหน้าเมืองหลวงของยุไนเต็ดสเตตส์จะเปนเมืองงามที่สุดในโลกนี้โดยแท้

ได้รับพระราชทานพรรณาถึงกรุงวอชิงตันโดยสังเขปแล้ว ต่อไปนี้จะได้รับพระราชทานว่าด้วยดิสตริกออฟคอลัมเบียซึ่งกรุงวอชิงตันนี้ตั้งอยู่ต่อไปบ้างพอสมควร ที่ดิสตริกออฟคอลัมเบียซึ่งตั้งเปนเมืองหลวงนี้ตั้งอยู่ในฝั่งตวันออกแห่งแม่น้ำปาโตมัก ที่ตรงทางแยกไปแม่น้ำเหนือซึ่งเรียกว่าแม่น้ำอานาคอสเตียน ที่อาณาเขตดิสตริกออฟคอลัมเบียนี้เปนที่รวม ๖๔ สแควไมล์ ตั้งอยู่ในสเตตส์ออฟเมรีแลนด์เกือบทั้งสิ้น ด้านเหนือมีเมืองมอนต์โกเมรีเปนกำหนด ด้านตวันออกแลด้านใต้มีเมืองชื่อปรินซ์ยอชเตาน์ตีเปนกำหนด ด้านตวันตกมีแม่น้ำปาโตมักเปนกำหนด

อาณาเขตเมืองหลวงนี้ ได้ตั้งโดยเปรสิเด็นต์วอชิงตัน โดยกำลังบ้านเมืองของสเตตส์อันรวมกัน แลประชุมชนในชาติแลในสเตตส์ทั้งปวงเปนที่ ๑๐ ไมล์ ๔ เหลี่ยม (๑๐๐ สแควไมล์) ดังได้กล่าวมาแล้วนั้น ที่นี้ได้ประกาศเปนที่เมืองหลวงโดยท่านเปรสิเด็นต์ เมื่อเดือนมาชวันที่ ๓๐ ปี ๑๗๙๑ ตรงกับวันพุธเดือน ๔ แรม ๑๑ ค่ำปีจอ

โทศกจุลศักราช ๑๑๕๒ ครั้นในวันที่ ๑๕ เอปริลในปีนั้น ตรงกับวันศุกร์ เดือน ๕ แรม ๙ ค่ำปีกุญตรีศก ๑๑๕๓ เวลาบ่าย ๓ โมง พวกเจ้าพนักงาร ซึ่งแต่งมาแต่เมืองอาเด็กแซนเดรียในเวอยี่เนีย ได้มาพร้อมกันที่ เรือนที่พวกคอมมิซชันเนอร์เมืองวอชชิงตันอยู่ ได้พร้อมกันปักศิลา กำหนดที่ให้มั่นคงพร้อมด้วยประชุมชนเปนอันมาก เดิรเปนกระบวรไป เมื่อปักที่กำหนดเสร็จเลี้ยงดูกันแล้วเปนเสร็จการในวันนั้น มีสัปชันตามควร แต่เมื่อปี ๑๘๔๖ นั้นได้ยกที่เวอยี่เนียแยกคืนไปแก่สเตตส์นั้นเสีย ประมาณ ๓๖ สแควไมล์ จึงคงเหลืออยู่แต่ ๖๔ สแควไมล์ในกาลบัดนี้

ดิสตริกนี้แบ่งเปนกรุงวอชชิงตันแลยอชเตาน์ แลแว่นแคว้นของวอชชิงตันตลอด

ว่าด้วยคอเวอนเม็นต์นั้น คองเกรสของยุไนเต็ดสเตตส์ได้ประชุมกันในเดือนโนเว็มเบอร์ปี ๑๘๐๐ เปนการประชุมครั้งแรกในเมืองวอชชิงตัน แลคองเกรสได้มีอำนาจเต็มที่จะตัดสินข้อความต่าง ๆ ในดิสตริก ตั้งแต่เดือนดีเซ็มเบอร์ปี ๑๘๐๐ แต่ก็ยังหามีอำนาจเต็มไม่ จนถึงวันที่ ๒๗ เฟบรุอารีปี ๑๘๐๑ ตรงกันวันศุกร์เดือน ๔ ขึ้น ๑๕ ค่ำ ปีวอก โทศก ๑๑๖๒ จึงได้มีอำนาจเต็ม การทั้งปวงได้ส่งให้ท่านกอมมิตตี สำหรับดิสตริกออฟคอลัมเบียให้คิดอ่านแลริโปศ

อนึ่งคองเกรสได้ปริกษาตกลงเมื่อวันที่ ๒๑ เฟบรุอารีปี ๑๘๗๑ ตรงกับวันอังคารเดือน ๔ ขึ้น ๓ ค่ำ ปีมะเมียโทศก ๑๒๓๒ ว่าที่อาณาเขตใกล้เคียงดิสตริกนี้ให้อยู่ในอำนาจดิสตริกออฟคอลัมเบีย แลให้มีผู้ว่าการลิทธิ์ขาดเปนตำแหน่งคอเวอนเนอ ตั้งโดยท่านเปรสิเด็นต์โดยความที่เห็นพร้อมกับเสเนตทั้งปวง แลได้ว่าการในกำหนด ๔ ปี แลอำนาจ

การประชุมตั้งกฎหมายต่าง ๆ นั้นให้มีเคาน์ซิล ๑๑ นายตั้งโดยท่านเปรสิเด็นต์ แลเสเนตต้องเห็นชอบด้วยเหมือนกัน ได้ว่าการเปนกำหนด ๒ ปี แลมีผู้แทนราษฎรเข้าที่ประชุมอีก ๒๒ นายเลือกโดยราษฎรเปนปี ๆ ไป แลมีเจ้าพนักงารจัดการซ่อมแซมทำนุบำรุงจำพวกหนึ่ง แลเจ้าพนักงารสำหรับรักษาความสุขของดิสตริก แลมีผู้แทนของดิสตริกนี้เข้าในคองเกร์สผู้หนึ่ง

ในวันที่ ๒๒ เดือนเยนุอารีปี ๑๘๗๒ ตรงกับวันจันทร์เดือน ๓ ขึ้น ๑๒ ค่ำ ปีมะแมตรีศก ๑๒๓๓ พลเมืองได้ยื่นเรื่องราวต่อคองเกร์สฉบับ ๑ เปนการแสดงว่าเจ้าพนักงารกรมซึ่งสำหรับบำรุงการบ้านเมืองนั้น ได้ทำการล่วงเกินในการจัดบ้านเมือง คองเกร์สได้ตรวจปฤกษาเห็นว่าหนึ่งหลวงที่ราษฎรติดนั้น ก็มากขึ้นในส่วนของดิสตริกออฟคอลัมเบีย จึงขอให้แก้ไขการนี้เสีย จึงประชุมกันชำระตัดสิน การประชุมนั้นกว่าสามเดือน พวกกอมมิตตีจึงเห็นพร้อมกันว่า การที่จัดคอเวอนเม็นต์สำหรับดิสตริกออฟคอลัมเบียอย่างเมื่อครั้งนั้น เปนการใช้ไม่ได้ เพราะเปนการวุ่นวายแลเสียเงินมาก เปนการจำเปนที่จะต้องจัดแก้ไขการเปลี่ยนแปลงใหม่ ให้เปนการสมควรมั่นคงแลจะได้แก้ไขใช้หนี้สินปลดเปลื้องไปบ้าง จึงได้จัดข้อบังคับลงวันที่ ๒๐ ยูนปี ๑๘๗๔ ตรงกับวันเสาร์เดือน ๘ ขึ้น ๗ ค่ำปีจอฉศกจุลศักราช ๑๒๓๖ ตามความที่เห็นสมควรของพวกกอมมิตตี ให้เลิกการที่จัดแผ่อำนาจเข้าไปในอาณาเขต แลให้คงอยู่แต่ผู้จัดการบำรุงความสุขกรมเดียว แลให้มีกอมมิชชันเนอร์ ๓ นายไปพลางก่อน กว่าคองเกร์สจะได้จัดตั้งผู้ว่าการตลอดต่อไป จึงใช้กันอยู่ในบัดยุบันนี้ดังนี้

กฎหมายถ้อยความต่าง ๆ สำหรับพิพากษาในดิสตริกนั้น ได้ตั้งโดยคองเกร็สทั้งสิ้น เงินเดือนเงินบี้ที่จ่ายแก่ผู้ทำการที่ตั้งโดยท่านเปรสิเด็นต์นั้นใช้เงินของยุไนเต็ดสเตตส์ แต่ที่ท่านเปรสิเด็นต์ไม่ได้ตั้งนั้นใช้เงินของดิสตริก คอเวอนเม็นต์ของดิสตริกใหม่นี้ได้เข้าทำการในปี ๑๘๗๑

เงินภาษีอากรที่เก็บเข้าคลังนั้น นับมาจนถึงวันที่ ๓๐ เดือนยูนปี ๑๘๗๔ ตรงกับวันอังคารเดือน ๘ แรม ๒ ค่ำปีจอนพก ๑๒๓๖

ค่าภาษีที่เก็บค่าที่ดินในดิสตริกคอลัมเบีย เปนเงิน ๙๒,๔๓๓,๐๗๒ เหรียญ คือในกรุงวอชชิงตันเปนเงิน ๔๐,๕๓๙,๗๘๒ เหรียญ เมืองยอชเตาน์ ๖๒๗๒๐๑๐ เหรียญ ในเคาน์ตีออฟวอชชิงตัน ๙,๖๒๑,๒๙๐ เหรียญ รวมประมาณภาษีอากรต่าง ๆ เปนเงิน ๒๐๐,๐๐๐,๐๐๐ เหรียญ แลเงินส่วยอื่น ๆ อีกประมาณ ๑๗๐๐๐๐๐ เหรียญ คอเวอนเม็นต์ประมาณจะใช้ในการคองเกร็ส ๑๗๐๐๐๐๐ เหรียญ ราคาค่าภาษีที่เก็บจากผู้มีเงิน ๑๐๐ เปนเงิน ๑ เหรียญ ๕๐ เซ็นต์

ตามข้อกฎหมายซึ่งคองเกร็สได้ตั้งในปี ๑๘๗๔ เลิกคอเวอนเม็นต์ว่า ปกแผ่อาณาเขตทั้งปวงซึ่งตั้งในปี ๑๘๗๑ แลได้จัดข้อบังคับการใช้เงินของดิสตริกออฟคอลัมเบียให้ดีขึ้น แลการหนี้สินที่เจ้าพนักงานที่จัดการบำรุงเมืองนั้นทำไว้ การเหล่านี้เจ้าพนักงานออดิตได้จัดโดยตะเอียดแลริโปตแก่คองเกร็สเสมอ

จำนวนเงินที่เป็นหนี้ในดิสตริกคอลัมเบียนี้ เมื่อวันที่ ๑ ดิเซ็มเบอร์ ปี ๑๘๗๙ ตรงกับวันจันทร์เดือนอ้ายแรม ๓ ค่ำปีเถาะเอกศก ๑๒๔๑ ในดิสตริกออฟคอลัมเบียเงิน ๑๙๘๓๕๒๐๐ เหรียญ หนี้เก่าเมืองวอชชิงตันเงิน ๑๘๓๓๑๒๓ เหรียญ ๓๓ เซ็นต์ หนี้เก่าเมืองยอชเตานเงิน ๒๐๐๐๐ เหรียญ รวมเงิน ๒๑๖๘๘๓๒๓ เหรียญ ๓๓ เซ็นต์ ได้จัดการอันนี้ตามที่ได้ประชุมพวกดิสตริกออฟคอลัมเบียในปี ๑๘๗๑–๗๒–๗๓ แลคองเกรสปรึกษาเมื่อปี ๑๘๗๔–๗๕–๗๙ ได้เอาเงินไปเข้าแบงก์ไว้คิดรวมทั้งดอกเบี้ย ๓ $\frac{๖๕}{๑๐๐}$ เปอเซ็นต์ เปนเงินคิดทั้งใช้หนี้เสร็จถึงปี ๑๙๒๔ ยังคงเงินอีก ๑๓๕๐๔๙๐๐ เหรียญ

พลเมืองในดิสตริกนี้ รวมทั้งเมืองอาเล็กแซนเดรียถึงปี ๑๘๔๐ แลเมื่อปีต่อนี้ไปไม่ได้คิดเมืองอาเล็กแซนเดรียด้วย คิดเปนปี ๆ ดังนี้

ปี ๑๘๐๐ คน ๑๔๐๙๓ ปี ๑๘๑๐ คน ๒๔๐๒๓ ปี ๑๘๒๐ คน ๓๓๐๓๙ ปี ๑๘๓๐ คน ๓๙๘๓๔ ปี ๑๘๔๐ คน ๔๓๗๑๒ ปี ๑๘๕๐ คน ๕๑๖๘๗ ปี ๑๘๖๐ คน ๗๕๐๘๐ ปี ๑๘๗๐ คน ๑๓๑๗๐๐ ปี ๑๘๘๐ คน ๑๗๗๖๓๘ รวมชาย ๘๓๕๙๔ คนผู้หญิง ๙๔๐๔๔ คนเปนคนพลเมือง ๑๖๐๕๒๓ คน คนต่างประเทศ ๑๗๑๑๕ คน เปนคนขาว ๑๑๘๒๓๖ คน คนมีผิวกายมีสี ๕๙๔๐๒ คน

แบ่งเปนเมือง ๆ ไปดังนี้ เมืองยอชเตานในปี ๑๘๗๐ คน ๑๑๓๙๔ ปี ๑๘๘๐ คน ๑๒๕๗๘ เปนชาย ๕๙๕๔ หญิง ๖๗๒๔ พลเมือง ๑๑๗๖๔ คนต่างประเทศรวม ๘๑๔ เปนคนขาว ๘๘๑๙ คนผิวกายมีสี ๓๗๕๙

เมืองวอชชิงตัน ปี ๑๘๐๐ คน ๓๒๑๐ ปี ๑๘๑๐ คน ๘๒๐๘ ปี ๑๘๒๐ คน ๑๓๒๔๗ ปี ๑๘๓๐ คน ๑๘๘๒๖ ปี ๑๘๔๐ คน ๒๓๓๖๔ ปี ๑๘๕๐ คน ๔๐๐๐๑ ปี ๑๘๖๐ คน ๖๑๑๒๒ ปี ๑๘๗๐ คน ๑๐๙๑๙๙ ปี ๑๘๘๐ คน ๑๔๗๓๐๗ รวมเปนชาย ๖๘๓๒๐ หญิง ๗๘๙๘๗ พลเมือง ๑๓๓๐๗๐ คนต่างประเทศ ๑๔๒๓๗ คนขาว ๙๙๑๒๘ คนผิวกายมี่สี่ ๕๘๑๗๙

พลเมืองในดิสตริกนอกจากเมืองทั้งสองนี้ไป จำนวนปี ๑๘๗๐ คน ๑๑๑๑๗ ปี ๑๘๘๐ คน ๑๗๗๕๓ รวมเปนคนชาย ๙๕๒๐ หญิง ๘๓๓๓ พลเมือง ๑๕๖๘๙ คนต่างประเทศ ๒๐๖๔ คนขาว ๑๐๒๘๙ คนผิวกายมี่สี่ ๗๔๖๔ คน

จำนวนที่แผ่นดินในดิสตริกในปี ๑๘๗๐ มีที่อยู่ ๖๔ สแควไมล์ เปนคนสแควไมล์ละ ๒๐๕๗ คนกับ๘ ๑ ในส่วนแห่งร้อย คิดเปนครัว ๒๕๒๗๖ คน คิดเปนครัวละ ๕ คนกับ ๒๑ ส่วนแห่งร้อย คิดเปนบ้าน ๒๓๓๐๘ บ้านคิดบ้านละ ๕ คนกับ ๖๕ ในส่วนแห่งร้อย คนแบ่งเปนพวก ๆ คือทำการไร่นา ชาย ๑๓๕๐ หญิง ๑๕ รวม ๑๓๖๕ คน ทำการงารต่าง ๆ กัน รวมชาย ๑๗๙๒๗ หญิง ๑๑๙๑๘ รวม ๒๙๘๔๕ คน ทำการค้าขายด้วยสินค้าต่าง ๆ รวมชาย ๕๘๕๒ หญิง ๒๗๔ รวม ๖๑๒๖ ทำการเครื่องจักร์โรงงารทำสินค้าของต่าง ๆ แลทำแร่ทั้งปวง รวมชาย ๓๐๐๗๑ หญิง ๑๖๓๔ รวม ๑๑๗๐๕ คน นอกนั้นทำการอื่นต่อไปไม่มีกำหนด

พลเมืองชาวอชชิงตันนี้ แบ่งเปนสองจำพวก เปนคนราชการจำพวก ๑ ไม่ใช่คนราชการจำพวก ๑ โซไซเอตี่ต่าง ๆ ยอมรับคนทั้งสองจำพวก พวกในราชการนั้นคือผู้ที่ได้ทำการในออฟพีศคอเวอนแม็นต์ต่าง ๆ แลทั้งออฟพีศเซอร์ทหารบกทหารเรือ แลครอบครัวบุตรภรรยาทั้งปวง จำพวกไม่ใช่คนราชการนั้นเปนพลเมืองที่ไม่ได้ทำการคอเวอนเม็นต์ แลผู้ที่มาเยี่ยมบ้านเมือง

ได้รับพระราชทานพรรณามาพอสมควรแล้ว บัดนี้ขอรับพระราชทานกราบบังคมทูลระยะทางต่อไป

ในค่ำวันนั้นครั้นรับพระราชทานอาหารแล้ว มิสเตอรเบรานส์เสมียนใหญ่ในกรมท่ามาหาที่โฮเตล เปนการมาส่งลากัน แล้วเขาก็ไป แล้วมิสเตอรคองเกอผู้ว่าการที่ ๒ ในกรมไปรษณีย์มาหาเพื่อจะได้ลากันอีกแล้วลาไป ครั้นเวลา ๔ ทุ่มเศด ข้าพระพุทธเจ้าทั้งปวงได้ออกจากโฮเตลอาลิงตัน ขึ้นรถมาถึงสเตชั่นรถไฟซึ่งเรียกชื่อว่าบอลติมอแอนต์ปาโต มักดิโป พอพบมิสเตอรยอนเดวิสที่ ๒ ในกรมท่ากับเล็บเตอแน็นต์เมซันมาคอยส่งอยู่ที่นั้น พากันไปขึ้นบนรถพูดจากันอยู่จนจวนรถไฟจะออกท่านทั้งสองนั้นก็ลาไป ครั้นเวลา ๕ ทุ่ม ๑๕ มินิตรถไฟออกจากกรุงวอชชิงตันมาตามระยะทาง เมื่อมาถึงเมืองพีลาเดลเพี่ยส่งหมอจันดเลลงที่นั้น เพราะบ้านแกอยู่ที่เมืองแคมเดนใกล้เมืองนี้ แกลาไปเยี่ยมภรรยาจนวันจันทร์จะกลับมา รถไฟที่มานี้เปนรถสำหรับนอนใช้เดิรทางสบายดี แต่จะได้รับราชทานพรรณาถึงรถต่อครั้งหลัง ในเวลาค่ำวันนั้นข้าพระพุทธเจ้าทั้งปวงได้นอนมาในรถไฟตลอดรุ่ง

ครั้นรุ่งขึ้นณวันอาทิตย์เดือน ๖ แรม ๙ ค่ำ (วันที่ ๑๘ เม) เวลาย่ำรุ่งเสด็จถึงสเตชั่นเปนซิลเวเนียเรลโรด ซึ่งอยู่ในเมืองนิวเยอสิ่ ครั้นตื่นแต่งตัวพร้อมกันแล้ว ข้าพระพุทธเจ้าทั้งปวงมาลงเรือที่ท่าของสเตชั่น พร้อมกันข้ามมาเมืองนิวยอกแวะไปรับพระราชทานอาหารที่เตเลอโฮเต็ล แล้วขึ้นรถมาที่พีฟท์อาเวนูโฮเต็ล ซึ่งเปนที่อยู่ครั้งก่อนนั้น ได้อยู่ห้องอย่างเช่นคอเวอนเม็นต์จัดไว้รับเดิมนั้น

อนึ่งการรับรองซึ่งเปนของคอเวอนเม็นต์รับนั้น สิ้นเพียงออกจากกรุงวอชิงตันนี้ ได้ทราบเกล้า ฯ ว่าคองเกรสได้ปรึกษายอมจ่ายเงินในการรับทูตสยามครั้งนี้เปนเงิน ๑๐๐๐๐ เหรียญ ที่ได้ใช้ค่าโฮเต็ลแลรถม้าทั้งปวงเสร็จ

ในเวลาเย็นวันนี้เปนวันว่างไม่มีการอันใด ข้าพระพุทธเจ้าทั้งปวงได้รับพระราชทานไปเที่ยวขับรถเล่นในป่ากโหญ่ ซึ่งเรียกว่าเซ็นตรันป่าก จะได้รับพระราชทานพรรณาถึงป่ากนี้โดยพิสดาร ในวันเมื่อเจ้าพนักงารมารับพาไปดูนั้นต่อไป แล้วข้าพระพุทธเจ้าทั้งปวงกลับมาโฮเต็ล เวลาค่ำไม่มีการอะไร รับพระราชทานอาหารที่โฮเต็ลแล้วพักอยู่ที่นั่น

รุ่งขึ้นวันจันทร์เดือน ๖ แรม ๑๐ ค่ำ (วันที่ ๑๙ เม) วันนี้ได้รับพระราชทานย้ายห้องที่โฮเม็ลนี้ยกจากพื้นชั้นที่ ๑ ขึ้นไปอยู่พื้นชั้นที่ ๒ เพราะเพื่อจะให้ได้ห้องอาบน้ำใกล้ติดกับห้องไม่เปนการลำบาก

ครั้นรับพระราชทานอาหารเช้าแล้ว มิสซิสเลียน โนเวน ซึ่งเปนผู้ถวายภาษาอังกฤษแด่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวแต่ก่อนนั้นมาเฝ้า ท่าน

ราชทูต เพราะได้ทราบข่าวว่าทูตสยามมาก็ยินดีมา แลท่านราชทูตก็เปนศิษย์อยู่ด้วย มาพูดอยู่ประมาณชั่วโมงหนึ่งลากลับไป ครั้นเวลากลางวันรับพระราชทานอาหารแล้ว เปนวันนัดจะไปหาท่านเมย์เมืองนิวยอกนี้ ข้าพระพุทธเจ้าทั้งปวงแต่งตัวเต็มยศตามซึ่งเขาขอมากับมิสเตอรสมิทกงสุล ท่านราชทูตทรงยูนิฟอร์มสำหรับเครื่องราชอิศริยยศมหาจักรีบรมราชวงศ์ เคาน์ซิลเลอแต่งเต็มยศราชเอ็ดเดอแกมป์ นายเล่น่ห์แต่งเต็มยศเมเยอร์ทหารหน้า มิสเตอรไวก์แต่งเต็มยศเอแดเช หมอจันดเลล่ามกับมิสเตอรสมิทกงสุล ไม่มียูนิฟอร์ม ส่วนแต่เสื้อฟร็อกโกตตามธรรมดา รออยู่ที่โฮเต็ลพร้อมกัน เวลาบ่าย ๒ โมง คอมมานเดอเตเลอผู้ช่วยราชการของท่านเมย์กับมิสเตอรดูคาสไปรเวตสิเครตรีของเมย์มารับที่โฮเต็ล คอมมานเดอเตเลอนั้นส่วมยูนิฟอร์มทหารเรือ มิสเตอรดูคาสส่วมเสื้อฟร็อกโกต ข้าพระพุทธเจ้าทั้งปวงก็พร้อมกันขึ้นรถซึ่งท่านทั้งสองนำมารับนั้น มีโปลิศนำหน้าเหมือนเมื่อวันแรกขึ้นบกนั้น เขานำไปที่ซิตีฮอลซึ่งเปนที่ท่านเมย์อยู่ เมื่อถึงหน้าซิตีฮอลรถเข้าไปจอดถึงลานหน้าซิตีฮอล มีคนคอยกลุ้มรุมดูอยู่เปนอันมาก ผู้ที่มารับนำข้าพระพุทธเจ้าทั้งปวงขึ้นไปบนซิตีฮอลเขาพาไปที่ห้องที่ประชุม ในห้องนั้นมีคนราชการพวกออลเดอแมนแลคอมมันเคาน์ซิล กับพวกจดหนังสือพิมพ์ประชุมอยู่ประมาณ ๓๐ เศษ ท่านเมย์ส่วมเสื้อฟร็อกโกตคอยรับอยู่ด้วย ท่านผู้นำได้นำท่านราชทูตแลข้าพระพุทธเจ้าทั้งปวงให้

รู้จักกับท่านแมย์ ท่านราชทูตได้ทรงแสดงความยินดีที่ได้มาเยี่ยมเยือนประเทศอเมริกาอันรวมกัน แลขอบใจในการที่ได้รับรองทั้งปวงในเมืองนิวยอกนี้โดยทางพระราชไมตรีอันดียิ่ง ท่านแมย์ได้ตอบแสดงความยินดีของชาวเมืองที่ได้รับราชทูตสยาม ซึ่งเปนทางพระราชไมตรีกันมาช้านานเปนต้น แล้วท่านแมย์ได้นำพวกทูตให้รู้จักกับพวกออลเดอแมนแลพวกคอมมันเคาน์ซิลทั้งปวง แต่เวลานั้นในห้องนั้นชุลละมุนเต็มที เพราะพวกหนังสือพิมพ์เข้ามากรุ้มรุมคอยจดถ้อยคำอยู่เสมอเปนอันมาก แลดูคนที่ไม่เกี่ยวข้องเลยก็จะเข้ามาได้ ดูกลุ้มกันมากขึ้นทุกที ได้พูดจากันด้วยการตามธรรมเนียมครู่ ๑ ลาท่านแมย์แลพวกที่ประชุมอยู่นั้นกลับมา เวลาเมื่อข้าพระพุทธเจ้าทั้งปวงผ่านออกมาตามทางบนซิดีฮ่อลนั้น สองข้างทางนั้นเต็มไปด้วยคนมายืนคอยดูแน่นทั้งสองข้าง มีทางฉเพาะพอเดิรออกมาได้ ที่โปลิศกันไว้เท่านั้น ดูทั้งไพร่แลผู้ดีมารุมกันขึ้นซิดีฮ่อลได้หมดดูไม่งามเลย เมื่อออกมาถึงหน้าซิดีฮ่อลมีคนเอากล้องชักรูป มาคอยชักเอาที่หน้าออกไปนั้น คอมมานเดอเตเลอขอว่าถ้าไม่รังเกียจอันใดแล้ว ขอให้ยืนให้เขาถ่าย เพราะธรรมเนียมเมืองนี้เอาใจพวกจดหนังสือพิมพ์กันมาก ยอมให้เข้าไปที่แห่งใดได้หมด แลใครจะถ่ายรูปดังนี้ก็ควรจะยอม ข้าพระพุทธเจ้าจึงยืนให้ถ่าย พอเบิดกล้องแล้วข้าพระพุทธเจ้าทั้งปวงก็ขึ้นรถ ในเวลานั้นมีคนรุมดูอยู่จนแน่นสองข้างรถ ที่เข้ามาจับประตูรถก็มี ไม่เห็นห้ามปรามกันฟริ่กันเต็มที่จนรำคาญ ครั้นขึ้นรถพร้อมกันแล้วก็ออกรถ มีคนตามดูเกรียว ๆ เสมอมาจนถึงพีฟท์อาเวนูโฮเต็ล

ที่ซิตี้ฮอลเมืองนิวยอกนั้นนั้น เปนที่คอเวอนเม็นต์ผู้บังคับการในเมืองนั้นอยู่ ตั้งอยู่ในป่ากในระหว่างออฟพีศไปรษณีย์แลศาลใหญ่สำหรับเมือง ซิตี้ฮอลนี้ได้สร้างขึ้นในระหว่างปี ๑๘๐๓ แลปี ๑๘๑๒ นั้น สิ้นเงินรวมเสร็จกว่า ๕๐๐๐๐๐ เหรียญ เปนตึกงดงามดี ก่อด้วยศิลาขาวด้านหน้าด้านข้าง แต่ด้านหลังเปนศิลาม่วงทำอย่างอิตาเลี่ยน โดยยาว ๒๑๖ พีศกว้าง ๑๐๕ พีศ ในตึกนี้มีออฟพีศของแมย์ ห้องประชุมคอมมันต์เคาน์ซิล แลออฟพีศต่าง ๆ สำหรับเมืองแลหอสมุดสำหรับเมือง มีทั้งห้องท่านคอเวอนเนอร์สำหรับสเตตส์ออฟนิวยอกนี้อยู่บนพื้นชั้นสอง สำหรับใช้การประชุมใหญ่ที่เปนการหลวง ในห้องนี้ที่รับข้าพระพุทธเจ้าทั้งปวง มีโต๊ะเขียนหนังสือที่ท่านเปรสิเด็นต์วอชิงตันได้เขียนหนังสือถึงคองเกรสเปนครั้งแรก แลเก้าอี้ซึ่งใช้ในคองเกรสครั้งแรกด้วย แลเก้าอี้ที่เปรสิเด็นต์วอชิงตันได้นั่งเปนครั้งแรกได้รับที่เปนเปรสิเด็นต์ของยุไนเต็ดสเตตส์ แลมีรูปเขียนเปนอันมากเปนรูปท่านแมย์เมืองนี้แต่ก่อน ๆ มาแลคอเวอนเนอของสเตตส์นี้แต่ก่อน ๆ มาด้วย แลผู้ที่เปนหัวหน้าการต่าง ๆ หลายคนล้วนเปนผีมือช่างเขียนที่มีผีมือชื่อเสียงเปนอันมาก ตึกนี้มียอดเปนโคมขึ้นไปสูงมีนาฬิกา ๔ ด้าน เวลากลางคืนจุดไฟแลเห็นได้ไกล ตึกนี้เปนของงดงามควรดูของเมืองนี้แลทั้งสเตตส์นี้ เพราะเปนของสำคัญที่ได้สร้างขึ้นในเมืองนิวยอกเปนครั้งแรกแลงดงามดีด้วย

ครั้นข้าพระพุทธเจ้าทั้งปวงกลับมาถึงโฮเต็ลแล้ว ได้ผลัดเปลี่ยนเครื่องแต่งตัวพร้อมกัน คอมมานเดอเตเลอก็ผลัดเครื่องแต่งตัวที่นี่ด้วย ท่านราชทูตจึงรับสั่งให้กงสุลไปเชิญมารับพระราชทานอาหารด้วยกัน เมื่อรับพระราชทานอาหารอยู่นั้นได้พูดจากันตามธรรมเนียม ครั้นรับพระราชทานอาหารแล้วเขาก็ลาไป

ครั้นเวลาบ่ายข้าพระพุทธเจ้าราชทูต ๑ เคาน์ซิลเลอ ๑ สิเครตรี่ล่าม ๑ ล่าม ๑ แอ็ดแตเช ๑ กงสุล ๑ พร้อมกันส่วมเสื้อฟร็อกโกตขึ้นไปหาท่านเยเนราลยูเลสเส็ส ซิมสัน กรานต์ ซึ่งเปนเปรสิเด็นต์แต่ก่อน ผู้ซึ่งได้เคยเข้ามากรุงเทพ ฯ นั้น เพราะบ้านท่านอยู่ในนิวยอกนั้น ได้พบท่านที่บ้านดูท่านชราลงมากแลท่านล้มลงขาขัดไป ต้องใช้ไม้ค้ำแขนสองข้าง ท่านราชทูตได้รับสั่งแก่ท่านแสดงการที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวมีพระราชหฤทัยระลึกถึงท่าน แลครั้งนี้เปนช่องที่ราชทูตได้มาเจริญทางพระราชไมตรีณประเทศอเมริกานี้ จึงได้มีพระบรมราชโองการโปรดเกล้า ฯ ให้มาเยี่ยมเยือนท่านด้วย ท่านเยเนราลกรานต์ได้ตอบขอบพระเดชพระคุณในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว แลแสดงความที่ระลึกถึงพระเดชพระคุณแลทั้งระลึกถึงกรุงเทพ ฯ อยู่เสมอ แลมีความปรารถนาที่จะให้กรุงสยามเจริญยิ่งขึ้น แล้วท่านทูลถามท่านราชทูตถึงราชการแลการต่าง ๆ ในกรุงสยาม แลถามถึงพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวแลพระบรมวงศานุวงศ์ ข้าราชการซึ่งท่านรู้จักนั้นด้วย พูดกันอยู่ประมาณครึ่งชั่วโมงแล้วลาท่านกลับมาโฮเต็ล เวลาค่ำรับพระราชทานอาหารแล้วไม่มีการอันใด

รุ่งขึ้นณวันอังคารเดือน ๖ แรม ๑๑ ค่ำ (วันที่ ๑๙ เม) เวลาเช้ารับพระราชทานอาหารแล้ว ได้รับเชิญนเมล์เข้ามาแจ้งราชการณ กรุงเทพ ฯ แลกรุงลอนดอน จนเวลากลางวันรับพระราชทานอาหารแล้ว ข้าพระพุทธเจ้าทั้งปวงได้รับพระราชทานอาหารแล้วขึ้นรถไปเที่ยวชมเมือง แล้วไปดูที่ตะพานใหญ่ข้ามแม่น้ำเหนือเมืองแต่เมืองนิวยอกไปเมืองบรุกลิน ซึ่งเขาชมกันว่าเปนฝีมือตะพานอย่างดีที่สุดในโลก ตะพานนี้ประมาณคนได้ข้ามในปีหนึ่งมากกว่า ๘๐,๐๐๐,๐๐๐ คน แต่ก่อนยังต่ำอยู่เต่มาทำสูงขึ้นภายหลัง ตะพานนี้อยู่ปลายเมืองนิวยอกใกล้ซิตี้ฮอล ตะพานนี้แบ่งเปน ๕ ส่วน คือตอนกลางในระหว่างเสาหลักสูงทำด้วยศิลา ซึ่งโยงเชือกที่แขวนตะพานสองข้างนั้นเปนตอนกลางยาว ๑๕๙๕ ฟีต แลนับตั้งแต่หลักศิลาสูงนั้น มาถึงปลายที่ผูกโซ่ด้านริมฝั่งด้านละ ๙๔๐ ฟีต ต่อที่ผูกโซ่โยงมามีตะพานยื่นออกไปอีก แต่ไม่เท่ากันทั้งสองข้าง รวมตะพานนี้ยาวประมาณ ๖๐๐๐ ฟีต คิดเปนไทยประมาณ ๓ เส้น ๑๕ วา (๑) โดยกว้าง ๘๕ ฟีตคิดแบ่งเปนทางคนเดิรกลางกว้าง ๑๓ ฟีต สองข้างทางคนเดิรนั้นมีทางรถที่เดิรด้วยลวดเปนสายพานกลางรถต่อกันสองรถจับสายลวดนั้นไปสองข้าง แลนอกทางรถที่เดิรด้วยเชือกนี้สองข้างออกไปเปนทางรถม้าข้าม รวมเปน ๕ ทางด้วยกัน ในเวลาน้ำขึ้นสูงเต็มฝั่งวัดแต่พื้นตะพานลงไปจนถึงน้ำได้ ๑๓๕ ฟีต สูงพอที่เรือทั้งปวงจะลอดไปมาได้โดยสดวก ในตอนกลางนั้นโยงด้วยลวดเหล็กกล้า ๔ สาย

---

(๑) ยาว ๖๐๐๐ ฟีต จะเท่ากับ ๓ เส้น ๑๕ วาไม่ได้ ต้องเปน ๔๕ เส้น ต้นฉบับถึเปน ๖๐๐๐ ซึ่งเปนจำนวนเหลือเกินหรือคัดเขียนผิดอย่างไรกัน ถ้าลดเสีย ๐ หนึ่ง คิดได้ ๔ เส้น ๑๐ วา เห็นว่าจะถูกต้อง

สายหนึ่งโต ๑๖ นิ้วไดเมตเตอร์ แลมีลวดโยงรั้งติดต่อกันทั้ง ๔ สาย ลวดนั้นโยงกันหย่อนลงมาประมาณ ๑๒๘ พีต หลักเสาสูงสำหรับโยงเชือกนั้นตั้งอยู่บนเชื่อนซึ่งก่อบนศิลาในใต้น้ำนั้นลึกลงไปประมาณต่ำกว่า ๘๐ พีต หลักเสาศิลานั้นก่อแต่รากขึ้นมาเสมอน้ำโดยยาว ๑๓๔ พีต กว้าง ๕๐ พีต แล้วก่อชฐูดขึ้นไปถึงยอดโดยยาว ๑๒๐ พีตกว้าง ๔๐ พีต สูงพ้นน้ำขึ้นมาเท่ากันประมาณ ๒๖๘ พีต สายลวดใหญ่ทั้ง ๔ สายที่โยงตะพานนั้นออกจากตอนกลาง ผ่านไปบนยอดเตาเวอที่เรียกหลักเสาสูงนั้น แลทอดลงไปสองข้างไปเข้าผูกติดกับผนัง ที่ผูกสูงพ้นน้ำประมาณเกือบ ๘๐ พีต ที่ซึ่งผูกปลายลวดนั้นกว้างประมาณ ๒๐ พีต โดยยาวแลหนาคิดรวมกันประมาณ ๒๕๐๐๐ คิวบิกยาต มีสายลวดน้อยโยงสายลวดใหญ่ตลอดไปถึงเตาเวอ ลงไปโยงกับพื้นตะพานข้างล่างทางตั้งแต่สเตชั่นปลายตะพานทางเมืองบรุกลินถึงที่โยงลวดใหญ่นั้น ๘๓๒ พีต ทางเมืองนิวยอก ๑๓๓๖ พีต ทางอันนี้ก่อขึ้นมาแลรัดตรึงกันด้วยเหล็กมั่นคงแข็งแรง ข้างล่างใต้ตะพานนี้ลงไปที่เปนถนนผ่าน ก็มีโค้งทำด้วยศิลาเปนช่องเบิดทางไปปลายตะพานบรุกลินนั้นสูงจากน้ำประมาณ ๖๘ พีต ในเวลาน้ำขึ้นที่สุด

วิวต่าง ๆ ที่ดูไปจากตะพานนั้น ดูงามแลใหญ่โตดูไปได้ไกลมากคือด้านหนึ่งเห็นเมืองนิวยอกมีตึกบ้านเรือนใหญ่โตมาก ด้านหนึ่งเห็นเมืองบรุกลินแลเห็นแม่น้ำตวันออกทั้งสองด้าน ซึ่งมีเรือขึ้นล่องเปนอันมาก ซึ่งเขาว่าเปนอย่างมีเรือมากที่สุดในโลกอีก (ที่เกินไปไม่จริงเลย) ถ้าจะใคร่ชมตะพานนี้โดยละเอียดแล้วควรจะเดิรข้ามไป

หรือใช้รถเบีดโถงข้ามไป แต่รถที่เดิรด้วยเชือกนั้นดูข้างเบื้องต่ำเบื้องบนหาเห็นไม่ ผู้ที่เดิรไปนั้นหยุดดูได้ทุกแห่งตามชอบใจ แต่ที่เฉลียงลานรอบเตาเวอนั้นน่าดูมาก

เมื่อข้าพระพุทธเจ้าไปถึงที่ตะพานนี้ เสี่ยเงิน ที่ทางเขาเอารถข้ามไปตามทางสำหรับรถไป ได้เห็นเรือเดิรเปนอันมากแลวิวงามที่สุด ครั้นข้ามไปถึงฝั่งข้างบรุกลิน ข้าพระพุทธเจ้าได้เที่ยวขับรถดูเมืองบรุกลินต่อไป

เมืองบรุกกลินนี้เปนเมืองที่มีวัด โดยมากไม่เปนเมืองค้าขาย เปนแต่การเรือแลบรรทุกสินค้าลงเรือเท่านั้น เมืองบรุกลินนี้วัดโดยรอบ ๒๓ ไมล์ครึ่ง เปนที่แผ่นดิน ๑๓๓๓๗ เอเกอ โดยยาวแต่ด้านเหนือไปด้านใต้ประมาณ ๗ ไมล์กับ ๓ ส่วนแห่ง ๔ กว้างแต่ด้านตวันตกไปตวันออกประมาณ ๕ ไมล์ แต่ด้านตวันตกที่หันลงแม่น้ำนั้นยาวประมาณ ๗ ไมล์ครึ่ง เมืองวิลเลี่ยมส์เบิกแต่ก่อนนี้แยกออกไป แต่บัดนี้รวมเข้าในเมืองนี้ตั้งแต่ปี ๑๘๕๕ เรียกกันว่าเปนเมืองด้านตวันออก ที่เมืองนี้เปนที่คนชอบตั้งบ้านอยู่มากเพราะเปนที่แผ่นดินสูง แลใกล้ทะเลลมอากาศดี ถนนกว้างเปนที่มีความสุขสบาย มีท่าเรือจ้างข้ามไปมาจากเมืองบรุกลินไปนิวยอกหลายท่า ประมาณคนที่ข้ามไปมาในปีหนึ่งไม่ต่ำกว่า ๒๕,๐๐๐,๐๐๐ คน มีที่ค้าขายแลที่สำคัญต่าง ๆ เปนต้นว่าแบ็งก์แลอินชูรันเปนต้นอยู่โดยรอบซิตี้ฮอล แลที่ริมน้ำนั้นเปนที่ค้าขายมากเต็มไปด้วยท่าเรืออยู่เรือแลโรงไว้ของสินค้าเปนอันมาก พรรณถั่วต่าง ๆ

ที่บรรทุกมาแต่ที่ต่าง ๆ ย่อมเอาขึ้นที่บรุกลินนี้ จนเรียกว่าเปนที่เก็บถั่วใหญ่ในโลกอีก ถั่วซึ่งบรรทุกมาจากสเตตส์ต่าง ๆ ทางตวันตกมาโดยเรือขึ้นที่เมืองนิวยอกแล้วเอามาขึ้นฉางไว้ที่นี่ สำหรับจ่ายไปในยุไนเต็ดสเตตส์แลประเทศยุโรปด้วย ประมาณถั่วที่บรรทุกมาขึ้นที่เมืองนี้ในปีหนึ่งไม่ต่ำกว่า ๒๕๐๐๐ ลำ เปนเงินประมาณเกือบ ๓๐๐๐๐๐๐๐ เหรียญทุกปี แดเมืองบรุกลินนี้ด้านริมน้ำมีของใหญ่ควรชมอยู่สิ่งหนึ่ง คืออู่เรือทะเลที่เรียกแอ็ตแลนติกด็อก เปนของกอมปนีตั้งขึ้นเมื่อปี ๑๘๔๐ เปนที่พักเรือทะเลแอ็ตแลนติกทั้งปวง หน้าอู่นี้ออกไปตรงกับเกาะที่เรียกว่าคอเวอนเนอร์ไอแลนด์ ในอู่นี้มีสระน้ำที่เรือจอดประมาณเปนที่ ๔๐ เอเกอลึก ๒๕ พีต พอที่จะทอดเรือกำปั่นอย่างใหญ่ได้ จอดกำปั่นได้ในนี้ถึง ๕๐๐ ลำ

ซิตี้ฮอลนั้นตั้งอยู่ที่ทางแยกไปฟลุตันคอต แลถนนโญเรเลมันสตรีต ก่อด้วยศิลาขาวเปนอย่างเอโอนิกส์ไตล์ มีเฉลียงใหญ่เสาค้ำ ๒ ด้าน โดยยาวแห่งฮอลนี้ ๑๖๒ พีต กว้าง ๑๐๒ พีต สูง ๗๕ พีต เปน ๔ ชั้นทั้งใต้ดินด้วย ชั้น ๑ ยอดเปนเตาเวอสูงถึงยอด ๑๕๓ พีต แต่แผ่นดินขึ้นไป มีนาฬิกาอยู่ข้างบน กลางคืนจุดไฟเปนโคมนาฬิกาเหมือนกับที่นิวยอก ซิตี้ฮอลนี้สร้างเมื่อปี ๑๘๔๕ เปนจำนวนเงิน ๒๐๐๐๐๐ เหรียญ

แลมีตึกใหญ่ ๆ อีกเปนอันมาก คือศาลใหญ่ที่เรียกว่ากิงส์เคาน์ตีคอตเฮาส์ อยู่ด้านหลังซิตี้ฮอล แลตึกอื่น ๆ มีทั้งบ้านชื่อวอชชิงตัน

บ้ากแลที่ผังศพทหาร ทั้งเนวิยาตที่ขังคนโทษเปนคุกใหญ่ ที่ทำอาวุธแลฮอสบีตัลโรงรักษาคนไข้หลายโรง โรงมโหรีพังขับร้องต่าง ๆ หลายโรง มีทั้งออปราเล่นเต้นรำต่าง ๆ ด้วย แลทั้งโรงเก็บรูปภาพต่าง ๆ แลโรงเรียนหอสมุดใหญ่น้อยแลวัดโรงสวดเปนอันมาก แลทั้งบ้ากที่เรียกว่าปรอสเบ็กบ้าก เปนบ้ากใหญ่ ในเมืองนี้มีทั้งคลับแลโฮเต็ลเปนหลายตำบล ข้าพระพุทธเจ้าทั้งปวงได้เที่ยวขับรถดูตามถนนแล้วกลับข้ามสพานใหญ่มาตามทางรถกลับนั้น กลับมาเมืองนิวยอก กลับมาโฮเต็ล เวลาค่ำไม่มีการอะไร

รุ่งขึ้นณวันพุธเดือน ๖ แรม ๑๒ ค่ำ (วันที่ ๒๐ เม) เวลาเช้ารับพระราชทานอาหารเช้าแล้ว พวกเจ้าพนักงารโรงเรียนมารับข้าพระพุทธเจ้าทั้งปวงออกจากโฮเต็ลขึ้นรถไปดูโรงเรียน ชื่อว่านอมัลคอเลช เมื่อไปถึงพวกเจ้าพนักงารได้ทำให้รู้จักกับผู้จัดการโรงเรียน ๆ จึงพาไปเที่ยวดูที่ต่าง ๆ โรงเรียนนี้เปนโรงเรียนดีที่ชาวเมืองนิวยอกนิยมกันมาก ตั้งอยู่ในถนนที่ ๖๙ ในระหว่างถนนเล็กซิงตันอาเวนู แลอาเวนูที่ ๔ รูปติกนั้นก่องดงามดีมาก โดยยาวประมาณ ๓๐๐ ฟีตกว้าง ๑๒๕ ฟีต แต่ด้านที่ออกทางอาเวนูที่ ๔ นั้น ๗๕ ฟีตสูง ๗๐ ฟีต ทำอย่างโคพิกส์ไตล์ ด้านหน้าตรงกลางมีเตาเวอสูงยอดตัด คอเลชนี้ใช้เปนโรงเรียนอย่างคอมมันสกูล อยู่ในอำนาจของเจ้าพนักงาร การเล่าเรียนที่เรียกว่า บอดออฟเอดุเคชันเปนที่หญิงเด็กแลสาวเล่าเรียนการหนังสือแลการต่าง ๆ

ในโรงเรียนนี้มีห้องหัด ๓๐ ห้อง มีห้องสำหรับเทศน์แปดแถแสดงการต่าง ๆ เปนห้องใหญ่ ๓ ห้อง แลมีห้องสำหรับซ้อมหัดเอ็กเซอรไซส์ห้อง ๑ ที่เรียกชื่อว่าคาลิส์ เทเนียม แลมีไลบรารี่เก็บหนังสือต่าง ๆ ห้อง ๑ มีห้องครู ๖ ห้อง ๆ ออฟพีศของเปรสิเด็นต์ แลมีห้องใหญ่ห้อง ๑ มีที่นักเรียนนั่งได้ ๑๖๐๐ คน แลมีห้องอ่านหนังสือมีที่นั่งอ่าน ๑๔๔ คน จำนวนเงินซึ่งสร้างโรงเรียนนี้เปนเงิน ๓๕๐๐๐ เหรียญ มีโรงเรียนสำหรับผีกหัดอยู่ด้านหลังเปนที่นักเรียนได้เล่าเรียน เด็กนักเรียนนั้นมีประมาณ ๑๖๐๐ เสมอ ได้แบ่งเล่าเรียนภาษาละติน วิชาพีซิก วิชาคิมมิสตรี ภาษาเยอรมัน วิชาแพชุรัลไซเยนซ์ ภาษาฝรั่งเศส วิชาเซียนแลวิชาดนตรี คอเวอนเม็นต์ต้องเสียเงินรักษาการโรงเรียนนี้ประมาณปีละ ๑๐๐๐๐๐ เหรียญ การผีกสอนวิชาแลหัดต่าง ๆ โดยเรียบร้อยดีเยี่ยงนี้

เมื่อเจ้าพนักงารพาพวกข้าพระพุทธเจ้าทั้งปวงมาถึงห้องเล็กเซอร์ใหญ่ เชาเชิญให้ข้าพระพุทธเจ้าทั้งปวงขึ้นบนเดสก์ ซึ่งยกพื้นสูงอยู่กลางห้องนั้น นั่งเก้าอี้เปนลำดับกัน ขณะนั้นผู้ที่สำหรับดีดหีบเพลงสัญญาก็ดีดหีบเพลงขึ้น พวกหญิงนักเรียนก็เดิรเปนแถวเข้ามาทางประตูใหญ่ ๒ ข้าง หัดเดิรเปนจังหวะมายืนตรงเก้าอี้ที่นั่งของตน ๆ ครั้นมาพร้อมกันแล้วยืนอยู่ พอหยุดหีบเพลงเปลี่ยนเพลงใหม่ หญิงนักเรียนทั้งปวงก็ร้องเพลงเปนคำอ้อนวอนพระเจ้าจบแล้ว ผู้จัดการโรงเรียนจึงยืนขึ้นสปีช บอกให้นักเรียนทั้งปวงรู้จักท่านคอมมิซชันเนอร์ ๆ จึงยืนขึ้นสปีชบอกในการที่พาพวกทูตทั้งปวงมา แลกล่าวถึงกรุงสยามกับกรุงอเมริกา

เปนไมตรีกันเปนต้น แลนำให้รู้จักพวกทูตทั้งปวง แล้วท่านราชทูตจึงทรงประทานถ้อยความในภาษาไทย ให้หมอจันดเลล่ามยื่นขึ้นสบีชเปนภาษาอังกฤษ แสดงความยินดีได้มาเยี่ยมโรงเรียนนี้ที่เปนของบำรุงวิชาเปนต้นของวิชาทั้งปวง ครั้นสบีชกันแล้วผู้เทศน์ก็อ่านหนังสือเทศน์สอนเด็กนักเรียนทั้งปวงแล้ว ให้เด็กนักเรียนยื่นขึ้นพูดเปนข้อความต่าง ๆ ตามที่ตัวจำได้คนละท่อนเปนคน ๆ ไป ที่ว่าได้คล่องแคล่วดีก็มี ที่ประหม่าจนคิดก็มี ครั้นแล้วก็ร้องอ้อนวอนพร้อมกันแล้วก็ดีดหีบเพลง พวกหญิงนักเรียนก็เดิรกลับไปเปนท่องแถวกันไปไม่สับสน ครั้นไปหมดห้องแล้วพวกเจ้าพนักงารก็พาพวกข้าพระพุทธเจ้าเข้าไปข้างใน ไปในห้องเล็กเชอรใหญ่อีกห้อง ๑ ย่อมกว่าห้องก่อนนี้ เขาพาขึ้นนั่งบนเดสก์ซึ่งยกสูงขึ้นไป ครั้นดีดหีบเพลงขึ้นพวกเด็กก็เดิรเปนแถวเข้ามาทำอาการดังก่อน แต่ที่แห่งนี้เปนเด็กลงไปอายุต่ำกว่า ๑๓ ปีทั้งสิ้น รวมพวกที่อายุเหนือ ๑๓ นั้นว่ารวมประมาณ ๑๕๐๐ คน พวกต่ำ ๑๓ ปีนี้ประมาณ ๙๐๐ คนเข้ามาร้องแลว่าบทคนละท่อนเหมือนห้องก่อน แต่ไม่มีสบีชจากพวกทูต ครั้นดูห้องนี้แล้วเจ้าพนักงารก็พาไปห้องชั้นล่าง ซึ่งเปนห้องเอ็กเซอร์ไซส์นั้น ข้าพระพุทธเจ้าทั้งปวงขึ้นนั่งบนยกพื้นแล้ว มีหญิงพวกอายุเหนือ ๑๓ นั้นมาในห้องนี้ ยืนเปนแถวกัน ๖ แถวประมาณแถวละ ๓๐ คน มีครูเปนหญิงผู้ใหญ่ยืนอยู่กลางเดสก์ ดีดหีบเพลงเปนจังหวะให้หญิงทั้งปวงเต้นรำทำท่าต่าง ๆ เปนการบำรุงแรงกำลังพร้อมกันน่าดูยิ่งนัก ครั้นดูที่เอ็กเซอร์ไซส์แล้วก็ออกมาที่ออฟพีศของท่านคอมมิชชัน

เนอร์ ๆ ขอให้พวกข้าพระพุทธเจ้าทั้งปวงลงชื่อในสมุดของเขา แล้วขอบใจผู้จัดการแลพวกเจ้าพนักงานแล้วลามาขึ้นรถ

เมื่อขณะไปดูโรงเรียนอยู่นั้น พวกจดหนังสือพิมพ์ก็มาตามคอยจดอยู่เสมอ แลยังมีผู้หนึ่งมาปนอยู่ด้วย เวลานั้นเข้าใจว่าเปนพวกเจ้าพนักงานโรงเรียน ครั้นเวลาขึ้นรถลาพวกเจ้าพนักงานแล้ว ผู้นั้นก็ขึ้นรถมาด้วยบอกให้รถพาไปที่บ้านเขา นำไปเที่ยวดูห้องรับแขกแลห้องเขียนหนังสือแล้ว ขอให้รับพระราชทานของว่างสำหรับเวลากลางวันแลน้ำองุ่นบ้าง พูดกันไปมาดูกิริยาเปนนักเลงอยู่ แต่ดูที่เปนคนมีเงิน พูดว่ามีโรงจักรฟอกน้ำตาลทรายอยู่จะขอพาพวกข้าพระพุทธเจ้าไปดู ภายหลังข้าพระพุทธเจ้าทั้งปวงจึงได้ทราบโดยคำพูดของเขา ว่าเขาชื่อเฮ่นรี่ แฮฟฟนายยา เปนบุตรชายใหญ่ของท่านเมย์เมืองนิวยอก แต่ก่อนเปนคนมีทรัพย์สมบัติมาก ครั้นเสียดูกินแล้วเขาพาขึ้นรถไปถึงท่าข้าม ๆ แม่น้ำไปทางฝั่งเมืองบรุกลินซึ่งโรงจักรฟอกน้ำตาลของเขาอยู่นั้น ครั้นถึงที่โรงจักรเขานำให้รู้จักกับน้องชายของเขาทั้งสองคน ซึ่งทำการโรงจักรอยู่ แล้วพาให้ดูในโรงจักรตั้งแต่เอาน้ำตาลแดงที่ปนกับอ้อย แลผงโสโครกมาละลายจนสูบไปประสะกรองลงที่สุดเปนน้ำตาลขาว แลทเทียบน้ำตาลแลอื่นทั่วทุกแห่ง มีโรงจักรยังกำลังทำอยู่อีกก็มียังค้างอยู่ น้ำตาลทรายที่ฟอกนั้นบรรทุกมาจากเมืองจีนกรุงสยามแลที่ต่าง ๆ นั้นเอามาใช้ฟอกที่นี่ ครั้นดูทั่วแล้วจะลากลับมาก็ไม่ยอมให้กลับขอให้รับพระราชทานอาหารที่นั่น แลได้ขอตัวว่าไม่มีเวลาก็ไม่ฟัง ต้องหนี

มาเสียดือ ๆ มิสเตอร์เฮนรี่ แอฟฟามายยาก็ตามมาส่งถึงโฮเต็ล ชอบใจเขาแล้วชื้นบนโฮเต็ล

เวลาบ่ายรับพระราชทานอาหารแล้ว พวกเจ้าพนักงารกองดับเพลิงมาพาพวกข้าพระพุทธเจ้าทั้งปวงขึ้นรถไปจากโฮเต็ล ไปที่ ๆ เก็บเครื่องดับไฟแห่งหนึ่ง เข้าไปในนั้น โรงนั้นมีประตูกลางกว้างใหญ่พอเครื่องเอ็นยินเข้าออกได้ มีประตูเล็กทางคนเข้าออกสองข้าง ในโรงนั้นกลางถัดประตูเข้าไปมีเครื่องเอ็นยินดับไฟอยู่เครื่องหนึ่ง หม้อน้ำกาไหล่เงินรักษาสอาดดี เครื่องนี้เปนเครื่องมีล้อแลคานสำหรับม้าลาก ในเตานั้นมีถ่านแลเชื้อเพลิงอยู่พร้อม มีไม้พันผ้าน้ำมันมีขีดไฟอยู่ปลายไม้เสร็จวางอยู่ปากเตา ในหม้อนั้นมีน้ำร้อนไขขึ้นมาตามท่อต่อลงไปชั้นล่างมีสูบกลั่นขึ้นมาเข้าหม้ออยู่ ๒๕ ปอนด์เสมอ ที่คานเครื่องเอ็นยินนั้นมีเครื่องม้าแขวนอยู่บนเพดานคู่ ๑ แต่หาใช่เครื่องม้าธรรมดาไม่ เปนเครื่องอย่างแต่งม้าได้ โดยเร็ว ปลอกคอก็ผ่าเปนสองซีกกางไว้ แลสายทามสายถือแลสายต่าง ๆ ที่ตรงจะผูกจะต่อใช้ ริเปนแหน็บทั้งสิ้น เพื่อจะได้ผูกได้ โดยเร็ว ในโรงนั้นมีม้ายืนอยู่ในที่คอกประจำอยู่สองม้ามีสายหนังผูกจากบังเหียนไปติดกับผนังแลมีระฆังสัญญาอยู่ริมผนังด้วย พื้นชั้นบนตั้งเตียงคนนอนเปนลำดับไป ริมเตียงนั้นมีรองเท้าบูดสูงซึ่งมีกางเกงเย็บติดอยู่เตียงละคู่ทุกเตียง แลมีเสื้อผ้าเชียวแลหมวกดำแขวนอยู่บนศีรษะทุกเตียง มีทางขึ้นโดยบันไดทางหนึ่ง แต่มีช่องเจาะกลม ๆ ที่พื้นกว้างประมาณสองศอกไดเมตเตอร์หลายช่อง มีเสาทองเหลืองเปนราวกันตกลงไปชั้นล่างทุกช่อง ที่ชั้นล่างนั้นมีรถม้าจอดอยู่ ๒ คัน ม้าเทียมรถนั้นมีสายหนังผูกอยู่ที่ข้างรถ ๆ ละ ๒ ม้า ม้าเหล่านี้ล้วนแต่ตัวใหญ่ ๆ ทั้งสิ้น ที่ข้างรถมีเครื่องมือสำหรับดับไฟ มีสายยางยาวสำหรับต่อกับหัวดูดน้ำ มีขวานแลเครื่องมือสำหรับรื้อถอนต่าง ๆ ครบครัน ที่ข้างรถมีเครื่องหมายเขียนไว้ว่าเปนรถดับเพลิงของเมืองนิวยอร์ก ที่ชั้นล่างนั้นมีเครื่องดับเพลิงอีกเครื่องหนึ่งเปนเครื่องมือ ๆ ไม่ใช่เครื่องยนต์ ที่ชั้นล่างนี้มีที่สำหรับม้าอยู่ ๑๒ ม้า ม้าเหล่านี้ล้วนแต่ตัวใหญ่ ๆ ทั้งสิ้น

เกลียงบ๊กกลางช่องนั้นแต่เพดานลงไปจนถึงพื้นทุกช่อง ระฆังสัญญานั้นเปนระฆังไฟฟ้าล่ามไปติดกับหีบซึ่งติดไว้ตามเสาโคม ริมถนนทุกถนนตามระยะ ผู้ทำนั้นได้ตีระฆังนั้นเข้าเชือกที่ผูกปากม้าไว้นั้น ก็หลุดออกด้วยไฟฟ้า ม้านั้นได้ยินเสียงระฆังก็วิ่งออกมาเอง มายืนเข้าเทียบคู่สองข้างคาน ฝ่ายคนซึ่งนอนอยู่บนเตียงก็ลุกขึ้นสวมเครื่องแต่งตัวที่ห้อยแลวางอยู่นั้น รูดเสาทองเหลืองกลางล่องลงมา ผู้ที่เปนผู้ขับม้าก็ขึ้นที่นั่งกระตุกเชือกซึ่งแขวนเครื่องม้าไว้นั้น เครื่องก็ร่วงลงมาครอบตัวม้าลง มีผู้สำหรับผูกสวมเครื่องให้เรียบร้อยม้าละคน ฝ่ายผู้อยู่ท้ายคน ๑ ก็บิดสกรูที่ให้น้ำเข้าหม้อนั้น บิดให้หม้อกับพื้นขาดต่อกันอีกคน ๑ ก็เอาไม้ซึ่งพันผ้าน้ำมันนั้นจิ้มไฟจุดไฟในเตาพร้อมเสร็จออกได้ใน ๑๐ สักนาทีเท่านั้น แต่เปนที่อย่างที่รู้ตัวกันอยู่ ถ้าจริง ๆ ก็คงจะไม่กว่ามิมิดหนึ่งคงได้ออกจากโรง เครื่องดับไฟแลการที่จัดให้ออกได้โดยเร็วนี้ ถ้าจะชมกันว่าดีในโลกก็ควร ไม่สู้น่าเกลียดเหมือนไปเที่ยวได้ว่าดีในโลกทุกหนทุกแห่งไป นี่เตรียมกันน่าดูยิ่งนัก ครั้นดูที่นี่เสร็จแล้วเจ้าพนักงารก็พาข้าพระพุทธเจ้าทั้งปวง ไปดูที่ไว้บันไดสำหรับช่วยชีวิตคนที่บ้านไฟไหม้อยู่อีกแห่งหนึ่ง โรงแลจัดในโรงเหมือนกันกับโรงที่ไว้เครื่องเอ็นยินสูบน้ำนั้น แต่ที่วางเครื่องจักรสูบน้ำนั้นตั้งบันไดพับต่อกันเปนท่อน ๆ ขึ้นไปแทนวิธีที่ตีระฆังเรียกคนนั้นก็เหมือนกับโรงก่อน แต่ล้อที่รองบันไดนั้นยาวกว่าเครื่องสูบน้ำต้องมีคนถือท้ายคน ๑ ออกได้โดยเร็วเหมือนโรงก่อนเหมือนกัน เมื่อตีระฆังเอาบันไดออกจากโรงแล้วได้ลองพาดเรือนสูงหน้า

โรงนั้นให้ดู วิธีที่พาดนั้นเอาบันไดอันต้นที่มีขอข้างปลายเกี่ยวหน้าต่างชั้นที่ ๑ เข้า คนขึ้นขึ้นไปแล้วเอาบันไดอีกท่อนหนึ่งเกี่ยวหน้าต่างชั้นที่ ๒ ขึ้นไปแล้วขึ้นขึ้นไป เกี่ยวขึ้นไปทุกชั้นจนถึงหลังคา คนที่อ่อนแอลงมาไม่ได้ใช้ผูกเชือกหย่อนลงมาโดยว่องไวดี ครั้นดูเสร็จแล้วเจ้าพนักงานจึงพาข้าพระพุทธเจ้าทั้งปวงไปที่ถนนแห่งหนึ่ง ห่างจากยุเนี่ยนส์แควประมาณเส้นหนึ่ง เขาไขกุญแจหีบที่ตั้งอยู่กับเสาโคมสำหรับกดเวลาเพลิงไหม้ที่ริมนั้น ท่านราชทูตทรงกดสำคัญสำหรับเพลิงไหม้เข้าแล้ว เขาพาวิ่งไปที่ยุเนี่ยนส์แควพอถึงก็พอเห็นเครื่องจักรดับไฟแลบันไดมาเปนหลายเครื่อง แลมาทอย ๆ กัน เสมอมาพร้อมอยู่ที่นั่นแล้วเบิดท่อน้ำตามถนนเอาสายสูบหย่อนลงไปต่อสูบน้ำขึ้นมาให้ดู แลถ้าไฟไหม้สูงสูบไม่มีแรงพอขึ้นไปถึง มีเครื่องต่อยกสายลอยขึ้นไปได้ แล้วเอาบันไดพาดบนโฮเต็ลที่อยู่ในส์แควนั้นให้ดู ผู้คนมากลุ้มกันหมายว่าเพลิงไหม้จริง ๆ บ้างก็มี มากลุ้มรุมกันเปนอดหม่าน การที่เอาเครื่องดับเพลิงมาลองให้ดูในที่แจ้งดังนี้ ก็ดูเอะอะเกินเล่นไปหน่อยหนึ่ง ดูน้ำนองแน่นถนนไปทั้งนั้น เปนที่หมายแห่งการรับรองแขงแรงได้อย่างหนึ่ง เวลานั้นราชทูตฮาวายมาอยู่ที่นั่นด้วย ได้พบกันกับข้าพระพุทธเจ้าทั้งปวงด้วย ครั้นหยุดการดับเพลิงแล้วคนที่มาแน่นดูอยู่นั้นกลับมารุมดูพวกข้าพระพุทธเจ้าเปนกลุ่มไป โปลิศก็ไล่ไม่ไหวไหว พวกข้าพระพุทธเจ้าจึงลาพวกเจ้าพนักงานแลขอบใจแล้วขึ้นรถกลับมาโฮเต็ล

เวลาค่ำรับพระราชทานอาหารแล้วไม่มีการอะไร ข้าพระพุทธเจ้าได้รับพระราชทานไปดูละคอนชื่อ ตามถนนที่ตั้งอยู่ว่าละคอนถนนที่ ๑๕ ไม่สู้ประหลาทอันใดนัก สู้ละคอนในลอนดอนหาได้ไม่ ดูอยู่จนเวลา ๕ ทุ่มเศษกลับมาโฮเต็ล

รุ่งขึ้นณวันพฤหัสบดีเดือน ๒ แรม ๑๓ ค่ำ (วันที่ ๒๑ เม) เวลาเช้ารับพระราชทานอาหารแล้ว พวกเจ้าพนักงารมารับพวกข้าพระพุทธเจ้าทั้งปวงขึ้นรถไปจากโฮเต็ลที่ท่า เจ้าพนักงารนำข้าพระพุทธเจ้าทั้งปวง ลงในเรือซึ่งสำหรับจะไปที่เกาะนั้น ในเรือนั้นมีนักโทษบรรทุกรถคู้ลันกุญแจมา แล้วให้ลงในเรือนี้หลายคน ครั้นพร้อมกันแล้วออกเรือจากท่าไปตามลำแม่น้ำตวันออก ไปถึงเกาะชื่อแบล็กเวลไอแลนด์ เปนเกาะอยู่ในแม่น้ำนี้ แวะส่งพวกนักโทษแลรับของที่จะเลี้ยงพวกลูกเรือแล้วออกเรือต่อไป เมื่อผ่านท่าหน้าคุกนั้น ที่ท่านั้นเอาธงอเมริกันมาปูลาดตามท่าเปนการแต่งรับ ที่นั้นมีปืนอยู่สองกระบอก ครั้นเมื่อเรือผ่านไปก็ยิงปืนสองกระบอกนั้นเปนการคำนับกระบอกละสองครั้ง แต่ด้านเลี่ยครั้งหนึ่งคงเปนสามนัดตามมีตามได้ เรือแล่นเลยขึ้นไปตามลำแม่น้ำถึงเกาะชื่อวาดไอแลนด์จอดเรือเทียบกับที่นี่ แล้วพวกเจ้าพนักงารได้นำข้าพระพุทธเจ้าทั้งปวงขึ้นบนเกาะนั้น แล้วข้าพระพุทธเจ้าทั้งปวงขึ้นรถหลังหนึ่งซึ่งบรรทุกมาในเรือนั้นด้วย นำไปที่โรงรักษาคนเลี่ยจริต พาให้รู้จักกับหมอผู้รักษาคนเลี่ยจริตที่นั่น แล้วนำให้ดูโรงงารต่าง ๆ ที่ใช้คนเลี่ยจริตที่ค่อยคลายแล้วนั้น ที่โรงนี้รักษาแต่ชายเท่านั้น พวกคนที่เลี่ยจริตค่อยทุเลาแล้ว

เขาใช้ทำการต่าง ๆ ตามวิชาที่ตัวมีอยู่ คือเย็บเสื้อกางเกง รองเท้า แลถักพรมปูเช็ดเท้า แลการบัดตรีแลทำการอื่น ๆ ตามถนัด ที่ทำไม่เป็นก็ใช้ให้คลี่เส้นเชือกขาด ๆ ออกให้คนทำเป็นของถักต่าง ๆ เป็นห้อง ๆ ไป ในตึกเหล่านี้ลั่นกุญแจโดยรอบเข้าออกไม่ได้ ชั่วแต่เดินอยู่ในตึกเท่านั้น การหุงทำอาหารรับพระราชทานก็ใช้คนเสียจริตที่คลายแล้วทั้งสิ้น ต่อเมื่อหมอเห็นว่าหายเป็นปกติดีแล้ว จึงจะปล่อยให้ไปบ้านช่องตามเดิม แล้วเขาพาเข้าไปดูชั้นในซึ่งขังคนเสียจริตไม่ได้สตินั้น แต่เห็นปล่อยให้ออกเดินกลุ้มไปทั้งนั้น แต่เมื่อพวกข้าพระพุทธเจ้าทั้งปวงเข้าไปดูนั้น เขาเอาเก้าอี้ยาวกันไว้เสียไม่ให้ออกมา แต่บ้างก็มายื่นเท้าเก้าอี้พูดจาเอะอะสีซอบ้าง พูดเล่าอะไรบ้าง นิ่ง ๆ บ้าง เดินไปมาบ้างดูกลุ้มไปทีเดียว แต่เขาไม่ยอมให้ดูนานนัก เพราะมักจะทำให้ใจคอฟุ้งสร้านขึ้น จึงพากันกลับออกมาดูคนบ้าทำงานในห้องต่าง ๆ ต่อไป ยังมีคนหนึ่งอายุประมาณ ๕๐ เศษ ว่าเป็นนายเรือใบเคยเข้ามากรุงเทพ ฯ ด้วย เมื่ออยู่ในเรือนั้นมีลูกเรือถอบฟันเอากระดูกศีรษะแตกจึงเสียจริตไป ครั้นรักษาหายแล้วเขาปล่อยให้ไปอยู่บ้าน ไปอยู่ได้ไม่ช้านักก็กลับมาขออาศัยอยู่ในโรงรักษาคนเสียจริตอีก เพราะว่าไปอยู่บ้านไม่เงียบสบาย เห็นว่าขืนอยู่ต่อไปอีกคงจะกลับเสียจริตอีก จึงต้องมาอยู่ที่โรงนี้อีกเห็นเป็นความสุขไป แต่ไม่ต้องอยู่ในที่ขังปล่อยให้ไปไหนได้ตามใจ ครั้นข้าพระพุทธเจ้าดูทั่วแล้วจึงไปที่ ๆ อยู่ของหมอ ได้รู้จักกับภรรยาของหมอ ๆ

ได้เลี้ยงของว่างแลน้ำองุ่นบ้าง พูดกันด้วยการต่าง ๆ ภรรยาของหมอได้นำคนเล่นจริตแลจักษุบอดทั้งสองข้างคนหนึ่ง มาดีดหีบเพลงให้ฟัง เปนคนดีดหีบเพลงดี เขาว่าเมื่อหัดดีดนั้นจักษุพิการแล้ว แต่ฟังเล่นดูคล้ำไปก็ดีดถูกชำนาญเข้าทุกที ภายหลังจึงได้เล่นจริต แต่บัดนี้ได้สติดีแล้ว แต่ยังไม่สนิทเท่านั้น แต่ดีดหีบเพลงดีเหมือนคนปรกติทีเดียว พูดกันอยู่ประมาณครึ่งชั่วโมงขอบใจหมอแลภรรยาแล้วลาขึ้นรถมาลงเรือแล่นกลับลงมาถึงเกาะแบล็กเวลไอแลนด์ ที่แวะครั้งก่อนแล้ว พวกเจ้าพนักงารก็นำข้าพระพุทธเจ้าทั้งปวงขึ้นบนเกาะนั้น ให้ขึ้นรถที่บรรทุกมาด้วยแลมีรถบัสอีกหลังหนึ่ง บรรทุกคนไปที่ตึกแห่งหนึ่งซึ่งจัดเปนที่เลี้ยงนั้น ไปนั่งพักรอกันอยู่

เกาะแบล็กเวลนี้เปนเกาะยาว เปนแผ่นดินประมาณ ๑๒๐ เอเกอ ตั้งอยู่ในแม่น้ำตวันออกนี้ตรงถนนที่ ๔๘ จนที่ ๘๓ ด้านตวันออกแห่งเมืองนิวยอก เกาะนี้มีลำน้ำทั้งสองข้าง เรือใหญ่ขึ้นล่องได้ทั้งสองทาง บนเกาะนี้มีโรงทานที่รักษาคนไข้ โรงรักษาโรคผีดาษ รักษาไข้แดรักษาเด็ก โรงรักษาคนไข้หนักที่จะรักษาไม่หาย โรงรักษาโรคเรื้อนแลโรงรักษาง่อยเปลี้ยต่าง ๆ ทั้งมีคุกขังนักโทษ โรงทานเลี้ยงคนจน โรงให้คนจนทำงาร แลโรงรักษาหญิงเสียจริต

ครั้นข้าพระพุทธเจ้าทั้งปวงพักอยู่ที่ตึกนั้นครู่หนึ่ง พวกเจ้าพนักงารก็นำข้าพระพุทธเจ้าทั้งปวงขึ้นไปบนห้องใหญ่ชั้นบนซึ่งจัดตั้งโต๊ะไว้นั้น แลในห้องนี้ประดับประดาด้วยของเปนอันมากเปนการจัดรับ เจ้าพนักงารได้

เชิญข้าพระพุทธเจ้าทั้งปวงรับพระราชทานอาหารกลางวันที่นั้นพร้อมกัน ครั้นรับพระราชทานเสร็จแล้วมีสีบีชกันบ้างเล็กน้อย แล้วมานั่งพูดสูบบุหรี่กันที่ห้องล่างครู่ ๑ พวกเจ้าพนักงานก็นำพวกข้าพระพุทธเจ้าทั้งปวงขึ้นรถไปถึงที่สนามหน้าโรงรักษาหญิงเสียจริต เวลานั้นเขาปล่อยหญิงเสียจริตที่ไม่วุ่นวายดุร้ายทั้งปวงออกมานั่งเป็นหมู่อยู่ในสนามหญ้านั้นประมาณ ๕๐๐ เศษ แต่ที่วุ่นมากนั้นหาได้ออกไม่ ครั้นเมื่อข้าพระพุทธเจ้าทั้งปวงไปถึง วันนี้เป็นวันเบิดเมรีโกเรานด์ที่กลางสนามสำหรับหญิงเสียจริตทั้งปวงเล่น แต่เขาทำแล้วเสร็จก่อนหน้าพวกข้าพระพุทธเจ้ามา ๓ วันแล้ว แต่รอไว้เบิดวันนี้ เขาจึงให้พวกหญิงเสียจริตเหล่านั้น ผลัดกันขึ้นนั่งบนหลังรูปสัตว์ซึ่งทำเป็นรูปสิงห์ เสือ กวาง ม้า ช้างแลสัตว์ต่าง ๆ นั้นหันเวียนไปพวกละห้าหกรอบ แล้วผลัดเอาพวกอื่นขึ้น ดูทำท่ากิริยาต่าง ๆ ตามวิสัยคนเสียจริต บางคนว่าตัวเป็นภรรยาเยเนราลกรานด์บ้าง บางคนว่าตัวเป็นน้องเอมเปอเรอเม็กสิโก ดูพูดกันเหลวไหลไป นั่งดูอยู่ประมาณชั่วโมงหนึ่ง แล้วออกจากที่สนามหญ้านั้นขึ้นรถไปที่คุกที่ขังนักโทษ เข้าไปที่ออฟพีศของผู้รักษาการใหญ่ เจ้าพนักงานนำให้รู้จักแล้วเขานำให้ไปดูที่ขังนักโทษนั้น เวลานั้นนักโทษกำลังรับพระราชทานอาหารอยู่ ดูนักโทษที่รับพระราชทานนั่งโต๊ะที่ติดกับหลังเก้าอี้ นั่งหันหน้ามาทางเดียวกันทั้งนั้น โต๊ะนั้นเป็นกระดานติดกับพนักเก้าอี้เรียงกันไป ครั้นรับพระราชทานกันแล้ว เจ้าพนักงานให้ข้าพระพุทธเจ้าทั้งปวงมายืนในห้อง ซึ่งเป็นทางที่ขังนักโทษนั้นดูนัก

โทษเดิรเปนแถวกัน อกติดหลังเปนแถวมา ที่โทษหนักจำตรวนก็มีมาเปนแถวเดิรไปเข้าห้องของตน ๆ ห้องนั้นก่อเปนผนังตึกซ้อนกันขึ้นไป ๔ ชั้นอยู่กลางห้องที่ก่อนั้นแบ่งเปนห้อง ๆ กว้างประมาณห้องละสองศอกเศษยาวประมาณ ๔ ศอก ในห้องนั้นมีกระดานปูไว้แผ่นหนึ่งยกสูงกว่าพื้นสักศอกเศษ ประตูห้องนั้นเปนบานเหล็กขัดกันเปนตรางอยู่ห้องละคน เมื่อเดิรไปเข้าห้องตลอดแถวแล้วผู้คุมร้องบอกให้เปิดประตู ก็เปิดพร้อมกันทีเดียว ผู้คุมจึงไปเดิรตรวจตั้นกุญแจทุกห้อง แล้วก็ไปบอกแถวอื่นต่อไปทั้ง ๘ แถว ๔ ชั้น ครั้นดูคนนักโทษเข้าห้องแล้ว เขาพาไปดูห้องที่นักโทษแรกส่งมา จดบาญชีแล้วเอาไปตัดโกนผมโกนศีร์ษะโดน แล้วอาบน้ำผลัดเครื่องแต่งตัวใหม่ เครื่องที่แต่งมานั้นเอาเก็บไว้ให้เมื่อพ้นโทษจะได้แต่งไป เครื่องที่เขาแต่งนั้นเปนเสื้อกางเกงด้ลูกหมากพลับแล้วเอาขึ้นชั่งตัวดูน้ำหนักแลวัดสูงต่ำ จดรูปพรรณตำหนิแล้วจึงส่งเข้าคุก ครั้นดูทั่วแล้วก็ชอบใจลาเจ้าพนักงารออกจากคุก ไปดูที่ซึ่งสำหรับหญิงที่มีครรภ์เปนคนไม่มีสามีแลบิดามารดา หรือสามีบิดามารดาเปนคนยากไร้ ไม่มีกำลังที่จะเสียเงินค่าที่ภรรยาจะคลอดบุตรเปนต้น แลบรรดาหญิงที่มีครรภ์ไม่มีเงิน ทองจะใช้ค่าคลอดบุตรด้วยเหตุใดเหตุหนึ่งก็ดี ก็รับมาไว้ในที่นี้ มีหมอยาหมอผดุงครรภ์สำหรับพยาบาลพิทักษ์รักษาพร้อม มีหญิงที่มีครรภ์เปนอันมาก เขาให้ทำการเบาที่คนมีครรภ์พอทำได้ เปนต้นว่าเย็บปักถักร้อยต่าง ๆ เมื่อบุตรคลอดแล้วมีกำลังพอจะไปเลี้ยงดูกันได้ ก็ยอมให้ไป ถ้าไม่มีกำลังจะอยู่ต่อไปก็ได้

ที่ซึ่งหญิงทั้งปวงอยู่นี้ มีที่นอนเตียงนอนสำอาดเปนสุขสบาย ที่นอนของใครเมื่อตื่นขึ้นก็ต้องจัดของตัวให้เรียบร้อยเสมอ ครั้นดูที่นี่ทั่วแล้ว เจ้าพนักงารพาไปดูโรงรักษาคนไข้ แต่ในห้องที่บ่วยไข้จับแลโรคที่ควรดูในที่รักษาคนไข้นั้น ติดอยู่กับโรงรักษาหญิงมิครรภ์ จัดคล้าย ๆ กัน ครั้นดูทั่วแล้วเปนเวลาเย็นเสีย จะดูโรงทานแลอื่น ๆ อีกไม่พอ ก็พากันกลับ มาลงเรือกลับมาที่ท่าขึ้น เมืองนิวยอก ขอบใจเจ้าพนักงารแล้วลากลับมาโฮเต็ล

เวลาค่ำรับพระราชทานอาหารแล้ว มิสเตอรส์มิทกงสุลได้พาข้าพระพุทธเจ้าทั้งปวงขึ้นรถไปที่ไว้อาวุธ เครื่องแต่งตัวผีกหัด ทหารเรียกว่านาชันแนลกาดริยิเม็นต์ที่ ๗ เมื่อข้าพระพุทธเจ้าทั้งปวงไปถึงขึ้นไปบนตึกนั้น พบกับออฟพีศเซอทหารแล้วออฟพีศเซอรนั้น นำไปหาท่านเยเนราลใหญ่ ได้พูดจากับท่านครู่ ๑ ท่านให้คอลอเนล พาข้าพระพุทธเจ้าไปดูในโรงนั้น ผีกหัดด้วย

โรงที่ไว้อาวุธนี้เปนโรงงามในเมืองนิวยอกนี้ เปนของทำขึ้นใหม่ สำหรับทหารริยิเม็นต์ที่ ๗ ตั้งอยู่ในระหว่างถนนที่ ๒๖ แล ๒๗ แลอาเวนูที่ ๔ แลเล็กซิงตันอาเวนู เมื่อคอลอเนลนั้นพาข้าพระพุทธเจ้าทั้งปวงออกมา จึงบอกว่า ค่ำวันนี้เปนกำหนดจะให้ทหารออกหัดตามเคยทุกปีมา แต่ที่ข้าพระพุทธเจ้าทั้งปวง จะดูหัดในถนนนั้นก็ไม่ประหลาทอันใด เพราะหัดเดิรเท่านั้น ท่านเยเนราลได้มีคำสั่งให้หัดท่าอาวุธ ให้ข้าพระพุทธเจ้าทั้งปวงดูในโรงสำหรับหัดก่อน ขอให้ข้าพระพุทธเจ้าไปดูที่โรงหัดก่อน ข้าพระ

พุทธเจ้าทั้งปวงก็ตามท่านคอลอเนลขึ้นไปนั่งในชานที่ยกสูงขึ้นไปนั้น ในเรื่องหัดนั้นโดยยาว ๓๐๐ ฟีต กว้าง ๒๐๐ ฟีตสูง ๑๐๐ ฟีต ดูกว้างใหญ่ยิ่งนัก หลังคาเปนโค้งเครื่องเหล็กทั้งนั้นไม่มีเสาเลย หลังคามุงกระจกตลอดกลางคืนใช้ไฟแกสห้อย พื้นเปนกระดานปูเกลี้ยงตลอดน่าดูยิ่งนัก ด้านสกัดมีนาฬิกาใหญ่ไดเมเตอ ๖ ฟีตอยู่กลาง ครั้นข้าพระพุทธเจ้าไปนั่งบนกาลารีนั้น เห็นบุตรภรรยาเพื่อนฝูงทหารมานั่งคอยดูหัดอยู่เปนอันมาก ประมาณครู่ ๑ ผู้ถือแตรสัญญาก็เป่าแตรเรียกทหารมาตั้งแถวพร้อมกันฝึกหัด ท่าปืนแลหัดทำฟอมเดิรต่าง ๆ ประมาณครึ่งชั่วโมง แล้วเดิรแถวออกจากโรง ไปหัดในถนนต่อไป ครั้นพวกทหารออกไปหมดแล้ว คอลอเนล กับหมอพาข้าพระพุทธเจ้าทั้งปวงเที่ยวดูในโรงทหารเปนกอมปนี่ ๆ ไป ๑๐ กอมปนี่ ๆ ละห้อง เครื่องแต่งห้องนั้นแต่งต่าง ๆ กันทุกห้องดูงามต่างกัน ประดับด้วยไม้ต่าง ๆ ก็มี เปนเครื่องทองเหลืองบีดทองก็มีดูงามยิ่งนัก ในห้องนั้นจัดเปนตู้ย่อม ๆ พอจุเก็บเครื่องยุนิฟอร์มแลอาวุธจุคน ๑ เพราะทหารนี้หาใช่ทหารอยู่ประจำโรงไม่จึงมีแต่ตู้เก็บเสื้อผ้า เครื่องอาวุธอยู่เท่านั้น กลางโต๊ะมีโต๊ะเก้าอี้ตั้งจัดงามต่างกันทั้ง ๑๐ กอมปนี่ มีห้องออฟพีศเซอรประชุมกันห้องครูทหาร ห้องรีเซ็บชั่น ห้องอ่านหนังสือใหญ่ แลห้องพิลด์ออฟพีศเซอร แลสตาฟออฟพีศเซอร แลห้องเยเนราลออฟพีศเซอร ห้องเล่นชิงช้าต่าง ๆ เปนการบำรุงกำลัง มีห้องอาบน้ำใหญ่อยู่ชั้นล่าง แลเบ้าหัดยิงปืนอยู่ในโรงนั้นพร้อม ตึกนี้ก่อด้วยอิฐเอามาแต่พีลาเดลเพีย ประดับด้วยศิลา เปนราคากว่า

๓๐๐๐๐๐ เหรียญ ภายในตกแต่งประดับประดาเปนเงินของริยิเม็นต์เรี่ยไรจ่ายทั้งสิ้น แลเงินเรี่ยไรราษฎรบ้าง มีห้องหนึ่งซึ่งจัดเปนห้องรีเซ็บชั่นนั้น ประดับประดางามยิ่งนักเปนเครื่องทองเหลืองทองแดงแลเหล็กทั้งสิ้น เปนของฝีมือทำงามดีก็มีที่รู้จักประดับเปนต้นว่า เอาสายโซ่พันเสาดูงามประหลาทดี ครั้นดูทั่วแล้วท่านคอลอเนลกับหมอชอให้ข้าพระพุทธเจ้าทั้งปวงลงชื่อไว้ที่นั้น แล้วข้าพระพุทธเจ้าทั้งปวงขอบใจท่านผู้นำแล้วลากลับมาโฮเต็ล

รุ่งขึ้นณวันศุกร์เดือน ๒ แรม ๑๔ ค่ำ (วันที่ ๒๒ เม) เวลาเช้ารับพระราชทานอาหารแล้วมิสเตอรเฟรนช์ซึ่งเปนเปรสิเด็นต์ของโปลิศ กับเจ้าพนักงานายโปลิศมาพาข้าพระพุทธเจ้าทั้งปวงขึ้นรถออกจากโฮเต็ลไปที่สนามคลี่ใหญ่ปลายเมืองนิวยอกด้านตวันตก ให้ข้าพระพุทธเจ้าทั้งปวงขึ้นนั่งบนปรำสูง นายโปลิศได้หัดโปลิศเดิรท้าวทั้งปวงแบ็ตตาเลียน ๑ ดูหัดอยู่ครู่ ๑ นายโปลิศเชิญข้าพระพุทธเจ้าทั้งปวงลงไปที่สนามให้ยืนกลางแถวโปลิศล้อม ๔ ด้าน คำนับแล้วมายืนริมสนามให้ โปลิศทั้งปวงเดิรผ่านคำนับเปนแถว ๆ ไปทั้งแบ็ตตาเลียนแล้วข้าพระพุทธเจ้าไปพักรอเวลาอยู่ที่โรงเลียงครู่ ๑ พอเวลาเที่ยงเศดเขาพาข้าพระพุทธเจ้าทั้งปวงขึ้นรถมาที่ถนนแห่ง ๑ แล้วให้โปลิศซึ่งขี่ม้ามาหัดให้ดูกอมปนี ๑ โปลิศหลังม้านี้หัดเข้าแถวเดิรเข้าฟอม ๔ ฟอม ๘ คล่องแคล่วดี ครั้นหัดแล้วก็กลับมาโฮเต็ลกับพวกนายโปลิศทั้งปวง ๆ ได้ให้โฮเต็ลจัดโต๊ะไว้เลียงกลางวัน พวกข้าพระพุทธเจ้าทั้งปวงรับพระราชทานกับพวกโปลิศทั้งปวง ครั้นรับพระราชทานแล้วพวก

นายโปลิศนำข้าพระพุทธเจ้าทั้งปวงขึ้นรถไปจากโฮเต็ล ถึงที่ว่าการโปลิศใหญ่ ท่านเปรสิเด็นต์โปลิศก็พาข้าพระพุทธเจ้าทั้งปวงเที่ยวดูในโรงนั้น มีศาลชำระความใหญ่ที่ออฟพีศผู้บัญชาการที่ออฟพีศต่าง ๆ ทั้งออฟพีศของพวกดิเต็กตีฟ แลมีมิวเซียมเก็บรูปนักโทษทั้งปวง ที่ต้องจำคุกแลคนที่หนียังบลจับตัวอยู่เปนอันมาก แลสรรพสาตราวุธซึ่งจับได้ที่กผู้ร้ายที่แทงฟัน ยิงทำร้ายแก่ผู้อื่นทั้งปวง แลเครื่องการพนันต่าง ๆ จเปนของล่อลวงแลผิดกฎหมาย แลทั้งเงินปลอม แลของต่าง ๆ ที่โปลิศจับได้มาเปนอันมาก ตึกนี้สี่ชั้น ๆ ล่างเปนออฟพีศต่าง ๆ ชั้นที่ ๒ เปนห้องเสมียนแลผู้ทำการ ชั้นที่ ๓ เปนศาลที่ชำระความ ชั้นที่ ๔ เปนที่เก็บของเสื้อผ้าโปลิศเปนต้น ครั้นดูทั่วแล้วนายโปลิศทั้งปวงก็พาพวกข้าพระพุทธเจ้าไปดูโรงยามโปลีศตามถนนแห่ง ๑ ชั้นล่างเปนออฟพีศที่ตรวจโปลิศแลสำหรับถามปากคำคนที่จับมา ชั้นบนขึ้นไปอีก ๓ ชั้นเปนที่โปลิศแลนายโปลิศอยู่ด้านหลัง มีคุกขังนักโทษที่จับมาไว้ยังไม่ได้นำไปส่งออฟพีศใหญ่ ครั้นดูในโรงนั้นทั่วแล้ว นายโปลิศในโรงนั้นจึงเชิญข้าพระพุทธเจ้าทั้งปวงขึ้นนั่งบนยกพื้นที่สำหรับตรวจโปลิศนั้น แล้วเรียกแถวโปลิศมาตรวจชานชื่อกันแล้วบอกแถวคำนับ แล้วออกจากโรงไปเที่ยวเปลี่ยนยามตามถนน ครั้นพวกโปลิศนี้ไปแล้ว ข้าพระพุทธเจ้าทั้งปวงขอบใจท่านเจ้าพนักงานแลนายโปลิศทั้งปวงที่นำให้ดูนั้น แล้วตากลับมาโฮเต็ล

เวลาค่ำรับพระราชทานอาหารแล้ว นายโปลิศที่มานำไปดูโรงโปลิศแต่กลางวันนั้นมานำข้าพระพุทธเจ้าทั้งปวงไปดูละคอน โรงชื่อคาซิโน เมื่อไปถึงเห็นที่โรงละคอนนั้น ชักธงช้างสยามบนหลังคาโรง ในที่ซึ่งจุดโคมไฟสีต่าง ๆ สว่าง แลเจ้าของโรงมาคอยรับอยู่ที่ประตูโรง นำข้าพระพุทธเจ้าทั้งปวงเข้าไปนั่งในบ็อกซ์ ซึ่งจัดไว้รวม ๒ บ็อกซ์เปิดต่อถึงกัน ดูละคอนเล่น โรงละคอนนี้งามยิ่งนัก ดูงามดีกว่าในเมืองลอนดอนทุกโรง ลวดลายข้างในเปนทองอย่างเยอก แยกทำนองโรงอาลัมบราเทียเตอ ในเมืองลอนดอนแลดูงามกว่านั้น ที่ก็ดีกว่ากันดูโปร่งดีมาก เวลาเบื่อม่านพักก็มีที่ไปเดิรเล่นบนหลังคาโรง ที่จัดเปนสวนไว้มีบันไดแลลิฟต์ขึ้น ใต้สวนลงมาเปนโรงเลี้ยงใหญ่สำหรับรับพระราชทานอาหาร เวลาเลิกละคอนแล้วยังมีแตรต่อไปที่สวนนั้น ดูวิธีจัดผิดกว่าแลสบายกว่าละคอนในเมืองลอนดอนมาก แลการซึ่งเปนที่เบื่อหน่าย คือต้องแต่งอิวนิงเดรสนั้น ธรรมเนียมอเมริกันก็ไม่ถือ แต่งอะไร ๆ ก็ได้ ดูเปนศุขสบายดีมาก ในวันนี้เจ้าของโรงก็รับรองโดยแขงแรง พาให้ดูเปนหลายแห่ง แต่มามีเหตุซึ่งเปนที่ถือกันความสนุกสบายเสียอย่าง ๑ คือ มิสเตอเฮฟฟามายุยาที่พาข้าพระพุทธเจ้าทั้งปวงไปดูโรงทำน้ำตาลนั้น ตั้งแต่นั้นมาก็ตั้งกองมาหาข้าพระพุทธเจ้าที่โฮเตลวันละ ๒–๓ เที่ยว บางทีแต่งยูนิฟอร์มมา เพราะเขาเปนทหารอยู่ด้วย แต่ฉเพาะมาเวลาที่ไม่อยู่กันไม่ได้พบเสมอ ครั้นภายหลังข้าพระพุทธเจ้าทั้งปวงทราบเกล้า

ว่าเปนคนมักเสพสุรามากจึงไม่ใคร่ให้พบเสี่ยเพราะจะมาพูดเลอะเทอะไปต่าง ๆ ครั้นเวลาวันนี้มาคอยดักอยู่กับพวกโปลิศด้วยกัน พอข้าพระพุทธเจ้าทั้งปวงออกจากโฮเต็ลก็ตามไปด้วย ถึงโรงละคอนก็เข้าไปนั่งในบ็อกซ์ด้วย พูดจาอะไรเอะอะไปต่าง ๆ บ่นกับนายเส่น่ห์ว่าไม่ควรจะมากับโปลิศบ้าง ชวนไปขับรถบ้างอะไรต่าง ๆ จนรำคาญ ท่านราชทูตแลเคานซิลเลอนั้น ทำเปนพูดอังกฤษไม่เปนเสี่ย นายเส่น่ห์รำคาญก็ต้องหนีเสี่ย จนนายโปลิศเห็นวุ่นนักจึงเรียกออกไปขอให้ออกไปเสี่ย แต่มาทำให้เปนที่รำคาญอยู่กว่า ๒ ชั่วโมง ครั้นละคอนเลิกแล้วข้าพระพุทธเจ้าทั้งปวงเดิรเล่นในสวนบนหลังคาโรงครู่ ๑ แล้วขอบใจนายโปลิศแลผู้จัดการโรงลากลับโฮเต็ล

รุ่งขึ้นณวันเสาร์ เดือน ๖ แรม ๑๕ ค่ำ (วันที่ ๒๓ เม) เวลาเช้ารับพระราชทานอาหารแล้ว พวกคอมมิซชันเนอจัดการบ่ากมาพาข้าพระพุทธเจ้าทั้งปวงขึ้นรถไปที่เซ็นตรัลบ่ากเที่ยวดูทั่วไปในบ่ากนี้ เซ็นตรัลบ่ากนี้เปนบ่ากงามในเมืองนิวยอก เมื่อ ๒๕ ปีก่อนนี้มาแล้ว ที่นี้เปนบ่ารกอยู่ แลเปนที่ลุ่มไม่สอาด แลมีหินผาก้อนใหญ่ ๆ ไม่งามเลย แต่ภายหลังโดยฝีมือแลสติปัญญาของอินยินเนีย อาคิเต็ก แลช่างทำสวนอันงาม แลช่างตัดทางผ่าศิลาทั้งปวง ทำให้เปนที่งามสบายอย่างยิ่ง เปนที่ชาวอเมริกันชมกันมาก ผู้ใดได้ฟังสำนวนอเมริกันชมอันใดว่าวิเศษประเสริฐในโลกแล้ว ควรนึกว่าของสิ่งนั้นน่าดูอยู่เปนของควรดู แต่จะว่ายิ่งยวดในโลกนั้นก็ยากอยู่ เพราะของสิ่งเดียวกันดูยิ่งยวดใน

โลกหลายครั้งหลายหนแห่งนัก แลถึงอย่างไรก็ดีเซ็นตรัลปาร์กนี้ก็งามควรชมอยู่ เพราะใหญ่โตมากเปนที่แผ่นดิน ๘๔๓ เอเกอ โดยยาวแต่ถนนที่ ๕๙ ถึงถนนที่ ๑๑๐ แลด้านกว้างมีถนนอาเวนูที่ ๕ อยู่ด้านตวันออก อาเวนูที่ ๘ อยู่ด้านตวันตก มีสระใหญ่ทางลดเลี้ยวไปมีเรือใบเรือกรรเชียงไปมาเล่นในสระนี้ได้เปนอันมาก มีทั้งห่านแลหงส์ฝรั่งว่ายอยู่ในน้ำเปนอันมาก มีท่าขึ้นเปนทางถนนบ้าง ทางเดิรในสนามหญ้าเนินเขาบ้าง เดิรบนเขาศิลาปีนป่ายไปก็ได้ แลมีถ้ำขุดทลุไปหลายแยก มีท่อน้ำไหลลงมาเปนน้ำตกบนก้อนศิลา ริมขอบสระนั้นเปนถนนบ้าง ชาลาลาดลงมาบ้าง ปลูกหญ้าบ้าง ที่เปนก้อนศิลาลงมาจนถึงน้ำก็มี เปนที่สนุกสบายยิ่งนัก ต้นไม้ที่ปลูกนั้นที่ควรใช้ไม้สวนก็ใช้ไม้สวน ที่ทำเปนป่าครึ้มก็ปลูกไม้ป่าไม้เลื้อยไม้ดอกไม้ผลต่าง ๆ หลายอย่าง(หลาย)พรรณ ถนนนั้นมีทางขับรถทางม้าแลทางคนเดิรไม่ปะปนกัน ทางนั้นที่ตรงก็มี ที่ลดเลี้ยวไปในซอกเขาข้ามลำธารลอดไปถ้ำต่าง ๆ บ้าง ดูเหมือนไปในสวนบ้าง ดูเปนเข้าป่าใหญ่มีกระต่ายกระรอกวิ่งอยู่น่าเพลิดเพลินยิ่งนัก เวลาเย็นหญิงชายชาวเมืองมาประชุมกันเปนหลายพันดูเดิรล่ำไป ที่ขี่รถขับไปก็มี ที่ไปบนหลังม้าก็มี ดูครึกครื้นยิ่งนัก มีแตรเป่าอยู่กลางสวนด้วย บางคนก็ลงตีกรรเชียงเล่นเรือกัน แลเด็ก ๆ ก็ขี่รถไสแลรถเล็ก ๆ

เที่ยมด้วยเพะไปมาน่าสนุก มีที่ร่มใต้ต้นไม้แลที่แจ้งเปนสนามหญ้าใหญ่งามดี รวมทางรถเดิรในป่ากนี้กว้างตั้งแต่ ๕๔ ถึง ๖๐ ฟีตนั้น ยาวถึง ๙ ไมล์ ทางม้ากว้างประมาณ ๑๖ ฟีตนั้นกว่า ๕ ไมล์ ทางคนเดิรกว้างตั้งแต่ ๑๓ ฟีตถึง ๔๐ ฟีตนั้นรวมยาวกว่า ๒๘ ไมล์ มีตึกโรงเรือนต่าง ๆ ในป่ากนี้รวม ๓๐ หลัง มีที่คนนั่งได้กว่า ๑๐๐๐๐ คน อยู่ใต้ต้นไม้แลที่ต่าง ๆ ในที่ป่ากนี้ตั้งแต่เปิดมาได้ปลูกต้นไม้ลงกว่า ๕๐๐๐๐๐ ต้น แลต้นไม้เก่า ๆ ก็เปนไม้ใหญ่ไป ทำให้งามยิ่งนัก ยกที่ขังน้ำใหญ่เสียยังมีที่ซึ่งเปนน้ำอีกประมาณ ๔๓ เอเกอ แบ่งเปนสระน้ำใหญ่น้ำน้อย ๖ แห่ง มีตพานใหญ่ตพานน้อยข้ามบ้างตามควร ในป่ากนี้มีรูปสเตชูใหญ่น้อยต่าง ๆ คือริบเบินด์อาเลกแซนเดอแฮมินตอน พีตซ์กรีน ฮอลเลกฮัมโบลด์ตแมซซินี เว็บสเตอ เช็กสเปี่ย สกิลเลอ เซอวอลเตอสก็อตท์ มอส แลรูปอื่น ๆ อีกเปนอันมาก

เมื่อข้าพระพุทธเจ้าทั้งปวงไปถึงที่ เขาจึงพาไปที่ทางคนเดิรใหญ่ ให้ข้าพระพุทธเจ้าทั้งปวงลงจากรถเดิรไปในที่มอลล์นั้น เปนทางโบกซิเม็นต์ ฟินสอาดเต็ยนดีเปนที่งามในป่ากนี้ แล้วเดิรไปถึงที่สุดทางนี้มีบันไดลงไปในถ้ำ ไปออกที่ริมน้ำสระใหญ่ แลถ้าจะไม่เข้าในถ้ำจะเดิรไปทางบนก็ได้ เมื่อไปถึงริมสระใหญ่แล้ว ที่นั้นเปนลานใหญ่ ปลูกต้นไม้ที่มีใบแลดอกงามดี แลถนนซิเม็นต์กว้างใหญ่ แลน้ำพุใหญ่อยู่กลาง ก่อด้วยศิลาเหลื่องอยู่หน้าถ้ำ ที่เปนหลังคาโค้งเปนที่

พักรับพระราชทานอาหารต่าง ๆ ที่นั้นแล้ว พวกเจ้าพนักงานได้พาข้าพระพุทธเจ้าลงเรือกรรเชียงเที่ยวชมในสระใหญ่นั้น ตามทางลดเลี้ยวไป แล้วไปขึ้นที่ท่าริมเขาแห่ง ๑ เดินเข้าถ้ำย่อม ๆ ไปขึ้นบนสนามหญ้าใหญ่ ดูเด็ก ๆ ที่มาประชุมอยู่ที่นั้นร้องรำเต้นต่าง ๆ ตามฤดูเดือนเมษซึ่งเป็นที่เล่นกันสมมุติให้มีกวีนออฟเมร้องกันต่าง ๆ หลายหมู่หลายพวกมีเด็กเป็นอันมาก แล้วเขาพาไปดูที่เสาศิลาใหญ่ ซึ่งให้แก่เมืองนิวยอกโดยอิสไมล์ปาชา ซึ่งเป็นเกดีฟเก่าของเมืองอียิปต์ แล้วข้ามทะเลใหญ่มาโดย เลฟเตแนนต์คอมมานเดอกอรินช์ ทหารเรืออเมริกัน เอามาตั้งไว้ในบ้านนี้ มีเนินดินล้อมรอบปลูกหญ้า เสานี้เป็นของโบราณกว่า ๓๓๐๐ ปีมาแล้ว มีลายสลักเป็นของเก่ามาก มีผู้ได้สังเกตุอ่านคำที่จารึกนั้นมีความว่า สร้างขึ้นโดยคำสั่งของทอทเมสที่ ๓ ซึ่งเป็นพระเจ้าแผ่นดินมีอำนาจปราบปรามกษัตริย์ทั้งหลายในอียิปต์แต่ครั้งโน้น เสานี้สร้างขึ้น ๒ เสาด้วยกันในเมืองชื่อพระอาทิตย์เป็นเจ้า คือ ฮีลีโอโปลิศ โดยพระเจ้าแผ่นดินพระองค์นี้ แลครั้นพระเจ้าแผ่นดินพระองค์นั้นสวรรคตไปได้ประมาณ ๓๐๐ ปี มีพระเจ้าแผ่นดินอีกพระองค์หนึ่ง ทรงพระนามว่าราเมเสสที่ ๒ เป็นพระเจ้าแผ่นดินใหญ่เสมอด้วยพระองค์ก่อน ได้โปรดสั่งให้จารึกเสาศิลาทั้งแท่งนี้ตามที่ว่านั้น ครั้นเมื่อเมืองกรีกมีอำนาจไปในอียิปต์นี้ จึงได้

ย้ายเสาศิลาทั้ง ๒ นี้มาจากเมืองฮีลีโอโปลิศ มาไว้ที่เมืองอาเล็กแซนเดรีย ปักไว้ที่ริมท่าให้คนไปมาเห็นได้จนบัดนี้ เกดีฟเมืองอียิปต์จึงยกให้แก่เมืองนิวยอกเสา ๑ เมืองลอนดอน ๑ เปนของเก่าประหลาทดีด้วย

แล้วพวกเจ้าพนักงารพาข้าพระพุทธเจ้าทั้งปวงไปดูมิวเซียมในบ้ากนี้ ชื่อเมโตรโปล์แต็นมิวเซียม อยู่ด้านข้างพีฟท์อาเวนูตรงกับถนนที่ ๘๓ โดยยาว ๒๑๘ พีต กว้าง ๙๕ พีต ก่อด้วยอิฐแดงมีศิลาประดับเปนลวดลายต่าง ๆ อย่างโกทิกสไตล์ ในมิวเซียมนี้มีของที่เปนผีมือโบราณต่าง ๆ ชมกันด้วยคำว่า เปนของวิเศษในโลกอีก แลมีทั้งเครื่องถ้วยชามต่าง ๆ รูปภาพ รูปแกะสลักแลอาวุธต่าง ๆ เครื่องสลักไม้แลของอื่น ๆ เปนอันมาก มีทั้งเงินบาทเงินเหรียญของสยาม แลตราบุษปมาลาดวง ๑ ดิโปลมาเซ็นพระราชหัตถ์เลขา แลพระราชลัญจกรณบัง ๑ ด้วยของประหลาท ๆ เอามาแต่กรุงสยามมีหลายสิ่ง ครั้นดูในมิวเซียมนี้ทั่วแล้ว พวกเจ้าพนักงาร์กพาข้าพระพุทธเจ้าทั้งปวงไปดูที่ขังน้ำใช้ในเมืองเปนสระใหญ่สูงขึ้นไป สระนั้นขอบก่อด้วยศิลามั่นคง เปนที่ถึง ๑๐๒ เอเกอจุน้ำในนั้นได้ถึง ๑๐๐๐๐๐๐๐๐ แกลัน มีสพานเปนทางยาวข้ามไป แลมีโรงสูบน้ำอยู่ริมปากสระนั้น มีเครื่องจักรสูบน้ำเข้าไปในเมืองท่อทางน้ำเดรนั้น มีล้ำหุ้มอยู่ ในถ้ำนั้นคนลงไปได้ ข้าพระพุทธเจ้าทั้งปวงได้ลงไปเห็นท่อใหญ่ ๆ หลายท่อทอดไปแลมีที่เปิดน้ำปิดน้ำให้เดร

มากแลน้อย ถ้ามีเหตุเกิดเพลิงไหม้เปนต้นจึงเบิดมาก ปรกติก็เบิดแต่พอใช้การ แล้วข้าพระพุทธเจ้าทั้งปวงเดิรไปในถ้ำนั้นไปออกทางหนึ่ง ให้เอารถอ้อมมารับข้าพระพุทธเจ้าทั้งปวงขึ้นรถออกจากเซ็นตรัลป๋ากตัดไปริมน้ำ เที่ยวดูถนนป๋ากริมน้ำ ที่เรียกว่าริเวอไซด์ป๋าก อยู่ริมแม่น้ำฮุดสัน โดยยาวตั้งแต่ถนนที่ ๗๕ ถึงถนนที่ ๑๓๐ รวมยาวประมาณ ๓ ไมล์แต่แคบประมาณสัก ๕๐๐ ฟีต เปนที่ประมาณ ๑๗๘ เอเกอ เปนแต่ที่ขับรถแลเดิรเล่นดูวิวต่าง ๆ งามดี เพราะเปนที่สูงกว่าแม่น้ำมาก แต่ต้นไม้อะไรก็ไม่งามอะไรเปนของพึ่งทำขึ้นยังรกร้างอยู่มาก แลเวลานั้นแดดร้อนไม่สนุกอะไรเลย แลมีสนุกอื่นดูเสียด้วย คือมิสเตอรสมิทกงสุลนั่งง่วงโงกไปตลอดทางจนพวกคอมมิซชันเนอก็หัวเราะกันขึ้นทั้งนั้น รถผ่านป๋ากนี้ไปแล้วไปแวะที่บ้านท่านเยเนราลคอมมานเดอของป๋ากทั้งปวง ได้พบรู้จักกับภรรยาแลพวกพ้องของท่านแล้ว ท่านให้รับพระราชทานอาหารกลางวันที่นั้น ครั้นรับพระราชทานแล้วนั่งพูดเล่นต่าง ๆ อยู่ประมาณสักชั่วโมงหนึ่งแล้ว พวกเจ้าพนักงานทั้งปวงก็พาข้าพระพุทธเจ้าทั้งปวงขึ้นรถไปในเซ็นตรัลป๋ากอีก แวะไปดูมิวเซียมสัตว์แลแร่ต่าง ๆ ที่เปนแนชุรัลฮีสตอรี่มิวเซียม ซึ่งตั้งอยู่ในป๋ากในระหว่างถนนที่ ๗๗ แลที่ ๘๑ แลถนนอาเวนูที่ ๘ แลที่ ๙ ครั้นข้าพระพุทธเจ้าทั้งปวงไปถึงแล้ว เจ้าพนักงานพาข้าพระพุทธเจ้าทั้งปวงเที่ยวดูในมิวเซียมนั้น มีนกประหลาดต่าง ๆ ทั้งสัตว์สี่เท้าสัตว์ด้วงแมลงต่าง ๆ เปนอันมาก เปนของตายแล้ว เย็บแลใส่ยาเก็บไว้ทั้งสิ้น ทั้งศิลาแลแร่ต่าง ๆ เปน

เอนกประการ มิวเซียมนี้จัดเปน ๔ ชั้น ครั้นข้าพระพุทธเจ้าทั้งปวงขึ้นดูตลอดแล้วกลับลงมา แล้วพวกเจ้าพนักงารก็พาข้าพระพุทธเจ้าทั้งปวงไปขึ้นรถไฟ ที่เดิรบนสพานสูงในเมืองเรียกว่าเอลาเวเต็ดเรลโรด เปนของมีแต่ในเมืองนิวยอกตรงกันข้ามกับที่มีรถใต้ดิน คืออันเดอเกราน์เรลเว ในเมืองลอนดอนนั้นรถไฟนี้มีหลายทาง ๆ นั้นอยู่บนสพานสูงประมาณรถบัสขนาดสูงที่มีคนนั่งบนหลังคาลอดไปมาได้ โดยสดวกเปนอย่างต่ำนอก ๆ เมืองออกไป บางที่สูงกว่า ๖๐ ฟีต สพานนั้นเสาแลเครื่องทั้งปวงเปนเหล็กทั้งสิ้น ดูโปร่งไม่เทอะทะแลมั่นคงแขงแรงด้วย ไม่เปนที่น่ากลัวอันตรายเลย ทางไปทางหนึ่ง มาทาง ๑ บางที่สพานติดกัน บางที่แยกไปคนละต่างหาก ใต้สพานลงมารถม้าลอดไปมาได้ โดยสดวก ที่สเตชั่นนั้นอยู่ ๒ ทางมีบันไดขึ้นไปมีที่นั่งรอรถแลที่ขายหนังสือพร้อม รถที่เดิรนั้นตัวรถเครื่องจักรเปนรถขนาดเล็กลากรถพ่วง ๓ รถเท่านั้น ไปมาอยู่ใน ๕ มินิต รถ ๑ เสมอ ทางเข้าในเมืองมีหลายทางต่อรวมกันทุกทาง รถเดิรบนสพานนี้เปนของประหลาทน่าชมอยู่ ดีกว่ารถใต้ดินในเมืองลอนดอนอย่าง ๑ แต่เพียงไม่เหม็นกลิ่นควันแลสติม แต่ดูไม่ใครไว้ใจเหมือนรถใต้ดิน แลเขาติกันอีกอย่างหนึ่งว่า รถนั้นมักสูงพอเสมอชั้นที่ ๓ ของเรือนริมทางนั้น มักเห็นเข้าไปในห้องนอนของผู้ที่มีบ้านอยู่ริมทางรถไฟนั้น ครั้นเมื่อข้าพระพุทธเจ้าทั้งปวงไปถึงสเตชั่นที่ถนนที่ ๘๑ ขึ้นไปบนสเตชั่นเจ้า

พนักงารที่นำไปนั้น ได้ซื้อติกเก็ต วิธีเก็บติกเก็ตไม่เหมือนธรรมเนียมอังกฤษ คือใครจะไปเพียงไรไกลใกล้ไม่ว่าซื้อติกเก็ต ๒๕ เซ็นต์หมดเสมอกัน แล้วติกเก็ตนั้นไม่ต้องถือไปกับตัว ด้วยเวลาจะเข้าไปคอยรถนั้นมีหีบแก้ววางอยู่ใบ ๑ เอาติกเก็ตทิ้งลงในหีบแก้วแล้ว ผู้เฝ้าประตูก็ปล่อยให้ไป แล้วก็ขึ้นรถไปเพียงใดได้หมด แลรถก็ไม่แบ่งเปนชั้นที่ ๑-๒-๓ นั่งปนกันไปหมด ครั้นลงในรถไฟไปถึงสเตชั่นที่ถนนที่ ๑๓๕ ลงจากรถไฟที่นั่น รถม้าไปคอยรับอยู่ที่นั่น ขึ้นรถม้าไปถึงสนามคล์ ซึ่งดูหัดโปลิศนั้น เอารถเข้าไปในสนามไปจอดที่หน้าประรำข้าพระพุทธเจ้าทั้งปวงขึ้นบนประรำชั้นสูง ซึ่งเขาจัดไว้นั้น ดูพวกเล่นเบสบอล เล่นกันเปนวันนัดวันนี้ แต่ไม่ใคร่จะเข้าใจวิธีเล่นนัก ดูอยู่ประมาณชั่วโมง ๑ กลับมาขึ้นรถออกจากสนามนั้นไปเข้าในเซ็นตรัลปาก อีก ไปหยุดรถริมทางรออยู่ครู่ ๑ มีรถอย่างเทียมม้า ๔ ขับเปนแถวกันไปเปนอันมากประมาณ ๒๐ รถเพราะในฤดูร้อนวันเสาร์มีพวกขับรถเทียม ๔ ม้าขับในปากนี้เสมอ บนรถนั้นมีชายแลหญิงแต่งตัวประกวดกัน พวกหญิงแต่งขาวประดับประดาด้วยดอกไม้เปนอันมาก เวลาเมื่อพวกรถ ๔ ม้าจะมานั้น พวกเจ้าพนักงานที่เฝ้าสวนไล่ไม่ให้รถเดรทางนั้น ครั้นรถเทียม ๔ ม้าไปหมดแล้ว ก็กลับมาโฮเต็ล เวลาค่ำดินเนอแล้วไม่มีการอันใด เปนแต่มิสเตอแฮฟฟามายยาเล่พลุรามาหาอีกแต่ไม่พบใคร

รุ่งขึ้นณวันอาทิตย์ เดือน ๗ ขึ้น ๑ ค่ำ (วันที่ ๒๕ เม) ไม่มีการอะไร เขียนหนังสือไปแจ้งข้อราชการในกรุงลอนดอน แลกรุงปารีส ทั้ง ๒ ลิเกชั่น เวลาบ่ายได้รับพระราชทานไปขับรถเล่นในเซ็นตรัลปาก ค่ำไม่มีการอันใด

รุ่งขึ้นณวันจันทร์ เดือน ๗ ขึ้น ๒ ค่ำ (วันที่ ๒๖ เม) เวลาเช้ารับพระราชทานอาหารแล้ว ได้รับพระราชทานไปที่ห้างติฟฟนี่ อยู่ที่ยูเนี่ยนสแควเปนห้างขายเครื่องเพ็ชร์พลอยทองคำเงินต่าง ๆ เปนห้างใหญ่ในเมืองนี้ได้ดูซื้อของต่าง ๆ บ้างเล็กน้อยแล้วกลับมาโฮเต็ล เวลาบ่ายรับพระราชทานอาหารแล้ว มิสเตอรไวก์ซึ่งเปนแอเตเชอังกฤษได้พาข้าพระพุทธเจ้าทั้งปวงไปที่โรงเจียรไนเพ็ชร์ เปนของมิสเตอรอาลเบิตใบฟอส ซึ่งเปนเพื่อนสูงกับมิสเตอไวก์อยู่ที่ถนนวอตเตอสตรีต พบมิสเตอใบฟอสที่นั่น มิสเตอไวก์นำให้รู้จักกันกับพวกข้าพระพุทธเจ้า แล้วมิสเตอใบฟอสได้นำข้าพระพุทธเจ้าทั้งปวงดูการเจียรไนเพ็ชร์ตั้งแต่เอาเพ็ชร์ที่ยังไม่ได้เจียรไนมาเจียรไนถูกันด้วยเพ็ชร์ ๒ เม็ดเอาผึ้งในซิเม็นต์หุ้มปลายไม้ เพ็ชร์ต่อเพ็ชร์ถูกันจนเปนเหลี่ยม ตามแต่จะพลิกไป แล้วเอาเพ็ชร์ที่เจียรไนเหลี่ยมแล้วนั้นมาผึ้งในตะกั่ว มีเครื่องจักร์หมุนแผ่นเหล็กกลมซึ่งขัดเกลี้ยงดีนั้น แผ่นเหล็กนั้นหมุนสกันละ ๘ รอบ เอากากเพ็ชร์ที่ถูกันร่วงนั้นมาประสมน้ำมัน ทาบนแผ่นเหล็กนั้นแล้ว เอาเพ็ชร์ที่ติดกับตะกั่วกันวางบนแผ่นเหล็กพาดไว้ ให้แผ่นเหล็กหมุนขัดเพ็ชร์นั้นจนขึ้นเงาดี การซึ่งต้องซื้อเพ็ชร์ที่ยังไม่ได้เจียรไนมาเจียรไนเอานั้น เพราะเพ็ชร์ที่เจียรไนแล้วเอาเข้าในเมืองอเมริกาต้องเสียภาษีแรงนัก จึงต้องใช้เจียรไนเอา ครั้นดูทั่วแล้วขอบใจเจ้าของโรงแล้วลามาโฮเต็ลเวลาบ่าย ๕ โมงเศษ ข้าพระพุทธเจ้าทั้งปวงสรวมเสื้อฟร็อกโกตขึ้นรถไปที่บ้านมิสซิสบอตตา ซึ่งเปนเจ้าของบ้านที่มิสซิสเลียนโนเว็นส์อาศรัยอยู่นั้น

เพราะมิส์ซิส์บอตตา แลมิส์ซิส์เลี่ยน โนเว็นซ์ ได้เชิญข้าพระพุทธเจ้าทั้งปวงไว้ขอให้ไปประชุมในวันนี้ ครั้นไปถึงที่บ้านนั้น มิส์เตอเซส์บอตตากับมิส์ซิส์เลี่ยน โนเว็นส์ได้รับรองข้าพระพุทธเจ้าทั้งปวง พาไปยืนเรียง กันใน ห้อง ดรออิงรูม นำ หญิง ชายที่มาประชุมนั้นเรียงกันมาคำนับให้รู้จักเปนอันมาก ยืนรับอยู่ประมาณชั่วโมงหนึ่ง พอหมดคนแล้วพูดจาปราไสยอยู่อีกครู่ ๑ แล้วลากลับมาโฮเต็ล เวลาค่ำรับพระราชทานอาหารแล้ว ข้าพระพุทธเจ้าทั้งปวงได้รับพระราชทานไปดูละคอนที่โรงชื่อคาซีโนอีก เพราะครั้งก่อนไปดูเปนการเชาเชิญไปครั้งนี้จึงได้ซื้อติกเก็ตไปดูเล่ย ครั้นละคอนเลิกแล้วเที่ยวเดิรเล่นแล้วกลับมาโฮเต็ล

รุ่งขึ้นณวันอังคาร เดือน ๗ ขึ้น ๓ ค่ำ (วันที่ ๒๗ เม) เวลาเช้ารับพระราชทานอาหารแล้ว พวกออดเดอแมนเมืองนิวเยอส์มาเฝ้าท่านราชทูตเอาแอ็ดเดรส์มาอ่านแส่ดงความยินดีที่ราชทูตสยามได้มา แลกล่าวถึงการค้าขายแลทางพระราชไมตรีกรุงสยามกับกรุงอเมริกาเปนต้น แลขอเชิญทูตไปเยี่ยมเมืองเขาด้วย ท่านราชทูตทรงตอบชอบใจแลแส่ดงความยินดีที่ได้เชื้อเชิญแลอื่น ๆ แต่รับไปไม่ได้ ด้วยไม่มีเวลา แล้วพูดจากันอีกครู่ ๑ ก็ลากลับไป เวลาเช้า ๕ โมงเศศ ข้าพระพุทธเจ้าทั้งปวงได้รับพระราชทานไปถ่ายรูปพร้อมกันที่ช่างถ่ายรูปชื่อส์โรน์ ได้รับพระราชทานถ่ายเต็มยศยูนิฟอร์มแล้วกลับมาโฮเต็ล รับพระราชทานอาหารกลางวันแล้ว เวลาบ่ายพวกแฟมลี่เดอฟริซ เปนพี่น้องของภรรยามิส์เตอใบฟอส์ช่างเจียรไนเพ็ชร์นั้นมาหา ข้าพระพุทธเจ้าทั้งปวงที่โฮเต็ล เวลาค่ำรับพระราชทานอาหารแล้วไม่มีการอะไร

รุ่งขึ้นณวันพุธเดือน ๗ ขึ้น ๔ ค่ำ (วันที่ ๒๘ เม) เวลาเช้ารับพระราชทานอาหารแล้ว พวกออลเดอแมนเมืองบอสตันมาเฝ้าท่านราชทูตมีแอ็ดเดร็สมาอ่านด้วย ๔ คนด้วยกัน แสดงความยินดีในชื่อของราษฎรชาวเมืองนั้น ที่ได้ทราบว่าทูตสยามมาแลขอเชิญไปเยี่ยมบ้านเมืองในชื่อท่านแมย์เมืองบอสตัน ท่านราชทูตทรงตอบยินดีขอบใจ แลทรงรับจะเสด็จไปแต่จะไปถึงวันใดจะบอกเวลาไปภายหลัง พูดจากันครู่ ๑ แล้วลาไปเวลาเที่ยงเสด็จข้าพระพุทธเจ้าทั้งปวงได้ไปที่ห้างติฟพ์ที่ร้านขายเครื่องทองอีก อยู่จน เวลา บ่าย โมง เสด กลับ มา โฮเต็ล รับ พระราชทาน อาหาร กลางวัน แล้วได้รับพระราชทานไปดูม้าในที่เขาประชันกันที่โรงริม โฮเต็ลนี้ มีม้ามาประชันกันหลายอย่าง คือม้าขี่ ม้าเทียมรถเดี่ยววิ่งงาม วิ่งเร็ว เทียมคู่ แลเทียม ๒ ตัวเรียงกัน เทียม ๔ แลม้าอย่างโตสำหรับบันทุกของแลลากเกวียน ม้าที่ใช้หัดเทียมเครื่องดับเพลิงแลอื่น ๆ หลายอย่างมีรางวัลเปนชั้นที่ ๑-๒-๓ ดูอยู่ประมาณชั่วโมงหนึ่งกลับมาโฮเต็ล เวลาค่ำรับพระราชทานอาหารแล้วไม่มีการอันใด

รุ่งณวันขึ้นณวันพฤหัสเดือน ๗ ขึ้น ๕ ค่ำ (วันที่ ๒๙ เม) เวลาเช้ารับพระราชทานอาหารแล้ว ข้าพระพุทธเจ้าทั้งปวงพร้อมกันขึ้นรถออกจากโฮเต็ลไปถึง ท่าเรือที่ ถนนที่ ๒๒ ลงในเรือกลไฟเปนเรือจ้างชื่ออาลเบอน์ สำหรับไปเมืองอาลเบอน์ เรือนี้เปนเรือจ้างขนาดใหญ่จักร์ข้าง ๒ ปล่องมีที่คนโดยสารหลายชั้น มีห้องเล็กๆสำหรับเสียเงินเพิ่มเติมแล้วมีห้องเล็กอยู่หาไม่ต้องรวมกันในห้องใหญ่ ในห้องเรือนี้ตกแต่งงามเปนไม้ลายบีดทอง

สอาดดี แลกว้างขวางรูปอย่างเรืออเมริกันซึ่งเรียกกันว่ารูปเต่า ออกเรือจากท่าแล่นไปตามลำแม่น้ำฮุดสัน ไปดูตามชายฝั่งริมแม่น้ำนี้งดงามยิ่งนัก มีเขาแลที่เตี้ยนที่มีต้นไม้เปนระยะกันไปน่าชมที่สุด เรือแล่นมาหยุดเปนระยะ ๆ ไป เรือนี้ว่าเปนเรือเร็วที่สุด (ในโลก) ด้วยแม่น้ำนี้น้ำเชี่ยวด้วยเรือแล่นไปได้ เห็นบ้านเมืองแลหมู่บ้านโฮเต็ลแลที่อยู่พลเมืองตามริมฝั่งเปนระยะไป ตั้งแต่เรือแรกออกเห็นเมืองนิวเยอลี่แลโฮโบเกนใต้ด้านเหนือเมืองนิวยอกด้านใต้ข้างขวาเปนที่มีตึกเรือนโรงร้านแลอยู่เรือตลอดไป แล้วในฝั่งซ้ายนั้นเห็นเมืองปาลิเสดส์แต่ไกลเมืองนี้มีเขาเปนเชื่อนริมตลิ่งชันสูงขึ้นไปประมาณ ๓๐๐ ถึง ๕๐๐ ฟีต แลฝั่งขวาก็ชันตลอดไปจนถึงที่แม่น้ำกว้างใหญ่ ที่ตำบลนั้นเรียกว่าแตบเปนซี่ไกลจากเมืองนิวยอก ๒๐ ไมล์ แล้วไปที่กว้างไปจนถึงตำบลเรียกว่าอ่าวฮาเวอส์ตรอไกลจากนิวยอก ๓๖ ไมล์ ศิลาริมตลิ่งแถบนี้งามเปนก้อนใหญ่น้อยแลดูเปนถ้ำห้วยธารต่าง ๆ ที่ซึ่งควรชมในฝั่งตวันออกนั้นคือที่มันหัตตันวิลลี่อยู่ในเขตเมืองนิวยอก ที่นี่มีโรงรักษาคนเสียจริตใหญ่อยู่บนเนินเขา แลต่อไปคาเมนส์วิลลี่มีโรงรักษาคนไข้แลหูหนวกเปนตึกใหญ่ ต่อไปข้างเหนือถึงบ้อมชื่อฟอดวอชชิงตันอยู่บนเนินตลิ่งชัน ต่อไปถึงเมืองชื่อยองเกอส์เปนเมืองใหญ่มีพลเมืองมาก เปนคนทำงานในเมืองนิวยอยเปนพื้น แล้วถึงหมู่บ้านชื่อแตบแปนซึ่งเปนที่รบกับอังกฤษครั้งก่อน แล้วถึงเมืองแนกตรงกับเมืองตาร์เตาน์ข้ามเมืองละฝั่งเหนือขึ้นไปถึงซิงซิงอยู่ฝั่งตวันออกบนเนินเขาริมแหลมใหญ่ชื่อโครตน เปน

เหลมยาวขวางแม่น้ำออกมา ดูทางน้ำตรงนี้งามยิ่งนัก แลเหลมนั้นดูศิลาก็งามดี ที่ริมน้ำมีคุกขังนักโทษใหญ่เปนที่ถึง ๑๓๐ เอเกอตรง เมืองชิงชิงข้าม มีเมืองชื่อร็อกแลนด์ ที่นี้ในเข้าไปมีทเลศาบย่อม ๆ อยู่บนเนินเขาสูง เปนที่ซึ่งเมืองนิวยอกเอาน้ำแชงมาจากที่นี้ประมาณถึงปีละ ๒๐๐๐๐ ตัน ที่ตำบลเหลมโครตนนั้นมีส่วนองุ่นอยู่ริมปากแม่น้ำโครตน ซึ่งเปนแม่น้ำที่เอาน้ำไปใช้ในเมืองนิวยอกถึงวันละ ๒๐๐๐๐๐๐ แกลัน เรือแล่นออกที่กว้างชื่อเฮเวอสตรอเบนั้น แล้วถึงที่แหลมชื่อสโตนีปอยนต์เปนที่มีศิลางามดี เรือแล่นขึ้นไปอีก ๓ ไมล์ถึงแหลมชื่อคอลต์เวลส์แลนดิง เปนเนินเขาสูงขึ้นไป แต่นี้ไปแม่น้ำแคบเข้า ตรงแหลมนี้ข้ามมีเมืองชื่อบีลล์คิลล์เปนเมืองน้อยแต่งามดี เพราะอยู่ตรงทางแม่น้ำเลี้ยวหักไปข้างซ้ายน้ำก่นี้แรง เพราะแม่น้ำแคบเข้า แต่เลี้ยวนี้ไปถึงเลี้ยวหน้าเร็ยกว่าฮอสเรสที่แข่งม้า เปนศิลาทั้ง ๒ ข้าง ตรงปลายแหลมบนมีเขาชื่อแอน โตนี่ส์ โนสสูงกว่า ๑๘๐๐ พีศ ทางรถไฟที่เดิรริมฝั่งน้ำนั้นต้องลอดอุโมงไปใต้เขานี้ แม่น้ำแต่นี้ไปเลี้ยวตัดตรงไปด้านเหนืออีก พอแลเห็นที่ตำบลเวสต์ปอยนต์ แต่เมื่อก่อนจะถึงนั้นผ่านที่ตำบลชื่อคอส์เซนต์แลนดิง ซึ่งมีโฮเต็ลชื่อคอส์เซนโฮเต็ล เปนที่โฮเต็ลใหญ่งาม อยู่บนเนินเขาดูแม่น้ำได้ไกล ไปอีกไมล์ ๑ ก็ถึงที่เวสต์ปอยนต์ ไกลจากเมืองนิวยอก ๕๑ ไมล์ ที่นี้มีโรงเรียนทหารใหญ่ เพราะเปนที่สบายโรงเรียนทหารนี้สร้างขึ้นเมื่อปี ๑๘๑๒ ครั้นเมื่อเรือถึงจอดเทียบฝั่งแล้ว ข้าพระพุทธเจ้าทั้งปวงขึ้นจากเรือนั้น ขึ้นรถจ้างหลัง ๑ ขึ้นไป

บนเนินเขาตามทางไปได้ประมาณครึ่งทางพบรถ ลงมารถหนึ่งมีออฟพีศเซอร์ทหารแต่งยูนิฟอร์มมาในรถนั้น ครั้นเมื่อสวนกันเขาก็ลงจากรถมาหาข้าพระพุทธเจ้าทั้งปวง แจ้งความว่าท่านเยเนราล พึ่งได้ทราบโดยโทรเลขจากเมืองนิวยอกว่า พวกไทยมาจึงจัดให้เขาลงมารับ แล้วก็ขับรถเลยไปถึงที่สนามหัดทหารใหญ่ ออฟพีศเซอรผู้นั้นบอกให้รอรถที่นั่น ในสนามนั้นมีทหารคอยรับอยู่แถว ๑ กับปืนใหญ่หกกระบอก ครั้นเมื่อรถข้าพระพุทธเจ้าทั้งปวงไปหยุดที่นั่น ทหารทั้งปวงคำนับแล้วยิงปืนใหญ่สลุต ๒๔ นัด ความจริงนั้นจะสลุต ๒๑ นัด แต่ปืน ๖ กระบอกยิงเลยไป สามกระบอกจึงเปน ๒๔ นัด ครั้นสลุตแล้วออฟพีศเซอผู้นั้นจึงนำข้าพระพุทธเจ้าทั้งปวงไปหาท่านเยเนราลผู้บังคับการทหารที่ตำบลนั้น ได้พบท่านที่ตึกที่อยู่ของท่าน พูดจาปราศัยกันครู่ ๑ แล้วท่านพาข้าพระพุทธเจ้าทั้งปวงเที่ยวดูในจังหวัดที่เรียนทหารนั้น มีโรงทหารอยู่ โรงเรียนที่ทำอาวุธแลอื่น ๆ หลายหลัง มีทั้งสนามหัดใหญ่กว้างด้วย ที่นี่เปนที่สบายแลงามที่สุดในแม่น้ำนี้เพราะเปนที่แหลมออกไป มีน้ำ ๓ ด้านแลดูลิ่งเปนเชิงเขาสูงทั้งสองฟากงามยิ่งนัก ทางน้ำดูไปตามลำแม่น้ำทั้งข้างล่างแลข้างบนงามยิ่งนัก แลริมตลิ่งเปนเขาทำให้งามมากขึ้นด้วย แลโรงทหารแลสนามหัดทำให้งามขึ้นอีก จึงดูงามยิ่งนัก เด็กนักเรียนทหารที่เปนคเด็ดมีประมาณใน ๒๕๐ เสมอ การที่เด็กจะเข้าเปนคเด็ดนั้น คองเกรส์แลเปรสิเด็นต์ของยูไนเต็ดสเตศส์จัดมาดีสตริกต์ละคน พวกนักเรียนเหล่านี้ได้มีการไล่วิชาในเดือนยูนทุกปี เมื่อมีสติปัญญาความรู้สมควรจึงยอม

ให้เข้าเปนคเด็ดมีย์ในทหารต่ำกว่าส์กันต์เล็ฟเตอแนนต์ลงมา การเล่าเรียนนั้นเปนวิชาสำหรับทหารอย่างเลอียดเปนต้นว่า วิชาเลขแมทธมาติกแลกระบวรตั้งทัพ แลที่ไชยภูมิซึ่งจะตั้งทัพเปนต้น มีการฝึกหัดตั้งทัพในเดือนยุไลแลออคัดต์เสมอทุกปี ทางตั้งแต่ท่าน้ำขึ้นมาจนถึงโรงเรียนนั้น ตัดขึ้นมาบนภูเขา ที่ซึ่งตั้งโรงเรียนอยู่นั้น สูงกว่าน้ำ ๑๕๐ พีต จึงดูวิวในแม่น้ำได้ดี บนยอดเขานี้ด้านใต้เปนโรงเรียนใหญ่ แลด้านตวันตกเปนที่อยู่ออฟพีศเซอผู้บัญชาการ ตัวเนินยอดเขานั้นเปนสนามหัดคเด็ด มีทั้งมิวเซียมไว้อาวุธต่าง ๆ มีอาวุธประหลาทควรดูหลายอย่าง ที่ริมท่าเรือไฟนั้นมีโรงหัดม้าเปนที่สำหรับพวกคเด็ดหัดขี่ม้าในเวลา ๕ โมงเช้าถึงบ่ายโมง

ท่านเยเนราลนำข้าพระพุทธเจ้าทั้งปวงเที่ยวดูที่ต่าง ๆ เหล่านี้คือที่ ๑ เข้าไปดูในมิวเซียมอาวุธต่าง ๆ ตั้งแต่ของโบราณชนิดที่ใช้อยู่ทุกวันนี้ แลในมิวเซียมนั้นเปนที่คเด็ดหัดเขียนแผนที่แลเขียนรูปต่าง ๆ ทั้งมีที่เล่นชิงช้าเครื่องบำรุงกำลังทั้งปวงด้วย แล้วท่านพามาดูโรงทหารซึ่งเปนที่อยู่ของคเด็ดทั้งปวงอยู่ห้องละสองคนผลัดกัน รับผิดรับชอบในห้องของตนที่จะไม่ให้เปื่อนเปรอะแลรกเดือนละคน ที่มีวิชาดีก็ได้เปนออฟพีศเซอมีห้องโตขึ้น แล้วท่านพาออกมาที่สนามหลังโรงดูพวกคเด็ดตั้งแถวไปรับพระราชทานอาหารกลางวัน ครั้นแถวพวกคเด็ดไปแล้วข้าพระพุทธเจ้าทั้งปวงกับทั้งท่านเยเนราลก็ตามไปที่โรงเลี้ยงพวกคเด็ด เวลานั้นพวก

คเด็ดรับพระราชทานอาหารอยู่ พอข้าพระพุทธเจ้าทั้งปวงเข้าไป ออฟพีศเซอซึ่งกำกับอยู่ในนั้นก็บอก คเด็ดทั้งปวงก็วางช่อมมืดนิ่งอยู่ทุกคน ข้าพระพุทธเจ้าทั้งปวงเบิดหมวกเดิรผ่านเข้าไปในห้องใน ดูที่ทำอาหารแลครัวใหญ่ แล้วกลับออกมาแล้วขึ้นรถลาท่านเยเนราลไปรับพระราชทานอาหารที่แคลนสตอนโฮเต็ล อยู่ในตำบลเวสต์ปอยนต์นี้ โฮเต็ลนี้เปนโฮเตลเบิดแต่ฤดูร้อน เพราะเปนฤดูคนไปเที่ยวที่ตำบลนั้นมาก ฤดูหนาวที่นี้หนาวจัดจึงบีดโฮเต็ลเสีย เพราะไม่มีผู้ใดมา ครั้นรับพระราชทานอาหารเล้ว ข้าพระพุทธเจ้าทั้งปวงขึ้นรถไปที่บ้านของท่านเยเนราลอยู่ด้านเหนือแห่งสนามหัดใหญ่นั้น บ้านนี้เปนบ้านย่อม ๆ แต่ดูเปนสุขสบายดี ท่านเยเนราลแลครอบครัวอยู่ที่ตำบลนี้เสมอ จึงได้สร้างบ้านไว้ ได้พบกับท่านเยเนราลอิกคราว ๑ ท่านแต่งเต็มยศคอยรับอยู่ แล้วข้าพระพุทธเจ้าทั้งปวงออกไปที่สนามหัด มีพวกคเด็ดแถวหนึ่งมาหัดเพลงอาวุธแลเดิรแถวคำนับ แลท่านเยเนราลพาข้าพระพุทธเจ้าทั้งปวงผ่านแถวเวลาคำนับ แล้วพักทหารคราว ๑ ท่านเยเนราลแลออฟพีศเซอทั้งปวงก็พาข้าพระพุทธเจ้าเข้ามาในบ้านท่านเยเนราล ๆ ได้เลี้ยงขนมปังน้ำองุ่น แลบุหรี่ ตามสมควรแล้ว ท่านเชิญให้ออกมานั่งที่เฉลียงบ้านท่าน ดูทหารหัดเข้าแถวเดิรเปนกระบวรอิกจนเวลาจวนบ่าย ๕ โมงได้เวลา ข้าพระพุทธเจ้าทั้งปวงขอบใจท่านเยเนราลแลออฟพีศเซอทั้งปวงลาขึ้นรถกลับลงมาจากเนิรเขา เดิมคิดกันว่าจะกลับทางรถไฟ แต่คนที่ขับรถเข้าใจว่าจะกลับทางเรือก็พาเลยสเตชั่นรถไฟไปจะไปจอดที่ท่าเรือ จึง

บอกให้กลับรถมาจอดที่สเตชั่นรถไฟ เวลาเมื่อกลับรถอยู่นั้นถนนแคบ รถกลับชิดนัก คานรถหัก ม้าคู่ที่เทียมนั้นตื่นพารถวิ่งไปแต่สายทามเท่านั้น คานไม่มีรถเซไปเซมาน่ากลัวที่สุด ต่อไปถึงทางขึ้นเนินเขา คนขับรถจึงได้ชักม้าหยุดได้ พอหยุดคานที่หักก็แทงต้นขาม้าตัวหนึ่ง ลึกประมาณเกือบคืบ ข้าพระพุทธเจ้าทั้งปวงรีบลงจากรถได้ เดชะพระบารมีปกเกล้า ป้องกันอยู่ ข้าพระพุทธเจ้าทั้งปวงจึงมิได้มีอันตราย เวลาที่ม้ายังวิ่งอยู่นั้นเป็นที่น่ากลัวหลายอย่าง ถ้ารถขวางไปก็อาจจะล่มได้ ทางนั้นก็สูงแลใกล้แม่น้ำชิดที่เดียว ด้าน ๑ ก็เป็นเขาถ้าล้มลงด้านใดด้านหนึ่งก็เป็นที่น่ากลัวอันตรายยิ่งนัก เป็นด้วยเดชะพระบาระมีปกเกล้า ที่สุดจึงไม่มีอันตราย แต่ม้านั้นโลหิตออกมากน่ากลัวจะไม่รอด ครั้นเรียบร้อยกันแล้วข้าพระพุทธเจ้าทั้งปวงก็มารอรถไฟที่สเตชั่น ถึงเวลารถไฟมาถึงสเตชั่น ข้าพระพุทเจ้าทั้งปวงขึ้นบนรถไฟออกจากตำบลเวล์ตป้อยน์ตมาทางฝั่งตวันตกไปตามทางริมแม่น้ำข้ามสพานเข้าถ้ำหลายตำบล มาจนถึงเมืองนิวเยอล์ ข้าพระพุทธเจ้าทั้งปวงก็ลงจากรถไฟ ลงไปเรือกลไฟรับจ้างข้ามส่งคนมาขึ้นที่ท่าถนนที่ ๔๒ ขึ้นรถไฟเอดเวเด็ดเรลโรดมาถึงสเตชั่นถนนที่ ๒๓ ลงมาจากรถไฟมาถึงโฮเต็ลเวลา ๔ ทุ่มเสดรับพระราชทานอาหารแล้ว ไม่มีการอันใด

รุ่งขึ้นณวันศุกร์เดือน ๗ ขึ้น ๖ ค่ำ (วันที่ ๓๐ เม) เป็นวันดิกกอเรชันเดคือเป็นวันที่นับมาแต่เมื่อครั้งรบกับพวกขบถในปี ๑๘๖๕ คนตายเป็นอันมาก ครั้นในเดือนเมวันที่ ๓๐ นี้เป็นวันที่ได้นำศพทหารทั้งปวงมาฝังไว้ ครั้น

ถึงวันนั้นบ้านใดก็มีการเห่ทหารทั้งปวง นำพวงดอกไม้แลต้นไม้ไปประดับประดาที่ฝังศพนั้น

อนึ่งท่านเปรสิเด็นต์ได้มาแต่กรุงวอชชิงตัน มาอยู่ที่พีฟทอาเวนุโฮเต็ล ซึ่งข้าพระพุทธเจ้าอยู่นั้น ตั้งแต่เวลาค่ำนี้ เพราะฉนั้นตั้งแต่ข้าพระพุทธเจ้ามาถึงประเทศอเมริกานี้เมื่อไปอยู่ที่อาลิงตันโฮเต็ล ๆ นั้นก็ชักธงช้างสยามบนเสายอดโฮเต็ล ครั้นมาอยู่ที่พีฟทอาเวนุโฮเต็ลนี้ก็ชักธงช้างเสมอจนเวลาวันนี้ เปนวันที่ข้าพระพุทธเจ้าจะออกไปด้วย แลพอสบที่ท่านเปรสิเด็นต์มา แลเปนวันดิกกอเรชันเดด้วยจึงลดธงช้างลงเสีย ชักธงอเมริกันบนเสายอดโฮเต็ล ในเวลาวันนี้ในเมืองนิวยอกประดับประดาชักธงต่าง ๆ เปนอันมาก ห้างแลตึกร้านที่ค้าขายก็ปิดทั้งสิ้น

เวลาเช้า ๓ โมงเศษข้าพระพุทธเจ้าทั้งปวงรับพระราชทานอาหารแล้วแต่งตัวสวมเสื้อฟร็อกโก๊ตตามธรรมเนียม เพราะเจ้าพนักงานได้เชิญไว้ ครั้นจวนเวลาข้าพระพุทธเจ้าทั้งปวงก็ลงไปที่หน้าโฮเต็ล ซึ่งเขาจัดเปนประรำปูลาดด้วยผ้าแดงเปนอันมาก เจ้าพนักงานได้รับรองพาขึ้นไปยืนบนประรำนั้น รออยู่ประมาณ ๑๕ มินิต พอกระบวรเห่ทหารสวมเสื้อขาวหมวกขนโตเปนกระบวรเห่ ท่านเปรสิเด็นต์เองนั่งมากับท่านแมย์เมืองนิวยอกรถหนึ่ง แลพวกแคบิเน็ตแลคนราชการต่าง ๆ ตามมารถละ ๒ คน รถท่านเปรสิเด็นต์นั้น เปนรถโบรมตามธรรมดา แต่เทียมม้า ๔ นอกนั้นเทียม ๒ ทหารเห่หน้าท่านเปรสิเด็นต์ แตรวง ๑ ทหารประมาณ

๑๐๐ เท่านั้น แลมีทหารเก่าสรวมเสื้อยาวคล้ายฟร็อกโก๊ตแต่ดุมทองสรวมหมวกอย่างมาลาพันเชือกทองเดิรตาม ๒ แถว ประมาณแถวละ ๕๐ คนมือเปล่าหาได้ถืออันใดไม่ ท่านเปรสิเด็นต์นั้นว่าทั้งตลอดปี มีเวลาที่ได้มีทหารแห่แต่วันเดียวเท่านั้น นอกนั้นจะไปแห่งใดก็อย่างคนธรรมดาไม่มีทหารไปด้วยจนสักคน ๑

ครั้นกระบวรท่านเปรสิเด็นต์มาถึงประรำนั้น คนทั้งปวงเบิดหมวกแลตบมือร้องฮูราเปนอันมาก ท่านเปรสิเด็นต์กับท่านแมย์แลท่านทั้งปวงลงจากรถขึ้นบนประรำนั้น ได้จับมือกับพวกข้าพระพุทธเจ้าทั้งปวงด้วย แลท่านแมย์นิวยอกได้เชิญท่านราชทูตแดเค่นซิดเดอไปยืนที่มุขยื่นออกไป หลังท่านเปรสิเด็นต์นั้นพอยืนที่เรียบร้อยกันแล้วก็เดิรกระบวรแห่ริวิวทหารทั้งปวงหลายหมู่หลายจำพวกทั้งทหารแตรทหารเดิรเท้าแลทหารม้า ที่เปนทหารเก่านั่งไปบนรถก็มี เมื่อมาถึงหน้าท่านเปรสิเด็นต์ก็คำนับทั้งนั้น เวลาเมื่อธงอเมริกันผ่านไปคันใด ท่านเปรสิเด็นต์เบิดหมวกคำนับทุกคัน ท้ายกระบวรมีเกวียนบันทุกต้นไม้ดอกไม้ ใบไม้ ไปเปนอันมาก รวมทหารที่เข้าในกระบวรวันนี้ ประมาณกว่า ๑๕๐๐๐ คน ยืนดูอยู่เกือบ ๓ ชั่วโมง ในเวลาเมื่อกระบวรเดิรอยู่นั้น มีของที่ขันอยู่อย่าง ๑ คือในทหารหมู่ ๑ มีคนหิ้วถังน้ำกับน้ำแขงตามมาทุกหมู่ ๆ หนึ่งมีคนดำคนหนึ่ง ๑ หิ้วถังน้ำนั้นมา ครั้นมาถึงหน้าประรำก็แวะเข้ามาถามท่านเปรสิเด็นต์ ว่าจะรับพระราชทานน้ำหรือไม่ ท่านเปรสิเด็นต์สั่นศีรษะ แล้วคนดำนั้นก็ย้อนไปถามท่านแมย์อีก ท่านแมย์บอกว่าไม่ต้องการขอบใจ แล้วท่านแมย์

มาถามท่านราชทูตว่า จะเสวยน้ำหรือ ท่านราชทูตทรงตอบว่าไม่ต้องการขอบใจ แล้วคนดำนั้นคำนับแล้วก็ไป ดูประหลาทดี ต่อหน้าการใหญ่โตก็มาถามกันได้ดังนี้(๑)

ครั้นสิ้นกระบวรแห่แล้ว ท่านเปรสิเด็นต์แดท่านแมย์ก็ขึ้นรถไปเปนกระบวรเหมือนเมื่อมานั้น ตามกระบวรแห่ไป ข้าพระพุทธเจ้าทั้งปวงก็กลับมาโฮเต็อรับพระราชทานอาหารกลางวันแล้ว เห็นกระบวรแห่ท่านเปรสิเด็นต์มาขึ้นที่โฮเต็ลนี้

เวลาบ่ายเล็ฟเตอแนนต์เมซัน ซึ่งมาจากเมืองวอชชิงตันกับท่านเปรสิเด็นต์ มาเยี่ยมข้าพระพุทธเจ้าทั้งปวงที่ห้องซึ่งข้าพระพุทธเจ้าอยู่พูดจากันครู่ ๑ ก็ลาไป ข้าพระพุทธเจ้าทั้งปวงก็เตรียมสิ่งของต่าง ๆ ที่จะออกจากเมืองนิวยอกไปตามหัวเมืองฝ่ายตวันตกนั้น จะได้กราบถวายบังคมลา ออกเดิรทางในวันนี้

อนึ่งข้าพระพุทธเจ้าขอพระราชทานกราบบังคมทูลพระกรุณา ถึงเมืองนิวยอกนี้บ้างตามสมควรที่ได้ทราบเกล้ามา เดิมเกาะนี้ตามชื่ออินเดียนเรียกว่าแมนฮัดตัน แปลว่าที่ซึ่งเมาทุก ๆ คน เกาะนี้ได้พบโดยเวอแรนซานี้ ซึ่งเปนคนมาจากเมืองฟลอเรนซ์ โดยสมเด็จพระเจ้าฟรานซิศที่ ๑ ได้โปรดใช้ให้มาตรวจฝั่งทะเลในประเทศอเมริกาเหนือ ในปีคฤศตศักราช ๑๕๒๔ ประมาณจุลศักราช ๘๘๖ ในการที่ได้พบนี้ชนทั้งหลายย่อมยกว่าพบโดยเฮ็นดริกฮัดสัน เปนคนเดิรเรืออยู่ในพวกดัชอิสต์

---

(๑) ตามลัทธิประชาธิปตัยอเมริกันถือกันว่า มนุษย์มีอิศรภาพเสมอภาคกันหมด เหตุฉนั้นพระบาทสมเด็จพระพุทธเจ้าหลวง บี่ยมหาราชเจ้า คราวเสด็จออกไปยุโรปเมื่อ ร.ศ. ๑๑๖ คงจะได้ทรงพระดำริถึงรายงานฉบับนี้ จึงงดไม่เสด็จไปเหยียบอเมริกา

อินเดียกอมปนี ผู้นี้ได้เดินเรือขึ้นพระจันทร์ครึ่งซีกเข้าในอ่าวนิวยอก เมื่อปลายฤดูใบไม้ร่วงในปี ๑๖๐๙ ประมาณจุลศักราช ๙๗๑ แลได้แล่นใบขึ้นไปข้างเหนือในแม่น้ำเหนือนั้นจึงได้ชื่อว่าฮัดสันรีเวอ เฮกเกเวด เดอผู้แต่งเรื่องราวได้จดหมายในการที่พบปะพวกอินเดียนไว้ มีความว่า ท่านผู้เปนหัวหน้าของพวกที่มีหนังอันแดงแลประดับเครื่องประดับด้วยโลหนั้นกับบริวารของเขาได้มาที่ผั่งโดยเรือคูน ต่างพวกต่างคำนับแลแสดงการสามัคคีต่อกันกับพวกคนขาว แล้วอีกครู่ ๑ ก็ได้เลี้ยงกันด้วยสุราอันแรง ซึ่งทำให้ที่ประชุมนั้นสนุกแลสบาย ครั้นเวลาเมื่อคุ้นเคยกันยิ่งขึ้น พวกหนังขาวจึงกล่าวขึ้นว่า พวกเขาอยากจะอยู่กับพวกหนังแดง ถ้าพวกหนังแดงจะยอมให้ที่จะปลูกผักทำไร่นาเรือกสวน แต่เพียงที่เท่าหนังโคตัว ๑ จะแผ่คลุมออกไปโดยรอบเท่านั้น การที่ขอนเปนอันตกลงยอมกัน พวกคนขาวจึงแสดงความฉลาด (โกง) ที่จะทำให้หนังนั้นเปนที่มาก จึงตัดหนังนั้นเปนเส้นยาวคล้ายกับเชือกพอที่จะขึงออกไปโดยรอบเปนที่เปนอันมากการที่กระทำความฉลาด (โกง) ดังนี้(๑) พวกอินเดียนเปนคนซื่อแลวางใจแก่พวกคนขาว จึงมีความพิศวงแลเปนที่ชอบใจของเขาที่เห็นอุบายอันนี้ด้วย แลเพราะพวกอินเดียนนั้น เต็มใจจะให้ที่ให้พอแก่ความประสงค์ของคนขาวด้วย จึงได้ยินดียกให้ พวกดัชนั้น ก็มีความประสงค์จะถือเอาที่แผ่นดินเหมือนกัน เพราะเขาถือว่าเขาเปนผู้มาพบ ภายหลังมาจึงได้ตั้งกอมปนีในเมืองฮอลันดา ในการที่จะส่งคนมาอยู่ในที่นี้ ครั้นในปี ๑๖๒๕ ประมาณจุลศักราช ๘๘๗ ได้คิดแบ่งที่เขตแดนกันครั้งหนึ่ง ครั้นในปี ๑๖๒๖

(๑) แบบศรีธนญไชยขอที่เท่าแม่วัวนั้นตาย

ประมาณจุลศักราช ๙๘๘ ปีเตอมีนุตผู้เปนไดเร็กเตอของพวกนิวแอมส์เตอแด็มกอมปนี ได้ซื้อที่เกาะซึ่งชื่อแมนฮัตตันนี้ เปนจำนวนเงิน ๖๐ กิลเดอร์ คือ ๒๔ เหรียญ หรือ ๑๑ ตำลึง ครั้นในปี ๑๖๕๒ ประมาณจุลศักราช ๑๐๑๔ ในวันที่ ๔ เดือนเอปริลได้จัดตั้งคอเวอนเม็นต์ขึ้นแลเกาะนี้จึงได้ชื่อว่านิวแอ็มส์เตอแด็ม ครั้นล่วงไป ๑๒ ปีอังกฤษได้เมืองนี้ จึงเปลี่ยนชื่อเมืองเรียกว่านิวยอก ให้เปนเกียรติยศแก่ดุกออฟยอกในครั้งนั้น ครั้นในปี ๑๖๗๓ ประมาณจุลศักราช ๑๐๓๕ พวกดัชกลับได้เมืองนี้อีก จึงเปลี่ยนชื่ออีกเรียกว่านิวออเร็นซ์ ครั้นล่วงไปอีกปี ๑ กลับเปนของอังกฤษอีก โดยหนังสือสัญญาที่ได้ทำกัน อังกฤษได้เปนเจ้าของเมืองนี้มาจนคฤศตศักราช ๑๗๘๓ เมื่ออเมริกันได้ตั้งเปนเมืองเอกราชขึ้นจึงได้พ้นจากอังกฤษ ในเวลาเมื่อตั้งเปนเอกราชนั้น ในเมืองนี้มีพลเมืองประมาณ ๑๓๐๐๐ ครั้นในปีคฤศตศักราช ๑๗๘๗ วอชิงตันได้เปนเปรสิเด็นต์ที่ ๑ ของยุไนเต็ดสเต็ตส์ แลโรงเรียนสำหรับคนทั้งปวงเรียนไม่ต้องเสียเงิน ได้ตั้งขึ้นในเมืองนี้เมื่อปี ๑๗๙๗ หลายตำบล แลได้รวมซื้อเปนโรงเรียนหลวงในปี ๑๘๐๕ ในปี ๑๘๐๗ เรือกลไฟได้ใช้เปนครั้งแรกในแม่น้ำฮัดสัน แลเรือจ้างกลไฟใช้ข้ามไปเมืองบรุกลินได้ตั้งขึ้นในปี ๑๘๑๔ ครั้นในปี ๑๘๑๗ มีเรือค้าขายได้เดิรไปมากับเมืองลิเวอปูลเปนครั้งแรก แต่ในปี ๑๘๑๙ ได้ตั้งแบงก์รักษาเงินเปนครั้งแรก ไฟแกสคือลมประทีปได้ใช้ในเมืองนี้ในปี ๑๘๒๕ แลทำท่อน้ำมาจากแม่น้ำโครตนในปี ๑๘๔๒

เมืองนี้ที่ปลายเกาะที่สุดข้างใต้นั้นแคบ ฝั่งด้านตวันตกของเกาะนี้เปนที่ตรงเสมอไปโดยมาก ไม่ใคร่มีอ่าวแลฉวากอันใด แต่ฝั่งตวันออกนั้นมีอ่าวแลแหลมเปนอันมาก แลเกาะนั้นกว้างออกตั้งแต่ที่แบตตารี ถึงคอเลียส์ฮุกใกล้ท่าถนนแกรนด์สตรีต ที่นี่กว้างประมาณ ๒ ไมล์ ตลอดไปถึงแม่น้ำฮาเด็ม ซึ่งเปนแม่น้ำต่อแยกจากแม่น้ำเหนือไปแม่น้ำตวันออกซึ่งทำให้เมืองนิวยอกนี้เปนเกาะนั้น ที่ตั้งแต่แบ็ตตารีไปจนถึงแม่น้ำนี้โดยยาว ๘ ไมล์ครึ่ง แล้วที่นั้นสอบเล็กเข้าไปจนกว้างไม่ถึงไมล์ไปจนถึงที่สบยุเตนไดยวิลครีก โดยยาวแต่แบ็ตตารี ๑๓ ไมล์ครึ่ง ทางกลางเกาะนี้มีถนนใหญ่ชื่อบรอดเวยืนไปตั้งแต่แบ็ตตารีไปทางเหนือผ่านกลางเกาะ แลที่แผ่นดินซึ่งสูงที่สุดไปจนถึงถนนที่ ๑๐ จึงเลี้ยวคดไปทางทิศตวันตก แล้วยืนไปจนใกล้แม่น้ำฮัดสันที่ถนนที่ ๒๓ นั้น อาเวนูที่ ๕ ผ่านกับบรอดเวตัดไปทิศตวันออก แล้วอาเวนูนั้นยืนเปนสูญกลางเกาะต่อไปที่ผ่านกันนั้น ตรงกับพีฟทอาเวนูโฮเต็ลซึ่งข้าพระพุทธเจ้าทั้งปวงอยู่นั้น ด้านข้างตวันออกตั้งแต่ที่แชทมัสแควไปจนถึงถนนที่ ๔ มีทางใหญ่ที่เปนถนนกลางเมือง ชื่อถนนเบาเวอรีใต้ถนนที่ ๑๔ ลงมาถนนไม่ใคร่จะตรง แต่เหนือขึ้นไปนั้น ถนนใหญ่ถนนน้อยทั้งปวงตัดกันตรงได้บันทัดทั้งสิ้น ถนนใหญ่ทั้งปวงนั้นเกือบจะตัดตรงทิศเหนือแลใต้ที่เดียว แลถนนน้อยทั้งปวงนั้น ตัดตรงทิศตวันออกแลตวันตก แต่แม่น้ำเหนือไปจดแม่น้ำตวันออกทุกถนน ถนนใหญ่

อาเวนูที่ ๕ นั้น ตั้งแต่วอชิงตันสแควมาทางทิศเหนือ ถนนใหญ่นี้เปนที่แบ่งนำเบอถนนน้อยเปน ๒ ฟาก ๆ ข้างแม่น้ำตวันออก ก็ตั้ง ๑ ไปจากอาเวนูที่ ๕ นี้ไป เรียกนำเบอนั้นแห่งถนนนั้นด้านตวันออกแลด้านข้างแม่น้ำฮัดสันก็ตั้ง ๑ ไป เรียกนำเบอนั้น แห่งถนนนั้น ด้านตวันตกเปนต้นว่า ถนนที่ ๑๔ ตั้งแต่อาเวนูที่ ๕ ไปด้านตวันออกเรียกถนนที่๑๔ ด้านตวันออกไปข้างตวันตกเรียกถนนที่ ๑๔ ด้านตวันตกมีนำเบอตั้ง ๑ ทั้งสองข้าง แต่ชื่อถนนนั้นไม่มีชื่อมาก เปนแต่ถนน ๑ ด้านตวันออกตวันตกเรียกไป แลถนนก็ตรง ๆ ทำให้จำทางง่ายเข้าไม่ใคร่หลง

เมืองนิวยอกนี้โดยยาวที่สุด ๑๖ ไมล์ โดยกว้างที่สุด ๔ ไมล์ครึ่ง เปนที่แผ่นดิน ๔๑ สแควไมล์ครึ่ง หรือ ๑๒๐๐๐ เอเกอร ทั้งเกาะแบล็กเวลล์ไอแลนด์วาดส์ไอแลนด์แรนดอนไอแลนด์ ในแม่น้ำตวันออกเกาะชื่อคอเวอนเนอส์ ที่สุดเมื่อแรกมาถึง เบดโลส์แลวิลลิส์ไอแลนด์ ในอ่าวหน้าเมือง

อนึ่งหนังสือฉบับ ๑ ว่าด้วยพลเมืองในเมืองนิวยอกนี้ ตั้งแต่ปี ๑๖๙๙ ประมาณจุลศักราช ๑๐๖๑ มีพลเมืองอยู่ ๖๐๐๐ ครั้นมาจนถึงเมื่อปี ๑๘๐๐ ประมาณจุลศักราช ๑๑๖๒ พลเมืองทวีขึ้นถึง ๑๐๐๐๐ แต่เมืองนั้นกว้างแต่แบ็ตตารี คือที่ปลายแหลมขึ้นไป ๒ ไมล์ ในปี ๑๘๓๐ ตรงกับจุลศักราช ๑๑๙๒ พลเมืองทวีขึ้นอีกรวมถึง ๒๐๒๐๐๐ ในปี ๑๘๕๐ จุลศักราช ๑๒๑๒ พลเมือง ๕๑๕๐๐๐ ในปี ๑๘๖๐ จุลศักราช ๑๒๒๒ พลเมือง ๘๐๕๐๐๐ ในปี ๑๘๗๐ จุลศักราช ๑๒๓๒ พลเมือง ๙๔๒๐๐๐

แลในปี ๑๘๘๐ ตรงกับปีมโรงโทศกจุลศักราช ๑๒๔๒ พลเมืองถึง ๑๒๕๐๐๐๐ เมืองนั้นตั้งแต่ปลายปี ๑๘๗๓ มามีบ้านเรือนเต็มทั้งเกาะตลอดถึงแม่น้ำฮาเดมริเวอ

ระยะทางจากเมืองนิวยอกไปเมืองแซ็นฟรานซิสโก

ในเวลาวันนั้น ครั้นจัดของที่จะเดิรทางเสร็จแล้ว เวลาบ่าย ๕ โมงเศษ ข้าพระพุทธเจ้าทั้งปวงได้กราบถวายบังคมลาออกจากพีฟท อาเวนูโฮเต็ล ขึ้นรถไปถึงท่าเรือลงในเรือจ้างกดไฟข้ามแม่น้ำฮัดสันรเวอไปจอดเทียบท่าที่สเตชั่นรถไฟชื่อเป็นซิลเวเนียรถโรดดิโปก์ ทางฝั่งข้างเมืองนิวเยอสี่ มิสเตอแบดเยอเปนผู้กำกับรถไฟ เปนคนอยู่ในกอมปนีปุลแมนแปเลสคา ซึ่งข้าพระพุทธเจ้าทั้งปวงได้เช่ารถเขาหลัง ๑ สำหรับที่จะเดิรทางนั้น ได้นำข้าพระพุทธเจ้าทั้งปวงไปขึ้นรถไฟโฮเต็ลคาหลังที่เช่ามานั้น ชื่อ เปรสิเด็นต์ รถหลังนี้เปนรถที่เยเนราลกรานต์เคยใช้ไปเที่ยวในสเตตต่าง ๆ ข้าพระพุทธเจ้าทั้งปวงขึ้นบนรถพร้อมกันรอเวลาอยู่

อนึ่งรถไฟอเมริกันนั้น กว้างขวางยาวกว่ารถอังกฤษมาก รถกอมปนีปุลแมนนั้น เปนรถดีกว่าทุกแห่ง แลเดิรในสายของกอมปนีทั้งปวงได้เปนอันมาก ในรถที่ข้าพระพุทธเจ้าทั้งปวงไปนั้นมีทางเดิรกลางเดิรได้ตลอดหน้ารถท้ายรถ แลในรถนั้นห้องกลางเปนห้องยาวมีเก้าอี้จุนั่งได้ ๒ คน ตั้งหันหน้าแลหันหลังหากันทั้ง ๒ ข้างทาง เก้าอี้นั้นหันหน้า

แลหลังไปข้างท้ายแลหน้ารถเปนระยะไป ด้านละ ๕ ระยะรวมเปนเก้าอี้ ระยะละ ๒ ตัว เปนเก้าอี้ ๒๐ ตัวถ้าจะบันทุกคนนั่งได้ ๔๐ คน ถ้าถึงเวลาจะรับพระราชทานอาหารก็มีกระดานแผ่น ๑ มีเท้าพับได้เท้า ๑ ม้าตั้งด้านปลายกระดานอีกด้านหนึ่งนั้นมีเดือยติดเข้ากับผนังใช้เปนโต๊ะตั้งจานแลเครื่องรับพระราชทานทั้งปวง เวลารับพระราชทานแล้ว ก็ถอดโต๊ะไปเก็บเสีย ถึงเวลาที่จะนอนเก้าอี้ที่หันหน้าเข้าหากันนั้น มีไม้คานกลางเข้าอัน ๑ แล้วเลื่อนเบาะที่นั่งแลพนักที่พิงนั้น ลาดลงทั้ง ๔ ท่อน เปนเตียงมีเบาะปูวางหมอนแลผ้าห่มนอนพร้อม เวลาถ้าคนมาก จะนอนไม่พอกัน ก็มีหิ้งชักลงมาแต่เพดานรถ เปนที่นอนซ้อนขึ้นไปอีกชั้น ๑ เมื่อจะไม่ใช้ที่นอนอันบนนั้นก็ผลักหิ้งขึ้นไปเสียถูดูสนิทเปนเพดานเกลี้ยง ๆ มีลวดลายไม่รุงรัง เวลาที่จะนอนนั้นมีกระดานอีกแผ่น ๑ สอดกันตามพนักเก้าอี้ที่หันหลังหากันนั้น แบ่งเปนห้อง ๆ ไป หน้าที่นอนก็มีม่านมาเกี่ยวกับราวกลัดดุมไว้ มิดชิดดีแลกว้างขวางพอนอนสบายที่เดียว ที่กระดานที่กั้นนั้น มีหิ้งพับได้ ติดด้านข้างศีรษะอัน ๑ ปลายเท้าอัน ๑ สำหรับวางนาฬิกาแลของต่าง ๆ ที่กลางรถตามทางกลาง ๆ แถวที่เปนทางเดินนั้น มีโคมแขวนเปนระยะไป มีสายเชือกโยงอยู่กลางรถไปผูกกับระฆังที่เครื่องจักร์สำหรับเกิดเหตุการณ์อันใดจะได้กระตุกให้หยุดจักร์ได้ทันที ตอนหน้ารถกั้นเปนห้องอีกตอน ๑ กลางเปนทางเดินข้างขวา มีที่ล้างหน้า ๒ ที่ น้ำนั้นสูบลงมาแต่หลังคา เวลาล้างแล้วเปิดท่อเท่นำที่กลาง

อ่างล้างหน้านั้น มีที่วางถ้วยแก้ว ไม่ให้เลื่อนตก แลที่วางแปรงสีฟัน แลเครื่องหวีศีรษะพร้อม มีกระจกติด ๒ บาน แลราวเช็ดหน้าด้วย ริมนั้นมีหม้อบันจุน้ำเย็นแลน้ำแข็ง สำหรับรับพระราชทานข้างละหม้อ ริมที่ล้างหน้ามีห้องเล็กสำหรับเก็บของต่าง ๆ ห้อง ๑ ข้างซ้ายทางนั้น มีห้องถ่ายอุจาระสำหรับชายห้อง ๑ หญิงห้อง ๑ ในห้องหญิงนั้นมีที่ล้างหน้าในนั้นอีกสำรับ ๑ มีเครื่องเหมือนข้างนอกนั้น นอกห้องเล็กนี้ออกไปมีประตูออกไปหน้ารถมาเฉลียงเปิดโถงอยู่ กว้างเต็มหน้ารถยื่นออกไปประมาณศอกเศษ มีบันไดลง ๒ ข้าง กลางเปิดเปนทางสำหรับเดิรไปรถที่พ่วงข้าง หน้ามีราวเหล็กกันด้วย ตอนท้ายก็กั้นเปนห้องเล็กตอนหนึ่ง เหมือนข้างหน้า แต่ข้างท้ายนี้เปนครัวทำกับเข้ามีเฉลียงท้ายรถเหมือนข้างหน้าเหมือนกับรถของกับปุดแมนนั้น มีหลายอย่าง ๆ ที่ข้าพระพุทธเจ้าทั้งปวงไปนี้ เรียกโฮเต็ลคา แลยังมีรออิงรูมคาอีกอย่างหนึ่ง เก้าอี้ที่นั่งเปนเก้าอี้อามแชทั้งสิ้น แลห้องหน้าแลท้ายนั้นก็มีเหมือนกัน แต่ห้องท้ายไม่เปนครัวไฟ เปนห้องสูบบุหรี่เสียอีกอย่างหนึ่งเรียกสลิปปิงคา เปนเก้าอี้อย่างเช่นรถโฮเต็ลคานี้ทั้งสิ้นไม่มีครัวไฟอีกอย่าง ๑ เรียกไดนิงคา มีห้องไว้กับเข้าไม่มีครัวไฟ นอกนั้นเหมือนโฮเต็ลคา แต่ไม่มีที่นอน อีกอย่างหนึ่งเรียกรีดดิงรูมคา มีตู้ไว้หนังสือต่าง ๆ เปนอันมาก อีกอย่างหนึ่งเรียกสโมกกิงคา ไม่ใคร่ประดับประดามาก เพราะที่สูบบุหรี่มักโสโครกด้วยน้ำลายเปนต้น รถต่าง ๆ นอกจากสโมกกิงคานั้น ภายในเปนไม้แดงทาน้ำมันเงาสลัก

ลวดลายบีดทองบ้าง ฝังไม้บ้างงดงามดี ที่เปนกลอนหรือราวอะไรนั้นก้าไหล่เงินทั้งสิ้น หน้าต่างนั้น เปนบานกระจกชักขึ้นชักลงสองชั้น ถ้าจะต้องการลมแต่จะกันฝุ่นมีลวดโปร่งบีดแลมีกระดานคั่นบังลมด้วย ดูทำงดงามดีมาก ภายนอกทาดำเขียนลายทอง ใต้รถมีตู้ไว้สิ่งผักผลเครื่องทำอาหารต่าง ๆ ได้เสร็จพร้อมบริบูรณ์

ครั้นจวนเวลารถไฟจะออก มิสเตอส์มิทกงสุล จึงลาข้าพระพุทธเจ้าทั้งปวงลงจากรถไป ครั้นเวลาย่ำค่ำเสดรถไฟออกจากสเตชั่นเมืองนิวเยอส์ไปตามทาง ข้าพระพุทธเจ้าทั้งปวงรับพระราชทานอาหารไปในรถนั้น รถไฟเดิรผ่านออกจากเมืองนิวเยอส์ไปตามทางเปนทุ่งนาไปประมาณ ๙ ไมล์ ถึงเมืองชื่อนิวอาก เปนเมืองทำของต่าง ๆ มีพลเมืองประมาณ ๑๐๐๐๐๐ แต่ไม่ได้หยุดที่นี่ ครั้นไปล่วงทางอีก ๖ ไมล์ถึงเมืองชื่ออิลิซา เปนที่อยู่ของคนซึ่งมาทำการในเมืองนิวยอกเปนอันมาก ไปทางอีก ๒๐ ไมล์ถึงเมืองราห์เว ไปอีก ๓๒ ไมล์ถึงเมืองนิวบรันส์วิก แล้วไปทาง ๕๘ ไมล์ คิดแต่สเตชั่นมาถึงเมืองเตรนตัน ซึ่งเปนเมืองหลวงของนิวเยอสี่ ครั้นพ้นสเตชั่นที่แม่น้ำเดลาแวริเวอ ไปข้ามตพานยาว ๑๑๐๐ ฟีต ที่ตพานนี้ดูเมืองเตรนตันได้งามดี ครั้นจวนจะถึงเมืองฟีลาเดลเฟียรถไฟเดิรผ่านไปในป่าก็แลข้ามแม่น้ำ มีตพานงาม ๆ มาก ข้างซ้ายแลเห็นที่แผ่นดินเมือง มีการเอ็กซฮิบิเช่นเมื่อคราวงาร ๑๐๐ ปี ในปี ๑๘๗๖ นั้น รถไฟเดิรผ่านสเตชั่นเก่าไป เดิรบนตพานสูงไปจอดที่สเตชั่นในเมืองฟีลาเดลเฟีย

ครั้นรถหยุดที่สเตชั่นนี้แล้ว จึงส่งหมอจันดเลล่ามลงที่นี้ ให้ไปพักอยู่ที่บ้านของแกที่เมืองแคมเด็นไม่ต้องไปกับข้าพระพุทธเจ้าทั้งปวง รถหยุดครู่ ๑ แล้วก็ออกจากเมืองพีลาเดลเพี่ยเดิรต่อไป เปนเวลากลางคืนหาเห็นตามทางที่ไปไม่ ตามหนังสือฉบับ ๑ กล่าวไว้ว่า เมื่อออกจากเมืองพีลาเดลเพี่ยไปผ่านเมืองบริมอ ทาง ๙ ไมล์ เมืองนี้เปนที่คนมาเที่ยวในเวลาฤดูร้อนโดยมาก ตั้งอยู่ที่แผ่นดินสูง ๔๕๐ พีต ต่อนี้ไปทางอีก ๑๐๐ ไมล์เสด เปนที่แผ่นดินไร่นาต่อไป แลชนต่อมานี้ก็ถือสาสนาแปลก ๆ ออกไปบ้าง ครั้นไปถึงเมืองแลงคาสเตอ ทาง ๖๙ ไมล์ เปนที่สำคัญอีกแห่ง ๑ เพราะเปนเมืองทำการค้าขายเจริญมาก ครั้นพ้นแล็งคาสเตอไปแล้ว ไปถึงเมืองฮาริสเบิก ซึ่งเปนเมืองหลวงของสเตตเปนซิดเวเนียทาง ๑๐๕ ไมล์ ตั้งอยู่ในฝั่งตวันออกแห่งแม่น้ำสัสควีฮันนา ได้ตั้งเปนเมืองหลวงมาแต่ปี ๑๘๑๒ มีทั้งโรงทำอาวุธด้วย ในเมืองนี้เปนเมืองมีโรงทำการเหล็ก แลทอผ้าเปนสินค้า ออกจากฮาริสเบิกไปทาง ๑๕ ไมล์ตามทางเดิรริมแม่น้ำยูเนี่ยตา เห็นบ้านริมแม่น้ำดูงดงามดี ไปทางริมน้ำประมาณ ๑๐๐ ไมล์ ไปถึงเชิงเขารถไฟเดิรข้ามศพานข้ามแม่น้ำนั้น ศพานนั้นยาว ๓๖๗๐ พีต แลเดิรผ่านสเตชั่นน้อย ๆ แลเมืองใหญ่น้อยต่าง ๆ ไปเปนอันมาก จนถึงเมืองชื่อออลตูนา ซึ่งเปนที่ทำการของกอมปนี่รถไฟเปนซิดเวเนียนี้ เมืองนี้มีพลเมืองประมาณ ๒๐๐๐๐ พึ่งตั้งขึ้น โดยพวกกอมปนี่รถไฟนี้ มีโรงงารของพวกกอมปนี่รถไฟนี้กว่า ๑๕๐ เอเกอร ออกจากเมืองออลตูนานี้ไป รถไฟขึ้นไปทางยาวไมล์หนึ่ง

สูงขึ้นถึง ๙๐ ฟีต จนถึงที่กิตตาตินนี่ปอยนต์ แต่นี้เป็นทางรถเดิรอ้อม ไปตามฉวากเขาเป็นรูปโค้งไปอย่างรองท้าวม้า ดูวิวเบื้องล่างลงมาได้งามดี แล้วรถเดิรเข้าในถ้ำที่เจาะศิลาภูเขาไปยาวถึง ๓๖๑๒ ฟีต แล ยังเดิรขึ้นขึ้นไปเล่มอจนถึงปากถ้ำทางทิศตวันตก ปลายทางนั้นเป็นที่สูงที่สุดสูงจากทเลถึง ๒๑๖๐ ฟีต แล้วถึงเมืองเครส์ตัน ทาง ๒๕๒ ไมล์ เมืองนี้อยู่บนเขาเป็นที่คนมาเที่ยวในฤดูร้อนมาก แล้วผ่านเมืองยอนส์ตัน ซึ่งเป็นที่ทำเหล็ก ไปถึงเมือง โปล์วา เป็นที่งามใหญ่โตดี แล้วไปถึงเมืองชื่อฮิลไส์ด์ ทาง ๓๐๔ ไมล์ มีถ้ำใหญ่ที่เมืองนี้

ในวันเสาร์เดือน ๗ ขึ้น ๗ ค่ำ (วันที่ ๓๑ เม) นี้ข้าพระพุทธเจ้าทั้งปวงได้มาในรถไฟตลอดเวลากลางวันรับพระราชทานอาหารในรถ แต่พวกที่ไม่ได้มารถโฮเต็ลคานั้นถึงเวลาเช้ากลางวัน รถไฟหยุดตามส์เตชั่นใหญ่ ๆ พอมีเวลาที่จะรับพระราชทานอาหารประมาณ ๒๕ มินิตหรือครึ่งชั่วโมงตามควร ครั้นเวลาย่ำค่ำเสดถึงเมืองบีตต์ส์เบิก ระยะทาง ๓๕๔ ไมล์ รถข้าพระพุทธเจ้าทั้งปวงเข้าหยุดในส์เตชั่น แต่รถที่จูงมาข้างหน้านั้นเลยไป รถข้าพระพุทธเจ้าต้องเปลี่ยนสายใหม่ที่เมืองบีตต์ส์เบิกนี้ ๆ อยู่ในระหว่างแม่น้ำทั้ง ๒ คือแม่น้ำออลเลกฮานี่ กับแม่น้ำมอนองกาเฮลา ซึ่งไหลมาจากโอไฮโอ กว้างที่นี้ประมาณ ๑–๔ ไมล์ เมืองนี้ได้ตั้งขึ้นครั้งแรกในปี ๑๗๖๕ เป็นเมืองใหญ่งามดีมีตึกกว้านบ้านเรือนมาก

เมื่อรถหยุดที่ส์เตชั่นนี้ ข้าพระพุทธเจ้าทั้งปวงลงไปเดิรเล่นตามส์เตชั่นประมาณ ๒๐ มินิตก็ขึ้นรถ รถไฟอีกสาย ๑ มาลากต่อไป เวลาค่ำ

ดินเนอไปในรถ รถออกจากเมืองบี๊ตต์สเบิกไป ออกจากสเตต เป็นซิด เวเนียเข้าในสเตตล์ออฟโอไฮโอ ผ่านเมืองนิวากทาง ๑๒๐ ไมล์ ซึ่งเปน เมืองมีแร่ต่าง ๆ แล้วไปถึงเมืองคอลัมบัสทาง ๑๘๓ ไมล์ ซึ่งเปนเมือง หลวงของสเตตโอไฮโอนี้ ตั้งอยู่ฝั่งตวันออกแห่งแม่น้ำซิโคต มีบ้านเรือน แลถนนใหญ่งามดี มีถนน ๑ ชื่อบรอดเว กว้าง ๑๒๐ พีตยาวตรงไป กว่า ๒ ไมล์ เปนถนนงามดี ทั้งตึกแคปีตอลก็งดงาม เขาชมกันว่างาม กว่าทั้งปวงหมดในอเมริกา เห็นจะลืมแคปีตอลที่วอชชิงตันเสีย มีทั้ง โรงสวดโรงเรียนแลตึกต่าง ๆ มาก มีทั้งป่ากงาม ๆ ด้วย เมื่อออก จากคอลัมบัสไปแล้ว มีเมืองที่ควรจะยกขึ้นว่า คือเมืองซีเนีย ซึ่งมี บ้านช่องเย่าเรือนแลโรงจักร์ทำการต่าง ๆ เปนอันมาก

ครั้นดินเนอแล้วเวลาทุ่ม ๑ กับ ๕๐ มินิต ข้าพระพุทธเจ้าทั้งปวงไป ถึงเมืองซินซินนาตี ครั้นรถเข้าไปหยุดในสเตชั่น แล้วข้าพระพุทธเจ้า ทั้งปวงก็ลงจากรถไฟ ขึ้นรถจ้างไปถึงที่แกรนด์ โฮเต็ล (แรม) ตลอดคืน

เมืองซินซินนาตีนี้ตั้งอยู่ในฝั่งข้างเหนือแห่งแม่น้ำโอไฮโอ ตรงกับ เหนือแม่น้ำลิกกิงข้าม ตั้งอยู่ในแลตติจูด ๓๙ ดิกรี ๒๐ มินิต ตวันตก หน้าเมืองลงแม่น้ำ หลังเมืองเปนป่าแลเขาสูงขึ้นไปถึง ๓๐๐ พีต เมืองนั้น โดยยาวไปตามแม่น้ำ ๑๐ ไมล์ แต่มีตพานอย่างที่โยงแขวนไม่ได้บ้าง เสาถี่ ๆ นั้น ข้ามแม่น้ำไป ถึงเมืองโควิงตัน แลเก็นตักกี ในฝั่งข้าม กันนั้น ถนนในเมืองนี้กว้างโดยมาก แลมีต้นไม้ปลูกด้วย ตึกแลเรือน

โรงต่าง ๆ มักก่อด้วยศิลาน้ำเงินหรือส์เทาซึ่งเปนศิลาโอไฮโอนี้ การทำมาหากินในเมืองนี้ มีสำคัญอยู่คือทำหมูเค็มลงกลักอย่าง ๑ ทำเหล้าเบียอย่าง ๑ แลมีโรงจักร์ทำรองท้าวอย่าง ๑ พลเมืองในเมืองนี้เปนเยอรมันประมาณส่วน ๑ ใน ๓ ส่วนของคนพื้นเมือง ๆ ซินซินนาตีนี้ เขานับว่าเปนเมืองกลางในสเตตทั้งปวง แลเปนเมืองมีสินค้าต่าง ๆ มารวมเปนอันมาก ทั้งสินค้าที่มาแต่ทิศเหนือทิศใต้แลทิศตวันตกตวันออก สินค้านั้นคือแร่ต่าง ๆ ไม้กระดานที่มาจากทเลสาบมิชิแกน แลในป่าข้างเหนือทั้งปวง ยาสูบแลผ้ายมาจากหัวเมืองข้างใต้ เข้าเมืองนี้เสมอเปนอันมาก เพราะไม่มีเมืองใดแข่งกันในที่ใกล้เคียงนี้ ผ้ายที่ส่งมาจากหัวเมืองข้างใต้นั้น ส่งมาทั้งเมล็ดเอามาหีบที่เมืองนี้ แลยาสูบก็จำหน่ายที่เมืองนี้โดยมาก ทั้งพรรณถั่วต่าง ๆ ซึ่งบรรทุกรถไฟมาจากหัวเมืองตวันตกเปนอันมาก อนึ่งสินค้าต่าง ๆ ที่ทำ ในเมืองคือเบียนั้นก็ได้บรรทุกไปเมืองอื่นโดยมาก นอกจากที่ใช้ในเมือง แลของอื่น ๆ ทั้งปวงทำภาษีให้แก่คอเวอนแม็นต์เปนอันมาก แลสินค้าที่นอกจากพรรณามาแล้วอีกหลายสิ่ง

เมื่อซินซินนาตีนี้ได้เลือกที่แผ่นดินตั้งขึ้นเมื่อปี ๑๗๘๙ ประมาณจุลศักราช ๑๑๕๑ แลได้ลงมือสร้างขึ้นในปีนั้น โดยคอลอเนลอิส์เรียนลัดโลซึ่งได้เซอเวเปนครั้งแรก แลพวกที่มาจากเมืองนิวเยอส์มีหัวหน้าคือแม็ตเทียส์เดนแมนโรเบิตแปตเตอส์นแลยอนคลีฟส์ลิมเม็ส รากของเมืองซินซินนาตีนี้ ได้ทำประมาณ ๓๐ ปี ภายหลังเมื่อพีนเลผู้ได้เที่ยวมา

ที่เมืองเก็นตักกี แลเมืองที่ตั้งใหม่นี้ยังไม่เจริญได้ จนภายหลังได้ปราบปรามพวกอินเดียนในปี ๑๗๙๔ แล ๑๗๙๕ ในเวลาเมื่อสเตตโอไฮโอได้ปรากฏแก่โลกทั้งหลายแล้ว ในปี ๑๘๐๒ ประมาณจุลศักราช ๑๑๖๔ มีบ้านเรือนตามแนวริมแม่น้ำบ้างเล็กน้อย มาจนถึงเวลานี้แปลกไปเป็นอันมาก เมืองนี้เดิมเรียกบ้อมวอชชิงตัน แลโลแสนดิวิล แล้วจึงเรียกว่าซินซินนาตี ชื่อที่ ๑ นั้นให้ตามชื่อบ้อมริมนั้น ซึ่งทำไว้บ้องกันพวกอินเดียนในจังหวัดนั้น แลชื่อที่ ๒ นั้นเป็นคำว่า เมืองตรงปากน้ำข้าม เพราะเมืองตั้งอยู่ตรงแม่น้ำลิกกิงข้าม

พลเมืองเมื่อแรกตั้งเมืองในปี ๑๘๐๐ นั้นมีอยู่แต่ ๗๕๐ ครั้นในปี ๑๘๑๙ พลเมืองขึ้นถึง ๙๘๗๓ บ้านเรือนก็แผ่มากออกไปทุกที่ ในปี ๑๘๑๑ ได้เดิรเรือไฟเป็นครั้งแรก เป็นเรือทำที่เมืองบีตส์เบิก ครั้นในปี ๑๘๕๐ เมื่อเมืองซินซินนาตีได้ปรากฏว่าเป็นเมืองใหญ่นั้น มีพลเมือง ๑๑๕๔๓๘ พลเมืองนั้นชาวเยอรมันเป็นอันมาก แลทั้งพวกไอริชก็มาก พวกคนดำก็มาอยู่ในเมืองนี้มาก ในเมื่อปี ๑๘๘๐ พลเมืองซินซินนาตีนั้น ๒๕๕๑๓๙ คือที่เป็นคนเกิดในพื้นเมือง ๑๘๓๔๘๐ แลคนเกิดต่างเมือง ๗๑๖๕๙ คน เงินที่เก็บจากคนทำการต่าง ๆ เป็น ๕๐,๕๓๒,๑๐๐ เหรียญ แลค่าสินค้าต่าง ๆ ได้ ๑๐๕,๒๕๙,๑๒๕ เหรียญ โรงจักร์ทำการต่าง ๆ ที่ตั้งขึ้นนั้น มีกำหนด ๓๒๗๖ แห่ง

เงินค่าสินค้าต่าง ๆ นั้นกำหนดต่าง ๆ กัน แต่ฝุ่รา เหล็ก ไม้หนังนี้เป็นสินค้ามากกว่าอื่น ๆ

คอเวอนเม็นต์เมืองนี้มีแมย์ แลบอดออฟออลเดอแมน แลเคาน์ซิล เมนบอดออฟซิตี้คอมมิศชันเนอโปลิศคอมมิศชันเนอ พวกคนทำการเหล่านี้ เลือกโดยราษฎรบ้างตั้งบ้าง แลมีเจ้าพนักงานพวกอื่น ๆ อีกต่าง ๆ ตามสมควร

รุ่งขึ้นณวันอาทิตย์เดือน ๗ ขึ้น ๘ ค่ำ (วันที่ ๑ ยูน) เวลาเช้ารับพระราชทานอาหารแล้ว เวลาเช้า ๕ โมงเสด ข้าพระพุทธเจ้าทั้งปวงขึ้นรถเที่ยวดูในเมืองนี้แล้วไปเที่ยวดูที่บ๊ากชื่อเอเด็นบ๊าก ๆ นี้ เดิมเรียกว่าสวนเอเด็น เปนที่สำหรับประชุมชนในเมืองนี้ไปเที่ยวเปนสุขสบาย ที่นี้เปนที่ ๒๐๒ เอเกอร แต่ปลูกต้นไม้ไม่เสร็จประมาณ ๒๐ เอเกอร เปนทางลดเลี้ยวข้ามคลองขึ้นเขาไปต่าง ๆ ดูงามดี แต่ไม่มีบ๊ากแห่งใดงามเสมอในนิวยอกเลย เพราะเล็กแลรกเรี้ยวอยู่มาก บ๊ากนิวยอกภาษากว่าบ๊ากในเมืองนิวยอกอย่างเดียวแต่มีที่เขาสูง ๆ มากเท่านั้น นอกนั้นไม่สนุกอะไรเลย ครั้นดูในบ๊ากนี้ทั่วแล้ว จึงได้เลยไปดูสวนสัตว์ต่าง ๆ ซึ่งคนอเมริกันได้บอกโท่ไว้หลายครั้งว่า สวนสัตว์ที่เมืองนี้เปนวิเศษประเสริฐกว่าสวนสัตว์ทั้งปวงในโลก แต่เมื่อไปเห็นเข้าจริง ๆ แล้ว ก็เห็นในโลกอย่างอเมริกันจริง ถ้าจะว่าตามจริงแล้ว เปนเลวกว่าสวนสัตว์ทั้งปวงบรรดาที่ข้าพระพุทธเจ้าได้เห็นมา แต่ฉนั้นเขายังชมกันว่า ผู้ใดได้มาถึงเมืองนี้แล้วไม่ไปที่สวนสัตว์ไม่ได้ เพราะว่าเปนที่มีสัตว์มากกว่าทุกสวนในอเมริกา มีสัตว์อยู่แห่งละไกล ๆ แลดูกร่อย ๆ เต็มที่ ตามสำนวนเขาก็ชมกันว่านั่นก็ดีนี่ก็งามไปตามเขาเห็นชอบกัน มีกรง

สัตว์เปนเรือน ๆ แลบ่อน้ำเลี้ยงแมวน้ำหรือนาคกินปลา ซึ่งเปนที่คนตื่นเต้นกันมาก แต่ข้าพระพุทธเจ้าไม่กล่าวติเตียนว่าจะเปนเลวไม่ดีอย่างไร แต่ว่าอยู่ในเมืองอังกฤษ แลฝรั่งเศสซึ่งได้เห็นมาแล้วนั้นเปนไม่ได้หลุดที่เดียว ครั้นดูในสวนสัตว์นี้แล้ว ข้าพระพุทธเจ้าทั้งปวงก็กลับขึ้นรถขับไปทางตำบลที่เรียกว่า คลิฟตัน ทำเปนป่าครึ้มไป มีบ้านเรือนเปนระยะ ๆ ที่นี้ดูค่อยงามพอชมได้ว่าดีจริง ๆ เพราะดูสบาย บ้านผู้ที่อยู่แถบนั้นน่าอยู่ทั้งสิ้น แล้วอ้อมมาในเมืองเที่ยวดูเมืองบ้าง เมืองนี้เราเรียกว่าดีว่างามสำรพัด แต่เมื่อได้มาเห็นแล้วระอาเต็มที ถนนก็โสโครกฝุ่น ๆ ดอน ๆ เปนหลุมเปนบ่อไปเทบทุกถนน แลโสโครกเปนโคลนไปทั้งนั้น ไม่เห็นอะไรงามเลย บ้านเรือนก็ดูมอม ๆ แมม ๆ ไปทั้งนั้น เหลือที่จะเอาใจช่วยเรียกว่าดีไปตามได้ ครั้นกลับมาถึงแกรนโฮเต็ลแล้ว สั่งอาหารกลางวันรับพระราชทานก็ต้องบอกว่าจะได้รับพระราชทานจนถึงบ่าย ๔ โมง โฮเต็ลนี้สักแต่ว่าใหญ่เท่านั้น ดูเต็มที่ยิ่งนัก คนใช้ ๆ คนดำทำกิริยาเหมือนล้อหลอกอยู่เปนนิจ ในห้องนอนก็โสโครกฟันปูพรมแต่เยี่ยบลงไปก็ดำคิดขึ้นมาทั้งนั้น อาหารที่รับพระราชทานก็สักแต่ว่าเปนอาหารพอประทังชีวิตไปเท่านั้นไม่มีรสเลย เนื้อก็เหมือนอินเดียรับเบอ ขนมปังก็เหมือนมูลเลื่อย จะอาบน้ำไขน้ำออกก็เปนโคลนแดงไปเต็มอ่าง ตั้งแต่มาถึงเมืองนี้ไม่เห็นอะไรเจริญตาเจริญใจเลย อีกประการ (หนึ่ง) พวกริปอตเตอหนังสือพิมพ์ต่าง ๆ รู้ข่าวก็มากลุ้มอยู่ที่โฮเต็ลซักมิสเตอไวก์ลอฟตัสโดยอย่างที่หยาบคายไม่มีอัทยาศัยเลย ที่ ๑ ก็เอ่ยว่าข้าอยากจะพูดกับเจ้าเฉย ๆ ไม่ได้มีอัธยาศัยเลย

ครั้นรับพระราชทานอาหารแล้ว จัดของไปลงรถไฟแล้วข้าพระพุทธเจ้าทั้งปวงกราบถวายบังคมลาออกจากโฮเตลเดิรไปลงสเตชั่น เพราะรถไฟเปลี่ยนสายมาอยู่ที่สเตชั่นริมโฮเตลนี้ ลงในรถไฟโฮเตลคาซื่อเปรสิเด็นต์นั้น เวลาทุ่มกับ ๑๐ มินิตรถไฟออกจากสเตชั่นเมืองซินซินนาตีต่อไป

ระยะทางแต่เมืองซินซินนาตีถึงเมืองเซ็นต์หลุยส์

เมื่อออกจากซินซินนาตีไปแล้ว รถไปตามระยะ ข้าพระพุทธเจ้าทั้งปวงรับพระราชทานอาหารค่ำไปในรถ ครั้นเวลายาม ๑ ถึงที่เขาชันรถขึ้นไม่ไหว เพราะลากรถที่พ่วงมายาวเกินไป ต้องแบ่งเปน ๒ ตอน ผ่อนตอนหน้าไปก่อน แล้วตอนหลังจึงไปคราวหลัง รถที่พ่วงข้าพระพุทธเจ้าทั้งปวงไปนั้นต้องรออยู่ประมาณ ๔๐ มินิต รถไฟจึงมารับจูงไปต่อไป

ทางซึ่งรถไฟเดิรจากเมืองซินซินนาตีมาแล้ว มาแวะที่เมืองชื่ออินเดียนาโปลิศ ซึ่งเปนเมืองหลวงของสเตตอินเดียนา เมืองนี้ตั้งอยู่ฝั่งตวันตกแห่งแหลมในแม่น้ำชื่อไวต์ริเวอแม่น้ำขาว เปนเมืองจักร์โรงงารทำสินค้าต่าง ๆ ออกไปเปนอันมาก มีทั้งตึกหลวงตึกราษฎรแลถนนหนทางใหญ่ ๆ มาก แต่มีสวนงาม ๆ เล็ก ๆ บ้าง แต่รถหยุดพักครู่ ๑ แล้วออกต่อไป

ออกจากเมืองนี้ไปทางอีก ๙๓ ไมล์ ถึงเมืองชื่อแตฮูต เปนเมืองงามดีมีตึกกว้านบ้านเรือนใหญ่ ๆ มาก อยู่ริมแม่น้ำชื่อวาบาช มีทั้งโรงจักร์ โรงงารทำสินค้าแลแร่ต่าง ๆ เปนอันมาก ทางแต่เมืองนี้ไป ก็ไม่มีเมืองใดสำคัญที่ควรจะยกขึ้นกล่าว

รุ่งขึ้นณวันจันทร์ เดือน ๗ ขึ้น ๙ ค่ำ (วันที่ ๒ ยูน) เวลาเช้ารถไฟเดิรข้ามแม่น้ำมิสซิสซิปปี้ โดยสพานใหญ่ใกล้เมืองเซ็นต์หลุย ซึ่งชาวอเมริกันชมกันว่าเปนสพานใหญ่ แลงามกว่าสพานทั้งปวงในโลก สพานนี้ได้สร้างขึ้นโดยความคิด ซอมเยมส์บีอิดส์ เปนจำนวนเงิน ๑๐,๐๐๐,๐๐๐ เหรียญ สพานนี้ข้ามแม่น้ำแบ่งเปนโค้ง ๓ ช่อง ๆ ละ ๕๐๐ ฟีต มีรากก่อกับศิลาใต้น้ำ ๔ แห่ง ที่โค้งนั้นทำด้วยเหล็กกล้าแท่งใหญ่ ทางที่ข้ามสพานนี้ทางเปน ๒ ตอน ๆ ล่างเปนทางรถไฟเดิร ทางบนเปนทางรถม้าแลคนเดิรดูใหญ่โตวิถารอยู่ แต่จะเปนในโลกจริงหรือประการใดนั้นยากที่จะลันนิษฐาน แลข้องามนั้นเห็นจะสู้สพานใหญ่ข้ามแต่นิวยอกไปบรุกลินไม่ได้

ครั้นเวลาเช้า ๓ โมงถึงสเตชั่นเมืองเซ็นต์หลุย เวลานั้นคอลอเนลยอชอีเลตัน ซึ่งเปนคนโดยสารมาจากเมืองอังกฤษในเรืออาลาสกาพร้อมกับเมื่อข้าพระพุทธเจ้าทั้งปวงข้ามมาจากเมืองอังกฤษนั้น บ้านเขาอยู่เมืองนี้ เขาจึงขอไว้กับมิสเตอรไวก์ให้บอกให้เขาทราบว่า จะมาถึงเวลาใดวันใด มิสเตอรไวก์ได้มีโทรเลขบอกมาแต่เวลาวานนี้ ครั้นเมื่อข้าพระพุทธเจ้าทั้งปวงมาถึง คอลอเนลเลตันจึงมาคอยรับอยู่ที่สเตชั่น พบกับข้าพระพุทธเจ้าทั้งปวง ทักทายปราศัยกันตามที่คุ้นเคยกันแล้ว คอลอเนลเลตัน จึงขอเชิญข้าพระพุทธเจ้าทั้งปวง ไปประชุมที่บ้านเขาในเวลาบ่ายวันนี้ พูดกันอยู่ครู่หนึ่งก็ลากลับไป

ครั้นข้าพระพุทธเจ้าทั้งปวงรับพระราชทานอาหารเช้าแล้ว ก็พร้อมกันขึ้นรถไปเที่ยวชมบ้านเมืองตามถนนแลที่ต่าง ๆ

เมืองเซ็นต์หลุยส์นี้ ตั้งอยู่ริมแม่น้ำมิสซิสซิปปี้ ใต้ปากน้ำแม่น้ำมิสซูรี่ลงมาประมาณ ๑๘ ไมล์ เปนเมืองกลางของเมืองในแม่น้ำมิสซิสซิปปี้นี้ ประมาณที่ตรงแลตติจูด ๓๘ ดีกรี ๔๐ มินิต เหนือ ลองติจูด ๙๐ ดีกรี ๒๐ มินิต ตวันตกอยู่ในสเตสมิสซูรี่ ที่แผ่นดินแต่ริมน้ำลาดค่อยเปนเนินขึ้นไป จนสูงถึง ๑๕๐ ฟีตเปนสันเขตเมือง เมืองนี้เปนที่ ๒๑ สแควไมล์ เมืองนี้ได้ตั้งขึ้นเปนครั้งแรก เปนที่พักสินค้าของฝรั่งเศส ในปี ๑๗๖๔ ประมาณจุลศักราช ๑๑๒๒ เมืองนี้ได้อาศรัยกำลังการนั้นเปนอันมากจึงจะเจริญขึ้น สินค้าที่ออกจากเมืองนี้นั้น คือ ถั่ว เนื้อสุกร แลไม้ซุงเปนมากกว่าทุกสิ่ง ตอนใต้แห่งเมืองนี้เปนที่ทำการค้าขายมาก

ในเมืองนี้ตามความเห็นของข้าพระพุทธเจ้า ที่ได้มาเห็นแต่ครั้ง ๑ คราวเดียว เห็นด้วยเกล้า ว่า งามสอาดเรียบร้อยกว่าในเมืองซิซินนาตีมาก ตึกใหญ่ ๆ ก็งดงามสอาดดี บ้านช่องก็ดูเปนที่สบาย ถนนก็เรียบร้อยเกลี้ยงสอาด ดูหน้าสบายกว่าซินซินนาตีมาก แต่ไม่ใคร่ครึกครื้นเท่านั้น

ข้าพระพุทธเจ้าทั้งปวง ไปเที่ยวชมบ้านเมืองอยู่จนบ่าย ๒ โมง จึงกลับมาที่สเตชั่นรถไฟ รับพระราชทานอาหารกลางวันในรถแล้ว ข้าพระพุทธเจ้าทั้งปวงก็ขึ้นรถไปที่บ้าน คอลเนลเลตัน ตามที่เชิญไว้

ได้พบท่าน คอลอเนล กับมิสซิสเลตันผู้ภรรยา แลคนราชการในเมืองนั้น ที่ท่านคอลอเนลเลตันได้เชิญมาหลายนาย ทั้งท่านเยเนราลเชแมน ซึ่งเปนนายทหารอเมริกันใหญ่ ซึ่งมาเที่ยวเมืองนี้ ก็ได้มาพบกับข้าพระพุทธเจ้าทั้งปวงด้วย ข้าพระพุทธเจ้าทั้งปวงได้พูดจาสนทนากับท่านเจ้าบ้านแลผู้ที่มาประชุมอยู่ครู่หนึ่ง ท่านคอลอเนล เชิญข้าพระพุทธเจ้าทั้งปวงแลผู้ที่มาประชุมเหล่านั้น ไปที่ห้องรับพระราชทานอาหาร เลี้ยงแชมเปนแลขนมบังสดแห้งบ้างเปนของว่าง ท่านคอลอเนลส์บีชแสดงความยินดีที่ได้รับรอง แลสรรเสริญอัธยาศรัยชาวสยาม ท่านราชทูตทรงตอบขอบใจแลแสดงความยินดี แลสรรเสริญความดีของชาวอเมริกัน ที่มีใจกว้างขวางโอบอ้อมอารีเสมอกัน พูดกันอยู่ประมาณครึ่งชั่วโมงก็ลาท่านทั้งปวงกลับมาที่รถไฟ เวลานั้นคิดด้วยกล้า ๆ ว่า จะไปเที่ยวชมเมืองต่อไปอีก แต่ฝนตกเล็กจึงต้องมาพักรออยู่ที่รถไฟ ครั้นเวลา ๒ ทุ่ม ๒๙ มินิต ข้าพระพุทธเจ้าทั้งปวงกราบถวายบังคมลาออกจากเมืองเซ็นต์หลุย ไปโดยรถไฟต่อไป รับพระราชทานอาหารค่ำในรถไฟนั้น ระยะทางแต่เมืองนี้ไปไม่มีเมืองใดสำคัญที่ควรจะยกขึ้นว่า มีแต่เมืองเดียวชื่อเยฟเฟอสันซิตี้เปนใหญ่กว่าทุกเมือง

รุ่งขึ้นณวันจันทร์ เดือน ๗ ขึ้น ๑๐ ค่ำ (วันที่ ๓ ยูน) รถไฟเดิรผ่านออกจากสเตตมิสสูรี เข้าสเตตอาแกนสาส เวลาเช้า ๒ โมง ๒๐ มินิต ถึง

เมืองแกนสาสซิตี้ ข้ามแม่น้ำชื่อมิสสูรี่ เข้าถึงสเตชั่นในเมืองแกนสาสซิตี้ ครั้นรถไฟหยุดแล้ว ข้าพระพุทธเจ้าทั้งปวงพร้อมกันขึ้นรถไปเที่ยวดูบ้านเมืองตามสมควรแก่เวลา

เมืองแกนสาสนี้ เปนเมืองสำคัญเมืองหนึ่งในแม่น้ำมิสสูรี่ เมืองนี้เจริญขึ้นตั้งแต่เกิดชบถมาแล้วนั้น ในเวลาเมื่อรบกันอยู่นั้น การสินค้าในเมืองนี้เสียไปมาก แลพลเมืองก็ลดลงมาก ภายหลังมาเมืองที่ใกล้เคียงเปนเมืองมีสินค้ามาก ทำให้เมืองเจริญขึ้นได้ โดยเร็ว สินค้าสำคัญในเมืองนี้ มีการค้าขายโคแลสุกรเปนสินค้าใหญ่ เนื้อโคสุกรได้จำหน่ายออกไปมากในเมืองต่าง ๆ แลที่นี่เปนที่สำคัญ เปนที่ทางของทางรถไฟมาก ทั้งมีตึกร้านบ้านเรือนใหญ่ ๆ มาก แลสพานที่ข้ามแม่น้ำนั้น เปนราคาค่าทำถึง ๑๐๐๐๐๐ เหรียญ

ข้าพระพุทธเจ้าได้เที่ยวดูในเมืองนี้ เปนเมืองอยู่บนเขา ถนนขึ้นเขาลงเขามาก แลดูถนนทั้งปวงล้วนแต่ยังทำอยู่ทั้งสิ้น ดูเหมือนการยังค้างอยู่มาก ถ้าแล้วเสร็จคงจะงามอยู่

ข้าพระพุทธเจ้าทั้งปวงเที่ยวดูอยู่ประมาณชั่วโมงหนึ่งก็กลับมาสเตชั่นรถไฟรับพระราชทานอาหารในรถไฟที่สเตชั่นนั้น

อนึ่งได้ทราบเกล้า ฯ ว่าเวลาคืนนี้รถไฟสายที่มาหน้ารถข้าพระพุทธเจ้าทั้งปวงนั้น เวลาหยุดที่สเตชั่นกลางป่า คนผู้ตรวจในรถ ลงไปตรวจท้ายรถ มีคนดำคน ๑ สุ้มอยู่ในป่าออกมาดอบแทงเบรกเกอผู้ตรวจนั้นตาย ลักเอาเงินในกระเป๋าไปเสียสิ้น จับตัวหาได้ไม่ เมื่อได้ยินเข้า

ดังนี้ชักให้นึกถึงคำที่กล่าวกันว่า จะมาเที่ยวอเมริกาทางสเตตกลาง แผ่นดินนี้ ต้องมีปืนสั้นติดตัวอยู่ คำที่ว่านี้คิดดูก็ดูไม่เห็นจริงว่าจะต้องทำถึงเพียงนั้น ครั้นเวลาพูดจาเล่นกันได้สอบถามเล็ฟเตอแน็นต์เมซันเล่น เขาก็ว่า ในสเตตกลาง ๆ นั้น คนมักเถื่อน ๆ อยู่มาก ครั้นมาได้ยินข่าวนี้ก็ดูเปนที่สดุ้งสเทือนอยู่บ้าง แต่หากระลึกถึงพระเดชานุภาพบารมีปกเกล้า ฯ เปนที่หวังใจป้องกันอันตรายไปในทางคนพาลเหล่านั้น

ระยะทางแต่เมืองแกนสาสซิตี ถึงเมืองเด็นเวอ

ครั้นเวลาเช้า ๓ โมง ๕๗ มินิต ข้าพระพุทธเจ้าทั้งปวงกราบถวายบังคมลาออกจากเมืองแกนสาส์ซิตี้ไปต่อไป เวลาออกจากสเตชั่นไปผ่านคอกโคไป คอกนี้ว่าจุโคได้ถึง ๒๐๐๐๐ ตัว

รถไฟเดิรมาในสายชื่อ แอตเชสัน โตปีกา แอนด์ เซนตาเฟเรลโรดไป ทางถึงเมืองลอยุนตาทาง ๕๖๐ ไมล์ รถไฟสายนี้เดิรวันละคราวตั้งแต่ออกจากแกนสาส์ซิตี้ไป เวลากลางวันถึงเมืองโตปีกาทาง ๕๐ ไมล์ หยุดพักรับพระราชทานอาหารที่นี่ ๒๕ นิมิต ข้าพระพุทธเจ้าทั้งปวงรับพระราชทานในรถ แล้วออกรถต่อไปตามระยะทาง เวลาค่ำหยุดพักรับพระราชทานอาหารค่ำที่เมืองนิวตัน ทาง ๑๙๕ ไมล์ แล้วออกเดิรต่อไป

ทางเดิรที่ข้าพระพุทธเจ้าคิดจะไปนั้น หมายจะไปทางเมืองแสนตาเฟแลลอส์แองเกเล็ส แล้วจึงจะตัดขึ้นทางเซนฟรานซิสโกกลับทางเหนือ แต่เวลาวันนี้ได้ทราบเกล้า ฯ ตามโทรเลขว่า น้ำป่าหลากมามากทางนั้นทำลายทางรถไฟนั้นหมดไปไม่ได้ จึงคิดใหม่ต้องไปทางเหนือ ครั้น

เมื่อรถถึงที่ตำบลปูโบล รถไฟข้าพระพุทธเจ้าทั้งปวงก็แยกทางขึ้นไปทางทิศเหนือ โดยสายชื่อ เด็นเวอแอนด์รักรานด์เรลโรด ไปทางคอโลราโด ต่อไป

รุ่งขึ้นณวันพุธ เดือน ๗ ขึ้น ๑๑ ค่ำ (วันที่ ๔ ยูน) รถไฟข้าพระพุทธเจ้าทั้งปวงมาตามระยะทางริมเขาใหญ่ชื่อรอกกีเมาน์เต็น แลเห็นน้ำค้างอยู่บนยอดเขาขาวดาดไป ดูงามดีระยะทางเปนทุ่งกว้างไม่ใคร่มีต้นไม้ ดูมีแต่หญ้างามเตียนดี รถมาทางบ่อน้ำเรียกคอโลราโดสปริง ซึ่งเปนสระน้ำเปนเอง ที่กลางสระ เขาเอาท่อปักไว้เปนน้ำพุดูงามดี มีบ้านเรือนแลโฮเต็ลบ้าง เปนที่คนมาเที่ยวเปนสุขสบาย รถผ่านที่นี้ไป ข้าพระพุทธเจ้าทั้งปวงรับพระราชทานอาหารเช้าแลกลางวันมาในรถ ครั้นเวลาบ่าย ๓ โมงเศษ ถึงเมืองเด็นเวอ ซึ่งเปนแคปีตอลของสเตตออฟคอโลราโด เปนที่บันจบทางรถไฟคันใหญ่แห่ง ๑ พลเมืองมีกว่า ๔๐๐๐๐ แลเปนเมืองมีสินค้าอุดมดี เมืองนี้ตั้งอยู่ริมแม่น้ำชื่อแปรตต์ ไม่ห่างกับเชิงเขารอกกีเมาน์เต็นนัก เปนเมืองดีกว่าทุกเมืองในแขวงนี้ เพราะเปนท่ามกลางแห่งทางสินค้าในสเตตคอโลราโดนี้ แลมีตึกร้านนบ้านเรือนมาก เปนที่เห็นความประหลาทของความเจริญที่เมืองนี้ได้สร้างเมื่อปี ๑๘๕๘ นี้ มีตึกใหญ่ ๆ เปนที่สำคัญหลายแห่ง อากาศก็ดีในเมืองนี้ แลทิวทัศน์ก็งามด้วย

ครั้นรถเข้าหยุดถึงสเตชั่นในเมืองเด็นเวอแล้ว ข้าพระพุทธเจ้าทั้งปวงก็ขึ้นรถไปพักอยู่ที่โฮเต็ลชื่อวินเซอ ครั้นเวลาค่ำรับพระราชทาน

อาหารแล้ว ได้ทราบเกล้า ฯ ว่ามิส์ซิส์แลงตรี ซึ่งเปนคนงามมีชื่อเลื่องโด่งดังว่า เล่นละคอนดี แลมีชื่อวิเศษต่าง ๆ ดังปรากฏได้ยินอยู่ทั่วกันนั่น บัดนี้มาเล่นละคอนอยู่ในเมืองนี้ ข้าพระพุทธเจ้าทั้งปวง จึ่งได้ซื้อตั๋วแล้ว ขึ้นรถไปดูละคอนโรงนั้น ชื่อตาบออปปาราเฮาส์ ดูละคอนพวกของมิส์ซิส์แลงตรีที่มาเล่นอยู่นั้น มิส์ซิส์แลงตรีกับละคอนพวกนี้ได้ข้ามมาจากเมืองอังกฤษมาเล่นละคอนอยู่ในอเมริกา ในเมืองต่าง ๆ ทางทิศตวันออก แล้วมิส์ซิส์แลงตรีได้ซื้อรถไฟส์ลิปปิงคาของกอมปนี่ปุลแมนหลังหนึ่ง ให้ทำฉะเพาะเชาที่เดียว แล้วเที่ยวมาโดยรถไฟหลังนั้น จะไปจนถึงแซนฟรานซิส์โก แล้วจะลงเรือไปออส์เตรเลียต่อไป

ข้าพระพุทธเจ้าดูละคอนอยู่จนเลิก แล้วกลับมาโฮเต็ล พักอยู่ที่วินเซอโฮเต็ลนี้คืนหนึ่ง

รุ่งขึ้นณวันพฤหัสบดี เดือน ๗ ขึ้น ๑๒ ค่ำ (วันที่ ๕ ยูน) เวลาเช้ารับพระราชทานอาหารแล้ว ข้าพระพุทธเจ้าทั้งปวงขึ้นรถไปเที่ยว ชมบ้านเมือง ๆ นี้ดูเปนเมืองใหญ่โตอยู่ตามบ่า ๆ ของเมืองเหล่านี้เปนที่น่าชมความเจริญของเขาอยู่ ทั้งบ้านเรือนแลถนนหนทางก็ดูเรียบร้อยดีกว่าเมืองซินซินนาตี่มากนัก แต่ข้าพระพุทธเจ้าหาได้ไปเที่ยวมากนัก เพราะคิดกันที่จะไปดูบ่อแร่ด้วย จึงกลับมาโฮเต็ลจัดการที่จะไปนั้น ครั้นจัดเสร็จแล้ว แต่เวลายังมีอยู่ ข้าพระพุทธเจ้าทั้งปวงจึงได้รับพระราชทานไปเที่ยวตามร้านขายเครื่องแร่ต่าง ๆ เพราะเมืองนี้เปนที่มีแร่ต่าง ๆ แล

สินค้าต่าง ๆ เป็นของประหลาทผิดกับของในเมืองตวันตกมาก เครื่องแร่ต่าง ๆ ดูงามดี เป็นต้นว่ากรอบรูป นาฬิกา แลของอื่น ๆ ประดับด้วยแร่ทองแร่เงินแร่เหล็กแร่ทองแดงดีบุก แลแร่อื่น ๆ แลโมราศิลาต่าง ๆ ดูงามประหลาทดีมีหลายอย่าง ครั้นดูซื้อของต่าง ๆ ตามร้านแล้วก็กลับมาโฮเต็ล

เวลากลางวันรับพระราชทานอาหารแล้ว ข้าพระพุทธเจ้าทั้งปวงได้ออกจากโฮเต็ลมาสเตชั่นรถไฟขึ้นรถไฟที่จะไปนั้น รถนั้นหาใช่รถเก่าไม่เพราะเป็นทางเล็ก รถที่ชื่อเปรสิเด็นต์ไปไม่ได้ จึงต้องไปรถเล็กนาโรเกดเป็นแต่รถนั่งไป เวลาบ่ายโมงเสด รถออกจากสเตชั่นไปตามทางเข้าไปในหว่างเขาร็อกกี้เมาน์เต็น ตามทางรถเข้าไปดูงามยิ่งนัก รถเดิรไปฉะเพาะทางริมเขาด้าน ๑ ริมทางน้ำไหลด้าน ๑ ทางน้ำนั้นน้ำไหลเชี่ยวแรง เป็นคลองลดเลี้ยวไป บางที่น้ำลดตกเป็นคั่น ๆ บางทีมีศิลาขวางกั้นทางน้ำเป็นระลอกขาวเป็นฟองงามยิ่งนัก ริมทางน้ำเป็นศิลา มีต้นไม้บ้าง เป็นระยะ ทางน้ำนั้นเป็นลำธารคล้ายกับธารสระบำป เมืองจันทบุรีนั้น แต่ใหญ่กว่า แลน้ำแรงกว่า แต่รถเดิรไปริมธารนี้ตลอดทางดูน่าเพลิดเพลินยิ่งนัก รถไปทาง ๑๕ ไมล์เท่านั้น แต่เดิรถึง ๒ ชั่วโมง เพราะเป็นทางไปบนเขาลดเลี้ยวข้ามแม่น้ำขึ้นเขาเลียบฝั่งน้ำโดยมาก เดิรไปเร็วไม่ได้ต้องไปช้า ๆ ไปจนถึงที่ทำแร่ริมเมืองเซ็นตรัลซิตี้ พวกในกอมปนี่ที่ทำแร่นั้น มาคอยรับข้าพระพุทธเจ้าอยู่ที่สเตชั่นรถไฟ ข้าพระพุทธเจ้าขึ้นจากรถไฟแล้วผู้นั้น

ก็นำข้าพระพุทธเจ้าทั้งปวงไปดูการทำแร่ที่นั้น ในโรงที่ตำแร่นี้ใช้เครื่องจักร์แรงน้ำ ซึ่งไหลลงมาแต่ยอดเขา มีจักร์รานำให้น้ำพัดหมุน มีสายพานมาต่อกับเครื่องตำแร่ แลเครื่องจักร์นั้นสูบลมเข้าไปในถ้ำที่ระเบิดแร่ด้วย สำหรับเปนลมหายใจแลใช้การอื่น ๆ ด้วย แร่ที่ถลุงระเบิดลงมาแต่ข้างบนเขานั้น บันทุกเกวียนลงมาเทลงข้างหลังมีช่องเปนทางแร่ไหลมาลงในครกตำเอง แล้วเขาพาข้าพระพุทธเจ้าทั้งปวง เดิรไปตามทางที่เกวียนเดิรเปนช่องหลังคาตลอด เกวียนที่บันทุกแร่นี้ลงนั้น มีทางเหล็ก ๒ ทาง เปนทางสำหรับจะได้หลีกกัน รถนั้นมี ๒ หลัง มีเชือกโยงขึ้นไปถึงที่รอกข้างบนปลายเชือกลงมาผูกรถอีกหลัง ๑ ถ้าจะส่งรถหลัง ๑ ลงมา อีกหลัง ๑ ก็ขึ้นไปเอง ไม่ต้องเปลืองกำลังฉุดลาก เพราะรถที่ลงมาหนักกว่า ฉุดรถเปล่าขึ้นไปได้โดยง่าย เดิรไปออกปากทางแล้ว เขาก็พาข้าพระพุทธเจ้าทั้งปวงไปถึงปากถ้ำที่เจาะเข้าไปขุดเอาแร่นั้น เตรียมโคมแดเทียนพร้อมแล้วก็พากันเข้าไปในถ้ำที่ขุดเจาะภูเขาเข้าไปนั้น ทางนั้นกว้างบ้างแคบบ้างไม่แน่ แต่อย่างแคบที่สุดพอคนเดิรมีหมวกอยู่บนศีร์ษะด้วย เดิรไปได้ โดยสดวก ในเวลานั้นเปนฤดูร้อนอากาศข้างนอกร้อน แต่เมื่อเข้าไปในถ้ำนั้นยิ่งลึกเข้าไปก็ยิ่งเย็นเข้าทุกที จนถึงที่สุดหนาวเสมอหน้าหนาวจัด ๆ ที่เดียว ถ้ำนี้มีทางแยกไปหลายทาง เพราะเขาระเบิดไปตามทางสายทองเดิร แต่ไปตันทั้งนั้น เพราะฉนั้นคนที่เข้ามาทำการในนี้ ไม่มีลมจะหายใจได้ จึงต้องมีท่อสูบเอาลมอากาศข้างนอกเข้า

ไปเสมอ พออากาศได้เปลี่ยนพอหายใจ ทางที่เขานำพวกข้าพระพุทธเจ้าทั้งปวงเข้าไปทาง ๒ ไมล์ ถึงที่สุดซึ่งยังกำลังเจาะอยู่ เขาได้ให้คนทำงานซึ่งอยู่ที่นั้น ใช้เครื่องมือสำหรับเจาะให้ดู เครื่องมือนั้นบันทุกอยู่บนเกวียนเล็ก ๆ เวลาจะตั้งแรกเอาเสาเหล็กตั้งขึ้นก่อน ถ้าเสานั้นสูงไม่ถึงเพดานก็เอาศิลาก้อนใหญ่หนุนขึ้นพอจดเพดานแล้ว เอาดิ่มไม้จิ้มตอกให้มั่นคงแล้ว จึงเอาสูบแม่แรงขันไว้แล้วเอาท่อที่สูบลมอากาศสำหรับหายใจนั้น ไปต่อกับสูบแม่แรงเอาเหล็กสำหรับเจาะติดข้างปลายแล้ว เปิดลมอากาศที่สูบเข้ามานั้น เปนแรงให้สูบแม่แรงเดินให้เครื่องมือนั้นเจาะศิลา ไม่ต้องใช้สติม เอาลมอากาศนั้นเปนสติมครั้นเจาะศิลาเปนโพรงหลายโพรงแล้ว จึงระเบิดด้วยไดนาไมต์ภายหลัง แรกที่ระเบิดแล้วนั้น บันทุกเกวียนน้อย ๆ เดินตามทางเหล็กที่ผังเข้าไปออกมาตำที่โรงที่ข้าพระพุทธเจ้าได้เห็นนั้น ครั้นเขาเจาะให้ดูแล้ว ท่านราชทูตได้ประทานเงินแก่คนทำงานที่ทำให้ดู ๒ คนนั้น คนละเหรียญ เวลาดูเจาะอยู่นั้น ได้ยินเสียงระเบิดทางหนึ่ง เสียงดังก้องไปทั้งถ้ำ ครั้นดูแล้วเขาพากลับออกมาปากถ้ำ ข้าพระพุทธเจ้าทั้งปวง ขอบใจผู้นำแล้วก็ลาขึ้นรถขึ้นบนเขาไปถึงที่เซ็นตรัลซิตี้ ข้าพระพุทธเจ้าทั้งปวงไปพักอยู่ที่โฮเต็ลชื่อเต็ดเดอเฮาส์ เปนโฮเต็ลย่อม ๆ แต่เปนใหญ่ที่สุดในเมืองนี้ มีห้องก็น้อยแลห้องย่อม ๆ ด้วย ตั้งแต่ข้าพระพุทธเจ้ากราบถวายบังคมลามาถึงประเทศยุโรปแลอเมริกาพึ่งได้ใช้โคมน้ำมันปิโตรเลียมในห้องนอนเวลาวันนี้ ทำให้ระลึกถึงกรุงเทพ ๆ ขึ้นอีกมาก

แต่โฮเต็ลนี้ไม่ใคร่มีสุข ที่นอนก็ใช้กระดานหนุนขึ้นมาให้ดูสูงแทนนุ่นแลสปริง ทั้งเครื่องใช้ต่าง ๆ ก็ไม่ใคร่มีอะไร ที่ใช้น้ำมันบีโตรเลียมนั้น เพราะเปนเมืองเล็กอยู่บนเขาผู้คนน้อยหามีแก๊สไม่ ตามถนนใช้เสาโคมตั้งตะเกียงน้ำมันบีโตรเลียมทั้งสิ้น ครั้นข้าพระพุทธเจ้าทั้งปวงมาพักรับพระราชทานอาหารแล้ว ท่านแมย์เมืองนี้มาที่โฮเต็ล เพื่อจะได้เฝ้าท่านราชทูต แต่มาพบกับแอ็ดแดเชองักฤษ ๆ บอกว่า ท่านราชทูตทรงเห็นจะเหนื่อยมาก ทรงมีความยินดีที่ท่านแมย์มาแล้ว แต่ไม่สามารถที่จะรับได้ แต่ที่จริงเสื้อผ้ายังไม่มาถึงทันที่จะผลัด เพราะเมื่อเข้าไปในถ้ำนั้น ถูกที่ชื้นแฉะน้ำที่หยดลงมาเปื้อนเสื้อผ้าทุกคน ครั้นท่านแมย์ไปแล้ว ข้าพระพุทธเจ้าทั้งปวงผลัดเสื้อผ้าแล้ว พวกกอมปนี ทำแร่นั้น มาเชิญข้าพระพุทธเจ้าทั้งปวงไปดูแร่ที่เขาได้เก็บรวบรวมไว้เปนของประหลาทเปนตัวอย่างนั้น โรงออฟพีศของเขาอยู่ริมโฮเต็ลนี้ ข้าพระพุทธเจ้าทั้งปวงจึงได้เดิรไปถึงที่ออฟพีศของเขา ๆ คอยรับแลให้ดูแร่อย่างที่มีทองมาก แลแร่ชาตุต่าง ๆ เปนอันมาก แลได้คิดไว้แต่เดิมว่า จะไปดูแร่บ่อใหญ่ซึ่งอยู่ไกลออกไป ต้องขึ้นม้าไป ถ้าจะไปค่ำวันนี้ดูเสร็จ กว่าจะได้กลับราว ๑๐ ทุ่ม จึงเห็นด้วยเกล้า ๆ ว่าจะอ่อนกำลังนัก จึงเปนอันยุติบอกเลิกเสีย เพราะได้ดูถ้ำนี้ก็พอแล้ว แลถ้ำนี้ก็ใหญ่อยู่ แลถ้ำนี้เจาะในเขานี้ซ้อน ๆ กันถึง ๗ ชั้น ครั้นข้าพระพุทธเจ้าดูแร่ต่าง ๆ แล้ว พวกกอมปนี่แร่รับจะหาอย่างแร่ที่มีทอง

มากแลน้อย มีราคามากน้อยทุกอย่าง ถวายท่านราชทูตเปนตัวอย่างด้วย ท่านราชทูตทรงชอบใจ แล้วข้าพระพุทธเจ้าทั้งปวงก็กลับมาโฮเต็ล พักอยู่ที่โฮเต็ลนั้นคืนหนึ่ง

รุ่งขึ้นณวันศุกร์เดือน ๗ ขึ้น ๑๓ ค่ำ (วันที่ ๖ ยูน) เวลาย่ำรุ่งเสด ข้าพระพุทธเจ้าทั้งปวงรับพระราชทานอาหารเช้าแล้ว ขึ้นรถมาที่สเตชั่นรถไฟ ได้เห็นเมืองเซ็นตรัลซิตี้มาตามทาง เมืองนี้เปนแต่ที่ทำแร่ บ้านเรือนมีเปนหมู่ ๆ หลัง ๆ ห่าง ๆ กัน แลเปนเรือนย่อม ๆ อยู่บนไหล่เขาเปนหย่อม ๆ ไปไม่สู้จะครึกครื้น ข้าพระพุทธเจ้าทั้งปวงขึ้นรถไฟแล้ว เวลาเช้า ๒ โมง ๑๐ มินิตรถไฟออกจากเมืองเซ็นตรัลซิตี้ แล่นอ้อมถอยหน้าบ้าง ถอยหลังบ้าง ลงมาจากยอดเขาจนถึงที่โรงทำแร่ที่เชิงเขาที่ข้าพระพุทธเจ้าลงเวลาวานนี้นั้น ทางที่ลงมานั้นมาตามทางเลียบไหล่เขาลงมาอ้อมไปหลายวง ทั้งต้องมีสพานก็มีดูลำบากมาก แต่รถที่ไม่ได้รับคนโดยสารเปนแต่บันทุกแร่นั้น เขาปล่อยลงมาเฉย ๆ แต่ทางนั้นเอนลงมารถก็ไหลลงเอง ไม่ต้องมีรถลาก ที่ตอนตื้นเขานั้นมีแต่โรงงารทำแร่แลโรงพวกจีน ที่มีรางกันกันน้ำที่ล้างแร่แลเก็บกากแร่ที่พวกกอมปนีฝรั่งกรองเอาเนื้อทองไว้แล้วนั้น พวกจีนเอาน้ำแลกากแร่นั้นไปทำ เก็บทองที่ยังตกเหลืออยู่อีกนั้นอีกชั้นหนึ่ง แล้วรถไฟที่พวกข้าพระพุทธเจ้ามานั้นก็เดินรถกลับมาตามทาง เลียบริมทางมาเหมือนขาเข้าไปนั้นกลับออกมาจากซอกเขาร็อกกี้เมาน์เต็น มาถึงที่ซึ่งหลอมแร่ซึ่งอยู่ห่างเมืองเด็นเวอส์เตชั่น ๑ ข้าพระพุทธเจ้าทั้งปวงลงจากรถไฟเข้าไป

ดูการหลอมที่โรงนี้ ผู้จัดการได้รับข้าพระพุทธเจ้าแล้วพาเที่ยวดูในโรงงานของเขานั้นตั้งแต่เอาแร่ที่ตำแล้วบันทุกรถไฟมานั้น มาหลอมชัดยาให้เหล็กไหลออกมาทาง ๑ เหลือแต่แร่ที่ต้องการนั้นไปตำเปนผงผึ่งในเตาไฟแล้ว เอากรดกัดลงปรอท แล้วมีท่อน้ำร้อนละลายเงิน จัดเงินแลทองแดงต่าง ๆ ตามวิชาในกระบวรแร่ ข้าพระพุทธเจ้าทั้งปวงดูทั่วแล้วก็ชอบใจ ลาผู้พาให้ดูขึ้นรถม้าซึ่งมีโทรเลขให้มาคอยรับอยู่จากเด็นเวอร์นั้น กลับมาเมืองเด็นเวอร์ไปที่สเตชั่นขึ้นพักอยู่ที่รถไฟชื่อเปรสิเด็นต์นั้นรออยู่จนบ่ายโมงครึ่ง ข้าพระพุทธเจ้าทั้งปวงกราบถวายบังคมลาออกจากเมืองเด็นเวอร์ไปตามระยะทาง รับพระราชทานอาหารกลางวันไปในรถ ครั้นเวลาบ่าย ๕ โมง ๕๐ มินิตถึงเมืองเชเยนน์ทาง ๑๐๒ ไมล์จากเด็นเวอร์ทางที่ล่วงมานั้นไม่มีสิ่งใดสำคัญที่ควรกล่าว มีแต่เห็นภูเขาไกล ๆ ซึ่งเปนเขาเนื่องมาจาก ร็อกกีเมาน์เต็น ต่อ ๆ มาผ่านเมืองชื่ออีแวนต์ทาง ๔๘ ไมล์ เมืองนี้มีการไร่นาเรือกสวนมาก ไปอีก ๔ ไมล์ถึงเมืองชื่อดรีเล ซึ่งเปนเมืองเจริญขึ้นโดยเร็ว ได้ตั้งขึ้นในปี ๑๘๗๐ บัดนี้มีวัดแลโรงเรียนงามดี แลการไร่นาก็เจริญมาก มีคลอง ๒ คลอง ๆ หนึ่งยาว ๑๐ ไมล์ คลองหนึ่งยาว ๒๗ ไมล์ เปนคลองชุดขึ้นที่แผ่นดินเมืองนี้ ประมาณ ๑๐๐๐๐๐ เอเกอร แต่เมืองนี้มีกฎหมายห้ามขายสุราที่แรง เมื่อพ้นเมืองนี้ไปแล้ว ผ่านไปในบ้านอเมริกัน ผ่านสเตชั่นไปหลายสเตชั่น ในเหล่านี้มีสัตว์จำพวกหนึ่งซึ่งชาวอเมรินเรียกว่า แปรรีดอก รูปขนาดแลคล้ายกระต่ายแต่หูสั้น

ตามระยะทางเปนอันมาก มักขุดแผ่นขึ้นเปนกองเหมือนพระทราย แล้วขึ้นไปนั่งบนยอด ยกท้าวหน้า ๒ ท้าวขึ้นเปนอันมากดูประหลาทดี สัตว์นี้เปนสีแดง เขาว่ากำหนดโดยยาวประมาณ ๑๖ นิ้ว มักอยู่เปนหมู่ ๆ ร้องแลเห่าได้คล้ายสุนัก์ แต่ที่อยู่นั้นมักขุดหลุมเปนโพรงอยู่ เขาได้ลองที่จะจับมาเลี้ยงแล้ว แต่ไม่ใคร่จะรอดได้ เมื่อล่วงทางเหล่านี้ไปแล้ว จึงถึงเมือง เชเยน์

เมือง เชเยน์ นี้เรียกว่าเมืองกด เพราะเหตุที่เจริญขึ้นเร็วดังกระทำโดยกด เมืองนี้มีพลเมืองประมาณ ๕๐๐๐ ที่แผ่นดินสูงจากทะเลประมาณ ๖ พีศ เมืองนี้เรือนแรกซึ่งได้ปลูกเปนที่ ๑ ในปี ๑๘๖๗ แลบัดนี้มีบ้านเรือนแน่นหนา เปนเมืองเจริญสำคัญเมืองหนึ่ง มีโรงจักร์โรงงาร ทำการสินค้าต่าง ๆ เปนอันมาก มีเครื่องประดับที่ซึ่งเปนของนิยมกันในจังหวัดนี้ขายมาก แลสิ่งของต่าง ๆ อีกหลายสิ่งเปนเมืองหลวงของสเตต การที่เมืองนี้เจริญด้วยเหตุ ๒ ประการ ๆ หนึ่ง ด้วยเปนที่ต้นทางของการค้าขายทั้งปวง อีกประการหนึ่งด้วยแร่ทองที่พบใหม่ แลทั้งเปนต้นทางที่รถไฟที่ข้าพระพุทธเจ้าทั้งปวง มาตามสายคอโดราโดนั้น มาต่อกับสายยูเนียนแปซิฟีกที่นี้ เมืองนี้มีตึกใหญ่ที่ว่าราชการ แลคุกสำคัญด้วย ทั้งบ้านลิกสกูลโรงละคอน แลคลับดี ๆ เปนอันมาก เปนการเจริญขึ้นรวดเร็วโดยประหลาทีสุด

การค้าขาย ซึ่งเปนการเจริญในเมืองนี้ อาศรัยที่แผ่นดินอันทุ่งกว้างใหญ่บริบูรณ์ด้วยหญ้า นับด้านตวันออก แต่เชิงเขาชื่อ แบล็กฮิล ด้านเหนือ ถึงแม่น้ำ เปลต ตอนเหนือแลด้านใต้ไปจนถึงอ่าว แม็กซิโก ซึ่งบัดนี้เปนที่เลี้ยงโคแลแกะเปนหลายล้าน เมืองเชเยนนี้เปนเมืองกลางของการเลี้ยงสัตว์ สินค้าทั้งปวงนี้คนที่อยู่ใกล้เคียงเมืองนี้เปนคนเลี้ยงโคแกะม้าพาขาย โดยมาก นอกจากแกะแล้วไม่ต้องมีหญ้าแห้งเลี้ยงสัตว์เหล่านี้เลยตลอดปี ปล่อยไปหากินพอตลอดปี ยกแต่ที่เลี้ยงเก็บไว้ใช้การทั้งปวง แลสินค้าที่ทำให้เจริญอีกนั้น คือ การรถไฟพวกกอมปนี มีโรงงารทำเครื่องจักร์แก้ไขรถไฟใหญ่ในเมืองนี้ แลการพรานยิงสัตว์ต่าง ๆ ด้วย

การสินค้าในเมืองนี้ซึ่งนับว่าเปนเมืองกลางแลเจริญเร็วนั้น มีกำหนดเมื่อปี ๑๘๗๔ นั้น โคแลแกะแลสัตว์ต่าง ๆ ได้บันทุกออกไปโดยรถไฟถึง ๓๗๕ รถ คิดเปนสัตว์ ๗๕๐๐ ศีร์ษะ ในปี ๑๘๗๕ การบันทุกสัตว์ในเมืองนี้ทวีขึ้นถึง ๕๒๕ รถ หรือ ๑๐๕๐๐ ศีร์ษะ แลในปี ๑๘๘๐ ถึง ๑๐๐๐ รถ หรือประมาณ ๒๐๐๐๐ ศีร์ษะ แลปีต่อมาก็เจริญขึ้นเสมอ

รถที่ข้าพระพุทธเจ้าทั้งปวงมานี้หยุดพัก พอคนโดยสารรับพระราชทานอาหารแล้ว รถข้าพระพุทธเจ้าเปลี่ยนสายใหม่ เข้าในสายยูเนี่ยนแปซิฟิก เรลโรด แล้วเวลาย่ำค่ำ ๑๕ มินิต ออกต่อไปทางทิศตวันตก ทางต่อนี้ไปเดิรสูงขึ้นไปทุกที่ ประมาณไมล์ละ ๕๐ ฟีต ผ่านเมือง

ต่าง ๆ ย่อม ๆ ไป คือฮาซาดแลออดโต แล้วไปทาง ๕๓๖ ไมล์ ถึงหว่างเขาเรียกแกรไนต์คานอน ซึ่งตัดภูเขาลงข้างทางไปเปนอันมาก แลดูสีต่าง ๆ หลายอย่าง ทางแต่นี้ไป มีเครื่องบ้องกันสะโนถี่มากขึ้น เพราะที่สูงมีสะโนมาก ที่กันสะโนนั้นเปนที่ไม่สำคัญก็มี แต่เสาบ้างแล้วมีกระดานเปนคั่น ๆ ขังเปนเกล็ด ๆ ไป ที่เปนที่สำคัญก็ต้องมีประรำครอบทางรถไฟไปตั้งไมล์ก็มี ประรำนั้นกระดานกั้นโดยรอบมิดเหมือนเข้าถ้ำแล้วผ่านไปบนเขา ขึ้นเขาหลายตำบลจนถึงสัมปโด เชอแมนนี้สูงกว่าทะเลถึง ๘๒๔๒ พีต ซึ่งกำหนดว่าเปนสเตชั่นรถไฟอย่างสูงที่สุด (ในโลก) ตั้งแต่นี้ไปทางรถไฟเดิรต่ำลงเสมอ แลผ่านสพานไม้ที่เดอครีก ยาว ๖๕๐ พีต แลสูงจากเขาขึ้นมาถึง ๑๒๕ พีต แล้วผ่านที่ตำบลชื่อ ฮานิ่เนาบัตส์ ให้ชื่อดังนี้ เพราะที่นี้ทรายแดงดาดไปเปนอันมาก จนเปนเขาสูงแต่ ๕๐ ถึง ๑๐๐ พีต แล้วผ่านที่บ้อมชื่อฟอดแสนเตอ แลเห็นได้จากทางรถไฟแต่ไกล ๆ แต่เวลานั้นเปนเวลาค่ำข้าพระพุทธเจ้าแลหาเห็นไม่ แล้วถึงเมืองชื่อ ลาราไม ทาง ๕๖ ไมล์ จากเชเยน์ เมืองนี้ที่แผ่นดินสูงจากทะเลถึง ๗๑๒๓ พีต ในเดือนเอปริล ในปี ๑๘๖๘ ได้สร้างบ้านในเมืองนี้เปนครั้งแรก ครั้นภายหลังสร้างบ้านนั้นอีก ๓๐ วัน ทางรถที่พาดไปนั้นสำเร็จถึงที่นี้ แลเมืองนี้เจริญแผ่ใหญ่ออกใน ๑๒ เดือน มีตึกร้านบ้านเรือนที่บริบูรณ์ดีในเวลานี้ มีวัดแลโรงตึกใหญ่ ๆ มาก ทางแต่นี้ไปก็ไปในหว่างเขาริมเขาตลอดไป ผ่านสเตชั่นต่าง ๆ ไปจนถึงตำบลรอกครีก ซึ่งเปนสเตชั่นใหญ่ ออกจาก

ตำบลนี้ไป ผ่านสเตชั่นชื่อ เมลิซิมโบ เป็นที่มีชื่อตามแม่น้ำห้วยอยู่ริมนั้นแล้วถึงตำบลคาบอน ซึ่งมีถ่านศิลาขุดได้อยู่ใกล้ที่นั้น แล้วผ่านสเตชั่นชื่อเปอซีเซอฟรีส์ บ้อมชื่อฟอตสควิล เมื่อจะถึงบ้อมมีที่ข้ามแม่น้ำนอตแปลตซึ่งเป็นแม่น้ำใหญ่ แล้วจึงถึงบ้อมนั้น บ้อมนั้นก่อด้วยศิลา แล้วไปถึงสเตชั่นชื่อคารไนส์ เป็นที่มีต้นหญ้าแลต้นไม้โบราณ แล้วผ่านสเตชั่นต่าง ๆ ที่ไม่สำคัญไปอีกหลายตำบล

ต่อวันณวันเสาร์ เดือน ๗ ขึ้น ๑๔ ค่ำ (วันที่ ๗ ยูน) รถไฟข้าพระพุทธเจ้าทั้งปวงมาตามระยะทางผ่านสเตชั่นตำบล ชิตเตออีก ซึ่งเป็นที่มีบ้านเรือนคนมาก แล้วผ่านตำบล แถกบั๊ทส์ ซึ่งเป็นที่มีถ่านศิลาดี ๆ มาก แล้วผ่านปอยต์ออฟร็อก ที่นี้มีรถที่บันทุกคนโดยสานไปตามทางบ่า ไปที่ตำบลส่วอตเตอไมม์ ทางไกล ๗๕ ไมล์แต่สเตชั่นรถไฟไป ผ่านสเตชั่นเล็กหลายตำบล จนถึงแม่น้ำกรีนริเวอ เป็นที่รถหยุดพักรับพระราชทานอาหารเช้า ๒๔ มินิต ที่นี้เป็นเมืองที่จะตั้งใหม่อาศรัยเอาทางรถไฟบำรุงความเจริญของบ้านเมือง ครั้นรถไฟออกจากสเตชั่นนี้ไป ข้ามแม่น้ำชื่อ กรีนริเวอ เป็นแม่น้ำมีน้ำไหลแรง ที่ให้ชื่อดังนี้เพราะที่ในลำแม่น้ำนั้นเขียว เพราะที่นี้ลึกถึง ๒๐๐ ฟีตไปสุดแม่น้ำในคอโลราโด ใต้จากตำบลนี้ลงไปประมาณ ๑๕๐ ไมล์ แล้วผ่านเมืองชื่อปริแยน ซึ่งเป็นเมืองเจริญขึ้นโดยเร็ว เพราะมีรถไฟผ่านไปทางนั้น แล้วเดิรข้ามแม่น้ำชื่อ แบล็กฟอก ผ่านไปตามริมบ้านแอบแม่น้ำนั้น แล้วผ่านสเตชั่นชื่อ แครงเกอ แล้วผ่านบ้อมชื่อ บริดเยอ ซึ่งเป็นที่

แผ่นดินสูง ๗๘๓๕ ฟีตจากทะเล ที่เหล่านี้มีถ่านศิลาเกิดขึ้นมาก แล้ว ผ่านต้นทางที่จะไปเมืองเปย์ริเวอ ซิตี้ ซึ่งเป็นเมืองเก่าสร้างขึ้นแต่เมื่อยังไม่มีรถไฟ แต่ไม่เจริญไปได้ บัดนี้ก็ซูดโทรมไป ออกจากตำบลนี้ไปข้ามแม่น้ำชื่อ เชยริเวอ ไปจนถึงเมือง มีสเตชั่นใหญ่ชื่อ อีแวนส์ตัน เวลาเที่ยง ๔๕ มินิตรถข้าพระพุทธเจ้าทั้งปวงเข้าหยุดพักรับพระราชอาหารกลางวันในสเตชั่นนี้ ๒๕ มินิต เมืองนี้เป็นเมืองปลายเขตสเตตวอมมิง เป็นกึ่งทางแต่แซนฟรานซิสโก ถึงโอมาฮา เมืองนี้ได้สร้างให้เจริญขึ้นโดยพวกกอมปนีรถไฟในปี ๑๘๗๐ แต่นั้นมาก็เจริญขึ้นโดยเร็ว ทางรถไฟนี้ใหญ่โตไปเสมอกับเมืองใหญ่ ๆ ในทิศตวันตกของโอมาฮาทั้งปวง แลอาศรัยการที่มีถ่านศิลา แลแร่เหล็กบรรทุกไปในที่ต่าง ๆ หลายตำบล มีตึกร้านบ้านเรือนก่อสร้างขึ้นใหม่หลาย ๆ ตำบลในจังหวัดเมืองนี้ สิ่งที่งามควรชมโดยรอบเมืองนี้นั้นคือมีสระน้ำแลเขาโดยรอบ ดูงามดีเป็นที่มีสุขสบาย แลคนที่ชอบการยิงสัตว์ก็เพลิดเพลิน ในการยิงนกแลสัตว์ต่าง ๆ ในเขาโดยรอบนั้น เมื่อเวลารถหยุดพักอยู่นั้น ข้าพระพุทธเจ้าทั้งปวง ได้ลงเดิรเล่นตามสเตชั่นบ้าง มีพวกอินเดียนที่เป็นคนพื้นเมืองเดิมของที่แผ่นดินเหล่านี้ มาขายของแลขอทาน ที่สเตชั่นเป็นหลายคน ทั้งชายหญิงแลเด็กลูกอ่อนด้วย เหตุของพวกอินเดียนทั้งปวงนี้ ตั้งแต่นอกแปลตไปจนถึงเขตราลาไมเปดน เหล่านี้เป็นที่อินเดียนเป็นอันมาก กิริยาอัชยาศัยความประพฤติธรรมเนียมของคนพวกนี้ ตาม

ที่ยิมเปเกอ ซึ่งเปนนายพรานเก่าในร็อกกี้เมาน์เต็น ได้กล่าวถึงกิริยาอัทยาศรัยพวกเหล่านี้ต่อเยเนราลมาซี่ว่า คนจำพวกนี้เปนคนไม่แน่นอน ถึงผู้ใดจะทำบุญคุณประการใดก็ไม่สู้ประหลาทอะไร สิ่งที่ช่วยคนจำพวกนี้ จะพึงพอใจนั้น มีอย่างเดียวแต่เลี้ยงดูด้วยอาหารเท่านั้น เปนที่ชอบใจมาก คนจำพวกนี้ดูรูปร่างใหญ่แขงแรง หญิงกับชายดูไม่สู้เห็นผิดกันได้ โดยง่ายนัก ผิวเนื้อเปนสีดำแดง หน้ากว้าง ๆ แต่งตัวคลุมด้วยผ้าหนา ๆ บางที่เปนหนังฟอกบ้างด้วยใหมแลลูกปัดบ้างดูงามดี หน้านั้นทาชาดเปนสีแดงที่แก้มทั้งสองข้างแลหน้าผาก กิริยาดูบ่าเถื่อนมากไม่เปนที่น่าไว้ใจเลย มีคำเล่าว่าแต่เดิมเมื่อแรกสร้างทางรถไฟขึ้นใหม่ ๆ นั้น เวลารถหยุดตามสเตชั่น เขาก็มานั่งบนรถเรื่อยไป ผู้ดูแลในรถเรียกเอาตั๋วก็ไม่ได้ จึงไล่ลงจากรถเสียภายหลังพวกอินเดียนนี้ มีความเกลียดชังรถไฟนี้ จึงเอาก้อนศิลาบ้าง ท่อนไม้บ้าง วางขวางทางรถไฟเสียบ่อย ๆ บางทีถึงกับรื้อทางเสีย เพื่อรถไฟไปติดเข้าก็พาพักพวกมารุมปล้นรถไฟเอาถึงแก่ชีวิตคนโดยสารก็มี ภายหลังคนอเมริกันได้คิดปราบปรามแลเอาใจยอมให้ใช้รถไฟเปล่า ๆ ไม่ต้องเสียเงินทองจึงค่อยสงบไป ภาษาที่พูดกันนั้น ดูเปนเสียงประหลาท แต่มีคนอเมริกันเข้าใจกันดี คนเหล่านี้เปนพวก ๆ หมู่ ๆ กันหลายพวก บ้านเรือนที่นั้นก่อด้วยดินดิบ เปนกระโจมมีโพรงทางเข้า บ้างหุ้มด้วยหนังเสือบ้าง อย่างบ่า ๆ ที่เดียว คนจำพวกนี้อยู่กลางแผ่นดินอเมริกามาก เพราะที่ริมทะเลทั้งสองข้างฝรั่งเข้าไปอยู่ไล่พวกเหล่านี้รุ่นเข้าไปอยู่กลาง

ครั้นเวลาบ่าย ๑๐ มินิต รถข้าพระพุทธเจ้าทั้งปวงออกจากตำบล อีแวนส์ตัน ต่อไป ผ่านสเตชั่นบ่า ๆ ไปหลายตำบล แลผ่านอุโมงที่เจาะภูเขาเข้าไปยาวถึง ๗๗๕ พีต เปนอุโมงยาวที่สุดในทางนี้ แล้วเข้าในหว่างเขาชื่อ อีโดคานอน ซึ่งเปนที่คนชอบมาก เพราะมีที่ควรดูเปนเขาแลต้นไม้ต่าง ๆ ที่งามดีมาก ที่นี้เข้าในเตอริตอรีของอตา ที่นั้นมีเขาชันที่สุด ๒ ข้างทาง ๆ รถไฟเดิรแล่นเข้าไปเหมือนเข้าประตู แลดูเหมือนป้อมใหญ่ทำด้วยศิลาทราย แต่เปนของเกิดเอง จึงให้ชื่อตามที่นั้นว่า คาสตันร็อก เพราะดูเหมือนป้อมร้าง ต่อไปอีกถึงที่บัลบิตร็อก ซึ่งมีทางเกวียนไปจากสเตชั่นนี้ ต่อไปอีกถึงป้อมเก่าของพวกมอมันได้ทำขึ้นในปี ๑๘๕๗ สำหรับต่อสู้ทหารของยุในเต็ดสเตตส์ในใต้บังคับเยเนราลยอนสัน ต่อไปอีกถึงเมืองชื่อ อีโกซีตี ซึ่งเปนเมืองงามตั้งอยู่ในระหว่างเขาทั้งสองชื่อ อีโกคานอน กับเวเบอคานอน ครั้นออกจากสเตชั่นนี้ไปเข้าในเวเบอคานอนนี้ ทางรถไฟเดิรไปตามริมธารน้ำไหลแรงทีเดียว ทางสองข้างเปนเขาชันขึ้นไป แลรูปเขานั้นดูประหลาดต่าง ๆ ทางนับแต่ อีโกซีตีมาประมาณ ๖ ไมล์ รถไฟเดิรในทางหลวงซึ่งตัดภูเขาระเบิดเปนทางไป ทางเข้าในทางที่นั้นไปไม่ไกลนัก ถึงที่ต้นไม้ ๑๐๐๐ ไมล์ เพราะต้นไม้ต้นนี้เปนที่กำหนดวัดแต่เมืองโอมาฮามาได้ ๑๐๐๐ ไมล์ตรงต้นไม้ใหญ่ต้นนี้ ไปจากนี้ไม่ไกลนักที่เขาข้างซ้ายเรียกว่า เดเว็ลล์สไลค์ เปนกำแพงศิลาสองสาย ยืนตั้งแต่ที่เชิงเขาริมน้ำขึ้นไปถึงยอดเขา ตรงดีทั้งสองสายเปนฉนวนขึ้นไป ปลายกำแพงนั้นเปน

ยอดแหลม ๆ เหมือนปลายรั้วตลอดขึ้นไป ที่ตำบลนี้เป็นที่ประหลาดมาก ตามที่มีหนังสือพิมพ์ฉบับหนึ่งชมพรรณาว่า ควรพิศวงที่ภูเขาสูง ๘๐๐ ฟีต เป็นศิลาทรายแดงแท่งใหญ่ แลดูเกลี้ยงลาดขึ้นไปตลอดถึงยอดที่สุด แลชันขึ้นไปยังอีก ๘ หรือ ๑๐ ดีกรีก็จะตัดตรงทีเดียว ที่เชิงเขานี้แม่น้ำเวเนอไหลแรงที่สุด ตั้งแต่เชิงเขาขึ้นไปถึงยอดสูง ๘๐๐ ฟีตนั้น มีที่ซึ่งเรียกว่า เดเว็ลส์ไลค์ เป็นศิลาปูนขาวเกลี้ยงตลอดขึ้นไปแต่เชิงเขาตรงขึ้นไปจนถึงยอด ตรงแลเกลี้ยงอย่างแกล้งทำไว้ ทางนั้นกว้างประมาณ ๑๕ ฟีต เสมอกันตลอดขึ้นไปสองข้างทางขาวนี้มีสิ่งซึ่งเห็นปรากฏ เป็นกำแพงศิลาขาวอย่างตรงเสมอกันดี กำแพงนั้นสูงแต่ ๑๐ ฟีต ถึง ๓๐ ฟีตไม่เสมอกัน ดูเป็นทางฉนวนศิลาขาวตั้งอยู่บนภูเขาศิลาแดง ดังมนุษยหรือบีศาจได้ทำแต่ยอดเขาลงมาจนถึงลำธารแม่น้ำเวเบอร์เวอฉนั้น การทำรถไฟในทางนี้เป็นการลำบากมาก เป็นที่สำแดงให้เห็นความดีความอุตสาหของผู้คิดประมาณทางแลผู้ทำการนี้สำเร็จนั้น แล้วรถไฟข้ามแม่น้ำเวเบอ อันไหลเชี่ยวแรงนั้นโดยสพาน แล้วเข้าในถ้ำที่เจาะภูเขาเข้าไปยาว ๕๕๐ ฟีต แล้วไปเข้าอีกถ้ำหนึ่งแต่สั้นกว่าถ้ำก่อน แล้วถึงสเตชั่นชื่อ เวเบอ ซึ่งเป็นที่มีบ้านเรือนพวกมอมันมาก แล้วถึงตำบล เดเว็ลส์เกต ซึ่งทางรถไฟข้ามยอดเนินเขาสองยอดต่อกัน รถไฟเดินบนสพานข้ามธารน้ำตกไป สพานนั้นสูง ๕๐ ฟีต ข้ามตรงที่น้ำตกเป็นทางเลี้ยวของแม่น้ำนั้น พ้นนี้ไปอีก ๓ ไมล์ พื้นที่หว่างเขาออกที่ทุ่งกว้างมีบ้านเรือนอยู่ริมทเลสาบชื่อ สอลต์เลก เพราะน้ำใน

ทเลสาปนี้เค็ม พ้นจากที่นี้ไปถึงตำบลเรียกตามชื่อสเตชั่นนี้ว่า (อูตาห์) เปนสเตชั่นต่ำกว่า คาสเตอลร็อก ๑๗๐๐ ฟีต เปนที่ในซอกเขาย่อม ๆ ที่สเตชั่นนี้แต่ก่อนเปนต้นทางเกวียนไปเมืองสอลต์เลกซิตี้ ซึ่งเปนเมืองหลวงของสเตชั่นี้ แต่บัดนี้มีทางรถไฟชื่อ อูตาห์ เซ็นตรัล เรลเวไปถึงเมืองสอลต์เลกซิตี้ แล้วการทั้งปวงก็ไปเดิรทางรถไฟเสีย

ข้าพระพุทธเจ้าทั้งปวงรับพระราชทานอาหารกลางวันมาในทางรถไฟแล้วดูระยะทางตลอดไปจนเวลาบ่าย ๕ โมง ถึงเมืองชื่อ ออกเด็น เปนที่หยุดส่งคนโดยสานซึ่งจะไปเมืองสอลต์เลกซิตี้ โดยทางรถไฟที่ได้กราบบังคมทูลพระกรุณามาแล้วนั้น

รถไฟข้าพระพุทธเจ้าทั้งปวง เข้าหยุดในสเตชั่นพักอยู่ที่ตำบลนี้ชั่วโมงครึ่ง ข้าพระพุทธเจ้าทั้งปวงได้ขึ้นรถไปเที่ยวดูเมืองนี้ด้วย ในเมืองนี้ที่ทำการต่าง ๆ แลโฮเต็ลทั้งปวงนั้นอยู่ไกลจากสเตชั่นไปประมาณครึ่งไมล์ พลเมืองในเมืองนี้เปนพวกมอมันโดยมาก บ้านเมืองทั้งปวงก็ดูครึกครื้นตามสมควร มีทางรถไฟ อูตาเซ็ลตรัล เรลเว แยกจากสายยูเนี่ยนแปซิฟิกที่ริมสเตชั่นนั้นไปเมืองสอลต์เลกซิตี้ ทางแต่ออกเดิรไป ๓๖ ไมล์ เมืองออกเด็นนี้ให้ชื่อตามมิสเตอออกเด็น ซึ่งเปนคนตรวจตราชำนาญในดูเซาแต่ก่อนได้อยู่แลถึงแก่กรรมในเมืองนี้ เมืองนี้มีโรงจักรโรงงารบ้างแต่ไม่มากนัก มีแร่เหล็กที่หาได้ในจังหวัด ๕ ไมล์แห่งเมืองนี้ การทำเหล็กนั้นได้ลงมือจัดถารครั้งหนึ่ง แต่ก็อมปนี่นั้นคิดประมาณดูเห็นไม่มีเงินที่จะลงทุนก่อนที่การจะดำเร็จได้ แต่ยังคิดกันที่

จะให้สำเร็จอยู่เสมอ ที่นี้ได้ตรวจดูเห็นว่ามีเหล็กแลถ่านมาก แต่ค่าบันทุกเข้าในเตอริตอรี่แรงมากต้องเสียถึง ๖๐ เปอเซ็นต์ แต่คิดดูว่าเหล็กเนื้อดีบางที่จะพอใช้การได้ เงินก็ตรวจพบในภูเขาหลังเมืองนี้ว่าเป็นแร่ดีด้วย แร่ที่พบนี้ในออกเด็นคานอนห่างเมืองนี้ไปประมาณ ๕ ไมล์ บนภูเขาด้านตวันออกแห่งเมืองนี้ได้ตรวจพบกระดานชนวนอย่างดีแลศิลาที่ใช้การได้เป็นอันมาก ว่าเป็นศิลาดีเสมอกับที่หาได้ในสเตตฝ่ายตวันออก มีทั้งแม่น้ำชื่อ ออกเด็นริเวอ เป็นแม่น้ำสามแยกมาจากเขาด้วย

เมืองออกเด็นนี้ ที่แผ่นดินสูงจากพื้นทะเล ประมาณ ๔๓๔๐ ฟีต ที่สเตชั่นนี้เป็นที่นับตามหนังสือสัญญากอมบ่นี่ทั้งสอง เป็นสเตชั่นฝ่ายตวันตก ของสายยูเนี่ยนแปซิฟิกเรลเวแลเป็นสเตชั่นฝ่ายตวันออกของสายเซ็ลตรัลแปซิฟิกเรลเวเมืองนี้นับเป็นเมืองสำคัญในเตอริตอรี่นี้เป็นเมืองใหญ่ แลมีพลเมืองมากเป็นที่ ๒ ในเตอริตอรี่นี้ มีที่ว่าราชการของพวกมอมัน ๒-๓ วัด เมืองนี้แบ่งเป็นสองส่วน คือส่วนเหนือ แลส่วนใต้ ส่วนเหนือนั้นตั้งอยู่ที่แผ่นดินสูงถาดมาจากเนินเขา ทางลดถาดลงมาตอนล่าง เป็นออกเด็นตอนใต้ ตอนบนนั้นมีบ้านเรือนเป็นที่คนอยู่ มีสนามแลมีสวนไม้ต่าง ๆ โดยมาก มีสิ่งที่แปลกอยู่อย่างหนึ่งตามเมืองในเตอริตอรี่นี้ คือมีน้ำไหลสองข้างถนนแทบทุกถนน น้ำนั้นไหลมากจากเขา มาลงลำธาร เป็นทางน้ำที่ชำระร่องให้สอาด แลรดน้ำต้นไม้ทั้งปวง พลเมืองในเมืองนี้มีประมาณ ๖๐๐๐ แลประมาณว่ายังจะ

มากขึ้นอีก ที่นี่ใช่แต่ที่เป็นต้นทางของกอมปนีทั้งสองที่ได้กล่าวมาแล้วนั้นหามิได้ แต่เป็นต้นทางรถไฟ สายอูตาเซ็ลตรัล แอนด์อูตาห์ นอทเธินบรานช์เรลเวด้วย กอมปนีทั้งสามนี้ได้เข้ากันซื้อที่แผ่นดินทั้งปวง มีโรงแก้เครื่องรถไฟที่นี่ด้วย แลเป็นที่คนโดยสารรับพระราชทานอาหารเย็นด้วย

คนในเตอริตอรีนี้ ถือสาสนาที่เรียกว่า มอมัน หรือ แลตเตอเดเซ็นต์ เป็นพวกถือสาสนา เอดุเกชั่น เล็กน้อย แลมีอัชยาศัยอย่างประหลาทที่สุดของพวกนี้ ที่เกิดในเมือง เวอมองในปี ๑๘๐๕ เขาได้แสดงว่ามีเทพดามาปรากฏให้เขาเห็นในปี ๑๘๒๓ ได้บอกที่แก่เขา ที่จะได้พบหนังสือโบราณ ๆ นี้เขียนเป็นหนังสือรูปร่างอียิปต์เชียน ในแผ่นทองสามแผ่น ว่าเป็นของแต่ครั้ง ในคฤศตศักราชระหว่าง ๓๐๐–๔๐๐ นั้น แต่งโดยนักปราชญ์ชื่อ มอมันสมิทนั้น ได้แปลหนังสือนั้นแต่งขึ้นเรียก บุกออฟมอมัน ในคำที่เขาว่านั้น ว่าเมื่อสมิทแปลเสร็จแล้ว เทพยดานั้นก็มาเอาแผ่นทองนั้นไปเสีย แลแผ่นทองนั้นไม่มีผู้ใดได้เห็นนอกจากสมิทกับศิษย์ของเขา ๒–๓ คนเท่านั้น ครั้นภายหลังพวกศิษย์เหล่านั้น บางคนได้แตกกับสมิทแลได้ยอมปติเสธว่า เรื่องราวของแผ่นทองนั้นเป็นการไม่จริง มีคำกล่าวว่า มีบาดหลวงผู้หนึ่งชื่อสปอลดิงอยู่ที่เมืองคอนนอต ในสเตตโอไฮโอ ได้เริ่มแต่งด้วยข้อแก้สาสนาเป็นพวกกันดังนี้ ก่อนสมิทแต่งไม่ช้านัก หนังสือนั้นว่าด้วยการสาสนาเป็นเรื่องราว ซึ่งกล่าวสอนให้ออกความเห็นในคำภีร์ไบเบิล แต

หนังสือเรื่องราวนั้น เรียกว่า แมนูสคริปต์ เฟานด์ มีคำกล่าวว่า ภายหลังเมื่อ สปอลดิง ถึงแก่กรรมแล้ว หนังสือเรื่องราวนี้ตกไปอยู่กับ สิดเนริกดัน ซึ่งเป็นเพื่อนสนิทของสมิท และภายหลัง เป็นหัวหน้าในหมู่ศิษย์ของเขา และหนังสือฉบับนั้นความคล้ายคลึงกันกับหนังสือบุกออฟมอมันในปัตยุบันนี้ การเรื่องนี้ได้สำแดงให้ปรากฏออกโดยภรรยาของสปอลดิง ให้รู้เห็นการนี้ตลอด และคนผู้อื่น ซึ่งรู้กลอุบายของสมิทนี้ด้วย ครั้นหนังสือที่ชื่อว่า บุกออฟมอมัน ได้ออกแพร่หลายไปแล้ว ยังเกิดหนังสือชื่อ บุกออฟดอกตริน แอนด์ดอน วิแนนดส์ ออกอีก ในหนังสือนั้นเป็นการยกหนุนตัวสมิทกับ (น้องหรือพี่) ชายของเขาที่ชื่อ ไฮรันไปขังคุกไว้ พวกคนพลเมืองทั้งปวง จึงได้ทำลายคุกนั้นเข้าไปฆ่าสมิทกับน้องชายทั้งสองนั้นตาย ภายหลังมาไม่ช้านัก บริกฮัม ยังได้รับที่สมิทเป็นนักปราชญ์ในการเช่นนี้อีก พวกศัตรูซึ่งอยู่ในเมืองใกล้เคียง เมืองนูเวอนั้น ก็มีขึ้นอีก แต่พวกมอมันได้คิดปราบปรามที่นั้นจะให้สงบ แต่ค่อยสงบลงได้ต่อปี ๑๘๔๒ แต่ต้องทรมานความลำบากอยากแค้นซึ่งยังไม่เคยมีมาเป็นอันมาก จำพวกที่เหลืออยู่ในใต้บังคับนั้น จึงคิดเห็นพร้อมชอบกันอพยบครอบครัวยกข้ามทุ่งใหญ่ไปถึงฝั่งริมทะเลสาบชื่อ เกรตสอลต์เล็กนี้ จึงได้มาตั้งตัวขึ้นเป็นเสตเรียกว่าดีซีเรตเตอริตอรีออฟอูตาห์ ในปัตยุบันนี้ เดิมอยู่ในแม็กซิโก และพวกมอมันเหล่านี้ขัดขืนกฎหมายยุในเต็ดสเตตส์ ครั้นภายหลังเมื่อเสร็จการรบกัน ในระหว่างแม็กซิโกกับยุในเต็ดสเตตส์ พวนมอมันนั้นขัดแข็ง

ต่อคอเวอแม็นต์ยุในเต็ดส์เตตส์มาหลายปี แต่คอเวอนแม็นต์ได้กดขี่ให้ถือข้อกฎหมายทั้งปวง การที่จะกดขี่นั้นกว่าจะสำเร็จก็เปนการปี แต่พวกมอมันจึงได้ยอมถือกฎหมายทั้งปวง ยกแต่ข้อเดียวแต่ข้อที่ห้ามมิให้มีเมียมากเท่านั้น ตั้งแต่ได้ตรวจพบแร่เงินในเตอริตอรี่นี้ มีคนที่ไม่ใช่มอมันเข้าไปอยู่ในเตอริตอรี่นี้มากขึ้น แลการช้างสาสนาสมอมัน แลการวัดวานั้นก็ลดถอยลง คนอเมริกันในยุในเต็ดส์เตตส์ทั้งปวงตัดสินเห็นว่าการที่มีเมียมากนั้นคงจะต้องเลิกเสีย แลพลเมืองในเมืองนั้นอันบริบูรณ์ด้วยแร่ต่าง ๆ งามดี นี้จะต้องถือตามกฎหมายยุในเตตส์เต็ตส์เมื่อได้มีกฎหมายตั้งขึ้น ไปบังคับให้พวกเหล่านี้ถือแล้ว การมีเมียมากนั้นจะเปนอยู่ไม่ได้เลย แลสาสนามอมันนั้น ก็จะต้องสาบสูญไปด้วย แลข้อบังคับพวกมอมันจะต้องเลิก การความประพฤติในพวกมอมัน ซึ่งเปนการประหลาทอันใหญ่นั้น ก็คือว่าการมีเมียมากเท่านั้น ซึ่งเปนที่เกลียดชังรังเกียจของสเต็ตส์ทั้งปวงเปนยิ่งยวด แต่ความชั่วอันนี้หาได้เกิดขึ้นแต่ครั้งแรกตั้งวัดขึ้นไม่ ตั้งแต่ปี ๑๘๔๓ คนจำพวกนี้ยังมีเมียคนเดียวอยู่แต่ในปีหลังนั้นมาโยเสฟ สมิทได้กำเริบขึ้น คิดให้เกิดการมีเมียมากขึ้น แต่ก็ยังไม่ปรากฏทั่วไป จนถึงเวลาเมื่อออกจากเมืองนูโอ ตั้งแต่นั้นมาเขาก็คิดให้เกิดการนั้นมากขึ้นแลป้องกันมิให้การนั้นเสียไป พวกในวัดทั้งปวงนั้นยอมให้มีเมียคนหนึ่ง แต่เมียมากนั้นยอมให้มีแต่ท่านโปรเพ็ศ เปนที่หมายยศบรรดาศักดิ์ของพวกเซ็นต์ด้วยกำหนดบุตรภรรยามากแลน้อยยิ่งยศใหญ่ก็ยิ่งได้มีมากขึ้น เขาทั้งปวงนั้นได้กล่าว

ต่อสู้ทางความคิดอันยุติธรรมของชนในโลกอันใหญ่ด้วย แลทางตามคำสั่งสอนคือเขาแก้ว่าความชั่วในการมีเมียนั้นไม่เท่าความชั่วอื่น ๆ ที่เปนอยู่ แลเขาเปรียบเทียบในการบ้านช่องทั้งปวงนั้น ว่ามีเมียมากจัดการบ้านช่องดีกว่าคนเดียว คนจำพวกนั้นทำเปนจะเชื่อถือในพระเปนเจ้าทั้ง ๓ ด้วย ว่าคนทุก ๆ คนอยู่ในความบาปด้วยเหตุความผิดที่อาดัม ขัดคำพระเปนเจ้านั้นแต่เพราะเหตุที่ ไครสต์ ได้รับบาปแทนมนุษย์ทั้งปวงแล้วชนทั้งปวงในบัดยุบันนี้พ้นจากบาปเดิมแล้ว เขาเชื่อในการที่จะไปสู่สวรรค์นั้นด้วยเหตุ ๔ ประการ คือเชื่อในคำสั่งสอนของไครสต์ ๑ ล้างบาป ๑ กระทำการบัปไตสม์ด้วยการจุ่มน้ำเพื่อจะล้างเสียซึ่งบาปต่อหน้าท่านผู้แทน ไครสต์ ๑ แลวางตัวไว้ในอำนาจของพระวิญญาณ ๑ ถ้าผู้ใดประพฤติการเหล่านี้ก็จะพ้นจากบาปด้วยความยกโทษ แลต้องเชื่อถือในการที่จะมีผู้ยกโทษในบาปทั้งปวงได้แลเปนผู้นับถือพระวิญญาณ เชื่อการทำนายแลตักเตือนสั่งสอนทั้งปวง แลอำนาจที่ทำให้คนเจ็บตายกลับหายฟื้นได้ แลการเห็นข้างหน้าเมื่อเหตุยังไม่มี แลอำนาจกระทำปาฏิหาริย์ต่าง ๆ ทั้งปวงด้วย เขาเชื่อในการที่มีชาติอิศเรียล แลการที่พวกลิบจำพวกได้แยกย้ายออกไป คือภูเขาโซน จะบังเกิดขึ้นในคอนติเน็นต์ฝ่ายตวันตก ซึ่งไครสต์จะปกครองโลกด้วยพระองค์เองใน ๑๐๐๐ ปี แลโลกจะได้จัดซ่อมแซมใหม่ แลได้ความสว่างอันพิเศษ เขาชำนาญที่จะกระทำตามวัดก่อน ๆ คือมีผู้

เทศสั่งสอน มีนักปราชญ์ มีบาดหลวง มีครู แลอื่น ๆ เขากล่าวว่า พวกเขาเชื่อถือ แลประพฤติในการที่ให้เปนคนมีความสัจ มีความจริง มีความเรือบร้อยไม่มักมาก มีความใจดีมีใจกรุณาแลซื่อตรง แลกระทำการดีแก่มนุษย์ทั้งปวง แลมีอีกสิ่งหนึ่งซึ่งได้กล่าวว่า ต้องประพฤติทั่วกันทั้งพวก ตามคำสอนของสมิทว่าต้องเปนมอมันแท้ ต้องมีความสัจจริง แลความดีต่อสาสนาอื่น ๆ ทั้งปวงทุกคน

เมื่อข้าพระพุทธเจ้าทั้งปวงเที่ยวขับรถอยู่ในเมืองนี้ ได้เห็นมีชายพวกมอมันผู้หนึ่ง ขับรถเที่ยวเล่นกับภรรยาของเขาทั้ง ๕ คนดูประหลาดดีที่ฝรั่งมีเมียมากดังนี้ แต่นอกจากพวกมอมันแล้วดูเกลียดชังด่าว่าค่อนแคะกันต่าง ๆ ที่สุดสิ่งของต่าง ๆ ก็เกลียด ดูเปนที่รังเกียจของคนเปนอันมาก แต่ดูอัชยาศัยคนมอมันในเมืองนี้ดูเถื่อนมาก เหมือนกับไม่รู้จักกลัวมนุษย์ในที่ควรกลัวเปนต้น แลกับผู้หญิงแล้วดูมักเกี้ยวกัน ดูท่าทางผิดปรกติ ดูซบซันมาก ความประพฤติคนในเมืองนี้ดูแปลกกว่าเมืองทั้งปวงที่ได้เห็นมา แลมักดูเกี้ยจคร้านมากด้วย

ครั้นข้าพระพุทธเจ้าทั้งปวงเที่ยวดูในเมืองนี้สมควรแก่เวลาแล้วกลับมาที่สเตชั่นรถไฟ เวลาบ่าย ๕ โมง ๑๕ มินิต เวลาแปซิฟีกไตม์ รถไฟข้าพระพุทธเจ้าทั้งปวงออกต่อไปตามทางทิศตวันตก ตั้งแต่ออกจากออกเด็นต์ไป แลเห็นทเลสาปสอลต์เลกไปบ้างเปนระยะ ๆ ผ่านตำบลชื่อบอนน์วิลล์ แล ปริกฮัมซึ่งเปนเมืองมอมันอีก แล้วถึงเมืองคอรินน์ซึ่งคนต่างสาสนาไปอยู่มากที่ตำบลนี้ เปนท่าเรือไฟสำหรับไปในที่ต่าง ๆ

ในทะเลสาปนี้รถไฟสเตชั่นริมทะเลสาปข้ามแม่น้ำเบียร์เวอ เปนแม่น้ำใหญ่แยกออกจากทะเลสาป แล้วถึงแหลมชื่อโปรมอนตอรี่ ที่ตรงนี้เปนที่สำคัญมาก เพราะเปนที่ทางรถไฟยูเนี่ยน แลเซ็นตรัลแปซิฟิกต่อกัน มีเรื่องราวมาดังนี้

ในวันที่ ๑๐ เดือนเม ปี ๑๘๖๙ ตรงกับณวันพฤหัศบดีเดือน ๖ แรม ๑๑ ค่ำ ปีมะเส็งเอกศก จุลศักราช ๑๒๓๑ ทางรถไฟที่แข่งกัน ๒ กอมปนี้ได้ต่อถึงกันเหลืออยู่แต่ชั่วทางสองท่อนที่จะทำพิธีเท่านั้น ในเวลา ๒ โมงเช้า ผู้ตรวจตราได้มาถึง ในเวลาอีก ๑๕ (มินิต) จะถึง ๓ โมง ได้ยินเสียงหลอดรถไฟของกอมปนี่เซ็นตรัลแปซิฟิกเรลโรด ครั้นรถไฟที่ ๑ นั้นมาถึงมีคนโดยสารมาเปนอันมาก แลมีรถไฟสายของยูเนี่ยนแปซิฟิกเรลโรดมาแต่ทิศตวันออก ถึงที่นั้นพร้อมกัน ครั้นเวลาเช้า ๕ โมง ๑๕ มินิต รถไฟท่านคอเวอนเนอ (สแตนฟอด) มาถึง ตัวรถไฟนั้นประดับด้วยใบไม้ ธงแลผ้าสีต่าง ๆ เปนสีแดงขาวแลน้ำเงิน แล้วได้วางไม้รองทางรถไฟอันที่สุดลง ไม้นั้นโดยยาว ๘ ฟีตกว้าง ๘ นิ้วหนา ๖ นิ้ว ทำด้วยไม้ชื่อลัวเรล ของในสเตตคาลิฟอเนีย ทาน้ำมันขัดเงางาม ประดับด้วยแผ่นเงินทำเปนตรามีอักษรจารึก (บอกเรื่องวางหมอนอันที่สุดในวันที่ ๑๐ เดือนเม) แล้วลงชื่อผู้จัดการแลผู้บัญชาการในพวกเซ็นตรัลแปซิฟิกกอมปนี่ แลผู้ให้ไม้นั้นด้วย ที่ซึ่งต่อกันนั้นนับส่วนของยูเนี่ยนแปซิฟิกกอมปนี่มาแต่เมืองโอมาฮา ทาง ๑๐๘๕ ไมล์กับเศษ ๘ ส่วน ข้างเซ็นตรัลแปซิฟิกนั้นทาง ๖๘๐ ไมล์นับแต่เมืองสครามเนโต ซึ่งเปน

ที่มีเครื่องจักร์ของกอมปนี่ใหญ่นั้นในที่นี้ ในขณะนั้นเอ็นยินชื่อ ยูบ่เตอ ของกอมปนี่เซ็นตรัลแปซิฟีก แลเอนยิน นำเบอร์ ๑๑๙ ของกอมปนี่ยูเนี่ยน แปซิกฟีกในเวลาก่อนเที่ยงนั้นได้บอกการอันนี้ไปยังกรุงวอชชิงตัน ว่าจะได้ตอกตปูเล่มที่สุดที่จะต่อทางรถไฟแต่มหาสมุทแอ็ตแลนติกไปถึงแปซิฟีกนี้จะได้ต่อสายโทรเลขตลอดไป ด้วยเวลานั้นคนประชุมคอยฟังข่าวที่ออฟพีศโทรเลขเปนอันมาก ผู้จัดการโทรเลขนั้นก็ได้ต่อสายโทรเลขเข้ากับค้อนที่จะตอกตะปูถึงกันในที่ประชุมนั้น สายโทรเลขนั้นก็ได้ต่อกับสายสำคัญทั้งปวง แล้วบอกไปยังเมืองต่าง ๆ ว่าการนั้นพร้อมแล้ว ฝ่ายเมืองนิวออลินส์นิวยอก แลบอสตันก็ตอบมาในทันทีว่าพร้อมแล้ว ในเมืองแซนฟรานซิส์โกนั้นสายลวดไปต่อกับสายที่ออฟพีศเฟนบิด้วย ครั้นต่อสายโทรเลขบอกไปยังเมืองต่าง ๆ แล้วได้บอกว่าจะได้ตอกตะปูทางรถไฟต่อกันในขณะนี้ ครั้นรอเงียบพร้อมกันแล้วได้ตอกตะปูด้วยฆ้อนมีลวดไปถูกที่ระฆังยังเมืองต่าง ๆ แลทางที่ตำบลนี้ก็ได้ตอกตะปูลงพร้อมกันความกระเทือนนั้นไปตามสายโทรเลขถึงแคบีตอลในเมืองต่าง ๆ ก็ตีระฆังใหญ่กึกก้องไป ครั้นเสร็จแล้วก็บอกไปยังเมืองต่าง ๆ ว่าการเสร็จแล้ว ครั้นแล้วก็กันคนให้ออกไปห่างจากทางแล้วท่านเรเวอเร็นด็อกเตอตอดชาวเมืองในสเตตแมสสจเสต ได้กล่าวคำอ้อนวอนและมีการสบี่ชต่าง ๆ ให้พรเปรสิเด็นต์ ให้พรยุในเต็ดสเตตส์ให้พรรถไฟกอมปนี่ คนทำงารแลผู้จัดการทั้งปวงในเวลาที่ตอกตะปูที่ต่อกันทั้ง ๔ เล่ม คือตะปูทอง ๒ เล่ม เงิน ๒ เล่ม ตะปูเหล่านี้เปนของสเตตต่าง ๆ คือ

มอนตนะเล่ม ๑ ไอดาโทเล่ม ๑ คาลิฟอเนีย์เล่ม ๑ นิราดาเล่ม ๑ ตะปู เหล่านี้โดยยาว ๗ นิ้ว ใหญ่กว่าตะปูเหล็กธรรมดาหน่อยหนึ่งแล้ว ครั้นตอกทางวางเรียบร้อยแล้วรถไฟทั้ง ๒ กอมปนี ก็แล่นเข้ามาต่อจนชิดกันแล้วได้ต่อยขวดเหล้าตามอย่างพิธีของเขาบนรางทางเหล็กที่สุดที่ต่อกันนั้น เวลานั้นคนที่มาประชุมทั้งชายแลหญิงประมาณ ๑๐๐๐ คน ครั้นเสร็จการพิธีแล้วมีการเลี้ยงดูกันตามธรรมเนียม แต่ไม้รองทางที่ทำด้วยไม้รัวเรดนั้น เมื่อเสร็จการแล้วได้ขุดขึ้นเอาไม้อื่นเปลี่ยนทอดไว้แทน ไม้ท่อนนั้นเอาไปเก็บไว้เป็นที่ระลึก

ครั้นพ้นตำบลโปรมอนตอริปอยนต์ไปแล้ว รถไฟเดิรเข้าในเขตชื่อเกรตอเมริกันเดเสิต นี้เป็นที่แผ่นดินถึง ๖๐๐ สแควไมล์ ที่นี้มีฝุ่นมากเบื่อในรถไฟขาวไปทั้งนั้น แล้วรถผ่านเมืองชื่อเกลตัน ซึ่งเป็นต้นทางเกวียนไปสเตตไอดาโฮ แลออริกัน แล้วผ่านตำบลชื่อเตอเรสซึ่งกอมปนีมีโรงงารอยู่ที่นี้ แล้วผ่านตำบลชื่อลูกิน ซึ่งใกล้ตำบลนี้มีแร่เงินมากสำคัญแลสเตชั่นนี้เป็นปลายที่สุดของอูตาห์ เตอริตอรี่

รุ่งขึ้นณวันอาทิตย์ เดือน ๗ ขึ้น ๑๕ ค่ำ (วันที่ ๘ ยูน) รถไฟข้าพระพุทธเจ้าทั้งปวงเดิรเข้าในสเตตออฟนิวาดาถึงสเตชั่นชื่อ ติโคมา เป็นต้นทาง แล้วถึงสเตชั่นชื่อ โตอาโน ซึ่งเป็นที่รับของแลคนที่ทำแร่ทั้งปวงไปในที่ต่าง ๆ แล้วผ่านตำบลโอเตโกแล้วไปถึงตำบลชื่อเวลว์ ซึ่งเป็นเมืองทำแร่เงินทองแดงแลตะกั่ว ในสเตชั่นนี้มีหมู่บ้านริมน้ำสำหรับคนทำแร่พักรอเวลารถไฟ แลมีบ่อน้ำเรียกบ่อน้ำที่ ๒๐ ที่บ่อนี้ว่าเดิมจะเป็นภูเขาไฟ เขา

ได้ลองหยั่งดูไม่มีสิ่งใดที่จะวัดให้รู้ว่าลึกเท่าใดได้ เมื่อออกจากตำบลเกลล์ไปแล้วเข้าในเขตฮัมโบลด์ซึ่งเป็นที่มีของน่าดูต่าง ๆ อีก เพราะตั้งแต่ทะเลสาปสอลต์เลกมาแล้วไม่มีของควรดูมีแต่ที่ว่าง ๆ เป็นทรายแลศิลามาจนถึงที่นี้ แล้วถึงตำบลชื่อ ตุลาส์โก แลเมืองฮอลเลกเป็นสเตชั่นสำหรับขึ้นป้อมฮอลเลก แล้วผ่านสเตชั่นชื่อ ออพิโนถึงเมืองชื่อเอลโกเป็นหยุดพักให้คนโดยสารรับประทานอาหารเช้าในที่นี้ ๒๕ มินิต แต่ข้าพระพุทธเจ้าทั้งปวงรับพระราชทานมาในรถไฟ แลที่นี่เป็นที่ส่งอาหารไปให้คนทำแร่ในที่ต่าง ๆ ด้วย ครั้นได้เวลารถไฟออกจากที่ตำบลนี้เดิรต่อไปผ่านตำบลชื่อ คาดิน ซึ่งเป็นต้นทาง เกวียนไปที่เขาชื่อมิเนอรัลฮิล ในที่เหล่านี้มีกระท่อมพวกอินเดียนที่ยากจนอยู่เรี่ยรายไปตามทางเป็นอันมาก แล้วถึงตำบล ชื่อปาดิเสด ซึ่งเป็นต้นทางเกวียนไปที่มิเนอรัลฮิลเหมือนกัน แลไปในที่แร่ต่าง ๆ ด้วย มีหมู่ไวต์ไปน์ดิสตริกเป็นต้น แล้วผ่านตำบลชื่อ บีโอ วา. วี. แลโชโชนไปถึงตำบลชื่อ อาเยนตาส์เตชั่นเป็นต้นทางรถไฟตำบลออส์ตินทาง ๘๐ ไมล์ แล้วรถไฟผ่านที่แผ่นดินราบ ไม่มีต้นไม้ไปถึงตำบลส์โตนเฮาส์เป็นที่เก็บอาวุธแลอาหารสำหรับปราบปรามพวกอินเดียนแต่ก่อน เรือนศิลาสำหรับเก็บสินค้านั้นยังมีอยู่ แล้วถึงตำบลชื่อ กอลคอนดาเป็นสเตชั่นสำหรับที่โกลด์ริเวอไมนิงดิสตริก แล้วถึงตำบลชื่อ วินนิมุคค์ เป็นสเตชั่นใหญ่มีเครื่องซ่อมแซมรถไฟของกอมปนี่อยู่ที่นี่ด้วย แลที่นี่เป็นต้นทางเกวียนไปเมือง บอยส์ซิตี้ แลที่ทำแร่ทั้งปวง แล้วผ่านสเตชั่นที่ไม่สำคัญไป

หลายตำบลจนเข้าใน นิวาดาเดเสิศ ครั้นเวลาเที่ยง ๒๐ มินิตถึงที่ชื่น ฮัมโบลด์เฮาส์สเตชั่น หยุดพักให้คนโดยสารรับประทานอาหารกลางวัน ๑๕ มินิต ในหมู่ที่ตำบลนี้เปนที่ว่างไม่มีต้นไม้เพราะเปนที่ทรายร้อนจัด แต่ที่สเตชั่นนี้กอมปนี้ได้ลองที่จะปลูกให้ต้นไม้ขึ้น เดี๋ยวนี้ขึ้นสูง ๆ ได้ แลมีบ่อน้ำพุเลี้ยงเบ็ดแลกกต่าง ๆ บ้าง ข้าพระพุทธเจ้าได้เที่ยวดูตามสเตชั่นนี้ มีพวกอินเดียนมาขอทานเปนอันมาก ทั้งหญิงชายลูกเด็ก ๆ ก็หอบเอามาน่าเวทนาที่สุด เด็กอินเดียนนั้นเขาเลี้ยงประหลาทมาก พอออกมาก็เอาเศษผ้าพัน แลเอาเชือกรัดติดกับแผงยาว ๆ ตามรูปคน มือแลท้าวกระดิกไม่ได้มัดหมด เหลือแต่หน้าออกมาไว้เท่านั้น แผงนั้นสานสำหรับฉะเพาะที่เดียว บางอันมีหลังคาคิดบังบนศีร์ษะด้วย แบกไปไหนไปได้ทั้งท่อนดูน่าเวทนาจริง ๆ มันบอกว่ามัดไว้ดังนี้จนอายุขวบ ๑ จึงจะได้แก้ ข้าพระพุทธเจ้าเที่ยวดูที่ต่าง ๆ จนจวนเวลา มาขึ้นรถไฟ

ครั้นเวลาเที่ยง ๔๕ มินิตออกรถต่อไป ข้าพระพุทธเจ้าทั้งปวงรับพระราชทานอาหารกลางวันไปในรถ ผ่านสเตชั่นน้อย ๆ ไปหลายตำบล แลเดิรริมทะเลสาบชื่อ ฮัมโบลด์ ไปตามระยะทางจนถึงเมืองชื่อ วาดสเวิด เปนสเตชั่นใหญ่ มีโรงซ่อมแซมรถของกอมปนี้อยู่ที่นี้ใหญ่โตมาก แลเปนต้นทางเกวียนไปรวมถึงตำบลออนตินด้วย แลเปนทางไปบ้อมฟอตเชอซิล ในที่ตำบลนี้มีแร่ทองด้วย รถไฟออกจากตำบลนี้ไปเวลาบ่าย ๔ โมงเศษเปนทางขึ้นเขา รถไฟที่ข้าพระพุทธเจ้าทั้งปวงมานั้นพ่วงยาวเกินไป ขึ้นไม่ไหวต้องแบ่งเปน ๒

ตอนอื่ก เสี่ยเวลาอื่กประมาณ ๕๐ มินิต เดิรผ่านไปอื่ก ๒–๓ สเตชั่น จนเวลาย่ำค่ำ ๓๕ มินิตถึงสเตชั่นเมืองริโน เปนสเตชั่นปลายแดนสเต็ต นิวาดา เปนสเตชั่นใหญ่หยุดพักให้คนโดยสารรับพระราชทานอาหารเย็น ๒๕ มินิต ข้าพระพุทธเจ้าได้เที่ยวเดิรดูในเมืองนี้ในเวลาหยุดพักนั้น เมืองนี้มีธุระมากซึ่งจะเปนเมืองสำคัญต่อไป เมืองนี้อยู่ริมแม่น้ำตรักกี้ แลเปนต้นทางรถไฟแยกไปเมืองเวอยิเน่ีย แต่เมืองนี้จะได้กราบบังคมทูลพระกรุณาในเมื่อเที่ยวกลับ เพราะจะได้มานอนในเมืองนี้ แต่ในเวลาเมื่อข้าพระพุทธเจ้าได้เห็นแต่เวลาหน่อยหนึ่งเท่านี้ก็ได้เห็นแต่ว่าเมืองนี้เรียกว่าเมืองใหญ่ในหมู่บ้าน ๆ นี้ได้ ดูครึกครื้นดีอยู่ เวลาทุ่มเศษออกรถไฟจากเมืองริโนเดิรต่อไป รับพระราชทานอาหารค่ำมาในรถไฟนั้น เข้าในสเต็ตคาลิฟอเน่ีย เข้าในระหว่างเขาชื่อวุดเดดคานอน ผ่านตำบลชื่อเวอดี้ ถึงตำบลชื่อโบคา เปนสเตชั่นที่ ๑ ในสเต็ตนี้ พ้นจากที่นี้ไปเข้าในประรำกันส์โนใหญ่อัน ๑ ซึ่งปลูกคลุมทางรถไฟไว้กันส์โนในแถบนั้น เพราะมีส์โนมากตลอดปี ถึงเมืองชื่อตรักกี้ เปนเมืองใหญ่มีพลเมืองถึง ๒๐๐๐ อยู่ฝั่งเหนือแห่งแม่น้ำตรักกี้นั้น พลเมือง ๆ นี้ทำการค้าขายไม้กระดานแลซุงต่าง ๆ แลที่นี้เปนต้นทางเกวียนไปทะเลสาป ดอนเนอเลก ทางไกลจากนี้ ๓ ไมล์ แลไปทะเลสาปตาโฮทาง ๑๒ ไมล์ ทะเลสาบทั้ง ๒ นี้เปนที่คนไปเที่ยวมาก แต่ตำบลนั้นไป ทางที่ไปมีวิวน่าดูตลอดไป จนถึงปากทางเข้าในส์โนเชด คือประรำกันส์โนนั้นต่อไปอื่ก ประรำอันนี้ยาว ๑๕ ไมล์ ถึงตำบลชื่อ สัมมิต

ซึ่งเปนยอดเขาที่สูงจากทะเล ๗๐๔๒ ฟีต เมื่อผู้ที่ได้มาเห็นทางรถไฟในตำบลนี้แล้ว ย่อมเห็นความฉลาดอุส่าห์ของช่างผู้ประกอบการอันนี้ที่ให้ทำรถไฟขึ้นบนเขาสูงอันทำขึ้นได้ โดยยาก แต่นี้ไปรถเดิรขึ้นบนไหล่เขาสูงพันสัมมิตไป รถไฟเข้าในปะรำกันสโนอันยาวที่สุดถึง ๔๕ ไมล์ ข้ามยอดเขาชื่อ เซียรานิวาดาเมาน์เต็น เพราะบนยอดเขานี้เต็มไปด้วยสโนทั้งสิ้น ในปะรำกันสโนนี้ยาวถึง ๔๕ ไมล์ รถไฟเดิรในนี้ถึง ๒ ชั่วโมงเสด เข้าปากปะรำแต่เวลายาม ๑๕ มินิต ได้ออกถึง ๕ ทุ่ม ๒๐ มินิต ในระยะปะรำนั้นมีสเตชั่นเปนตอน ๆ ไป ๔ สเตชั่น บางแห่งข้างปะรำนั้นเปิดเปนช่องเหมือนหน้าต่าง แลออกไปข้างนอกเวลานั้นเดือนหงาย ดูสโนขาวไปทั้งนั้นประดุจพื้นอันโรยทรายขาวสอาดดูงามรื่นยิ่งนัก แลมีต้นไม้คล้ายต้นสนลำต้นสูงขึ้นไป มีพุ่มข้างบน เปนระยะไปดูคล้ายสวนงาม ๆ แห่ง ๑ น่าชมจริง ๆ แลทางตำบลนี้ลดลงไปทุกที จนเวลา ๒ ยามครึ่งถึงตำบลหนึ่งเรียกว่าเคปฮอลที่ตำบลนี้น่าพิศวงอีกแห่ง ๑ ที่ทางรถไฟเดิรเลียบไปตามไหล่ยอดเขาคดอ้อมวงไปตามไหล่เขานั้น แลลงมาเบื้องต่ำดูชันที่เดียว เห็นพื้นแผ่นดินแลต้นไม้ข้างล่างไม่สู้ถนัด เพราะที่นั้นสูงจากที่แผ่นดินข้างล่างหลายพันฟีต จนมีเมฆเปนก้อน ๆ ลอยอยู่ต่ำกว่าทางรถไฟแลลงไปบางแห่ง เมฆบังไม่แลเห็นพื้นดินข้างล่างก็มีเปนที่น่าพิศวงแห่ง ๑ พ้นที่นี้ไปถึงเมืองชื่อ คอลแฟกซ์ ซึ่งเปนเมืองใหญ่เมือง ๑ แลเปน

ต้นทางเกวียน แลรถไฟไปเมือง นิวาดาซิตี แล้วถึงเมืองชื่อ อูวเบิน เปนเมืองเจริญเมือง ๑ แต่อูวเบินนี้ไปในบ่าทางประมาณ ๘ ไมล์ มีถ้ำศิลาขาวถ้ำหนึ่งซึ่งเปนของประหลาทงามดี ผ่านเมืองอูวเบินไปตามทาง ผ่านนิวคอสเติลถึงตำบล รอกลิน แล้วถึงทางรถไฟแยกสายกันที่นั้น เรียกตำบลนั้นว่ายังชั่น ทางแยกนี้เข้าต่อกับรถไฟสายที่เดิร ในสเตตคาลิฟอเนียไปออริกอน ครั้นผ่านตำบลชื่อ อาเกดไปแล้ว รถไฟเดิรบนสพานข้ามแม่น้ำอเมริกันริเวอ ไปอีก ๓ ไมล์ก็ถึงเมืองสคราเมนโต ๆ นี้เปนเมืองหลวงของสเตตคาลิฟอเนีย แลเปนเมืองใหญ่ที่ ๒ รองแซนฟรานซิสโกมา เปนสูนกลางของรถไฟในจังหวัดนี้ คือทางรถไฟ เซ็นตรัลแปซิฟีกสคราเมนโตแวลเล คาลิฟอเนีย แอนต์ออริกอน แลคาลิฟอเนียแปซิฟีกเรลเว ในเมืองนี้มีตึกแลบ้านเรือนใหญ่โตงดงามเปนอันมาก มีสเตตเฮาส์หรือแคปีตอลใหญ่ยอดโคมคล้าย ในวอชิงตันเมืองเพลิงไหม้เสียคราวหนึ่งชำรุดเสียไปมาก แต่ได้เจริญขึ้นอีกโดยเร็วที่สุด คนที่จะไปเมืองแซนฟรานซิสโกนั้น เมื่อมาถึงสคราเมนโตนี้แล้ว มีทางรถไฟไปได้ ๓ ทางคือ ไปรถไฟทาง ๑ ไม่ต้องข้ามน้ำไปได้ถึงแซนฟรานซิสโกทีเดียว แต่เปนทางอ้อมแลทางเล็ก อีกทางหนึ่งต้องข้ามน้ำด้วยรถไฟ คือทางที่ข้าพระพุทธเจ้าจะได้ไปนั้น ยังอีกทางหนึ่งไปรถไฟถึงเมืองชื่อ วอลลีโย แล้วลงเรือข้ามไปทาง ๒๐ ไมล์ หรือจะไปเรือไปตามแม่น้ำแต่เมืองนี้ ถึงแซนฟรานซิสโกทีเดียวก็ได้ มีเรือออกจากที่นี้ทุกวัน ทาง ๔ ชั่วโมงงรถไฟออกจากสคราเมนโต เช้า

ในทางของกอมปนีคาลิฟอเนียแปซิฟิกเรลโรด ข้ามแม่น้ำสคราเมนโต โดยสพานใหญ่ไปตามระยะทางถึงตำบลชื่อ เดวิสวิล ทาง ๑๓ ไมล์ แต่สคราเมนโต แล้วรถไฟตัดลงทิศใต้ไปจนถึงเมืองเอดไมรา ซึ่งเปนเมืองเจริญขึ้นเมืองหนึ่ง ไปอีก ๑๐ ไมล์ถึงตำบลแฟฟิลด์เปนเมืองใหญ่เจริญเร็วมีพลเมืองมาก ที่นี่รถข้าพระพุทธเจ้าทั้งปวงตัดลงทิศใต้ตรงทีเดียว

รุ่งขึ้นวันจันทร์ เดือน ๗ แรม ๑ ค่ำ (วันที่ ๙ ยูน) เวลาย่ำรุ่งรถไฟถึงตำบลเยนิเซีย เปนเมืองใหญ่มีพลเมือง ๑๕๐๐๐ มีโรงจักร์ทำงารแลเปนที่มีสินค้าต่าง ๆ มาก แต่เดิมเปนเมืองแข่งกับแซนฟรานซิสโกในการสินค้าต่าง ๆ แต่ด้วยเหตุเมืองแซนฟรานซิสโกใกล้ทเลกว่าจึงเจริญได้มาก รถไฟมาถึงที่นี่แล่นไปถึงท่าริมปากน้ำแม่น้ำสคราเมนโตนั้น ที่นี่รถไฟต้องแล่นลงในเรือไฟสำหรับข้ามแม่น้ำที่ท่านั้นเรือไฟสำหรับบรรทุกรถไฟนี้มีอยู่ลำเดียวเปนเรือจ้างข้ามอย่างใหญ่ที่สุดชื่อ โซลาโน เรือลำนี้ปากเรือยาว ๔๒๔ พีต ท้องเรือยาว ๔๐๖ พีต ที่กว้างที่สุดนั้น ๑๑๖ พีต กินน้ำเวลาบรรทุกเต็มที่ลึก ๖ พีต ๖ นิ้ว มีเครื่องจักร์ทั้ง ๒ เครื่องสูบกว้าง ๖๐ นิ้วจักร์หมุนไป ๑๑ พีต เครื่องจักร์ทั้ง ๒ นั้นอยู่ตรงกลางลำชั้นล่าง บนดาดฟ้าถัดขึ้นมามีทางรถไฟ ๔ ทางเรียงกัน เรือนี้เปนเรือจักร์ข้างกงจักร์นั้นกว้าง ๓๐ พีตไดเม็ตเตอ มีใบจักร์ ๒๔ ใบ ๆ จักร์นั้นกว้าง ๑๗ พีต จักร์นั้นติดกับเครื่องจักร์ข้างละเครื่องจะหมุนแต่จักร์เดียวก็ได้สำหรับช่วยแรงถือท้ายให้กลับเรือได้ง่าย เครื่องจักร์นี้มีหม้อ

น้ำทำด้วยเหล็กกล้า ๘ หม้อ ๆ นั้นยาวหม้อละ ๒๘ ฟีต มีความร้อน ๑๙๖๕๐ สแควฟีตแรง ๔๐๐๐ แรงม้า รอดดาดฟ้าเรือนี้ทำด้วยเหล็กเพราะจะให้ทนน้ำหนักรถไฟได้ เรือนี้แบ่งเปนห้องกันน้ำ ๑๒ ห้อง มีหางเสือทั้งซ้ายแลศีรษะด้านละ ๒ อัน ถือท้ายด้วยสกิมยาว ๑๑ ฟีตครึ่งกว้าง ๕ ฟีตครึ่งโยงถึงกัน ทางรถไฟในเรือ ๔ สายนั้นบรรทุกรถสินค้าได้ ๔๘ รถ กับทั้งรถเครื่องจักร์ด้วย หรือบรรทุกรถคนโดยสารได้ ๒๔ รถ ปล่องเรือนี้อยู่ ๒ ฟาก ๆ ละ ๒ ปล่อง ขณะเมื่อรถไฟจะลงในเรือนั้นมีสพานลาดลงไป สพานนั้นยกขึ้นลงสูงต่ำได้ โดยยาว ๑๐๐ ฟีตหนัก ๑๕๐ ตัน เวลายกขึ้นลงนั้นใช้แรงน้ำตามที่ใช้กัน ครั้นตัดรถไฟเปนท่อน ๆ แบ่งลากลงในเรือทีละตอนครบ ๔ สายแล้ว เรือโซลาโนก็ออกจากท่าข้ามปากน้ำแม่น้ำสคราเมนโต ไปถึงตำบลปอตคอสตา เรือไฟเทียบท่าทางศีรษะ ฝ่ายคนที่ท่าก็โรยสพานที่ยกขึ้นลงได้เหมือนกับฝั่งที่ข้ามมาแล้วนั้น ลงมาเสมอกับที่พื้นเรือ รถไฟก็ลากรถคนโดยสารขึ้นไปทีละสายทั้ง ๔ สาย แล้วต่อถึงกันเสร็จแล้ว แต่เวลาเมื่อมาในเรือนั้น ข้าพระพุทธเจ้าทั้งปวงได้ลงเดิรเล่นในเรือ แลเวลาถึงก็ดูรถไฟจูงรถคนโดยสารขึ้น แล้วจึงเดิรขึ้นไปบนท่าไปขึ้นรถไฟเมื่อเวลาต่อกันเสร็จแล้วนั้น แล้วรถไฟเดิรต่อไปตามระยะทางเลียบริมฝั่งอ่าวใหญ่นั้น ทางเดิรเลียบไปตามริมเขาบ้าง เข้าในอุโมงเจาะเขาเปนทางเข้าไปบ้าง เห็นทเลตลอดทางไป ผ่านเมืองชื่อแซนปับโล ซึ่งเปนเมืองของสเปนแต่เดิม มีวัดโรมันคาโทลิกอยู่ มีพลเมืองประมาณ ๓๐๐ รถไฟ

เดิรต่อมา ข้าพระพุทธเจ้าทั้งปวงรับพระราชทานกาแฟมาในรถนั้น ครั้น เวลาเช้าโมง ๑ กับ ๑๕ มินิต รถไฟถึงเมือง โอกแลนด์ ซึ่งเปนที่สุด ของทางรถไฟที่ข้าพระพุทธเจ้าทั้งปวงมา เมือง โอกแลนด์นี้เปนเมือง อยู่ในแซนฟรานซิสโก ตั้งอยู่ในอ่าวตรงข้ามกับแซนฟรานซิสโกเปนที่งาม ดีแลอากาศดีกว่าในแซนฟรานซิสโก มีเรือข้ามไปมาถึงกันเสมอ คน โดยสารข้ามไปมาไม่ต่ำกว่าวันละ ๑๕๐๐๐ คน เรือที่ข้ามไปมานั้นเปน เรืองามข้ามครั้งชั่วโมงครั้ง ๑ พลเมือง ๆ นี้ทั่วกันโดยเร็วในบัดนี้ถึง ๕๐๐๐๐ คน มีตึกกว้านบ้านเรือนแลวัดวาใหญ่ ๆ แลคุกสำหรับเมือง ด้วย เมืองนี้ที่ชื่อ โอกแลนด์นั้นเพราะมีต้น โอกใหญ่อยู่ในที่ตั้งเมืองนั้น สิ่งสำคัญในเมืองนี้เรียกว่าเปนที่เล่าเรียนของสเตตคาลิฟอเนีย เพราะ มีโรงเรียนใหญ่ ๆ เปนอันมาก แลมีทั้งโรงเรียนสำหรับสเตตแลโรง เลี้ยงคนหูหนวกตาบอดใบ้ด้วย แต่รถไฟข้าพระพุทธเจ้าทั้งปวงหาได้ หยุดอยู่แต่เพียงนี้ไม่ แล่นเลยไปจนถึงเมือง โอกแลนด์ปอยนต์ทางแหลม ออกไปในอ่าวประมาณ ๒ ไมล์เสด ถึงสเตชั่นใหญ่ที่นั้น ข้าพระพุทธเจ้า ทั้งปวงลงจากรถไฟไปบนสเตชั่น ๆ นี้ต่อกับท่าเรือของกอมปนีด้วย ใน สเตชั่นนี้มีห้องพักใหญ่ โตตกแต่งงาม ผนังนั้นเต็มไปด้วยรูปถ่ายซึ่ง ช่างถ่ายรูปในเมืองนี้มาแขวนไว้เปนตัวอย่างสำหรับคนไปมาได้เห็น จะได้ เปนที่ชอบใจ ข้าพระพุทธเจ้าทั้งปวงตามคนนำทางที่มากับรถไฟนั้นไป ลงในเรือจ้างกลไฟสำหรับข้ามอ่าวไปเมืองแซนฟรานซิสโกนั้น ครั้นลง ในเรือแล้วรออยู่ครู่ ๑ ครั้นเวลาโมง ๒๙ มินิตเรือออกจากท่าเมือง

โอกแลนด์ แล่นข้ามอ่าวใหญ่ไปใน เรือ นั้น คนโดยสาร เปน อันมาก เต็มไป ทั้งลำในเรือจัดที่นั่งแลตกแต่งห้องงามดี แลดูผนังเต็มไปด้วยรูปถ่าย ทั้งสิ้น ทางข้ามอ่าวนี้ทาง ๓ ไมล์ ผ่านไปริมเกาะโคตไอแลนด์ ซึ่งอยู่ใน อ่าวนั้น เรือแล่นมาเวลาเช้าโมง ๕๐ มินิตถึงท่าขึ้นเมืองแซนฟรานซิสโก ซึ่ง เปน เมืองใน ทิศ ตวันตก ที่ สุดของทางที่ ข้าพระพุทธเจ้า ทั้งปวงได้กราบ ถวายบังคมลามา แลเปนเมืองไกลที่สุดของข้าพระพุทธเจ้าทั้งปวงตั้ง แต่จากกรุงเทพ ฯ มา นับเปนได้ล่วงโลกมาเกือบ ๒ ส่วนเหลือส่วน ๑ ของโลกแล้ว ยังอีกทเลเดียวกนี้อยู่ก็จะย้อนกลับมากรุงสยามได้ ทำให้ระลึกถึงกรุงสยามมากขึ้น

ถึงเมืองแซนฟรานซิสโก

ครั้นเรือเทียบกับท่าแล้วข้าพระพุทธเจ้าทั้งปวงขึ้นจากเรือไปบนท่า ๆ นี้ยาวถึง ๑๑๐๐๐ ฟีตเปนท่าใหญ่ ขณะนั้นมีรถมาจากโฮเต็ลต่าง ๆ มาคอย พาคนเดิรทางไปโฮเต็ลของตนมีคนร้องสรรเสริญโฮเต็ลของตน ๆ อยู่ดัง กึกก้องไปทั้งนั้น ข้าพระพุทธเจ้าทั้งปวงได้ขึ้นรถมาที่โฮเต็ลชื่อ แปเลศ โฮเต็ล ซึ่งเปนโฮเต็ลใหญ่ในเมืองนี้เข้าพักเปนที่สบาย แลได้อาบน้ำให้คุ้ม ที่ทนมาไม่ได้อาบเปนนานมาแล้วนั้น พักอยู่จนเวลาเที่ยงกินกลางวันแล้ว ครั้นเวลาบ่ายโมงครึ่ง ข้าพระพุทธเจ้าทั้งปวงขึ้นรถไปที่สวนใหญ่ชื่อ โกล เด็นเกตปาก ซึ่งเปนป่ากงามในเมืองนี้ แต่เขาชมกันเหลือเกินไปอีกว่าจะ เปนป่ากงามที่สุดในโลก ป่ากนี้เปนที่ ๑๑๐๐ เอเกอร เมื่อ ๗–๘ ปีล่วงมา แล้วในเวลานั้น ที่นี้เปนทรายเปล่าทั้งสิ้นแต่เขาได้อุสาหทำที่ให้งาม ตัดทาง แลปลูกต้นไม้ขึ้นดูเรียบร้อยงามดี เปนที่สำหรับคนทั้งปวงไปขับรถเปนที่

สบายในวันอากาศดี ๆ มีคนไปขับรถเปนอันมาก แล้วข้าพระพุทธเจ้าได้ลงจากรถเข้าไปดูในเรือนกระจกปลูกต้นไม้ ที่กลางสวนนั้น อยู่บนเนินสูงขึ้นไปมีบันไดศิลาขึ้นไปถึงลานชั้นนอกปลูกไม้ดอกไม้ใบเปนลวดลายต่าง ๆ งามดีในเรือนกระจกนั้นปลูกไม้ดอกไม้ผลแลใบไม้ต่าง ๆ ที่เปนไม้หายากปลูกยากทั้งปวงทำเปนป่าครึ้มไปดูงามดี เรือนกระจกนี้เล็กกว่าที่กิวกาเดนในเมืองลอนดอนแลจัดข้างในงามดีกว่า คือจัดจังหวะต้นไม้เรียบร้อยดี ครั้นเที่ยวดูในเรือนกระจกนี้ตลอดแล้ว ข้าพระพุทธเจ้าทั้งปวงก็กลับขึ้นรถขับไปเที่ยวบนยอดเขาชื่อ โลเมาน์เตนเปนที่ดูวิว เมืองนี้แลดูทเลแปซิฟีกโอชั่นด้วย ที่ยอดเขานี้มีทางรถอ้อมลดเลี้ยวไปเปนที่สนุกสบาย แล้วข้ามเขานั้นไปริมชายทเลแปซิฟีกโอชั่นไปที่ตำบลแห่ง ๑ มีเรือนอยู่บนไหล่เขาสูง เรือนนั้นเปนที่คนไปกินเข้าเรียกว่าคลิฟต์เฮ่าส์ เพราะอยู่บนไหล่เขาชัน เรือนนั้นมีสี่ ๒ ชั้นหันหน้าลงทเลทางเข้าด้านหลัง แล้วออกไปนั่งเฉลียงด้านหน้า ๆ เรือนนั้นมีเกาะย่อม ๆ มีแต่ศิลา ๓ เกาะเปนหมู่คันห่างจากฝั่งไม่ไกลนักประมาณสักเส้น ๑ ที่เกาะทั้ง ๓ นั้นเต็มไปด้วยแมวน้ำ ที่ฝรั่งเรียกว่า ซีลหรือซีไลออลนั้นนอนบ้างคลานบ้างดูอลหม่านเต็มไปทั้ง ๓ เกาะ ที่ว่ายน้ำอยู่ก็มีดูเพลินยิ่งนัก มีตั้งแต่ขนาดใหญ่ที่สุดยาวถึง ๑๑ ฟีตจนลูกเล็ก ๆ ก็มีรวมหมดกว่าพัน เสียงร้องกกก้องไปน่าพิศวงยิ่งนัก ดูท่าต่าง ๆ แตขนสีต่าง ๆ งามดี แมวน้ำเหล่านี้หาใช่ของเกิดในที่นี้ไม่ เปนของในเมืองข้างเหนือจับมาได้มาปล่อยไว้ที่นี้ ก็เกิดพืชพรรณมากขึ้นแต่มีกฎหมายบังคับห้ามมิให้คนไปยิง

ถ้าผู้ใดยิงตายต้องปรับตัวละ ๒๕๐๐ เหรียญ แต่ถึงกระนั้นยังมีคนที่ห่ามเพราะถือว่าตัวมีเงินไปยิงตัวสำคัญที่ใหญ่ที่สุดตายตัว ๑ ก็ต้องปรับตามนั้น ที่เรือนนี้มีกำไรอาศรัยสัตว์จำพวกนี้เปนนิจ เพราะได้เลี้ยงคนที่มาดูเปนต้น ที่นี้เปนที่คนมาเที่ยวตากอากาศเปนที่สบาย มีทั้งทางรถม้าแลทางรถไฟย่อม ๆ ไปทั้ง ๒ ทาง เพราะเปนที่ตากอากาศแลดูวิวทเลดูแมวน้ำ แลเปนที่ดูวิวที่ปากช่องอ่าวเมืองนี้ ซึ่งเปนที่เขาขาดเบิดทางเรือเข้าในอ่าวที่ตำบลนั้นเรียกว่า โกลเด็นเกตนั้น ครั้นข้าพระพุทธเจ้าพักอยู่ที่นั้นประมาณครึ่งชั่วโมงก็ขึ้นรถจะกลับมา เวลานั้นพบของประหลาทอย่าง ๑ คือมีสุนักข์อยู่ในเรือนนั้นตัว ๑ มีขนออกมาจากดวงตายาวประมาณนิ้ว ๑ หลายเส้น เขาว่ามีผู้ขอซื้อ ๒๐๐ เหรียญแล้วดูประหลาทอยู่ ครั้นข้าพระพุทธเจ้าทั้งปวงขึ้นรถแล้วให้ขับอ้อมไปตามทางริมทเล มาริมบ้อมที่สำหรับรักษาปากอ่าวนั้นเปนบ้อมดินมีกำแพงข้างบนบนบ้อมนี้ไม่สู้โตนัก แต่ข้าพระพุทธเจ้าได้เห็นแต่ไกลไม่สู้ถนัดนักเพราะทางเลี้ยวเลี่ยไกลบ้อม ครั้นจะไปทางบ้อมเปนทางอ้อมมากแลไม่สู้ประหลาทอันใดนัก รถผ่านมาทางที่ฝังศพพวกโรมันคาทอลิก ตามเนินเขาเห็นที่ฝังศพเปนอันมาก ทำด้วยศิลาก็มีไม้ก็มี ดูเปนที่ประหลาทอยู่ที่เมืองนี้ชอบใช้ไม้มากแต่ที่ฝังศพก็ทำด้วยไม้ ยังไม่เคยเห็นเมืองใดทำด้วยไม้ดังนี้เลย ที่ฝังศพพวกโรมันคาทอลิกนี้บนยอดเขากลางหมู่ที่ฝังศพนั้นมีไม้กางเขนใหญ่บ้ก็อยู่เปนที่หมายของโรมันคาทอลิก แล้วผ่านที่ฝังศพพวกโปรเต็ศแต็นต์แลพวกจีนเปนอันมาก แล้วกลับมาตาม

ทางเข้าในเมืองมาที่โฮเต็ล เวลาค่ำรับพระราชทานอาหาร แล้วได้รับพระราชทานเชียนเม้ ไปแจ้งข้อราชการณกรุงลอนดอน

รุ่งขึ้นณวันอังคาร เดือน ๗ แรม ๒ ค่ำ (วันที่ ๑๐ ยูน) เวลาเช้ารับพระราชทานอาหารแล้ว เวลา ๔ โมงเศษ นายห้าง เตเบอ ช่างถ่ายรูปใหญ่ในเมืองนี้ มาขอเชิญท่านราชทูตกับซวิตไปถ่ายรูปที่ร้านของเขาเพราะเขาอยากจะได้รูปไว้ ข้าพระพุทธเจ้าทั้งปวงพร้อมกันไปถ่ายที่นั้นแล้วได้รับพระราชทานไปเที่ยวซื้อของต่าง ๆ ตามร้านที่รับของมาจากเมืองจีนมีเปนอันมาก ในเมืองนี้ทั้งของญี่ปุ่นก็มีมากด้วยแล้วเละไปดูซื้อของเครื่องเงินต่าง ๆ ที่ร้านใหญ่ชื่อ โกลเดนรูลบาซา เพราะในเมืองนี้มีโรงจักร์ทำเครื่องเงินเปนฝีมือชาวเมืองนี้ทำแปลกกว่าที่เคยเห็นมา แต่ก่อนทางตวันตก เปนฝีมืองามดีแลราคาถูกกว่าในยุโรปหรือหัวเมืองทางทิศตวันออก มีนิวยอกเปนต้น จนเวลาบ่าย ๒ โมงกลับมารับพระราชทานอาหารที่โฮเต็ลแล้วไปดูร้านเครื่องเงินอีก เวลาค่ำ มิสเตอร์ยอนคาลิงตัน ซึ่งเคยเปนพวกมิชชันนารีเข้าไปอยู่ในกรุงเทพ ฯ หลายปีพูดภาษาไทยได้ออกมาจากกรุงเทพ ฯ ๘ ปีมาแล้ว ครั้นได้ทราบเกล้า ฯ ว่าราชทูตสยามมาก็มาเฝ้าท่านราชทูตได้พบกับข้าพระพุทธเจ้าทั้งปวงปราศัยกันตามธรรมเนียม พูดถึงเมื่อครั้งเข้ามาอยู่กรุงสยามแลการต่าง ๆ แต่หมอคนนี้พูดไทยได้ชัดดีแต่คำพูดนั้นผิดมากแรกมาถึงพูดว่า ฉัน ครั้นอยู่สักครู่ ๑ ดูกิริยาเหมือนตกใจว่าพูดผิดไป กลับใช้คำว่า ข้า แทน กลับกลายเปนหยาบ

มากไปอีก ครั้นไปแล้วข้าพระพุทธเจ้าทั้งปวงรับพระราชทานอาหารค่ำแล้ว ดิเด็กติฟ มาพาข้าพระพุทธเจ้าทั้งปวงไปที่หมู่บ้านจีนที่เขาเรียกกันว่า ไชนิสกวอเตอร์ หรือไชนิสเตาน์ เพราะจีนที่มาอยู่ในเมืองนี้มีเป็นอันมากเขาจัดให้ไปอยู่หมู่ ๑ ในหมู่บ้านเก่าของเมืองนี้ เรือนนั้นมักเป็นเรือนรูปอย่างฝรั่ง เพราะเป็นเรือนฝรั่งแต่เดิม แต่ผิดกับฝรั่งอยู่แต่มีเฉลียงไม้ยื่นออกไปจากพื้นชั้น ๒ ออกมาบนถนน ๆ นั้นแคบ ๆ ทั้งสิ้นเรือนเป็นเรือน ๒ ชั้นโดยมาก ในถนนนั้นเกลื่อนไปด้วยฐูปแลกระดาษที่เผาแล้วเป็นอันมากมีกลิ่นเหม็นโสโครกปนกับกลิ่นฐูปพุ่งไปเป็นอันมาก เหมือนสำเพ็งในกรุงเทพ ฯ คนที่เดิรอยู่ตามถนนเป็นจีนโดยมากเกือบจะไม่มีฝรั่งเลยจนมีหนังสือออเมริกันกล่าวว่าในเมืองเซนฟรานซิสโกนี้ไม่มีที่แห่งใดที่ไม่แลเห็นเจ๊กเลย เขากล่าวว่าถ้าจะเอาหินชว้างไปตามบุญตามกรรมคงจะไม่พ้นถูกจีนสักคน ๑ เป็นแน่ แต่คำกล่าวอันนี้ถ้าจะว่าโดยจริงแล้ว จะว่าคงจะไม่พ้นถูกฝรั่งเองจะจริงกว่า ถ้าจะว่าตามส่วนแล้วฝรั่งมากกว่าจีน แต่คำนี้พูดโดยถือพวก ถือชาติมาก ๆ ว่ากันเล่นเท่านั้น ถนนนั้นกว้างพอจูหาบคอนเข้าได้ มีบ้านใหญ่คือโฮเต็ล ๑ ชื่อ โกลบโฮเต็ล อยู่มุมถนนแยกสัน แลถนน ดูปอนต์ โฮเต็ลนี้เป็นที่จีนอยู่ประมาณ ๑๕๐๐๐ มีหัวหน้าอยู่ด้วย พวกฝรั่งมักพูดว่าดูโฮเต็ลนั้นเหมือนรังนี้ ในที่เหล่านี้มักมีไข้เจ็บเกิดมาก เด็ก ๆ ที่อยู่ในหมู่นั้นมีอันตรายมาก เป็นต้นว่าการผีดาดนั้นเป็นป้องกันไม่ได้ ในเขตพวกจีนนั้น ในการแต่งตัวแลความประพฤติต่าง ๆ ของพวกจีนนั้น ไม่ต้องกราบบังคมทูลพระกรุณา

มากเพราะจีนในกรุงเทพ ฯ มีมากอยู่แล้วก็ไม่ผิดอันใดกันเลย ของที่ควรไปดูบ้างตามที่ฝรั่งประหลาท ๆ กันนั้น ดีเด็กดีฟได้พาข้าพระพุทธเจ้าทั้งปวงไปที่ศาลเจ้า สุดแต่มีจีนอยู่ที่ใดก็มีศาลเจ้าที่นั้น เล็กบ้างใหญ่บ้างตามส่วนจีนมากแลน้อย ที่เมืองนี้ที่ข้าพระพุทธเจ้าได้ไปดูนั้นเปนศาลใหญ่อยู่ ศาลนั้นภายนอกดูเปนเรือนธรรมดาไม่งดงามอะไร แต่พวกจีนได้เรี่ยไรกันทำศาลเจ้านั้นมากกว่าพวกอเมริกันเข้าเรี่ยไรกันทำวัดอเมริกันมาก วัดนี้อยู่ในความบังคับบัญชาของพวก ๖ พวก (ดังจะได้กราบบังคมทูลพระกรุณาในภายหลัง) หรือมีผู้จัดการในใต้บังคับคนจำพวกนั้นสำหรับคนในพวกของตนไปนมัสการ มีวัดใหญ่ ๕ วัดด้วยกัน แต่งงามต่าง ๆ กัน รูปเจ้าที่บูชากันนั้น เรียกตามชื่อฝรั่งว่า มาจู (แมนจูส์) เปนเทพธิดาในการทะเล แลมีบริวารอยู่ ๒ ข้าง ๆ ละคน เจ้านั้นว่าเปนบุตรคนทะเลสำหรับช่วยเรือทั้งปวง บริวารทั้ง ๒ นั้นชื่อ หูลมเปนที่รักคน ๑ ตา ๑๐๐๐ ไมล์คน ๑ ศาลนี้ประมาณราคาค่าทำ ๓๐๐๐๐ เหรียญ ในศาลเจ้านั้นตั้งโต๊ะที่บูชามีกระถางธูปเชิงเทียนแลของต่าง ๆ อย่างศาลเจ้าจีนในกรุงเทพ ฯ เมื่อข้าพระพุทธเจ้าทั้งปวงเข้าไปถึงในนั้นได้จุดธูปแลลั่นตีวเล่นบ้าง แล้วออกจากวัดนั้นไปต่อไป จำนวนจีนที่อยู่ในเมืองนี้ซึ่งเปนจีนมาจากเมืองจีน เพราะหนีการเก็บภาษีแรงในเมืองนั้น มีจำนวนตามริโปต ปี ๑๘๘๑ ประมาณ ๘๗๐๐๐ จำนวนที่นับทั้งชาวญี่ปุ่นแลชาติเอเซียทั้งปวงรวม ๑๐๕๖๗๘ จีนในอเมริกาทั้งหมดนั้น ประมาณ ๗๕๐๐๐ ในคาลิฟอเนีย แลอีก ๒๐๐๐๐ นั้น ชั่วแต่ในแซนฟรานซิสโก

แลจำนวนหญิงเด็กแลพ่อค้าในอเมริการวม ๑๐๐๐๐ จีนที่มานี้มาจากฮ่องกงแลกว้างตุ้งโดยมาก ในปี ๑๘๕๑ จีนที่เข้ามาในอเมริกา มีไม่ถึง ๔๐๐๐ แต่เมื่อเขารู้ว่าเมืองอเมริกาเปิดเมืองให้เปนที่ทำมาหากินแลมีทองในเมืองมาก ในปี ๑๘๕๒ ชั่วปีเดียวเท่านั้นมีจีนเข้ามาถึง ๑๘๐๐๐ ทำให้สเตตคาลิฟอเนียตกใจมาก แต่ครั้นปี ๑๘๕๓ จีนเข้ามาแต่ ๔๐๐๐ แลปีต่อๆมา คิดเฉลี่ยประมาณปีละ ๕๐๐๐ ในการโดยสารนั้นนับด้วยร้อยทีเดียว จึงทำให้เปนที่เขาคิดว่าต่อไปเมื่อหน้า กลัวจีนจะเต็มไปทั้งโลก ตามบาญชีต่อไปนี้ เปนจำนวนจีนที่ขึ้นที่เมืองเซนฟรานซิสโกทำขึ้นโดยเจ้าพนักงารโรงภาษี แต่ไม่ได้คิดจีนที่กลับแลตาย หักออกคือ–

ปี	ชาย	หญิง	รวม
ปี ๑๘๖๘	๑๐๐๒๔	๒๕๖	๑๐๒๘๐
ปี ๑๘๖๙	๑๑๗๑๐	๑๕๔๐	๑๓๒๕๒
ปี ๑๘๗๐	๙๖๖๗	๖๔๘	๑๐๓๑๘
ปี ๑๘๗๑	๔๘๖๔	๑๐๐	๔๙๖๔
ปี ๑๘๗๒	๘๘๑๒	๕๖๕	๙๓๗๗
ปี ๑๘๗๓	๑๖๖๐๕	๕๑๖	๑๗๑๒๑
ปี ๑๘๗๔	๑๑๗๔๓	๓๐๗	๑๒๙๕๐
ปี ๑๘๗๕	๑๘๐๙๐	๓๕๘	๑๘๔๔๘

ในปี ๑๙๗๖ มีจำนวนตามที่ได้ทราบเกล้า ฯ แต่ ๓ เดือน คือ-

เยนุวารี	ชาย	๑๑๗๐	หญิง	๗	รวม	๑๑๗๗
เฟปรุอารี	ชาย	๑๑๙๗	หญิง	ไม่มี	รวม	๑๑๙๗
มาช	ชาย	๑๙๗๒	หญิง	ไม่มี	รวม	๑๙๗๒
รวมทั้งสิ้น	ชาย	๙๕๗๕๓	หญิง	๔๒๙๖	รวม	๑๐๐๐๔๙

จีนทั้งปวงนั้นตั้งเปนพวก ๖ พวกตามที่อเมริกันเรียกว่า ซิกซ์ กอมปนี่ส์ คือชื่อมิงยุงพวก ๑ ฮอบโวพวก ๑ กงเจาพวก ๑ ยงโวพวก ๑ สัมยักพวก ๑ เยนโวพวก ๑ แต่พวกมิงยุงนั้นใหญ่กว่าทั้งปวง ประมาณคนในพวกเหล่านี้ไม่ต่ำกว่าพวกละพัน มีความประสงค์แลอำนาจต่าง ๆ กันในพวกเหล่านี้ บางพวกถืออำนาจตนลิทธิ์ขาดในการปกครองแลที่จะรับคนเข้าส่งคนออกทั้งปวง เขากระทำแลคิดราคาที่จะรับจ้างทำการงารทั้งปวงแลเงินค่าโดยสารทั้งปวง การระงับวิวาทแลการรับจ้างไปฆ่าคนด้วย การลอบฆ่าตามแต่พวกเขาเห็นชอบพร้อมกันจะเลือกผู้ใดไปรับจ้างฆ่าคน ความชั่วของพวกจีนที่มาอยู่ในอเมริกานั้น เปนที่เชื่อได้ว่าชั่วกว่าพวกไอริชมาก แลเมื่อผู้ที่รับการคอเวอนเม็นต์อเมริกันหรืออังกฤษไปอยู่ในเมืองจีนแลพวกมิซชันนารีที่พูดภาษาแลอ่านหนังสือจีนได้ ไม่ยอมเข้าในพวกเหล่านี้ ฉันใด คนจีนก็ไม่ยอมเข้ากับคนทั่วไปฉันนั้น การที่ตั้งหมู่กันดังนี้ เพื่อจะให้เปนที่แน่ในการที่จะรักษาซึ่งกันแลกัน เพราะเปนคนจรมาด้วยกันก็ตั้งการอุดหนุนในพวกของตน คือรักษาคนป่วยไข้แลส่งคนประพฤติไม่ดีกลับคืนไปเมืองจีน แลระงับการ

วิวาทด้วย ความตัดสินกัน แลจัดให้มีอำนาจขึ้นแก่ผู้เป็นนายหมู่นาย พวกที่จะบังคับบัญชาระงับการวิวาททั้งปวง แลเป็นผู้จัดการว่ากล่าวกับกอมปนี่เรื่อไฟ คือแปซิฟีก เมล์สติมชิป กอมปนี่ที่จะป้องกันมิให้จีนผู้ที่ยังมีหนี้สินติดตัวอยู่ยังมิได้ ใช้นั้นหนีกลับไปเมืองจีนได้ แลจะได้รวบรวมกระดูกจีนผู้ตาย ในพวกของตนส่งกลับไปเมืองจีน แต่พวกเหล่านี้ไม่มีอำนาจในการที่จะชำระความมหันตโทษได้ แลถ้ายิงพวกคนราชการอเมริกัน จะไม่เอาเป็นธุระอุดหนุนเข้ากับพวกเหล่านี้ แล้วก็จะไม่เป็นการดีได้ดังนี้ เมื่อเวลาก่อนที่พวกจีนเหล่านี้จะออกจากเมืองตนมา มักจะไม่มีผู้ใดทราบเลยว่ามีพวกเหล่ากันดังนี้ ครอบครัวในเมืองนั้น ๆ เขาจัดการส่งญาติพี่น้องออกมาคนหนึ่งคนใดมาจากฮ่องกง ครั้นเมื่อมาถึงแล้วเขาก็เข้าอยู่ในกอมปนี่หนึ่งกอมปนี่ใด เพื่อจะได้ปกครองรักษาตัวเขา แลอุดหนุนในการทั้งปวง แลพวก ๖ กอมปนี่นั้น ได้แต่งคนแลมีหนังสือไปชักชวนคนให้มาจากเมืองจีนเสมอ จีนในอเมริกานั้นเกือบจะเป็นจีนกวางตุ้งทั้งสิ้น คือมาจากเมืองกังตั้งเป็นต้น เพราะฉนั้นภาษาที่พูดกันในที่นั้นใช้ภาษากวางตุ้งทั้งสิ้น จีนที่มาจากแขวงใดก็มักเข้าในกอมปนี่ในแขวงนั้น ๆ การที่เข้านั้นไม่ต้องเสียเงินค่าเข้าเลย มีจำพวกที่ตั้งเป็นพวกคิดตั้งราคาค่ารับจ้างซักเสื้อผ้า ไม่เกี่ยวข้องกับพวก ๖ กอมปนี่นี้ เป็นกอมปนี่เข้ากันทำการหากินที่เรียกว่า เทรดยูเนี่ยน ไม่เป็นการเกี่ยวข้องกับพวก ๖ กอมปนี่เลย การรวมกันทำมาหากิน คือเทรดยูเนี่ยนนี้มีปรากฏในเมืองจีนทั่วไปเหมือนในเมืองอเมริกา เพราะฉนั้นจึงไม่เป็น

การประหลาทที่เขารวมกันตั้งกำหนดราคาค่ารับจ้างซักเสื้อผ้าขึ้นได้ แต ห้ามปรามกันมิให้ โรงซักเสื้อผ้าขึ้นแข่งกันในที่ใกล้ชิดกันกับกำหนดของโรงที่ตั้งอยู่ก่อนได้ แตราคาที่เขาตั้งขึ้นนั้นก็สูงพอที่จะเปนเงินเลี้ยงชีวิตเขาได้ แตเปนราคาต่ำพอที่จะตัดทางหากินของพวกไอริชได้ การที่พวกจีนเหล่านี้กระทำ แตประพฤติเปนการชั่วอย่างยิ่งนั้น คือทำอยาบคายแก่หญิงมาก หญิงที่มาอยู่ในอเมริกานั้น จะได้เปนคนดีมีความสุขประมาณในพัน ๑ ไม่ถึง ๑๕๐ คน นอกนั้นเขากระทำอย่างเช่น กระทำกับหญิงจีนชื่ออาโฮดังนี้ คือเมื่อจะมานั้น เขาทำสัญญากันมีความว่าอาโฮมาจากเมืองจีนถึงแซนฟรานซิสโก เปนหนี้แก่นาย ค่าโดยสารอาโฮจึงได้ขอต่อมิสเตอยีกวันให้ออกเงินไป ๒๓๐ เหรียญ อาโฮยอมตัวรับใช้การงารของมิสเตอยี ในการแพศยาเปนจำนวน ๔ ปี เงินนี้ไม่มีดอกเบี้ย แลอาโฮจะไม่ได้รับเงินสินจ้าง เมื่อพ้นกำหนด ๔ ปีแล้ว จึงพ้นจากมิสเตอยี เปนโสดกับตัวเอง มิสเตอยีจะไม่รังแกทำให้เดือดร้อน ถ้าอาโฮหนีไปในกำหนดยังไม่ถึง ๔ ปี ผู้นายจะปรับไหมแลส่งกลับไปค่าโดยสารกินอยู่อาโฮจะต้องเลี้ยงเอง ถ้าอาโฮป่วยไข้ไปรับการไม่ได้กว่า ๑๐ วันขึ้นไป ต้องรับการทวีขึ้น ๑๐ วันต่อเดือน

ครั้น ภายหลังอาโฮหนีมาที่ศาลสำหรับ ปกครอง ของ มิสเตอยีบดันขอให้ช่วย เขาพูดว่าถูกโบยตีแลกระทำการไม่สมควรต่าง ๆ ให้เห็นได้ว่าทำอย่างทาส การนี้คอเวอนเมนต์ต้องช่วยอยู่เสมอ ในการที่ทำผิดกฎหมาย คือช่วยทาสอันนี้

การภาษีอากรที่เก็บจากพวกจีนนี้ ในเมืองแซนพรานซิสโก ปี ๑๘๗๖ คิดเป็นตัวคนหรือเป็นร้าน ประมาณ ๓๒๔ มีทรัพย์สมบัติ ๕๓๑๓๐๐ เก็บเป็นเงินภาษีสำหรับเมืองพันละ ๙๔๓ ส่วน เป็นภาษีสำหรับสเตต ร้อยละ ๙๐ มารวบรวมเข้า แต่คนจำพวกอื่นเสียมากกว่า มีร้านขายชาแห่งหนึ่ง ตั้งภาษีประมาณสมบัติถึง ๒๓๐๐๐ เหรียญ อีกแห่ง ๑ ถึง ๒๒๐๐๐ เหรียญ ยังมีอีก ๖ ร้าน มี ๑๐๐๐๐ เหรียญ หรือมากกว่านั้น ในปี ๑๘๘๐ เขาใช้เงินภาษี ปอลล์แด็กซ์ ตั้งแต่คนละ ๒ เหรียญ ถึง ๔ เหรียญ แต่ทรัพย์สมบัติของจีนพวกนี้เอาเป็นแน่ไม่ได้ แต่เชื่อได้ว่าการเก็บภาษีดังนี้ เป็นที่ชอบใจของพวกจีนมากที่จะ (เสีย) ต่อไป เงินที่ทำได้เขามีพอเสียภาษี บางทีก็มีกำไรมาก แลจีนพวกนี้ไม่ได้รบกวนขอลดภาษีเลย แลไม่มีบาญชีที่จีนต้องค้างเงินภาษีเลย เพราะภาษีที่เก็บนั้นสมควรแก่เขาเห็นเป็นอย่างต่ำ จีนบางคนมีเงินถึง ๑๐๐๐๐๐–๒๐๐๐๐๐ เหรียญ ความประพฤติของพวกจีนนั้น อเมริกันชมว่าเป็นหมั่นทำการแต่เช้าจนค่ำ แลเป็นคนสงบไม่เป็นพาลในถนนเลย จีนเหล่านี้ถึงเป็นคนมักย่องเบาลักของ แลมักตั้งเป็นพวกเหล่ากอ แต่ไม่ตีชิงคนเดินในถนนดุ ๆ เลย จีนเหล่านี้ย่อมเป็นคนมักล่าวเท็จ แต่คำพูดแลความประพฤติก็ไม่ชั่วกว่าพ่อค้าธรรมดาเลย แลการที่เขากระทำงานการทั้งปวงก็ดีทุกอย่าง การใช้สอยเงินทองก็อย่างน้อยที่สุด แลรู้จักเก็บเล็กผสมน้อย มีการที่คอยเก็บเศษทองที่เหลือจากที่คนทำแร่ต้องการแล้วนั้นเป็นต้น แลอุส่าห์เก็บกากถ่านไปขึ้งสุกรขายไม่ต้องเสีย

ค่าฟื้น เครื่องใช้สอยในเย่าเรือนทั้งปวงก็ล้วนไม่มีราคา มีหีบเที่ยนไข ต่างเก้าอี้เป็นต้น แลจีนนั้นเป็นคนชำนาญในการทำของเที่ยมเลียนอย่างของเก่า ๆ มาก แต่ไม่รู้จักคิดทำขึ้นใหม่ด้วยปัญญาตัวเลย การที่จะว่ากล่าวดัดแปลงความรู้สึกในใจเขานั้นเป็นการไม่ยากนัก แต่เมื่อจะสังเกตกิริยาเขานั้นยาก เพราะธรรมดาจีนชาวอเมริกัน เปรียบว่าหน้าเฉยเหมือนกับแผ่นศิลา คือไม่ยินดียินร้ายหัวเราะร้องไห้อย่างน้อยที่สุดแลไม่เป็นคนกลัวตายในเวลาที่ตกใจเลย กิริยาของจีนเช่นนี้ตรงกันข้ามกับพวกฝรั่งเศสทีเดียว พวกจีนนั้นกลัวแต่คำสบถเป็นอย่างยิ่ง ก็แต่เป็นที่น่าสงสัยที่ใช้คำสบถทั่วไปทุกคราวที่จะแสดงน้ำใจ ซึ่งเป็นที่คนอเมริกันไม่ชอบใจก็แต่การนี้ ถ้าเขาได้รู้ธรรมเนียมเข้าก็คงจะละเว้นเสีย จีนที่มาอยู่ในเมืองนี้ทำการค้าขายต่าง ๆ กัน คือตั้งโรงจำนำ โรงแลกเงิน เป็นคนแบงค์ทำนาพิกา แลขายเครื่องทองต่าง ๆ การซักเสื้อผ้านั้นมีเป็นระยะไป ซักได้ดี ๆ ก็มีโดยมาก แต่เวลาที่พรมน้ำที่ผ้าเมื่อจะรีดนั้น ใช้พ่นด้วยปากซึ่งเป็นการแปลกต่อชาวอเมริกัน บางที่ทำการหาบของขายหนักประมาณ ๓๐๐ ปอนด์ หาบไปได้ตั้งทาง ๑๐–๑๒ ไมล์ ในวัน ๑ ของที่หาบขายนั้น คือผักปลาแลมันต่าง ๆ ไปเที่ยวขายตามประตูบ้านคนทั้งปวง จีนที่รับจ้างทำงานนั้นทำการได้ดี ๆ มาก คือขึ้นที่สูงได้สดวกทำการเร็ว แลที่ทำโดยมากนั้น คือทำการมวนบุหรี่ เลื่อยไม้ ทำสวน ทำแร่ เก็บผลไม้แลอื่น ๆ บ้าง แลที่พวกจีนทำได้

ดีนั้น คือทำทางรถไฟแลปราบที่เปนดีกว่าทุกอย่าง ค่าจ้างจีนทำการนั้นถูกกว่าฝรั่งครึ่งตัวที่เดียว จ้างรายวันประมาณวันละ ๙๐ เซ็นต์ ถึง ๑ เหรียญ ๒๐ เซ็นต์ เปนอย่างสูง การพนันเล่นเบี้ยหวยแลการเล่นต่าง ๆ นั้นจีนชอบเล่นมาก แต่มักเล่นแต่ในหมู่จีนด้วยกัน ไม่ใคร่ยอมให้คนขาวเข้าไปในโรงบ่อน ยกแต่โปลิศเท่านั้น

อนึ่งดีเต็กดีฟนั้น ได้พาข้าพระพุทธเจ้าไปที่โรงงิ้ว เดิมเขาจะเอาอำนาจพาเข้าไปเฉย ๆ แต่ข้าพระพุทธเจ้าเห็นไม่สมควร จึงให้ซื้อติเก็ตตามธรรมเนียม ติเก็ตนั้นคนละเหรียญ แต่ตัวดีเต็กดีฟเองนั้น ไม่ต้องเสีย เพราะมีตราอำนาจติดมาที่อกเสื้อกักด้วย ดีเตกดีฟนำลงไปชั้นล่าง ไปเข้าในโรง ออกไปนั่งดูบนโรงที่เดียว ปนอยู่กับพวกดีพิณพาทย์ทั้งปวงนั้น งิ้วนั้นเล่นเรื่องสามก๊กด้วย ทำให้ระลึกถึงงิ้วในกรุงเทพ ฯ มากขึ้นที่เดียว งิ้วในเมืองนี้มีอยู่ ๒ โรง ทางที่คนดูธรรมดาเข้าไปนั้นเปนทางแคบประมาณ ๕ ฟีต ยาวเข้าไป ๒ ข้าง ตั้งลูกไม้แลขนมสำหรับเข้าไปถึงที่คนดูนั่งชั้นล่าง ได้ประมาณ ๖๐๐ มียกพื้นอย่างเฉลียงออกมา ๒ ข้าง ๆ หนึ่งสำหรับผู้ชาย ข้าง ๑ สำหรับผู้หญิง นั่งดูข้างละ ๒๐๐ แต่เขาว่าอีกโรง ๑ นั้นมีห้องไปรเวตด้วย ค่าเข้าไปดูนั้นเปนต่าง ๆ ตามกำหนดเวลา คือเข้าแต่เวลาเย็นเลี่ย ๒ เหรียญ พัน ๕ ทุ่มไปแล้ว เหรียญ ๑ พัน ๒ ยามไปแล้วครึ่งเหรียญ ว่าเล่นไปจน ๘ ทุ่มหรือ ๓ ยาม วิธีที่เล่นแลจัดโรงทั้งปวง ก็ไม่ผิดอันใดกับงิ้วในกรุงเทพ ฯ เลย แปลกแต่โรงเปนตึกมั่นคงไม่ใช่เครื่องสดเท่านั้น คน

ที่ดูนั้นบางคนมาเกาะพื้นโรงยืนดูก็มี อย่างพลุกพล่านทีเดียว ข้าพระพุทธเจ้าทั้งปวงดูอยู่ครู่ ๑ ก็กลับออกมา แล้วดีเท็กตีฟได้พาข้าพระพุทธเจ้าทั้งปวงไปดูโรงเลี้ยงของพวกจีน โรงเลี้ยงนั้นสังเกตได้โดยง่าย เพราะทาสีแดงแลมีลายทองด้วย แขวนโคมจีนอย่างใหญ่ห้อยลงมาจากเพดาน พื้นชั้นบนขึ้นไปจัดเปนที่เลี้ยงเปนห้อง ๆ ตั้งโต๊ะแลม้าที่นั่งมีโหร่ด้วย มโหร่นั้นเล่นด้วยหญิงมีตอกแลขลุ่ยซอเท่านั้น คนที่มากินนั่งในห้องได้ประมาณห้องละ ๑๒ คน เวลากินนั้นประมาณวันละ ๑๒ เวลา เครื่องที่เลี้ยงกันนั้นเปนเกาเหลาแลของจีนทั้งสิ้น ใช้ตะเกียบแลช้อนถ้วยอย่างจีนพร้อม แต่ข้าพระพุทธเจ้าหาได้ดูอยู่นานไม่ ออกจากโรงเลี้ยงแล้วดีเท็กตีฟพาไปดูที่อยู่ของพวกจีน เข้าไปดูจนถึงห้องนอนกำลังนอนสูบยาฝิ่นอยู่ มีห้องเล็ก ๆ อยู่ห้องละคน ๑ บ้าง ๒ คนบ้าง แล้วเชาพาข้าพระพุทธเจ้าทั้งปวงไปดูที่ต่าง ๆ ต่อไปจนเวลา ๕ ทุ่มเศษกลับมาแปเลศโฮเต็ล

รุ่งขึ้นณวันพุธแรม ๓ ค่ำเดือน ๗ (ที่ ๑๑ ยูน) เวลาเช้าได้ไปเที่ยวดูซื้อของต่าง ๆ ตามร้านจีน แล้วกลับมาโฮเต็ลรับพระราชทานอาหารกลางวัน แล้วได้รับพระราชทานไปดูร้านขายของญี่ปุ่นต่าง ๆ เจ้าของร้านนั้น ได้พาข้าพระพุทธเจ้าไปดูรูปแกะด้วยฝีมือญี่ปุ่นรูป ๑ เปนของแกะด้วยไม้ ผู้ที่แกะนั้นอายุ ๘๐ ปี เปนรูปคนญี่ปุ่นชื่อ ไอโน ซึ่งเปนคนญี่ปุ่นคนแรก ว่าอยู่ในเกาะแห่ง ๑ ไปพบเงือกตัวผู้เข้า เงือกนั้นชื่อ นิงโย รูปคู่นี้ว่าเปนราคาถึง ๔๐๐๐ เหรียญ เพราะเปน

ฝีมือดีที่สุด ข้าพระพุทธเจ้าได้พิจารณาดูฝีมือทำดีเหมือนคนทั้งสิ้น ดูกล้ามเนื้อแลเส้นเอ็น ผมแลขนมีพร้อมทุกอย่าง ที่สุดจนขุมขนก็ทำโดยเลอียด ท่วงทีกิริยาไม่ผิดท่ามนุษย์เลย เขาว่าหมอได้มาตรวจแล้วว่าเหมือนคนทุกอย่าง เสียนิดหนึ่งแต่หน้าผากนั้นย่นเสมอกันไปเท่านั้น เขาว่ามีผู้มาต่อให้ราคา ๓๕๐๐ เหรียญ แล้วยังหาได้ขายไม่ แต่ของนี้ฝีมือดีมาก แล้วข้าพระพุทธเจ้าได้รับพระราชทานไปดูร้านขายเครื่องประดับ ทำด้วยเร่ทองคำขัดชักเงางาม เปนทองประไปทั้งนั้น อย่างเช่นฝาหีบพระสี่ ที่ข้าพระพุทธเจ้าทั้งปวงได้ว่าให้ทำมาทูลเกล้า ฯ ถวาย เปนที่ระลึกในคราวที่ข้าพระพุทธเจ้าได้มาในราชการครั้งนี้ เวลาค่ำรับพระราชทานอาหารแล้ว ไม่มีการอันใด

รุ่งขึ้นณวันพฤหัสบดี เดือน ๗ แรม ๔ ค่ำ (ที่ ๑๒ ยูน) เวลาเช้ารับพระราชทานอาหารแล้ว ชาลส์วอลคอตบรุกส์ ซึ่งเดิมเปนกงสุลญี่ปุ่นแลว่าเปนแอเดเชในทูตญี่ปุ่นด้วย เปนคนอเมริกันนาย ๑ กับอาราตาคัดสุตาเปนคนญี่ปุ่น ว่าเปนกงสุลญี่ปุ่นอยู่ในเมืองนี้มาเฝ้าท่านราชทูตที่โฮเต็ลเปนการเยี่ยมเยือน ได้พูดจาปราศัยกันตามธรรมเนียม ท่านราชทูตรับสั่งถึงการที่อยากจะเสด็จไปเมืองญี่ปุ่นเปนต้น เขาก็ว่าถ้าเสด็จไปแล้ว สมเด็จพระเจ้าแผ่นดินญี่ปุ่นคงจะทรงยินดีรับรองเปนแน่ แต่มิสเตอบรุกนั้น เอาตราญี่ปุ่นมาอวดด้วย กล่าวขึ้นว่าตราญี่ปุ่นนั้นงามนัก ท่านราชทูตได้ทรงเห็นแล้วหรือยัง ท่านราชทูตรับสั่งว่าได้เคยทรงเห็นแล้ว อย่างที่เรียกว่าไรซิงซันหรือ เขารับว่าอย่างนั้น

แล้วเอาออกมาจากกระเป๋าเสื้อ มาอวดว่าตราอย่างนี้เป็นสูงที่สุด ที่จะให้แก่คนต่างประเทศได้ (แต่ตรานั้นเป็นแต่ชั้นที่ ๔ หรือที่ ๕ เท่านั้น) ท่านราชทูตทรงถามว่าตราคอมเปเนี่ยนเท่านี้ จะเรียกว่าสูงอย่างไร หรือมีกฎหมายในญี่ปุ่นไม่ยอมให้ตราคนต่างประเทศสูงกว่านี้ เขาก็ว่าไม่มีกฎหมายเช่นนั้น คือตราญี่ปุ่นนั้นแบ่งเป็นอย่าง ๆ ที่ ๑ สำหรับพระเจ้าแผ่นดินทรง ถัดลงมาสำหรับเสนาบดี ถัดลงมาคือที่เขาได้นี้เป็นอย่างสูงรองเสนาบดี ท่านราชทูตทรงถามว่าตราญี่ปุ่นมีกี่ชั้น เขาก็ตอบว่าจำไม่ได้ หันไปถามกงสุลญี่ปุ่น ๆ ก็ไม่ทราบ เลยไม่ได้ความว่ากระไรร้องแต่ว่าตราของตัวสูงเท่านั้น พูดกันด้วยการต่าง ๆ ครู่หนึ่งแล้วลากลับไป แล้วมิสเตอร์เบราน์ เป็นคนได้เคยเป็นเสมียนของพระยาสยามธุระพาห์ แต่เมื่ออยู่ในกรุงเทพ ฯ เป็นคนซาซาดข้าง ๑ นำพวกในยอกราพีคัลโซไซเอติ ๓ นายมาเฝ้าท่านราชทูต ได้พบกับข้าพระพุทธเจ้าทั้งปวงพูดจาปราศัยกันตามธรรมเนียม มีพูดถึงกรุงเทพ ฯ เป็นต้น ประมาณครู่ ๑ ก็ลาไป เวลากลางวันรับพระราชทานอาหารแล้วไม่มีการอันใดไปเที่ยวซื้อรูปบ้านเมืองต่าง ๆ ตามสมควรที่ต้องการ เวลาค่ำรับพระราชทานอาหารแล้ว ได้รับพระราชทานเชิญเสด็จมาแจ้งข้อราชการณกรุงเทพ ฯ

ในวันนี้เป็นคืนที่สุดที่ข้าพระพุทธเจ้าได้ไปอยู่ในเมืองแซนฟรานซิสโกนี้ เพราะฉนั้นข้าพระพุทธเจ้าขอพระราชทานกราบบังคมทูลพระกรุณาถึงเมืองแซนฟรานซิสโกนี้บ้างตามสมควร เมืองแซนฟรานซิสโกนี้

เปนเมืองใหญ่ในสเตตคาลิฟอเนีย ตั้งอยู่บนแหลมแคบยื่นออกไปในอ่าวยาวประมาณ ๓๐ ไมล์ แหลมนี้เปนที่ตั้งในระหว่างอ่าวแซนฟรานซิสโกกับทเลแปซิฟีกโอชัน ที่แผ่นดินที่ตั้งเมืองนั้น เปนเนินเขาบ้างบางแห่งลาดลงมาจนถึงฝั่ง แต่ที่เปนเนินเขานั้นก็ปราบลงที่หล่มก็ถมขึ้น ในแนวริมทเลนั้นได้ ทำเขื่อนกันสิ้นเงินกว่า ๓๐๐๐๐๐๐ เหรียญ เขื่อนนั้นข้างบนกว้างถึง ๒๕ ฟีต ลึกลงไปใต้น้ำ ๒๕ ฟีต น้ำใช้ในเมืองนั้นฝังท่อมาแต่ โคบอลครีก ทางห่างจากเมืองไป ๓ ไมล์ครึ่ง มีถังน้ำใหญ่รับในเมือง ใช้ น้ำประมาณวันละ ๑๐๐๐๐๐๐ แกลลอน์ แลทั้งฝังท่อเอาน้ำมาจากทเลสาปฮอนดาด้วยทาง ๓ ไมล์ เมืองนั้นตั้งยู่บนที่สูงซึ่งดูวิวอ่าวได้สดวก เมืองนี้เจริญขึ้นอย่างประหลาดที่สุดผิดกว่าเมืองทั้งปวงในอเมริกา ในปี ๑๘๔๘ มีแต่ร้านเลว ๆ บ้างเล็กน้อย ความที่เจริญขึ้นเร็วนั้นตั้งแต่ได้พบแร่ทองในที่ใกล้เคียง คือในเมืองแฮนโยควิน แลในแม่น้ำสคราเมนโตนั้น แลในส่วนที่บ้านเมืองเจริญขึ้นนั้นโดยความอุสาหของชาวเมือง แลชาวเมืองใกล้เคียงทั้งปวง เพราะการแร่ทองนั้นไม่กระทำให้เปนการเจริญแก่สินค้าใหญ่ ได้อาศรัยความอุสาหเท่านั้น เมืองนี้เดิมชื่อเยอบาบูนาแปลว่าผักหญ้างาม ได้เปลี่ยนชื่อแซนฟรานซิสโกในปี ๑๘๔๗ โฮเต็ลในเมืองนี้ มี่แปเลศโฮเต็ล ซึ่งข้าพระพุทธเจ้าทั้งปวงอยู่นั้นเปนใหญ่ที่สุด อยู่ที่มุมถนนมาเก็ต แลถนนมอนต์โกเมอรี่ จุคนได้ ถึง ๑๒๐๐ เปนที่ซึ่งควรชมได้แห่งหนึ่ง ก่อด้วยอิฐแดเครื่องเหล็กสูง ๔ ชั้น ภายในที่กลางนั้น มีสนามที่จอด

รถกว้างใหญ่ครึ่ง ๑ อีกครึ่ง ๑ เปนที่คนเดิร โบกซิเม็นต์ปูศิลาทั้งสิ้น สนามนี้มีหลังคา กระจก ช้างบน ด้วย ทำนองคล้าย โฮเต็ลใน เมือง ฝรั่งเศส แต่โฮเต็ลนี้เปนขนาดใหญ่ที่สุด ที่ข้าพระพุทธเจ้าได้พักมาแต่ก่อน บนหลังคานั้นเปนดาดพ้าดูวิวได้รอบเมืองงามยิ่งนัก มีถังน้ำสูบขึ้นไปไว้ ๔ ถัง มีลิฟต์ขึ้น ๕ แห่งค่าทำโฮเต็ลนี้เปนเงินถึง ๓๕๐๐๐๐ เหรียญ แลโฮเต็ลอื่น ๆ ใหญ่ ๆ ก็มีอีก คือบอลด์วินส์ โฮเต็ล แกรนด์ โฮเต็ล เปนต้น แต่ไม่ใหญ่ถึงโฮเต็ลนี้ ๆ ในห้องก็ตกแต่งสอาดดี มีเครื่องใช้มาก ห้องก็กว้างดีกว่าโฮเต็ลทั้งปวงที่ได้เห็นมาในอเมริกานี้ ของที่แปลกมาได้เคยเห็นในเมืองมีนี้อีกอย่างหนึ่ง คือรถอย่างที่เดิรด้วยสายลวดเรียกเคเบอลเรลโรด ในถนนใหญ่ ๆ ทั้งปวงมีทางรถอย่างนี้เดิรแทบทุกถนน ๆ นั้นมีรางเหล็กสำหรับเดิรที่เดียวไปสาย ๑ มาสาย ๑ อย่างรถไฟ แลในกลางทางนั้น มีช่องลงไปใต้ถนน ในช่องนั้นเปนโพรงใหญ่ตลอด มีสายลวดใหญ่ประมาณ ๓ นิ้วโดยรอบเดิรในร่องนั้นเสมอ ที่รถนั้นมีไกยื่นลงไปในร่อง เวลาจะให้เดิรผลักไกเข้าไกก็จับ เชือกไว้แน่นเชือกก็ลาก รถไปตามทาง เมื่อเวลาจะหยุดถอนไกให้วางเชือกเสียรถก็หยุดแต่เชือกนั้นเดิรอยู่เสมอ ข้าพระพุทธเจ้าได้เข้าไปดูในโรงที่สำหรับทำให้เชือกเดิรนี้มีเครื่องจักร์ใหญ่เดิรอยู่เสมอ เครื่องจักร์นั้นว่าไม่สู้จะต้องการแรงมากนัก เพราะถนนเมืองนี้มักจะขึ้นลงเขาเสมอ รถ ๑ ขึ้นรถ ๑ ลงก็ช่วยแรงกันอยู่ชั่วแต่ให้มีแรงพอลากรถไปเท่านั้น เครื่องจักร์นั้นก็ไม่สู้ประหลาทอันใด เปนแต่เครื่องสำหรับหมุนพานให้เชือกเดิรไปเสมอเท่านั้น แลเขาต่อ

ส่ายพานจากเครื่องนั้นไปใช้กลิ้งเครื่องรถเครื่องมือต่าง ๆ ด้วย รถนั้นทำโปร่งดีดูเหมือนประรำเสีย ๆ ตั้งเก้าอี้คนนั่งได้เต็มที่กว่า ๒๕ คนมีห้องย่อม ๆ อยู่ตอนหน้าสำหรับผู้หญิงนั่งด้วยดูคล้ายเรือไฟกลาย ๆ พบทุกแห่งทุกถนน ข้าพระพุทธเจ้าได้ตั้งใจว่าจะลองไปขึ้นสักคราว ๑ แต่หาช่องที่ควรหาได้ไม่จึงหาได้ไปไม่ แต่ชมได้ว่าช่างคิดที่ไม่ต้องเปลืองม้าแลเดิรดีกว่าม้ามาก ข้าได้เร็วได้ตามที่จับเชือกแน่นแลไม่แน่นดูเปนของประหลาทอยู่ ถนนในเมืองแซนฟรานซิสโกนี้ก็ตัดตรง ๆ ไป ถนนมาเกตส์ตรีตนั้นเปนถนนที่แบ่งของถนนทั้งปวง ตอนเหนือจากมาเกตส์ตรีตนั้นกว้างเสมอกันประมาณ ๗๐ ฟีตตัดกันตรง ๆ คือแต่เหนือไปใต้แต่ตวันตกไปตวันออกตรง ๆ ทั้งสิ้น ระยะถนนนั้นห่างกันประมาณ ๑๕๐ ฟีต แต่ถนนตอนใต้ถนนมาเกตส์ตรีตนั้นบางที่ก็กว้างมากบางที่ก็แคบมาก เพราะแรกสร้างเมืองนี้ทำถนนใหญ่ ๆ ขึ้นภายหลังเห็นว่าระยะห่างกันหนักจึงทำถนนแคบ ๆ ตัดไปอีก การค้าขายในเมืองนั้นมีเปนอันมากในที่ริมฝั่งทเลด้านเหนือของถนนมาเกตส์ตรีตเต็มออกมาจากฝั่งทเลประมาณ ๓–๔ ถนน เปนพวกขายของสินค้าบ้าง อินชุรันกอมปนีบ้าง แลออฟพีศต่าง ๆ ทั้งปวง ด้านใต้ของถนนนี้เปนที่ค้าขายของพ่อค้าไม้โดยมาก แลทั้งโรงจักร์แลห้างต่าง ๆ ด้วย ตลาดขายอาหารนั้นตั้งอยู่ในระหว่างถนนที่ ๔ แลมีหลายแห่งทั่วไปทั้งเมือง ค่าน้ำใช้สอยในเมืองนี้แพงกว่าในเมืองนิวยอก ๒–๓ เท่า บางบ้านต้องเสียค่าน้ำมากกว่าค่าขนมปัง เพราะบ้านเรือนในเมืองเหล่านี้มักมีสวนมาก

ต้องใช้น้ำในบ้านมากกว่าสิ่งอื่น ติ๊กของคอเวอนเม็นต์ในเมืองมีสำคัญอยู่แต่โรงทำเงินอยู่ในถนนที่ ๕ นี้เปนติ๊กใหญ่แลงามเครื่องจักร์นั้นแขงแรงดีมาก คนเข้าไปดูได้แต่ ๔ โมงเช้าถึงเที่ยง ในโรงนี้มีเงินต่าง ๆ ที่เก็บรวบรวมไว้ด้วยมีเงินที่เก่า ๆ หายากโดยมาก มีอัฐอัน ๑ ที่เปนอัฐเซ็นต์ ๑ ในปี ๑๘๐๔ เขาได้ซื้อมาเก็บไว้ในที่นี้เปนราคาถึง ๑๕๐๐ เหรียญ ทั้งที่คอเวอนเม็นต์ต่าง ๆ อีกนั้นคือออฟพีศไปรษณีย์อยู่ในถนนวอชชิงตันสตรีต แลโรงภาษีอยู่ติดกัน ทั้งซิตีฮอลนั้นเปนติ๊กใหญ่ประดับประดางามตั้งอยู่ในบ้ากซื่อ เยอบาบูนา ในถนนแมคาลิสเตอใกล้ถนนมาเกศ แลที่อื่น ๆ อีกเปนอันมาก ประมาณคิดเฉลี่ยเรือนที่สร้างขึ้นใหม่ในเมือง ในปี ๑๘๗๐ กว่า ๑๐๐๐ หลัง แต่เมื่อก่อนปีนั้นไป ๓ ปีคิดเฉลี่ยได้ไม่ถึงครึ่งนี้ แต่บ้านเรือนในเมืองนี้มักมีหน้าต่างที่ยื่นออกไปอย่างที่เรียกว่า เบวินโด โดยมากจนมีผู้เรียกเบวินโดซิตี้ แลบ้านเรือนนั้นมัก ก่อสร้าง ด้วยไม้ โดยมาก เพื่อ จะ กันพังในเวลา แผ่นดินไหว เพราะมีแผ่นดินไหวบ่อย ๆ ในเมืองนี้แต่เขาชำนาญในการทำไม้เปนลวดลายต่าง ๆ ทาสีขาวดูคล้ายก่อด้วยอิฐที่เดียว ไม้ที่ใช้ปลูกเรือนนั้นใช้ไม้แดงที่เรียกว่า ซีดวอย เปนของมาแต่ตำบลที่เรียกว่าโคสต์เรนช์ เพราะไม้นี้ไฟไม่ใคร่จะไหม้ แลถึงเกิดเพลิงไหม้ก็ไหม้ช้ากว่าไม้ในเมืองตวันออก แลอาศรัยที่มีเครื่องดับเพลิงดีด้วย อากาศร้อนหนาวในเมืองนี้เปนที่สบาย ในเวลาเมื่อข้าพระพุทธเจ้าไปอยู่นั้นหาสู้

ร้อนจัดไม่ แต่ถึงเวลานั้นเปนฤดูร้อนก็ดี แต่เมืองอยู่ใกล้ทเลจึงหาสู้ร้อนจัดไม่ ฝนในเมืองนี้มีแต่ฤดูหนาว ๆ นั้นอากาศชื้นไปตลอดฤดู แต่เวลาฤดูร้อนก็ไม่ร้อนจัดเพราะได้ลมทเล ถึงฤดูหนาวก็ไม่หนาวจนถึงน้ำแขง เพราะความร้อนเกิดจากแผ่นดิน แลไอน้ำทเลด้วย ได้รับพระราชทานพรรณาถึงเมืองแซนฟรานซิสโกตามสมควรแล้ว บัดนี้ข้าพระพุทธเจ้าขอพระราชทานกราบบังคมทูลพระกรุณาระยะทางต่อไป

ระยะทางกลับจากเมืองแซนฟรานซิสโก ถึงเมืองเวอยิเนีย

รุ่งขึ้นณวันศุกร์ เดือน ๗ แรม ๕ ค่ำ (วันที่ ๑๓ ยูน) ได้รับพระราชทานหนังสือเมล์กรุงเทพ ฯ ซึ่งส่งไป แต่ตกราชทูตณกรุงลอนดอน ได้ทราบเกล้า ฯ ข้อราชการต่าง ๆ เวลาเช้ารับพระราชทานอาหารแล้ว ได้ตระเตรียมสิ่งของที่จะออกจากเมืองแซนฟรานซิสโกกลับมา เวลากลางวันรับพระราชทานอาหารแล้ว เวลาบ่าย ๒ โมง ๑๙ มินิต ข้าพระพุทธเจ้าทั้งปวงกราบถวายบังคมลาออกจากแปเลศโฮเต็ล ขึ้นรถมาลงเรือที่ท่าลงในเรือจ้างกลไฟ ข้ามอ่าวมาขึ้นที่ท่าเมืองโอกแลนด์ มาขึ้นรถไฟโฮเต็ลคา ชื่อแปรซิเด็นต์ ซึ่งรออยู่ในสเตชั่นนั้น ครั้นเวลาบ่าย ๓ โมงครึ่งรถไฟออกจากสเตชั่นเมืองโอกแลนด์ มาตามระยะทางถึงท่าที่ตำบลปอตคอสตา รถไฟเดิรตัดเปนตอน ๆ ลงในเรือไฟลำใหญ่ชื่อโซลาโนนั้น ข้ามปากน้ำแม่น้ำสคราเมนโต มาขึ้นที่เมืองเบนิเซีย เหมือนเมื่อเที่ยวไปนั้น ครั้นรถไฟขึ้นต่อกันตลอดแล้วก็ออกเดิรต่อไปตามทางเดิม ครั้นเวลาค่ำถึงเมืองสคราเมนโต หยุดพักให้คนโดยสารรับพระราชทาน ๒๔ มินิต แล้วออกต่อไปตามระยะทาง

รุ่งขึ้นณวันเสาร์เดือน ๗ แรม ๖ ค่ำ (วันที่ ๑๔ ยูน) เวลาเช้ารับพระราชทานอาหารมาในรถไป เวลาเช้า ๕ โมงเสดถึงเมืองริโนในสเตศนิวาดา ทาง ๒๙๓ ไมล์แต่แซนฟรานซิสโก เปนต้นทางรถไฟสายที่แยกไปเวอยเน็ยซิตีหรือเวอยเน็ยแอนด์ตรักกี้เรลโรด รถไฟข้าพระพุทธเจ้าทั้งปวงเปลี่ยนสายเข้าเดินในสายนี้ไปตามทางหว่างเขาชื่อเรดเมาน์เตน ตามทางรถไฟไปนั้น แลไปถึงเขามีรางไม้เทลงมาแต่บนเขาไม่สู้ชันนั้น มาจนถึงต้นทางรถไฟหลายตำบล รางนี้ต้นรางเขาเอาไปต่อกับปลายลำธาร ให้น้ำในลำธารไหลลงในรางเวลาเมื่อตัดไม้ได้ ก็ลอยลงมาตามรางนั้น ไม่ต้องมีล้อเกวียนไปขนลำบาก ทำดังนี้กันโดยมาก รถไฟไปหยุดตามสเตชั่นต่าง ๆ คือที่ตำบลฮัฟเฟเกอส์ ซึ่งเปนที่เอาไม้ในป่ามาบันทุกขึ้นรถไฟ ต่อไปถึงตำบลเร็ยกเบรานช์เปนสเตชั่นที่บันทุกไม้อีก ต่อไปถึงสเตชั่นชื่อสตมโปตสปริงส์ทางไกลจากริโนไป ๑๑ ไมล์ ในที่นี้มีบ่อน้ำเล็ก ๆ เปนอันมากดูติดต่อกัน สายน้ำเดินถึงกันทั้งหมู่มีเปน ๒ หมู่ด้วยกัน น้ำในบ่อนี้ร้อนจัดปรอทขึ้นถึง ๒๑๒ ดีกรีฟาเรนไฮต์มีควันขึ้นแลเห็นถึงทางรถไฟ น้ำนั้นร้อนแรงจนที่แผ่นดินครากไปโดยมาก เขาว่าแต่ก่อนนี้น้ำนั้นพุ่งขึ้นไปถึง ๑๐ พีต ในน้ำนั้นมีแร่กำมถันโดยมาก คนที่เจ็บไม่ปรกติไปรับพระราชทานก็หายได้ มีคนไปหาแร่กำมถัน ได้กำมถันบริสุทธิ์ดีมาก ออกจากที่นี้ไปถึงเมืองชื่อวอซูซิตี้เปนที่คนมาเที่ยวอยู่ตามเนินเขาเปนที่สบาย มีทเลสาปย่อม ๆ แลบ้านเรือนไม่สู้มากนัก ไปจากวอซูทาง ๔ ไมล์เสดถึงเมือง

ชื่อแฟรงก์เตาน์ซึ่งเปนเมืองอันของพวกมอมันแต่ก่อน เปนต้นทางราง
ไม้มาจากเขาเหมือนกัน แต่น้ำที่ลงมานั้นเปนน้ำค้างแข็งมากเพราะเขา
สูง ต่อไปถึงตำบลเรียกว่ามิลส์เตชั่นทาง ๓ ไมล์จากแฟรงก์เตาน์ มี
โรงจักรเก่าอยู่ตอนเหนือแห่งหมู่บ้านนี้ แลที่นี้ดูไปเหนทเลล่าปวอชู
ได้ตลอดโดยยาว ๑๐ ไมล์ กว้าง ๖ ไมล์ แลที่นี้มีรางไม้มาบันทุกรถ
ไฟเหมือนกัน ออกจากนี้ไปเข้าในถ้ำเจาะเขาเข้าไปแต่ไม่ยาวนัก พอ
ออกก็ถึงตำบลหมู่บ้าน ชื่ออีเกอลแวลเล ในที่ตำบลซึ่งแบ่งเขตรเมืองวอชู
กับอีเกอลแวลเลต่อกันนั้น รถไฟผ่านท่อน้ำซึ่งเอาน้ำบริสุทธิมาจากด้าน
ตวันตกแห่งเขาเซีย ราส์ ลงมาในที่แผ่นดินต่ำนี้ไปถึงเมืองเวอยิเนียซิตี
โกลด์ฮิล แลซิลเวอซิตี ท่อนี้ยาว ๗ ไมล์เปนท่อเหล็ก เหนือเหล็กหนัก
๕๒๒ ตัน ๑๖๐๐ ปอนด์ ที่ต่อกันนั้นยาว ๒๖ ฟีตทุกแห่ง แลใช้ตะกั่วถึง
๒๓ ตัน กับ ๑๕๐๐ ปอนด์ในที่ต่อกันนั้น น้ำนั้นเอามาจากหว่างเขาเรียก
ว่า ดอลส์ครีก ไหลมาในรางกว้าง ๑๘ นิ้ว มาทาง ๕ ไมล์แล้วจึงเข้าใน
ท่อเหล็ก ปลายท่อสูงจากทางรถไฟถึง ๒๑๐๐ ฟีต ท่อนั้นกว้างฟุต ๑
น้ำไหลมาถึงวันละ ๒๐๐๐๐๐๐ แกลัน ค่าที่ทำท่อนี้สิ้นเงินถึง ๗๕๐๐๐๐ เหรียญ
ซึ่งเปนที่เชานิยมว่าเปนของวิเศษที่ทำขึ้นในสเตตส์นี้ ออกจากที่นี้ไปถึง
ตำบลเรียกว่าเลกวิว ทาง ๒ ไมล์จากฮิลส์เตชั่น เปนที่ดูวิวทเลล่าปวอชู
ดีกว่าทุกแห่ง ออกจากที่นี้ไปถึงเมืองคาลันซิตี ซึ่งเปนเมืองหลวง
ของสเตตนิวาดานี้ เมืองนี้ได้ตั้งขึ้นในปี ๑๘๕๘ โดยเมเยออนสบีกับ
ผู้อื่นด้วย มีพลเมืองประมาณ ๕๐๐๐ ตั้งอยู่ในที่สมควร ถนนก็ตัด

ตรง ๆ ดี มีตึกใหญ่ คือแคปีตอล โรงทำเงิน ศาล แลบ้านใหญ่ ๆ บ้าง มีวัด ๔ วัด แลโรงเรียน แลมีคนดีมาก ๆ เปนที่อยู่อันสมควร สเตตส์นี้ แลเปนต้นทางสินค้าในสเตตส์นี้ด้วย แลเปนต้นทางเกวียนไปที่ต่าง ๆ เปนอันมาก อนึ่งมีถ้ำอยู่ถ้ำ ๑ เปนของขุดขึ้น เปนของประหลาทในการทำแร่ ชื่อซูโตรตันเนล ปากถ้ำที่ขุดไปจากแม่น้ำชื่อ คาสันริเวอ ตัดทลุเขาไปในเขาทางกว้าง ๑๔ ฟีต สูง ๑๐ ฟีต ถ้ำนี้ตรงไปทาง ๒๐๐๐๐ ฟีต ไปถึงที่ทำแร่เมืองเวอยิเน็ยซิตี้ ท่อน้ำมิใช่จะเปนประโยชน์แต่การที่จะถ่ายเอาน้ำในบ่อแร่ไปอย่างเดียวหามิได้ ได้ทำให้ลมอากาศเดินดี แลเปนทางที่ขนแร่มาได้สดวกดีด้วย เขาถือว่าเปนความคิดอันพิเศษในการทำแร่นี้ เมื่อรถข้าพระพุทธเจ้าทั้งปวงมาถึงที่เมืองคาสันซิตี้นี้ แล้วยังทางต่อไปเปนทางคดอ้อมมาก รถเปรซิเด็นต์ไปไม่ได้ ต่อไปเพราะยาวนัก ข้าพระพุทธเจ้าทั้งปวงจึงได้ออกจากรถนั้นไปขึ้นรถไฟขนาดย่อมอีกหลังหนึ่ง เปนรถนั่งตามธรรมเนียม ออกจากเมืองคาสันซิตี้ไปต่อไปตามระยะทาง ทางรถไฟตั้งแต่คาสันซิตี้ไปนี้เขาว่ามักจะหักบ่อย ๆ เพราะทางคดอ้อมนัก บางทีคดอ้อมไปถึง ๑๔ ดีกรีบ้าง ๑๙ ดีกรีบ้าง ในระหว่างนั้นทางอ้อมวงไปไมล์ละ ๙๐ ฟีต เขาว่าครั้ง หนึ่ง อินยิเน็ย อยู่ในรถ ถึงที่ทางอ้อมมากนั้น จนแลเห็นโคมแดงที่ท้ายรถสายที่ตัวลากมาเอง สำคัญว่าจะไปโดนกับรถผู้อื่น ถึงกับกระโจนจากรถครั้ง ๑ เมื่อออกจากคาสันซิตี้ไปนั้นผ่านสเตชั่นน้อย ๆ ไป ๒–๓ สเตชั่นถึงตำบลชื่อ เมอรีเม็ก ทางรถไฟเดิร

ขึ้นบนเขาข้ามแม่น้ำน้อย ๆ ไปจนถึงตำบลชื่อ อูรีกา แล้วเดิรต่อไปถึง เมานด์เฮาส์ ทางไกลจากอูรีกาไมล์เสด แต่นี้ไปทางตรงดีไปสัก ๒๐๐–๓๐๐ พีต ที่ซึ่งนับว่าทางตรงยาวกว่าทุกแห่งในทางนี้ แล ที่ตำบลเมานด์เฮาส์นี้ เปนต้นทางแยกรถไฟไปออกสายชื่อว่าคาสัน แอนด์คอโดราโดเรลโรด แต่รถไฟข้าพระพุทเจ้าไปทางเดิม ตัดไปทางเหนือไปทางริมเขาชื่อโกลด์ฮิลล์ซึ่งติดต่อกับเมือง เวอยิเน่ียซิต้ี ไปจนถึงสเตชั่นเมืองเวอยิเน่ียซิต้ี เมืองเวอยิเน่ียซิต้ีนี้เปนเมืองประหลาทที่จะดู เพราะเปนเมืองทำแร่ทั้งเงินแลทอง เมื่อวันที่ ๒๖ เดือนอ๊อกโตเบอ ปี ๑๘๗๕ ตรงกับวันอังคาร เดือน ๑๑ แรม ๑๒ ค่ำ ปีกุญสัปตศก จุลศักราช ๑๒๓๗ เพลิงไหม้เมืองนี้เสียสิ้นทั้งเมืองคราวหนึ่ง แต่ได้สร้างขึ้นใหม่มาจนบัดนี้ บ้านเมืองงามขึ้นกว่าเก่ามาก พลเมืองในเวลานี้มีประมาณกว่า ๒๐๐๐๐ ถนนในเมืองนี้มักแคบ ๆ มากเพราะที่แผ่นดินเปนเนินเขาทั้งนั้น ที่ซึ่งจะทำเรือนไม่ใคร่มี แต่เมื่อดูแต่บ้านเมืองแล้วก็เห็นเปนเมืองเล็ก ดูน่าจะไม่พอคนเท่านั้นอยู่ แต่พลเมืองที่ลงไปอยู่ใต้ดินนั้นประมาณส่วน ๑ ใน ๓ ส่วนของพลเมือง ซึ่งต้องใช้เทียนไฟตลอดกลางวันกลางคืน เพราะคนเหล่านั้นทำการแร่ไม่ได้หยุดจึงมีที่นอนที่กินอยู่ใต้ดินที่เดียว คนที่ทำการในบ่อแร่นั้นทำการแบ่งเปน ๓ ผลัด ๆ ละ ๘ ชั่วโมง ในที่บางแห่งที่ขุดแผ่นดินลงไปลึกถึง ๒๐๐๐ พีต มีคนทำงารในนั้นตั้ง ๑๐๐๐ แลคนที่อยู่บนดินนั้นก็ทำการต่าง ๆ เปนการสำหรับเมือง มีซักเสื้อผ้าเปนต้น นับเปน

เมืองที่คนทำการมากเมืองหนึ่งได้ แลบนเมืองนั้นเปนที่ดูวิวงามด้วย เพราะที่แผ่นดินสูง ๆ ต่ำ ๆ กว่ากันมาก แลไปในที่ไกลก็มีเขาน้อยใหญ่ล้อมอยู่โดยรอบ เมื่อข้าพระพุทธเจ้าทั้งปวงไปถึงที่สเตชั่นแล้ว มิสเตอเปตเตอ เปนคนกอมปนีทำแร่นั้น ได้ทราบเกล้า ฯ ทางโทรเลขก็มาคอยรับ ข้าพระพุทธเจ้าทั้งปวงอยู่ที่สเตชั่น พาข้าพระพุทธเจ้าทั้งปวงขึ้นรถไปดูโรงทำแร่ การทำแร่ในเมืองเวอย์เน็ยซิต้นี้ ได้พบแร่ตำบลนี้ ในปี ๑๘๕๗ โดยคนที่มาตรวจค้าหาทอง ครั้นมาพบแร่เปลกกว่าที่เขาเคยเห็นมา ซึ่งพวกแม็กซิกันคิดว่าเปนแร่เงิน แต่เขาเห็นประหลาดกว่าแร่เงินธรรมดา ครั้นเขาได้ตรวจเข้าก็พบแร่มีทองมากไม่ลึกนัก จึงได้ตั้งการขุดทำขึ้น ได้ทองเปนอันมาก ผู้นั้นชื่อคำสตอก บ่อทองนั้นจึงชื่อดังนั้น แล้วจึงได้มีกอมปนีต่าง ๆ มาขุดทำในที่ต่าง ๆ แพร่หลายออกไป เมื่อข้าพระพุทธเจ้าทั้งปวงไปดูอยู่ที่โรงที่สำหรับชักรอก เอาคนแลของขึ้นลงในบ่อนั้น เครื่องจักร์นั้นใหญ่มากสำหรับชักเชือก ถักด้วยลวดแบนกว้างประมาณ ๖ นิ้ว หนาประมาณนิ้ว ๑ ที่ผูกกับรอกหย่อนลงไปในบ่อนั้น เมื่อหย่อนลงไปได้ก็พีก็มีเข็มบอกลงไปเสมอ พอจะถึงที่ก็พอโรยได้พอดี ไม่ต้องกระแทก ทางรอกที่หย่อนลงไปนั้นเปน ๒ ทาง ทางหนึ่งชักขึ้นแล้วหย่อนทางหนึ่งลงเสมอ มีอยู่ ๖ รอกด้วยกัน ถ้าคนที่อยู่ใต้ดินจะให้ชักรอกนั้นเมื่อใด มีสายเชือกโยงขึ้นมาผูกกับระฆังบอกให้คนคนเครื่องจักร์รู้ ก็เปิดจักร์ชักรอกขึ้นมา แล้วเขาพาไปดูที่โรงจักร์สำหรับสูบน้ำในบ่อแร่ขึ้นมาไม่ให้ท่วม

เครื่องจักร์นั้นใหญ่มาก ไดเมตเตอโปเล จักร์ใหญ่ยาวประมาณ ๓ วา เสด สูบน้ำได้มินิตละ ๔๐๐๐ แกลัน ครั้นดูที่โรงจักร์สูบน้ำแล้ว เชาพาข้าพระพุทธเจ้าทั้งปวงขึ้นรถไปเที่ยวดูเมืองนี้ ขึ้นไปจนถึงบนเนินเชาสูง ไปตามทาง เลี้ยบไปตามทางแคบบนไหล่เชาดูวิวเมือง แล้วเข้ามาดูในเมือง แต่รถเมืองนี้ชำนาญเดิรตัดออกนอกถนน แลขึ้นเชาลงเชามาก เดิรลงเชาจนน่ากลัว เชาชัน ๆ จะขับไปตามทางที่เชาตัดค่อย ๆ ลาดลงไปก็ไม่ทันใจคนขับ ตัดออกนอกถนน ผ่าลงไปตามเชาชัน ๆ เปนหลายแห่ง จนตกใจเปนหลายคราว ครั้นไปถึงที่โรงเลี้ยงโรงหนึ่ง เปนเวลาที่จะรับพระราชทานอาหาร ผู้นำก็พาข้าพระพุทธเจ้า (ทั้งปวง)เข้าไปรับพระราชทานอาหารในโรงนั้น ครั้นรับพระราชทานอาหารเสร็จแล้ว เชาก็นำข้าพระพุทธเจ้าทั้งปวงขึ้นรถที่โรงทำแร่นั้นอีก เชาจัดห้องเสื้อผ้าเครื่องแต่งตัวสำหรับลงไปดูทำแร่ในใต้ดินไว้พร้อม เชาให้ข้าพระพุทธเจ้าทั้งปวงเปลี่ยงเครื่องผลัดแต่งเครื่องของเชา เพราะลงไปใต้ดินนั้นร้อนจัดแลน้ำเปรอะด้วย เครื่องที่แต่งตัวนั้นดูประหลาดที่สุด ที่ข้าพระพุทธเจ้ายังไม่เคยแต่งอย่างนั้นเลย คือกางเกงหลวม ๆ ผ้าสักหลาดหยาบ ๆ บาง ๆ เสื้อคล้ายเสื้อจีน ทำด้วยสักหลาดอย่างกางเกงทึเทา ๆ ทั้งนั้น ถุงท้าวอย่างหยาบ รองท้าอย่างเช่นคนทำงานใช้ ขาด ๆ หนา ๆ เทอะทะทีเดียว หมวกทำด้วยผ้าขี้ผึ้งคล้ายหมวกจีโบ ที่กางเกงนั้นไม่ต้องมีที่สำหรับรัด ใช้คาดเชือกธรรมดา ครั้นแต่งตัวพร้อมกันแล้ว หัวเราะกันเล่นพักหนึ่ง แล้วถือโคมเทียนไข

คนละใบ ไปยืนในชั้นที่สำหรับโรยลงไปนั้น ชั้นนั้นทำด้วยเหล็กโปร่ง ๆ ยืนได้ ๒ ชั้น ครั้นยืนบนชั้นเสร็จแล้ว เขาก็เปิดจักรโรยลงไป ทั้งที่ยืนหย่อนลงไปนั้น ๒ ข้าง มีไกรูดไม้ลงไปสำหรับ ถ้าสายที่ผูกนั้นขาดเวลาใด ทั้งนั้นหาตกลงไปไม่ ไกยึดไม้ไว้แน่นที่เดียว เวลาหย่อนลงไปนั้น ว่าลงไปมินิตละ ๒๐๐ ฟีต จนลมออกจากหูอื้อไปต้องกลืนน้ำลายบ่อย ๆ ครั้นลงไปถึงพื้นชั้นที่ ๑ ลึกจากแผ่นดิน ๒๕๐๐ ฟีต เป็นชั้นต้น เครื่องจักรหยุดให้คนที่ยืนในทั้งชั้นล่างออกยืนกับพื้นถ้ำแล้ว กระตุกเชือกเครื่องจักรก็หย่อนลงมาอีกหน่อยหนึ่ง ให้คนที่ยืนบนทั้งชั้นบนลง ครั้นลงพร้อมกันแล้ว ก็เที่ยวดูในถ้ำที่เขาขุดแร่นั้น แต่ดูคล้ายกับที่ได้เห็นที่เซ็ลตรัลซิตี้นั้น ไม่ผิดอันใดกัน ผิดแต่ถ้ำโน้นเดิรตรงเข้าไป แต่ที่นี้ลงไปในแผ่นดิน แลอีกอย่าง ๑ ที่ถ้ำโน้นยิ่งเข้าไปลึกยิ่งหนาว แต่ถ้ำนี้ร้อนจัดเต็มที่ เหงื่อโทรมไปทั้งตัวเสมอเข้ากระโจมไฟ ถ้ำนี้มีทางน้ำไหลเสมอ น้ำนั้นเป็นน้ำร้อน ที่ร้อนเองร้อนด้วยธาตุกำมะถันนั้น ข้าพระพุทธเจ้าทั้งปวง ดูเข้าไปจนถึงทางลงไปชั้นล่างอีก แต่เห็นด้วยเกล้า ฯ ว่าเพียงชั้นต้นยังร้อนเพียงนี้ หายใจไม่ใคร่จะออกแล้วลงไปถึงชั้นล่างจะร้อนเพียงไร จึงหาได้ลงไปอีกไม่ ที่ยังไม่ได้ลงไปนั้นอีกชั้นหนึ่ง เป็นชั้นที่ ๒ ลึกกว่าพื้นชั้นที่ ๑ ลงไปอีก ๒๐๐ ฟีต แล้วอีกชั้น ๑ เป็นชั้นที่สุด ลึกกว่าชั้นที่ ๒ ลงไป ๓๐๐ ฟีต รวมลึก ๓๐๐๐ ฟีตด้วยกัน แต่เป็นการเหลือสติกำลังที่จะลงไปให้เห็นตลอดได้ จึงกลับมาเข้าในทั้ง

กระตุกเชือกเดิรจักร์กลับขึ้นมาถึงชั้นบน เข้าในห้องเปลื้องเครื่องอาบน้ำแล้วแต่งตัวตามเดิม คิดด้วยเกล้า ฯ ว่าจะขอบันเครื่องแต่งตัวนั้นมา แต่เกรงอยู่ว่าเขาจะให้เปล่าเลี่ยคุณเขามีมากอยู่แล้ว จึงหาได้ขอบันมาด้วยไม่ ครั้นแต่งตัวเสร็จแล้ว เขาพาไปดูคนทำงานขึ้นมาอาบน้ำในห้องใหญ่ แลเขวนเครื่องแต่งตัวเดิมที่เขาแต่งกันมานั้นเขวนไว้เปนแถวไป ครั้นดูทั่วแล้ว ข้าพระพุทธเจ้าทั้งปวงขอบใจผู้จัดการโรงทำแร่แลผู้นำแล้ว ขึ้นรถมาตามทางถึงสเตชั่นรถไฟรอรถอยู่ที่นั้น ผู้ที่จัดการโรงแร่นั้นเปนนายกอมปนีรถไฟสายนี้ด้วย มาพูดอยู่กับข้าพระพุทธเจ้าที่สเตชั่นจนเวลาบ่าย ๓ โมงเปนเวลารถไฟออก ข้าพระพุทธเจ้าทั้งปวงขึ้นรถไฟ ผู้ที่เปนนายกอมปนีนั้นก็ขึ้นมาด้วย เพราะจะมาแวะพาให้ดูการตำแร่ตามทางนั้น แต่ที่นั้นหาใช่สเตชั่นที่หยุดไม่ แต่เขามีคำสั่งให้หยุดสักครู่ ๑ ครั้นออกจากเมืองเวอยิเน่ยชิตี่ไปถึงที่ตำบลแร่นั้นก็หยุดรถที่นั่น เขาพาข้าพระพุทธเจ้าทั้งปวงรีบขึ้นไปดู ที่ตำแร่นั้นเปนโรงใหญ่มีสติมมาหมุนให้ไม้เหล็กยาวตำแร่ แลที่เผาแร่ทั้งปวงทำนองคล้ายกับที่เมืองเด็นเวอนั้น เขาได้ถวายทองคำ เงิน ที่ทำในที่นั้นแก่ท่านราชทูตอย่างละน้อยพอเปนตัวอย่าง ดูอยู่ประมาณ ๕ มินิตเท่านั้นก็รีบกลับมารถไฟ การที่อวดถึงกับหยุดรถไฟกลางย่านดังนี้ ก็เรียกว่ารับรองเปนอย่างพิเศษ เพราะคนโดยสารอื่นมาเปนอันมาก มาพลอยเสียเวลาด้วยเปล่า ๆ เมื่อกลับออกมากำลังคนโดยสารออกมาโหนต้นไม้เล่นเปนการขบขันที่รถมาหยุด

กลางทางดังนี้ ข้าพระพุทธเจ้าชอบใจเขามาก ครั้นข้าพระพุทธเจ้าทั้งปวงขึ้นรถเสร็จแล้ว ก็ออกจากที่นั้นเดิรมาถึงเมืองคาส์นซิต์ ซึ่งรถไฟเปรสิเด็นต์รออยู่ที่นั้น รถหยุดเอารถเปรสิเด็นต์ต่อ ข้าพระพุทธเจ้าทั้งปวงขึ้นรถเปรสิเด็นต์ เชิญผู้ที่มาด้วยนั้นมานั่งในรถ ให้รับพระราชทานแชมเปนด้วยกัน ครั้นรถต่อกันเสร็จแล้ว ก็ออกจากเมืองคาส์นริเวอกลับมาทางเดิมถึงเมืองรี่โน ต้นทางรถไฟนี้ต่อกับเซ็นตรัลแปซิฟีกนั้น แต่รถไฟสายที่มาทางตวันออกนั้นจะมาถึงต่อเวลาเช้า จึงต้องรออยู่ที่เมืองรี่โนนี้คืน ๑ ข้าพระพุทธเจ้าทั้งปวงได้รับพระราชทานไปเที่ยวดูในเมืองรี่โนนี้บ้างตามที่มีเวลาอยู่ เมืองนี้เปนเมืองบริบูรณ์ด้วยต้นไม้มาก ที่แผ่นดินเมืองรี่โนนี้สูง ๔๕๐๗ ฟีต มีพลเมืองประมาณ ๒๖๐๐ มีศาลใหญ่ทำเปนราคาถึง ๓๐๐๐๐ เหรียญ มีวัดใหญ่ ๔ วัดแลมีทั้งโรงเรียนด้วย บ้านเรือนดูแน่นหนาดีอยู่ เวลาค่ำข้าพระพุทธเจ้าทั้งปวงรับพระราชทานอาหารในรถไฟนั้น แล้วพักอยู่ในเมืองนี้คืน ๑

รุ่งขึ้นณวันอาทิตย์ เดือน ๗ แรม ๗ ค่ำ (วันที่ ๑๕ ยูน) เวลาเช้าโมงเสด รถไฟออกจากเมืองรี่โนไปตามสายเซ็นตรัลแปซิฟีกทางทิศตวันออก เวลาเช้ารับพระราชทานอาหารเช้าในรถ ครั้นเวลาเช้า ๕ โมงเสดถึงตำบลฮัมโบลด์ หยุดพักให้คนโดยสารรับพระราชทานอาหาร ๒๕ มินิต แล้วออกต่อไป ข้าพระพุทธเจ้าทั้งปวงรับพระราชทานอาหารกลางวันในรถแล้วไปตามทางจนเวลาค่ำ หยุดรับพระราชทานอาหารตามระยะทาง ข้าพระพุทธเจ้ารับพระราชทานในรถนั้น

รุ่งขึ้นณวันจันทร์ เดือน ๗ แรม ๔ ค่ำ (วันที่ ๑๖ ยูน) เวลาเช้าโมงเศด หยุดให้คนโดยสารรับพระราชทานอาหารที่เมืองออกเดนแล้วออกต่อไป ข้าพระพุทธเจ้าทั้งปวงรับพระราชทานอาหารไปในรถ ครั้นเวลาเที่ยงเศษ หยุดให้คนโดยสารรับพระราชทานอาหารกลางวัน ที่ตำบลอีแวนส์ตัน แล้วออกต่อไปจนเวลาค่ำถึงตำบลกรีนริเวอ หยุดให้คนโดยสารรับพระราชทานอาหาร แลพักอยู่ประมาณครึ่งชั่วโมงแล้วออกต่อไป ระยะทางแถบนี้เปนที่มีพวกอินเดียนอยู่มาก แลทั้งกระบือป่าก็ชุม มีผู้ได้มายิงบ่อย ๆ บางทีที่แผ่นดินเปนเขา มีลำธารบ้างไม่มีบ้าง บางทีเปนทุ่งใหญ่ไปตลอดทาง ดูไม่ใคร่จืดเพราะระยะทางเปลี่ยนไปเสมอ เวลาเข้าในหว่างเขานั้น ข้าพระพุทธเจ้าทั้งปวงมักนั่งข้างท้ายรถไฟ เพราะรถเปรสิเด็นต์ซึ่งข้าพระพุทธเจ้าทั้งปวงไปนั้น เปนรถส์เปเชียลคามักต่อปลายสายที่สุด สำหรับจะหยุดแห่งใดจะได้ปลดได้ง่าย เพราะฉนั้นท้ายรถเปรสิเด็นต์นั้นจึงดูวิวงามส์บายดี เวลาเย็นส์บายยิ่งนัก แต่ถ้าที่บางแห่งมีฝุ่นมากมักขึ้นมาเบื้อนบ้าง

อนึ่งรถไฟอเมริกันนั้น ที่หน้ารถเครื่องจักร์นั้นต้องทำไม้ยื่นเปนตรางแหลมคลุมยื่นออกไป สำหรับกันสัตว์ต่าง ๆ เพราะมักจะมีโค และม้า แกะ มายืนบนทางรถไฟ เมื่อรถไฟไม่เห็นมักจะโดน บางทีถึงรถไฟกระเด็นออกนอกทางจึงต้องทำดังนั้น แต่ถึงทำอย่างนั้นแล้วก็ดี ก็ยังต้องโดนสัตว์อยู่เสมอ ในคราวที่ข้าพระพุทธเจ้าไปนี้ก็โดนเปน ๒ คราว ที่เขาเห็นเสียก่อนเบรคหลอดไล่ไปเสียก็หลายคราว แต่ที่

ไล่ไม่ไปจนรถไปโดนเข้ากระเทือนตลอดทุกรถ แล้วเห็นโคลิ่งหนึ่งไปก็มีเปนการลำบากของทางรถไฟมาก แต่ในเวลานี้ดีขึ้นกว่าแต่ก่อน ที่ไม่มีพวกอินเดียนมาปล้นรถ แลทำอันตรายต่อทางรถไฟเหมือนแต่ก่อน รถเดิรสดวกเข้ามาก

รุ่งขึ้นณวันอังคาร เดือน ๗ แรม ๙ ค่ำ ดี(วันที่ ๑๗ ยูน) เวลาเช้า ๔ โมงเสดถึงเมือง เชเยน ที่สุดทางที่ข้าพระพุทธเจ้าได้ผ่านมาแล้วนั้น หยุดพักให้คนโดยสารรับพระราชทานอาหารครึ่งชั่วโมง ที่นี่ทางรถไฟมาแต่เมือง เด็นเวอ มาต่อที่นี่ แต่ข้าพระพุทธเจ้าทั้งปวงจะได้กลับตัดไปทางเหนือ ซึ่งเปนทางที่คิดไว้แต่เดิมว่าจะกลับทางนั้นนั้น

ครั้นได้เวลารถออกจากเมืองเชเยนเดิรต่อไปทางทิศตวันออก ไปทางริมเขาข้างเหนือชื่อแบล็กฮิลส์แลทางข้างใต้ ชื่อลองปีกสูง ๑๔๐๐๐ พีต แลเห็นได้จากทางรถไฟ แล้วถึงสเตชั่นชื่นแอตกินส์ ผ่านไปยังแลเห็นเขาร็อกกีเมาน์เต็นได้ไกล ๆ แล้วผ่านสเตชั่นชื่อ ฮิลส์เดล แล เอกเบิต เปนสเตชั่นเล็ก ๆ พ้นจากที่นี่ไปที่แผ่นดินสูงประมาณ ๕๐๒๕ พีตจากทเล แลในที่แถบนี้เปนที่คนในเมืองเชเยนมายิงสัตว์ต่าง ๆ ไปจนสเตชั่นชื่อไปน์บัลฟฟ์ ที่สเตชั่นนี้เปนปลายแดนสเตตส์ไวโอมิง เข้าในสเตตส์นิปราสกา ถึงสเตชั่นเล็กที่ตำบล บัชเนล แอดดิโลป แล เบ็นเน็ต แลผ่านสเตชั่นตำบลปอตเตอ แลเปราวน์สัน ในที่เหล่านี้เปนที่มีสุนักข์แปรริดอกเปนอันมาก เมื่อรถไฟผ่านไปมักหนีลงในรังเสีย โดยมาก แต่ยังเห็นนั่งตัวตั้งอยู่บนยอดกองดินที่ปากรังเปนอันมาก ครั้นเวลาบ่าย

โมงเศษถึงสเตชั่นตำบล ลิสเน หยุดพักให้คนโดยสารรับพระราชทานอาหาร ๒๕ มินิต ในที่ตำบลนี้มีกองทหารมาตั้งอยู่ไม่ไกลกับสเตชั่นนี้นัก ในที่ตำบลเหล่านี้เดิมเปนเขตอินเดียนอยู่มาก แลแต่เดิมเปนที่อยู่ของเยมส์ เอ มัวร์ ซึ่งเปนเจ้าของฝูงแกะใหญ่แลเปนคนขี่ม้าแข็งมีชื่อเสียงด้วย สำหรับขับม้าถือหนังสือไปในทุ่งกว้างนี้ มีเรื่องราวเล่าว่าผู้นั้นครั้ง ๑ ได้ถือหนังสือสำคัญขับม้าไปทางทิศตวันออกห่างจากสเตชั่น ยูลส์เบิก ไปประมาณ ๑๔๐ ไมล์ เข้าหยุดพักอยู่ประมาณ ๗ มินิตแล้วก็ขึ้นม้ากลับมาในทันที รวมทาง ๒๘๐ ไมล์ ทั้งไปมารวม ๑๔ ชั่วโมง ๕๖ มินิต เท่านั้น อนึ่งการที่เดิรหนังสือด้วยม้านี้ได้ใช้กันแต่เวลาก่อน ได้เริ่มเดิรในปี ๑๘๖๐ แรกออกเดิรในวันที่ ๓ เดือนเอปริลในปีนั้น ตรงกับวันอังคาร เดือน ๕ ขึ้น ๑๓ ค่ำ ปีวอกโทศกจุลศักราช ๑๒๒๒ เปนเที่ยวแรก แลม้านั้นเดิรได้เร็วมากไปจากโอมาฮาถึงคาลิฟอเนียได้ใน ๑๓ วัน กอมปนี้นี้ได้ตั้งขึ้นเปนครั้งแรกในปี ๑๘๕๘ แล ๑๘๕๙ ในสเตตคาลิฟอเนีย กอมปนี้นั้นชื่อเซ็นตรัลโอเวอแลนด์คาลิฟอเนียแอนด์ไปก์ปีกเอ็กสเปรส ในเวลานั้นยังไม่มีโทรเลขหรือทางเกวียนไปในสเตตส์นี้เลย การนี้จึงเปนการสำคัญมาที่จะตั้งขึ้น ในที่แรกที่เขาได้จัดม้าเร็วนี้ขึ้นเขาได้ตั้งสเตชั่นระยะละ ๖๐ ไมล์ เดิรทางตั้งแต่เมืองเซ็นต์โยเลฟในสเตตมอนตานา ไปจนถึงเมืองสคาเมนโต แลระยะตั้งแต่ทเลเอ็ตแลนติกไปจนถึงแปซิฟีกทาง ๑๔ วัน แลตั้งแต่เซ็นต์โยเสฟไปถึงเมืองแซนฟรานซิสโกทาง ๑๐ วัน ระยะม้าเร็วเดิรในเวลานั้น กอมปนี้เขาคิดตั้งระยะไว้ดังนี้

ตั้งแต่เซ็นต์โยเสฟไปถึง		เมริสวิล	๑๒	ชั่วโมง
,,	,,	ฟอตเกียเน่ย	๓๔	,,
,,	,,	ลารามี่	๘๐	,,
,,	,,	ฟอตบริกเยอ	๑๐๔	,,
,,	,,	ล่อลต์เลก	๑๒๔	,,
,,	,,	แคมป์ฟลอยด์	๑๒๘	,,
,,	,,	คาล้นซิตี้	๑๑๘	,,
,,	,,	แปเลสวิลล์	๒๒๖	,,
ตั้งแต่เซ็นต์โยเสฟไปถึง		สคราเมนโต	๒๓๒	ชั่วโมง
,,	,,	แซนฟรานซิสโก	๒๔๐	,,

คนสำหรับถือหนังสือนั้น ออกจากที่ทั้ง ๒ ข้างในวิกละหน รับหนังสือมาได้ไม่หนักกว่าคราวละ ๑๐ ปอนด์ คนที่จะขับม้าเร็วนี้เลือกเอาคนจำพวกที่เปนพราน เอาคนที่ว่องไว แลชำนาญในทางนั้น ๆ เปนคนกล้าแลไม่มีโรคไภย แลมีกำลัง ทั้งม้าก็เลือกเอาที่มีฝีท้าวเร็ว แลมีแรงใช้ม้าอเมริกัน แลม้าพวกอินเดียน แลเมื่อไปพัก ๑ ใน ๖๐ ไมล์ ถึงสเตชั่นแล้ว ก็หยุดรอให้ม้าตอนอื่นมารับทอดต่อไป จนพวกที่ออกจากเมืองด้านโน้นกลับมาถึง ก็รับหนังสือกลับมาอีก คนถือหนังสือจำพวกนี้ มีอันตรายบ้าง คือถูกพวกอินเดียนแลพวกโจรปล้นตีต่าง ๆ แต่ที่จะทำให้คนเหล่านี้มีใจ เขาจึงให้เงินเดือนอย่างแรง ถึงเดือนละ ๑๒๐๐ เหรียญทุกคน ค่าหนังสือที่ส่งไปนั้น เปนราคาแพงถึงส่วน ๑ ใน ๔ ส่วนแห่ง

เอาน์ เปนทองหนัก ๕ เหรียญ แลในเมื่อผู้ถือหนังสือจะออกจากเซ็นต์โยเสฟนั้น มีสายรถไฟนำเอาข่าวต่าง ๆ ที่ได้ทราบตามสายโทรเลขทั่วทั้งโลกย์นั้น ส่งมาแต่เมืองนิวยอก มาลงเปนหนังสือพิมพ์ เปนหนังสือสองน่าชื่อ เซ็นต์โยเสฟเดลีกาเซ็ต ส่งให้ม้าเร็วนั้นถือไปบอกข่าวในสเตตส์คาลิฟอเนีย ลงพิมพ์ให้ทราบตลอดถึงกัน ทางตั้งแต่เซ็นต์โยเสฟไปพ้นตำบลเปลตต์แวลเลไปแล้ว เดิรตามทางเหนือทางรถไฟแปซิฟีกเดี๋ยวนี้หน่อย ๑ ไปจนถึงลารามี่ แล้วตัดขึ้นไปตามแม่น้ำสวีตวอตเตอ ไปเมืองสอลต์เลก แล้วลงทางฮัมโบลด์ไปสคราเมนโต ม้านี้วิ่งไปทั้งกลางวันกลางคืนจนเต็มกำลังมีบ่อย ๆ ที่เวลาเมื่อม้าทางนี้ไปถึงสเตชั่น ยังหาทันลงจากม้า ก็ปลดแต่ถุงหนังสือส่งให้ม้าตอนโน้นซึ่งมาคอยอยู่ ตอนโน้นก็ส่งให้ม้าตอนนี้ แล้วต่างคนก็ต่างขับออกทันทีไปถึงสเตชั่น ต่อไปก็เปนดังนั้นอีกไปประมาณ ๘ วันก็พอถึงต้นทางรถไฟ ไม่คลาดสักกี่มินิตเลย ทางตลอดนี้ที่ม้าเร็วเดิรนั้น ประมาณ ๒๐๐๐ ไมล์

การเดิรหนังสือด้วยม้าเร็วดังนี้ ใช้อยู่ได้ ๒ ปีก่อเลก เพราะการทำสายโทรเลขตลอดถึงกัน ในปี ๑๘๖๒ กอมปนี้ เสียเงินขาดไปในการนี้ถึง ๒๐๐๐๐๐ เหรียญ ข้อความที่จะต้องรีบเดิรโดยเร็ว เพราะเปนความสำคัญ เปนต้นว่าข่าวการเลือกเปรซิเด็นนั้น ส่งข่าวไปแต่เมืองเซ็นต์โยเสฟ ไปถึงเมืองเด็นเวอในสเตตส์คอโลราโด ทาง ๖๒๕ ไมล์ เดิรใน ๖๘ ชั่วโมง แลส่วน ๑๐ ไมล์ ตอนปลายที่สุดนั้นเดิรได้ ๓๑ มินิต

อนึ่งหนังสือราชการนั้น คอเวอนเม็นต์ได้เหมากับกอมปนี่โอเวอแลนด์เมล์ ได้เดิรตั้งแต่ปี ๑๘๕๘ ให้เดิรเปนเดือนละคราว มาจากแซนฟรานซิสโก ถึงแม่น้ำมิสซูรี่ ประมาณเหมาปี ๑ เปนเงิน ๒๕๐๐๐๐ เหรียญ ในกอมปนี่นี้ผู้เปนเปรสิเด็นต์ชื่อ ยอนบัดเดอพีล ซึ่งเปนคนขับรถผ่านที่แผ่นดินนี้เปนครั้งแรก เดิมคิดจะใช้เดิรด้วยโคต่างไปทางเมืองแสนตาเฟ แต่ในปี ๑๘๖๐ พวกอินเดียนประพฤติรบกวนต่าง ๆ จึงได้เปลี่ยนเปนเดิรด้วยม้าไปทางนี้ ครั้นภายหลังมาไม่ช้านัก จึงได้ตั้งให้เดิรทุกวัน ใช้เงินปีละ ๑๐๐๐๐๐๐ เหรียญ

แลคนโดยสารเดิรทางเหล่านี้ แต่เมื่อยังไม่มีรถไฟนั้น เดิรด้วยรถหรือเกวียน ๆ นั้น บันทุกหนังสือไปเหมือนกัน แลได้ความลำบากมากด้วยเหตุต่าง ๆ แลทั้งอาหารไม่ใคร่มีด้วย

ระยะทางแต่ตำบลสิสเนจนถึงเมืองชิคาโก

ครั้นได้เวลารถไฟ ข้าพระพุทธเจ้าทั้งปวงออกจากสเตชั่นตำบลซิสเน ไปผ่านที่แผ่นดินอันบริบูรณ์ด้วยหญ้า เปนที่เลี้ยงสัตว์ต่าง ๆ ไปถึงสเตชั่นชื่อลอชโปล ต่อนี้ไปว่ามักมีเลี่ยงผาชุกชุมในจังหวัดนี้ ออกจากที่ตำบลนี้ไปตามระยะทาง ถึงสเตชั่นเมืองเว่ย ซึ่งแต่ก่อนเรียกว่าเมืองยูลสเบอก ในที่นี้เกือบจะเปนป่าอยู่แล้ว เพราะคนพลเมืองมีมากถึง ๔๑๐๐ ก็จริง แต่เปนคนเลวทรามหยาบช้า เล่นการพนันต่าง ๆ แลบ้านเรือนก็มีแต่พออาศรัยไม่มั่นคง มีเรื่องราวพรรณาถึงเมืองนี้ เขาเรียกว่าเปนเมืองอย่างเลวทรามที่สุดในอเมริกา ที่สุดโดย

อาหารจะกินก็หายาก พวกรถไฟยูเนี่ยนแปซิฟิกเรลโรดกอมปนี มีทางแยกแต่ที่นี่ไปถึงตำบลกรีลี ในสเต็ตส์คอโลราโดตรงสเตชั่นข้ามในฝั่งแม่น้ำฝั่งโน้น ทางไกล ๓ ไมล์มีป้อมชื่อ ฟอตเล็ดวิก ออกจากที่นี่ไปผ่านสเตชั่นตำบล บาตัน บิกสปริง บรูล โอกาลัลลา แลรอลโค ไปพ้นที่แผ่นดินอันเป็นหญ้าเลี้ยงสัตว์ต่าง ๆ ซึ่งเนื่องมาจากเขาร็อกกีเมาน์เต็นเข้าในเขตไร่นาในที่ริมแม่น้ำเปลตต์ แลที่แผ่นดินเหล่านี้ต่ำและแฉะมาก ไปถึงสเตชั่นตำบล โอฟอลลอนส์ เป็นชื่อตั้งจากตลิ่งชันในฝั่งแม่น้ำด้านใต้นั้น ในที่ตลิ่งชันเหล่านี้ เป็นที่พวกอินเดียนอาศัยอยู่โดยมาก แล้วผ่าสเตชั่นตำบล นิโคลส์ไป ข้าพระพุทธเจ้าทั้งปวง รับพระราชทานอาหารในรถทุกเวลา ครั้นเวลาย่ำค่ำ ๓๒ มินิต ถึงสเตชั่นตำบล นอทเปลตต์ รถไฟหยุดพักในสเตชั่น ให้คนโดยสารรับพระราชทานอาหารครึ่งชั่วโมง ตำบล นอทเปลตต์นี้เป็นเมืองกลางของ ลิงคอลน์เคาน์ตีกอมปนีรถไฟมีโฮเต็ลแลโรงจักรทำการรถไฟงามดีในที่นี้ เมืองนี้เดิมเป็นที่เก็บรถไฟใหญ่ในฤดูหนาวปี ๑๘๖๖–๗ ในเวลานั้นมีพลเมืองประมาม ๒๐๐๐ เป็นคนต่ำหยาบช้าโดยมาก แต่บัดนี้พลเมืองย้ายไปอยู่ทางสเตชั่นใหม่โดยมาก

ครั้นเวลาทุ่ม ๘ มินิตรถไฟออกจากตำบลนี้ไปข้ามแคว เหนือแห่งแม่น้ำนอทเปลตต์กว้างถึงไมล์เสด โดยสพานทำด้วยไม้เท่านั้น แต่ดูมั่นคงดี ครั้นข้ามแม่น้ำแล้วไปถึงสเตชั่นตำบลแกนเน็ตต่อไปอีกถึงสเตชั่นตำบลแม็กเฟอสัน เป็นสเตชั่นสำหรับส่งของแลคนไปที่ป้อม

ฟอตแม็กเฟอสัน ไกลจากสเตชั่นไปประมาณ ๕ ไมล์ในจังหวัดที่เหล่านี้มีไม้ใหญ่ที่ตัดใช้เปนซุงเปนอันมาก ต่อไปผ่านสเตชั่นตำบลเกาะแบรกก์ไอแลนด์วิลโลไอแลนด์ ไปจนถึงปลัมครีกแลเอลม์ครีก ในที่นี้แต่ก่อนเปนที่พวกอินเดียนข้ามแม่น้ำ นอทเปลตต์ ไปฝั่งใต้เที่ยวยิงสัตว์ต่าง ๆ แลแต่ในครั้งนั้น คนเดิรทางถูกพวกอินเดียนฆ่าเสียในแถบนี้โดยมาก หนึ่งเมื่อรถข้าพระพุทธเจ้าถึงปวงออกจากสเตชั่นนี้คนในรถเห็นมีคนคอยอยู่นอกสเตชั่นประมาณ ๕–๖ คน พอรถข้าพระพุทธเจ้าซึ่งเปนรถที่สุดผ่านไปก็กระโดดขึ้นข้างท้าย แล้วได้ยินคนที่ยังอยู่ข้างล่างพูดว่าขึ้นไม่ทันรถเดิรเร็วเสียแล้ว ครั้นออกมาพ้นสเตชั่นแล้ว ข้าพระพุทธเจ้าทั้งปวงเปิดท้ายรถ ออกไปดูเห็นคนนั่งซุ่มอยู่มืด ๆ ที่ท้ายรถนั้นสองคนออกไปถามได้ความว่า เปนคนจนเดิรทางไม่มีเงินจะเสียค่ารถไฟ จะไปเมืองโอมาฮาจึงคอยย่องขึ้นท้ายรถไฟ เพราะหิวยังไม่ได้รับพระราชทานอาหารมาแต่เช้า ข้าพระพุทธเจ้าทั้งปวงมีความเวทนาหมายจะให้ทานอาหารบ้างพออิ่ม แลไม่เห็นจะมีอันตรายอะไร ถึงจะยอมให้นั่งไปข้างท้ายเพราะเปนรถของเราทั้งรถ แต่มิสเตอแปตเยอคนกำกับนำทางไม่ยอมว่าผิดกฎหมายของเขา กอมปนีเขามีคำสั่งว่าถ้าพบคนดั่งนี้ถึงรถยังแล่นอยู่ก็ให้ผลักลงไปเสีย เขาเล่าว่าคนจำพวกนี้ชั่วมาก ถ้าแอบขึ้นท้ายเวลาคนไม่เห็นดั่งนี้ ถึงเวลาดึก ๆ คนหลับก็มักย่องเข้ามาลักของต่าง ๆ ของคนโดยสาร แลคนจำพวกนี้มักมีอาวุธติดตัวมาด้วย มักทำอันตรายแก่ชีวิตคนโดยสารก็มี เพราะ

ฉนั้นพอถึงสเตชั่นหน้าเข้า มิสเตอแปตเยอก็ไล่ลงไปทั้ง ๒ คน แต่กุกที่ทำกับเข้าในรถนั้นมีความเวทนาจึงเอาอาหารที่เหลือรับพระราชทานแล้วนั้นห่อกระดาดส่งให้ คนทั้ง ๒ นั้นก็รับฉุดไปจากมือแก้ห่อออกรับพระราชทานในทันที เขาเล่าว่าในระยะทางแถบนี้มีคนมักชิงท้ายรถชุกชุม ว่าคน ๑ ชำนาญในการกระโดดลักชิงท้ายรถดังนี้ คนในรถเห็นผลักลงไปจนขาดับไปข้าง ๑ รถไปถึงสเตชั่น เกียนี เปนสเตชั่นสำหรับส่งทหารแลสิ่งของไปที่บ้อม ฟอตเกียนี เปนที่ทหารตั้งอยู่ในบ้อมนี้เปนบ้อมเก่าแลสำคัญมาก ทางไกลจากสเตชั่นไปประมาณ ๔ ไมล์ อยู่ฝั่งแม่น้ำข้าง ๑ รถไฟที่ข้าพระพุทธเจ้ามานั้นตั้งแต่เข้าในสเตตส์ นิบราสกามาก็เดิรริมแม่น้ำนอทเปลตต์ตลอดทางมา สเตชั่นเกียนี้นี้เปนทางแยกของรถไฟ เบอลิงตัน แอนด์ มิสซูรีริเวอเรลเว กับยูเนี่ยนแปซิฟีกเรลเวต่อกัน ออกจากสเตชั่นนี้ไปตามสายยูเนี่ยนแปซิฟีกถึงสเตชั่นตำบลแม่น้ำวุดริเวอ รถไฟออกจากที่นี้ข้ามแม่น้ำไปเข้าในเขตร์ที่มีกระบือป่าชุกชุมอีก ในเวลาแต่ก่อนนี้มีชุกชุมเปนอันมาก แต่บัดนี้มีบ้างแต่ไม่ชุมเหมือนแต่ก่อน แลรถไฟถึงตำบลเหล่านี้มักเปนเวลากลางคืนโดยมาก แลกระบือป่านั้นพอได้ยินเสียงรถไฟก็มักไปซุ่มซ่อนได้โดยเร็ว รถไฟไปถึงเมืองชื่อ แกรนด์ไอแลนด์ เปนสเตชั่นใหญ่อีกแห่ง ๑ เมืองนี้ให้ชื่อตามเกาะในแม่น้ำเปลตต์ที่ริมเมืองนี้ยาว ๗๐ ไมล์กว้าง ๔ ไมล์ ในเมืองนี้มีพลเมืองประมาณ ๑๐๐๐ แลเปนคนเยอรมันโดยมากแล้วผ่านสเตชั่นตำบลลอกวุดไปถึงตำบลชื่อ โลนทรี หรือนัยหนึ่งเรียกว่า เซ็นตรัลซิตี้เปนเมือง

กลางของเมอริกเคาน์ตี้มีไร่นาอยู่โดยรอบ ที่นี้เป็นที่คนเดินทางแต่ก่อนข้ามแม่น้ำเปลตต์ไปทางฝั่งตวันตกด้วย ยังมีทางอยู่ รถข้าพระพุทธเจ้าหยุดหลีกกันที่นี้ประมาณชั่วโมงหนึ่งจนเวลา ๘ ทุ่มจึงออกต่อไป ผ่านสเตชั่นตำบลคลากส์ซิลเวอคริก แลตำบลแย็กสันไปแล้วถึงเมืองคอลำบัส เป็นเมืองกลางในเปลตต์เคาน์ตี้ ในเมืองนี้เป็นมีสินค้า ๆ ขายแลเจริญเป็นเมืองสำคัญโดยเร็ว มีทางรถไฟแยกไปจากที่นี้ทั้งทางทิศเหนือทิศใต้ทางแต่เมืองนี้ไป ทางทิศตวันตกเฉียงเหนือประมาณ ๑๕ ไมล์เป็นที่พวกอินเดียนพวกปอนี่ซึ่งเป็นพวกร้ายกาจอย่างยิ่งกว่าทุกพวกไปไว้ที่นั้นแต่ก่อน แต่บัดนี้คอเวอนเม็นต์ยุในเด็ดสเตตส์ได้ย้ายไปไว้ในอินเดียนเตอริตอรีหลายปีมาแล้ว ออกจากที่ตำบลนี้ไปผ่านสเตชั่นตำบล ริชแลนด์ไปถึงสเตชั่นในเมืองสกุยล์เลอ เป็นเมืองใหญ่มีพลเมืองประมาณ ๑๐๐๐ ที่เมืองนี้มีสพานข้ามแม่น้ำเปลตต์ห่างจากเมืองประมาณ ๒ ไมล์เป็นทางนำสินค้ามาจากเมืองข้างทิศใต้แห่งแม่น้ำนี้ ในเมืองนี้มีที่เลี้ยงสัตว์ใหญ่สำหรับขังสัตว์ที่จะบันทุกรถไฟไปทางทิศตวันออก แลมีทางรถไฟส่งคนจรไปอยู่เมืองต่าง ๆ ด้วย ออกจากที่นี้ไปผ่านสเตชั่นตำบล โรเยอล์ไปถึงสเตชั่นตำบลนอทเบ็นด์ เป็นเมืองใหม่ตั้งอยู่ในที่ไร่นาเป็นที่สุดทางที่เดิรริมแม่น้ำเปลตต์มาตั้งแต่แรกเข้าในสเตตส์นับราสกานี้ ในที่นี้เป็นที่แม่น้ำกว้าง เวลาน้ำขึ้นกว้างกว่าไมล์ แต่ในเวลาน้ำลงมักมีหาดผุดทำให้ลำแม่น้ำเป็นทางร่อง ๆ ไป น้ำตื้นคิดเฉลี่ยประมาณสักฟุต ๑ เรือเดิรไม่ได้จึงไม่เป็นทางบันทุกสินค้าไปมาได้ ทางที่เดิรเลียบริม

แม่น้ำมานั้นประมาณ ๓๐๐ ไมล์เศษแลเห็นแม่น้ำนี้ได้เป็นแห่ง ๆ ตลอดทางมา กอมปนีรถไฟมีที่แผ่นดินเป็นอันมากใน ๒ ข้างทางรถไฟนี้ ออกจากที่นี้ไป ออกเดิรห่างแม่น้ำไปข้างทิศเหนือถึงสเตชั่นตำบลฟรีมอนต์ เป็นสเตชั่นใหญ่ เมืองนี้เป็นเมืองเจริญโดยเร็ว ทางรถไฟไปสอกส์ซิตี้ แลแปซิฟีกมาต่อกับสายนี้ที่สเตชั่นนี้ด้วย ออกจากที่นี้ไปรถไฟเดิรตัดลงทิศใต้แลเห็นแม่น้ำเปลตต์ริเวออีกไปจนถึงตำบลแวลเล ออกจากที่นี้ไปตามระยะทางข้ามแม่น้ำเอลคอน ซึ่งแยกมาจากแม่น้ำเปลตต์ ในที่ตำบลนี้เป็นที่พวกเยอรมันที่จรมาอาศัยอยู่ทำให้บ้านเมืองเจริญขึ้นมาก จนเห็นได้ว่าไม่ช้านักจะเป็นเมืองที่เจริญที่สุดในสเตตนิบราสกา ในแม่น้ำเอลคอนนี้บริบูรณด้วยปลา แลริมแม่น้ำนั้นมีเนื้อกวางแลเดียงผาชุกชุมแลในฤดูดี ๆ มีนกแลเป็ดน้ำไก่งวงแลห่านป่าชุกชุมมาก ไปถึงสเตชั่นตำบลเอลคอนเป็นสเตชั่นที่รับถั่วมาจากที่ต่าง ๆ ในเขตแม่น้ำเอลคอนนี้ ออกจากตำบลนี้ไปถึงสเตชั่นตำบลปาบีลดันนี้ อยู่ริมแม่น้ำปาบีลดันนี้ ต่อไปถึงสเตชั่นชื่อกิลมอ ซึ่งทางเลี้ยวขึ้นทางทิศเหนือใกล้เมืองโอมาฮา

รุ่งขึ้นณวันพุธเดือน ๗ แรม ๗ ค่ำ (วันที่ ๑๘ ยูน) เวลาเช้าโมง ๑๐ มินิต ข้าพระพุทธเจ้าทั้งปวงถึงเมืองโอมาฮา รวมทางตั้งแต่แซนฟรานซิสโกถึงเมืองนี้ ๑๙๑๔ ไมล์ คิดระยะทางเป็นตอน ๆ ไปตั้งแต่โอมาฮานี้ ดังนี้

ตั้งแต่เมืองโอมาฮาไปถึงเมืองแกรนด์ไอแลนด์ สเตตนิบราสกา ๑๕๔ ไมล์

,, ,, ,, ,, สิดเน ,, ,, ๔๑๔ ,,

ตั้งแต่เมืองโอมาฮาไปถึงเมืองเชเยินสเตตไวโอมิง ๕๑๒ ,,

,, ,, ,, ,, ร็อกครีก ,, ,, ๕๗๓ ,,

,, ,, ,, ,, กรีนริเวอ ,, ,, ๘๔๕ ,,

,, ,, ,, ,, อีแวนสตัน ,, อูตาห์ ๙๕๕ ,,

,, ,, ,, ,, ออคเด็น ,, ,, ๑๐๓๒ ,,

,, ,, ,, ,, เอลโก ,, นิวาดา ๑๓๐๗ ,,

,, ,, ,, ,, ฮัมโบลด์ต ,, ,, ๑๔๙๒ ,,

,, ,, ,, ,, รีโน ,, ,, ๑๗๒๒ ,,

,, ,, ,, ,, แซนฟรานซิสโก ,, คาลิฟอเนีย ๑๙๑๔ ,,

เมืองโอมาฮานี้ตั้งอยู่บนที่กว้างริมแม่น้ำมิสซูรี่ มีบ้านเรือนงามใหญ่โต แลมีการสินค้าเปนอันมาก มีทั้งวัด โรงเรียนแลโรงละคอนหลายโรง โรงต๊กใหญ่สำคัญนั้น คือศาลใหญ่ ออฟพีศไปรสณีย์แลโรงเรียนชื่อไฮสกูล เมืองนี้เปนต้นทางรถไฟยูเนียนแปซิฟิกทำออกไปจากเมืองนี้ จึ่งทำให้เมืองเจริญขึ้นเปนอันมาก เมืองนี้เดิมเปนเมืองหลวงของสเตตนิบราสกา แต่ครั้นในปี ๑๘๖๗ ที่ว่าการคอเวอนเม็นต์ได้ย้ายไปตั้งที่เมืองลิงคอลฟ์

เมืองนี้เปนเมืองสำคัญมาก แต่ข้าพระพุทธเจ้าหาได้พักอยู่นานไม่ จึ่งหาได้กราบบังคมทูลพระกรุณาโดยเลอียดไม่ ข้าพระพุทธเจ้าทั้งปวงพักอยู่ที่เมืองนี้ครึ่งชั่วโมงแล้วออกต่อไป ข้ามแม่น้ำมิสซูรี่โดยสพานเหล็กซึ่งเปนสพานอย่างดีที่สุดในเมืองนี้ ทำขึ้นสิ้นเงินเปนราคา

ถึง ๑๐๐๐๐๐๐ เหรียญ สพานนี้ยาวกว่าไมล์ พ้นสพานไปแล้วไปทาง อีกประมาณ ๑ ไมล์ ถึงตำบลเคานซิลบลัฟ เปนเมืองใหญ่ตั้งอยู่ตรงฝั่งแม่น้ำมิสสูรีข้ามกับเมือง โอมาฮา เมื่อข้ามแม่น้ำมิสสูรีมาแล้วนั้น ออกจากสเตตส์นิบราสกาเข้าในสเตตส์ไอโอวา ไปตามระยะทางผ่าน สเตชั่นเล็กไป หลายตำบลมา ตามทาง วันนี้ ฝนตก หนา เม็ด มาก คล้ายฝนในกรุงเทพ ฯ ซึ่งยังไม่เคยมีในเมืองอังกฤษเลยนั้น เวลากลางวันรับพระราชทานอาหารแล้ว เวลาบ่าย ๓ โมง ๑๗ มินิตถึงเมือง ชื่อเดมอนส์ ซึ่งเปนเมืองหลวงของสเตตไอโอวานี้อยู่ริมแม่น้ำราคูน มีสพานข้ามแม่น้ำในจังหวัดเมืองนี้ถึง ๖ สพาน รถไฟเข้าหยุดพักในสเตชั่นให้คนรับพระราชทานอาหารครึ่งชั่วโมง รถไฟสายที่ข้าพระพุทธเจ้าถั้งปวงมาจากเมือง โอมาฮา แลยังจะไปจนถึงเมืองชิคาโกนี้ชื่อสายชิคาโกร็อกไอแลนด์แอนแปซิฟิกเรลเวเปนสายกลาง

เมืองเดมอนส์ซึ่งข้าพระพุทธเจ้าทั้งปวงพักอยู่ในขณะนี้ มีตึกบ้านเรือนงาม ๆ มาก แคบีตอลนั้นเปนตึกที่มีราคามากในสเตตข้างฝ่ายตวันตกนี้ มีวัดแล โรงทานเปนหลายแห่งมีทั้งป่ากแลที่แซ่งม้าด้วยเปนเมืองใหญ่เมือง ๑

ออกจากเมืองนี้ไป ตามระยะทาง ถึงสเตชั่น ตำบลนิวตัน เปนที่มี ถ่านมาก แล้วถึงสเตชั่นตำบลกรินเนลเปนที่เล่าเรียนของสเตตส์ไอโอวานี้ มีสายรถไฟชื่อนอทไอโอวาต่อกับสายนี้ที่ตำบลนี้ด้วย รถไฟเข้าหยุดให้คนโดยสารรับพระราชทานอาหาร ๕๐ มินิตจนเวลาทุ่ม ๒๕ มินิต ออก

ต่อไปจนเวลา ๒ ทุ่ม ๕ มินิตถึงเมืองไอโอวาซิตี้ รถไฟเข้าหยุดพักในสเตชั่น ๒๕ มินิต เมืองไอโอวาซิตี้นี้เป็นเมืองบริบูรณ์แลงามดี ตั้งอยู่ริมแม่น้ำไอโอวา แต่ก่อนเป็นเมืองหลวงของสเตตไอโอวานี้ มีแคปิตอลใหญ่ด้วย แต่บัดนี้ใช้เป็นโรงเรียนสเตตส์ยูนิเวอซิตี้เสีย รถไฟออกต่อไปจนเวลา ๒ ทุ่ม ๕๘ มินิต ถึงเมืองซี็อเวล์ต์ลิเบอตี้เข้าในสเตชั่นเปลี่ยนสายรถไฟเดิรถอยไปถอยมาจนเข้าสายใหม่ เวลา ๒ ยาม ๒๕ มินิตออกต่อไปถึงเมืองวิลตัล ซึ่งมีทางแยกจากเมืองนี้ไปเมืองมัสกาไต ทาง ๑๒ ไมล์ผ่านไปริมแม่น้ำมิสซิสซิปปี้ รถไฟออกเดิรต่อไปทางทิศตวันออกจนเวลา ๔ ทุ่ม ๓๗ มินิต ถึงเมืองดาเว็นปอตเป็นสเตชั่นปลายแดนสเตตส์ไอโอวา เป็นเมืองงามดีตั้งอยู่บนที่แผ่นดินสูง ยาวไปตามแม่น้ำประมาณ ๔ ไมล์ กว้างประมาณ ๒ ไมล์ มีตึกใหญ่งามดีมาก แต่โรงออปรานั้นเป็นอย่างงามที่สุด เมืองนี้เป็นที่รับถั่วมาจากที่ต่าง ๆ เป็นใหญ่ที่สุดในแม่น้ำมิสซิสซิปปี้นี้ มีที่ขับรถเล่นเป็นอันมากแลวิวงามดีด้วย รถไฟเข้าไปพักในเมืองนี้จนเวลา ๕ ทุ่ม ๒ มินิต ออกจากสเตชั่นเดิรบนสพานเหล็กใหญ่ ข้ามแม่น้ำมิสซิสซิปปี้ สพานเหล็กนี้ทำเสร็จในปี ๑๘๗๑ เป็นจำนวนเงินถึง ๑๐๐๐๐๐ เหรียญ เวลารถไฟข้ามไปนั้นแลเห็นในแม่น้ำมีเรือไปมาเป็นอันมาก เรือไฟบางลำที่เป็นเรือลาดตระเวรจุดไฟฟ้าฉายไปตามเกาะในแม่น้ำสว่างดูงามยิ่งนัก ริมตลิ่งมีโคมไฟฟ้ารายไปเป็นอันมากดูครึกครื้นที่สุด รถไฟข้ามสพานไป

ถึงเมืองชื่อโมลิน อยู่ริมฝั่งตวันออกแห่งแม่น้ำมิสซิสซิปปี้ เมืองนี้ตรงข้ามกับเกาะน้อยตอนเหนือแห่งเกาะร็อกไอแลนด์ แต่เดิมคงจะเป็นเกาะเดียวกับร็อกไอแลนด์ แต่สายน้ำแรงแทงขาดออกไปเป็นเกาะน้อยเรียกชื่อสโลห์ ในช่องน้ำนั้นกว้างประมาณ ๔ พีต ในเกาะน้อยนั้นคอเวอนเม็นต์ได้จัดทำโรงจักรต่าง ๆ สร้างขึ้นบนนั้นแห่งเกาะนี้ไป ๓ ไมล์ถึงตำบลร็อกไอแลนด์ ตั้งอยู่ในแม่น้ำมิสซิสซิบปี้เหนือปากน้ำแม่น้ำร็อกริเวอประมาณ ๒ ไมล์ ตัวเกาะยาว ๑๕ ไมล์ เป็นเมืองมีโรงจักรทำงารมาก แต่ในเกาะน้อยนั้นยาว ๓ ไมล์เป็นของคอเวอนเม็นต์เอง คอเวอนเม็นต์ได้สร้างตึกใหญ่ไว้อาวุธต่าง ๆ ที่กลางมีที่ขับรถแลคนเดินเล่นโดยรอบ มีสพานเหล็กไปต่อกับเมืองโมลิน แลไปต่อกับเกาะร็อกไอแลนด์ใหญ่ด้วย รถไฟออกจากที่ตำบลนี้ไปผ่านสเตชั่นตำบลเยเนสโก เป็นเมืองมีสินค้าเป็นของไร่นาเรือกสวนมาก ตั้งแต่ข้ามแม่น้ำมิสซิสซิบปี้มาแล้ว ข้าพระพุทธเจ้าทั้งปวงเข้าในสเตตส์อิลลินอยส์มาตามระยะทางผ่านตำบลบูโรไปที่นั้น ทางรถไฟโปเรียบรานช์เรลเวดัดผ่านไปทางทิศใต้ แลถึงสเตชั่นตำบลดาสอลเป็นที่ผ่านทางรถไฟอิลลินอยส์เซ็นตรัลเรลเว รถไฟเดิรไปตามสายเดิมถึงสเตชั่นเมืองออตตาวา เป็นเมืองงามตั้งอยู่ในแม่น้ำอิลลินอยส์ริเวอ ใกล้ปากน้ำแม่น้ำฟอกซ์ริเวอ แม่น้ำนี้มีน้ำมากแต่มีที่มีถ่านริมแม่น้ำนี้ด้วย ต่อไปผ่านสเตชั่นตำบลมอริส ไปถึงเมืองโยเลียต เป็นที่เจริญงาม

ตั้งอยู่ริมแม่น้ำเดเปลนส์ ที่ตำบลนิมศิลามากซึ่งเขาได้เอาไปใช้ในเมืองชิคาโกโดยมาก รถไฟข้าพระพุทธเจ้าเดินผ่านสเตชั่นเมืองต่าง ๆ ไปตามระยะทางตลอดคืน

รุ่งขึ้นณวันพฤหัสบดีแรม ๑๑ ค่ำเดือน ๗ (วันที่ ๑๙ ยูน) เวลาย่ำรุ่ง ๕๐ มินิต รถไฟข้าพระพุทธเจ้าทั้งปวงถึงเมืองชิคาโก เข้าจอดในสเตชั่นในเมือง ครั้นเวลาเช้า ๓ โมงเศษ ข้าพระพุทธเจ้าทั้งปวงรับพระราชทานอาหารแล้วก็เดินออกจากสเตชั่นไปไม่ไกลนัก ถึงโฮเต็ลชื่อแกรนด์แปซิฟีกโฮเต็ล ข้าพระพุทธเจ้าทั้งปวงพักอยู่ที่โฮเต็ลนี้ ได้รับพระราชทานหนังสือเมล์ที่ส่งมาจากกรุงเทพ ฯ แลที่ส่งมาจากถึกราชทูตกรุงลอนดอนหลายฉบับ เวลากลางวันรับพระราชทานอาหารแล้ว ได้รับพระราชทานอ่านแลเขียนเมล์กรุงเทพ ฯ แลลอนดอนจนเวลาบ่าย ๕ โมงเศษ ข้าพระพุทธเจ้าทั้งปวง ได้รับพระราชทานขึ้นรถไปเที่ยวชมเมือง ไปตามริมทเลสาบแล้วไปเที่ยวที่ป่ากแลที่ต่าง ๆ แล้วกลับมาโฮเต็ล เวลาค่ำรับพระราชทานอาหารแล้วเขียนหนังสือเมล์มาแจ้งข้อราชการณกรุงเทพ ฯ แลกรุงลอนดอน ข้าพระพุทธเจ้าทั้งปวงพักอยู่ที่โฮเต็ลนี้คืน ๑

เมืองชิคาโกนี้ เปนเมืองเจริญขึ้นโดยเร็วอย่างประหลาด ยังไม่มีเมืองใดเจริญเร็วเหมือน เมื่อ ๕๐ ปีที่ล่วงไปแล้วนั้น เปนแต่ที่พักสินค้าน้อย ๆ ของพวกอินเดียน ที่แผ่นดินซึ่งสร้างเมืองขึ้นนี้ แต่เดิมก็เปนที่ว่างเปล่าอยู่เท่านั้น ในปี ๑๘๓๓ ที่เหล่านี้มีเรือนอยู่ ๓๕ หลัง อยู่นอกกำแพงป้อมฟอตเดียบอน เปนเรือนไม้โดยมาก ในปี ๑๘๔๓ มีพลเมือง

เพียง ๗๐๐๐ ในปี ๑๘๕๐ พลเมืองมีมากขึ้นถึง ๒๙๐๐๐ ในปี ๑๘๖๐ ถึง ๑๑๐๐๐๐ แลประมาณว่าในบัดยุบันนี้มีพลเมืองไม่ต่ำกว่า ๕๐๐๐๐๐ เมืองนี้ตั้งอยู่ในที่ลานกว้าง ริมฝั่งตวันตกแห่งทเลสาป ชื่อเลกมิชิแก็น อยู่ที่ปากน้ำแม่น้ำชิคาโก แม่น้ำนั้นแยกเปน ๒ แคว แบ่งเมืองนี้เปน ๓ ตอน เรียกว่าตอนเหนือ ตอนใต้ แลตวันตก ถนนในเมืองนี้นั้นกว้างแลตรงมาก บ้านเรือนในเมืองนี้ ทึ่งามก็มี ทึ่รุงรังก็มี แต่ภายหลังเมื่อเพลิงไหม้ในวันที่ ๙ อ็อกโตเบอ ปี ๑๘๗๑ ตรงกับณวันจันทร์ เดือน ๑๑ แรม ๑๐ ค่ำ ปีมแมตรีศก จุลศักราช ๑๒๓๓ บ้านเมืองเจริญมากขึ้น ตามที่มีเรื่องราวมาดังนี้

เมืองชิคาโกนี้ได้ตั้งขึ้นในครั้งแรกในปี ๑๘๓๒ ได้สร้างบ้อมเล็ก ๆ ขึ้นริมปากน้ำแม่น้ำชิคาโก แลคอเวอนเม็นต์ได้ตรวจตลอดไปในอิลลินอยส์ แอนด์ มิชิแก็นแคแนล เพื่อจะตัดทางน้ำในแม่น้ำอิลลินอยส์มาลงในทเลสาปมิชิแก็น แลได้สร้างบ้านเรือนขึ้นด้วยเปนการครั้งแรกที่ทำให้มีคนจรไปอาศรัยอยู่เปนรากง่าวของเมืองนี้ ผู้ที่มาตรวจครั้งแรกนั้นได้เห็นที่แผ่นดินเปนที่ลุ่ม ๆ บางแห่งจึงได้ปราบถมที่ให้เรียบ เพื่อจะสร้างเมืองให้มีเย่าเรือนแลสวนขึ้น แลก็ยังมีบ้านเรือนสร้างขึ้นจนถึงปี ๑๘๓๓ แต่ในเวลานั้นก็ยังไม่เจริญขึ้นได้ มีแต่คนเลว ๆ อยู่บ้างเท่านั้น เปนชาวนาที่มาหาที่นาทำในที่แผ่นดินใหม่โดยมาก แลมีพวกอินเดียนที่ไม่รบกวนอยู่บ้าง แต่บางคราวก็รบกวนบ้าง แต่ไม่มีอันตรายอันใด บ้านเมืองยังเปลี่ยวอยู่มาก จนปี ๑๘๓๔ มีห้างไปตั้งขึ้นเปนครั้งแรกในตอน

ใต้แห่งเมืองนี้ แล้วจึงค่อยเจริญขึ้นตามระยะปีมา ครั้นในปี ๑๘๓๓ เมืองชิคาโกได้ตั้งเปนเมืองขึ้นมีพลเมือง ๕๑๗๐ แต่คอเวอนเม็นต์ยุไนเต็ดสเตตส์ได้ลงมือจัดการให้เปนบ้านเมืองในปี ๑๘๔๐ ขณะนั้นมีพลเมือง ๔๔๗๙ รวมตั้งแต่ได้ลงมือตั้งเมืองมาได้ ๘ ปี ในระหว่างนั้นไม่มีการสิ่งใดเจริญนัก ทั้งพลเมืองแลการค้าขายก็ยังไม่เจริญ ครั้นได้จัดการบ้านเมืองขึ้นให้มีสินค้าต่าง ๆ มีถั่วเปนต้นขึ้นในปี ๑๘๔๕ มีพลเมือง ๑๒๐๘๙ ครั้นคอเวอนเม็นต์ยุไนเต็ดสเตตส์ตรวจบาญชีในปี ๑๘๕๐ มีพลเมือง ๒๙๙๖๓ ครั้นการขุดคลองสำเร็จพรรณเข้าต่าง ๆ ในสเตตส์อิลลินอยส์เข้ามาในเมืองนี้เปนอันมาก แลในทเลสาบนั้นก็มีเรือบันทุกสินค้าแลคนโดยสารมาจากเมืองข้างเหนือมาขึ้นเปนอันมาก จนการค้าขายบริบูรณ์เกือบเสมอเมืองข้างตวันออก ครั้นมีทางรถไฟไปถึงการค้าขายก็ยิ่งเจริญทวีขึ้น ครั้นในปี ๑๘๕๕ คอเวอนเม็นต์ได้ตรวจสอบทำบาญชีได้จำนวนสินค้าทวีขึ้น แลพลเมืองก็มากทวีขึ้นคิดประมาณ ๘๐๐๐ เสดในปีเท่านั้น แลต่อไปก็เจริญขึ้นตามสมควร บาญชีของคอเวอนเม็นต์ยุไนเต็ดสเตตส์ ได้ทำในปี ๑๘๖๐ มีพลเมือง ๑๐๙๒๐๖ แลความบำรุงของเมืองก็ทวีขึ้น คือยกที่แผ่นดินเดิมที่สูงพ้นน้ำแต่ ๖ ฟีต ให้สูง ๑๐ ฟีตเปนต้น ครั้นตรวจจำนวนคนตามบาญชียุไนเต็ดสเตตส์ในปี ๑๘๖๕ พลเมือง ๆ นี้มี ๑๗๘๔๙๒ ครั้นล่วงไปอีก ๕ ปี บาญชียุไนเต็ดสเตตส์ ในปี ๑๘๗๐ มีพลเมือง ๒๙๘๙๗๗ ในปลายปีนั้นผู้บัญชาการได้ตรวจทำบาญชี มีพลเมืองถึง ๓๐๖๖๐๕ มาจนถึงปี ๑๘๗๕ บาญชีของคอเวอนเม็นต์ยุไนเต็ดสเตตส์ว่ามีถึง ๕๐๓๑๘๓ แลในขณะนี้คงมีไม่ต่ำกว่า ๖๐๐๐๐๐

เมื่อครั้งเพลิงไหม้ใหญ่ในเมืองชิคาโก ในวันที่ ๘ แลที่ ๙ เดือนอ็อกโตเบอ ปี ๑๘๗๑ ตรงกับณวันอาทิตย์ เดือน ๑๑ แรม ๙ ค่ำ แลวันจันทร์เดือน ๑๑ แรม ๑๐ ค่ำ ปีมแมตริศก ๑๒๓๓ นั้น ไหม้บ้านเรือนในเมืองไปเปนที่ประมาณ ๓$\frac{1}{3}$ สแควไมล์ บ้านเรือนทำลายไปประมาณ ๑๗๕๐๐ หลัง ทั้งเรือนคนอยู่แลโรงงารทำการค้าขายต่าง ๆ ทั้งปวง รวมเงินที่สูญเสียไปในครั้งนั้นประมาณที่เสียไปทีเดียวสัก ๑๘๐๐๐๐๐๐ เหรียญ แลที่ประมาณนี้ว่ามิได้ประมาณมากไปเลย แลยังที่ไม่เสียไปทีเดียวนั้นยังอีกประมาณ ๑๐๐๐๐๐๐๐ เหรียญ รวม ๒๘๒๐๐๐๐๐๐ เหรียญ ครั้นได้สร้างเมืองใหม่นี้ขึ้น ยิ่งงามดีขึ้นกว่าเมืองเก่ามาก เพราะความอุตสาหของพลเมืองทั้งปวง

ตึกใหญ่ ๆ สำคัญในเมืองนี้นั้นคือเซมเบอออฟคอมเมิศ เปนตึกใหญ่แลงามดี เจ้าพนักงารการค้าขายของเมืองชิคาโกประชุมกันในตึกนี้ แล ยังโรงภาษีแลออฟพีศไปรษณีย์ก็ใหญ่โต ยาว ๓๔๒ พีต กว้าง ๒๑๐ พีต เปนจำนวนเงินค่าทำถึง ๕๕๐๐๐๐๐ เหรียญ ยังที่เอ็กซชิบิเชนแต่ก่อนแลหอสมุด ปับลิกไลบรารี่ มีหนังสือถึง ๖๐๐๐๐ เล่ม แลยังโรงเรียนแลวัดต่าง ๆ อีกหลายตำบล

น้ำใช้ในเมืองนี้มีท่อฝังมาใต้พื้นทเลสาป ยาวประมาณ ๒ ไมล์ แลที่กลั่นน้ำอยู่ในที่กลางทเลสาปนั้น เรียกว่าคริบ เปนของควรชมอยู่ สิ่งสำคัญที่เปนของงามในเมืองชิคาโกนี้ คือป่ากมีถึง ๖ ตำบล เปนที่แผ่นดินเกือบ ๒๐๐๐ เอเกอร มีเนินดินยกเปนเชิงเทินปลูกหญ้าแลต้นไม้

งามตลอดทางไปต่อกับบ้ากเหล่านั้น คือสาย ๑ ตั้งแต่ในเมืองไปถึงลิงคอลน์บ้าก แล้วงไปทางหน้าเมืองริมทเลสาบ เปนที่ขับรถตลอดไปทางยุเนี่ยนบ้าก แลเลกบ้าก

การค้าขายในเมืองนี้ มีสิ่งสำคัญ คือที่ยูเนี่ยนสต็อกยาด เปนที่ใหญ่โตมาก ประมาณ ๓๕๐ เอเกอร มีที่ขังสุกรได้ถึง ๑๐๐๐๐ โค ๒๕๐๐๐ แกะ ๒๒๐๐๐ แลมีที่เลี้ยงม้าได้ถึง ๑๒๐๐ แลที่เก็บถั่ว มีเครื่องจักร์ยกถั่วขึ้นไปเก็บไว้บนที่สูง สำหรับเทลงเรือได้ง่ายรับถั่วขึ้นแลส่งลงเรือได้มากโดยรวดเร็วด้วย

ณวันศุกร์เดือน ๗ แรม ๑๒ ค่ำ (วันที่ ๒๐ ยูน) เวลาเช้า รับพระราชทานอาหารแล้ว เวลาเช้า ๓ โมงเศษ ข้าพระพุทธเจ้าทั้งปวงขึ้นรถไปดูที่สต็อกยาด สต็อกยาดนี้ตั้งอยู่ข้างทิศใต้แห่งเมืองนี้ มีที่แผ่นดิน ๓๔๕ เอเกอร มีท่อเปนรางใหญ่สำหรับเทของโสโครกไปลงในคลองไปออกลำแม่น้ำ ทางร่องทั้งปวงทั่วทั้งยาดนี้ยาวไม่ต่ำกว่า ๓๐ ไมล์ ในสต็อกยาดนี้มีคอกสัตว์ไม่น้อยกว่า ๕๐๐ คอก เล็กบ้างใหญ่บ้างแปลก ๆ กัน มีทางรถไฟใช้ในที่นี้ด้วย แลมีแบงก์ โฮเต็ลแลโปลิศรักษาเปนของกอมปนีนั้นเอง ทั้งสิ้น ทางรถไฟฝ่ายเหนือฝ่ายใต้ แลตวันตกมาติดต่อที่ยาดนี้ทั้งสิ้น แลมีที่ขนของขึ้นลงทุก ๆ สาย ที่จอดรถไฟนั้นยาว ๑๐๐๐ ฟีต

เมื่อข้าพระพุทธเจ้าทั้งปวง ไปถึงตำบลนั้นได้ส่งหนังสือที่พวกในแกรนด์แปซิฟิกโฮเต็ลให้ไปนั้นแก่ผู้จัดการที่ออฟฟิศ เขาจึงให้คนผู้หนึ่งมาพาข้าพระพุทธเจ้าทั้งปวงไปดูที่เขาฆ่าสัตว์แลที่ต่าง ๆ สัตว์ที่

ฆ่าในที่นั้น ประมาณ ๘๐๐๐๐๐๐ รวมทุกอย่าง ๆ ด้วยกัน คือรวมโค ประมาณ ๑๒๕๐๐๐๐ ตัว สุกร ประมาณ ๖๕๐๐๐๐๐ ตัว เหลือนั้นเป็นแกะทั้งสิ้น โคที่ฆ่าแลทำเป็นเนื้อเค็มลงกลักในเมืองนี้ ประมาณปีละ ๘๐๐๐๐๐ แลสุกร ปรามาณ ๕๐๐๐๐๐๐ ตัว คิดประมาณในฤดูที่ฆ่านั่น ประมาณโคฆ่าได้วันละ ๒๕๐๐ หรือ ๓๐๐๐ เพราะมีเครื่องที่ฆ่าได้โดยเร็ว เงินที่จะจ่ายใช้ในที่นี้ ประมาณปีละ ๒๐๐๐๐๐๐ เหรียญ มีคนทำงารประมาณ ๓๐๐๐ คน แลเนื้อที่ขายไปเป็นเงิน ประมาณ ๑๒๐๐๐๐๐๐ เหรียญ แลในที่ฆ่าสุกรนั้น ยิ่งฆ่าได้มากขึ้น รวมมีที่ฆ่า ๖ โรง ประมาณวันละ ๘๖๐๐๐ แลบางโรงฆ่าได้วันละ ๒๐๐๐ตัว รวมคนทำการฆ่าสุกรนี้ ประมาณ ๗๕๐๐ คน เนื้อสุกรที่จ่ายไป เป็นเงินประมาณ ๕๐๐๐๐๐๐๐ เหรียญ

เมื่อข้าพระพุทธเจ้าทั้งปวงไปถึงที่ฆ่าสุกร แล้วขึ้นไปดูบนที่ซึ่งเขายกเป็นเกยขึ้นไป แลดูในห้องใน มีคอกเตี้ย ๆ กัน เป็นทางมาเป็นตอน ๆ เต็มไปด้วยสุกรทั้งนั้น มีคนถือไม้ปลายมีเชือกเป็นแซ่ไล่ตีต้อนสุกรให้ออกจากคอกที่ไกลมา เข้าในคอกใกล้เข้ามาทุกที่ จนคอกใกล้ที่สุด มีคนรับทอดต้อนเข้ามาเป็นตอน ๆ ในคอกใกล้ที่สุดนั้น มีกระดานกั้นเป็นฝามีประตูพอสุกรลอดออกมาได้ คนที่อยู่ในคอกนั้นก็ไล่ตีสุกร ให้ออกทางประตูนั้นลงมาในคอกที่สำหรับฆ่า คอกนี้ลดพื้นต่ำกว่าคอกก่อน ๆ นั้น แลพื้นจะปูด้วยอะไรแลหาเห็นไม่ เห็นแต่เป็นที่เลี่ยน ๆ เต็มไปด้วยโลหิตทั้งนั้น ที่กลางคอกนั้นมีท่อสำหรับ

ให้โลหิตไหลลงไป มีเหล็กโปร่ง ๆ บีดอยู่ เมื่อสุกรเข้ามาในคอกนรกนั้นแล้วมีคน ๒ คนสำหรับเอาโซ่มีปลายเปนขอ ๒ อันไปประกับที่ท้าวหลังสุกรข้าง ๑ รูดปลอกเข้าไปให้ขอ ๒ อันนั้นยึดท้าวสุกรไว้แน่นแล้วเอาปลายโซ่นั้นมาเกี่ยวกับเชือกมีคนคอยกดชาอย่างที่โยงเชือกไปกับรอกติดชาสุกรนั้น เมื่อกดชาอย่างเข้าเชือกก็ดึงท้าวสุกรสูงขึ้นมา แล้วเอาขอปลายโซ่ที่ผูกท้าวสุกรนั้นเกี่ยวไว้กับรอกบนราวเหล็ก ให้สุกรห้อยศีรษะลงมา พอปล่อยรอกที่อยู่บนราวเหล็กก็เดิรไปเอง เพราะราวนั้นเทอยู่ข้าง ๑ ไม่มากนัก ครั้นเมื่อตัวที่เอาขึ้นแขวนเลื่อนไปแล้วก็เอาอีกตัว ๑ ขึ้นแขวนทอย ๆ กันไปไม่ขาดระยะ คนสำหรับผูกท้าวสุกรขึ้นแขวนนั้น ๒ คนเท่านั้นทำได้รวดเร็วมาก เมื่อสุกรไปถึงริมท่อมีคนอีกคน ๑ ที่เปนยมพบาลถือมีดประมาณยาวคืบ ๑ แลดูตัวแลเลือหน้าตาตลอดตัวเต็มไปด้วยโลหิตเก่าใหม่ซับซ้อนไปทั้งนั้น เมื่อสุกรไปถึงหน้าผู้นั้นเข้า ผู้นั้นก็ยึดท้าวสุกรไว้เอามีดแทงคอสุกรบางทีจนสุดมีดจนมือเข้าไปด้วย เวลาที่แทงนั้นประหลาทที่สุกรมิได้ดิ้นเลยนิ่งทีเดียวต่อถอนมีดโลหิตออกแล้วจึงดิ้น ผู้แทงนั้นดูไม่ได้หยุดเลย พอปล่อยตัวที่แทงแล้วไปก็พออีกตัว ๑ มาถึงหน้าพอดีบางทีถึงมาคั่งกันอยู่ก็มี ที่ซึ่งผู้ฆ่ายืนนั้นมีโลหิตนองไปจนผู้นั้นเดิรเลื่อนลื่นไถลไปด้วยโลหิตทั้งนั้น ผู้แทงนี้ได้เงินเดือนแรงมากถึงปีละ ๕๐๐๐ เหรียญ ครั้นสุกรที่แทงแล้วเลื่อนเลยหน้าผู้แทงไป ถึงปลายรางมีคนคอยปลดสุกรนั้นลงใน ราง น้ำร้อนเรียง ๆ กันไป ที่สุดปลายรางนั้นมีรางเหล็กโปร่งรูปโค้ง ๆ มีเครื่องจักร์

ทำให้รางนั้นชื้นสุกรที่ลวกน้ำร้อนแล้วนั้นมาวางบนแผ่นเหล็กบนที่แห้ง มีคนยืนคอยจับสุกรที่รางเหล็กยกขึ้นมาจากน้ำร้อนนั้นหันศีร์ษะส่งเข้าไปในเครื่องจักร์สำหรับขูดหนังแลขน เครื่องจักร์นั้นมีใบพัดทำด้วยแผ่นเหล็กกล้าบาง ๆ หมุนพัดขูดหนังแลขนสุกรเอง แลมีเครื่องผลักให้สุกรนั้นเดิรไปข้างหน้าเสมอจนสุดปลายเครื่องขูดหนัง มีคนคอยรับที่นั้นสำหรับขูดหนังดำ ๆ แลขนที่เครื่องจักร์ขูดไม่หมดนั้น แลตัดศีร์ษะผ่าอกเอาเครื่องในออกหมดล้างสอาดแล้ว เอาขอเกี่ยวเท้าขึ้นแขวนบนรอกเหมือนเมื่อยังไม่ได้ฆ่า รอกเดิรไปตามราวที่ทอดเทไปน้อย ๆ เดิรไปตามทางหลายห้องจนถึงห้องที่พักนั้นก็ไปหยุดรออยู่ มีคนมาปลดจากราวนั้นไปขึ้นราวใหม่แขวนผึ่งเรียงกันไว้เต็มห้อง ที่แห้งแล้วก็มีคนผ่าเปนสองซีกส่งไปห้องตัด มีคนตัดขาแลโครงส่งไปทำเค็มตามที่ของเขา แต่ที่ซึ่งทำเค็มนั้นเขาไม่ยอมให้ไปดู เห็นแต่อีกห้องหนึ่งมีหมูแฮมเย็บคลุมด้วยถุงผ้าไป[๑] แขวนอยู่เปนอันมาก แต่เครื่องในนั้นเขาเอาไปทำอีกแห่ง ๑ โลหิตที่ไหลลงในท่อมีรางไปออกมีเกวียนมาบันทุกไปใช้ฟอกน้ำตาลทราย สุกรที่ฆ่าในวันนั้นว่าฆ่าแต่ ๕๐๐๐ ดูน่าสังเวชยิ่งนัก เสียงร้องกึกก้องไป แลได้เห็นทั้งที่ยังเปนอยู่จนเข้ามาในที่ใกล้ความตาย จนถึงกิริยาที่จะตายจนขณะที่ตาย จนทำลายรูปกลายเปนสิ่งอื่นไป เปนของควรเห็นแต่ครั้งเดียวเท่านั้น ข้าพระพุทธเจ้าไม่ปราถนาจะเห็นสิ่งซึ่งร้ายกาจพิงสังเวชดังนี้อีกต่อไปเลย แลมีกลิ่นอันเหม็นไปทั้งโรง น่าเกลียดน่าชังเปนที่สุด

---

(๑) ถ้าอ่านเปน " ใบ " จะได้ความสนิทกว่าถัน

เมื่อออกจากโรงฆ่าสุกรนี้แล้วเขาพาไปดูที่ฆ่าโคอยู่ริมกัน แต่ที่นี้ไม่สู้จะน่าสังเวชเหมือนที่สุกร เพราะไม่มีโลหิตให้ปรากฏออกมา แลไม่มีเสียงดังแลกลิ่นเหม็น วิธีซึ่งเขาฆ่าโคนั้น แรกต้อนโคเปนฝูงมาในคอกถึงคอกที่สุดแคบเข้าทุกทีที่ปลายคอกนั้น มีไม้กระดานกั้นเปนทางพอโคตัวเดียวเดินไปได้ ข้างซ้ายทางแคบนั้นมีประตูเปนช่อง ๆ เรียงไปตลอดทางในประตูนั้นก็กั้นเปนช่องย่อม ๆ พอโคยืนได้ตัว ๑ กลับหน้าไม่ได้ เขาเบิดประตูเอาประฏักแทงให้โคเข้าไปยืนในคอกเล็ก ๆ นั้นช่องละตัว ๆ หน้าช่องนั้นไปมีประตูปิดอยู่ บนหลังช่องนั้นมีกระดานเลียบเปนสพานไป คนสำหรับฆ่านั้นถือปืนอย่างยิงไม่ดัง บัดดันใช้ดินลำดีคอยยิงอยู่คน ๑ มักยิงตรงหว่างเขากลางหน้า พอโคถูกปืนก็ล้มลงในคอกนั้น คนในโรงสำหรับชำระก็เบิดประตูหน้าช่องนั้นออกมาลากเอาโคที่ล้มแล้วนั้นเข้าไปแขวนถลกหนังแลตัดเนื้อทำคล้ายกับที่สุกร เมื่อช่องใดทำการชำและเก็บจะเสร็จ ผู้ยิงดูอยู่ทางหน้าต่างเห็นเกือบจะเสร็จก็ยิงอีกตัว ๑ ลง มีคนคอยต้อนไปเข้าช่องสำหรับตายนั้นเสมอไม่ขาด แต่ดูหาสู้จะน่าสังเวชนักไม่ เพราะใช้ยิงทีเดียวก็ล้มทีเดียว

ครั้นดูที่ฆ่าโคแล้วเขาพาไปดูที่ทำเนื้อกลัก แต่เวลาที่ต้มแลเอาลงกลักนั้นเขาไม่ยอมให้คนดู เขาว่าเปนของไม่สอาด เมื่อไปเห็นมักทำให้รับพระราชทานเนื้อกลักไม่ใคร่ได้จะทำให้สินค้าเขาตกไป ข้าพระพุทธเจ้าได้เห็นแต่ที่เครื่องจักร์เปนสายพานหมุนขึ้นมาจากชั้นล่างขึ้นทาง ๑ ลงทาง ๑ ที่สายพานนั้นมีเหล็กยื่นออกมาเปนแผ่นย่อม ๆ พอวาง

กลักได้ เมื่อหมุนขึ้นมาถึงพื้นชั้นบนเวลาสายนั้นจะกลับหมุนลงไปก็เทกลักที่วางอยู่บนนั้น กองไว้บนพื้นชั้นนั้น มีผู้หญิงเอากระดาษทาขนมเปียกติดรอบทุกกลักเป็นลายแลบอกว่าเนื้อสิ่งนั้น ๆ อย่างเช่นส่งไปขายในที่ต่าง ๆ ในกรุงเทพ ฯ เป็นต้นเท่านั้นไม่ประหลาดอันใด ครั้นดูที่แห่งนี้แล้วข้าพระพุทธเจ้าทั้งปวงก็ขึ้นรถกลับมาโฮเต็ล สิ่งที่ได้เห็นมามีการฆ่าสุกรเป็นต้น ความร้ายกาจที่ได้แลเห็นแลความเหม็นที่ยังมีกลิ่นติดอยู่ทำให้ไม่สบายแทบทุกคน เวลารับพระราชทานอาหารกลางวันสรรพอาหารที่เป็นเนื้อสัตว์ ๔ เท้านั้น รับพระราชทานได้โดยยาก แต่เนื้อสุกรต้องบอกเลิกกันในวันนั้น สมกับที่คำโบราณห้ามไม่ให้ดูเขาฆ่าสัตว์ ว่าจะต้องไปเป็นพยาน แต่ที่จะเป็นพยานมาทำให้เป็นโทษแก่ตัวที่รับพระราชทานอาหารได้โดยยากดังนี้

เวลากลางวันรับพระราชทานอาหารแล้ว เวลาบ่ายโมงเศษข้าพระพุทธเจ้าทั้งปวงพร้อมกัน ขึ้นรถไปที่สเตชั่นรถไฟ สายอิลลินอยส์เซ็นตรัลเรลโรด อยู่ที่ริมฝั่งทเลสาปหน้าเมือง รออยู่จนเวลาบ่าย ๒ โมง รถไฟมาถึง ข้าพระพุทธเจ้าทั้งปวงพร้อมกันขึ้นบนรถไฟนั้น รถไฟสายนี้เป็นสายเล็กสำหรับไปทางใกล้ คนโดยสารนั่งไปเท่านั้น รถออกจากสเตชั่นไปตามระยะทาง หยุดตามสเตชั่นรายทางไปทุกตำบลประมาณชั่วโมง ๑ ถึงที่เมืองปุลแมล ข้าพระพุทธเจ้าทั้งปวงลงจากรถไฟ มีพวกในกอมปนี่ทำรถไฟมาคอยรับอยู่ที่สเตชั่น พาข้าพระพุทธเจ้าทั้งปวงเข้าไปดูการทำรถสำหรับพ่วงท้ายรถไฟต่าง ๆ ในโรงนี้ใหญ่โตมาก

แลดูเหมือนเมือง ๆ หนึ่งทีเดียว เขาพาไปดูที่โรงจักร์สำหรับเปนแรงทำการต่าง ๆ ทั้งโรงเครื่องจักร์นั้นใหญ่โตแลสอาดดีมาก แต่หาสู้ประหลาทอันใด เขาพาไปดูการทำไม้ ตั้งแต่เอาไม้กระดานที่เลื่อยไว้หยาบ ๆ มาเข้าในเครื่องจักร์ในคราวเดียว เมื่อไม้ไปออกทางปลายเครื่องจักร์ก็เปนรูปขนาดที่จะใช้ทำฝา ทั้งเลื่อยให้เท่ากัน ไสกบให้เกลี้ยง เซาะลายลวด แลเซาะร่องสำหรับต่อกันได้ในคราวเดียว แล้วดูเครื่องที่เจาะไม้ บากไม้เข้าปากกบต่าง ๆ ในการไม้ทั้งสิ้น ทำด้วยเครื่องจักร์ได้รวดเร็วยิ่งนัก ถ้าจะทำด้วยมือเติมคนทำงารอีก ๒ เท่าก็คงจะทำไม่ได้เร็วดังนี้ แล้วเขาพาไปดูที่ทำล้อรถไฟ เปนของประหลาทมาก ที่รถดี ๆ มาใช้ล้อทำด้วยกระดาษโดยมาก ดูไม่น่าเชื่อเลย เขาเอากระดาษคล้ายกับกระดาษฟางมาผนึกติดกันเข้า จนหนาประมาณกระเบียด ๑ มีเครื่องจักร์บีบให้แน่น แล้วกลิ้งรอบให้กลมแบนเรียบดีแล้ว เอาผนึกกันอีก จนหนาขนาดที่จะทำล้ออัดไว้จนแน่น ล้อนั้นกรอบแลใจกลางเปนเหล็ก เอากระดาษอุดหว่างใจกลางกับขอบ เขาว่าล้อกระดาษนั้นดีกว่าล้อเหล็กทั้งแท่งที่ทนกว่า ไม่ใคร่หนัก แลไม่ดัง แลไม่กระเทือนมากเหมือนล้อเหล็ก เปนของประหลาทอยู่ ดูเขากลิ้งอย่างแข็งแรงแข็งกว่าไม้มาก เพราะเหนียวแน่นติดกัน แต่เสียเวลานานแลแพงเงินกว่าล้อเหล็ก เพราะฉนั้นรถบันทุกสินค้าจึงใช้ล้อเหล็กอยู่ ได้ไปดูวิธีทำเหล็กเครื่องรถไฟต่าง ๆ แลเครื่องคุมล้อเข้าในคาน แลการเหล็กต่าง ๆ ดูคล่องแคล่วว่องไว

ไม่ต้องใช้คนแรงมากเลย ทำด้วยสติมแทบทุกอย่าง แล้วเขาพาไปดู ที่ต่อรถเปนหลังขึ้น มีทั้งรถสำหรับคนโดยสาร แลรถบรรทุกสินค้า ทุกอย่าง รถคนโดยสารนั้น เขาว่าหลังหนึ่งราคาไม่ต่ำกว่า ๓๐๐๐ ปอนด์ เพราะทำงดงามดีมาก แต่รถบรรทุกสินค้านั้น ทำได้รวดเร็ว คิดดูใน ปี ๑ คิดเฉลี่ยออกไปว่าทำได้วันละ ๓๐ หลังรถ ที่ทำในกอมปนี้นใช่ แต่จะใช้ในเมืองอเมริกานั้นหามิได้ กอมปนี่ต่าง ๆ ทั่วทั้งโลกก็ซื้อ ไปหลายกอมปนี่ ในเมืองอังกฤษนั้น กอมปนี่ลอนดอน ไบรตัน แอนด์ เซาท์ โคสต์เรลเว ก็ใช้เดิรในสายรถเอ็กซเปร็สลงไปไบรตัน แห่ง หนึ่งซึ่งข้าพระพุทธเจ้าได้เห็นแล้วนั้น แลเขายังว่าในเมืองคอนติเน็นต์ ยุโรปก็ใช้เปนอันมาก เขาพาข้าพระพุทธเจ้าทั้งปวงดูทั่วทั้งโรง จนที่ ถังน้ำใช้ในโรงงารนี้ แลที่อื่น ๆ ทั่วไป แล้วข้าพระพุทธเจ้าทั้งปวง ขอบใจกอปนี่นั้น แล้วลามาส่งเตชั่นรถไฟ ผู้ที่พาไปเที่ยวดูนั้นก็ตาม มาส่งถึงสเตชั่น ครั้นรถไฟมาถึงสเตชั่น ข้าพระพุทธเจ้าทั้งปวง ขึ้น รถไฟ ลาผู้ที่มาส่งนั้น ออกจากเมืองปุลแมน กลับมาเมืองชิคาโก ในเมื่อเที่ยวกลับมานี้ เกิดความลำบากขึ้นอย่างหนึ่ง คือเปนเวลาที่ โรงงารต่าง ๆ เขาเลิกงารกัน รถไฟหยุดที่สเตชั่นใด คนทำงานก็ เต็มเข้ามาในรถไฟทุก ๆ แห่งจนเต็มทุกรถ ลำบากที่รถไฟอเมริกา เขาจัดเสมอกันหมดไม่มีที่ ๑-๒-๓ เหมือนรถอังกฤษ เพราะฉนั้นต้อง นั่งปนกับคนงาร ที่แต่งตัวผ้าเก่า ๆ กลิ่นสาบเหม็นพุ้งไป แลเสื้อกาง เกงขาด ๆ ชุน ๆ ปะ ๆ เต็มไปด้วยฝุ่น แลปูนเปื้อนเปรอะไปทั้งนั้น

ใช่แต่พี่ยงแต่งตัวเบื่อนเปรอะอย่างเดียวนั้นหามิได้ ยังคนมากเข้าเขาก็มานั่งเคี่ยง ๆ เบียดเสียดสีต่าง ๆ ท่านราชทูตกับเคาน์ซิลเลอนั้น เข้าไปนั่งเสียที่มุมปลายที่สุด ให้นายสเน่ห์นั่งขั้นไว้ แต่ฉนั้นกลิ่นเหม็นสาบยังมาถึงได้ตลอดกัน มิหนำซ้ำอมยากันแทบทุกคน บ้วนน้ำลายลงเบื่อนพื้นสรกปรกเต็มที่ การเหล่านี้เปนของหยาบคาย หาควรที่จะกราบบังคมทูลพระกรุณาไม่ แต่ท่าว่าเปนความที่ได้ไปถูกปนกับคนเลวที่สุดครั้ง ๑ ซึ่งไม่เคยพบเลย เปนของประหลาทอยู่ แลความรำคาญด้วยคนจำพวกนี้ ใช่แต่ที่ได้กราบบังคมทูลพระกรุณามาเท่านี้ก็หามิได้ ยังคุยกันอึกกระทึกกึกก้องจนไม่สบายหู ที่สุดเขาเถียงกันว่าข้าพระพุทธเจ้าทั้งปวง เปนจีนฤๅญี่ปุ่นแน่ ต่างคนต่างออกความเห็นกันยังแต่จะมาถามเอาเท่านั้น พอถึงเมืองชิคาโกแล้ว ข้าพระพุทธเจ้าทั้งปวงมีความยินดีเปนที่สุด ที่พ้นจากมนุษยจำพวกมานี้มาได้ ถ้าอยู่กรุงเทพฯ ก็เห็นจะต้องถึงอาบน้ำมนต์กันเปนแน่• ครั้นข้าพระพุทธเจ้าทั้งปวงลงจากรถไฟแล้ว ก็ขึ้นรถกลับมาโฮเต็ล

เวลาวันนี้ มิสเตออาดัม ฟอบอ ผู้จัดการฟอบอเซ้อคัสมาที่โฮเต็ล ขอให้ผู้จัดการโฮเต็ลทูลเชิญเสด็จท่านราชทูตทั้งปวงไปดูเซอคัสของเขา แต่ได้ทราบเกล้าฯ ว่ามีช้างมาตัวหนึ่ง ว่าเปนช้างเผือกสยามอีก พวกนี้เปนคู่แข่งกันกับพวกบานัน ซึ่งเอาช้างมาหลอกในเมืองอังกฤษว่าเปนช้างเผือก ครั้นข้าพระพุทธเจ้าทั้งปวงจะไปตามที่เขาเชิญก็เกรงว่าเขาจะเอาพระนามท่านราชทูตไปลงพิมพ์ยอมรับรองว่าเปนช้างเผือก

แลจะเลยใส่ความเอาท่านราชทูตทรงรับรองว่าชาวสยามนับถือบูชาช้างเผือกต่าง ๆ ตามที่ชาวยุโรปเข้าใจกันอยู่นั้น เพราะฉนั้นท่านราชทูตจึงได้ทรงตอบขอบใจไป แต่ทว่าจะเสด็จไม่ได้ เพราะไม่เปนการประหลาทอันใดที่จะเสด็จ ครั้นเวลาบ่ายตัวมิสเตอฟอปอมาขอพบกับมิสเตอไวก์เอง เอาก๊าศเชิญเชียนมาเปนความนอบน้อมอย่างสมควร แลมีตั๋วสำหรับบอกที่ดู ๒ บอกมาขอให้มิสเตอไวก์ช่วยทูลท่านราชทูตด้วย เขามีความประสงค์โดยความนับถืออย่างยิ่ง เพื่อจะได้เปนเกียรติยศแก่เขา ๆ ขอเชิญเสด็จให้จงได้ถ้ามีเวลา เพราะฉนั้นเขาพูดมาโดยอ่อนน้อมดังนี้จึงจำเปนต้องยอมรับ แต่ต้องสัญญากันว่าอย่าเอาพระนามไปลงพิมพ์ด้วยการต่าง ๆ เปนอันขาด ยกเสียแต่คนหนังสือพิมพ์ไปเห็นจะเอาไปลงเอง เปนตกลงกัน

ครั้นเวลาค่ำรับพระราชทานอาหารแล้ว ข้าพระพุทธเจ้าทั้งปวงพร้อมกันขึ้นรถไปที่เต็นใหญ่ของเขาที่ปักในสนามที่เล่นนั้น มีโปลิศมาคอยรับที่รถ ๒–๓ คนกับพวกในกอมปนีนั้นออกมาคอยรับอยู่ด้วย ข้าพระพุทธเจ้าเข้าไปดูสัตว์ต่าง ๆ ที่เปนของประหลาทที่เขามีอยู่มีสัตว์ต่าง ๆ เปนอันมาก คือช้าง เสือเข็งกอด โคลังกา ม้าลายเสือ เสือลาย ตลับ อูฐ พามา ม้ามีเขา ที่เรียกว่าปุมา สัตว์กินมด เสือดาว หมีดำ หมีทิเบต หมีขาว แคงการู แรด ยิราฟ ฮิบโปโปตามัส เลียงผา ไลออน วานร ลัมเส็ด จามจุรี ฮูยีนา งู แลสัตว์อื่นประหลาท ๆ มาก มีโคคู่หนึ่งเล็กขนาดสุนักข์ฝรั่งขนาดใหญ่น่าเอ็นดูดี

ครั้นจวนเวลาเล่นข้าพระพุทธเจ้าทั้งปวงไปนั่งในบ๊อกซ์เขาจัดไว้ ๒ บ๊อกซ์ เป็นบ๊อกซ์อยู่กลางดูได้ถนัด ลงมือเล่นต่าง ๆ คือแห่แลใช้ช้างม้าทำการต่าง ๆ แต่วิธีทำนองคล้าย ๆ กับที่เข้าไปเล่นในกรุงเทพ ฯ มีแปลกบ้างเล็ก ๆ น้อย ๆ แต่โรงนี้ใหญ่มาก ในวันนี้เขาปักธงช้างที่กลางหลังคาเต็นมีธงอเมริกัน ๒ ช้าง ธงชาติต่าง ๆ ปักโดยรอบ ดูการเล่นอยู่จนเวลา ๕ ทุ่ม ที่เล่นนั้นมีประหลาทที่ควรกล่าว คือลูกช้างเล่นตลกได้ต่าง ตามวิธีที่เขาหัดดีมาก ครั้นสิ้นการเล่นแล้วเขาพาข้าพระพุทเจ้าทั้งปวงไปดูช้างที่เขาหัด เรียกว่าช้างเผือกนั้นอยู่กลางหมู่สัตว์ทั้งปวง ช้างนั้นเป็นลูกช้าง สูงประมาณ ๒ ศอกเศดหรือ ๓ ศอก มีช้างตามธรรมดามายืนเทียบสักนิดอยู่ด้วยตัว ๑ ช้างที่เรียกว่าช้างเผือกนั้นสีตัวเห็นด้วยเกล้า ฯ ว่าทาสีเอาเท่านั้น แต่ถึงกระไรไหน ๆ จะทาสีทั้งที เพื่อจะหลอกเอาคนมาก ๆ จะลับสวนดูว่าช้างเผือกจริง ๆ สีอย่างไรให้แน่นอนเสียก่อนก็จะได้หลอกเขาสนิทขึ้น นี่หาเช่นนั้นไม่ สีช้างนั้นเป็นสีเทาคล้ายเท่าหรือสีนกพิราบกลาย ๆ ผิดกับสีช้างที่จะเป็นได้ ขนแลตาก็ดำอย่างปรกติ แต่เขายังยืนยันอยู่ว่าเป็นเองไม่ได้ทาเลย ว่าหมอได้ตรวจแล้วว่าเป็นเอง แต่ความจริงหมอจะได้ตรวจจริงหรือหามิได้ก็หาทราบเกล้า ฯ ไม่ ถ้าจะต้องอ้างหมอเปล่า ๆ ก็ได้ ถึงหมอจะว่าจริง หมอจะมายืนคอยบอกว่าสีแท้อยู่เสมอก็ยากที่จะเชื่อได้ เพราะสีผิดกับช้างที่เป็นสีประหลาทไปได้อย่างนั้น แต่การที่จะได้มาจากกรุงสยามนั้นดู

อ้อมแอ้มอยู่ แล้วเขาพาข้าพระพุทธเจ้าทั้งปวงไปดูเต็นอีกหลัง ๑ มีคนประหลาทต่าง ๆ คือคนสัตว์สีดำแดงเต็มตัวยกแต่หน้า มีหญิงคน ๑ ชายคน ๑ กับหญิงอ้วนผิดส่วนคน ๒ คน ผู้ชายสูงคน ๑ แต่ดูไม่ถึงจีนใหญ่นั้น กับคนเด็ก ๆ ผิดส่วนคนสูงสักศอกเสดเปนสามีภรรยากันคู่ ๑ พี่น้องกันคู่ ๑ กับคนศีร์ษะเล็กคล้ายวานร รูปศีร์ษะยาวคล้ายผลมะพร้าวอ่อนเมื่อปอกเปลือกแล้วคู่ ๑ คนประหลาทเหล่านี้นั่งเรียงเปนแถวไป ครั้นข้าพระพุทธเจ้าทั้งปวงดูทั่วแล้วก็ขอบใจผู้จัดการแลผู้นำทั้งปวงแล้วลาขึ้นรถกลับมาโฮเต็ลที่อยู่นั้น

รุ่งขึ้นณวันเสาร์ เดือน ๗ แรม ๑๓ ค่ำ (วันที่ ๒๑ ยูน) เวลาเช้ารับพระราชทานอาหารแล้ว มิสเตอรติลตันเปนคนโดยสานมาในเรืออาลาสกาพร้อมกันเมื่อข้าพระพุทธเจ้ามาจากเมืองอังกฤษนั้น มาหาข้าพระพุทธเจ้าทั้งปวงที่โฮเต็ล แล้วเขาพาข้าพระพุทธเจ้าไปดูที่บอดออฟเทรด ข้าพระพุทธเจ้าทั้งปวงขึ้นรถไปถึงที่นั้นเปนตึกใหญ่เปนที่ว่าราคาสินค้าต่าง ๆ มีถั่วเปนต้นที่นี้เปนต้นราคาของร้านที่ค้าขายกันทั้งปวง (ในโลก) มีพ่อค้าแลพวกว่าราคาสินค้าไปประชุมเปนอันมาก เวลาที่ประชุมกันนั้นอยู่ในระหว่างเช้า ๓ โมงครึ่งจนบ่ายโมง คนที่จะเข้าไปดูหรือเข้าไปว่าราคาของได้ทั้งสิ้นไม่ต้องเสียค่าเข้า แต่มีประมาณอยู่แต่เพียงว่าเม็มเบอเปนผู้ที่จะพาคนอื่นเข้าไปดูได้ เมื่อมิสเตอรติลตันพาข้าพระพุทธเจ้าไปบนนั้นเขาให้พบกับสิเครตรีผู้จัดการนั้น แล้วเขาพาเข้าไปดูในที่ว่าราคากันนั้นมีที่ลึกเปนหลุมลงไป แลโดยรอบหลุมนั้นเปนคั่น ๆ สูงขึ้นมาโดยรอบ ผู้ขายร้องขายอยู่กลาง ผู้ว่าซื้อยืนที่คั่น ๆ ขึ้นมาโดยรอบ

การที่ขายของที่นี่เป็นการประหลาท เพราะไม่ได้ขายของที่มีอยู่แล้ว ขายกันปากเปล่าเท่านั้น คือมีผู้ว่าจะขายถั่วเท่านั้นกระสอบ จะส่งในกำหนดเท่านั้นปี หรือเดือน ใครจะซื้อเป็นเงินกระสอบละเท่าใดว่าซื้อกันอย่างเลหลัง เอาราคาสูงเป็นประมาณ เมื่อซื้อกันตกลงแล้ว ถ้าถั่วราคาขึ้นไปอีก เพราะผู้ที่ซื้อไว้เอาถั่วที่จะได้รับนั้นมาบอกขายอีก ได้กำไรเปล่า ๆ ไม่ต้องออกทุนเลย ถ้าถั่วราคาตกผู้นั้นจะเก็บถั่วไว้ขายต่อไป เมื่อราคาขึ้นภายหลังก็ได้ หรือจะเห็นว่าถั่วในขณะนั้นเป็นเวลาราคาตกจะขายยอมขาดทุนเสีย เพราะถ้าตกมากจะขาดทุนมากไป เป็นการประหลาทที่ขายกันด้วยลมปาก ไม่มีถั่วอยู่ในมือผู้ขายเลย ในเวลาที่ข้าพระพุทธเจ้าทั้งปวงยืนดูอยู่นั้น ฟังไม่ได้ศัพท์ ว่าพูดกันตกลงอย่างไรเลย เสียงเอ็ดไปทั้งห้อง มีผู้มาบอกโทรเลขที่มีอยู่ในโรงนั้นไปยังเมืองต่าง ๆ ให้รู้ราคาทั่วกันเท่านั้น ผู้ขายนั้นถ้าเป็นคนไม่มีถ้อยคำสำนวนที่จะต่อขายได้ดี มักจ้างพวกโบรกเกอเป็นผู้ว่าขายให้ เพราะคนจำพวกนั้นชำนาญหากินในทางนี้ มีถ้อยคำดีที่จะทำให้ของราคาสูงขึ้นได้ ข้าพระพุทธเจ้าทั้งปวงดูอยู่ประมาณครู่ ๑ ก็กลับมาขึ้นรถไปทางตอนเหนือแห่งเมืองนี้ ถึงอุโมงที่ถนนเป็นอุโมงลอดใต้แม่น้ำใหญ่ตั้งแต่ตอนเหนือไปขึ้นตอนใต้ เขาทำกันน้ำมั่นคงดี เริ่มทำเมื่อปี ๑๘๖๗ แล้วเสร็จในปี ๑๘๗๑ เป็นทางรถ ๒ ทาง ไปทาง ๑ มาทาง ๑ มีเสาปักกลาง มีทางถนนทั้ง ๒ ข้างด้วย รถข้าพระพุทธเจ้าลอดใต้อุโมงนี้ขึ้นทางตอนเหนือ แล้วขับไปดูที่สูบน้ำใช้ในเมือง เพราะน้ำใช้ในเมืองนี้

ต้องการน้ำบริสุทธิ์ที่สูบขึ้นมาจากท้องทเลสาปที่ลึก เพื่อจะให้พ้นจาก
น้ำที่โสโครกที่บนทเลสาปนั้น เพราะของโสโครกที่ทิ้งไปจากฝั่ง ลงใน
ทเลสาปเปนอันมาก เพราะฉนั้นเขาจึงมีที่แห่ง ๑ ถมขึ้นเปนเกาะห่างฝั่ง
ไปประมาณ ๒ ไมล์ มีเครื่องสูบน้ำที่นั้น ไหลมาตามท่อที่ทอดใต้ดิน
ทเลสาปมาถึงฝั่ง ท่อนี้ลึกจากขอบทเลสาปลงไป ๘๐ ฟีตลงมือทำเมื่อ
ปี ๑๘๖๔ การทั้งปวงสำเร็จใช้ได้ในปี ๑๘๖๗ มีที่สูบให้น้ำไปทั่วเมืองอยู่
ริมฝั่งที่ข้าพระพุทธเจ้าทั้งปวงได้เห็นนั้น น้ำที่สูบไหลมาจากเกาะนอก
ซึ่งอยู่กลางทเลสาปนั้น มาตามท่อใหญ่ใต้ทเลสาปมาถึงที่สูบนี้ สูบน้ำ
นั้นขึ้นไปบนถังน้ำสูง ทำให้น้ำไหลไปตามท่อแรงไปได้ทั่วเมือง ได้ใช้
ตามท่อถนน แลในบ้านเรือนคนทั้งปวง ครั้นในปี ๑๘๗๓ เขาได้ทำท่อ
อย่างนี้ไปถึงที่สูบน้ำอีกแห่ง ๑ แล้วสำเร็จในปี ๑๘๗๘ เพราะทางไกล
กว่าที่ก่อน สำหรับน้ำใช้ในเมืองจะได้มากพอที่จะใช้ ในโรงสูบน้ำนั้น
มีเครื่องจักร์สูบน้ำขนาดใหญ่มีแรงมาก มีโรงละ ๓ เครื่อง สำหรับ
เครื่องใดเครื่องหนึ่งเสียจะได้ใช้เครื่องอื่นได้ หรือถ้ามีเหตุเพลิงไหม้
ต้องการน้ำมาก จะได้สูบได้มาก โรงสูบน้ำนี้ใหญ่โตแขงแรงมาก ว่า
สูบน้ำได้วันละ ๑๐๐๐๐๐๐๐ แกลัน น้ำใช้ในเมือง คิดเฉลี่ยประมาณ
วันละ ๕๘๐๐๐๐๐ แกลัน ค่าที่ทำนั้นสิ้นเงินถึง ๘๘๐๒๐๐๐ เหรียญ
ครั้นข้าพระพุทธเจ้าทั้งปวงดูที่สูบน้ำนี้แล้ว จึงขึ้นไปดูบ้ากต่าง ๆ ในเมืองนี้
ข้าพระพุทธเจ้าไปดูที่ลิงคอลน์บ้าก เปนที่ ๑ อยู่ข้างตอนเหนือแห่งเมือง
นี้ มีทางขับรถไปริมทเลสาป ประมาณเปนที่แผ่นดิน ๒๒๐ เอเกอร์

ป่ากนี้เปนป่ากใหญ่ แลเก่ากว่าป่ากอื่น ๆ ทางไกลจากคอตเฮาส์ไป ๒ ไมล์ เปนป่ากงาม แลสนุกสบายมาก มีสระน้ำแลต้นไม้ใหญ่ แลต้นไม้ย่อม ๆ ต่าง ๆ เปนอันมาก มีเรือนเปนศาลาย่อม ๆ เปนระยะ ๆ ยังมีสัตว์ต่าง ๆ เปนต้นว่า ห่าน เป็ด นก ต่าง ๆ ก็มีเปนอันมาก แล้วอ้อมไปเข้าฮัมโบลด์ป่ากอยู่ด้านตวันตกแห่งถึงคอลน์ป่าก ทางรถใหญ่ติดต่อกัน ป่ากนี้งามดีเหมือนกัน มีทางขับรถ แลทางคนเดิรริมทเลสาปเปนที่สบาย ทเลสาปในป่ากนี้ หาใช่ทเลสาปใหญ่ไม่ เปนแต่เหมือนสระใหญ่เปนของทำขึ้นเท่านั้น ป่ากนี้เปนที่แผ่นดินถึง ๒๒๕ เอเกอร มีทางถนนแลทเลสาปลานใหญ่ มีน้ำพุแลถ้ำ สนุกสนาน งดงามดีมาก ในสระแลคลองน้อย ๆ ในป่ากนี้ มีเรือโบตกรรเชียง สำหรับคนเช่าไปตีกรรเชียงเล่นเปนที่สนุกสบายมาก ออกจากฮัมโบลด์ป่ากไปทางทิศใต้ มีเนินสูงใหญ่ เปนทางรถขับไปบนนั้น ไปถึงกาพีลด์ป่าก ทางรถนี้กว้างประมาณ ๔๐๐ พีต ข้างตอนเหนือแบ่งเปนทางรถ กลาง ๒ ข้างทางรถ กลางนั้นเปนทางที่คนขี่ม้า แลสองข้างทางม้านั้น เปนทางรถอีก ๒ ข้างทางรถสายนอกนี้ เปนทางคนเดิร ทางทั้งปวงที่แบ่งนี้ มีแนวต้นไม้แลปลูกหญ้าเปนแถวคั่นเปนส่วน ๆ ไป แต่ต่อนใต้เมื่อจะถึงกาพีลด์ป่ากนั้นกว้างประมาณ ๒๕๐ พีต แลยังหาผู้งามนักไม่ ครั้นเข้าในกาพีลด์ป่ากนี้ ซึ่งแต่ก่อนนี้เรียกว่าเซ็นตรัลป่าก เปนที่แผ่นดิน ๑๘๕ เอเกอร ในป่ากนี้ยังไม่แล้วเสร็จยังทำอยู่เสมอ แต่ก็งดงามดี สิ่งที่ควรกล่าวในที่นี้ คือที่ระลึกในคราวที่เพลิงไหม้ ในปี ๑๘๗๑ นั้น เปนของทำไว้งามดีมาก รูป

แลแผนที่บ่ากนี้ ก็งดงามดี มีสระน้ำใหญ่เกาะน้อย ๆ แลคลองเล็ก ๆ ตลอดไป มีทั้งเนินเขาเล็ก ๆ เป็นเขามอแลชุ้มต้นไม้ ทางขับรถทางคนเดินแลสนามที่ว่าง แลที่ร่มไม้เป็นจังหวะ ๆ ไป บ่ากนี้อยู่ทิศตวันตกไกลจากคอตเฮาส์ประมาณ ๔ ไมล์ มีทางออกจากบ่ากนี้ยกเป็นเนิน ปลูกต้นไม้เหมือนกัน เรียกว่าวอชชิงตันบลเลวาด ตัดไปทางทิศตวันออกไปเป็นต้นทางมาจากคอตเฮาส์ แต่ข้าพระพุทธเจ้าทั้งปวงตัดอ้อมไปทางทิศใต้ ออกจากกาพีลด์บ่ากไปตามทางที่ปลูกต้นไม้งามดังเช่นกล่าวมาแล้วนั้น ทางตอนนี้เรียกว่าบุกโลบ่ากบลเลวาดไปต่อกับดุกลาศบ่าก ทางนี้กว้างตลอด ประมาณ ๒๕๐ ฟีต แปลนเป็นสวนปลูกไม้น้อยเป็นลายต่าง ๆ กลางกว้าง ประมาณ ๑๕๐ ฟีต มีทางรถ ๒ ข้าง กว้างประมาณข้างละ ๔๐ ฟีต แลที่เหลืออยู่ ๒ ข้างทางรถนั้น เป็นที่ปลูกต้นไม้แลทางคนเดิร ครั้นข้าพระพุทธเจ้าทั้งปวงเข้าไป(ใน)ดุกลาศบ่ากแล้ว ก็ขับรถเที่ยวชมต่อไป บ่ากนี้กว้างเป็นที่แผ่นดินประมาณ ๑๘๐ เอเกอร ในบ่ากนี้มีสระใหญ่ยาวลดเลี้ยวไปเป็นที่ดีกรรเชียงเล่นได้ดี สระใหญ่นั้นอยู่ในกลางบ่าก มีแควน้อย ๆ แยกออกไปทั้งทางทิศเหนือใต้ไปจนสุดบ่ากทั้ง ๒ ข้าง มีสพานข้าม ทำอย่างของบ่า ๆ ใช้ประดับด้วยกิ่งไม้ งดงามแลแขงแรงดีด้วย มีทั้งเกาะเล็ก ๆ แลน้ำตกบำรุงความงดงามให้มากขึ้นด้วย

เมืองชิคาโกนี้เป็นที่สบายงดงาม เพราะด้านหน้ามีทเลสาปอันใหญ่ หน้าเมืองตกทเลสาปยาวไปถึง ๑๒ ไมล์น้ำท่าอากาศดีเป็นที่สบาย

แก่พลเมืองทั้งปวง แลบ้ากในเมืองต่าง ๆ คงจะจัดไม่ได้ดีเหมือนเมืองนี้ในปัตยุบันนี้ เพราะตั้งแต่ทเลสาปด้านหน้าไปมีบ้ากเปนระยะล้อมเมืองอยู่โดยรอบ มีถนนเปนเนินสูงประดับงามด้วยต้นไม้ ติดต่อถึงกันทุก ๆ บ้าก เปนทางม้ารถส์บายอย่างยิ่ง เมืองนี้มีที่แผ่นดิน ๒๓๑๕๐ เอเกอรนั้น เปนบ้ากเลี่ยถึง ๒๓๐๐ เอเกอร

บ้ากเมืองนี้แบ่งเปน ๓ จำพวก พวก ๑ มิคอมมิส์ชันเนอดูแลจัดการแยก ๆ กันทั้ง ๓ หมู่ จำพวกที่ได้กราบบังคมทูลพระกรุณามาแล้วนั้นเปนจำพวกด้านตวันตก ยังจำพวกอื่นอีกดังที่จะได้รับพระราชทานกราบบังคมทูลพระกรุณาต่อไปนี้ คือบ้ากจำพวกข้างทิศใต้นั้น อยู่ในบอดออฟคอมมิส์ชันเนอร อีกจำพวก ๑ คือบ้ากที่ ๑ ชื่อเสาร์บ้าก เปนบ้ากใหญ่ที่แผ่นดินถึง ๕๐๐ เอเกอร ยาวตั้งแต่ถนนที่ ๔๑ ไปจนถึงถนนที่ ๖๐ แลอีกบ้าก ๑ เรียกว่าอิส์ห์หรือเจฟเฟอสันบ้าก ก็มีที่แผ่นดินประมาณ ๕๐๐ เอเกอร บ้ากทั้ง ๒ นี้ติดต่อกันที่ถนนนั้น มีชื่อว่าแกรนด์บลเลวาดแลเดรกเซลบลเลวาดออกมาจากเสาร์บ้าก ยื่นออกไปด้านเหนือเปนทางเข้าเสาร์บ้าก ๆ นี้ พึ่งได้ลงมือจัดทำในปี ๑๘๗๔ แต่เจริญได้ด้วยเร็วพลัน มีทางรถ ทางเดิร ทางขี่ม้ามีทั้งสระน้ำ แลลำคลองคดอ้อมสนุกสนานดี แลมีไม้สูงใหญ่เปนที่ร่ม เขาได้หามาปลูกไว้แลด้านใต้ของอิส์ห์บ้ากนั้นก็มีเรือนใหญ่งดงามมาก สิ่งสำคัญของหมู่บ้ากจำพวกข้างใต้นี้ก็คือทางถนนใหญ่ที่เรียกว่าแกรนด์แลเดรกเซลบลเลวาดที่ได้กล่าวแล้วนั้น แกรนด์บลเลวาดนั้นอยู่ด้านตวันตก ที่สุด

แห่งบลเลวาดทั้งปวง ยาวตั้งแต่ถนนที่ ๓๕ ตลอดไปทางทิศใต้จนถึงถนนที่ ๕๑ เปนทางเข้าเสาช์ป่ากอันใหญ่ที่เดียว บลเลวาดนี้กว้าง ๒๐๐ แบ่งเปนสาย ๆ ดังนี้ คือสายกลางกว้าง ๖๐ พีตเปนทางรถไฟใหญ่สำหรับคนไปขับรถเล่นสบาย ๒ ข้าง ทาง กลางนี้มีที่ปลูกหญ้าแลต้นไม้ใหญ่เปน แถวไป ๒ ข้างออกไปเปนทางรถสำหรับรถต่าง ๆ เดิรได้ทั่วกัน นอกออกไปเปนทางคนเดิร ๒ ข้าง ถนนกว้างนี้ยาวไปประมาณ ๒ ไมล์ เดรกเซลบลเลวาดนั้นยาวไปเคียงกับแกรนด์บลเลวาดห่างกันชั่ว ๓ ถนน ตั้งต้นตั้งแต่ถนนที่ ๓๗ ไปจนถึงเสาช์ป่ากเปนที่ทำดีขึ้นมา เอาตามอย่างถนนอาเวลดิมเปราตริศในเมืองปารีส ซึ่งเปนถนนงามที่สุด (ในโลก) บลเลวาดนี้กว้างประมาณ ๒๐๐ พีตตลอดไป ในตอนกลางกว้าง ๙๐ พีต ปลูกต้นไม้ต่าง ๆ ทั้งไม้ใหญ่แลไม้เล็ก ไม้ดอกแลไม้ใบ มีทางคนเดิรลดเลี้ยวไปเปนลายงามดี ที่ปลูกต้นไม้นี้ยกสูงกว่าทางรถ ๒ ข้างนั้น ๆ กว้าง ๕๐ พีต ที่ปลูกต้นไม้ตอนกลางนั้นแบ่งเปนระยะ ๆ มีลวดลายต่างกัน ต้นไม้ต่าง ๆ กัน ทั้งไม้น้อย ๆ แลไม้ดอกก็แปลก ๆ กันทั้งสิ้น บลเลวาดนี้ยืนตั้งแต่ถนนที่ ๓๙ เปนที่กำหนดเขตเมืองด้านใต้ไปจนถึงถนนที่ ๕๑ แล้วทางนั้นเลี้ยวเข้าในเสาช์ป่าก ที่ทางเลี้ยวนี้กว้างประมาณ ๕๐๐ พีต บลเลวาดทั้ง ๒ นี้ คือแกรนด์ แลเดรกเซล ติดต่อถึงกันที่ถนนที่ ๕๐ มีบลเลวาดอีกอัน ๑ มาต่อ ชื่อโอกวุดบลเลวาด ๆ นี้งามดี เปนที่ขับรถได้สบายเหมือนกัน มีที่ปลูกหญ้าแลทางคนเดิรคล้ายกัน ตั้งแต่เสาช์ป่ากไปทางทิศตวันตกมีบลเลวาดอีกสาย ๑ เรียกปาร์เล็ยนป่ากเว

หรือกาพีลด์บลเลวาด ๆ นี้กว้างประมาณ ๒๐๐ พีต มีที่ปลูกต้นไม้กลางกว้าง ๙๐ พีต มีทางรถทางคนเดิรทั้ง ๒ ข้างยาวตลอดไปทางทิศตวันตกจนถึงเวสเตินอาเวนู แล้วเลี้ยวขึ้นไปทางทิศเหนือ ไปต่อกับดุกลาศบ๋าก ทำให้เปนเขตบ๋ากใหญ่ติดต่อกันตลอดรอบเมือง

บ๋ากใหญ่ ๆ ทั้งปวงดังนี้ที่ได้รับพระราชทานพรรณามาแล้วนี้ เปนที่ซึ่งข้าพระพุทธเจ้าทั้งปวงได้ผ่านไปแล้วทั้งนั้น เปนที่บำรุงความสุขของพลเมืองโดยรอบ คอเวอนเมนต์ต้องจ่ายเงินบำรุงเปนอันมากเพื่อจะอุดหนุนความสบายของพลเมืองที่ทำการหนัก เวลาว่างการก็ได้ผันผ่อนไปให้หาที่สบายกายสบายตาตามสมควร ยังมีบ๋ากน้อย ๆ อีกหลายตำบลอยู่ในที่ต่าง ๆ เปนระยะ ๆ ไปพอเปนที่โปร่ง คนทั้งปวงได้ไปนั่งแลเดิรเล่นเปนที่สบาย คือยูเนี่ยนบ๋าก เจฟเฟอสันบ๋าก เวอนอนบ๋าก ทั้ง ๓ นี้อยู่ทิศตวันตก ยูเนี่ยนบ๋าก เปนบ๋ากเก่าแลเปนของงามในเมืองนี้ บ๋ากนั้นยาวตลอดไป ด้านทเลสาปแลถนนแมดิสันสตรีตเปนด้านเหนือแลด้านใต้ แลแอชแลนด์อาเวนูอยู่ด้านตวันตก ออกเด็นอาเวนูด้านตวันออก แลเจฟเฟอสันบ๋ากนั้นหาสู้ใหญ่แลงามนักไม่ ยังส่วนข้างใต้นั้นมีบ๋ากชื่อเลกบ๋ากยาวตลอดถนนมิชิกันอาเวนู แลฝั่งทเลสาปนั้นตลอดไปตั้งต้นแต่ถนนแยกสันสตรีตไปพาดถึงถนนที่ ๑๒ เปนที่ขับรถ ริมทเลสาปมีสนามหญ้าใหญ่เปนที่สบาย ยังโกรกแลนด์บ๋ากใหญ่ทิศใต้ถนนที่ ๓๓ อยู่ใกล้ทเลเหมือนกัน แลวุดแลนด์บ๋ากยาวต่อไปทางทิศใต้จนถึงถนนที่ ๓๕ แลเอลลิสบ๋ากอีกแห่ง ๑ รวมเหล่านี้เปนบ๋ากย่อม ๆ ทั้งสิ้น

ยังที่ซึ่งไม่ใช่ป่ากแต่งดูงามสอาดดีเป็นต้นว่าที่ทางแยกถนนที่เรียกว่าวอชชิงตันสแควอยู่ข้างตอนเหนือเป็นที่ตั้งอยู่กลางหว่างหมู่เรือนล้อมอยู่รอบเป็นตอนมีถนนผ่านกันที่นั้น ในกลางที่นี้มีน้ำพุใหญ่ โดยรอบน้ำพุนั้นเป็นที่คนเดิร ปลูกหญ้าแลต้นไม้ต่าง ๆ งามดียิ่งนัก

ครั้นข้าพระพุทธเจ้าทั้งปวงเที่ยวดูป่ากแล้ว ได้รับพระราชทานแวะดูซื้อของต่าง ๆ บ้างตามสมควรแล้ว ไปที่คอลเว็นชั่นฮอลซึ่งอยู่ริมทเลสาปนั้น เข้าไปดูในนั้นทั่วทุกแห่ง ที่นี่เรียกเอ็กซโปสิชันบิลดิงเป็นที่เคยมีเอ็กซหิบิเช่นแต่ก่อนหลายครั้งที่นั้น แต่ที่เป็นโรงกำบังนั้นโดยยาว ๑๐๐๐ ฟีต โดยกว้างคิดเฉลี่ยประมาณ ๒๕๐ ฟีต ที่ตอนกลางสูงขึ้นไป ๑๖๘ ฟีตจากดิน เมื่อข้าพระพุทธเจ้าเข้าไปดูนั้น เห็นห้องที่ตอนกลางมีกระดานกั้นเป็นซอกแซกไป แลดูรก ๆ เหมือนโรงงารไม่ได้กวาดเลย เข้าไปถึงที่ห้องข้างตอนเหนือที่เป็นคอนเว็นชั่นฮอลนั้น เขาจัดใช้เมื่อประชุมปรึกษาเลือกเปรซิเด็นต์ใหม่ เมื่อก่อนหน้าข้าพระพุทธเจ้าทั้งปวงมาถึงเมืองนี้ ห้องนั้นเป็นห้องใหญ่ยาว ๒ ช้างยกพื้นสูงขึ้นไปแล้วค่อยลดลงมาทีละน้อย พอให้คนที่อยู่ข้างหน้าไม่บังคนข้างหลัง มีเก้าอี้เป็นอันมากตั้งเป็นตับ ๆ ลงมาหันหน้าตามกัน ตั้งแต่ฝาประจันห้องจนถึงกลางห้องอีกด้าน ๑ ก็หันหน้าลงมาบันจบกัน ที่กลางห้องนั้นยกพื้นสูงขึ้นไป มีเก้าอี้ตั้งเป็นที่สำหรับผู้สุบีชนั่ง ในห้องนี้ตบแต่งประดับด้วยของแลผ้าสีต่าง ๆ เป็นอันมาก แต่ยังมีสิ่งที่ให้เห็นได้ว่า คนอเมริกันสกปรกกว่าคนไทยอย่างหนึ่ง คือ ที่พื้นในห้องนั้นมีกากยา

ที่ชาวอเมริกันชอบอมกันแทนสูบบุหรี่นั้น เบื่อนเปรอะไปแทบทุกหน้าเก้าอี้ ถึงมาทว่าไทยจะประชุมกันมากดังนี้จะมีน้ำหมาก ก็คงจะไม่เปรอะเต็มไปเกือบจะลาดพื้นด้วยกากยาดังนั้นเป็นแน่ น่าพิศวงยิ่งนัก ต่างพากันอมมาคายไว้ราวกับนัดกันมา ดูเกลื่อนไปทั้งสิ้น ใช่แต่กากยาเท่านั้น ยังเปลือกกล้วยเปลือกส้มรกไป ถ้าจะเก็บกวาดสิ่งที่รกสกปรกในที่นั้นไม่น้อยกว่า ๓ กระบุงเป็นแน่ สิ่งที่ทำให้คิดประหลาทว่าที่เลือกเปรซิเด็นต์เป็นการสำคัญ ไฉนจึงรกรุงรังดังนี้ ครั้นข้าพระพุทธเจ้าดูที่ห้องนั้นแล้ว ก็ไปดูห้องสำหรับมีการเอ็กซหิบิเช่นอยู่ทางมุมใต้ แต่ไม่มีอะไร มีแต่ตู้ว่าง ๆ หัก ๆ พัง เป็นลองเบื่อนไปเท่านั้น ทำให้ระลึกถึงคำที่มิสเตอรสมิทกงสุลได้แนะนำไว้แต่แรกจะไปว่า ไปถึงเมืองชิคาโกแล้วไม่ได้เห็นอะไรก็ทำเนา แต่อย่าคลาดที่จะดูคอนเวนชั่นฮอลเลย ขอให้ดูให้จงได้ ครั้นมาเห็นเข้าก็น่าดูจริง ๆ ด้วย ยังไม่มีที่แห่งใดรกรุงรังเบื่อนเปรอะดังนี้เลย ข้าพระพุทธเจ้าขอรับพระราชทานจบเรื่องเอ็กซโปซิชันบิลดิงนี้เสีย เพราะดูใหญ่โตงดงามแต่ภายนอกเท่านั้น ข้างในนั้นไม่ควรจะกราบบังคมทูลพระกรุณามากไปอีกเลย

ระยะทางแต่เมืองชิคาโกจนถึงเมืองอากรา

ข้าพระพุทธเจ้าทั้งปวงออกจากที่นั้นขึ้นรถไปดูที่ ร้าน ขาย ของบางร้านแล้วกลับมาโฮเต็ล เวลากลางวันรับพระราชทานอาหารแล้ว จัดของบันจุลงหีบเตรียมที่จะออกต่อไปพร้อมแล้ว ส่งของไปขึ้นรถไฟ ครั้นเวลาบ่าย ๓ โมง ๑๕ มินิต ข้าพระพุทธเจ้าทั้งปวงขึ้นรถใหญ่รวมกัน

อย่างที่เรียกว่าบัสหลัง ๑ ไป ถึงสเตชั่นรถไฟชื่อเปรซิเด็นต์นั้น ครั้นเวลาบ่าย ๓ โมง ๒๕ มินิต รถไฟออกจากเมืองชิคาโกไปตามระยะทางรถไฟสายชื่อ เลกซอแอนด์มิชิกันเสาธ์เทินเรลโรด ผ่านสเตชั่นน้อยไปหลายตำบล ทางแถบนี้เดิรริมทเลสาปทีเดียว แลเห็นทเลสาปข้างซ้ายมือเปนระยะ ๆ ไปดูงามดี จนสุดฝั่งทเลสาปถึงสเตชั่นตำบล ลาปอต เปนสเตชั่นใหญ่แห่ง ๑ รถไปตัดขึ้นทางตวันออกเฉียงเหนือไปถึงสเตชั่นตำบลเสาธ์เบ็นด์ เปนที่รับสินค้าทางเรือแห่งแม่น้ำเซนต์โยเสฟริเวอต่อไปตามระยะทาง เวลาย่ำค่ำเศษถึงเมืองชื่อเอลกาด เปนเมืองบริบูรณ์ เปนต้นทางรถไฟแยกไปเมืองเซ็นต์โยเสฟ รถข้าพระพุทธเจ้าทั้งปวงเข้าหยุดพักให้คนโดยสารรับพระราชทานอาหารค่ำ ๒๕ มินิต แล้วออกต่อไปทางทิศตวันออกเฉียงเหนือ บริสัตมิดินไวท์บียินโคลด์วอตเตอโยนสวิลฮิลส์เดล แลอาเดรียน ตำบลเหล่านี้เปนสเตชั่นน้อย ๆ ทั้งสิ้น ตั้งแต่ตำบล ลาปอต มาถึงที่นี้ข้ามที่แผ่นดินที่เปนแหลมใหญ่ยื่นไป ข้างทิศเหนือนั้นทเลสาปมิชิกันกับทเลสาปเอริออกจากกัน ครั้นเวลา ๕ ทุ่มเศษ (ถึง)ที่เมืองโตเรโดตั้งอยู่ในฝั่งตวันตวันตกแห่งแม่น้ำเบอรีริเวอ ห่างจากทเลสาปชื่อ เลกเอรี นั้นประมาณ ๔ ไมล์ แม่น้ำที่นี้กว้างเกือบถึงไมล์ ๑ เหนือขึ้นไปที่อ่าวลึกยาวประมาณเกือบไมล์ ที่เมืองนี้เปนที่มั่งคั่งสินค้าถั่ว แลเปนที่ค้าขายมียุ้งฉางมาก แลเปนที่ทางรถไฟมารวมกันหลายทาง ออกจากเมือง โตเรโด ไป ผ่านสเตชั่นตำบลนอวอก แลตรีมอนธ์ ถึง

ตำบลโอเบอลิน ซึ่งเปนที่มีโรงเรียนงามดี แลตำบลเอลีเรียแล้ว ถึงเมืองคลีฟต์แลนด์ เปนเมืองสำคัญที่ ๒ ในสเตตซ์โอไฮโอรองเมืองโตเรโด แลเขาชมว่าเมืองนี้เปนเมืองงามที่สุดในยุในเต็ดสเตตส์ เมืองนี้ตั้งอยู่ในฝั่งใต้แห่งทเลสาป เอรี เปนทุ่งใหญ่ ที่แผ่นดินสูงกว่าทเลสาปประมาณ ๘๐ ถึง ๑๐๐ พีต อยู่ริมปากน้ำแม่น้ำคูโฮกา แม่น้ำนี้บ่าเข้าไปในเมือง มีสพานใหญ่ข้ามแม่น้ำนี้ทำแล้วเสร็จในปี ๑๘๗๘ เปนจำนวนเงิน ๒๒๐๐๐๐ เหรียญ ในเมืองนี้งดงามมากด้วยมีต้นไม้เปนอันมากจนเรียกกันว่า ฟอเร็สต์ซิต์ สินค้าที่ออกไปจากเมืองนี้มีเหล็กน้ำมันปริโตเลี่ยมแลศิลาต่าง ๆ พ้นเมืองนี้ไปประมาณ ๒๘ ไมล์ ถึงไปรเนสวิลพ้นไปรถไฟข้ามสพานใหญ่ทำด้วยศิลาแข็งแรง ไปต่อไปถึงตำบลคอนนินต์ แล้วออกจากนอกสเตตซโอไฮโอไปถึงสเตชั่นตำบลเอรีอยู่ริมฝั่งทเลสาปนั้นเปนต้นทางรถไฟ พีลาเดลเพี่ยแอนด์เอรีเรลเว แลเอรีแอนด์เปตีส์เบิกเรลเว เปนสเตชั่นสำคัญในที่นี้ พ้นสเตชั่นนี้ต่อไป ออกจากสเตตเปนซิลเวเนีย ถึงสเตชั่นตำบล ริบเล ในเมืองนิวยอกฝ่ายเหนือต่อไป ผ่านตำบล เวสต์ฟีลด์ ไปถึงตำบล ดังเกิด ต่อไป ผ่านตำบล ซิลเวอกรีก แลตำบล เลกวิว ทางรถไฟสายนี้ตั้งแต่โตเรโดมา เดิรเลียบริมทเลสาป เอรี มาเสมอตลอดทางประมาณ ๒๐๐ ไมล์

รุ่งขึ้นณวันอาทิตย์เดือน ๗ แรม ๑๔ ค่ำ (วันที่ ๒๒ ยูน) เวลาเช้าโมงเสด ถึงเมืองบัฟฟโล รถไฟเข้าหยุดในสเตชั่น เมืองบัฟฟูโลนี้ เปนเมืองใหญ่ที่ ๑

ในสเตตนิวยอกทั้งอยู่ในแม่น้ำนิอากราริมทเลสาปเอรี มีท่าใหญ่สำหรับเรือเดิรในทเลสาปนี้ด้วย ด้านหน้าลงน้ำยาวประมาณ ๕ ไมล์ มีโรงไว้สินค้าเปนอันมาก มีทั้งโรงขนถ่ายขึ้นฉางเทลงเรือ แลท่าเรือไฟเปนอันมาก เมืองนี้ได้ตั้งขึ้นครั้งแรกโดยพวกฮอลันแลนด์เดกอมปนี ในปี ๑๗๓๑ ครั้นเมื่อมีการรบในปี ๑๘๑๒ เมืองนี้ไหม้เสียหมดโดยพวกอังกฤษได้เผาเสีย แล้วจึงให้ทำขึ้นใหม่ในปี ๑๘๑๕ ในเวลานี้มีตึกร้านบ้านเรือนแลที่ว่าการต่าง ๆ ใหญ่ ๆ เปนอันมาก มีทั้งสพานใหญ่เรียกว่า อินเตอเนชันแนลบริช ข้ามแม่น้ำนิอากรา เปนสพานใหญ่ทำสำเร็จในปี ๑๘๗๓ เปนเงินถึง ๑๕๐๐๐๐ เหรียญ เปนสพานรถไฟสายเอรีนิวยอกเซ็นตรัล แลสายรถไฟไปแคนาดาสามสาย

เวลาเช้า ๓ โมงเสด ข้าพระพุทธเจ้าทั้งปวงออกจากเมืองบัฟฟโลไปตามระยะทางรถไฟสายเดิรเลียบริมแม่น้ำนิอากราจนเวลาเช้า ๔ โมงเศษถึงเมืองอากรารถไฟเข้าหยุดในสเตชั่น ข้าพระพุทธเจ้าทั้งปวงรับพระราชทานอาหารแล้วได้ขึ้นรถไปเที่ยวดูในที่ตำบลเหล่านี้ คนขับรถว่าควรจะไปดูที่ใกล้ ๆ ก่อน ข้าพระพุทธเจ้าทั้งปวงก็ให้คนรถนั้นขับไปตามที่เขาเคยนำ

ไปดูน้ำตก

ที่ ๑ ข้าพระพุทธเจ้าทั้งปวงได้รับพระราชทานไปดูที่เวิลปุลแร็ปบีด ห่างจากที่น้ำตกในอากราฟอลลงไปประมาณ ๒ ไมล์ น้ำไหลมาจากที่น้ำตกมาถึงที่นี่เชี่ยวแรงแลลึกเชี่ยวจัด ตลิ่ง ๒ ฟากสูงชันที่สุด เมื่อข้าพระพุทธเจ้าทั้งปวงไปถึงที่นั้น เขาไปในโรงที่สำหรับลงไปดู เขาให้ลงนั่ง

ในลิฟต์ซึ่งลงไปตามตลิ่งชันนั้นลงไปจนถึงชายตลิ่งข้างล่าง ออกจากลิฟต์แล้วลงบันไดไปถึงชายหาดศิลาริมน้ำ เห็นสายน้ำเชี่ยวแรงจนพันเป็นเกลียวไปเสียงดังกึกก้อง เป็นคลื่นกระฉ่อนแรงแลดูเร็วที่สุด น้ำที่พันกันเป็นเกลียวแรงจนเป็นคลื่นพลุ่งกระจายสูงพ้นศีรษะคนที่ยืนดูอยู่ที่นั้นประมาณ ๒๐–๓๐ ฟีตดูพิลึกน่ากลัวยิ่งนัก น้ำที่เชี่ยวเป็นฟองขาวแลเป็นประกายกระจายไปดูเป็นฟองขาวงามดี ที่น้ำตำบลนี้เชี่ยวแรงนั้นเพราะเหตุ ๒ อย่าง คือน้ำที่ตกลงมาจากที่น้ำตกนั้นโดยแรงที่ตกลงมาจากที่สูงลอดลงไปใต้แม่น้ำที่ใกล้นั้นมา ผุดขึ้นที่นี่จึงทำให้เชี่ยวกว่าตอนข้างเหนือ อีกอย่าง ๑ เพราะแม่น้ำที่นี่แคบกว่าทุกแห่ง ทางน้ำกว้างในระหว่างตลิ่งทั้ง ๒ ข้างนั้นประมาณ ๓๐๐ ฟีตเท่านั้น น้ำที่ไหลมาแต่ทเลสาบสุพีเรีย มิชิกัน เซ็นต์เคลีย ฮูรอน แลเอรี มารวมที่นี่อีกราว เพราะฉนั้นน้ำจึงไหลแรงประมาณชั่วโมงละ ๒๗ ไมล์ ตามที่เซอชาลส์ ไลเยล ได้คิดประมาณน้ำในที่นี้ประมาณน้ำที่ผ่านไปในมินิตละ ๑๕๐๐ คูบิคฟีต ที่ตำบลนี้ไม่มีผู้ใดจะสามารถที่จะหยั่งน้ำได้เพราะน้ำแรงไม่มีอันใดจะหยั่งถึง เป็นแต่คิดประมาณดูไม่น้อยกว่า ๓๐๐ ฟีต

คนที่ลงไปดูที่ตำบลนี้มีลิฟต์ที่อเมริกันเรียกว่าเอเลเวเตอ ได้สร้างขึ้นในปี ๑๘๖๙ เป็นจำนวนเงินถึง ๒๐๐๐๐ เหรียญเป็นเครื่องจักร์คล่องแคล่วดี เครื่องจักร์นี้ใช้ด้วยแรงน้ำมีจักร์หมุนชักขึ้นแลลงจากพื้นดินมาบนพื้นตลิ่งชั้นล่างสูง ๓๐๐ ฟีตเศด ในที่แห่งนี้เป็นที่มีเรื่องราวอยู่คือเมื่อวันที่ ๖ เดือนยูนปี ๑๘๖๑ ตรงกับวันพฤหัสบดีเดือน ๗ แรม ๑๓ ค่ำปีระกาตรีศก ๑๒๒๓

มีเรือลำ ๑ เปนเรือไฟเล็ก ๆ ชื่อเมดออฟดีมิสต์ ได้แล่นออกจากที่ซึ่งเคยเดิรอยู่เหนือดพานนั้น ผ่านที่ตำบลนี้ลงไป แต่เรื่องนี้เปนเรื่องยืดยาว ข้าพระพุทธเจ้าจะได้กราบบังคมทูลพระกรุณาต่อภายหลัง แลที่นี้เปนที่กับตันเว็บต์ซึ่งเปนคนว่ายน้ำแขงมาถึงแก่กรรมที่นี้ด้วย ที่นี้มีช่างชักรูปคอยชักรูปคนที่ไปมาในที่นี้ ข้าพระพุทธเจ้าทั้งปวงได้ชักรูปหมู่ ๑ ดังที่ข้าพระพุทธเจ้าทั้งปวง ขอพระราชทานส่งมาทูลเกล้า ฯ ถวายนั้น

ครั้นข้าพระพุทธเจ้าทั้งปวงดูที่แร็ปบีดนี้แล้ว ก็พร้อมกันมายืนที่ลิฟต์เดิรรอกขึ้นมาชั้นบน ดูซื้อของต่าง ๆ แลรูปต่าง ๆ ที่เปนของที่ตำบลนี้ แล้วขึ้นรถไปที่ตำบลเรียกว่าเวิลปุล ที่นี้อยู่ใต้แร็ปบีดลงไปเปนอ่าวกลมน้ำไหลลงมาแต่ที่แร็ปบีดนั้น พุ่งแรงมาถึงที่นี้ เปนทางแม่น้ำเลียวเปนข้อศอกที่เดียว น้ำที่นี้วน เพราะน้ำเชี่ยวพุ่งแรงมากกระทบฝั่งที่เปนศิลาจึงบัดแรงหมุนไป ที่นี้ดูตลิ่งสูงเหมือนกันเปนศิลาทั้งนั้นดูเปนอ่าวกลมน้ำเชี่ยว ๆ จนเปนฟองละลอกขาวไปทั้งนั้น น้ำที่กลางอ่าวกลมนี้ สูงกว่าริม ๆ หลายพีต เพราะน้ำที่ไหลแรงมาแต่แม่น้ำข้างเหนือ มาถึงที่ตรงกลางแล้ว จึงเยกไปกระทบฝั่ง แล้วนเข้ากลางอีก จึงน้ำไหลออกทางเยกข้างขวาต่อไป โดยที่กำลังแรงของน้ำไปกระทบฝั่งจนวนไปนั้น ทำให้ตลิ่งกลมเข้าทุกที ตลิ่งโดยรอบที่นี้สูงชัน ประมาณ ๓๕๐ พีตดูงามยิ่งนัก ทางที่จะลงไปดูที่ชายตลิ่งริมน้ำนั้น มีบันไดลงไปหามีลิฟต์ไม่ แลชันด้วย แต่เห็นด้วยเกล้า ฯ ว่า จะไม่ผิดกับดูข้างบนนักจึงหาได้ลงไปไม่

ครั้นข้าพระพุทธเจ้าทั้งปวง ดูที่นี้แล้วก็ขึ้นรถพร้อมกัน กลับมาตามทางเดิม ไปถึงที่ปรอสเป็กต์บ้าก ดูน้ำตกด้านที่เรียกว่าอเมริกันฟอล เพราะน้ำตกที่นี้แบ่งเป็น ๓ ตอน ๆ เหนือที่ตกใหญ่ที่สุดนั้นเรียกฮอส์ชูฟอล เพราะรูปคล้ายรองเท้าม้า ตอนใต้อยู่ฝั่งข้างอเมริกันนี้เรียกอเมริกันฟอล ในระหว่าง ๒ ตอนนี้มีน้ำตกย่อม ๆ ตอนกลางอีกตอน ๑ เรียกเซ็นตรัลฟอล ข้าพระพุทธเจ้ามาดูที่อเมริกันฟอลก่อน แต่ที่นี่ก็แลเห็นได้ทั้ง ๓ ฟอล ที่ปรอสเป็กต์บ้ากนี้เป็นที่มีต้นไม้ให้คนมาเที่ยวเป็นสุขสบาย แลดูน้ำตกด้วย ที่ริมน้ำตกนั้น มีกำแพงกั้นหน้ากันคนมิให้ตกลงไปพอคนยืนเท้าบนกำแพงได้สบาย ที่ตรงนี้ดูอเมริกันฟอลได้งามดีที่สุด เห็นทั้งน้ำที่ไหลมาแลทั้งน้ำที่ตกไปกระจาย เป็นฟอง อยู่ข้างล่าง แลเห็นศิลาซึ่งพังลงไปเกลื่อนอยู่ ทำให้น้ำที่ตกลงไปกระจายขาวงามดี ตัวอเมริกันฟอลนั้นกว้างประมาณ ๑๐ เส้นหรือส่วน ๑ ใน ๔ ส่วนแห่งไมล์ สูงเป็นที่น้ำตก ๑๖๔ ฟีต เซอร์ชาลส์ไลเยล ได้ประมาณน้ำตกในที่นี้ ไม่ต่ำกว่ามินิตละ ๑๕๐๐๐๐๐๐ คูบิกฟีต ที่ซึ่งน้ำตกนั้นไม่ลาดเสมอกัน ที่อื่นออกไปมากก็มีที่ลึกน้อย มีที่เป็นชะวากลึกเข้าไปก็มี จึงทำให้ดูงามมาก น้ำที่ตกซับซ้อนกันเป็นหลายชั้น สีต่าง ๆ ที่ขาวเป็นฟองดูราวกับสำลีก็มี เขียวบ้าง ม่วงบ้าง สีชมพูบ้าง เป็นสีต่าง ๆ ตามทางน้ำตกหนาแลบางเป็นฟองมาก แลตามที่ถูกแสงพระอาทิตย์มากแลน้อยตามท้องที่เหมือนครุยสีต่าง ๆ ห้อยไว้ดูงามยิ่งนักสุดที่จะพรรณาให้ชัดเจน ในความที่งามได้

เมื่อข้าพระพุทธเจ้าทั้งปวงอยู่ในปรอสเป็กต์บ้านนี้ มีช่างถ่ายรูปในที่นี้ คอยถ่ายรูปคนที่มาดู ข้าพระพุทธเจ้าทั้งปวง ได้ถ่ายรูป ๑ พร้อมกัน ด้านหลังแลเห็นน้ำตกด้วย ข้าพระพุทธเจ้าทั้งปวง ได้ส่งรูปนี้มาทูลเกล้า ฯ ถวายด้วย

ข้าพระพุทธเจ้าทั้งปวง ออกจากที่นี้ไปถึงที่สเตชั่นที่ลงไปดูข้างล่างใต้น้ำตกนั้น ทางที่จะลงไปนั้น มีเก้าอี้เป็นที่นั่ง ๒ ข้าง ขึ้นข้าง ๑ ลงข้าง ๑ ใช้เชือกลวดชักขึ้นลงด้วยเครื่องจักร์แรงน้ำ ทางที่เก้าอี้เลื่อนขึ้นลงนั้นเป็นพื้นเกลี้ยงทอดเอนลงไปชันที่เดียว มีรางกันให้ตรงลงไปตอนกลางมีที่ว่างอยู่สำหรับหลีกกัน ๒ ข้างทางนี้มีบันไดสำหรับคนที่เสียเงินน้อยเดินลงไป เป็นบันได ๑๓๒ คั่น แต่ที่เก้าอี้สำหรับขึ้นลงนั้น เป็นเก้าอี้ยาวนั่งได้ ๒ คน ตั้ง ๔ แถว เป็นเหมือนเกริ่นยกโกษฐ์ในกรุงเทพ ฯ นั้น ข้าพระพุทธเจ้าทั้งปวงนั่งในเกริ่นนั้น เลื่อนโรยลงไปถึงตลิ่งริมน้ำ ที่นี้มีท่าเรือมีเรือเล็ก ๆ สำหรับเช่าตีกรรเชียงไปดูที่หน้าน้ำตก แลสำหรับข้ามไปทางฝั่งแคนาดา ข้าพระพุทธเจ้าทั้งปวงเข้าไปในโรงที่ผลัดผ้า เขาจัดกันเป็นห้องย่อม ๆ พอผลัดผ้าห้องละ ๒ คน ข้าพระพุทธเจ้าทั้งปวงเปลี่ยนเครื่องแต่งตัวเดิม ส่วนเครื่องแต่งตัวสำหรับไปดูในน้ำตกนั้น คือกางเกงสักหลาดหยาบ ๆ เสื้อรูปจีน ๆ รองเท้าทำด้วยผ้าใบเย็บ ๒ ข้าง แล้วเอาเชือกผูกหุ้มเท้าเข้าเท่านั้น ส่วนเสื้อแลหมวกฝนชั้นนอกพร้อมกัน แล้วผู้สำหรับนำก็นำข้าพระพุทธเจ้าทั้งปวงไปตามทาง ได้ไปตามก้อนศิลาไปถึงสพานทางเข้าไปดูริมที่น้ำตก

เรียกว่าเชโดออฟดีร็อก ที่สพานนั้นน้ำตกลงมากระทบศิลากระจายเปน
ละอองไปเบียกแฉะคนที่เดิรไปนั้นเบียกทั้งตัว ละอองน้ำนั้นมิได้เปนฝอยเลย
โตกว่าเมล็ดฝนในกรุงเทพ ฯ มาก ทั้งมีเสื้ออยู่แล้วยังเจ็บตัว ผู้นำ ๆ
ไต่ส่พานเข้าไปจนสุดทาง มีบันไดลงไปที่ตรงนี้ใกล้น้ำตกมาก ลม
ที่น้ำตกลงมาแรงจัดทานตัวยากที่สุด ทั้งน้ำก็สาดอู้ ๆ อยู่เสมอ ลืมตา
ไม่ใคร่ไหว ค่อยถอยหลังลงบันไดไปถึงส่พานชั้นล่าง เปนส่พานไม้
กระดาน ๒ แผ่นผูกไม่แน่นหนาน่ากลัวที่สุด เดิรไปตามตรงนั้นต้อง
ถอยหลังเข้าไป เพราะหันหน้าเข้าไปสู้ลมแลน้ำไม่ใคร่ไหว แต่ถอยหลัง
แลมีหมวกฝนคลุมอยู่แล้วยังลืมตาไม่ใคร่ได้ ละองหันหน้าไปน้ำเข้าเบียก
เต็มหน้า แลลมจัดหายใจไม่ใคร่ออก ค่อยย่องถอยหลังเข้าไป
จนถึงที่สุดใต้เงื้อมเขา มีกระดานเลียบเปนร้านกว้างสัก ๔ ศอก ๔ เหลี่ยม
ดูโยกคลอนอยู่ไม่แน่นหนาเลย ลมก็พัดจัดน้ำก็สาดจนลืมตาไม่ได้
ดูน้ำใต้ร้านลงไปก็เดือดพล่านเปนฟองไปทั้งนั้น ไม่น่าเปนที่ไว้ใจเลย
คนที่ไปด้วยกันไม่มีใครวางใจได้เลย เพราะถ้าส่พานแลร้านหักลงไปแล้ว
เปนไม่มีใครรอดเลย แต่เวลานั้นไปยืนรวมเกาะแง่ศิลาอยู่ด้วยกันทั้งนั้น
แต่มิสเตอรลอฟตัสคนเดียวอวดดีว่าเปนฝรั่งสนุกจนไม่รู้จักที่ตาย พอ
เข้าไปถึงก็กระโดดเล่นจนร้านนั้นโยกตกใจต้องทุบไหล่เข้า เพราะเหตุที่
ร้านนั้นไม่ได้แน่นอยู่กับอะไรเลย ผูก ๆ ยัน ๆ ไว้พออยู่เท่านั้นอาจหักได้
โดยง่ายที่สุด ข้าพระพุทธเจ้าทั้งปวงอยู่ในนั้นครู่ ๑ ก็กลับออกมา พอ
มาพ้นที่นั้นแล้วมานึกว่าไม่พอที่จะเข้าไปเลย ไม่มีอะไรประหลาทเลย

ถึงประหลาทก็ดูไม่เห็น เพราะลืมตาไม่ใคร่ได้ แลใกล้ต่อความตายเปน
ที่สุด เข้าไปแต่พอชื่นชื่อว่าได้เข้าไปเท่านั้นเอง ออกมาจากที่นั้นแล้ว ๆ
เขาพาไปดูที่ก้อนศิลาใหญ่หน้าน้ำตก ๒ ก้อน มีสพานกระดาน ๒ แผ่น
พาด สพานนั้นอยู่หน้าน้ำตกขึ้นไปนั่งดูบนสพานใกล้ดี แลน้ำที่เปนลอง
กระเซ็นมา แต่ที่นั้นน้ำตกเหมือนอาบน้ำฝนเหมือนกัน แลดูที่น้ำตกได้
งามดีที่สุด ที่เหล่านั้นอยู่ข้างขวาน้ำตกอเมริกันฟอล ครั้นข้าพระพุทธเจ้า
ทั้งปวงดูที่นั้นแล้วก็กลับมาที่โรงสำหรับผลัดผ้า ผลัดเครื่องที่เปียกออก
แต่งเครื่องเดิมมานั่งที่เก้าอี้เกริ่นเดิรออกกลับขึ้นมาข้างบน แวะไปดู
ร้านขายของต่าง ๆ ในปรอสเป็กต์บ้าก ของขายที่นั่นมีคล้าย ๆ กันแทบ
ทุกร้าน คือรูปน้ำตกขนาดต่าง ๆ ถ่ายในกระดาษบ้าง กระเบื้อง
บ้างเปนต้นของสินค้าทั้งปวง นอกนั้นมีพัดทำด้วยขนนกต่าง ๆ เปนพัด
แบน ๆ มีนกทั้งตัวติดกลาง แลเครื่องแต่งตัว เครื่องใช้ทำด้วยศิลา
แลโมราต่าง ๆ เครื่องแต่งตัวพวกอเมริกันอินเดียน ของเหล่านั้นมีขาย
แทบทุกร้าน

ครั้นดูที่ต่าง ๆ ในปรอสเป็กต์บ้ากแล้ว ข้าพระพุทธเจ้าทั้งปวงพร้อม
กันขึ้นรถกลับมาที่สเตชั่นรถไฟ รับพระราชทานอาหารกลางวันในรถชื่อ
เปรสิเด็นต์นั้น ครั้นรับพระราชทานอาหารแล้ว ข้าพระพุทธเจ้าทั้งปวง
พร้อมกันขึ้นรถไปที่ริมทางเหนือน้ำตก รถขับเข้าในประตู ข้ามสพาน
ข้ามแม่น้ำไปที่เกาะโคีตไอแลนด์ เที่ยวดูที่ต่าง ๆ ในเกาะนั้น สพานที่
ข้ามไปนั้น เดิมเปนสพานทำด้วยไม้ใช้อยู่แต่ปี ๑๘๑๘ แต่บัดนี้ได้ทำ

สพานเหล็กอันแข็งแรงงามดีขึ้นในฤดูร้อนปี ๑๘๕๖ สพานนี้ลาดด้วยไม้โอ๊กอย่างหนา แลเรียบศิลาแดง เครื่องทำด้วยเหล็ก กำลังที่สพานตั้งอยู่นั้น เพราะที่โครงเหล็กใหญ่เป็นโค้ง ๔ ตอน โดยยาวแห่งสพานนั้น ๓๖๐ ฟีตโดยกว้าง ๒๗ ฟีต มีทางรถไปมาคนละทาง รวม ๒ ทาง กว้าง ๑๒ ฟีตครึ่ง มีทางคนเดิร ๒ ข้าง ๆ ละ ๕ ฟีต ๓ นิ้ว สพานแบ่งเป็น ๔ ตอนตามโค้งนั้น ในหว่างโค้งอันหนึ่ง ๆ มีเสาก่อมาจากใต้น้ำหนา ๑๙ ฟีต คิดแบ่งสพานเป็น ๔ ตอน ๆ ละ ๙๐ ฟีต สพานเดิมที่ทำเป็นครั้งแรกที่หัวเกาะนี้ ในปี ๑๘๑๗ นั้น พอถึงฤดูสปริง น้ำแข็งลอยลงมาปัดสพานนี้หักไปหมด แล้วจึงได้ทำขึ้นอีกในปี ๑๘๑๘ ในที่สพานเดี๋ยวนี้ แล้วได้ซ่อมเปลี่ยนแปลงในปี ๑๘๓๙ แลในปี ๑๘๔๙ แล้วจึงได้ทำสพานนี้ขึ้นในปี ๑๘๕๖ แต่เมื่อคิดไป เป็นความฉลาดของช่างมากที่ทำได้ดังเพียงนี้ เพราะน้ำที่นี้ไหลเชี่ยวแรงที่สุด ไม่น่าจะมีอะไรตั้งอยู่ได้เลย เวลาเมื่อยืนอยู่บนสพานนั้น แลขึ้นไปทางเหนือน้ำเห็นน้ำไหลเชี่ยวแรงโตรกลงมาเป็นลูกคลื่นละลอกลาดลงมา ราวกับจะพัดเอาเกาะแลสพานลอยตามน้ำไป น้ำที่ไหลลงมานั้นดูเทลาดลงมาจนแลดูไปข้างเหนือเห็นน้ำสูงกว่าศีรษะ ที่ตรงน้ำเชี่ยวเหนือที่น้ำตกนี้ตั้งแต่ต้นที่น้ำเชี่ยวมาถึงที่น้ำตก ทางประมาณ ๓๐ เส้นหรือ ๓–๔ ไมล์(๑) น้ำลดต่ำกว่ากันถึง ๖๐ ฟีต แลประมาณไหลแรงในชั่วโมงละ ๗ ไมล์ ถึง ๓๐ ไมล์ ดูน้ำเดือดพล่านเป็นฟองกระจายลงมาแลใสดี แลลงไปเห็นพื้นศิลาใต้น้ำได้

---

(๑) เทียบประมาณระยะทาง ๓๐ เส้นถับ ๓—๔ ไมล์ ระยะทางผิดห่างถันนัก

ครั้นข้ามตะพานตอนนั้นไปถึงเกาะบาทไอแลนด์ เปนเกาะเล็ก ๆ แผ่นดินประมาณเอเกอร์ ๑ ที่เกาะนี้มีโรงทำกระดาษด้วย เรียกว่านิอากราฟอลเปเปอมิลล์ ที่ทำกระดาษนี้เขานิยมกันว่าเปนโรงทำกระดาษใหญ่ที่สุดในยุในเด็ดสเตตส์ ที่เกาะนี้เหนือขึ้นไปหน่อยหนึ่งมีเกาะน้อย ๒ แห่งชื่อชิยูแลบริกไอแลนด์ แต่เขามีทางไปใหม่ ทางรถที่เกาะนี้เดิรตัดตรงไปกลางเกาะเท่านั้น สุดฝั่ง ทางนอกมีตะพานเหล็กอีกอัน ๑ คล้ายกับตะพานก่อน แต่เล็กกว่าหน่อย ๑ รถข้ามตะพานนั้นไปถึงเกาะใหญ่ชื่อโคีดไอแลนด์ ๆ นี้ใหญ่ เปนที่แผ่นดินประมาณ ๖๒ เอเกอร์ โดยยาวประมาณไมล์เศด มีต้นไม้ใหญ่ ๆ มาก ในปี ๑๗๗๐ มีคนชื่อส์เตอแมน ได้เอาแกะมาเลี้ยงที่นี้ จึงได้เรียกชื่อว่าโคีดไอแลนด์ แต่เดิมนั้นชื่อว่าไอริส์ไอแลนด์ เพราะเห็นรุ้งริมเกาะนี้บ่อย ๆ ที่โคีดไอแลนด์นี้มีคนได้ไปเที่ยว แต่ก่อนทำตะพานขึ้น แต่ไม่ค่อยมากนัก เพราะเปนที่หน้ากลัวแลลำบากมาก ที่เขาได้ค้นพบมีคนได้ไปเที่ยวในปี ๑๗๗๑–๑๗๗๒. แล ๑๗๗๙ ได้พบเขาจาริกไว้(กับ)กิ่งต้นไม้ ริมฮอส์ชูฟอล เกาะนี้อยู่ในระหว่างฮอลชูฟอลอยู่ข้างซ้าย อเมริกันฟอลอยู่ข้างขวา แต่เซ็นตรัลฟอลนั้นอยู่เกาะนี้ นอกเซ็นตรัลฟอลออกไปมีเกาะน้อยขึ้น ปั่นอเมริกันฟอลกับเซ็นตรัลฟอลให้แยกกัน เกาะน้อยนั้นชื่อลูนาไอแลนด์ เมื่อรถข้าพระพุทเจ้าทั้งปวงขับเข้าในโคีดไอแลนด์ เลี้ยวไปตามทางรถข้างขวามือเข้าไป เปนทางใต้ต้นไม้ใหญ่ร่มเหมือนป่า ไปถึงต้นทางที่จะไปลูนาไอแลนด์ รถหยุดที่นั้น ข้าพระพุทธเจ้าทั้งปวงลงจากรถ เดิร

ลงไปตามทางข้ามตะพานที่ข้ามลำน้ำสายซึ่งไหลไปตกในเซ็นตรัลฟอลนั้น ลำซึ่งน้ำนั้นกว้างประมาณ ๑๐๐ ฟีต น้ำใต้ตะพานนั้นไหลเชี่ยว ๆ จัดเปนฟองไปทั้งนั้น เมื่อไปถึงที่ลูนาไอแลนด์แล้ว เปนที่ดูวิวอเมริกันฟอล เซ็นตรัลฟอล แลฮอส์ชูฟอลได้งามดี แลเห็นตลอดทั้งแม่น้ำใต้ฟอลลงไป แลตะพานรถไฟที่ต่าง ๆ งามดีมาก แลคนเข้าไปใกล้อเมริกันฟอลได้ชิดจนเอามือวิดน้ำเล่นได้ เปนที่หน้าดูมาก ครั้นกลับจากลูนาไอแลนด์มาตามทางเดิม ขึ้นบนเกาะโค่ดไอแลนด์ ขึ้นรถวงไปตามทางต่อไป ถึงต้นทางที่จะไปดูฮอส์ชูฟอล ข้าพระพุทธเจ้าทั้งปวงลงจากรถลงบันไดที่เจาะดินแลศิลาเปนชั้น ๆ ลงไปถึงชั้นล่างมีตะพานยาวทอดออกไป ห่างจากฝั่งไปถึงเกาะน้อย เปนศิลาใหญ่ก้อนหนึ่งเท่านั้น อยู่ในระหว่างฮอส์ชูฟอลนั้นเอง ที่นี่เดิมเขาได้ก่อหอคอยเปนรูปเคาเวอร์ขึ้นไว้ เพราะเปนที่เด่นออกไปในทางน้ำตก เมื่อมาอยู่ตรงนี้ ดูน้ำที่แรงที่เชี่ยวไปตกนั้น จะพัดเอาเกาะน้อยนี้ลงไปเสียด้วยเหมือนกัน เพราะดูไม่น่าจะทนทานน้ำไหวเลย แต่ข้าพระพุทธเจ้าเชื่อแน่ว่า คงจะต้องถูกน้ำพัดทำลายลงไปสักมื้อหนึ่งเปนแน่ เพราะศิลาริม ๆ นั้น ที่เปนรอยแตกตกลงไปแล้วมีเปนอันมาก ที่หน้าฟอลลงไปก็มีก้อนศิลาที่ตกลงไปเกลื่อนอยู่เปนอันมาก แลได้ทราบเกล้า ฯ ว่าเขาคิดประมาณน้ำตกนี้ ทางถอยพังถอยหลังเข้าไป ในปีละ ๓ ฟีตเสมอ รูปก็เปลี่ยนไปเสมอ เพราะฉนั้นเกาะน้อยนี้ ดูศิลาพื้นก็ร้าวงอยู่เปนหลายแห่ง ก็จะต้องทำลายสักคราวเปนแน่ มีผู้ชำนาญได้คิดประมาณน้ำตกนี้ ว่าถอยหลังขึ้นไปเสมอ

เขาตรวจดูตามที่ว่าถอยหลังมาห่างจากที่เดิมประมาณ ๔ ไมล์แล้วแต่ดูก็เปนการประหลาทอยู่ เตาเวอร์ที่ข้าพระพุทธเจ้าที่ได้กราบบังคมทูลพระกรุณามาแล้วนั้น ได้ทำขึ้นโดยคนชาวเมืองนิวยอกชื่อปอเตอในปี ๑๘๓๓ แต่ใน ๒–๓ ปีล่วงมาแล้วนี้ เขาได้รื้อเสียแล้ว

ที่เกาะน้อยนี้เปนที่ดูวิวงามดีมาก ดูทางน้ำเดิรเชี่ยวแรงมาก แต่ข้างเหนือไหลแรงลงมา เปนละลอกขาวพ้นแม่น้ำดูเชี่ยวจัด ไหลหลากลงมาตามที่แผ่นดินต่ำ มาจนถึงที่น้ำตก เมื่ออยู่ในที่นี้เห็นวิวน้ำตกฮอสชูฟอลได้ดีกว่าทุกแห่ง ที่น้ำตกใหญ่ที่เรียกว่าฮอสชูฟอลนี้ ยาวตั้งแต่ฝั่งแม่น้ำข้างแคนาดามา ถึงเกาะโค๊ตไอแลนด์ ประมาณเปนที่น้ำตก ๒๓๗๖ พี๎ต สูงที่น้ำตกลงไป ๑๕๘ พี๎ต ชื่อที่เรียกว่าฮอสชูนั้น เพราะรูปคล้ายรองท้าวม้า แต่บัดนี้รูปได้เปลี่ยนแปลงไปกว่าเมื่อได้ตั้งชื่อมาจนดูไม่เปนรูปรองท้าวม้าแล้ว เพราะดิกเข้าไปมาก จนเกือบจะเหมือนรูปตัวอ, นั้น น้ำที่ตกในที่นี้มากกว่าทุกแห่ง เขาได้ประมาณที่น้ำตรงที่ตกนั้น ว่าเปนแผ่นหนาประมาณ ๒๐ พี๎ต เพราะดูเปนสี่เชี่ยวจัด น้ำที่ตกนั้นประมาณ ๑๓๕๐๐๐๐๐๐ คูบิกพี๎ตเต็มที่เดียวในมินิต ๑ แต่การที่ประมาณน้ำที่ตกนี้ว่าต่าง ๆ กัน โปรเฟสเซอไลเยล ว่าประมาณ ๑๕๐๐๐๐๐๐๐ พี๎ตในมินิต ๑ ดอกเตอร์ไดวต์ซึ่งเปนเปรสิเด็นต์แห่งเยลคอเลช แต่ก่อนว่า ๑๐๐,๒๐๐,๐๐๐ ตันในชั่วโมง ๑ ยัดเดอโอกช์ได้กล่าวไว้ในหนังสือของเขาว่า ๕๐๘๔,๐๘๙,๘๕๓ บาเร็ด ใน ๒๔ ชั่วโมง ๒๑๑๘๓๖๘๕๓ ในชั่วโมง ๑ หรือ ๓๕๓๐๖๑๔ ในมินิต ๑ หรือไหล ๘๓๔๓ ในสกัน ๑

ตกว่ากำหนดประมาณน้ำลึกที่บนยอดฟอลนั้น ได้คิดประมาณโดยเซอร์ชาลส์ ไลเยล แลผู้อื่นว่าราวลัก ๒๐ พีศ ในที่ตรงกลางหรือที่ซึ่งแลเห็นน้ำเชี่ยวจัด แต่มีพยานที่อ้างได้มั่นคงควรเชื่อได้ ดีกว่าสิ่งอื่นนั้นมีอยู่เรื่อง ๑ คือมีเรือชื่อเดตรอยต์ เป็นเรืออยู่ในทะเลสาปกอมปนี ได้ซื้อมาบันทุก กระบือ หมี กวาง แลสุนัขจิ้งจอก แลสัตว์อื่น ๆ บ้าง ปล่อยลงมาในทางน้ำตกนี้ในปี ๑๘๒๙ เรือนั้นแตกเป็นท่อน ๆ ไปในที่แก่งน้ำแรงจัดนั้น เหลือแต่ห้องเรืออยู่ครึ่ง ๑ มีน้ำเต็มจมลงไปประมาณ ๑๘ พีศ ลอยผ่านตกที่น้ำตกฮอสชูฟอลลงไปไม่ได้ถูกศิลาที่นั้นเลย การนี้พอเชื่อได้ว่า ที่ประมาณนั้นจะไม่ผิดนัก

ที่น้ำตกนี้เวลาพระอาทิตย์ส่องถูกแล้ว ดูงามขึ้นมาก บางทีเห็นเป็นสายรุ้งโค้งไปตั้งแต่อเมริกันฟอลไปจนถึงฮอสชูฟอล แลตัวฟอลเองก็งามใหญ่โตเหลือที่จะพรรณา แต่ที่กลางฟอลนั้นแลหาใคร่จะเห็นได้ไม่ เพราะน้ำที่ตกลงไปโดยแรงกระทบกันเป็นละอองพลุ่งขึ้นมาเหมือนควันสูงขึ้นไปบนฟ้า ทำให้เป็นสายรุ้งในเวลาเมื่อถูกแสงพระอาทิตย์แลตามริมขอบบนที่ตรงน้ำตกนั้นดูเป็นสีต่าง ๆ อย่างที่เช่นอเมริกันฟอล แต่ที่นี้เชี่ยวมากเพราะน้ำมากกว่ากันเสียงดังสนั่น กระเทือนกึกก้องด้วยเป็นอันมาก ความงามประหลาทน่าพิศวงแลความกึกก้องที่น่ากลัวนี้ ข้าพระพุทธเจ้าไม่สามารถที่จะกราบบังคมทูลพระกรุณาพรรณาให้สมกับที่เป็นอยู่นี้ได้

อนึ่ง ตรงกลาง ฮอส์ชู ฟอลนี้เป็นที่บั้นเขตแดนอเมริกันกับ แคนาดา ของอังกฤษกำหนดเขตแดนแบ่งกัน ตัดเส้นมากลางแม่น้ำนิอากรามา แบ่งที่กลางฮอส์ชูฟอลนี้ แล้วเลี้ยวแบ่งกลางแม่น้ำไปตามลำแม่น้ำจนสุดแม่น้ำนี้

ครั้นข้าพระพุทธเจ้าไปดูที่นี้แล้วก็กลับมาขึ้นรถขับต่อไป ถึงท่าที่จะไปเกาะสามพี่น้อง ซึ่งเรียกตามภาษาอเมริกันว่า ตรีซิสเตอร์ไอแลนด์ ข้าพระพุทธเจ้าทั้งปวงลงจากรถเดิรไปที่เกาะนั้น เกาะตรีซิสเตอร์ไอแลนด์เหล่านี้ติดต่อกับเกาะโค๊ตไอแลนด์ โดยมีสพานไปถึงกันเป็นที่ดูวิวทางน้ำเดิรแรงลงมาได้ ดีกว่าทุกแห่ง เกาะเหล่านี้อยู่ด้านตวันตกเฉียงใต้ ริมหัวเกาะโค๊ตไอแลนด์ ในที่นี้ในปี ๑๘๔๑ มีคนชื่อ เอ. บี. เอ็ดเด็น ได้ลองที่จะข้ามแม่น้ำตรงนี้โดยเรือเล็ก ๆ ลำ ๑ แต่พเอินเคราะห์ร้าย กระเชียงหักเสียเล่ม ๑ แต่เขารีบตีข้างเดียวโดยความที่มีฝีมือแลความกลัวด้วยรีบตีมาจนถึงเกาะนอกนี้ได้ เขารีบกระโจนขึ้นบนเกาะทันที แต่เรือนั้นลอยตามน้ำลงไปราวกับลูกศร ตกลงไปในที่น้ำตกลงทันที แต่เวลานั้นยังไม่มีสพานไปที่เกาะเหล่านี้ เพราะฉนั้นเขาจึงต้องอดอาหารอยู่ที่เกาะนี้ถึง ๓ วัน ภายหลังเขาคิดสุมไฟขึ้นบนเกาะพอมีควันขึ้นให้คนเห็น คนทั้งปวงจึงได้คิดการที่จะช่วย มีคน ๑ ชื่อรอบินสัน ได้คิดขว้างเชือกไปแล้วเอาเรือเล็กผูกสาวเชือกไปใน ระหว่าง เกาะ ๑ ๆ ไปตลอดทั้ง ๓ เกาะจนช่วยรอดกลับมาได้ แล้วจึงได้คิดทำสพานไปต่อถึงกัน สพานแต่เกาะโค๊ตไอแลนด์ไปถึงเกาะในยาว ๘๒ ฟีต แต่

เกาะในไปถึงเกาะกลาง ๘๐ พีต แต่เกาะกลางถึงเกาะนอกยาว ๖๒ พีต ข้าพระพุทธเจ้าทั้งปวงผ่านไปทั้ง ๓ เกาะดูเปนที่สบายมาก ตพานทั้ง ๓ นี้หาได้ปักเสาลงในน้ำไม่ เปนตพานโยงแขวนเหนี่ยวกันไว้ทั้งนั้น แต่แข็งแรงดีมาก ข้าพระพุทธเจ้าทั้งปวงนั่งพักอยู่ที่ปลายเกาะนอกดูสายน้ำไหลแรงมาก ที่ศีรษะเกาะนั้นดูน้ำเกือบจะท่วมที่เดียว มีไม้ซุงที่ลอยมาแต่เหนือน้ำมาติดอยู่ที่หัวเกาะเปนอันมาก น้ำในหว่างเกาะเหล่านี้ไหลแรงมาก ที่แห่ง ๑ ข้าพระพุทธเจ้าได้ลองดู เพราะที่ตรงนั้นศิลาสูงเปนคั่นอยู่ น้ำดูไม่ลึกนัก แลเห็นศิลาพื้นได้ลึกวกแต่น้ำไหลแรง ข้าพระพุทธเจ้าได้ลองเอาก้อนศิลาพอยกขึ้นได้ ทิ้งลงไป น้ำแรงศิลาหาตกถึงพื้นล่างได้ไม่ ไหลไปตามน้ำพัดตกลงไปข้างล่างที่เดียว ข้าพระพุทธเจ้าเที่ยวดูอยู่ในเกาะทั้ง ๓ นี้ แล้วกลับขึ้นรถอ้อมขึ้นไปทางหัวเกาะโคตไอแลนด์อ้อมไปรอบเกาะที่ตรงหัวเกาะนั้น เปนที่ดูวิวแม่น้ำได้ตลอดตามกว้างแลที่สูงลาดขึ้นไปดูเปนลำน้ำใหญ่งามดี แลไปแต่ไกลเห็นเนวีไอแลนด์ ซึ่งเปนเกาะที่ได้มีเรื่องราวในการรบมามีป้อมชื่อฟอตสคอตเสอ อยู่ด้านข้างอเมริกัน แลเห็นเมืองชื่อชิบเปวา อยู่ในฝั่งข้างแคนาดา

ครั้นข้าพระพุทธเจ้าทั้งปวงเที่ยวดูในเกาะเหล่านี้ทั่วแล้วก็กลับมาตามทางข้ามตพานมาที่ฝั่งแล้วเลยไปถึงทางที่จะข้ามฝั่งข้างแคนาดา รถข้ามตพานไปตพานนี้เปนตพานแขวนอย่างที่เรียกว่าสัสเปนชั้นบริช เปนตพานงามมากแต่ไม่แข็งแรงเหมือนตพานข้างใต้ เพราะไม่ใช่ตพานรถไฟ

เปนแต่ตพานคนเดิรแลรถเท่านั้น ดูเหมือนใยสายลวดโยงแขวนตพานลอยไว้บนอากาศ ขาดไว้ในระหว่างยอดตลิ่งชันทั้ง ๒ ฟาก เขานับว่าเปนตพานเบาที่สุด แลโปร่งบางที่สุดแลแข็งแรงมั่นคงดี เปนที่ดูวิวน้ำตกทั้ง ๓ ได้งามดีเหมือนกัน เหมือนรถลอยไปบนอากาศข้ามแม่น้ำไปฉนั้น แลเขาว่าเปนตพานแขวนอย่างยาวที่สุดในโลก ที่เตาน์เวอลำหรับที่ตพานที่แขวนนั้นมีทั้ง ๒ ฝั่ง แต่ฝั่งข้างแคนาดานั้นมีลิฟต์ลำหรับขึ้นไปบนยอดเตาเวอดูวิวน้ำตกแลเมืองใกล้ได้ทั่ว เตาเวอนี้ทำสิ้นเงิน ๒๕๐๐๐๐ เหรียญ ตพานนี้โดยยาวในระหว่างแต่เตาเวอด้าน ๑ มาถึงเตาเวออีกด้าน ๑ ยาว ๑๒๖๘ พีต สูงพ้นน้ำขึ้นไป ๑๖๐ พีต เตาเวอสูงแต่พื้นดินบนขึ้นไป ด้านข้างคานาดา ๑๐๕ พีต ด้านข้างอเมริกัน ๑๐๐ พีต รากเตาเวอนี้ ๒๘ พีต ๔ เหลี่ยม ยอด ๔ พีต ๔ เหลี่ยม ตพานนี้แขวนมั่นอยู่ด้วยลวดใหญ่ ๆ สายหนึ่งมีลวดใหญ่ ๗ เส้น มีลวดผูกเปนระยางรวม ๑๓๓ เส้น แลลวดใหญ่อีก ๔ เส้น ลวดใหญ่เหล่านี้น้ำหนักประมาณฟุตละ ๔ ปอนด์ ไดเม็ดเตอร์ของลวดนั้น ๗ นิ้ว ตัวตพานนั้นหนักประมาณ ๒๕๐ ตัน ตพานนี้อยู่ใต้อเมริกันฟอลลงไปประมาณ ๕ เส้นหรือเสดหนึ่งส่วนแปดไมล์ ได้เปิดให้คนเดิรในวันที่ ๔ เดือนเยนุวารี ปี ๑๘๖๙

เมื่อ ข้าพระพุทธเจ้า ทั้ง ปวง ข้าม ตพาน นี้ไป ถึง ฝั่ง ทางด้านแคนาดา พวก เจ้า พนักงาน ภาษี อังกฤษ ซึ่ง เฝ้า อยู่ ต้น ทางริมตพานนั้นจะมาค้นของต้องห้ามตามธรรมเนียมที่ข้ามเขตแดนกัน แต่ท่านราชทูตได้ประทาน

กาดพระนามให้ดูรู้ว่าเปนราชทูตแล้วจึงหาได้ค้นไม่ ทั้งสิ่งของที่คนใช้คุมไปก็หาได้ค้นไม่ เพราะมีกาดพระนามท่านราชทูตอยู่แล้ว ข้าพระพุทธเจ้าทั้งปวงข้ามไปถึงฝั่งแคนาดา ให้คนขับรถขับไปที่เรือนแห่ง ๑ เปนห้างขายของต่าง ๆ อย่างเช่นขายกันชุกชุกในที่ตำบลนี้ แลเรือนนั้นอยู่ริมฮอส์ชูฟอลด้านข้างซ้าย ได้พักดูของปลาดต่าง ๆ ที่นั้นครู่ ๑ กลับมาที่โฮเต็ลหลัง ๑ ริมกันกับเรือนหลังนั้น โฮเต็ลนี้ชื่อปรอส์เป็กต์เฮาส์ อยู่ใกล้ที่น้ำตกฮอส์ชูฟอลที่เดียว ข้าพระพุทธเจ้าพักอยู่ที่โฮเต็ลนี้ ได้รับพระราชทานเขียนหนังสือไปแจ้งข้อราชการณเมืองลอนดอน แลบอกข้อราชการเข้ามาณกรุงเทพ ฯ เวลาค่ำรับพระราชทานอาหารแล้วพักอยู่คืน ๑ ในเวลาค่ำรับพระราชทานอาหารแล้ว ข้าพระพุทธเจ้าทั้งปวงออกไปนั่งแลเดิรเล่นตามน่าปรอส์เป็กต์เฮาส์ แลเห็นที่น้ำตกทั้ง ๓ แห่ง เขาจุดไฟพ้าฉายด้วยกระจกสีต่าง ๆ ดูน้ำเปนสีแดง เขียว ม่วง น้ำเงิน เหลือง แลสีอื่น ๆ เปลี่ยนไปเสมอดูงามยิ่งนัก ที่น้ำตกเองก็งามประเสริฐวิเศษอยู่แล้ว ยังฉายเอาสีต่าง ๆ ไปประกอบเข้าด้วย นึกดูเหมือนของที่ช่างอย่างพิเศษแกล้งทำขึ้นให้เปนที่เจริญตา ดูเหมือนกับมิใช่ของเกิดเปนเองไม่ ยิ่งพิจารณาไปก็ยิ่งงามจนสุดที่จะพรรณาได้

อนึ่งที่ปรอส์เป็กต์เฮาส์ที่ข้าพระพุทธเจ้าทั้งปวงพักอยู่นั้น ใกล้กับที่น้ำตกฮอส์ชูฟอล ไม่ถึง ๑๐๐ ยาด ดองน้ำที่พุ้งกระเซ็นมาจากที่ตกนั้นเปียกมากมาถึงนี่ด้วย ถนนที่น่าโฮเต็ลออกไป แฉะเหมือนฝนตกอยู่เสมอ ตามชานเรือนนั้นเวลากลางวันมีแสงแดดทำให้แห้งไป

กลางคืนก็ชื้นเปียกเหมือนถูกฝนเสมอ เวลานั่งอยู่ในห้องนั้น ได้ยินเสียงน้ำตกกึกก้องอยู่เปนนิจไม่หยุดเลย และเรือนก็กระเทือนสั่นอยู่เสมอเพราะใกล้ที่สุด ต้นไม้ต่าง ๆ ตามริมเรือนดูสดงามที่สุด เพราะได้ไอน้ำพรมอยู่เสมอ เวลานอนก็ได้ยินเสียงเสมอตลอดเวลา

รุ่งขึ้นณวันจันทร์ ขึ้น ๑ ค่ำ เดือน ๘ (วันที่ ๒๓ ยูน) เวลาเช้า ๒ โมงเศด ข้าพระพุทธเจ้าทั้งปวง พร้อมกันไปที่เรือนริมน้ำตกใกล้กับปรอสเบ็กต์เฮาส์ ที่ข้าพระพุทธเจ้าทั้งปวงอยู่นั้น เข้าไปในห้องข้างในสรวมเสื้อแลกางเกงผ้าขผง หมวกผ้าขผง รองท้าวผ้าใบ แต่ไม่ต้องผลัดเครื่องข้างในเหมือนที่แชโดออฟดีร์อกนั้น แต่งตัวเสร็จแล้ว ผู้นำ ๆ ไปลงบันไดเวียนอยู่ที่น่าร้านนั้น เปนบันไดไม้ลงไปถึงชายตลิ่งชั้นล่างเดิรเลียบไปตามก้อนศิลาที่ตกลงมากองอยู่นั้น ไปจนริมที่ฮอสชูฟอล ถูกละอองน้ำที่กระเซ็นมาบ้าง แต่ไม่ชุ่มากนัก เพราะเข้าไปไม่ได้ใกล้ตลิ่งตลิ่งที่จะไปต่อไปชันเต็มที่ เมื่อเดิรไปนั้นก็ลอดทางน้ำตกไปสาย ๑ แต่ไม่ใช่สายใหญ่ เปนแต่สายเล็ก ๆ กว้างประมาณสักวา ๑ พุ่งออกไปไกล คนเดิรลอดใต้นั้นได้สบาย ครั้นข้าพระพุทธเจ้า ไปจนสุดทางที่คนไปได้แล้วก็กลับมาทางเดิม แวะดูที่ตำบลที่เรียกว่าเตเบอลร็อกเตเบอลร็อกนี้อยู่ด้านข้างแคนาดา ติดกับข้างซ้ายของฮอสชูฟอล เปนที่สุดทางรถที่เดิรเลียบริมฝั่งไปทางนั้น ที่นี้เดิมศิลาที่ตลิ่งสูงข้างบนนั้นยื่นเงื้อมออกไป ข้างล่างเปนที่ว่าง เปนเหมือนเงื้อมเขาคล้ายกับโต๊ะขาเดียวที่ยื่นออกไปฉนั้น เขาว่าเดิมยาวประมาณ ๒๔๒ ฟีต หนา

ประมาณ ๔๘ ฟีต ยื่นออกไปพ้นที่แนวตลิ่งปรกติ ประมาณ ๕๐ ถึง ๖๐ ฟีต เปนที่คนออกไปยืนดูน้ำตกได้ดี เห็นได้เต็มหน้าที่เดียวเปนที่ประหลาทดีทำนองเห็นจะคล้ายเงื้อมเขาที่เหนือพลับพลา ที่เมืองไทรโยค แต่ที่นี่ตลิ่งสูง เงื้อมเขานั้นจึงลอยมากขึ้นไปดูเหมือนโต๊ะ แต่บัดนี้หาเปนอย่างเช่นเดิมไม่ ยังคงอยู่แต่ชื่อเท่านั้น เพราะพังลงบ่อย ๆ ตามที่มีกำหนดไว้ดังนี้ เมื่อปี ๑๘๑๘ ได้พังครั้ง ๑ ยาว ๑๒๐ ฟีต กว้าง ๔๐ ฟีต พังตกลงไปในแม่น้ำที่เดียว แลในปี ๑๘๒๘ ศิลาที่ริมฮอสชูฟอล พังติดต่อมาถึงที่เคเบอลร็อกนี้ด้วย พังเปนก้อนใหญ่ ๆ ลงไป ๓ ก้อน เสียงดังกระเทือนราวกับแผ่นดินไหว เรือเล็ก ๆ ลำ ๑ วางไว้ในที่นั้นก็พังลงไปด้วย ครั้นในฤดูร้อนปี ๑๘๒๙ พังอีกคราว ๑ แล้วมาจนถึงปี ๑๘๕๐ พังใหญ่อีกหน ๑ ยาวทั้งที่อื่นด้วย ประมาณ ๒๐๐ ฟีต กว้าง ๑๒๐ ฟีต หนา ๑๐๐ ฟีต ในการที่พังครั้งนี้หน้ากลัวมาก เพราะเปนศิลาใหญ่ทั้งแท่ง พังจมหายลงไปในแม่น้ำที่เดียว เสียงที่พังนั้นสะเทือนถึงไป ราวกับแผ่นดินไหว ได้ยินไปถึง ๕–๖ ไมล์ ทั้ง ๒ ฝั่งแม่น้ำ แลในเวลาก่อนหน้าที่จะพัง ใน ๒–๓ มินิตนั้น มีคนไปยืนอยู่ที่นั้นสัก ๔๐–๕๐ คน แต่เปนบุญที่สุดไม่มีใครยืนอยู่จนถึงเวลาที่พังเลย แต่ต่อมาก็พังไปที่ละเล็กละน้อยเสมอ จนปี ๑๘๕๗ ครั้ง ๑ ในปี ๑๘๖๗ ศิลาริมทางรถร้าวมาก คอเวอนเม็นต์แคนาดา เห็นไม่เปนที่ไว้ใจได้ ก็ให้ระเบิดเสียคราว ๑ จนบัดนี้ยังเห็นเงื้อมอยู่น้อย ๆ เท่านั้น แต่ศิลาที่ตลิ่งข้างต่างนั้น ดูแตกยับมาก เห็นจะตกมาแต่ข้างบนทั้งนั้น ครั้น

ข้าพระพุทธเจ้าดูที่นั่นแล้วก็กลับขึ้นมาทางบันไดเวียนนั้น มาถึงที่ตลิ่งชั้นบน ยังหาได้เปลื้องเครื่องไม่ ได้รับพระราชทานถ่ายรูป แต่งตัวอย่างเช่นลงไปดูน้ำตกนั้นพร้อมกันครบ ๑ ดังที่ข้าพระพุทธเจ้าทั้งปวงได้ส่งมาทูลเกล้า ฯ ถวายแล้วนั้น แล้วข้าพระพุทธเจ้าทั้งปวงดูซื้อรูปวิวต่าง ๆ ในที่นี้ ที่ร้านผลัดเครื่องแต่งตัวนั้น เจ้าของร้านพาไปเข้าในกระโจม เปนกล้องฉายเอารูปน้ำตกมาติดในผ้าปูโต๊ะ เปนกระโจมสำหรับฉายมาจะได้ร่างเขียนรูปต่าง ๆ เปนของประหลาทดีอยู่ ดูเหมือนเขียนรูปภาพลงไว้เหมือนกัน แลหมุนเลื่อนได้ ตามแต่จะหันปากกล้องไปทางไหน ฉายก็ฉายมาลงในโต๊ะกลางกระโจมนั้นทั้งสิ้น ครั้นข้าพระพุทธเจ้าทั้งปวงดูที่นั่นแล้วก็กลับมาที่ปรอสเบ็กต์เฮาส์รับพระราชทานอาหารเช้าแล้ว ข้าพระพุทธเจ้าทั้งปวงขึ้นรถให้คนขับไปตามริมแม่น้ำด้านข้างแคนาดาไปข้างเหนือที่น้ำตกดูวิวต่าง ๆ ตามลำแม่น้ำงามดีมาก รถไปข้ามสพานไปถึงเกาะชื่อ ซิดาไอแลนด์ มีสพานอย่างแขวนที่เรียกว่า สัสเป็นชั้นบริช ข้ามไปในเกาะนี้มีทางรถสำหรับคนไปขับเที่ยวเล่น มีต้นไม้ริมทางไม่มากนั้นดูเหมือนไม้ปลูกขึ้น เพราะดูเปนระยะงาม โดยรอบเกาะนี้เปนสายน้ำไหลไปตกที่น้ำตก ดูน้ำสีเขียวเชี่ยวแรงเปนละลอกเตกเปนฟองขาวไปทั้งนั้น ลำแม่น้ำที่เหล่านี้กกว้างมากด้วย ดูงามสบายดี เกาะนี้ไม่ใหญ่โตนัก ไปพอสุดปลายเกาะมีสพานข้ามเปนสพานแขวนเหมือนกัน ที่เหล่านี้จำเปนต้องใช้สพานแขวน เพราะสายน้ำเชี่ยวแรงจัด พื้นแม่น้ำเปนศิลาบั๊กเต๋าไม่อยู่ ได้ข้ามสพาน

ไปถึงเกาะชื่อ คลากฮิลไอแลนด์ เปนการเล็ก ๆ เหมือนกัน ลั้นกว่าเกาะซีดามาก เกาะซีดานั้น นัยหนึ่งเรียกว่า เกาะลองไอแลนด์ ข้าพระพุทธเจ้าทั้งปวงผ่านไปตามทางรถในเกาะคลากฮิลนั้น แล้วข้ามสพานแขวนอีกแห่ง ๑ ไปถึงที่แผ่นดินที่ฝั่งนั้น แล้วข้ามสพานไปเข้าเกาะชื่อ ชื่นเท็ยไอแลนด์ เที่ยวตามทางเกาะนั้น เกาะนี้อยู่ชิดฝั่งแนวเกาะข้างนอกเสมอกับแนวฝั่งแต่น้ำแทงล้อมเข้าไปจึงได้เปนเกาะ ครั้นไปสุดปลายเกาะแล้วข้ามสพานไปถึงฝั่งหน้าเรือนหลัง ๑ แวะที่นั้นเรียกว่า เบินนิงสปริง อยู่ที่เหนือน้ำตกขึ้นไปประมาณไมล์ ๑ ใกล้กับต้นทางที่แม่น้ำเขาไหลเชี่ยวนั้น เพราะแม่น้ำตอนบนขึ้นไปหาสู้จะเชี่ยวไม่ มาจนถึงที่น้ำตกนี้จึงไหลเชี่ยวจัด ดูแม่น้ำจากที่นี่เห็นสายน้ำต่อกันที่น้ำไหลเรื่อย ๆ เปนปรกติมาถึงที่คั่นจึงได้ไหลแรงเปนละลอกกระฉ่อนลงไป ดูวิวแม่น้ำจากที่นี่ได้ดี น้ำที่ไหลมาพอตกถึงที่เชี่ยวก็ไหลแรงประมาณชั่วโมงละ ๔๐ ไมล์ เมื่อข้าพระพุทธเจ้าทั้งปวงไปถึงที่เรือนนั้นแล้ว ผู้ที่อยู่ที่เรือนนั้นนำข้าพระพุทธเจ้าเข้าไปในห้องที่ดูบ่อไฟ บ่อนั้นเปนบ่อกลมปากกว้างประมาณ ๒ ศอก ลึกลงไปประมาณ ๘ ศอก ถึงน้ำ ๆ นั้นเดือดอยู่เสมอเปนน้ำมีไอแร่กำมถันเปนแกสออกจากศิลา เขาทำเปนเหมือนฝาชี แต่ยอดเปนท่อเล็กสูงขึ้นมา เขาเอาฝาชีนั้นครอบลงไปถึงน้ำในบ่อนั้น เอาไฟจุดที่ปากรูท่อลุกเหมือนไฟแกส แต่ดูเปนการประหลาดที่ไฟนั้นร้อนแต่เปลว เขาได้ลองเอาผ้าเช็ดหน้าคลุมปาก

ท่อนนั้นเหนี่ยวให้ดึงแล้วเอาเพลิงจุด ไอแกสที่ลอดพื้นผ้าขึ้นมาติดไฟลุกได้ แต่ผ้าเช็ดหน้าหาไหม้ไม่ ที่สุดเวลาเอาผ้าเช็ดหน้าออกโดยเร็วไฟก็ยังลุกอยู่ แล้วเขาเอานิ้วมือบีดชิดปากรูแต่ไม่ให้มิดพอให้มีช่องเล็ก ๆ รี ๆ เปลวเพลิงก็ไปตามรูปช่องนั้นเลหาร้อนมือไม่ ข้าพระพุทธเจ้าได้ลองกับมือเองเป็นแต่อุ่น ๆ น้อย ๆ เท่านั้น จนถึงเอามือบีดปากท่อเสียเพลิงก็ดับ เขาลองยกฝาชีขึ้นมาแล้วเอาเพลิงหย่อนลงไปในบ่อที่เดียวก็ลุกเป็นเปลวในบ่อคล้ายกับกอฮ่อแต่ครู่ ๑ ก็ดับไปเอง แล้วเอาฝาชีครอบเอาเพลิงจุดที่ปากท่อก็ลุกอย่างเดิม แต่น้ำนั้นหาเหมือนกอฮ่อไม่ ถ้าตักขึ้นมาเอาเพลิงจุดหาติดไม่ แลลองเอาถ้วยครอบคว่ำลงไปในบ่อแล้วยกขึ้นมาเอาเพลิงจุดก็ติดวุบ ๑ ดูประหลาทดี น้ำนั้นหาร้อนไม่ที่เดือดนั้นเดือดเหมือนมีลมเป่ามาแต่ข้างล่าง น้ำในบ่อนี้เขาว่ารับพระราชทานได้เป็นยาแก้เนื้อเบื่อยที่สุดจนเป็นโรคเรื้อนก็แก้หาย เขามีสูบสำหรับสูบขึ้นมาให้คนรับพระราชทาน ฝรั่งดูชอบรับพระราชทานกันมาก มิสเตอร์ไวก์นั้นรับพระราชทานถึง ๒ ถ้วยแล้ว แต่ไทย ๆ ยากที่จะดื่มเข้าไปได้มาก เพราะกลิ่นน้ำนั้นเหม็นเหมือนกับฟองเบ็ดที่เสียฉนั้น สู้แข็งใจดื่มกว่าจะได้ครึ่งถ้วยก็เต็มที่ต้องวางกัน ครั้นดูที่เบ็นนิ่งสปริงนี้แล้ว มาดูซื้อรูปแลของต่าง ๆ ที่เรือนนั้นแล้ว ขึ้นรถตัดอ้อมไปข้างในมีทางขึ้นไปบนยอดเขา ตัดผ่านทางรถไฟไป ถึงถนนบนเนินเขาริมแม่น้ำ ที่นี้ดูเป็นสนามหญ้าลงเป็นชั้นเชิงชอบกลดี แลลงไปแต่ที่นี้เห็นน้ำตกทั้ง ๓ แห่ง ตั้งแต่เหนือน้ำตกขึ้นไป ตลอดลงไปจนถึงที่

แรบีดดูงามดีมากในที่เขตเหล่านี้ ไม่ว่าที่แห่งใดสุดแต่เลเห็นน้ำตกได้แล้วงามไปเสียทั้งนั้น น้ำตกนี้เปนศรีของเมืองอเมริกาได้จริง ๆ ไม่มีอันใดจะเปรียบได้ ข้าพระพุทธเจ้าทั้งปวง ไปตามทางยอดเขาตัดลงมาถนนเนินดิ่งชั้นบนมาจนถึงทางจะกลับมาปรอสเป็กต์เฮาส์ ผ่านหน้ามิวเซียม จึงได้รับพระราชทานแวะดูที่มิวเซียมอีกแห่ง ๑ ในมิวเซียมนี้มีของต่าง ๆ ล้วนเปนของเกิดเองเปนเอง โดยมาก คือแนชรัลฮิสตอรี่ แต่เปนของอื่นบ้าง เปนต้นว่าศพที่ขุดมาจากอียิปต์ตั้งหลาย ๆ พันปีเปนต้น แต่ก็ไม่เปนมิวเซียมเปล่า หน้ามิวเซียมเปนที่ขายของอีก ข้างมิวเซียมนี้มีสวนเลี้ยงสัตว์ต่าง ๆ แต่สัตว์ที่ควรกล่าวนั้นคือ กระบือป่าอย่างที่เรียกว่าบัฟโลนั้น มีอยู่คู่ ๑ ดูรูปร่างใหญ่โตน่ากลัวมาก ท่วงทีน่าจะแขงแรงร้ายกาจอยู่ ข้าพระพุทธเจ้าดูมิวเซียมตลอดทั้ง ๔ ชั้นจนชั้นบนที่เปนโดมออกไปบนดาดฟ้า เปนที่ดูน้ำพุเหมือนนับเอาน้ำพุนั้นมาเข้าในมิวเซียมด้วยเหมือนกัน ของในมิวเซียมนั้นก็ไม่เห็นมีอันใดประหลาทนัก มีแต่ศิลาต่าง ๆ แร่ต่าง ๆ สัตว์แลนกต่าง ๆ ที่เย็บหนังไว้เปนต้น ครั้นข้าพระพุทธเจ้าดูที่มิวเซียวนี้แล้ว ก็กลับมารับพระราชทานทานอาหารกลางวัน ที่ปรอสเป็กต์เฮาส์

ครั้นข้าพระพุทธเจ้าทั้งปวง รับพระราชทานอาหารแล้วก็พร้อมกันขึ้นรถมาตามทาง ข้ามสพานเชวนอันก่อนนั้นกลับมาทางฝั่งอเมริกา มีพวกเจ้าพนักงานโรงภาษีอเมริกาคอยตรวจอยู่เหมือนกัน แต่เมื่อได้รู้จักท่านราชทูตแล้ว ก็มิได้ค้นของต่อไปได้ ข้าพระพุทธเจ้าทั้งปวงไป

ตามทาง ถึงร้านขายของต่าง ๆ ริมทางที่จะไปโคีดไอแลนด์นั้น เพราะเห็นเปนร้านใหญ่อยู่ ได้รับพระราชทานดูซื้อของต่าง ๆ พอได้เอามาเปนที่ระลึก แล้วขึ้นรถข้ามสพานลงไปที่โคีดไอแลนด์อีก เพราะที่ซึ่งยังไม่มีเวลาจะดูแต่วานนี้ ยังมีอยู่บ้างบางแห่ง ครั้นรถเข้าในโคีดไอแลนด์แล้วรถขับไปถึงทางที่จะลงไปดูที่ถ้ำดมคือเคฟออฟดีวินด์ ข้าพระพุทธเจ้าทั้งปวงลงจากรถเข้าไปในเรือนเล็ก ๆ ที่นั้นกั้นเปนห้องเล็ก ๆ สำหรับผลัดผ้าเหมือนกัน ข้าพระพุทธเจ้าทั้งปวงผลัดผ้าสรวมเครื่องแต่งตัวอย่างที่ไปดูที่เชโดออฟดีร็อกนั้นพร้อมกันเสร็จ แล้วก็ลงบันไดลงไปบันไดนั้นเรียกว่าบิดเดอลส์แตร์ส ที่ให้ชื่อบันไดนี้ เอาชื่อของนิโคลัสบิดเดอลส์เอสไกว์ ซึ่งเปนเปรสิเด็นต์ของแบงก์ยุในเคีดส์เตตมีคนรู้จักชื่อเสียงมาก ท่านผู้นี้เปนผู้ออกเงินให้สร้างบันไดนี้ในปี ๑๘๒๙ บันไดนี้อยู่ริมฝั่งเกาะโคีดไอแลนด์ สำหรับลงไปแต่ตลิ่งชั้นบน ถึงชายตลิ่งชั้นล่างยื่นลงไปตามหน้าผาที่ชันนั้น เปนบันไดเวียนเสาไม้มีเหล็กมาโยงยึดไว้กับศิลาข้าง ๆ มั่นคง ตลิ่งที่ชันเปนหน้าผาลงไปที่ตรงทำบันไดนี้สูง ๑๘๕ ฟีตแต่น้ำขึ้นไปถึงตลิ่งชั้นบน แต่บันไดนี้หาได้ลงมาแต่ยอดที่เดียวไม่ มีบันไดตรง ๆ เบีด ๆ ลงไปก่อน จนถึงที่ตลิ่งชันที่เดียวจึงเปนบันไดเวียน แลที่ข้างล่างก็หาได้ไปถึงชายตลิ่งล่างทีเดียวไม่ เพราะที่นั้นมีทางชั้นสูงกว่าชายตลิ่งริมน้ำขึ้นมามาก

เพราะฉนั้นบันไดนี้สูงแต่ ๘๐ ฟีตเท่านั้น นับคั่นได้ ๘๐ คั่น ครั้นข้าพระพุทธเจ้าทั้งปวงลงไปสุดบันได ถึงต้นทางชั้นล่างเปนทางปราบ

ศิลา เดิรไปได้สดวกสบาย กว้างประมาณ ๖ ศอก ไปทางน้ำตกด้านอเมริกันฟอล ไปสักมินิต ๑ ก็ถึงต้นทางที่จะลงไปในเคฟออฟดิวินด์ เขาพาข้าพระพุทธเจ้าทั้งปวงลงบันไดไป ๓ คั่นเปนบันไดไม้ แล้วเดิรเข้าไปใต้น้ำตกเซ็นตรัลฟอล ที่นั้นเรียกว่าเคฟออฟดิวินด์ มีน้ำตกที่แลเห็นเรียกว่าเซ็นตรัลฟอลนั้น ไหลอยู่ข้างบนลงไปตกในแม่น้ำ ภายในใต้ฟอลนั้นศิลาเปนเพิงโค้งเข้าไป คนเข้าไปอยู่ได้ ศิลาในนั้นเปนคั่น ๆ เข้าไปพอยืนได้สดวกสบาย แลลืมตาได้สดวก ไม่ใคร่จะถูกลองน้ำจัดนัก ในเวลาที่เข้าไปยืนอยู่ในถ้ำนั้น แลมาข้างนอกเหมือนกับม่านใหญ่คลุมบีดปากถ้ำอยู่เหมือนกัน เพราะสายน้ำตกนั้นคลุมอยู่ เวลาที่เข้าไปนั้นอย่าข้างจะไม่สู้สนุกหน่อย ๆ เพราะต้องผ่านใกล้ที่น้ำตกเข้าไปลองน้ำตกพลุ่งขึ้นมาเบียกมาก แลลมจัดด้วย ลอดที่เดิรเข้าไปตามลมเท่านั้นจึ่งค่อยเบา ถ้าทวนลมเห็นจะทนไม่ใคร่ไหว เมื่อเข้าไปถึงในถ้ำแล้วจึ่งค่อยสบาย เพราะเปนโพรงลึกเข้าไป แลเวลาบ่ายมีสายรุ้งในระหว่าง ในสายน้ำที่ตกเข้ามา ดูเปนรุ้งมาอยู่ใกล้ ๆ ตัวไม่กี่ฟีตนัก แลเขาว่าไม่มีแห่งใดอีก (ในโลก) ที่จะแลเห็นสายรุ้งได้กลมโดยรอบนอกจากที่นี้ บางที่เห็นได้ ๒–๓ วง ดูงามประหลาดดี ในถ้ำนี้กว้าง ๑๐๐ ฟีต ประมาณเปนไดเมตเตอร ๖๐ ฟีต สูง ๑๐๐ ฟีต ในที่นี้มีคนมาเที่ยวทั้งชายหญิง เพราะเปนที่น่าดูมาก ถ้ำนี้เปนขึ้นได้เพราะแรงน้ำตกทำให้มีลมแลเปนสายน้ำขึ้นไป ทำลายศิลาที่หน้าผานั้นลึกเข้าไปทุกที จนเปนถ้ำใหญ่หน้าเบีดมีม่านน้ำแทงใหญ่บีดหน้าไว้งาม

ประหลาดดี แลในถ้ำนี้แรงน้ำที่ตกลงมาแรง ทำให้เปนลอองเข้าไปบ้าง แลเปนพยุจัดลมพัดแรง แต่ไม่ถึงกับลืมตาไม่ขึ้น เหมือนที่แซโดออฟดีร็อก ข้าพระพุทธเจ้าไปอยู่ในถ้ำลมนั้นครู่ ๑ แล้วคนนำทางนำเลยต่อไป ออกข้างขวาฟอลหาใช่ทางที่เข้าไม่ เซ็นตรัลฟอลนี้มีทางลอดเข้าข้างหลังแล้วไปออกทาง ๑ ได้ แต่ทางที่ออกไปนั้นไม่ใคร่จะสดวก เพราะศิลาที่เดิรออกไปนั้นชันแลเคบ ที่เดิรเปนคั่น ๆ ไม่ใคร่มีที่แบนถึง ๖ นิ้ว แลไม่มีราวด้วย น้ำก็ไหลกลบศิลานั้นอยู่เสมอ ดูน่าจะมีตะใคร่น้ำ ลื่นดูน่ากลัว จนข้าพระพุทธเจ้าเคาน์ซิลเลอต้องรอหยุดตรองจะกลับทางเดิม แต่ผู้นำไม่ยอมมา ฉุดเอาไป บอกให้ช้า ๆ ก็ไม่ฟัง ฉุดไปพัก ๑ พอลอดทางที่น้ำกระเซ็นมาจากน้ำตกแล้ว ก็ถึงศิลาก้อนใหญ่สบาย พอออกไปแล้วในขณะนั้นข้าพระพุทธเจ้าอยู่ในระหว่างอเมริกัน แลเซ็นตรัลฟอล ลงบันไดไม้ไปถึงสพานไม้กระดาน ๒ แผ่นเลียบไป ดูค่อยเปนสุขขึ้น สพานนั้นทอดยื่นออกไปตามก้อนศิลาที่ตกลงมากระจายอยู่นั้น ออกไปจนปลายกองศิลาบ้าง แห่งน้ำที่ตกไหลแรงไปตามหว่างก้อนศิลาลงไปเปนคั่น ๆ แต่เพียงน้ำที่ไหลตามก้อนศิลาตอนล่างนี้ ก็ดูครึกครื้นใหญ่โตกว่าพุน้ำโจนที่เมืองไทรโยคเสียแล้ว บางแห่งนอก ๆ ออกไปริมแม่น้ำไหลอ่อน ๆ แลตื้น ๆ ก็ลุยออกไปจนถึงก้อนศิลานอกที่เด่นที่สุด ออกไปนั่งพักกันอยู่ที่นั้น อยู่ตรงหน้าเซ็นตรัลฟอลออกมา น้ำที่ตกลงมากระทบศิลา กระเซ็นมาถึงที่พวกข้าพระพุทธเจ้าทั้งปวงนั้นเหมือนอาบน้ำฝน แล

น้ำที่ไหลตามซอกศิลาที่เปนลำกว้าง ๆ ตื้น ๆ น้ำอ่อน ๆ ก็ลงอาบกัน เปนที่สำราญยิ่งนัก ทำให้ระลึกถึงกรุงเทพ ฯ เปนอันมาก ถ้าได้เสด็จพระราชดำเนิรมาประพาสในที่นี้แล้ว จะเปนที่สำราญพระราชหฤทัยเปนอย่างยิ่ง งามกว่าน้ำตกที่ไทรโยคมากนัก สู้ไม่ได้อย่างเดียวแต่เหมือนที่พุทธ้องช้างนั้น น้ำที่ตกลงมาคนเข้าไปอาบรองได้ เพราะเปนแต่สายคล้ายเมล็ดฝน แต่น้ำตกเหล่านี้ ตกกันทั้งลำแม่น้ำใหญ่ น้ำที่ตกหนาหลาย ๆ พัดหนักราวกับก้อนศิลา เสียงกึกก้องราวกับเสียงฟ้า ถ้าคนไปรองที่ตรงน้ำตกนั้นแล้ว เห็นจะไม่มีชีวิตอยู่ได้ไม่ถึงนาที ๑ เปนแน่ แต่เพียงที่กระเซ็นมาก็พอใช้ได้อยู่แล้ว แลเปนที่น่ากลัวอีกอย่าง ๑ ที่แรงน้ำหนักนัก พัดเอาก้อนศิลาใหญ่ ๆ พังทำลายลงมาเปนอันมาก ถ้าจะตกลงมาแต่ก้อนย่อม ๆ ในเวลาที่ข้าพระพุทธเจ้าทั้งปวงอยู่ในที่นั้นแล้ว จะต้องกราบถวายบังคมลากันหลายคนเปนแน่ แต่เอาความพิศวงประหลาดเข้าตั้งหน้า หากลัวความที่ประมาทดังนี้ไม่ที่พ้นอันตรายได้ ก็นับได้ว่าเดชะพระบารมีปกเกล้า ฯ อยู่ แลการที่ได้มาเห็นของพิเศษในโลก (จริง ๆ ไม่ใช่ในโลกอย่างอเมริกัน) ทั้งนี้ก็เพราะพระเดชานุภาพบารมีปกเกล้า ฯ จึงได้มาเห็นเปนขวัญตาอย่างยิ่ง อนึ่งที่เคฟออฟดีวินด์นี้ เปนที่น่าดูน่าพิศวงเปนที่สนุกสำคัญงามดีกว่าทุกแห่ง ที่ได้ลงไปดูทั้งปวงพอคุ้มกับการที่น่ากลัวอันตรายที่อุสาหะตั้งอยู่ในความประมาทลงมา แลคุ้มค่าที่ต้องผลัดผ้าแต่งตัวไม่เลี่ยเปล่าเลย ยังเสียอยู่อย่างเดียวที่ได้อาบน้ำไม่ใคร่พอใจ เพราะ

ที่ซึ่งออกไปนั่งอยู่นั้นเด่นออกไปในแม่น้ำ ผู้หญิงมาจากข้างบนเลย เห็นได้ จึงต้องสวมทั้งเสื้อแลกางเกงลักหลาดอาบน้ำ ถ้ากระไรผ่อนเสื้อออกเสียได้ ถึงจะไม่ใช้ผ้าอาบไทย จะใช้กางเกงลักหลาดก็จะสนุกขึ้นอีกมาก นี่รุงรังลำบากทั้งเสื้อกางเกง หมวกรองเท้าดูไม่ใช่อาบน้ำเลย แต่ถึงที่สุดเข้าหมวกก็เปนอันรวม ๆ ไปเต่สิ่งอื่นก็คงไว้นั้นเอง ครั้นอาบน้ำพอเปนที่สบายพอใจทั่วกันแล้วก็ลุยน้ำมาจากก้อนศิลาที่ไปนั่งอาบน้ำกันนั้นกลับมาขึ้นสพานซึ่งทอดมาข้างหน้าน้ำตกนั้น มาบันจบทางเดิมเปนอันได้วงรอบน้ำตกเซ็นตรัลฟอล แล้วกลับมาขึ้นบันไดเวียนถึงห้องที่สำหรับผลัดผ้าชั้นบน เปลี่ยงเครื่องที่เปียกแต่งเครื่องเดิมเสร็จแล้ว ข้าพระพุทธเจ้าทั้งปวงขึ้นรถไปที่ทางลงไปดูที่เกาะดูนาไอแลนด์อีก เพื่อจะดูไปแต่ข้างบนว่าข้าพระพุทธเจ้าทั้งปวงได้ออกไปเพียงไร ดูไปเห็นก้อนศิลาที่ออกไปนั่งนั้นเล็กไม่สมกับที่คนเปนอันมากออกไปนั่งอยู่ได้เลย แลห่างตลิ่งออกไปมาก ข้าพระพุทธเจ้าทั้งปวงดูแล้วกลับมาแวะซื้อของประหลาทต่าง ๆ ที่ร้านบนฝั่งริมทางนั้น แล้วกลับมาที่สเตชั่นขึ้นบนรถไฟ ชื่อเปรสิเด็นต์นั้น

อนึ่งการบางสิ่งบางอย่างที่ควรจะกราบบังคมทูลพระกรุณาว่าด้วยตำบลเหล่านี้ ที่ข้าพระพุทธเจ้ายังหาช่องจะจดลงหาได้ไม่ เพราะฉนั้นข้าพระพุทธเจ้า ขอพระราชทานพรรณาต่อไปในที่นี้ เมื่อก่อนที่จะออกจากที่นี่ต่อไปตามสมควรพอเปนลังเลปที่ได้ทราบเกล้า ๆ มา

ว่าด้วยแม่น้ำและภูมิประเทศในอากรา

ว่าด้วยแม่น้ำในอากราริเวอ ตั้งแต่ทเลสาปเคป เปนช่องแม่น้ำที่เมืองบัฟฟโลมาจนถึงสคลอสเสอร์ เปนทาง ๒๐ ไมล์ แม่น้ำไหลเทต่ำลงมา ๒๐ พีต คิดเฉลี่ยประมาณไมล์ละฟุต มีเกาะใหญ่เกาะ ๑ ชื่อว่าแกรนด์ไอแลนด์ โดยยาว ๑๒ ไมล์ กว้าง ๔ ไมล์ ตั้งอยู่ในกลางแม่น้ำใหญ่นั้นอยู่ที่ในหว่างกลาง นับแต่เมืองบัฟฟโลมาถึงหัวเกาะ เท่ากันกับวัดแต่ที่น้ำตกไปถึงท้ายเกาะ ทางน้ำแยกออกไหล ๒ ข้างเกาะนี้ดูเปนแม่น้ำใหญ่ แลลึกทั้ง ๔ ข้างมารวมเปนแม่น้ำสายเดียวกันอีก ที่ท้ายเกาะตรงตำบลคิลคริก ตั้งแต่ที่นี่ไปน้ำไหลแรงขึ้นจนใต้สคลอสเสอร์ลงไปที่น้ำเชี่ยว ทาง ๓ ไมล์เศษ แล้วไหลแรงลงเปนละลอกกระฉ่อนทีเดียว บ่วนไหลเปนฟอง ๆ ไปจนถึงที่น้ำตก ถึงเกาะโคีตไอแลนด์ทางแม่น้ำแยกเปน ๒ ทาง เพราะเกาะโคีตไอแลนด์นั่นอยู่อีก จึงแบ่งแม่น้ำแยกไปทุกที่ อเมริกันฟอลบ้าง ฮอสชูฟอลบ้าง แล้วน้ำที่ตกนั้นก็ลงไปรวมเปนแม่น้ำเดียวที่แม่น้ำสายล่าง ตั้งแต่ใต้ที่น้ำตก ซึ่งมีลองน้ำเปนควันพลุ่งอยู่เพราะแม่น้ำทั้งลำ ตกลงมาถึง ๑๗๔ พีตนั้น ไหลลงไปเปนทางเดียว ถึงลิววิสตันทาง ๗ ไมล์ แม่น้ำเทต่ำลงไป ๗๘ พีต ต่อไปน้ำก็ไหลช้าเปนปรกติเรื่อยไปจนออกทเลสาปเลกออนตารัว

คนชาติชาวคนแรกที่ได้มาพบที่น้ำตกนี้ ตามที่รู้ได้ตามเรื่องราวได้ความว่าชื่อฟาเดอเฮนเนบัง เปนมิชชันนารีพวกเยซวิด ออกจากเมืองฝรั่งเศสมา เพื่อจะมาสั่งสอนพวกอินเดียนประมาณในปี ๑๖๗๘ เขาได้

พรรณาสรรเสริญมากมายที่เดียว บางทีเขาว่าจนเกินไป คือเปนต้นว่าที่น้ำตกนั้นเขาสูงถึง ๖๐๐–๗๐๐ ฟีต แลว่าที่ใต้ที่น้ำตกนั้นกว้างคนเดินจูงมือกันเปนตับได้ถึง ๔ คน แลไม่มีความลำบากอันใดที่จะเดิน นอกจากลองที่กระเซ็นไปบ้างเล็กน้อยเท่านั้น การที่เขากล่าวผิดดังนี้ จะเปนด้วยเขาจะแกล้งพรรณาให้เหลือเกิน หรือไม่รู้ประมาณที่จะวัดให้ถูกต้อง หรือบางทีจะได้กำหนดที่ไม่ถูกนี้มาจากพวกอินเดียน หรือครั้งโน้นจะใกล้กับที่เขาประมาณไว้ก็หาทราบเกล้า ฯ ไม่ แต่ถึงอย่างไรที่จะสูงกว่า ๓๐๐ ฟีตขึ้นไปนั้นเห็นจะไม่ได้ เพราะตลิ่งที่สูงที่สุดก็เพียง ๓๐๐ ฟีตเท่านั้น

อนึ่งแม่น้ำนิอากรานี้ ตั้งแต่ทเลสาปบนไปจนถึงทเลสาปล่างเปนระยะโดยยาวประมาณ ๓๖ ไมล์ เปนที่ปั้นเขตแดนในระหว่าง ๒ คอเวอนเม็นต์ บางทีเปนที่รบพุ่งกันบ่อย ๆ ในอาณาเขตอากรานี้ เดิมเปนที่อยู่ของพวกอินเดียน ครั้นภายหลังเมื่อสิ้นการรบแล้ว ก็เปนที่สำราญอันพิเศษของมนุษทั่วโลก

ครั้นเมื่อตกเปนของคนขาวแล้ว ในเขตนี้มีชื่อว่าอิรอกัว เปนชื่อพวกฝรั่งเศสให้ เปนที่ของชาติทั้ง ๕ รวมกัน คือโมหอกส์อยู่ที่แม่น้ำชื่อนี้พวก ๑ ออเนียดาอยู่ฝั่งข้างใต้เห่งทเลสาปออเนียดาพวก ๑ กายูคาใกล้ทเลสาปชื่อนี้พวก ๑ แลเซเนคายืนตั้งแต่ทเลสาปเซเนคาไปจนถึงแม่น้ำอากรา ฟาเดอเฮนเนบัง กล่าวว่าหมู่บ้านของพวกเซเนคาอยู่ที่ในอากรานี้ ไม่ห่างไปจากน้ำตกนี้กี่ไมล์นัก เพราะฉนั้นพวกอิรอกัวเซเนคา

เป็นเจ้าของที่ดินก่อนหน้าคนชาวทั้งปวง แลมีอีกจำพวก ๑ ชื่อตัสคาโรราส เป็นพวกที่เข้ารวมกับพวกอิรอกัวในปี ๑๗๑๒ ได้ครอบครองที่แผ่นดินของเขาในหมู่บ้าน ๑ ประมาณห่างจากที่น้ำตกนี้ลัก ๙ ไมล์ พวกเซเนคาที่ยังเหลืออยู่นั้น อยู่ต่อไปข้างทิศใต้ จำพวกต่าง ๆ เหล่านี้มักชุมนุมกันคิดการต่าง ๆ เป็นวงรอบกองเพลิงเสมอ ถึงมาทว่าเมื่อคนชาวเข้าไปเอาที่เหล่านี้แล้ว เขาก็ยังประชุมกันอย่างนั้นเสมอ ครั้นชาวยุโรปได้บำรุงมากขึ้น คนชาวอินเดียนก็ค่อยเลื่อนห่างออกไป แต่ถึงกระนั้นก็ยังมีอยู่บ้าง

ว่าด้วยที่ในเขตนี้ ตามที่เซอชาลส์ไลเยลได้กล่าวไว้ว่า สิ่งซึ่งเป็นที่น่าพิศวงในที่แรกที่จะกล่าวนี้ คือที่ตลิ่งริมแม่น้ำสูงแลชันตรงที่เดียว ยืนตลอดไปตั้งแต่กวีนส์เตาน์ไปไกลทางทิศตวันออกฝ่ายด้านข้างแคนาดานั้น สูงกว่า ๓๐๐ ฟีตเป็นที่น่าประหลาทุมาก ที่ริมตลิ่งชันอยู่ได้ดังนี้ แลมิใช่ศิลาแข็งแรงอันใด เป็นทรายบ้าง แลศิลาอย่างไลม์สโตนบ้างเท่านั้น

ที่น้ำตกนี้เห็นได้เป็นแน่ว่ารูปเปลี่ยนไปเสมอ ตามที่ได้ดังเกตทราบกันมา ว่าศิลาที่น้ำตกนี้พังลงมาเสมอ อย่างเช่นเห็นมีบ้างตามเกาะโคีตไอแลนด์ แลศิลาที่ตกทำลายลงมานั้นสูญไปเพราะแรงน้ำที่ตกละลายไป แลน้ำที่ตกนั้นก็ย่อมถอยหลังเข้าไปทุกที เขาเชื่อว่าประมาณ ๕๐ ปีมา ที่น้ำตกนี้ถอยหลังเข้าไปประมาณ ๕๐ ยาต บางปีก็พังมาก บางปีก็พังน้อยไม่เสมอไป แต่ในปี ๑ ไม่ต่ำกว่าฟุต ๑ ศิลา

ที่ตกอยู่ตามที่น้ำตกลงมานั้น เปนพยานให้เห็นได้ว่าที่น้ำตกนี้พังอยู่เสมอ เพราะมีศิลาก้อนใหญ่ตกอยู่ตามที่ตรงน้ำตกลงมา ที่เห็นได้ว่าเปนศิลาตกลงมาแต่ช้างบนเปนอันมาก

อนึ่งความสุขสบายในเมืองนี้ ย่อมเปนที่สนุกสบายอย่างยิ่ง ในเมืองนี้มีพลเมืองประมาณ ๓๐๐๐ ไม่มีความไข้สิ่งใดเกิดขึ้นเลย เขาคิดว่าจะเปนด้วยน้ำไหลแรง ทำให้ลมหายใจมนุษย์สอาดบริสุทธิ์ เปนที่สนุกสำราญแลสบายอย่างยิ่ง

อนึ่งชื่อที่เรียกว่านิอากรานี้เปนชื่อย่อมาจากอินเดียนว่าออนยาการา เขาคิดว่าเปนภาษาของพวกอิโรกัว เพราะตามที่ได้รู้เห็นได้นั้น ก็ได้ความว่าพวกอิโรกัวนี้ ได้อยู่ที่นี้เปนครั้งแรก คำอันนั้นแปลว่าน้ำตก มีอานุภาพประหลาดแรงเหมือนเสียงฟ้า น้ำตกนี้ตั้งอยู่ในแลติจูด ๔๓ ดีกรี ๖ มินิต เหนือลองติจูด ๗๙ ดีกรี ๕ มินิต ตวันตกจากเมืองกรีนช มีแม่น้ำแรงกว่าแม่น้ำนิอากรา อยู่ในระหว่างทเลสาบทั้ง ๒ คือเลกเอรี แลออนตารัว แม่น้ำนั้นยาว ๓๖ ไมล์ เมื่อพ้นทเลสาบออนตารัวไปแล้วออกถึงแม่น้ำเซ็นต์ลอเร็นซ์ ผ่านที่แรบีด แลเกาะชื่อพันเกาะ เมืองมอนตรีลควีเบ็ก แล้วออกไปถึงอ่าว คือกัลฟ์ออฟเซ็นต์ลอเร็นซ์ ห่างจากควีเบ็กไป ๔๕๐ ไมล์

ประมาณน้ำในทเลสาบเหล่านี้ ตามกำหนดกว้างยาวแลลึกดังนี้ ทเลสาบเลกสุปีเรีย เปนทเลสาบใหญ่ที่สุดในโลก มีกำหนดประมาณฉนี้

ยาว ๔๕๐ ไมล์ กว้าง ๑๐๙ ลึก ๘๐๐ ฟีต

ทเลสาปเลกฮูรอน ,, ๒๑๘ ,, ,, ๑๘๐ ,, ๕๐๐ ,,

ทเลสาปเลกมิชิแกน ,, ๓๐๐ ,, ,, ๕๕ ,, ๒๐๐ ,,

ทเลสาปเลกเซ็นต์แคล ,, ๔๐ ,, ,, ๑๕ ,, ๘๐ ,,

ทเลสาปเลกเอรี ,, ๓๙๐ ,, ,, ๖๕ ,, ๙๐๐ ,,

แลทเลสาปเหล่านี้สูงกว่าน่าน้ำในมหาสมุทใหญ่ ถึง ๕๖๕ ฟีต แลยังทเลสาปเล็ก ๆ อีกหลายแห่ง แลทั้งแม่น้ำประมาณ ๑๐๐ แม่น้ำทั้งเล็กใหญ่ย่อมไหลมาตกในนิอากรานี้ทั้งสิ้น

ในแม่น้ำอันนี้เปนที่รวบรวมน้ำแข็งมากกว่าแม่น้ำอื่น ๆ (ในโลก) แต่น้ำที่ตรงน้ำตกนั้นไม่ใคร่แข็งเลย แม่น้ำในแคนาดาประมาณครึ่งหนึ่งของแม่น้ำที่มีอยู่ แลประมาณ ๓ ใน ๔ ส่วนแห่งแม่น้ำในอเมริกาเต็มไปด้วยน้ำแข็งในฤดูหนาว ครั้นมีลมพายุก็พัดเอาน้ำแข็งลอยลงมาหลายเอเกอมาติดตามริมฝั่งบ้าง ที่ลอยมาจนมาคั่งอยู่ที่น้ำตกก็มี เมื่อปี ๑๘๕๕ น้ำแข็งลอยมาติดเปนแพอยู่ที่เหนืออเมริกันฟอลจนคนออกไปเดินได้ จนเกือบถึงกลางน้ำตก

อันตรายแก่มนุษย์ซึ่งมีในที่ตำบลเหล่านี้ก็มีบ้างเปนคราว ๆ แต่ที่เปนการโด่งดัง กล่าวกันอยู่เสมอในกาลบัดนี้ มีเรื่องที่กัปตันเวบว่ายน้ำที่แรบีดข้างล่าง ถึงแก่กรรมนั้นเปนต้น

ที่นิอากราฟอลนี้ ตามกล่าวกันว่าถ้าคนมาเที่ยวในฤดูร้อนเปนเวลาสบาย แลไม่ใคร่จะมีภัยอันใด แต่ในฤดูหนาวนั้นหนาวจัดแลดอง

น้ำที่ตกลงมากระจายไปติดตามตลิ่ง แลบนไม้แขงขาวไป จนบางที่เกาะหนาจนเปนรูปต่าง ๆ ไปดูงามดี ต้นไม้บางต้นค้อมลงด้วยน้ำหนักแห่งน้ำแขงที่คลุมอยู่นั้นดูงาม เปนรูปต่าง ๆ แต่ไม่ใคร่จะมีใครไปเพราะหนาวจัดนัก ได้รับพระราชทานพรรณาถึงน้ำตก นิอากรานี้โดยสมควรแล้ว บัดนี้ข้าพระพุทธเจ้าขอพระราชทานกราบบังคมทูลพระกรุณาระยะทางต่อไป

ข้าพระพุทธเจ้าทั้งปวง มาถึงรถไฟพักรอเวลาอยู่ในรถ ครั้นเวลาย่ำค่ำ ๓๗ มินิต รถไฟออกจากที่น้ำตกนิอากรามาตามทางเดิม ข้าพระพุทธเจ้าทั้งปวง รับพระราชทานอาหารมาในรถไฟ ครั้นเวลา ๑ ทุ่ม ๓๓ มินิต ถึงเมืองบัฟฟโลต้นทางนั้น รถเข้าพักในสเตชั่น ข้าพระพุทธเจ้าทั้งปวง ได้รับพระราชทานเดิรเล่นบ้าง ในระหว่างที่รอเวลาอยู่นั้นพักอยู่จนเวลายาม ๒๐ มินิต ออกจากเมืองบัฟฟโลไปตามระยะทางต่อไปทางทิศตวันออก ไปตามระยะทางผ่านสเตชั่นไปหลายตำบล จนถึงเมืองชื่อสิราคุสเปนเมืองใหญ่เจริญดี มีพลเมือง ๕๐๐๐๐ มีบ่อน้ำเค็มอยู่ใกล้เมืองนี้เปนนาเกลือ คนทำเกลือจากที่นี้ได้ประมาณ ๘๐๐๐๐ บุชเชลมีทั้งโรงเลี้ยงคนจนด้วย ออกจากที่เมืองนี้ต่อไปผ่านสเตชั่นเล็ก ๆ ไปอีกหลายตำบล ถึงเมืองชื่อโรม เปนเมืองสำคัญเมือง ๑ มีสินค้ามาก มีคลองใหญ่ชื่อเอรีคาแนล ผ่านไปในเมืองนี้ แลที่ทางรถไฟไปต่อกับเมืองต่าง ๆ ในทเลสาปออนตารัว ออกจากที่นี้ไปผ่านสเตชั่นน้อย ๆ ไปอีกหลายตำบล จนเวลา ๓ ยาม ๒ มินิตถึงเมืองอูติกา เปนเมือง

งามแลเจริญดี มีโรงทำการขนสัตว์ แต่ไม่สู้ใหญ่ แลมีของสำหรับจำหน่ายขายแก่คนทำไร่นาเปนอันมาก มีทั้งโรงรักษาคนเสียจริตเปนตึกใหญ่จุคนได้ ๔๐๐ แลที่นี่เปนต้นทางรถไฟที่จะไปดูการทำปืนที่เมืองอิลิออนด้วย รถไฟข้าพระพุทธเจ้าทั้งปวง เข้าหยุดพักในสเตชั่นนี้

รุ่งขึ้นณวันอังคาร เดือน ๘ ขึ้น ๒ ค่ำ (วันที่ ๒๔ ยูน) เวลาย่ำรุ่ง ๒๐ มินิต รถไฟออกจากอูติกาไปตามระยะทาง ประมาณ ๑๕ มินิต ไปถึงเมืองชื่ออิลิออน รถไฟข้าพระพุทธเจ้าทั้งปวงหยุดที่สเตชั่น ขณะนั้นพวกกอมปนี่ทำปืน คือเรมิงตันกอมปนี่ มาคอยรับข้าพระพุทธเจ้าทั้งปวงอยู่ที่สเตชั่น ๒–๓ นาย มีทั้งรถมาคอยอยู่พร้อม เขามารู้จักกับท่านราชทูต แลพวกข้าพระพุทธเจ้าทั้งปวงแล้ว เขาพาข้าพระพุทธเจ้าทั้งปวงไปขึ้นรถไปถึงโฮเต็ลแห่งหนึ่ง เข้าหยุดพักที่โฮเต็ลนั้น เขาจัดอาหารเช้าให้ข้าพระพุทธเจ้าทั้งปวงรับพระราชทานที่นั้นเสร็จแล้ว ๆ ข้าพระพุทธเจ้าทั้งปวงเดิรไปถึงที่โรงทำปืนของเขานั้น อยู่ใกล้กันกับโฮเต็ลนี้ เขาพาข้าพระพุทธเจ้าไปบนโรงที่ห้องรับแขกของเขา พวกเจ้าของกอมปนี่มารับพร้อมกัน ในห้องนั้นมีตัวอย่างปืนต่าง ๆ ตั้งแต่เก่าคาบศิลามาจนของใหม่ในบัดยุบันนี้ คิดขึ้นใหม่ ๆ เปนอันมาก เขาได้เอาปืนใหม่ ๆ ที่คอเวอนเม็นจะใช้ในทหารไทยนั้น มาให้ดู ๓ อย่างด้วยกัน คือปืนอย่างที่เรียกว่าลีกันอย่าง ๑ เรมิงตันอย่าง ๑ วินเช็สเตอรอย่าง ๑ มาตรวจดู แต่ปืนลีนั้นเปนของใหม่ มิสเตอรลีผู้คิดก็มาอยู่ที่นั้นด้วย ดูเปนของดีอยู่ที่ไม่เสียเวลาบันจุมาก มีกลักที่บันจุปืนสั้นได้ ๖ ลูก

เตรียมไว้หลายอัน เมื่ออันไหนยิงสั้น ๖ ลูกแล้วบิบไกก็หลุดออกมา เอาอันใหม่เข้าที่ได้ทันที ดูดีอยู่ ข้าพระพุทธเจ้าราชทูต เคาน์ซิลเดอ ลิเครตรีล่าม แลแอ็ดแตเชอังกฤษ ได้ว่าสั่งเชาคนละกระบอก ครั้น แล้วเชาพาข้าพระพุทธเจ้าไปที่เป้าสำหรับลองปืน มิสเตอรลีได้ลองปืนดี ให้ข้าพระพุทธเจ้าทั้งปวงดู เชายิงได้รวดเร็วมาก เชายิงให้ดูประมาณ ๕๐ นัด แล้วเชาพาข้าพระพุทธเจ้าทั้งปวง ไปดูโรงทำงารของเชาตลอด ตั้งแต่เอาเหล็กมาตัดด้วยเครื่องตัดอันมีแรงมาก ตัดเหล็กเหมือนกับ ขัดผึ้ง แล้วเอาเหล็กมาดีเปนแท่งกลมโตประมาณไดเม็ตเตอร์สัก ๓ นิ้ว ยาวสักคืบ ๑ เอาเข้าไฟแล้วเอามาเข้าเครื่องรีด ๆ ให้ยาวเล็กลง ให้ เนื้อแน่นสนิท จนยาวแลโตได้ที่แล้วเจาะลำกล้อง เจาะรูชนวน แล้ว เชาพาไปดูที่ระเบิดลองกระบอกปืนที่เชาบันจุดินไว้เต็ม ที่วางเรียงไว้ ประมาณ ๒๐ กระบอก มีศิลาทับไว้มั่นคง ที่ชนวนนั้นวางทาบขึ้น มาทุกกระบอก มีดินโรงเปนชนวนติดถึงกันทุกกระบอกไป จนถึง ที่ไก ๆ นั้นมีแก๊บอยู่อัน ๑ โยงเชือกที่ผูกกับค้อนที่จะตีแก๊บออกไปนอก ห้อง ครั้นดูที่ในห้องแล้ว เชาให้ออกมานอกห้องปิดประตูเสีย แล้ว เชาส่งค้อนมาถวายท่านราชทูตให้ทรงตี ก็ได้ยินเสียงปืนข้างในสั่นทั้งตับ เชาเปิดประตูเข้าไปดู ควันกลุ้มไปทั้งห้อง เชาลองเช่นนี้ทุกกระบอก เห็นปืนที่กระบอกเนื้อเหล็กไม่ดีแตกกระเด็นไปฝังอยู่ตามเพดาน แลฝา ผนังเปนอันมาก ครั้นดูที่ลองปืนนั้นแล้ว เชาพาไปดูที่ตีเหล็กใหญ่ ตีด้วยค้อนที่ใช้ด้วยแรงสตีม เหล็กนั้นใช้คีมใหญ่คีบแขวนรอกช่วย

แรงดน ดูตื่ดังกระเทื่อนกึกก้องไปทั้งนั้น เขาพาไปเที่ยวดูการทำเหล็กต่าง ๆ ที่เปนไกนกปืนเปนต้น ใช้แรงส์ติมกระแทกตีพิมพ์ทั้งสิ้นน่าดูยิ่งนัก แล้วเขาพาไปดูการทำไม้ต่าง ๆ มีเหลารางปืนเปนต้น ราง ปืนที่เหลามานั้นเปนแต่โกลน ๆ มาเปนรูปไม้ยาว ๆ ต้นแบน ๆ กว้าง ๆ เท่านั้น เอามาเข้าเครื่องกลึงส์ติม เครื่องกลึงนั้นดูประหลาทมาก ที่กลึงรางปืนให้ดูรูปดี โดยไม่ต้องมีคนคอยจับถือไว้เลย มีเหล็กทำเปนรูปรางปืนเปนแม่พิมพ์อันหนึ่ง เครื่องนั้นมีที่ยึด ๒ อัน ๆ หนึ่งยึดพิมพ์เหล็กนึ่ง อีกอัน ๑ ยึดไม้ที่จะทำเปนรางปืน หมุนไปพร้อมกันจังหวะเร็วช้าเท่านั้น ตัวเหล็กคม เครื่องมือที่จะขุดไม้นั้น มีเครื่องยึดมายันเกี่ยวอยู่กับเครื่องพิมพ์ เมื่อเหล็กพิมพ์นั้นหมุนถึงที่แบน เครื่องมือก็กินไม้ลึกเข้าไป เมื่อถึงที่หมุนสูงขึ้นมาแม่พิมพ์ก็ค้ำให้เครื่องมือถอยห่างออกมาอย่างนี้จนได้ที่เสมอกันทุกอัน แลถึงที่เซาะร่องเจาะรูในรางปืนต่าง ๆ ก็มีเหล็กพิมพ์กำหนดให้เครื่องเซาะเจาะเดิรเหมือนกัน ถ้าเมื่อเครื่องมือเดิรไปถึงที่กำหนดแล้วจะเจาะเลยไปอีกไม่ได้ ฉนั้นของเขาจึงเท่าเสมอกันไม่มีทางที่จะเจาะเสียได้จนสักอัน ๑ เขาพาเที่ยวดูจนถึงคุมขึ้นกระบอกปืนใช้ได้ แลวิธีบัญจุลงหีบมาก ๆ ทั้งปลายหอกแลเครื่องพร้อมเสร็จทุกอย่าง

ครั้นข้าพระพุทธเจ้าเที่ยวดูตลอดในโรงงารทำปืนนี้แล้ว เขาพาข้าพระพุทธเจ้าทั้งปวงมาที่ออฟพีศของเขา ๆ ให้ดูเครื่องเขียนหนังสือด้วย

พิมพ์ดีดอย่างดีดหีบเพลง คืออย่างที่เรียกว่า เรมิงตันไตปไรเตอนั้น แต่ไม่เป็นการอัศจรรย์อะไรนัก เพราะแลเห็นเกลื่อนอยู่ในกรุงเทพ ฯ แล้วเป็นอันมาก ครั้นดูเสร็จแล้วเขาพาข้าพระพุทธเจ้าทั้งปวงออกจากที่โรงงารของเขากลับมาทางเดิม ถึงริมถนนหน้าโฮเต็ลนั้น มีคลองอยู่คลอง ๑ เขาเอาเครื่องสำหรับสูบน้ำที่ทำโดยกอมปนี่ของเขามาให้ดู ใช้สูบด้วยม้าเทียมแล้วขับให้เดินหมุนไป แรงสูบนั้นได้น้ำมากแลสูงด้วย เมื่อใช้ม้าเสร็จแล้วลองใช้คนหมุนได้แรงดีแต่ต้องใช้คนมาก สูบนี้เป็นเครื่องเบาม้าลากได้คู่ ๑ พอดี เวลาจะสูบต้องบักหลักยันไว้สำหรับจะได้หมุนด้วย เขาว่าคอเวอนเม็นต์ต่าง ๆ ซื้อไปใช้มาก เพราะสูบได้แรงไม่ต้องติดไฟใช้สติมช้าลำบากดูของเขาก็เป็นของชอบกลอยู่

เวลานั้นพอฝนตกเขาพาข้าพระพุทธเจ้าทั้งปวงเข้าไปพักในโฮเต็ลสูบบุหรี่แลสนทนากันอยู่จนฝนหาย เวลาเช้า ๔ โมงเขาพาข้าพระพุทธเจ้าทั้งปวงขึ้นรถไปเที่ยวดูเมืองแลเครื่องจักรทำนาต่าง ๆ ที่เขาทำขายมีโรงงารอีกแห่ง ๑ แต่หาได้แวะดูไม่ เพราะไม่มีเวลาพอได้เห็นแต่ที่วางไว้ขายตามริมโรงงารนั้น เครื่องไถนาเครื่องบ้านเรือนแลอื่น ๆ เป็นอันมาก แล้วข้าพระพุทธเจ้าทั้งปวงกลับมาที่สเตชั่นรถไฟรอรถอยู่ที่นั้น จน เวลาเช้า ๔ โมง ๓๕ มินิต รถไฟเปรสิเด็นต์ซึ่งติดสายไปเปลี่ยนทางกลับลงมาถึงสเตชั่นนี้ ข้าพระพุทธเจ้าทั้งปวงขึ้นบนรถไฟลาพวกกอมปนี่เรมิงตันบรรดาที่ตามมาส่งแลขอบใจแลรถไฟออกจากที่นั้นย้อนกลับมาเมืองอูติกาอีก เพราะรถไฟเอ็กสเปรสเขาหยุดฉเพาะแต่ที่อูติกา หาได้หยุดที่

อีล็ออนด้วยไม่ เพราะฉนั้นจึงต้องกลับมารอคอยต่อกับรถเอ็กส์เปร็ส ที่อูติกา

ครั้นเวลาเช้า ๕ โมงเศษรถไฟเอ็กส์เปร็สต่อกับรถไฟเปรซิเด็นต์เวลา ๕ โมง ๑๖ มินิต ข้าพระพุทธเจ้าออกจากเมืองอูติกาไปตามระยะทางผ่านส์เตชั่นเมืองอีล็ออนนั้นไปอีก แต่เดิรคนละทางไปต่อไป ข้าพระพุทธเจ้าทั้งปวงรับพระราชทานอาหารเช้าในรถอีกครั้ง ๑ เพราะรับพระราชทานที่โฮเต็ลนั้นเปนแต่กาแฟเลขนมปังเท่านั้น รถไฟไปตามระยะทางผ่านส์เตชั่น น้อย ๆ หลาย ตำบล ที่ไม่ได้แวะ นั้น ข้ามแม่น้ำเรียก เอริคาแนลแล โมฮอกริเวอ ถึงส์เตชั่นตำบลลิตเติลฟอล เปนเมืองริมแม่น้ำน้อย ๆ ดูงามดีแลอยู่ริมทะเลด้วย ต่อไปผ่านส์เตชั่นตำบลเอ็มส์เตอแดมทางผ่านไปใน เขตแดน พวก อินเดียน ที่เรียก ว่า พวก โมฮอกไป ประมาณ เกือบ ๑๐๐ ไมล์ไปจนถึงเมืองชื่อส์เคลเนกตาดี เปนเมืองเก่าอยู่ในแม่น้ำโมฮอก เปนที่สำคัญของ โรงเรียนยูเนียนคอเลช ที่เปนคอเลชเก่าที่สุดในเมืองนี้ ต่อไปผ่านส์เตชั่นเล็กไปอีกหลายตำบลทางแยกตัดลงทางทิศใต้จนเวลาบ่าย ๒ โมง ๑๕ มินิต ถึงเมืองอัลเบอนี่รถไฟเข้าหยุดพักในส์เตชั่นให้คน โดยสารรับพระราชทานอาหารกลางวัน ๕๐ มินิต เมืองอัลเบอนี่นี้ เปนเมืองหลวงของส์เตตส์นิวยอก เปนเมืองอยู่บนเขาสูงแลดูเมืองใกล้เคียงได้โดยรอบ สิ่งที่ควรกล่าวในเมืองนี้นั้น คือส์เตตแคปิตอลใหม่เปนตึกงามดีแลใหญ่โตตบแต่งงาม ได้ส์ร้างในปี ๑๘๗๑ เปนที่ประชุมว่าการในส์เตตนี้ แลยอมให้คนทั้งปวงเข้าไปดูได้ ด้วย

แลที่หอสมุดสเตตไลบรารีก็เปนที่สำคัญอยู่ มีสมุดต่าง ๆ ถึง ๒๕๐๐๐ เล่ม แม่น้ำเอรีแคแนลมาต่อถึงแม่น้ำฮัสสันที่เมืองนี้ด้วย แต่เมืองนี้มีทางที่ สำหรับ จะได้ ข้ามแม่น้ำไป ฝั่งตวัน ออก โดย สพานเหล็กใหญ่เปน สพานรถไฟทำขึ้นสิ้นเงิน ๑๐๐๐๐๐๐ เหรียญ ด้านตวันตกเฉียงเหนือแห่งเมืองนี้มี บ้าก งามดีเปน ที่ให้คน ทั้งปวงไปเที่ยวเปนที่ สบาย ทั่วกัน ทั้งเมืองครั้นถึงเวลารถไฟออกจากเมืองเบอนี่ต่อไป ล่ายชื่อบอสตันแอนด์อัลเบอนี่ เรลโรดผ่านสเตชั่นตำบลเซทัมถึงบีตตส์ฟีลด์ เปนเมืองสำคัญที่ ๑ แต่เข้าในสเตตแมสจูเสตมา ในเมืองนี้มีที่ถึกบ้ากงาม ๆ ควรดูมาก มีทั้งที่ระลึกถึง ทหาร ทั้งปวงที่ ตายในกลางศึกทำ ด้วย ทองเหลือง อยู่ใน บ้ากนั้น ออก จาก ที่นี่ต่อไป ถึงเมืองชื่อ สปริงฟีลด์เปนเมือง งาม ตั้งอยู่ในแม่น้ำ คอเนกติกัตริเวอ มีถึกร้านบ้านเรือนใหญ่โตมากมีทั้งโรงทำอาวุธใหญ่ในอเมริกา อาวุธในโรงนี้เดิมว่ามีพอใช้ ถึง ๒๕๐๐ คน แต่บัดนี้น้อยลงมามาก เมื่อเกิดการรบครั้งก่อนอาวุธเปนอันมากได้ทำไปจากที่นี่ทั้งกลางวันกลางคืน อาวุธที่ทำไปคราวนั้นถึง ๘๐๐๐๐ สิ้นเงิน ๑๒๐๐๐๐๐ เหรียญ ต่อไปผ่านสเตชั่นตำบลปามเมอ แลสเตชั่นเล็ก ๆ ไปหลายตำบลจนถึงเมืองวุสเตอ เปนเมืองงามมีถึกงาม ๆ มาก มีทั้งโรงรักษาคนเสียจริตสำหรับสเตตนี้ด้วย ในเมืองแลที่ใกล้เคียงเมืองนี้มีโรงทำเหล็กแล โรงทำขนสัตว์แลผ้ายรองเท้าต่าง ๆ เปนอันมาก แต่เมืองนี้ต่อไปผ่านตำบลแอชแลนด์ไป จนเวลายามกับ ๕๕ มินิตถึงเมือง บอสตัน เปนเมืองท่าในสเตตแมสจูเสตต์นี้

อนึ่งในระยะทางที่มาจวนจะถึงบอสตันนี้ ดูระยะทางงามดีมีเขาสูง ๆ ใกล้ชิดกับทางต้นไม้ก็งามดีดูเหมือนรูปเขียน มีลำธารไหลไปเป็นหลั่น ๆ มีสพานศิลาใหญ่เป็นทางรถไฟเดิรสูงแลมั่นคงดีดูงามยิ่งนัก แต่เวลาวันนี้ถูกร้อนตลอดทาง ดูรู้สึกร้อนมากกว่าเมื่ออยู่ในกรุงเทพ ฯ มากแต่ฝนตกลงมาหนาเม็ดมากค่อยทุเลาไปบ้าง

การรับรองที่เมืองบอสตัน

ครั้นรถไฟเข้าจอดในสเตชั่นแล้ว มิสเตอสมิทกงสุลหมอจันดเลล่าม กับพวกออดเดอแมนเมืองบอสตันประมาณ ๕ นายมารับข้าพระพุทธเจ้าทั้งปวงที่รถไฟ ท่านราชทูตได้ทรงปราศัยตามสมควร ข้าพระพุทธเจ้าทั้งปวงออกจากสเตชั่นขึ้นรถที่เขาจัดมารับนั้นพาไปที่ปาเกอเฮาส์เป็นโฮเต็ลอยู่ริมที่อยู่ท่านแมย์ เขาจัดห้องไว้รับเสร็จ เขาพาข้าพระพุทธเจ้าทั้งปวงเข้าไปในห้องรับแขกรออยู่ เวลานั้นท่านแมย์เมืองนี้มาคอยอยู่ที่โฮเต็ลแล้ว ครั้นข้าพระพุทธเจ้าทั้งปวงพักเรียบร้อยแล้วพวกออดเดอแมนพาท่านแมย์เข้ามาในห้อง นำให้รู้จักกับท่านราชทูตแลข้าพระพุทธเจ้าทั้งปวง ท่านแมย์ได้กราบทูลชื่อราษฎรพลเมืองทั้งปวงแลกล่าวถึงทาง พระราชไมตรีกรุงสยามกับประเทศยุไนเต็ดสเตตอเมริกาที่ได้สนิทติดพันธ์มาเป็นต้น โดยกิริยาคล้ายคลึงกันกับที่นิวยอกนั้น ท่านราชทูตได้ทรงตอบขอบใจในการที่รับรองแลแสดงความยินดีทั้งปวงตามธรรมเนียมเสร็จแล้ว ท่านแมย์ได้กราบทูลท่านราชทูตว่าได้จัดเครื่องเลี้ยงเวลาค่ำไว้รับเสด็จขอเชิญไปเสวย ว่าดังนั้นแล้วท่านแมย์จูงท่านราชทูต ท่านผู้หัวหน้าออดเดอแมนจูงเคานซิลเลอ ท่านผู้หัวหน้า

เคาน์ซิลเลอจูงสิเครตรี่ล่าม พวกออลเดอแมนแลคอมมันเคาน์ซิล ทั้งปวงก็จูงข้าพระพุทธเจ้าทั้งปวงลงไปที่ห้องรับพระราชทานอาหารชั้นล่าง นั่งโต๊ะโดยลำดับรับพระราชทานอาหารด้วยกันแล้ว ท่านเมย์แลออลเดอแมนทั้งปวง พาข้าพระพุทธเจ้าทั้งปวงกลับขึ้นมาบนห้อง พูดกันอยู่ครู่ ๑ ก็ลาไป ข้าพระพุทธเจ้าทั้งปวงพักอยู่ที่โฮเต็ลนั้นคืน ๑

อนึ่งค่าอยู่โฮเต็ลแลค่ารถไปที่ต่าง ๆ แลค่าที่รับพระราชทานอาหารทั้งปวง ในเวลาที่อยู่ในเมืองบอสตันนี้ คอเวอนเม็นต์เมืองบอสตันจ่ายเงินสำหรับเมืองให้เปนการรับรองทั้งสิ้น

รุ่งขึ้นณวันพุธ เดือน ๘ ขึ้น ๓ ค่ำ (วันที่ ๒๕ ยูน) เวลาเช้า ๒ โมงเสด็จข้าพระพุทธเจ้าทั้งปวงรับพระราชทานอาหารแล้ว ท่านเมย์มาดินกับพวกออลเดอแมน แลคอมมันเคาน์ซิลทั้งปวง กับมิสเตอรรอบบินส์ผู้เปนนายโรงจักร์ทำนาพิกาอเมริกันวอชกอมปนี่ที่วอลทัม มารับข้าพระพุทธเจ้าทั้งปวงขึ้นรถไป ถึงสเตชั่นรถไฟ เชานำข้าพระพุทธเจ้าทั้งปวงไปขึ้นรถไฟสเปเชี่ยนเทรน เปนรถสเปเชี่ยนแท้มีแต่รถจูง คือรถเครื่องจักร์หลัง ๑ กับรถที่ข้าพระพุทธเจ้าทั้งปวงไปเท่านั้น ไม่มีรถอื่นต่อออก ในรถนั้นมีแต่พวกข้าพระพุทธเจ้าทั้งปวง กับท่านฮิสออเน่อเมย์มาดิน ๑ ท่านเชแมน ซี. ว. ไวเต็น ออฟดีบอดออฟออลเดอแมน ๑ ออลเดอแมนเลตัน ๑ เปรสิเด็นต์ เย เอชดี ออฟดีคอมมันเคาน์ซิล ๑ เคาน์ซิลแมนเยย์ ฟรีแมน ๑ เคาน์ซิลแมนไอเซกรอนนอสก์ ๑ ซี ดี เมสเซ็นเยอออลวาห์ เอชบี่เตอร์ ๑ แลเทรชูเรอ รอแย อีรอบบินส์ แห่งอเมริกัน

วอชกอมปนี่ ๑ รถไฟออกจากพีตส์เบิกส์เตชั่น สุเปอรินเต็นเด็นต์อาดัมส์ผู้จัดการรถไฟสายนี้กับคอนดักเตอฟอย เปนผู้กำกับรถไฟไปตามทาง ๆ ๑๐ ไมล์ รถเดิร ๒๐ มินิต ถึงส์เตชั่นเมืองวอลทัม เขาพาข้าพระพุทธเจ้าทั้งปวงลงจากรถไฟ เข้าในส์เตชั่นไปขึ้นรถม้า ออกจากส์เตชั่นไปถึงที่โรงจักร์อเมริกันวอชกอมปนี่นั้น ที่โรงจักร์นั้นใหญ่โตมาก แลดูส่งางามด้วย ที่กลางโรงจักร์นี้มีเตาเวอใหญ่สูง บนยอดเตาเวอนั้น ชักธงช้างเผือกส์ยามรับด้วย ครั้นข้าพระพุทธเจ้าทั้งปวงไปถึงที่โรงจักร์แล้ว มิส์เตอรรอบบินส์นำข้าพระพุทธเจ้าทั้งปวงดูในโรงจักร์ทำนาพิกาตลอดทุกแห่ง มิส์เตอรรอบบินส์กับช่างนาพิกาทั้งปวงได้ตามเที่ยวอธิบายในการเครื่องจักร์เลการที่ทำต่าง ๆ ตลอดในโรงจักร์ทำนาพิกานี้ ใช้คนทำงารถึง ๒๔๕๐ คน คิดเฉลี่ยทำนาพิกาได้วันละ ๑๒๕๐ เรือน ในเวลาที่ทำงารอยู่นั้น ทำนาพิกาไม่ต่ำกว่า ๑๐๐๐ เรือน ที่กำลังทำอยู่เสมอ เขาว่านาพิกาที่ส่งไปขายจากที่นี้ ประมาณเดือนละ ๖๐๐๐

การเครื่องจักร์ทำนาพิกานี้ น่าพิศวงมาก คือเขาใช้ด้วยเครื่องจักร์ทั้งสิ้น เพราะฉนั้นนาพิกาอเมริกันจึงเที่ยงเสมอกัน เพราะมีพิมพ์ดีเอาทั้งนั้น น่าพิศวงที่สุดแต่ที่เกลียวส์กรูเหล็กอย่างเล็กที่สุด ประมาณเล็กเท่าเข็ม หรือเล็กกว่าที่จะเห็นได้ในนาพิกาทุก ๆ เรือนนั้น การทำเปนของประหลาทมาก คิดดูถ้าจะทำด้วยมือกว่าจะแล้วสักอันก็ทั้งยาก นี่เขาทำดูง่ายดายเต็มที มีเครื่องจักร์เรียงกันเปนแถวไป วิธีที่ทำนั้น

มีลวดขนาดสกรูที่จะต้องการนั้น สอดเข้าในรูที่เขามีไว้สำหรับเท่านั้น แล้วคนไม่ต้องเปนธุระเลย เครื่องจักร์นั้นส่งลวดเล็กให้ยื่นออกมาพอดี มีเครื่องสำหรับเข้าไปหมุนกัดเหล็กลวดนั้นให้เปนเกลียวสกรูพอดีกับที่ต้องการ แล้วก็คลายเกลียวออกมาเอง แล้วเครื่องมือสำหรับตัดก็เข้ามาตัดยาวพอดี พอตัดเกือบจะขาดเครื่องมือสำหรับหยิบก็มาจับปลายไว้พอตัด ๆ ขาดพอดี ครั้นขาดแล้วเครื่องจักร์ก็ยกไปพักอยู่ข้าง ๑ ส่วนข้าง ๑ ก็มีลวดยื่นออกมาพอดี จะต้องการเครื่องทำเกลียว ก็มาทำตามพนักงารของตัว ๆ เปนระยะไปไม่ช้าไม่เร็วเลย ส่วนสกรูอันที่ตัดแล้วเครื่องมือสำหรับจับ ๆ ไปพักไว้ทาง ๑ มีเครื่องมืออีกอย่าง ๑ มาผ่าที่ศีร์ษะสกรูนั้น ให้เปนรอยผ่าสำหรับจะได้ไขควงนั้น ครั้นผ่าถึงที่พอดีแล้วเครื่องผ่าก็ถอยไปเอง มีสปริงดันพุ่งสกรูอันที่ทำแล้วนั้นไปฉเพาะลอดลงในกระบอก ไปตกในจานที่รองไว้ พอสกรูอันนั้นหลุดไปแล้ว เครื่องจับก็กลับมาจับเอาตัวอื่นที่ทำอยู่เวลาเมื่อตัวก่อนผ่าศีร์ษะอยู่นั้น พอดีกันเอามาผ่าศีร์ษะอีก อย่างเดียวกันเสมอ คนไม่ต้องเปนธุระเลย มีแต่จะคอยว่าลวดยาวนั้นเกือบจะหมด คอยเอาอันใหม่สอดเติมเข้าเท่านั้น แล้วคนคอยว่าได้มากเกือบเต็มจานแล้ว ก็เปลี่ยนจานที่รองเสียใหม่เท่านั้น เครื่องจักร์ทำสกรูหมุดเล็ก ๆ นี้น่าดูมาก เหมือนกับมนุษย์ที่เปนช่างอันพิเศษชำนาญที่สุดเหมือนกัน เพราะทำได้เร็วแลเสมอทุก ๆ อัน พิจารณาไปดูราวกับจะมีวิญญาณรู้สึกพนักงารของตัวเหมือนกัน ดูพอลวดโผล่ออกมา เครื่องทำเกลียวก็เข้ามาเอง พอเกลียวแล้ว

ก็ถอยไปเอง เครื่องตัดเข้ามาเอง พอตัดเกือบจะขาด เครื่องหยิบก็มาจับเตรียมไว้พอขาดเครื่องตัดก็ออกไปเอง เครื่องหยิบก็ยกย้ายที่มาเอง พอตรงเครื่องผ่า ๆ ก็ออกมาผ่าเอง น่าชมยิ่งนัก แลการทำเข็มแลจักร์ต่าง ๆ นั้น ใช้เหล็กหรือทองเหลือง ตามแต่ต้องการจะใช้เปนแผ่นเบนมาตี เอาอย่างตีเจาะเงินเหรียญเสมอกันหมด ที่สุดจนการเจียรนัยพลอยที่สำหรับฝังในเครื่องจักร์ เปนพลอยเม็ดเล็ก ๆ นั้น ก็มีแว่นตาแลเครื่องมือทำได้ โดยสดวกดาย ยังของที่ต้องทำด้วยมืออยู่อย่าง ๑ ที่ไม่ได้นึกเลยว่าจะต้องทำด้วยมือ คือน่าปั๊ดนาฬิกานั้น น่าที่จะใช้พิมพ์ด้วยอย่างหนึ่งอย่างใด แต่เมื่อได้มาเห็นเขาเชื่ยนด้วยมือทั้งสิ้น แผ่นทองแดงที่จะทำน่าปั๊ด เอามาลงยาขาวเกลี้ยงเข้าไฟแล้วเอาไปที่ห้องเชื่ยน การเชื่ยนมินิตแลสกันนั้น เขามีเครื่องจักร์ช่วยมือให้เสมอเครื่องนั้นเปนคั่น ๆ ไป ผู้เชื่ยน ๆ ด้วยพู่กันพาดกับเครื่องนั้น ขีดไปตามระยะ แต่ถึงกระนั้นแต่คนทำไม่เปนก็เต็มที่ แต่ตามที่บอกโมงนั้น เขาเอาสีดำทาลงเปนตอน ๆ เสียก่อน แล้วจึงเอาเครื่องมือคล้ายมีดขูดเอาภายหลังเปนตัวดี แต่ยังไม่น่าพิศวงเหมือนที่เชื่ยนบอกชื่อห้างที่ทำนั้น ตัวก็ยิบเต็มที่แลต้องเชื่ยนให้งามเหมือนตัวพิมพ์ด้วย ดูน่าลำบากมาก ต้องใช้แว่นฉายโตที่เดียว ข้าพระพุทธเจ้าเที่ยวดูตลอด จนเอาเข้าเปนรูปเชื่ยนนาฬิกาแลทั้งที่ทดลองเอาเข้าที่ร้อนแลที่หนาวกว่าอากาศปรกติ เพื่อจะแก้ไขให้เดิรเที่ยงเข้าแลที่ต่าง ๆ ตลอด

นาฬิกาอเมริกันนี้ ไม่ได้ทำนาฬิกาดีหรือนาฬิกาที่มีค่าด้วยเลย เขาทำแต่ตามธรรมดาเท่านั้น มีประหลาทออกไปก็แต่มีโครโนคราฟบ้างเท่านั้น เปนนาฬิการาคาถูก ตามสูญแลเวลามักเที่ยงดีโดยมาก เพราะทำด้วยเครื่องจักร์ ทำได้มากแลเสมอกันหมด ชั่วแต่เครื่องมากแลน้อยดีเลวเท่านั้น ที่ใช้พลอยนั้นก็ใช้ทับทิมโดยมาก ไม่ใคร่จะใช้เพ็ชร์เหมือนนาฬิกาอังกฤษหรือสวิส พลอยนั้นมาแต่เมืองต่าง ๆ ที่เอาไปจากกรุงสยามก็มีโดยมาก

ครั้นข้าพระพุทธเจ้าทั้งปวงดูทั่วในโรงจักร์นั้นแล้ว เขาก็นำข้าพระพุทธเจ้ามาที่ออฟพีศของเขา เลี้ยงชนมบั้งแลเชมเปนกัน เวลานั้นพอถึงเวลาเลิกงารกลางวัน พักให้คนได้รับพระราชทานอาหาร เห็นคนออกมาจากโรงทำงารทั้งชายหญิงเปนอันมาก รออยู่จนเวลาจวนบ่ายโมงข้าพระพุทธเจ้าทั้งปวง ขอบใจเจ้าของโรงทำนาฬิกา แล้วก็พร้อมกันขึ้นรถกลับมาที่สเตชั่นรถไฟ เมืองวอลทัมนี้เปนเมืองเล็ก ๆ แต่มีการโรงจักร์ทำงารมาก นอกจากโรงจักร์ทำนาฬิกานี้ มีโรงจักร์ทำผ้ายแลขนสัตวอีกเปนอันมาก

ครั้นข้าพระพุทธเจ้าทั้งปวงกับท่านแมย์ แลพวกออลเดอเมนเคาน์ซิลเมนทั้งปวงมาถึงที่สเตชั่นแล้ว รถไฟสเปเชียลหลังนั้นก็มารับข้าพระพุทธเจ้าทั้งปวง ออกจากเมืองวอลทัมกลับมาเมืองบอสตัน ถึงสเตชั่นพีดสเบิก แลท่านแมย์พาข้าพระพุทธเจ้าทั้งปวงออกจากสเตชั่นมาขึ้นรถม้าแต่สเตชั่นไปถึงที่บังเกอฮิลมอนุเม็นต์ ตั้งอยู่ที่กลาง

มอนุเม็นต์สเคอบนเนินชื่อ บริตติชฮิล ซึ่งเปนที่อเมริกันได้รบกับอังกฤษนั้น มอนุเม็นต์สูง ๒๒๑ พีต ๒ นิ้ว ก่อด้วยศิลาควินซิแกรไนต์รวมด้วยกันคิดเปนน้ำหนัก ๖๗๐๐ ตัน รากล่างนั้นกว้าง ๓๐ พีต ๔ เหลี่ยม ภายในเปนช่องมีบันไดศิลา ๒๙๕ คั่นขึ้นไปจนถึงห้องชั้นบน ห้องนั้นกว้าง ๑๑ พีต ๔ เหลี่ยม สูง ๑๗ พีต เปนที่ดูไปจากหน้าต่างได้งามดี เพดานห้องนี้เปนศิลาแท่งใหญ่หนัก ๒ ตันครึ่ง ในห้องนี้มีปืนใหญ่อยู่ ๒ กระบอก จารึกเรื่องราวไว้ด้วย มอนุเม็นต์นี้ได้ก่อฤกษวางศิลาแรกในวันที่ ๑๗ เดือนยูน ปี ๑๘๒๕ ตรงกับณวันศุกร์ เดือน ๘ ขึ้น ๓ ค่ำ ปีระกา สัปตศก จุลศักราช ๑๑๘๗ โดยเยเนอราลลาฟเยตต์ เมื่อทำเสร็จสิ้นเงิน ๑๕๐๐๐๐ เหรียญ ได้เปิดเมื่อวันที่ ๑๗ เดือนยูน ปี ๑๘๔๓ ตรงกับณวันศุกรเดือน ๗ แรม ๕ ค่ำ ปีเถาะเบญจศก จุลศักราช ๑๒๐๕ โดยเปรซิเด็นต์ เตเลอกับแคบิเน็ตทั้งปวง แล้วได้ทำการฉลองเปนที่ระลึกในการรบครบ ๑๗ ปี เมื่อวันที่ ๑๗ เดือนยูน ปี ๑๘๗๕ ตรงกับณวันพฤหัสบดี เดือน ๗ ขึ้น ๑๔ ค่ำ ปีกุญสัปตศก จุลศักราช ๑๒๓๗ ในที่นี้เปนที่การใหญ่ มอนุเม็นต์นี้อยู่ในความบำรุงรักษาของพวกบังเกอฮิลมอนุเม็นต์แอส โซซิเอชั่น แลที่ริมมอนุเม็นต์นี้ที่หมายที่ซึ่งเยเนราลลอเร็นส์ถึงแก่กรรมในกองทัพด้วย

ข้าพระพุทธเจ้าทั้งปวงได้รับพระราชทานดูมอนุเม็นต์นี้ แล้วผู้เฝ้าที่นั้นได้ขอให้ ข้าพระพุทธเจ้าทั้งปวง เซ็นชื่อไว้ในสมุดของเขาสำหรับคนที่มาดูนั้น แล้วท่านแมย์แลอลเดอแมนเคาน์ซิลแมนทั้งปวง

พาข้าพระพุทธเจ้าทั้งปวงมาที่น่ามอนุเม็นต์ นั้น มีรูปสเตชูของเคอร์เน็ต วิลเลี่ยมเปร์สคอตอยู่ที่นั้น ซึ่งกำหนดว่าเปนที่ท่านผู้กล้าหาญนี้ได้ ยืนบังคับทหารทั้งปวงในเวลาแรกรบที่บังเกอฮิลนี้ รูปนั้นหล่อด้วยทองเหลือง สูง ๗ พีต มีฐานศิลารอง สเต่ชูนี้ได้ เปิดมีการพิธีในวันที่ ๑๗ เดือนยูน ปี ๑๘๘๑ ตรงกับณวันศุกร เดือน ๗ แรม ๖ คำ ปีมเส็งตรีศก จุลศักราช ๑๒๔๓ ครั้นดูที่นี้แล้วข้าพระพุทธเจ้าทั้งปวงกับผู้สำเร็จราชการเมืองนี้ ได้พร้อมกันขึ้นรถออกจากที่นั้นไปถึงเฟนูวิลฮอล เปนฮอลใหญ่ ใช้เปนที่ปรึกษาราชการแต่ก่อนแลบัดนี้ สำหรับใช้ ประชุมสภาซึ่งเรียกว่าโปลิติคัลมิตติงหรือการประชุมใหญ่ต่าง ๆ ฮอลนี้โดยยาว ๗๕ พีต ๓ นิ้ว กว้าง ๗๕ พีต ๓ นิ้ว ในพื้นล่างซึ่งเปนที่ประชุมนั้นหามีเก้าอี้ไม่ มีแต่บนกาลารีบ้าง ได้สร้างตึกนี้แต่ในปี ๑๗๖๒ เปนของควรดูที่เก่าโบราณมาก มีรูปภาพต่าง ๆ ติดเปนอันมาก ในฮอลนี้ยอมให้คนเช่ามีการประชุมต่าง ๆ ในเวลากลางวัน ๒๐ เหรียญ กลางคืน ๒๕ เหรียญ มีห้องเล็กไว้ของห้อง ๑ เปนมิวเซี่ยมเล็ก ๆ เก็บของโบราณต่าง ๆ ผู้ที่รักษาได้ขอให้ข้าพระพุทธเจ้าทั้งปวงเซ็นชื่อไว้เหมือนกัน ครั้นดูที่ฮอลนี้แล้วท่านเมย์เดท่านออลเดอแมนเคานซิลแมนทั้งปวง พาข้าพระพุทธเจ้าออกจากฮอลนั้น ข้ามไปที่ตลาดตรงฮอลนี้ข้าม เรียกชื่อว่ากวินซี่มาเก็ต ๆ นี้แต่เดิมเรียกชื่อว่าเฟนูวิลฮอลมาเก็ต แลบัดนี้ชื่อในราชการก็ยังเรียกอยู่ดังนั้น แต่ตามที่คนเปนอันมากเรียกกวินซี่ เปนตลาดใหญ่ในเมืองบอสตันนี้ ในตลาดนั้นด้านข้างเหนือขายผักต่าง ๆ เปนแถว

ใหญ่หลามออกไปจนถนนนอก แลร้านอื่น ๆ ขายเนื้อต่าง ๆ ปลาต่าง ๆ ทั้งของกินทั้งปวง มีเนยแขง เนยอ่อน ขนมปังเปนต้น เต็มไปด้วยร้านทั้งสิ้น ตลาดนี้มิสเตอโยเสี่ยห์กวินซีได้ ลงมือทำในปี ๑๘๒๔ แลได้ทำพิธีก่อฤกษ์ในปี ๑๘๒๕ แล้วสำเร็จ ๑๘๒๖ ตลาดนั้นก่อด้วยศิลากวินซีแกรไนต์ สูง ๒ ชั้น ยาว ๕๓๕ พีต เปนที่แผ่นดิน ๒๗๐๐พีต ที่กลางตลาดนั้นยาว ๗๔ พีต กว้าง ๕๕ พีต เพดานสูง ๗๗ พีต ยอดเปนโดมในพื้นชั้นที่ ๑ นั้นเปนตลาดยื่น ๒ แถวไปตลอดตึกนั้น พื้นชั้นบนเปนที่พ่อค้าเช่าอยู่บ้างเอาของไว้บ้าง ค่าทำตลาดนี้คิดราคานอกจากค่าที่แผ่นดินเปนเงิน ๑๕๐๐๐ เหรียญ แลเมื่อตลาดนี้เจริญขึ้น จึงได้ทำถนนใหม่ตัดมาถึงตลาดนี้อีก ๖ ถนน แลขยายให้ใหญ่มากขึ้นอีกถนน ๑ รวมเงินทั้งค่าทำตลาดแลค่าทำถนนเปนเงิน ๑๑๔๑๒๗๒ เหรียญด้วยกัน

แต่ขณะเมื่อข้าพระพุทธเจ้าทั้งปวงเดิรดูตลาดอยู่นั้น ความประหลาทอันใดไม่มีเลย มีแต่ตั้งหน้าทนกลิ่นเหม็นผ่านไปเร็ว ๆ เท่านั้น เพราะถูกหมู่เนื้อเนยสดมากเข้า ทนไม่ไคร่ไหวเลย ออกไปนอกตลาดแล้วดูเบาใจไปมากทีเดียว

แล้วท่านเมย์แลท่านทั้งหลาย ซึ่งพาข้าพระพุทธเจ้าทั้งปวงดูที่ต่าง ๆ นั้น ได้พาข้าพระพุทธเจ้าทั้งปวงขึ้นรถ หมายว่าจะพามาส่งที่โฮเต็ล ให้รับพระราชทานอาหารเสี่ยสักคราว ๑ เพราะบ่ายมากแล้ว แต่หมายผิดไปหาเปนดังนั้นไม่ เขาพาไปที่ท่าเรือ แล้วเขานำให้ลงเรือกลไฟจักร์ข้าง เปนเรืออย่างเช่นข้ามส่งคนนั้น ชื่อ เย. ปุตนัมเบรดลี่

ชักธงช้างเสาหน้า เวลาเมื่อลงเรือนั้น มีคนถือซองบุหรี่กระดาษต์พิมพ์ว่าไซมิส เอมบาสซี่ เอ็กซเคอชัน มีบุหรี่อาบานาในนั้น ๖ ตัว แจกให้แก้ผู้ลงไปในเรือนั้นทุกคน ๆ ละซอง เรือออกจากท่าอิสเติน อาเวนูวาฟ ประมาณบ่าย ๒ โมงครึ่ง ออกไปในอ่าว เวลานั้นหมอกลงจัดแลไม่เห็นฝั่ง เรือต้องเดิรช้า ๆ ไป เรือที่แล่นส่วนกันก็แลไม่ใคร่เห็น ได้แต่เป่าหลอดไปตลอดทาง แต่หมอกนั้นประหลาท เมื่อออกไปไกลฝั่ง หมอกมีแต่ริม ๆ น้ำ พอบังลำเรือแลไม่เห็นกัน เห็นแต่เสาแลปล่องเกลื่อนไป ท่านแมย์แลพวกออดเดอแมนทั้งปวงได้แสดงความเสียใจที่ไม่ได้เห็นวิวเมือง ซึ่งแลไปแต่อ่าวงามดีนั้น เรือแล่นช้า ๆ ไปประมาณครึ่งชั่วโมง ถึงเกาะซื่อเดียไอแลนด์ เรือเข้าจอดเทียบฝั่ง เวลานั้นมีแตรพวกเด็ก ๆ วง ๑ มาคอยอยู่ที่ท่า เป่าเพลงเรียกว่ามาชิง ธรูที่อรเกีย เด็ก ๆ ที่หัดแตรนี้ เปนเด็กที่ไม่มีบิดามารดา หรือบิดามารดาไม่มีอันที่จะเลี้ยง เที่ยวอยู่ตามถนนทั้งปวง เขาจับมาให้ที่อยู่ให้อาหารรับพระราชทาน แลให้เครื่องแต่งตัวอย่างทหาร หัดวิชาต่าง ๆ ดูจำพวกเป่าแตรนี้ก็เป่าดีอยู่ ครั้นเรือเทียบฝั่งแล้ว ท่านแมย์แลออดเดอแมนเคาน์ซิลแมนทั้งปวง พาข้าพระพุทธเจ้าทั้งปวงขึ้นจากเรือไปบนเกาะนั้น ท่านเคอเน็ลวิตเตนซึ่งเปนสุเปอรินเต็นเด็นต์ ของอินส์ติตูชั่นนี้ จัดรถมารับที่ท่ารถ ๑ ได้รู้จักกับข้าพระพุทธเจ้าทั้งปวงแล้ว เชาเชิญให้ข้าพระพุทธเจ้าทั้งปวงขึ้นรถนั้น แตรพวกเด็กเป่านำไปถึงที่อินส์ติตูชั่น แล้วท่านสุเปอรินเต็นเด็นต์ ได้

นำให้ข้าพระพุทธเจ้าทั้งปวง ดูที่ต่าง ๆ ในตึกใหญ่นั้น ในที่เหล่านี้เปนที่คนจนมาอาศรัยรับพระราชทานอาหาร แลมีที่อยู่ แล้วทำการใช้เนื้ออย่าง ๑ เปนที่จับคน ทั้งเด็กผู้ใหญ่ที่เที่ยวเกะกะอยู่ตามถนน มาผึกสอนให้ประพฤติตัวให้ดีอย่าง ๑ เปนโรงเรียนสอนวิชาให้แก่เด็กซึ่งเกิดจนร้านซุกซน ที่บิดามารดารักษาไว้ไม่ได้อย่าง ๑ แลเปนโรงรักษาคนป่วยไข้ ให้ทานยาแลพยาบาลหญิงซึ่งจะคลอดบุตร เปนคนไม่มีบิดามารดาแลสามีจะอุดหนุน แลเปนที่เลี้ยงทารกซึ่งบิดามารดายากจนไม่มีอันใดจะเลี้ยงอย่าง ๑ ผู้ที่เปนหัวหน้านั้น พาข้าพระพุทธเจ้าทั้งปวงไปเที่ยวดู ห้องนอนห้องนั่งที่รับพระราชทานอาหารแลครัวที่ต่าง ๆ ทุกแห่ง ท่วงทีคล้ายที่ได้เห็นในเมืองนิวยอกนั้น ครั้นดูที่ต่าง ๆ ตลอดแล้ว เชาพาข้าพระพุทธเจ้าทั้งปวง เข้าไปในที่ซึ่งจัดเปนโรงสวดนั้น ในโรงสวดนั้นมีเด็กทั้งหญิงแลชายประมาณ ๔๐๐ เศษ พวกเด็กหญิงอยู่ริมหีบเพลงใหญ่ซึ่งอยู่กลางโรงสวดนั้น เด็กผู้ชายอยู่ในกาลาี ข้างขวา เชาจัดกาลาี ข้างซ้าง เปนที่ข้าพระพุทธเจ้าทั้งปวง แลท่านแมย์กับทั้งผู้รับนำทั้งปวง ครั้นข้าพระพุทธเจ้าทั้งปวงเข้าไปถึงกาลาีนั้นแล้ว ท่านแมย์นั่งกลาง ท่านราชทูตประทับข้างขวา เคาน์ซิดเลออยู่ข้างซ้าย นอกนั้นก็นั่งเปนลำดับกันไป ขณะนั้นแตรก็เป่าขึ้นแล้วมีผู้ดีดหีบเพลงใหญ่ เด็กทั้งปวงร้องเพลงต่าง ๆ แลร้องทำท่าต่าง ๆ ตามที่เชาผึกสอนไว้หลายบทหลายเพลง บางทีเด็กหญิงร้องคนเดียวเปนต้นบท แล้วรับพร้อม ๆ กัน ฟังดูเพราะดี ครั้นร้องเพลงอ้อนวอนจบแล้ว

เซแมนไวติง เปนผู้จัดการโรงเรียนนี้ได้ยืนขึ้น แอ็ดเดร็สแก่เด็กทั้งหลายนำให้รู้จักท่านแมย์มาติน ๆ จึงยืนขึ้นสบีชแก่เด็กทั้งหลายเปนใจความว่า “ธรรมดาคนอเมริกัน เมื่อประชุมกันก็ย่อมมีการสบีชเปนต้นของการทั้งปวง ท่านผู้ที่ได้มาในที่นี้ เปนคนมีสำนวนในการสบีชโดยมาก ถ้ามีเวลาแล้ว ก็คงจะได้แอ็ดเดร็สแก่เด็กทั้งหลาย แต่ทว่าเวลามีกำหนดน้อย เพราะฉนั้นข้าพเจ้าคิดว่าจะได้กล่าวแต่น้อยนัก ครั้งนี้เปนครั้งแรก ในเวลาที่ข้าพเจ้าได้ทำการในออฟพีศข้าพเจ้า ซึ่งข้าพเจ้าได้มีความยินดีที่ได้มาเยี่ยมอินสติตูชั่นนี้ แต่ก่อนที่ข้าพเจ้าได้รับราชการตำแหน่งนี้ ข้าพเจ้าได้มาเปนหลายคราว ข้าพเจ้าได้มาเห็นเปนที่พอใจในการที่ได้ประพฤติ หรือกระทำโดยเด็กหญิงชายในที่นี้ โดยความดีเปนที่พอใจแก่ข้าพเจ้าทุกอย่าง ข้าพเจ้ามีความยินดีที่จะนำมาสู่เด็กทั้งหลาย ซึ่งความอันเปนที่ยินดีนิยมของพลเมืองชาวเมืองบอสตัน แลจะบอกแก่เจ้าทั้งปวงว่า ความประสงค์ของพลเมืองเพื่อจะให้จัดการบำรุงพวกเจ้าให้ดีขึ้น แลสรรพสิ่งซึ่งจะจัดให้แก่เจ้าทั้งหลายในที่นี้ ให้เปนสุขสบายเหมือนกับบ้านเดิมของเจ้า (เด็กตบมือตรงนี้) ข้าพเจ้ามีความยินดีที่ได้มาในที่นี้ณเวลาวันนี้กับท่านผู้มีเกียรติยศมาแต่เมืองต่างประเทศซึ่งได้มาในเมืองนี้ เพื่อจะได้ดูการขนบธรรมเนียมแห่งคอเวอนเม็นต์ ซึ่งเรามีความประสงค์ที่จะช่วยอุดหนุนในการบำรุงพลเมืองโน้น กระทำให้เปนคนพลเมืองอันดียิ่งขึ้นในโลกเรา ได้มีอยู่กับเราในบัดนี้ คือ พระเจ้าน้องยาเธอ กรมหมื่น

นเรศวรฤทธิ์ ซึ่งเปนผู้แทนพระบาทสมเด็จพระเจ้าแผ่นดินสยาม แล ข้าพเจ้าจะมีความยินดีที่จะนำพระองค์ท่านกับพวกของท่านให้เจ้ารู้จัก แล ทั้งล่ามของพวกท่าน คือ ดอกเตอจันดเล ซึ่งจะให้แปลในคำซึ่งในกรมจะตรัสนั้น ข้าพเจ้าเชื่อว่าเด็กทั้งหลายทั้งเด็กหญิงชาย คงจะตั้งหน้าหาช่องอันดีที่จะทำให้ความเล่าเรียนของเจ้าเจริญขึ้น เพราะว่าไม่ช้านักพวกเจ้าทั้งหลายก็เจริญใหญ่ขึ้น นับเปนพลเมืองอันใหญ่คนหนึ่ง เมื่อเจ้าเจริญขึ้นแล้ว ถ้าเจ้ามีความหมั่นแลอุสาหแล้ว เจ้าก็จะมีความดีไม่มีที่สุดได้ ถ้าเจ้าอุสาหประพฤติตัวให้ดีขึ้นแล้ว ช่องอันดีของเจ้าก็ย่อมมีเสมอกันในเมื่อหน้า เจ้าบางทีจะได้เปนคนดีมีประโยชน์แลกว้างขวาง มีชื่อเสียงเหมือนกับท่านบางคนในที่นี้ แล พึงจำไว้ว่าสิ่งสำคัญนั้น เจ้าต้องประพฤติโดยให้มีความสามัคคีซึ่งกันแลกัน ท่านทั้งหลายเหล่านี้ (พวกทูต) เปนผู้แทนเมืองต่างประเทศในแผ่นดินอันไกลจากที่นี้ แลเราทั้งหลายเปนผู้แทนเมืองบอสตัน ได้กระทำการรับรองอันดีแก่ท่านเหล่านั้นในเมืองของเรา แล เรานำท่านเหล่านั้นมาในที่นี้ณเวลาวันนี้ การประพฤติให้เปนที่ยินดีทั้งปวง ในระหว่างต่างชาติต่างเมืองกันนี้ ย่อมรวมชาติเหล่านั้นอันแต่ก่อนได้แยกห่างกัน แลได้แนะนำให้ท่านทั้งหลายได้เห็น โดยความประสงค์อันดีในสมบัติ แลความเจริญแห่งกันแลกัน ก็การประพฤติให้เปนที่ยินดีทั้งปวงนี้ เปนที่เริ่มแรกให้บังเกิดความแน่แก่ใจ

ในความสงบเรียบร้อยของโลก แลความเจริญแก่ชาติมนุษย์ทั้งปวง”
ครั้นท่านแมย์สบีชจบแล้วตบมือพร้อมกัน แล้วท่านราชทูตได้ทรงยื่น
สั้นสบีชเปนภาษาสยามมีใจความว่า “ข้าพเจ้ามีความยินดีที่ได้มาเห็น
ในที่นี้ ซึ่งเปนที่บำรุงวิชาของชนทั้งปวงให้เจริญขึ้น ข้าพเจ้าได้มี
ความยินดีที่ได้เห็นโรงเรียนอย่างนี้ที่เมืองนิวยอกครั้ง ๑ แลทั้งได้มา
เห็นในที่นี้ด้วย ทำให้เปนที่ยินดีแก่ข้าพเจ้า ในการที่ได้เห็นชาว
อเมริกันได้อุดหนุนซึ่งกันแลกันเปนอย่างยิ่ง ใช่แต่เท่านั้น ยังกรุง
สยามซึ่งเปนเมืองอยู่ห่างไกล ก็ได้มีวิชาความเจริญเพราะชาวอเมริกัน
ได้ทำมาให้เปนอันมาก จึงเห็นได้ว่าชาวอเมริกันย่อมบำรุงซึ่งกันแลกัน
ใช่แต่ฉะเพาะในชาติเดียวกัน ย่อมบำรุงทั่วไปในชาติทั้งปวงด้วย อีก
ประการหนึ่ง ท่านทั้งปวงได้นำให้ข้าพเจ้าได้มาเห็นที่ต่าง ๆ ซึ่งเปนที่
สำคัญ ทั้งในเมืองบอสตันแลเมืองทั้งปวงที่ล่วงมา แลเปนที่ทำให้
ข้าพเจ้ารู้สึกได้ในความกรุณาของชาติอเมริกัน ที่อุดหนุนกรุงสยาม
ให้เจริญยิ่งขึ้น อนึ่ง ตั้งแต่ข้าพเจ้าได้มาถึงแผ่นดินอเมริกัน ท่าน
ทั้งปวงได้รับรองข้าพเจ้าให้เปนที่ยินดีแก่ข้าพเจ้าอย่างยิ่ง คือ เมือง
บอสตันนี้ ได้รับรองข้าพเจ้าเปนที่ยินดีพอใจเปนอย่างยิ่ง ข้าพเจ้ามี
ความยินดีชอบใจเปนอันมาก ทั้งในการที่ได้รับรองข้าพเจ้า แลนำ
ให้ข้าพเจ้าได้มาเห็นการเล่าเรียนเปนวิชาอันประเสริฐดังนี้ กับทั้ง
ข้าพเจ้าขอแสดงน้ำใจที่ชาวสยามได้ระลึกถึงความอุดหนุน ที่ได้รับ
จากชาวอเมริกันทั้งปวงด้วย เพราะวิชาการเล่าเรียนนี้เปนสิ่งสำคัญ

ที่เริ่มการดีของชนทั้งหลายเปนอันมาก" แต่ข้อความนี้ไม่หมดจด เพราะเปนแต่จำไว้เท่านั้น ครั้นท่านราชทูตทรงสบีชจบแล้ว รับสั่งให้หมอจันดเลแปลเปนภาษาอังกฤษในเวลานั้น แต่ธรรมดามันสมองของพวกมิชชันนารี่ มีเจือไปแต่การสอนศาสนาเปนพื้น มิได้มีสติที่จะคิดว่าตัวเปนล่ามสำหรับแปลคำที่ท่านราชทูตตรัส แปลคำที่ตรัสไป ๒–๓ คำแล้ว กลายเปนคำของหมอจันสั่งสอนเอง ให้ระลึกถึงคุณพระเจ้าบนสวรรค์ให้มาก ๆ ที่ได้โปรดให้เกิด ให้วิชาอะไรต่าง ๆ จนอ้างถึงกรุงสยามได้ความสว่าง ในอานุภาพของพระเจ้าบนสวรรค์ล่องไปแต่อเมริกัน แลลงเปนสั่งสอนเด็กให้เชื่อในพระเจ้า ให้มีความกตัญญูต่อพระเจ้า เปื่อยไปทีเดียว ขณะนั้นมิสเตอไวท์แอ็ตเตเชอังกฤษได้ฟังโกรธเต็มทีที่หมอเติมเอาเปนคำสบีชของตัวเองอย่างนั้น แต่การล่วงไปแล้วจะแก้ไขก็ยาก เปนอันจบไปคราว ๑ พอจบลงพวกเด็ก ๆ ตบมือแล้วเขาถามว่าผู้ใดจะสบีชอีกหรือไม่ ต่างคนต่างปฏิเสธกันเสี่ย เขาก็ให้เบ่าแตรขึ้น เด็กทั้งปวงก็ลุกขึ้นยืน เดิรเปนแถวไปตามลำดับไม่สับสนกัน ออกไปนอกโรงสวด ข้าพระพุทธเจ้าทั้งปวงก็กลับออกมาจากที่นั้น เขาพาไปที่ห้องใหญ่ห้อง ๑ จัดเปนที่เลี้ยง ให้รับพระราชทานของว่างเล็กน้อย มีสลัดแลขนมลูกไม้เปนต้น เวลานั้นหิวกันแทบทุกคนเพราะบ่ายมากนักแล้ว แต่น่าสงสัยที่ชาวเมืองนี้เขาทนอดเข้ารับแขกกันมาก เลยพาเอาแขกมาหิวหน้าเห้งอยู่ตามกัน ครั้นได้รับพระราชทานบ้างเล็กน้อย แล้วก็พักสูบบุหรี่สนทนาขนาบหมอ

จันดเลในเรื่องเทศนานั้นอยู่ ในอินส์ติตูชั่นนี้ มีจำนวนเงินค่าที่ทำใช้ไปจนถึงเดือนเอปริลที่ ๓๐ ปี ๑๘๘๒ ค่าที่เฮาส์ออฟอินดัสตรีเปนเงิน ๑๕๓๒๔๘ เหรียญ มีเงินขึ้นสำหรับที่นี้ ๒๓๐๑๓ เหรียญ ค่าใช้ที่เฮาส์ออฟคอเล็กชั่น ๘๕๑๑๒ เหรียญ มีเงินขึ้น ๕๒๘๙๑ เหรียญ ค่าใช้ที่โรงรักษาคนเสียจริต ๔๔๘๙๙ เหรียญ มีเงินขึ้น ๔๓๔๗ เหรียญ

จำนวนคนที่ได้เข้าในที่นี้ตามริโปต ซึ่งท่าผู้จัดการได้ให้แก่ข้าพระพุทธเจ้าทั้งปวงดังนี้

ในส่วนโรงทาน

	ชาย	หญิง	เด็กชาย	เด็กหญิง	รวม
คนเหลืออยู่แต่ก่อนถึงที่ ๓๐ เอปริล ๑๘๘๓	๒๕๖	๕๑	๓๒	๑๘	๓๕๗
คนเติมเข้าตั้งแต่นั้นมา	๖๓๙	๑๘๗	๘๗	๒๕	๙๓๘
รวมคน	๘๙๕	๒๓๘	๑๑๙	๔๓	๑๒๙๕
คนที่ออกไปพ้นแต่นั้นมา	๖๔๘	๑๘๐	๘๑	๒๕	๙๓๒
รวมคนยังคงอยู่ถึงที่ ๓๐ เอปริล ๑๘๙๔	๒๔๙	๕๘	๓๘	๑๘	๓๖๓
เติมเด็กที่ไม่มีผู้เลี้ยง	๐๐	๐๐	๑๖	๑๐	๒๖
รวมทั้งสิ้น	๒๔๙	๕๘	๕๔	๒๘	๓๘๙

จำนวนเฮาส์ออฟอินดัสตรี้

	ชาย	หญิง	รวม
คนเหลืออยู่แต่ก่อนถึง	๔๓๔	๒๐๙	๕๖๓
ที่ ๓๐ เอปริน ๑๘๘๓			
คนที่ต้องเข้ามาอยู่แต่นั้นมา	๘๓๑๕	๒๓๙๐	๑๐๗๐๕
รวมคน	๘๗๔๙	๒๕๙๙	๑๑๓๔๘
คนที่พ้นจากที่นี้ไปแต่นั้นมา	๘๒๒๔	๒๓๗๙	๑๐๐๓๖
รวมคงเหลืออยู่จน	๕๒๕	๒๒๐	๗๔๕
ที่ ๓๐ เอปริล ๑๘๘๔			

คนที่เข้าในเฮาส์ออฟอินดัสตรี้นี้ เปนคนที่มีโทษต่าง ๆ ตามบาญชีดังนี้ เมาสุรา ๙๐๘๔ คน ขโมย ๔๖๒ คน ชกแลตีกัน ๔๐๑ คน เมาเด็กน้อย ๑๗๔ คน เที่ยวเกี้ยดคร้านอยู่ตามถนน ๑๔๒ คน เกี้ยจคร้านแลไม่เรียบร้อย ๘๓ คน เดิรกลางคืนปรกติ ๖๑ คน ทุบกระจกหน้าต่างเรือนคนแตก ๕๕ คน ทำให้ตื่นตกใจกัน ๔๗ คน ไม่นับถือสิ่งที่คนนับถือ ๓๔ คน ชายนอกใจภรรยา ๒๓ คน ใช้ม้าเหลือเกินผิดกฎหมาย ๑๕ คน เที่ยวอยู่ตามข้างทาง ๑๒ คน วิ่งราว ๑๑ คน ไม่ดูแลบำรุงบุตร์ ๙ คน น้อต่าง ๆ ๘ คน โทษขู่ข่มขืน ๗ คน กระทำร้ายให้เปนที่อันตรายแก่ที่แผ่นดินของคน ๖ รับของผู้ร้าย ๖ กระทำร้ายให้เปนอันตรายแก่ทรัพย์สมบัติของคน ๖ เดิรบนทางรถไฟ ๖ ทำให้ที่ประชุมตื่นตกใจ ๕ ทิ้งของที่เปนอันตรายในถนน ๕ ขึ้นรถแล้วไม่ใช้ค่ารถ ๔ เด็กดื้อ ๔ ทำผิดข้อบังคับ ๔ ลักขนรถม้าผู้อื่น ๓

ยิงปืนในถนน ๓ คนจรไม่มีหลักแหล่ง ๓ ล่อลวงเอาเงิน ๓ เล่นการพนันในวันพระ ๒ เลี้ยงคนแพศยา ๒ รังแกคนด้วยความหยาบคาย ๒ เปิดห้างขายของในวันพระ ๑ กองไฟกองใหญ่ในถนน ๑ เที่ยวล้อเลียนคนแลร้องอึง ๑ ข่มเหงคนให้ได้ความอาย ๑ ขายสุราในวันพระไม่มีลายเซ็น ๑ เจาะเรือนแลเข้าในเรือนผู้อื่น ๑ ย่องเบา ๑ เล่นลูกบอลในวันพระ ๑ กระทำการกดขี่ให้ความอาย ๑ ขึ้นบนเรือกำปั่นตามอำเภอใจ ๑ ทำการลามกต่าง ๆ ๑ เถียงกันอึกทึก ๑ เปิดท่อกลางถนนโดยไม่มีใครอนุญาต ๑ รวม ๑๐๗๐๕ ตามจำนวนนั้น

จำนวนในเฮาส์ออฟรีฟอมเมชั่น÷—

	เด็กชาย	เด็กหญิง	รวม
เด็กคงอยู่แต่	๗๔	๑๖	๙๐
ที่ ๓๐ เอปริล ๑๘๘๓			
เด็กที่ต้องมาอยู่ในที่นี้แต่นั้นมา	๕๔	๑๑	๖๕
รวมเด็ก	๑๒๘	๒๗	๑๕๕
เด็กที่ปล่อยพ้นไปแต่นั้นมา	๖๖	๑๑	๗๗
รวมยังคงอยู่ถึง	๖๒	๑๖	๗๘
ที่ ๓๐ เอปริล ๑๘๘๔			

ในเฮาส์ออฟรีฟอมเมชั่นนี้ คนที่ต้องมีโทษต่าง ๆ กันดังนี้

	เด็กชาย	เด็กหญิง	รวม
เจาะเรือนแลเข้าไปลักของในเรือน	๑๗	๒	๑๙

	เด็กชาย	เด็กหญิง	รวม
โทษโขมย	๑๕	๒	๑๖
เด็กดื้อ	๑๕	๑	๑๖
เด็กเกี่ยวคร้านว่ายาก	๐	๓	๓
หนีไปจากบ้านเรือนตน	๐	๒	๒
กระทำการจะเผาตึก	๒	๐	๒
กระทำการให้เปนอันตรายแก่ที่แผ่นดิน	๑	๐	๑
ขโมยวิ่งราว	๑	๐	๑
ทำการฉ้อ บัง	๑	๑	๒
เผาตึกบ้านไหม้	๑	๐	๑
ทำการผิดกฎหมาย	๑	๐	๑
คิดกระทำการจะขโมย	๑	๐	๑
ล่อลวงเอาของผู้อื่น	๐	๑	๑
รวมทั้งสิ้น	๕๔	๑๑	๖๕

จำนวนที่ตรานต์สั่งตัด

เด็กชายที่คงอยู่ แต่ ๓๐ เอปริล ๑๘๘๔	๑๕๕
เด็กชายที่ต้องมาอยู่ในที่นี้แต่นั้นมา	๑๒๐
รวมเด็กชาย	๒๗๕
เด็กชายที่ป่วยพ้นไปแต่นั้นมา	๑๓๒
รวมเด็กชายคงอยู่ถึง ๓๐ เอปริล ๑๘๘๔	๑๔๓

เด็กชายที่ต้องเข้าในโรงเรียน สอนเด็กเกี่ยจคร้านว่ายากดังนี้ โทษเกี่ยจคร้านว่ายากรวม ๙๔ โทษหนึ่งไปจากบ้านของตน ๒๖ รวม ๑๒๐ คน

บัดนี้ข้าพระพุทธเจ้าขอพระราชทานกราบบังคมทูล พระกรุณาในระยะทางต่อไป ครั้นข้าพระพุทธเจ้าทั้งปวงพักอยู่ที่นั้น พอควรแก่เวลาแล้ว ท่านแมย์เลออดเดอแมนเคาน์ซิลแมนทั้งปวง ก็พาข้าพระพุทธเจ้าทั้งปวง ขึ้นรถกลับมาถึงท่า ลงในเรือไฟนั้นพร้อมกัน เวลานั้นฝนตกมาก คนเดินมาลงเรือหาได้ไม่ ต้องเอารถทอยส่งกันเรื่อยไป พอลงเรือได้พร้อมกันแล้ว ออกเรือจากที่เกาะนั้น เมื่อเที่ยวไปถูกหมอกลงจัด เที่ยวกลับถูกฝนตกจัด ดูลำบากเต็มที่ ครั้นเรือมาถึงท่าเมืองบอสตัน แล้วเขาพาข้าพระพุทธเจ้าทั้งปวง ขึ้นรถกลับมาส่งที่โฮเต็ลปาเกอเฮาส์ ถึงที่โฮเต็ลบ่าย ๕ โมงเศษ หิวอ่อนด้วยกันทั้งสิ้น เพราะของเลี้ยงที่เกาะเดียไอแลนด์ ไม่มีอะไรนัก เหมือนอดอาหารกลางวันเหมือนกัน

เวลาค่ำวันนี้ท่านแมย์ ได้เชิญคนมาประชุมที่เมแคนิกส์อินสติจูตบิลดิง ในการรับรองข้าพระพุทธเจ้าทั้งปวง ได้เชิญคนในราชการบ้างทั้งหญิงแลชาย แลพ่อค้าใหญ่คนมีชื่อเปนผู้ดี รวมทั้งหญิงชายประมาณ ๕๐๐๐ คน การประชุมเช่นนี้ เขาว่าหาใคร่จะได้เคยมีให้แก่ผู้ใดไม่ มีแต่ก่อนครั้ง ๑ เมื่อสมเด็จพระเจ้าลูกเธอ พระองค์หญิงของสมเด็จพระนางเจ้า กรุงอังกฤษ คือปรินซ์ออฟเวลส์(๑) ได้เสด็จมาครั้ง ๑ เท่านั้น เมื่อได้ทราบเกล้า ฯ ดังนี้ ก็เปนที่ยินดีเปนล้นเกล้า ฯ

---

(๑) คือเจ้าผู้ครองประเทศเวลส์ อันเปนตำแหน่งหรือพระนามของมกุฎราชกุมารอังกฤษทุกองค์ เมื่อสิ้นรัชกาลสมเด็จพระนางเจ้าวิกตอเรียแล้ว จึ่งราชาภิเศกเปนสมเด็จพระเจ้าเอ็ดวาดที่ ๗

ด้วยเดชพระบารมีปกเกล้า ฯ เขาจึงได้รับรองใหญ่โต เปนพระเกียรติยศในใต้ฝ่าลอองธุลีพระบาท กับทั้งกรุงสยามอย่างยิ่ง ทั้งเปนชื่อเสียงของข้าพระพุทธเจ้าทั้งปวงผู้ได้สนองพระเดชพระคุณมาด้วย ครั้นเวลาค่ำข้าพระพุทธเจ้าทั้งปวงรับพระราชทานอาหารแล้ว ได้พร้อมกันแต่งตัวเต็มยศตามที่เขาได้ขอให้แต่ง ท่านราชทูตทรงเต็มยศเล็ฟเตอแน็นต์เคอเน็ลทหารมหาดเล็กรักษาพระองค์ เคาน์ซิลเลอแต่งเต็มยศเมเยอทหารมหาดเล็กรักษาพระองค์ นายเส่น่ห์แต่งเต็มยศ เมเยอกรมทหารม้า หน้าอกติดตราเครื่องราชอิศริยยศตามที่ได้รับพระราชทาน มิสเตอรไวก์แต่งอย่างแอ็ตแตเช นอกนั้นที่ไม่มียูนิฟอร์ม คือมิสเตอรสมิทกงสุล ๑ หมอจันดเลล่าม ๑ นายต่วนเส่มียน ๑ มิสเตอรลอฟตัดล่าม ๑ ส่วมเสื้ออิวินิงเดรสปรกติ ครั้นจวนเวลาม้อลเดอแมน ๓ นายมารับข้าพระพุทธเจ้าทั้งปวง ขึ้นรถไปถึงที่เมแคนิกอินสติ้จูตบิลดิง ท่านแมย์แลออลเดอแมนเคาน์ซิลแมนทั้งปวงคอยรับอยู่ที่นั้น พาข้าพระพุทธเจ้าทั้งปวงเข้าไปในห้องพัก ขณะนั้นท่านแมย์แลออลเดอแมนเคาน์ซิลแมนทั้งปวง แต่งอิวินิงเดรส ติดผ้าสายแถบริบ้นทำด้วยแพรแดงยาวประมาณ ๒ นิ้ว กว้างประมาณนิ้วกึ่ง มีรูปช้างเผือกตีพิมพ์ด้วยเงินอยู่กลางทุกคน เปนที่หมายให้เปนเกียรติยศแก่ชาวสยาม แลเขาได้ให้ข้าพระพุทธเจ้าทั้งปวงไว้เปนที่ระลึกคนละอันด้วย พวกเจ้าพนักงานที่สำหรับจัดการต่าง ๆ นั้น ส่วมเสื้ออิวินิงเดรส มีแพรริบ้นสีต่าง ๆ

กว้างประมาณ ๔ นิ้ว ส่วนในสื่อเหมือนอย่างแกรนด์ครอสทั้งสิ้น เป็นที่หมายว่าพวกนั้น เป็นคนจัดการต่าง ๆ ที่จะนำคน จัดคนให้ถูกที่ ไม่ให้ สับสน ข้าพระพุทธเจ้าทั้งปวง พักอยู่ในห้องเล็กนั้นกับท่านแมย์ แลออลเดอแมนเคาน์ซิลแมนทั้งปวงจนถึงเวลา แล้วข้าพระพุทธเจ้าทั้งปวง แลผู้ที่รับรองทั้งปวง เดินออกไปในห้องรีเซ็บชันใหญ่เป็นคู่ ๆ ดังนี้ คือ –

คู่ที่ ๑	พระเจ้าน้องยาเธอกรมหมื่นเรศร์วรฤทธิ์ ราชทูต	ขวา
	ฮิสออเนอแมย์มาดิน แห่งเมืองบอสตัน	ซ้าย
คู่ที่ ๒	พระเจ้าน้องยาเธอ พระองค์เจ้าโสณบัณฑิตย์เคาน์ซิลเลอ	ขวา
	มิสเตอวิตเตนออลเดอแมน ผู้ใหญ่	ซ้าย
คู่ที่ ๓	นายเล่น์ห์หุ้มแพร ลีเครตรี่ ล่าม	ขวา
	เปรซิเด็นต์ ลี เคาน์ซิลแมน	ซ้าย
คู่ที่ ๔	มิสเตอวิลเบอฟอสไวก์ แอ็ตแตเชอังกฤษ	ขวา
	ออลเดอแมนเลตัน	ซ้าย
คู่ที่ ๕	หมอจันดเดล่าม	ขวา
	มิสเตอสมิท กงสุลสยามเมืองนิวยอก	ซ้าย
คู่ที่ ๖	มิสเตอเอดเวอด เซอเบิดลอฟศัส ล่าม	ขวา
	นายต่วนเส์มียน	ซ้าย

แลชีฟมาแชลแชมลันย์ เดินนำพวกมาแชลออฟพีศเซอ ผู้จัดการทั้งปวง เดินตามเป็นกระบวรมาเป็นคู่ ๆ ผ่านไปกลางฮอลใหญ่นั้น เข้าทางประตูกลาง ตรงไปถึงที่เชายกพื้นสูงขึ้นไป ประมาณ ๓ ศอกเศษ ท่านแมย์

นำกระบวรไป ขึ้นทางข้างขวา ขึ้นไปยืนสลับกันโดยลำดับบนยกพื้นนั้น พอข้าพระพุทธเจ้าทั้งปวงขึ้นยืนที่แล้ว แตรก็เป่าเพลงสรรเสริญพระบารมีสยามขึ้นบนยกพื้นนั้น แถวหน้า ข้าพระพุทธเจ้าทั้งปวง ยืนเปนลำดับกันกับผู้ที่จุงมานั้น ข้างหลังพวกที่สำหรับจดหนังสือพิมพ์ คอยจดอยู่เปนแถวไป คนหนังสือพิมพ์เมืองนี้ อยู่ข้างจะมีอำนาจ ไปในที่แห่งใด ๆ ได้เทบทั่วทุกแห่ง ที่สุดบนยกพื้นนี้ก็ขึ้นมากลุ้มอยู่ด้วยได้ ใช่แต่มากลุ้มอยู่เปล่า เขามีไรต์ ที่จะถามอะไรต่าง ๆ จากพวกข้าพระพุทธเจ้าทั้งปวง แลท่านแมย์ แลใคร ๆ ได้หมด ผู้ที่ถูกถามก็ต้องบอกโดยเลอียด เพราะกลัวท่านจะเอาไปด่าเอาต่าง ๆ ครั้นขึ้นที่พร้อมกันแล้ว พวกมาแชลที่ส่งพายริบบิ้นสีต่าง ๆ นั้น นำหญิงชายเดรเรียงกันเปนลำดับขึ้นมาข้างซ้ายที่ยกพื้นนั้นมาบอกชื่อตัว แก่ซีซีเมส์เส่นเยอบีเตอ ๆ นำให้ ท่านแมย์รู้จัก ท่านแมย์ทูลท่านราชทูตแล้วพวกผู้รับที่ยืนคู่กับผู้ใดก็นำให้รู้จักกับข้าพระพุทธเจ้า ผู้ที่ยืนอยู่ตามคู่ ๆ นั้น ๆ ผ่านไปดังนี้ตลอดจนไปลงทางข้างขวายกพื้น

คนที่นำแถวมาคำนับแรกนั้น คือมิส์ซิส์ แลมิส์มาติน ภรรยาแลบุตร์สาวท่านแมย์ แล้วต่อไปพวกออลเดอแมนเคาน์ซิลแมนออฟพีศ เซอทหาร แลเรือรบต่าง ๆ กงสุลต่างประเทศ กับทั้งพ่อค้านายห้างทั้งปวง กับทั้งบุตร์ภรรยาของท่าน ที่ได้รับพระราชทานกล่าวมาแล้วนั้น คนที่เชิญไป ๕๐๐๐ นั้น เพราะเหตุที่เวลาค่ำวันนี้ฝนตกมาก จึงไม่มีใครมา มีคนมาแต่ประมาณ ๑๘๐๐ เศษเท่านั้น แต่ก็จัดเอาว่าเปน

เคราะห์ดีได้ เพราะเหตุที่ธรรมเนียมอเมริกัน ไม่เหมือนธรรมเนียมอังกฤษ ต้องจับมือด้วยทุกคน ถูกจับมือเข้าแต่เพียง ๑๘๐๐ เท่านี้ ก็ดูเหนื่อยพออยู่แล้ว ถุงมือขาว ๆ พอหมดคนก็พอดำมอมทีเดียว คนที่มาจับมือนั้น บางคนจับพอเปนกิริยาก็มี บางคนจับแน่นเกินไป เจ็บมือก็มีต่าง ๆ กัน มีเด็กคน ๑ ถือมัดดอกไม้มายื่นถวายท่านราชทูตเปนการแสดงความยินดีด้วย การแต่งตัวนั้นชาวอเมริกันดูหาสู้จะมั่นคงนักไม่ ในกาดเชิญนั้นบอกว่า อีวนิงเดรสทั้งหมดเต็มยศ ที่เปนทหารมียูนิฟอร์มหรือกงสุลต่างประเทศ ที่มียูนิฟอร์มก็ส่วมเสื้อยศตามบรรดาศักดิ์ นอกนั้นส่วมอีวนิงเดรสโดยมาก แต่มีพวกที่ไม่มีธุระในการแต่งตัวเลยก็มี ที่ส่วมฟรอกโก๊ตบ้างก็มี มอนิงโก๊ตบ้าง ที่สุดส่วมแต่เย็กเก็ตก็มี เขาก็ยอมให้เข้ามาทั้งนั้น เด็ดมักแต่งอีวนิงเดรสโดยมาก บางคนถึงต่อหางลากกันยาว ๆ เต็มยศก็มี ที่ส่วมเสื้อปรกติก็มีบ้างดูต่าง ๆ กัน แต่อย่างที่สุดเห็นมีอยู่คน ๑ หรือ ๒ คน ชั่วแต่เสื้อแย็กเก็ตที่ส่วมมา โดยไม่ตั้งใจจะส่วมอีวนิงเดรสก็ตาม แต่จะแปรงเสียให้หมดฝุ่น แลเสียอัฐสัก ๒–๓ อัฐ จ้างเขาแปรงรองเท้าให้สักอาดก็ทั้งยาก ดูเหมือนพึ่งกลับมาจากไปรับจ้างเขาทำการกวาดถนนก็มี เห็นเขาก็เฉย ๆ กันอยู่ไม่เห็นว่ากล่าวอันใดกัน รวมเวลาที่ข้าพระพุทธเจ้าทั้งปวงได้ยืนรับอยู่ประมาณเกือบ ๒ ชั่วโมง ครั้นหมดคนแล้วท่านแมย์แลออลเดอแมนเคานซิลแมนทั้งปวง พาข้าพระพุทธเจ้าทั้งปวงลงจากที่ยกพื้นนั้นเข้าไปในห้องในเข้าไป คนที่มาประชุมนั้นที่จับคู่เต้นรำในฮอล

ใหญ่บ้างก็มี ที่ไปรับพระราชทานอาหารก็มี แตรก็เป่าอยู่เสมอ ท่านผู้รับรองได้พาข้าพระพุทธเจ้าทั้งปวงไปที่ห้องชั้นบนจัดไว้เป็นที่ข้าพระพุทธเจ้าทั้งปวงรับพระราชทานอาหารที่นั้นเรียกว่าแอส์โซซิแอชั่นฮอล ท่านแมย์กับภรรยากับบุตรสาว แลทั้งออลเดอแมนเคานซิลแมน ผู้ที่เป็นพวกรับรองนั้นมารับพระราชทานด้วยกันในที่นี้ด้วย ครั้นข้าพระพุทธเจ้าทั้งปวงรับพระราชทานอาหารเสร็จแล้ว ท่านผู้รับรองได้พาข้าพระพุทธเจ้าทั้งปวงกลับมาที่ยกพื้นนั้นอีก นั่งดูพวกที่มาประชุมเต้นรำกัน ฮอลนี้เป็นฮอลใหญ่เต้นกันได้หลายสิบคู่ แต่พวกข้าพระพุทธเจ้าทั้งปวงมีแต่นายเล่น์ห์ผู้ ๑ มิสเตอรลอฟตัสผู้ ๑ เท่านั้น ที่ได้เต้นในเวลานั้น

อนึ่งในฮอลนี้เขาได้จัดประดับประดาด้วยเครื่องสดงดงามดี ในด้านสกัดห้องนั้นมีธงอเมริกันติดบนฝาผนังเป็นอันมาก แต่กลางหมู่ธงนั้น มีธงช้างเผือกสยามธงอยู่กลาง โดยรอบฮอลนั้นมีธงแลโล่ห์อเมริกันติดประดับงามดีโดยวิธีต่าง ๆ ด้านหลังแลด้านหน้าแห่งยกพื้นนั้น จัดตั้งต้นไม้ต่าง ๆ เป็นพุ่มพงดูงามดี มีทั้งไม้ใบแลไม้ดอกสลับกันบนเพดานนั้นห้อยผ้าแถบสีต่าง ๆ แลธงยาว ๆ อย่างธงเรือรบอเมริกันกับธงต่าง ๆ เป็นอันมาก แขวนห้อยไปบนเพดาน มีธงชาติต่าง ๆ แขวนทั่วไปทั้งห้อง ผนังด้านสกัดตรงที่ยกพื้นข้ามนั้นยกเป็นเฉลียงสูงขึ้นไป มีแตรพวกคาเด็ตแบนด์เป่าบนนั้น นอกจากฮอลใหญ่นี้เป็นที่เลี้ยงที่เดินทั่วไป

เมแคนิคส์ฮอลใหม่นี้เป็นของทำขึ้น โดยพวกแมสจูเสตเชิร์เตเบิล แมแคนิคส์แอสโซซิเอชั่น เขาชมกันว่าเป็นฮอลใหญ่ที่สุด (ในโลก) มีที่คนนั่งได้ถึง ๘๐๐๐ ได้ใช้มีการเอ็กซิบิเช็นครั้งหนึ่ง แลมีการประชุมสำคัญ ๆ ที่เชิญคนเป็นอันมากอย่างนี้แต่ก่อนด้วย

ข้าพระพุทธเจ้าทั้งปวงนั่งอยู่บนยนพ์นั้นจนเวลา ๕ ทุ่มเศษ จะกลับพอลุกขึ้น แตรเป่าเพลงสรรเสริญพระบารมี ท่านแมย์กับทั้งออลเดอแมนเคานซิลแมนทั้งปวงก็จูงข้าพระพุทธเจ้าทั้งปวงลัดมาทางใน เพราะกลางฮอลใหญ่นั้นกำลังเต้นรำกันอยู่ ครั้นข้าพระพุทธเจ้ามาถึงห้องพักลาแลขอบใจท่านแมย์แลผู้รับรองทั้งปวงแล้ว ก็ขึ้นรถกลับมาที่ปาเกอเฮาส์ ผู้ที่มารับนั้นตามมาส่งด้วยแล้วก็ลาไป ข้าพระพุทธเจ้าทั้งปวงก็พักอยู่ที่โฮเต็ลนั้น

รุ่งขึ้นณวันพฤหัสบดี เดือน ๘ ขึ้น ๔ ค่ำ (วันที่ ๒๖ ยูน) เวลาเช้ารับพระราชทานอาหารแล้ว มิสเตอรอบบินส์ผู้จัดการโรงทำนาฬิกาเมืองวอลทัมที่ข้าพระพุทธเจ้าได้ไปดูในเวลาวานนี้นั้นนำนาฬิกาที่เขาทำแล้วมาถวายท่านราชทูตทอดพระเนตร ท่านราชทูตได้ทรงซื้อเองแลประทานเคานซิลเดอเรือน ๑ แล้วเขาทูลลาไป เวลาเช้า ๔ โมงเศษออลเดอเมนสองนายมารับข้าพระพุทธเจ้าทั้งปวงไปแต่ปาเกอเฮาส์ เดิรไปที่ซิตี้ฮอล เพราะทางตรงกันคนละฟากถนนเท่านั้น เขานำข้าพระพุทธเจ้าทั้งปวงไปบนซิตี้ฮอลดูคนพลุกพล่านอยู่แต่ไม่ถึงแน่นเหมือนกับที่นิวยอก เพราะข้าพระพุทธเจ้าทั้งปวงไปในออฟพีศของท่านแมย์ ท่านฮีสออเนอเยเนราล

เอ.บี.มาตินแมย์ เมืองบอสตัน คอยรับอยู่กับพวกออลเดอแมนเคานซิลเมน ทั้งปวง เมื่อข้าพระพุทธเจ้าเข้าไปถึงได้คำนับจับมือกันตามธรรมเนียม เปนการมาเยี่ยมท่านแมย์ แล้วท่านได้ขอให้ข้าพระพุทธเจ้าทั้งปวงยืน เปนแถวกัน โดยลำดับ ท่านแมย์นำพวกออลเดอแมนเคานซิลแมน ที่ข้าพระพุทธเจ้าทั้งปวงยังหาได้รู้จักกับทั้งพวกออฟพีศเซอผู้ทำการอยู่ใน ออฟพีศนั้นมารู้จักกับข้าพระพุทธเจ้าทั้งปวงครู่ ๑ แล้วได้พูดจาปราสัย กันตามธรรมเนียม ท่านแมย์ได้ขอให้ข้าพระพุทธเจ้าทั้งปวงเซ็นชื่อ ไว้ในสมุดของท่านด้าย แล้วท่านพาข้าพระพุทธเจ้าทั้งปวงเที่ยวดูใน ซิตีฮอล ซึ่งเปนออฟพีศที่อยู่ของแมย์ทุกห้อง ดังจะได้กราบ บังคมทูลพระกรุณาต่อไปนี้ ซิตีฮอลนั้นหันหน้าออกทางถนนเรียกว่า สกูลสตรีต เขาชมกันว่าเปนเรือนอย่างใหญ่สบายที่สุดในเมืองบอสตัน เปนตึกงามแลแข็งแรงแน่นหนาดี ก่อเปนสไตล์อย่างอิตาเลียนรเนย์ส แสนซ เปนแต่ขยายแลแก้ไขเปลี่ยนแปลงบ้างโดยช่างฝรั่งเศส แต่ ๓๐ ปีล่วงไปแล้ว ค่าตึกนี้ทำสิ้นเงินกว่า ๕๐๐๐๐ เหรียญ คิดทั้ง เครื่องแต่งเรือนพร้อมผนังนอกด้านหน้าแลด้านตวันตกเปนศิลาขาวอย่าง ที่เรียกว่าไวต์คอนคอดแกรไนต์ อีก ๒ ด้านนั้นก่อด้วยศิลาซึ่งรื้อจาก ซิตีฮอลเก่าซึ่งตั้งอยู่ในที่นี้เหมือนกัน ที่หน้าซิตีฮอลนั้น มีลานกว้างใหญ่ มีรูปสเตชู ๒ ข้าง ๆ หนึ่งเปนรูปแฟรงกลินทำด้วยทองเหลือง ได้สร้าง ขึ้นเมื่อปี ๑๘๕๖ อีกข้างหนึ่งเปนรูปโยเซียห์กวินซี ซึ่งเปนแมย์เก่าที่สุด แลเปนผู้มีคุณที่สุดแก่เมืองนี้ รูปนี้ได้สร้างขึ้นเมื่อปี ๑๘๗๙

ซิดีฮอลนี้ทั้งสิ้นชั้นที่ ๑ ที่ ๒ ที่ ๓ แลชั้นล่างทำเปนที่กันเพลิงไหม้ทั้งสิ้น แต่พื้นชั้นที่ ๔ ที่ ๕ แลยอดนั้นปูด้วยไม้ หลังคาทำด้วยไม้หุ้มด้วยทองแดงแลกระดานชนวน ภายในประดับด้วยไม้อันงามดี ทางเข้ากลางถึงพื้นชั้นที่ ๑ นั้นปูด้วยศิลาอ่อนสีขาวดำสลับกัน คนที่จะขึ้นไปชั้นบนจะขึ้นทางบันไดใหญ่ก็ได้ หรือจะขึ้นด้วยลิฟซึ่งมีอยู่ก็ได้ บันไดนั้นทำด้วยเหล็ก ประดับประดาด้วยไม้โอ๊ก ตรงทางขึ้นชั้นที่ ๑ นั้นมีแผ่นศิลาขาวติดอยู่ที่ผนัง มีอักษรจารึก แปลความว่า ซิดีฮอลนี้มิสเตอรไวท์แมนเมเยอได้วางศิลาฤกษ์ เมื่อวันที่ ๒๒ ดีเซ็มเบอร ๑๘๒๖ ทำแล้วลำเร็จเมื่อวันที่ ๑๗ เซ็ปเต็มเบอร ๑๘๖๕ โดยนายช่าง ๒ คน ชื่อ เอฟ. ดับลยู. ลินคอลน์แลเมเยอร์ ย์. ไอ. เอฟ. บริแอนต์ ในพื้นชั้นล่างเปนออฟพีศพนักงานต่าง ๆ คือพนักงานประทับปทั้งปวง ๑ ผู้ตรวจตราในที่นี้ ๑ โปลิศ ๑ พนักงานรถม้าต่าง ๆ ๑ ผู้ดูแลโรงจำนำ แลผู้แสดงข่าวต่าง ๆ ๑ พนักงานตรวจตราการในเมือง ๑ แลอื่น ๆ อีก บนพื้นชั้นที่ ๑ เปนออฟพีศสำหรับเจ้าพนักงานคลังสำหรับเมือง ๑ ผู้รวบรวมเงินในเมือง ๑ ผู้จ่ายเงิน ๑ ผู้จดบาญชีน้ำใช้ ในที่ต่าง ๆ ๑ นายโปลิศ ๑ ผู้เก็บภาษีที่บ้านเรือนทรัพย์สมบัติ ๑ บนพื้นชั้นที่ ๒ เปนห้องบอดออฟอดเดอเมน ห้องนี้โดยยาวแลกว้าง ๔๔ พีต ๔ เหลี่ยม สูง ๒๖ พีศ มีโคมไฟส่วางแลตกแต่งงาม มีเก้าอี้ตั้งวงครึ่งซีกเปนแถว ๆ โค้งไป เปนที่ประชุมที่กลางที่ยกพื้นสูง มีเก้าอี้นั่งของแชแมน มีโต๊ะเขียนหนังสือทุกคน ริมห้องนี้มีห้องเล็กเปนที่ไว้เสื้อชั้นนอกของ

ผู้ที่มาประชุม แลบนพื้นชั้นนี้เปนออฟพีศท่านแมย์ด้วยห้อง ๑ ออฟพีศซิตีคลาก ออฟพีศซิตีเมสเซนเยอ ออฟพีศเสมียนของคอมมิตตี ออฟพีศสุเปอรินเต็นเด็นต์ของการก่อสร้างต่าง ๆ ออฟพีศสุเปอรินเต็นเด็นต์ ที่แผ่นดินของกลางออฟพีศผู้จดบาญชีพลเมือง แลมีห้องคอมมิตตีใหญ่ห้อง ๑ บนพื้นชั้นที่ ๓ เปนออฟพีศของสุเปอรินเต็นเด็นต์ของการถนนทั้งปวง ๑ สุเปอรินเต็นเด็นในการท่อน้ำใช้ ในเมือง ๑ ในการสนาม แลที่ซึ่งทำเปนสวนตามถนน ๑ บอดออฟคอมมิตชันเนอในการดับเพลิง ๑ อินยินเนียใหญ่ในกองดับเพลิง ๑ สุเปอรินเต็นเด็นต์การอักษรพิมพ์ ๑ บอดออฟคอมมิตชันเนอในการถนน ๑ ผู้เซอเวสำหรับเมือง ๑ ในพื้นชั้นที่ ๔ มีห้องประชุมของพวกคอมมันเคานซิล กว้างยาวเปน ๔ เหลี่ยม ด้านละ ๔๔ พีศ สูง ๒๗ พีศ มีกาลารี ๓ ด้าน มีที่คนนั่งได้ ๒๕๐ คน ต่อไปเปนห้องแต่งตัว แลห้องคอมมิตตี แลมีออฟพีตของคลากออฟเคานซิลซิตีอินยินเนีย แลบอดออฟวอเตอ คือการน้ำต่าง ๆ ในพื้นชั้นที่ ๕ เปนออฟพีศผู้บัญชาการก่อสร้างสำหรับเมือง แลมีห้องไว้ของแลห้องผู้รักษาเปนอันมาก ที่ชั้นยอดใต้โคมนั้นเปนห้องไว้เครื่องไฟฟ้าสัญญาสำหรับใช้บอกในเวลาเกิดเพลิงไหม้ให้โรงที่ไว้เครื่องจักร์สูบน้ำทราบทั่วกัน ริมห้องนี้มีห้องนอน แลห้องไว้หนังสือของผู้จัดการที่ชั้นบน ในตัวโคมเองนั้นเปนที่ไว้เครื่องไฟฟ้าทั้งปวง โดยยาว ๔๑ พีศ กว้าง ๑๓ พีศ บนยอดโคมนั้นมีเฉลียงรอบ กลางมีเสาธงบัก สูงจากดินขึ้นไป ๒๐๐ พีต มีรูปศีร์ษะไลออนอยู่ ๔ มุม มีนกอินทรีอยู่กลางเฉลียงด้านหน้า

อำนาจสิทธิ์ขาดทั้งปวงในเมืองนี้ สำเร็จอยู่ในท่านเมย์ แลออลเดอเมน ๑๒ นาย ซึ่งได้เลือกตั้งขึ้น โดยผู้หัวหน้าในเมืองนี้ แลพวกคอมมันเคาน์ซิล ๗๒ นาย ซึ่งได้เลือกโดยพนักงารต่าง ๆ ทั้ง ๒๕ กรม แลความสิทธิ์ขาดนั้นอยู่ในท่านเมย์ แลออลเดอเมนมาก กำหนดเวลาที่จะได้ว่าการ อยู่ในตำแหน่งเมย์ออลเดอเมน แล เคาน์ซิลเมนนั้นคราวละปี ๑ การเลือกผู้ว่าการตำแหน่งนี้ เลือกกันทุกปี ในวันอังคารภายหลังวันจันทร์ที่ ๒ ในเดือนดีเซ็มเบอร์ กรมต่าง ๆ ที่อยู่ในพนักงารนี้มีต่างกัน คือผู้เก็บภาษีอากร ผู้จ่ายเงิน ผู้กระทำการบำรุงความสุขของพลเมือง ผู้จดบาญชีพลเมือง พนักงารน้ำ พนักงารดับเพลิง แลพนักงารโปลิศ เงินปีของเมย์ได้ปีละ ๕๐๐๐ เหรียญ ผู้รักษาเงินเปนพนักงารคลัง ๕๐๐๐ เหรียญ ผู้รวบรวมเงิน ๕๐๐๐ เหรียญ ผู้จ่ายเงิน ๕๐๐๐ เหรียญ ผู้กระทำการบำรุงความสุขของพลเมือง ๓ นาย ๆ ละ ๓๐๐๐ เหรียญ หมอสำหรับเมือง ๒๗๐๐ เหรียญ มีเงินให้สำหรับจ้างคนที่ ๑ อีก ๑๑๐๐ เหรียญ แลอีก ๙๐๐ เหรียญสำหรับหมอประจำที่ต่าง ๆ มีเงินให้สำหรับจ้างคนที่ ๒ อีก ๘๕๐ เหรียญ สุเปอรินเต็นเด็นต์ ในการบำรุงความสุขของพลเมืองได้ ๓๐๐๐ เหรียญ มีทั้งรถแลม้าให้ด้วย ผู้จดบาญชีพลเมือง เปนพนักงารที่จะจดจำนวนคนเกิดแต่งงาร แลตาย แลเปนผู้ให้อนุญาตแก่ผู้ที่จะแต่งงารกันได้ ในปีละ ๒๕๐๐ เหรียญ คอมมิชชันเนอ ในการน้ำใช้ ๓ นาย ๆ ละ ๓๐๐๐ เหรียญ อินยินเนียสำหรับซิตี ๔๕๐๐ เหรียญ อินยินเนียซึ่งอยู่ประจำ

การสูบน้ำที่แม่น้ำสัดบรีริเวอ ๕๐๐๐ เหรียญ มีเงินจ่ายสำหรับผู้จัดบาญชีน้ำใช้ อีก ๓๐๐๐ เหรียญ สำหรับสุเปอรินเต็นเด็นต์ ในการน้ำฝ่ายตวันตกตวันออกฝ่ายละ ๓๐๐๐ เหรียญ ผู้จัดบาญชีที่โรงสูบน้ำตำบลมิสติก ๒๕๐๐ เหรียญ สุเปอรินเต็นเด็นต์ ๑๗๐๐ เหรียญ อินยินเนีย ๑๒๐๐ เหรียญ คอมมิชชันเนอ ในการดับเพลิง ๓ นาย ๆ ละ ๓๐๐๐ เหรียญ อินยินเนียใหญ่ในการดับเพลิง ๓๐๐๐ เหรียญ คอมมิชชันเนอ ในการโปลิศ ๓ นาย ๆ ละ ๓๐๐๐ เหรียญ โซลิซิเตอ สำหรับซิตี ๔๕๐๐ เหรียญ ผู้จัดบาญชีผู้ซึ่งเปนโวคเตอ ๓ นาย ๆ ละ ๒๕๐๐ เหรียญ แลยังมีกรมน้อย ๆ ต่างอื่น ๆ อีก ซึ่งเปนการในซิตีฮอลแลเกี่ยวข้องด้วยนั้นซึ่งได้ใช้เงินสำหรับเมือง ซิตีคลากได้รับเงินปี ๆ ละ ๔๐๐๐ เหรียญ แลมีเงินสำหรับจ้างเสมียนรอง ๆ อีก ๑๐๒๕๐ เหรียญ เงินใช้สอยในการรักษาบ้านเมืองนี้มากทวีขึ้นโดยเร็วใน ๒๕ ปีที่ล่วงไปแล้วนี้ แลใน ๗ ปีนี้มา ได้คิดที่จะผ่อนผันให้ลดน้อยลง ประมาณรวมเงินใช้ในเมืองแลในเคาน์ตี ในปี ๑๘๘๑–๘๒ สิ้นงบปีในวันที่ ๓๐ เดือนเอปริลเปนเงิน ๑๓๕๖๘๔๑๒ เหรียญ ๒๘ เซ็นต์ มากกว่าปีก่อน ๑๗๐๒๙๑ เหรียญ ๗๘ เซ็นต์

ครั้นข้าพระพุทธเจ้าทั้งปวง เที่ยวดูในซิตีฮอลเสร็จแล้ว ท่านแมย์แลออลเดอเมนเคาน์ซิลเมนทั้งปวง นำข้าพระพุทธเจ้าทั้งปวงออกจากซิตีฮอลไปขึ้นรถไปเที่ยวชมเมืองบอสตัน ในถนนสำคัญต่าง ๆ แลทั้งบ้ากสำหรับเมืองด้วย แต่บ้ากในเมืองนี้ไม่สู้ประหลาทอันใด เปน

แต่ที่มีต้นไม้ร่ม ๆ มีถนนตัดไปเท่านั้น ครั้นข้าพระพุทธเจ้าเที่ยวดูป่าก แลที่ต่าง ๆ ทั่วแล้วก็กลับมาที่โฮเต็ล ท่านแมย์ได้ให้จัดโต๊ะรับพระราชทานอาหารกลางวันในห้องใหญ่ที่โฮเต็ลนั้น ข้าพระพุทธเจ้าทั้งปวงกับท่านแมย์ แลออลเดอเมนเคาน์ซิลเมนทั้งปวง รับพระราชทานอาหารพร้อมกันในที่นั้น

อนึ่งมิสเตอเบอเน็ตต์ บุตรเขยท่านราชทูตอเมริกันในเมืองอังกฤษกลับจากเมืองอังกฤษ โดยสารเรือกลไฟอาตาสกาไปเมืองอเมริกาในเที่ยวเดียวกับเมื่อข้าพระพุทธเจ้าทั้งปวงไปนั้น ได้รู้จักคุ้นเคยกับข้าพระพุทธเจ้าทั้งปวง ในเวลานี้เขาอยู่ในเมืองบอสตันนี้ เขาจึงมาเยี่ยมข้าพระพุทธเจ้าทั้งปวงที่โฮเต็ล ท่านแมย์ได้เชิญให้รับพระราชทานอาหารกลางวันกับข้าพระพุทธเจ้าทั้งปวงด้วย ครั้นรับพระราชทานอาหารแล้ว ข้าพระพุทธเจ้าทั้งปวงได้แจกรูปให้แก่ท่านแมย์แลออลเดอเมนเคาน์ซิลเมน ที่ได้มารับรองอยู่ ๘ คนด้วยกัน

ครั้นเวลาบ่าย ๔ โมงเศษ ท่านแมย์แลออลเดอเมนเคาน์ซิลเมนทั้งปวง มารับข้าพระพุทธเจ้าทั้งปวงขึ้นรถไปจากโฮเต็ล ไปที่แคบีตอล หรือนัยหนึ่งเรียกว่าสเตตเฮาส์ ท่านแมย์นำข้าพระพุทธเจ้าทั้งปวงขึ้นไปหาท่านเยเนราลรอบินสัน ผู้เปนคอเวอนเนอในสเตตแมสจูเสต ท่านแมย์เปนผู้นำ ให้ข้าพระพุทธเจ้าทั้งปวงรู้จักท่านคอเวอนเนอ ๆ ได้พูดจาปราศัยตามธรรมเนียมโดยสมควรแล้ว ท่านคอเวอนเนอได้นำข้าพระพุทธเจ้าทั้งปวงเที่ยวดูในสเตตเฮาส์นี้ เปนห้อง ๆ ไป

สเตตเฮาส์สำหรับสเตตออฟแมสซูเสตนี้ ตั้งอยู่บนยอดเนินชื่อบอสตันฮิล เปนที่สูงกว่าทุกแห่งในเมืองนี้ ที่นี้เปนที่เยเนราลแฮลค็อกได้เลี้ยงโคแต่ก่อน บัดนี้สร้างสเตตเฮาส์นี้ขึ้น มีถนน ๔ ด้าน คือ ด้านใต้ชื่อถนนบีคอนสตรีต ด้านตวันออก แลด้านเหนือชื่อเมานต์เวอนอนสตรีส ด้านตวันตกชื่อแฮลค็อกอาเวนู สเตตเฮาส์นี้ได้วางศิลาฤกษ์ ในปี ๑๗๙๕ การสบชในคราวนั้น ได้กล่าวโดยคอเวอนเนอแซมมุเอลอาดัมส์ การพิธีกระทำตามวิสัยของพวกเมซันนี้ได้กระทำโดยปอลรีแวร์ ผู้เปนแกรนด์มาสเตอ เงินค่าสร้างแคบีตอลนี้ คิดเปนตัวเงินกว่า ๑๓๓๐๐๐ เหรียญ แลยังค่าใช้อื่น ๆ ในการแก้ไขซ่อมแปลงอีกเปนอันมากในภายหลัง

ด้านใต้ของสเตตเฮาส์นี้ได้ทำเพิ่มเติมขึ้นในปี ๑๘๕๒ แลตัวโดมนั้นได้บีดทองในปี ๑๘๗๔ ทำให้งามขึ้นมาก ตาฝรั่งเห็นจะเห็นวิเศษกันเต็มที แต่ตาไทย ๆ ดูหาสู้ประหลาทอันใดนักไม่ในการที่บีดทองดังนี้ สเตตเฮาส์นี้ได้ใช้เปนศาลใหญ่ในปี ๑๗๙๘ เมื่อเลิกสเตตเฮาส์เก่าเสียนั้น ตัวตึกนั้นเปนรูปรี โดยยาว ๑๗๓ พีศกว้าง ๖๑ พีศสูง ตลอดทั้งโดมด้วย ๑๑๐ พีศ โดมที่ยอดโดมนั้น สูงกว่าน้ำทเล ๒๒๐ พีศ มีรูปสเตชูแลน้ำพุ ตามลานหน้าตึกเปนระยะไป ทางเข้าด้านหน้ามีบรรไดศิลาออกไปแต่เฉลียงหน้าตึก ลงไปจนถึงถนนบีคอลสตรีต ในเฉลียงเข้าไปถึงห้องเฉลียงชั้นใน เปนที่ไว้ของต่าง ๆ ที่ทหารแมสซูเสต ได้ถือเมื่อคราวเกิดขบถนั้น แลของประหลาทโบราณ

ต่าง ๆ ที่คนควรจะมาดูนั้น แลมีรูปศิลา เปนรูปของคอเวอนเนอยอน เอ.แอล.ดริว ซึ่งเขานิยมว่า เปนของทำด้วยฝีมืองามดี แลรูปวอชชิงตัน แต่งเครื่องทหาร ซึ่งนิยมว่าเปนของควรดู ในห้องนี้มีทั้งรูปครึ่งตัว ของแซมมุเอล อาดัมส์ อาบราห์มลิงคอลน์ ชาลส์ สัมเมอ แลเฮนรีวิลสัน ห้องเรียกว่าริเปรเซ็นเตติฟฮอลอยู่ในที่กลางสเตตเฮาส์ เปนห้องใหญ่ที่สุดในตึกนี้ มีที่พวกเมมเบอนั่งได้ ๕๐๐ คน ในเวลาประชุมนั้นยอมให้คนที่ควรเข้าไปฟัง ฟังได้บนกาลารี ในห้องนั้นมีรูปปลาคอดพีชแขวนไว้บนเพดานเปนที่หมาย เพราะเดิมในเมืองนี้เจริญ มีสินทรัพย์มากด้วยปลานี้ ยิ่งกว่าแร่ในสเตตคาลิฟอเนีย ห้องเสนตเซมเบอนั้นอยู่ด้านตวันออก แห่งสเตตเฮาส์นี้ โดยยาว ๒๐ ฟีตกว้าง ๕๐ฟีต มีรูปแลของโบราณประหลาดต่าง ๆ ประดับประดาบ้าง ด้านตวันตกแห่งสเตตเฮาส์นี้ มีห้องใหญ่เปนที่ประชุมของท่านคอเวอนเนอร์ กับเคาซิลของท่าน มีออฟฟีศของคอเวอนเนอ แลออฟฟีศของออฟฟีศเซอ ของสเตตด้วย ด้านเหนือซึ่งทำเปนที่กันเพลิงไหม้นั้น จัดเปนหอพระสมุดสำหรับสเตต โดยยาว ๘๘ ฟีต กว้าง ๓๗ ฟีตสูง ๓๖ ฟีตครึ่ง มีตู้ตั้งเปนชั้น ๆ ขึ้นไปตลอด ประมาณสมุดมีอยู่กว่า ๔๐๐๐๐ เล่ม ในตอนนี้มีห้องของกอมมิตตีต่าง ๆ หลายห้อง แลมีห้องกันไฟได้อยู่ชั้นล่างสำหรับไว้หนังสือสำคัญ สำหรับสเตต แลมีหนังสือ แลพรรณเมล็ดต่าง ๆ ในการไร่นาพร้อมเสร็จ แลทั้งศิลา แลแร่ต่าง ๆ ที่มีราคามาก ทั้งนกสัตว์ใหญ่น้อยตลอดจนด้วงแมลงมีทุกอย่าง

ครั้นข้าพระพุทธเจ้าทั้งปวง ได้ดูที่ต่าง ๆ แล้ว ได้พูดอยู่กับท่านคอเวอนเนอร์ครู่ ๑ แล้วข้าพระพุทธเจ้าทั้งปวงก็ลาท่าน ๆ ตามมาส่งถึงประตู มีออฟพีศเซอทหารแต่งเต็มยศตามลงมาส่งถึงรถอีก ๒ นาย ข้าพระพุทธเจ้าทั้งปวงกับท่านแมย์แลออลเดอเมนเคาน์ซิลเมนทั้งปวงขึ้นรถกลับมาโฮเต็ล

ครั้นข้าพระพุทธเจ้าทั้งปวง มาถึงโฮเต็ลแล้วท่านแมย์แลออลเดอเมนเคาน์ซิลเมนทั้งปวง มาหาข้าพระพุทธเจ้าทั้งปวงที่ห้อง นั่งพูดจาปราศัยกันตามธรรมเนียม ท่านราชทูตได้ทรงขอบใจท่านแมย์ แลชาวเมืองบอสตันในนามของกรุงสยาม ในการที่ได้รับรองแขงแรงทั้งปวงแลขอลาด้วย พูดกันอยู่ประมาณ ๒๐ มินิต ท่านทั้งปวงก็ลาไป

อนึ่งในเวลาวันนี้ เปนวันที่ข้าพระพุทธเจ้าทั้งปวง จะได้กราบถวายบังคมลาออกจากเมืองบอสตัน ไปเมืองนิวยอก แล้วข้าพระพุทธเจ้าขอพระราชทานกราบบังคมทูลพระกรุณาถึงเมืองบอสตันนี้บ้าง ตามที่ได้ทราบเกล้า ฯ โดยสมควร

รูปประเทศและประวัติกาลเมืองบอสตัน แต่ยุคก่อนลงมา

เมืองบอสตันนี้ เขาว่าไม่มีเมืองใดในยุโรปเตดสเตดสจะมีเรื่องราวปลาดเหมือนเมืองนี้ ได้สร้างขึ้นในปีคฤตศักราช ๑๖๓๐ มาจนถึงคราวเกิดขบถ เปนเมืองที่ ๑ ในการที่มีพลเมืองมาก แลมีการค้าขายเจริญมากในอาณาเขตนั้น ในปี ๑๖๒๘ ในจังหวัดนี้เรียกว่าแมสจูเสตเบส์คอลอนี้ นี้ได้ซื้อโดยพวกที่มาจากดอเชสเตอเมืองอังกฤษ ภายหลังมาอีกปี ๑ เมืองชาลส์เตานซึ่งบัดนี้รวมอยู่ในเมืองบอสตันนี้ ได้ตั้งขึ้นเปน

ครั้งแรกแหลมซึ่งอยู่ตรงชาลส์เตาน์ข้าม ในฝั่งแม่น้ำชาลส์ริเวอ ในเวลาก่อนนั้นเรียกว่ามุชูวาโวมุก เปนชื่อพวกอินเดียนเรียกกัน แปลว่าที่ไม่มีเจ้าของภายหลังชื่อนั้นแปลงไปเปนชอมุตวินทรอปกับพวกของเขาซึ่งไปจากชาลส์เตาน์ไปอยู่ที่นั่น เรียกว่าดรีเมาน์เต็น ชื่อนี้เห็นจะเรียกมาจากเนิน ๓ เนิน ซึ่งภายหลังเรียกว่าบิคอลคอปบิส แลฟอตฮิลเนินทั้ง ๓ นี้ตั้งอยู่บนยอดเขาในที่นั้น ผู้ซึ่งมาตั้งอยู่ในที่นี้เปนครั้งแรกนั้น คือเรเวอเรนซ์วิลเลียมแบลกส์ตัน บ้านนั้นตั้งอยู่ในระหว่างหลุยส์เบิคส์แคว แลแม่น้ำชาลส์ริเวอ ผู้นี้ได้เปนเจ้าของที่แผ่นดินแหลมบอส์ตันนี้โดยตนเอง ปรากฏแก่เมืองทั้งปวงแล้ว ผู้ที่จะไปตั้งบ้านอยู่ในภายหลัง ต้องเสียเงินให้แก่เขาไม่ต่ำกว่า ๖ ชิลลิง รวม (ทั้ง) สิ้นที่นั้นเขาได้เงินประมาณ ๓๐ ปอนด์ยังเหลือที่ซึ่งเขาได้ตั้งบ้านเรือนอยู่เองอีก ๖ เอเกอเท่านั้น ครั้นเขาได้ขายที่เหล่านี้แล้ว เงินค่าที่ซึ่งเขาขายได้นั้นเขาเอาไปซื้อโค แล้วย้ายไปอยู่ปลายแหลมไกลจากเมืองบอส์ตันออกไป ที่นั้นอยู่ริมแม่น้ำ ซึ่งบัดนี้เรียกว่าแบลกส์โตน นับเปนให้ชื่อตามชื่อผู้นั้นด้วย ผู้นี้ชื่อว่าแอนปอลลาด ซึ่งเปนผู้มีอายุมากถึง ๑๐๕ ปี เปนผู้ที่นับว่าได้เปนคนชาวมาถึงแผ่นดินเมืองบอส์ตันเปนที่ ๑ ตามในเรื่องราวว่าหญิงผู้นี้ ได้มาในเรือลำแรกมาถึงเมืองชาลส์เตาน์ครั้นในวัน ๑ คนในเรือนั้นลงเรือเล็กไป เพื่อจะไปหาน้ำดื่ม ๆ ครั้นเรือมาถึงฝั่งเมืองบอส์ตันนี้ เขาก็จอดเรือเข้า หญิงนี้อยากจะขึ้นบกก่อนคนกระโจนขึ้นไปบนฝั่ง จึงได้นับว่าเปนผู้ได้เหยียบแผ่นดินก่อนคนเปนที่ ๑

ในปี ๑๖๓๐ ศาลใหญ่สำหรับคอลอนีได้ตั้งประชุมกันในเมืองบอสตันเปนที่ ๑ พลเมืองได้เลือกท่านผู้มีชื่อว่ายอนวินทรอป เปนคอเวอนเนอ เดทอมมัสดัดเล เปนที่ ๒ ของคอเวอนเนอ ในครั้งนั้นท่านทั้ง ๒ นี้ได้คิดการที่จะตั้งเมืองชื่อนิวเตาน์ ซึ่งบัดนี้เรียกว่าเคมบริช เปนเมืองใหญ่ในเมืองนิวอิงแลนด์ แทนเมืองบอสตันนี้ ครั้นวินทรอปกับพวกของเขาได้สร้างบ้านเรือนลงที่นิวเตาน์แล้ว ภายหลังจึงได้พิจารณาเห็นว่าเมืองบอสตันจะดีกว่า จึงได้เลิกเมืองนิวเตาน์เสีย เหตุอันนี้จึงเกิดแตกร้าวขึ้นกับดัดเล จนถึงวิวาทถุ้งเถียงกัน จนต้องมีผู้ตัดสิน ในครั้งนั้นได้สร้างเสาโคมขึ้นในเมืองบนยอดเนินเขา ซึ่งให้ชื่อเนินนั้นว่าเบคอนฮิล เสานั้นได้สร้างในปี ๑๖๓๔-๕ สำหรับให้พลเมืองรู้ตัว ในการซึ่งจะเกิดการรบพุ่งขึ้น เสานี้ตั้งอยู่ริมสเตตเฮาส์ในบัดยุบันนี้ เปนเสาสูงตั้งอยู่บนไม้ซึ่งทอดก่ายกัน มีศิลาทับไว้มั่นคงมีเหล็กรั้งเหนี่ยวที่ราก ไม่ให้โยกเอน ตามลำเสานั้นมีตะปูตอกเปนระยะขึ้นไปสำหรับคนขึ้นลง สูง ๖๕ ฟีตแต่พื้นดิน ปลายเสานั้น มีเหล็กยื่นออกไปข้าง ๆ แลมีเหล็กเปนท้าวแขนค้ำไว้ ปลายเหล็กที่ยื่นนั้นแขวนตะเกียงเหล็กใหญ่ เมื่อเวลาจุดไฟในตะเกียงนี้ ย่อมเห็นได้แต่เกาะไกล ๆ ที่สุด เสานี้ในภายหลังมาล้มลงครั้ง ๑ ได้สร้างขึ้นใหม่ในปี ๑๗๖๗ แลครั้นในปี ๑๗๘๙ เพลิงไหม้เสียสิ้น ครั้นในปี ๑๗๙๐ ได้ก่อเปนมอนุเม็นต์อิฐ สูง ๖ ฟีต เปนรูปกลมใดเม็ตเตอ ๔ ฟีตไว้เปนที่ระลึกถึงผู้ที่ตายที่บังเกอฮิล ครั้นในปี ๑๘๑๑ มอนุเม็นต์นี้ ต้องรื้อทำลายลงเสียเปนที่ราบ

ในปี ๑๐๐ ปีแรกเรื่องราวอันใดยังหาใคร่จะมีไม่ เพราะยังเปนเมืองเล็กน้อยอยู่ มีแต่เปนเรื่องประหลาทบ้างเล็ก ๆ น้อย ๆ คือการที่ลงโทษแก่ผู้ที่ทำความผิดต่าง ๆ เท่านั้น ตั้งแต่ปี ๑๗๐๐ มาจนปี ๑๘๐๐ การทาษส์นไก่ในเมืองบอส์ตันได้เลิกเสีย เมืองนี้ถูกเพลิงไหม้ใหญ่ในปี ๑๖๗๖ ครั้ง ๑ ปี ๑๖๗๙ ครั้ง ๑ ปี ๑๗๑๑ ครั้ง ๑ แลปี ๑๗๖๐ ในคราวหลังนี้บ้านเรือนทำลายไปด้วยเพลิงถึง ๓๕๐ หลัง ในปี ๑๖๘๖ เกิดความลำบากขึ้นในระหว่างคอลอนี่กับคอเวอนเม็นต์แลผู้ชื่อแอนดรอส์ ซึ่งเปนคอเวอนเนอ อันไม่เปนที่ชอบใจของคนทั้งปวง ๆ ได้จับขังเสียในปี ๑๖๘๙ แล้วบังคับโดยข่มขี่ให้ไปเสียจากเมือง แลเลิกถอนหนังสือสำคัญสำหรับคอลอนี่เสีย ครั้นในปี ๑๖๙๒ มีคอเวอนเนอคนใหม่มาถือหนังสือสำคัญสำหรับคอลอนี่มาอีก ความลำบากทั้งปวงเหล่านั้นก็ค่อยสงบไปในปี ๑๖๙๙ นั้นบ้านเมืองค่อยงดงามเจริญขึ้นตามสมควร

ในครั้งแรกเมื่อเริ่มที่จะได้ มีหนังสือพิมพ์ขึ้นนั้น คือในปี ๑๖๙๐ หนังสือนี้ได้แต่งที่โคโลเนียลส์เตตส์เปเปออฟพีค์ในเมืองดอนดอน หนังสือนี้แต่งโดยดอกเตอแซมมุเอนเอกริน ชื่อว่าดีอีส์เตอร์คัลแมกาซีล หนังสือพิมพ์ข่าวต่าง ๆ ในอเมริกาที่ได้ออกเปนครั้งแรกนั้น ที่เมืองบอส์ตันได้แรกตั้งขึ้น ในวันที่ ๒๔ เดือนเอปริล ปี ๑๗๐๔ ประมาณราวในเดือนห้าปีวอกฉอศก จุลศักราช ๑๐๖๖ หนังสือนั้นมีชื่อว่าดีบอส์ตันนิวส์เลตเตอ ผู้ตั้งหนังสือนี้ขึ้น มีชื่อว่ายอนแคมป์เปน ซึ่งในเวลานั้นเปนอริบดีในการไปรษณีย์ในเมืองนั้น แลหนังสือฉบับแรกนั้นยังมีอยู่ที่หอส์มุดของแมส์จู

เสตล์ฮิสตอริคัลโซไซเอตี้ ในปี ๑๗๐๒ เป็นยามินแฟรงกลิน ได้เกิดในเรือนน้อย ซึ่งอยู่ที่ถนนมิลต์สตริตซึ่งบัดนี้เป็นออฟพีศของกรมไปรษณีย์ของเมืองบอสตัน เรือนเก่านั้นตั้งอยู่ถึง ๑๒๐ ปี เป็นที่สำคัญแห่ง ๑ แลทำลายไปด้วยเหตุเกิดเพลิงไหม้เสียในปี ๑๘๑๑ เป็นที่พลเมือง ที่มีอายุมาก ๆ เสียใจมาก แต่บางคนกล่าวว่าแฟรงกลินนั้นได้เกิดที่ถนนแฮนูเวอสตรีต ในปี ๑๗๒๘ มีชายหนุ่ม ๒ คนเกิดวิวาทกัน ได้นัดไปต่อสู้กัน แต่เฉภาะตัวต่อตัว ชายผู้ ๑ แพ้เป็นอันตรายถึงชีวิต แต่นั้นมาการที่ต่อสู้กันด้วยอาวุธตัวต่อตัว ที่ภาษาอังกฤษเรียกว่าดวลนั้น ได้เป็นการห้ามปรามในเมืองนี้ ในปีนั้นได้ย้ายศาลใหญ่ไปตั้งที่สาเด็มเมืองบอสตันนี้ในเวลาก่อนแต่เมื่อปี ๑๗๑๕ นั้น ได้แบ่งราชการเป็น ๘ กรม แลในปี ๑๗๕๐ มีโรงเรียนสำหรับคนทั้งปวง ๕ โรง มีวัด ๑๕ วัด

ภายหลังมาไม่ช้านัก พลเมืองได้ความเดือดร้อนไม่พอใจในคอเวอนเมนต์ฝ่ายข้างเมืองอังกฤษ ซึ่งเป็นเจ้าของอยู่ในเวลานั้น แลทั้งไม่พอใจในผู้ซึ่งเป็นผู้ว่าราชการเมือง พลเมืองมีความไม่เห็นชอบ ในการที่ผู้ว่าราชการเมืองนั้นมีอำนาจเกินไป จึงได้คิดการที่จะต่อสู้ขึ้น ในปี ๑๗๔๗ คอมมอดอโนเวลส์ ทหารเรืออังกฤษขัดสนถูกเรือในเรือรบ จึงเกณฑ์เอาคนในถนนเมืองนี้เป็นลูกเรือ ในครั้งนั้นเกิดการต่อสู้ใหญ่ขึ้นครั้ง ๑ ความมานะแลโกรธของพลเมืองทวีมากขึ้น จึงจับเอาออฟพีศเซออังกฤษไปขังไว้เป็นจำนำของพลเมืองที่ต้องถูกจับไปกว่าจะปล่อยพลเมืองที่จับเอาไป จึงจะปล่อยพวกออฟพีศเซอให้ คอมมอ

ดอก็ต้องยอมปล่อยพลเมืองเหล่านั้น ๆ ก็ปล่อยออฟพีศเซอให้ ในปี ๑๗๕๐ พลเมืองที่มีความโกรธแค้น ได้ประชุมกันเพื่อจะร้องในการที่เก็บภาษีใบชา แลของอื่น ๆ ที่บันทุกเข้าเมืองนั้นแรงเหลือเกิน แล้วได้ร้องในข้อนี้ ในปี ๑๗๖๕ มีพวกตั้งขึ้น เรียกว่าลันออฟลิเบอตี ได้ตั้งที่ใต้ต้นไม้เอนม์ ที่เรียกว่าลิเบอตีทรีเป็นต้นใหญ่สาขาอยู่หน้าโรงขายของเหล้าต่าง ๆ มีใบชาเป็นต้น ซึ่งในบัดนี้เป็นที่มุมถนนเอสเสกซ์ แลวอชชิงตันสตรีต ยังมีที่หมายอยู่ในกาลบัดนี้ แลในที่นั้นได้มีรูปผู้ซึ่งคิดตั้งกฎหมายแสตมป์แอ็กต์ขึ้นประจานไว้ เพราะเป็นที่เกลียดชังของชนชาวเมืองนี้เป็นอันมาก

ในระหว่างเวลาที่ชาวเมืองมีความแค้นเคืองต่อเมืองหลวง คือเมืองอังกฤษนั้น การประชุมพูดด้วยการบ้านเมืองของพวกลันออฟลิเบอตีนั้นย่อมนัดหมายกันด้วยธงซึ่งชักขึ้นบนเสา ซึ่งผูกติดกับต้นไม้นั้น แลการประชุมนั้น ได้ชุมนุมกันใต้ต้นไม้นี้เสมอ ในคราวใหญ่ ๆ ทุกคราว

ครั้นเมื่อเลี่ยมบอสตัน ในประมาณปลายเดือนออคัสต์ปี ๑๗๗๕ ต้นไม้ต้นนี้ต้องตัดลงเสีย โดยพวกซึ่งคิดตัดสถานที่ประชุม ต้นไม้นั้นตั้งอยู่ ๑๑๙ ปี ในปี ๑๗๗๐ เกิดการแค้นเคืองเดือดร้อนขึ้นอีก ในการที่กอเวอนเมนต์อังกฤษตั้งภาษีอากรอันไม่เป็นที่พอใจ แลในวันที่ ๕ เดือนมาช ในปีนั้นเกิดการฆ่าฟันกันขึ้นในเมืองบอสตัน พลเมืองตายในครั้งนั้น ๕ คน แลที่เจ็บป่วยก็มาก โดยมือของทหารอังกฤษ จึงเกิดตั้งพวกตั้งเหล่าประชุมกันในถนนมากขึ้น ทำให้อังกฤษต้องให้ยกถอน

ทหารออกเสี่ยจากเมือง ก็แต่การที่เกิดรบพุ่งฆ่าฟันกันขึ้นนั้น ทำให้เมืองบอสตันเปนที่ประชุมของคนกล้าหาญมาแต่เมืองต่าง ๆ เปนอันมาก ตั้งเปนหมู่ใหญ่ขึ้นในเดือนดีเซ็มเบอปี ๑๗๗๓ พวกที่เรียกว่าบอสตันเตียปาตี เกิดขึ้นในครั้งนั้น พลเมืองจำพวกนั้นได้แต่งตัวแปลงเปนพวกอินเดียนขึ้นไปบนเรือกำปั่นอังกฤษหลายลำซึ่งจอดอยู่ที่ท่านั้น แย่งเอาใบชา รวม ๓๔๒ หีบขึ้นไปบนฝั่ง ในปีหลังนั้นมาท่าเรือนั้น ปิดเปนช่องทางมั่นคง แลในปี ๑๗๗๕ ได้เริ่มที่จะคิดเปนเมืองเอกราชขึ้น ซึ่งเมืองบอสตันนี้ได้เข้าร่วมคิดเข้ากับเมืองทั้งปวงในอเมริกานั้น ในเดือนเอปริล ในปีนั้นเกิดการฆ่าฟันรบพุ่งกันขึ้น ในเมืองเลกซิงตัน แลคองคอด ทำให้เปนที่หวาดหวั่นตกใจทั้งเมือง แลในเดือนยูน วันที่ ๑๗ การสงครามตำบลบังเกอฮิล ได้ต่อสู้กันที่เมืองชาลส์เตาน์ ทหารอเมริกันน้อยก็ต้องลดถอยไปในฤดูออตัมน์นั้น ทหารอังกฤษเขาตั้งอยู่ในวัดชื่อโอลด์เสาธเชิช เอาวัดนี้ทำเปนโรงซ้อมม้า แลทำการต่าง ๆ ซึ่งมิเปนที่ชอบใจพลเมือง ๆ นั้นเปนอันมาก ทหารอังกฤษได้เข้าอยู่ในเมืองบอสตันนี้ตลอดฤดูหนาวปีนั้น ทหารในใต้บังคับวอชชิงตันได้บังคับตรวจตราโดยแข็งแรง มีอำนาจมากได้เข้าตีทหารอังกฤษเพราะฉนั้นในเดือนมาชอเมริกันจึงได้มีไชยชนะ ตีเยเนราลโฮวให้ไปจากเมือง แลยกทัพเรือกลับไป มีคนที่เข้าด้วยอังกฤษไปถึง ๑๐๐๐ การที่ท่านวอชชิงตันได้ขับทหารอังกฤษออกจากเมืองบอสตันได้นั้น เปนคุณวิเศษชื่อเสียงของท่านมาก ซึ่งมีคนนับถือใน

ความกล้าหาญได้เป็นเจ้าของที่เนินเขาซึ่งเรียกว่าดอเชสเตอไฮต์ ซึ่งบัดนี้เป็นตอนข้างใต้แห่งเมืองบอสตัน ชื่ออันนั้นยังคงอยู่จนในกาลบัดนี้ ในครั้งนั้นท่านวอชิงตันคิดเห็นเป็นแน่แก่ใจว่า เยเนราลโฮวคงจะยกมาตีอีก จึงได้ตระเตรียมการที่จะต่อสู้โดยแข็งแรง ในเวลาที่จะเข้าในเมือง เพราะเกรงว่าพวกของโฮวยังจะมีอยู่อีก ได้จัดการบ้องกันเป็นหลายทาง แต่ในเวลาเข้าเมืองนั้น เข้าได้โดยง่ายโดยไม่ต้องยิงปืนสักนัด ๑ แลที่ดอเชสเตอไฮต์นั้น ได้จัดเป็นป้อมแข็งแรงขึ้นในกาลครั้งนั้น เป็นที่บ้องกันอันตรายได้มั่นคง ที่นั้นบังคับที่ท่าแลเมืองแลอาจต่อสู้ทหารอังกฤษ ซึ่งจะมาตีเมืองหรือตีทหารอเมริกันบนป้อมนั้น ครั้นในวันที่ ๑๘ เดือนยุไลย ปี ๑๗๗๖ ตรงกับณวันพฤหัสบดี เดือน ๙ ขึ้น ๓ ค่ำ ปีวอกอัฐศก จุลศักราช ๑๑๓๘ ได้อ่านประกาศตั้งการที่เป็นเอกราชขึ้นที่เฉลียงแห่งเตาน์เฮาส์ โดยความรื่นเริงแห่งพลเมืองเป็นอย่างยิ่ง เมื่อได้ตั้งเมืองอเมริกาเป็นเอกราชขึ้น แล้วการรบพุ่งบ้องกันอำนาจความเอกราชนั้นก็มีบ่อย ๆ มาจนปี ๑๗๘๑ ในปลายแห่งร้อยปีที่ ๑๘ คือแต่ปี ๑๗๐๐ มาจนถึงปี ๑๘๐๐ นั้น เมืองบอสตันค่อยเจริญทวีขึ้น ๆ พลเมืองในปี ๑๗๘๙ มีประมาณ ๑๘๐๐๐ คน ได้สร้างถนนหนทางแลสพานข้ามแม่น้ำสำเร็จบริบูรณ แลเมื่อใกล้จะถึงปี ๑๘๐๐ สเตตเฮาส์ใหม่ได้สำเร็จ แลในครั้งนี้มีละครอนอยู่ ๒ โรง ชื่อบอสตันแลเฮมาเกต

ในกาลเมื่อท่านวอชิงตันได้มาอยู่ในเมืองนี้เมื่อปี ๑๗๘๙ ท่านได้อาศัรยอยู่ที่เรือนหลัง ๑ อยู่ที่ริมถนนคอตแลตริมอนต์สตริต ซึ่งบัดนี้ได้

ซ่อมแปลงทำให้สูงขึ้นอีกชั้น ๑ อยู่จนในกาลบัดนี้ เรือนนี้ด้านข้างที่หันหน้าออกทางคอตส์ตรีตนั้น มีแผ่นศิลาติดอยู่ในระหว่างพื้นชั้นที่ ๒ กับชั้นที่ ๓ มีอักษรจารึกความว่า ท่านวอชชิงตันได้อยู่ที่นี่เมื่อเดือนเซ็ปเต็มเบอร์ ปี ๑๗๘๙ ดังนี้ ถนนวอชชิงตันสตรีตนั้น ได้ให้ชื่อตามที่ท่านวอชชิงตันได้มาอยู่ในครั้งนี้ ที่ตึกเก่า ๆ นี้มีผู้ที่มีชื่อเสียงไปอยู่มากที่ควรยกขึ้นกล่าวคือ ฮาริสัน เกรโอติส ซึ่งเปนตระลาการใหญ่ในครั้งนั้น แลดาเนียลเว็บสเตอ ได้มีออฟพีศว่าการกฎหมายอยู่ในที่นี้ ในเวลาเมื่ออยู่ในเมืองบอสตันในพื้นชั้นบนแห่งเรือนนี้ เปนที่ว่าการในการกฎหมายมาหลายสิบปีแต่พื้นชั้นล่างที่สุดนั้น เปนที่ขายของแห้งอย่างราคาถูก ๆ ต่อมาจนในกาลบัดนี้

ตั้งแต่ปี ๑๘๐๐ มามีเรื่องราวต่าง ๆ ในเมืองนี้เปนอันมาก ที่ควรจะกล่าวได้บ้างนั้นคือ ในปี ๑๘๐๔ เกิดลมพายุใหญ่ พัดเอาบ้านเรือนในเมืองนี้พังไปเปนอันมาก ในปี ๑๘๑๒ ชาวเมืองบอสตันได้ทราบข่าวในการที่จะเกิดรบกับอังกฤษ เปนที่ให้มีความไม่ชอบใจมาก เพราะต้องห้ามการค้าขายกับอังกฤษ คือมิให้เรือของยุในเด็ดส์เตตส์ออกจากท่าไปเมืองอังกฤษเลย ทำให้เสียผลประโยชน์มาก ครั้นเมื่อมีคำสั่งเกณฑ์กองทัพมา(ถึง)เมืองนี้ ได้เตรียมทหารขึ้นอีกหมู่ ๑ ตั้งใจว่าถ้าอังกฤษมาขึ้นที่บอสตันนี้ เขาจะรับรองโดยดีทีเดียว แต่การรบครั้งนี้ได้ระงับไปในปี ๑๘๑๕ [การต่าง ๆ ที่ในเมืองนี้ในระหว่างนั้นมา ก็มีแปลกประหลาดเปนคราว ๆ จะยกขึ้นพรรณาต่อไปก็ไม่เปนการสำคัญอันใดนัก

ขอรับพระราชทานพรรณาแต่การบางสิ่งซึ่งควรยกขึ้นว่า คือแต่ปี ๑๘๒๔ เมืองบอสตันมีพลเมืองถึง ๕๘๐๐๐ แล้ว ในระหว่างนี้บ้านเมืองเจริญทวีขึ้นเป็นอันมาก ที่ควรกล่าวนั้นคือ ได้เปิดท่าเรือด้านตวันออกเมืองบอสตัน แลเชลซีต่อกัน แลได้ทำสพานที่ชื่อวอเรนบริช ซึ่งทำให้เมืองบอสตันแลชาลส์เตาน์ติดต่อกันแล้วสำเร็จ ได้ฝังท่อลมประทีป แลได้ทำตึกร้านบ้านเรือนใหญ่ ๆ ขึ้นมาก มีศาลใหญ่ โรงภาษีแลโรงละคอนอีก ๓ โรงเป็นต้น

ในปี ๑๘๓๐ พลเมืองทวีขึ้นถึง ๖๑๐๐๐ แลได้มีการฉลองเมืองที่ได้ตั้งมาครบ ๑๐๐ ปีที่ ๒ ครั้นในปี ๑๘๔๐ ได้มีทางเรือไฟเดิรในระหว่างเมืองบอสตัน กับเมืองลิเวอปูลเป็นครั้งแรก ครั้นในปี ๑๘๔๔ มีน้ำแข็งมาปิดปากน้ำเมืองนี้ จนเรือค้าขายออกไม่ได้เป็นอันมาก แลในปี ๑๘๖๐ สมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอพระองค์ใหญ่ ของพระบาทสมเด็จพระนางเจ้ากรุงอังกฤษ ได้เสด็จไปเยี่ยมเมืองบอสตัน

เมื่อเกิดขบถขึ้นในปี ๑๘๖๑ เมืองบอสตันนี้ ที่ได้ช่วยอุดหนุนมากในครั้งนั้น ในถนนแลที่สนามต่าง ๆ มีคนประชุมปรึกษาในการรบเป็นอันมาก แลได้ผึกหัดคนเป็นทหารขึ้นมาก ในเวลาที่รบกันนั้น เมืองบอสตันนี้ได้ส่งคนแลเงินไปตามที่ได้เรียกมาได้ทุกคราวมิได้ขาด คนที่ส่งไปเข้าในทหารบกเรือในครั้งนั้น ถึง ๒๖๑๑๙ คน แลได้เป็นคอมมิชชันออฟพี่เซอถึง ๖๘๕ คน

ครั้นเมื่อวันที่ ๙ เดือน โนเวมเบอบี ๑๘๗๒ ตรงกับณวันเสาร์ เดือน ๑๒ ขึ้น ๙ ค่ำ ปีวอก จัตวาศก ๑๒๓๔ เวลาทุ่มเศษเกิดเพลิงไหม้ใหญ่ในเมืองบอสตันนี้ แรกเกิดขึ้นที่ถนนสัมมอเลกิงสตันสตรีต แลได้ไหม้ลามไปโดยอาการอย่างน่ากลัวที่สุด เหลือกำลังที่คนพวกลำหรับดับเพลิงจะดับได้ รถไฟต้องบันทุกเครื่องดับไฟมาแต่เมืองต่าง ๆ เข้าช่วย แลทหาร แลโปลิศก็เข้าช่วยดับ เพลิงไหม้ลามไปถึงตอนข้างที่เปนที่ค้าขาย ไหม้เย่าเรือนที่ก่อด้วยศิลาแลอิฐเปนอันมาก เรือนในครั้งนั้นต้องระเบิดลงเสียก็มาก เพื่อจะตัดทางมิให้ไหม้ต่อไป ครั้นเมื่อเพลิงดับเสร็จแล้ว ได้ตรวจดูที่ซึ่งเพลิงไหม้ เปนที่แผ่นดินถึง ๖๕ เอเกอ แลประมาณสมบัติที่เสียไปเปนราคาถึง ๘๐๐๐๐๐๐ เหรียญ แลคนตายเปนอันมาก ในวันที่ ๑๗ เดือนยูนบี ๑๘๗๕ เมืองบอสตันได้มีการฉลองเมือง ในการที่ครบ ๑๐๐ ปี นับแต่ได้ชนะศึกที่ตำบลบังเกอฮิลมา การฉลองนี้เปนการใหญ่ มีริวิวทหาร แลตกแต่งเมืองเปนการครึกครื้นมาก ต่อนี้มาก็มีการต่าง ๆ เปนครั้ง ๆ คราว ๆ เสมอ ที่ไม่เปนการสำคัญมาก

เมืองบอสตันนี้ นับแต่ต้นแห่ง ๑๐๐ ปีนี้ รูปเมืองเปลี่ยนแปลงไปบ้างเล็กน้อย ในเวลานั้นรูปเมืองเปนรูปแหลมคล้ายผลแปร์ โดยยาวที่สุดไม่ถึง ๒ ไมล์ กว้างที่สุดประมาณ ๑ ไมล์เศษเล็กน้อย แหลมนี้ติดต่อกับที่แผ่นดินใหญ่ที่ตำบล รอกส์บรี ที่ซึ่งต่อกันนี้เปนที่แผ่นดินยาวประมาณ ๑ ไมล์ แต่แคบแลเตี้ยมาก บางทีน้ำท่วมได้ แต่บัดนี้ที่เมืองเดิม ๗๘๓ เอเกอนั้น ได้เจริญทวีขึ้นถึง ๑๘๒๙ เอเกอ เพราะได้ถมที่ดุ่มที่เปนชายเลนแลอ่าวออกไป แลระเบิดเนินเขาลงสร้างเปนเมืองขึ้น แล

ถ้าจะนับทั้งเมืองต่าง ๆ ที่ได้รวบรวมเข้าด้วยในเมืองนี้ เป็นที่แผ่นดินถึง ๒๓๖๖๑ เอเกอ หรือ ๓๖ $\frac{๗}{๑๐}$ สแควไมล์ โตกว่าที่เดิมกว่า ๓๐ เท่า เมืองนี้ถ้าจะแยกออกเป็นแขวง ๆ ดังนี้ คือบอสตันตอนใต้ ๑๐๐๒ เอเกอ ตอนตวันออก ๘๓๖ เอเกอ รอกส์บรี ๒๗๐๐ เอเกอ ดอเชสเตอ ๕๖๑๔ เอเกอ รอกส์บรีตอนตวันตก ๗๘๔๘ เอเกอ ไบรตัน ๒๒๗๗ ชาลส์เตาน์ ๕๘๖ เอเกอ เกาะบรีซไอแลนด์ ๗๘๕ เอเกอ เดียไอแลนด์ ๑๘๔ เอเกอ

พลเมืองนับแต่ปี ๑๘๐๐ มาจนถึงปี ๑๘๘๐ ซึ่งได้ตรวจบาญชีเป็นครั้งที่สุด พลเมืองมากทวีขึ้นจาก ๒๕๐๐ ถึง ๓๖๒๘๓๙ จำนวนบ้านเรือนทวีขึ้นจาก ๔๕๔๓ ถึง ๙๓๘๒๐ ประมาณสมบัติทรัพย์ทั้งสิ้นรวมกันทวีขึ้นจาก ๑๕๐๙๕๗๐๐ เหรียญ ถึง ๖๓๙๔๖๒๔๙๕ เหรียญ เงินภาษีอากรในครั้งนั้นน้อกว่า ๘๐๐๐๐ เหรียญเดี๋ยวนทวีขึ้นถึง ๙๙๑๓๙๕๑ เหรียญ ๑๓ เซ็นต์ หนี้สำหรับเมืองนี้มีมาก แต่ได้คิดผ่อนผันใช้ โดยเรียบร้อยดีที่สุด หนี้ทั้งปวงคิดรวมกันหมดทุกอย่าง ในวันที่ ๓๑ เดือนดีเซ็มเบอ ปี ๑๘๘๒ เป็นเงิน ๔๑๑๐๕๕๗๗ เหรียญ ๘๘ เซ็นต์ มากกว่าในปีก่อน ๆ นั้น ๔๐๐๑๘๕๙๘ เหรียญ ๒ เซ็นต์ ประมาณพลเมืองแต่เฉภาะในเมือง นับแต่ซิตีฮอลไป ๑๒ ไมล์ โดยรอบเป็นพลเมืองประมาณ ๖๒๕๐๐๐ แลทั้งหมดบอสตัน ในเวลานี้ไม่ต่ำกว่า ๔๐๐๐๐๐ คน (๑)

---

(๑) ที่ตรงนี้ความเจริญของบ้านเมืองกับจำนวนพลเมืองทเดาะกัน, พลเมืองเฉภาะตัวเมืองถึง ๖ แสนเศษ ถ้ารวมทั้งหมดเมืองก็มีแต่จะทวีขึ้นไป ความจึงกลืนกันสนิท น่ากลัวจะตก ๐ เลี่ยสูญ ๑ หรือกลับลบ ๘ เป็นเลข ๔

ได้รับพระราชทานพรรณาถึงเมืองบอสตันโดยสมควรแล้ว บัดนี้ ข้าพระพุทธเจ้า ขอพระราชทานพรรณาระยะทางต่อไป

ระยะแต่เมืองบอตัน
ถึงกรุงวอชชิงตัน

ครั้นเวลาบ่าย ๕ โมงเศษ มิศเตอบีเตอ กับมิสเตอออสบอนมาที่โฮเต็ล พาข้าพระพุทธเจ้าทั้งปวงขึ้นรถไปจากโฮเต็ลไปถึงสเตชั่นรถไฟ ข้าพระพุทธเจ้าทั้งปวงขึ้นบนรถไฟ แต่หาใช่รถชื่อเปรซิเด็นต์นั้นไม่ เพราะทางตอนต่อไปทางนี้เป็นตอนแคบ รถเปรซิเด็นต์เดินหาได้ไม่ หรือถ้าจะไปรถไฟแต่บอสตันไปถึงนิวยอก ทางต้องลอดอุโมง ๆ นั้น เตี้ยรถเปรซิเด็นต์ลอดไม่ได้ ถ้าจะกลับโดยรถเปรซิเด็นต์แล้ว ก็ต้องกลับทางอ้อมมาก เพราะฉนั้นข้าพระพุทธเจ้าทั้งปวง จึงได้ตกลงให้รถเปรซิเด็นต์ไปคอยรับเสียที่นิวยอกที่เดียว ข้าพระพุทธเจ้าทั้งปวงกลับโดยรถไฟสายเล็กไป ลงเรือไฟไปเมืองนิวยอก เป็นทางแปลกแลสบายกว่า

ครั้นจวนเวลารถไฟออก ผู้ที่มาส่งลาข้าพระพุทธเจ้าทั้งปวงไปแล้ว เวลาย่ำค่ำรถไฟออกจากสเตชั่นเมืองบอสตัน ไปตามระยะทาง ครั้นเวลาทุ่ม ๒๐ มินิต รถไฟถึงสเตชั่นตำบลฟอลริเวอ เมืองนี้เป็นเมืองทำการโรงจักร์ต่าง ๆ เจริญดี ครั้นถึงเมืองนี้แล้วข้าพระพุทธเจ้าทั้งปวงลงจากรถไฟเดินไปที่ท่า ลงในเรือกลไฟจักรข้างอย่างอเมริกันชื่อโปรวิเด็นซ์ เป็นเรืออย่างเรือจ้างข้ามฟากของอเมริกัน แลใหญ่มาก ๒ ปล่อง มีห้องนอนเป็นอันมากตกแต่งงาม เขาชมกันตามภาษาอเมริกันว่าเรือนี้เป็นเรือสติมที่ใช้ในแม่น้ำใหญ่ที่สุดแลงามที่สุดในโลก มีทั้งห้อง

รับพระราชทานอาหาร ห้องนั่งเล่นแลห้องสูบบุหรี่พร้อมดูกว้างขวางสบายดี ครั้นข้าพระพุทธเจ้าทั้งปวงลงในเรือนี้แล้ว เวลาทุ่มกับ ๕๐ มินิต เรือออกจากสเตชั่นตำบลฟอลริเวอใช้จักรไปตามลำแม่น้ำ ข้าพระพุทธเจ้าทั้งปวงรับพระราชทานอาหารค่ำในเรือนี้ ครั้นถึงที่เมืองนิวปอต หยุดพักตามระยะทาง เพื่อจะได้รับแลส่งคนที่เมืองนี้ เมืองนิวปอตนี้เขาเรียกกันว่า กวีนแห่งน่านน้ำอเมริกัน เพราะเปนที่สบาย เปนที่เที่ยวของคนเปนอันมากในระดูร้อนเปนที่ชอบใจของคนมากกว่าที่อื่น มีที่สราโตกาแลลองบราช์เปนต้น เมืองนี้ตั้งอยู่บนเกาะ ชื่อโรดไอแลนด์ เกาะนี้ที่เอาชื่อไปให้ชื่อสเตชซึ่งเกาะนี้ตั้งอยู่ เมืองนิวปอตนั้นเมื่อได้ตรวจดูก็จะเห็นได้ว่าแบ่งเปน ๒ ตอน คือตอนเมืองเก่าแลตอนใหม่ ในตอนเมืองเก่านั้น มีบ้านเรือนเปนของโบราณหน้าดูอยู่ริมท่าแลอู่เรือ แลในตอนข้างใต้นั้นมีบ้านช่องงาม ๆ เปนของสร้างขึ้นใหม่ ในเมืองตอนใหม่นี้งดงามมาก ถนนกว้างแลสอาดเกลี้ยงดี ๒ ข้างมีบ้านเรือนงามหน้าชม บางบ้านก็ใหญ่โตตกแต่งเปนลวดลายเรียบร้อยดี มีสนามริมบ้านงาม ๆ มาก สเตตเฮาส์นั้นตั้งอยู่ในตอนเมืองเก่าในปี ๑๗๗๒ ได้อ่านประกาศยกเมืองอเมริกาเปนเอกราช์ ณบันไดแห่งนี้ มีรูปท่านเยเนราลวอชชิงตันอันงามด้วยมีทั้งป่ากอันเปนที่สบาย ชื่อตูโรป่าก ในป่ากนี้มีกำศิลากลมเปนหอคอยสูงมากอยู่หลัง ๑ ซึ่งเปนฝีมือช่างในการก่ออย่างดีที่สุด ในครั้งโบราณได้สร้างแต่ในปี ๑๖๗๘ มีทั้งที่ขับ(รถ)ที่อาบน้ำทเลเปนที่สบายทางประมาณ ๓ ไมล์ครึ่งไปจากเมืองนี้ มีป้อมชื่อฟอตอาดัมส์ เปนป้อมอย่างแขงแรงมั่นคงที่สุด ในสเตตส์นี้มีปืนอยู่ในป้อม ประมาณ ๔๕๐

กระบอก มีทหารอยู่เปนอันมาก มีแตรเป่าให้คนที่ไปเที่ยวฟังอาทิตย์ละ ๒ ครั้ง ตรงท่าเมืองนี้ข้ามมีเกาะชื่อโกดไอแลนด์ เปนสเตชั่นตอบีโดของยุในเด็ดส์เตตส์

ครั้นเรือพักที่เมืองนิวปอตนี้ตามสมควรแก่เวลาแล้วก็ออกเรือต่อไป ออกจากปากน้ำเดิรริมทเลแอ็ดแลนติกโอชั่น เรือถูกคลื่นโยกโคลงบ้างเล็กน้อย ไปจนเข้าบังหลังเกาะลองไอแลนด์ คลื่นสงบ ข้าพระพุทธเจ้าทั้งปวงนอนมาในเรือนี้คืน ๑

รุ่งขึ้นณวันศุกรเดือน ๘ ขึ้น ๕ ค่ำ (วันที่ ๒๗ ยูน) เวลาเช้าเรือแล่นเข้าในแม่น้ำชื่ออิสต์ริเวอ ซึ่งอยู่ในระหว่างเมืองนิวยอกกับเกาะลองไอแอนด์ เข้าในช่องที่เรียกว่าเฮ่ดเกต (คือประตูนรก) ซึ่งแต่ก่อนมีศิลาใต้น้ำเปนที่หน้ากลัวอันตรายมาก ทั้งน้ำก็เชี่ยวแลวนด้วย ครั้นในปี ๑๘๗๖ ได้ระเบิดศิลาออกเสียทั้งก้อนใหญ่คราว ๑ ทำให้ทางเรือเดินได้สดวกมากขึ้น บัดนี้ได้เตรียมการที่จะระเบิดก้อนใหญ่ที่ยังเหลืออยู่ออกเสียอีก ได้ขุดอุโมงลงไปใต้แม่น้ำ เพื่อจะได้ลงไปวางเครื่องดินระเบิด ทลุไปได้หลายไมล์แล้ว อีกไม่ช้านักคงจะได้ระเบิดให้เรือเดินได้โดยสดวกในที่นี้ เรืออังกฤษเมื่อครั้งเกิดรบกันนั้นแตกเสียเปนอันมาก ครั้นผ่านที่ตำบลประตูนรกนี้ไป เรือเดิรในระหว่างฝั่งกับเกาะที่ชื่อแบล็กเวลไอแลนด์ ผ่านที่ตำบลกรีนอยน์ต แลฮันเตอยน์ต ถึงฝั่งข้างซ้ายมือเปนที่ยุในเด็ดส์เตตเนวียาด ซึ่งยังมีเรือรบแต่ครั้งรบชบถอยู่ในอู่เปนอันมาก เรือแล่นลอดใต้สพานแขวน คือสัสเปนชั้นบริชซึ่งข้ามแต่เมืองนิวยอกไปเมืองบรุกลิน ที่ข้าพระพุทธเจ้าได้กราบบังคมทูล

พระกรุณาพรรณามาแล้วนั้น ไปถึงปลายแหลมเมืองนิวยอก เรือเดิรเลี้ยวอ้อมปลายแหลม เข้าเดิรในแม่น้ำเหนือ คือนอทหรือฮัสสันริเวอ อ้อมที่แบ็ตตารีไปจอดท่าเรือนำเบอ ๒๘ ซึ่งเปนท่าของเรือสายนี้ในเมืองนิวยอก ในเวลาย่ำรุ่ง ๑๕มินิต ข้าพระพุทธเจ้าทั้งปวงรับพระราชทานกาแฟร์เช้าในเรือนี้ พักรออยู่ประมาณครึ่งชั่วโมง แล้วออกจากเรือกลไฟโปรวิเด็นซ์ไปลงเรือไฟสำหรับรับจ้างข้ามส่งคนข้ามฟาก ไปขึ้นทางฟากเมืองนิวเยอดี้ เข้าในสเตชั่นรถไฟเปนซึ่นเวเนี่ยเรลโรดดีโป ซึ่งรถไฟหลังที่ชื่อเปรซิเด็นต์มาคอยรับข้าพระพุทธเจ้าทั้งปวงอยู่ที่นั้น ข้าพระพุทธเจ้าทั้งปวงพร้อมกันขึ้นรถไฟเปรซิเด็นซ์ รับพระราชทานอาหารเช้าในรถนั้น ครั้นรับพระราชทานอาหารแล้วก็รออยู่ในรถเพราะยังไม่ถึงเวลาออก

ครั้นถึงเวลาเช้า ๔ โมง ๑๕ มินิต รถไฟข้าพระพุทธเจ้าทั้งปวงออกจากสเตชั่นเมืองนิวเยอดี้ ไปตามระยะทาง เวลาเที่ยง ๒๓ มินิต ถึงเมืองพีลาเดลเพี่ย รถไฟเข้าหยุดพักในสเตชั่นครู่ ๑ ครั้นเวลาเที่ยง ๓๓ มินิตออกต่อไป ข้าพระพุทธเจ้าทั้งปวง รับพระราชทานอาหารกลางวันในรถไฟนั้น ครั้นเวลาบ่าย ๒ โมง ๕๕มินิต รถไฟถึงสเตชั่นเมืองบัลติมอ เข้าหยุดพักอยู่จนเวลาบ่าย ๓ โมง ออกจากเมืองบัลติมอเดิรต่อไป เวลาบ่าย ๔โมง ๔ มินิต รถไฟถึงสเตชั่นเมืองวอชิงตัน รถไฟเข้าจอดในสเตชั่นแล้ว ข้าพระพุทธเจ้าทั้งปวง ออกจากสเตชั่นรถไฟขึ้นรถไปที่โฮเต็ลอาลิงตันเฮาส์ ที่ข้าพระพุทธเจ้าได้ไปอยู่ครั้งก่อน

นั้น ในเวลาเย็นวันนี้ได้รับพระราชทานเที่ยวขับรถเล่นในเมืองบ้าง ยังไม่มีการอันใด เวลาค่ำรับพระราชทานอาหารแล้ว พักอยู่ที่โฮเต็ลนี้คืน ๑

อนึ่งเวลานี้พอมาถึงเมืองวอชชิงตันแล้ว ท่านราชทูตได้มีรับสั่งให้มิสเตอส์มิทกงสุล ไปหาท่านมิสเตอยอนเอฟมึดเลอผู้เปนสิเนเตอสำหรับสเตตคาลิฟอเนีย ซึ่งเปนกอมมิตตี ในการต่างประเทศ ในเสเนตเซมเบอ เปนผู้จัดในการที่จะนำสัญญาต่าง ๆ กับต่างประเทศขึ้นเสนอต่อเสเนตนั้น ได้เตือนในเรื่องสัญญาสุรานั้น เพราะอยากจะทราบว่าได้เสนอเสเนตแล้วหรือยัง ถ้ายังขอให้ช่วย ให้ได้เสนอเสียโดยเร็ว มิสเตอมิลเลอ ตอบมิสเตอส์มิทว่า ในเวลานี้การต่าง ๆ ที่เปนการที่ส่งมาจากท่านเปรซิเด็นต์ แลเอ็กส์คิวตีฟคอมมิตตี ยังมากเสนอยังไม่หมด เขาต้องจัดเสนอไปโดยลำดับ เพราะฉนั้นสัญญานี้จึงยังต้องค้างอยู่ แต่ทว่าการครั้งนี้เปนการของทูตส์ยาม แล้วเขาจะขอช่วยโดยเต็มกำลัง แต่ที่จะรับว่า จะเสนอได้เมื่อใดนั้น ว่ายังหาได้ไม่ มิสเตอส์มิทกลับมากราบทูลท่านราชทูตดังนี้

รุ่งขึ้นณวันเสาร์ เดือน ๘ ขึ้น ๖ ค่ำ (วันที่ ๒๘ ยูน) เวลาเช้ารับพระราชทานอาหารแล้ว เล็ฟเตอแนนต์เมซันมาเยี่ยมข้าพระพุทธเจ้าทั้งปวงที่โฮเต็ล พูดกันอยู่ครู่ ๑ ก็ลาไป ครั้นเวลาเที่ยง ข้าพระพุทธเจ้าราชทูต ๑ เคานซิลเลอ ๑ สิเกรตารี่ล่าม ๑ กงสุล ๑ ขึ้นรถไปที่ออฟพีศกรมท่า ได้พบกับท่านมิสเตอฟรีลิงไฮเซน ผู้ว่าการต่างประเทศ

ท่านราชทูตได้บอกว่า ท่านได้ไปเยี่ยมเที่ยวดูหัวเมือง ในอาณาเขต อเมริกา ตามระยะทางได้รับความรับรองในเมืองต่าง ๆ เปนที่ยินดี ชอบใจอเมริกามาก ถ้าไม่มีการอันใดร้อนรนแล้วก็จะอยู่ในเมืองอเมริกา นานกว่านี้อีก แต่บัดนี้มีการต่าง ๆ ที่ต้องการที่จะต้องเสด็จกลับไป เมืองอังกฤษ เพราะฉนั้นจะขอลาท่านกลับไป ท่านได้ปราศัยถามถึง ทางที่ไป แลการที่ไปเปนสุขสบายหรือประการใด แลท่านแสดงความ ยินดีที่พวกทูตสยามชอบเมืองอเมริกา แลแสดงความรักใคร่ของชาว อเมริกัน ที่มีต่อชาวสยามต่าง ๆ แล้วท่านราชทูตได้ตรัสว่าบัดนี้ ท่าน ได้ทราบจากโทรเลข ซึ่งมีมาแต่ราชทูตสยาม ที่กรุงปารีศว่า กรุง โปรตุเกตจะยอมให้ ให้ใช้ สัญญาสุราที่ทำกับกรุง โปรตุเกตในเดือนเซ็ป เต็มเบอนี้ แลทั้งได้รับโทรเลขจากชาเยดาฟแฟที่กรุงลอนดอนว่า อังกฤษก็จะยอมให้ ใช้แล้วเหมือนกัน เพราะฉนั้นท่านราชทูต มีพระ ประสงค์อยากจะขอให้คอเวอนเมนอเมริกาได้ช่วยอุดหนุนให้ ได้ ใช้สัญญา นี้ให้ทันโปรตุเกตแล้ว จะเปนที่ยินดีของกรุงสยามมาก ท่าน ผู้ว่าการต่างประเทศ จึงรับว่าถ้าดังนั้น ของอเมริกันก็ต้องให้ ใช้ได้ ที่ เดียวเหมือนกัน แล้วท่านหันหน้าไปสั่งมิสเตอเดวิส ซึ่งเปนที่ ๒ ของ ท่านนั้น ให้จดกำหนดวันที่โปรตุเกตยอมให้ ใช้ แลที่อังกฤษยอมนั้นไว้ แล้วท่านสั่งให้มิสเตอเดวิสเตือนให้ ได้เปนการเสร็จเสียด้วย พูดกันอยู่ ประมาณครึ่งชั่วโมง แล้วท่านราชทูตก็ลาออกจากออฟพีศสเตตดิปาต เม็นต์ ไปที่ออฟพีศเนวีดิปาตเม็นต์ซึ่งอยู่ในตึกหลังเดียวกัน แต่คนละตอน

นั้น ได้พบกับท่านมิสเตอชานดเลอ ผู้เปนซิเกรตารี่ออฟเนวี่ ท่านราชทูตได้บอกข่าวที่จะลาไปเมืองอังกฤษ ท่านพูดปราสัยไต่ถามถึงการที่ไปเที่ยวตามหัวเมืองอเมริกาโดยสมควร กับท่านราชทูตได้บอกแก่ท่านผู้ว่าการทหารเรือนั้นด้วย ถึงเรื่องที่คอเวอนเมนต์สยาม อยากจะจ้างอินยินเนียอเมริกันมาตรวจแผนที่ในกรุงสยาม ท่านรับที่จะสืบสวนหาให้ได้ตามปราถนา พูดกันอยู่ประมาณ ๒๐ มินิต ก็ลาท่านออกจากออพพีศทหารเรือ ไปที่ออฟพีศทหารบก ซึ่งติดต่อกันในตึกหลังเดียวกันนั้น แต่เวลานั้นท่านซิเกรตารี่ออฟวอ ผู้ว่าการทหารบกหาอยู่ไม่ ข้าพระพุทธเจ้าทั้งปวงจึงได้ลีฟก๊าศ์ไว้ แล้วคิดด้วยเกล้า ๆ ว่า จะไปลาท่านเยเนราลเชอริตัน ซึ่งเปนนายทหารใหญ่ ชองยุในเต็ดสเตตส์ ทั้งสิ้นนั้น ครั้นไปถึงออฟพีศท่านก็หาได้พบท่านไม่ ลิฟแต่ก๊าศ์ไว้ แล้วข้าพระพุทธเจ้าทั้งปวง ออกจากวอดิปาตเม็นต์ ขึ้นรถไปที่ออฟพีศของท่านแอดตอเนอเยเนราล ได้พบกับท่านมิสเตอบริวส์เตอ ผู้เปนแอดตอเนอเยเนราล ได้พูดจาปราไส่ต่าง ๆ มิได่ถามถึงการที่ไปเที่ยวในหัวเมืองต่าง ๆ เปนต้น ท่านสแดงความยินดีที่พวกทูตสยามชอบเมืองอเมริกา แลเสียใจที่จะกลับเสียเร็วแล้ว แลพูดถึงการอื่นคือท่านถามว่าท่านราชทูตได้เคยเสด็จไปเมืองอิตาลีแล้วหรือยัง ท่านชมเมืองอิตาลีต่าง ๆ แลว่าน้องสาวของท่านมีอยู่ที่เมืองอิตาลีคน ๑ เปนคนกว้างขวางอยู่ในโซไซเอตีอันดี ถ้าท่านราชทูตจะเสด็จไปแล้ว ท่านจะให้หนังสือนำ

ไปให้รู้จักคุ้นเคยไว้ พูดกันอยู่ประมาณครึ่งชั่วโมง ก็ลาท่านออกจากออฟพีศแอศตอเนอเยเนราล ขึ้นรถไปที่เทรชุรีดิปาศเม็นต์ ที่ท่านผู้นี้ท่านรับแขกเปนวัน ๆ ถ้าไปผิดวันผิดเวลากำหนดของท่านแล้ว มีคนคอยบอกไม่อยู่ ๆ เสมอ ในวันเสาร์ภายหลังบ่าย ๒ โมงไปแล้วท่านไม่รับใคร เมื่อข้าพระพุทธเจ้าทั้งปวงไปถึง เกินเวลาเสียแล้วผู้รักษาประตูบอกว่าท่านหาอยู่ไม่ แต่ครั้งส่งก๋าศมอบไว้ให้แก่ท่าน ผู้เฝ้าประตูดูก๋าศเห็นพระนามว่าท่านราชทูตสยาม จึงขอให้ประทับคอยอยู่จะขอเข้าไปดูท่านก่อน ผู้นั้นเข้าไปสักครู่ ๑ กลับออกมาบอกว่า ท่านผู้ว่าการคลังอยู่ในออฟพีศสั่งให้เชิญเสด็จท่านราชทูตเข้าไป ข้าพระพุทธเจ้าทั้งปวงได้เข้าไปพบกับท่านมิสเตอชาลส์ เย. ฟอลเกอ ผู้เปนสิเกรตารีออฟเทรชุรี ได้พูดจาปราสัยกันตามธรรมเนียม ท่านราชทูตได้ตรัสบอกลากลับเมืองอังกฤษ พูดกันอยู่ประมาณ ๑๐ มินิต ก็ลาท่านออกจากออฟพีศคลังขึ้นรถไปที่อินดีเรียดิปาศเม็นต์ ได้พบกับท่านมิสเตอเฮ่นรี่ เอม. เตลเลอ ผู้เปนสิเกรตารีออฟอินดีเรีย ต่อพอเวลาแรกเข้าไปหมอจันดเลล่ามรีบเดิรไปก่อนท่านราชทูต เข้าไปจับมือกับท่านสิเกรตารีออฟอินดีเรีย แล้วกระซิบกับหูท่านเบาไม่มีใครรู้ว่าเรื่องราวอะไร เห็นแต่หน้าท่านสิเกรตารีเพื่อน ๆ อยู่ ครั้นท่านราชทูตแลผู้ที่ตามเสด็จไป ได้จับมือกับท่านแลพูดจาปราสัยตามสมควรแล้ว ท่านราชทูตได้ตรัสบอกในการที่จะขอลากลับไปเมืองอังกฤษ พูดกันถึงของต่าง ๆ ในเปเตนต์ออฟพีศบ้าง ประมาณ ๑๕ มินิตก็ลาท่านกลับออกมา เมื่อก่อนจะขึ้นรถได้ถามหมอจันดเลว่า

ไปกระซิบอะไร ก็ไม่ค่อยบอกทำอ้อมแอ้มอยู่ว่าไม่มีอะไร เปนแต่บอกอะไรให้เขารู้ตัวเล็กน้อยเท่านั้น ครั้นซักหนักเข้าได้ความว่า บอกแก่เขาว่าท่านราชทูตเลี่ยพระทัย ที่เสด็จมาทอดพระเนตรเปเต็นต์ออฟพีศครั้งก่อนนั้นท่านหาทรงรู้จักไม่ ว่าท่านสิเกรตารี่ออฟอินดี่เร่ียผู้นี้เปนตัวท่านสิเกรตารี่ออฟอินดี่เร่ีย ท่านราชทูตแลข้าพระพุทธเจ้าทั้งปวงมีความประหลาทใจที่สุด ไม่ทราบเกล้า ฯ ว่าหมอจันดเลไปฝั่นมาเมื่อครั้งใด ความจริงท่านราชทูตก็ได้ทรงรู้จักแลได้ไปหาท่านเองครั้ง ๑ แล้ว หมอจันดเลจะฝั่นเพื่อนไปอย่างไรก็หาทราบเกล้า ฯ ไม่ ท่านราชทูตได้ตรัสบอกกับหมอจันดเล แลว่าท่านทรงรู้จักแล้วเหตุใดหมอจึงทำดังนี้มิได้กราบทูลให้ทรงทราบเสียก่อนที่จะทำอะไร ครั้นท่านราชทูตกริ้วหมอจันดเลก็ไม่พูดประการใด เปนแต่หายใจหอบหน้าเสียอยู่ พูดแต่ว่า “ฉันหมายว่าเสด็จยังไม่รู้จัก” เปนอันแล้วก็แล้วไปเสียครั้ง ๑ แล้ว ข้าพระพุทธเจ้าทั้งปวงก็ขึ้นรถไปที่เยเนราลโปสต์ออฟพิศ แต่หาได้พบท่านผู้ว่าการไปรษณีย์ไม่ ได้รับพระราชทานฝากก๊าศ์ไว้ให้แก่ท่าน แล้วข้าพระพุทธเจ้าทั้งปวงก็ขึ้นรถกลับ กลับมาโฮเต็ล รับพระราชทานอาหารกลางวันแล้ว เวลาบ่าย ๓ โมงเสดข้าพระพุทธเจ้าทั้งปวงพร้อมกัน ขึ้นรถไปที่บ้านท่านเร็ยแอดมิราลโรดเยอ ได้ลีฟก๊าศ์ลาไว้ให้แก่ท่านแลภรรยาของท่าน แล้วกลับมาโฮเต็ล

ครั้น เวลาเย็นข้าพระพุทธเจ้าทั้งปวงพร้อมกันสวมเสื้อฟร็อกโก๊ตมิสเตอเบรานซึ่งเปนชีฟคลากในกรมท่า มาพาข้าพระพุทธเจ้าทั้งปวง

ไปที่ไวต์เฮาส์ เพราะวันเสาร์เป็นวันประชุมพังแตรที่หลังไวต์เฮาส์ตามเคยแลเพื่อจะได้ไปลาท่านเปรซิเด็นต์ด้วย ข้าพระพุทธเจ้าทั้งปวงได้พบพูดจากับท่านเปรซิเด็นต์เซตเตอเอ.อาร์.อาร์เทอ ท่านได้ไต่ถามถึงการที่ไปเที่ยวในหัวเมืองมีความสุขสบายหรือประการใด ท่านราชทูตได้ทรงตอบขอบใจแลแสดงความยินดีที่ชาวอเมริกันได้รับรองโดยดีทั้งปวง แลเพื่อจะขอลากลับเมืองอังกฤษด้วย ท่านเปรซิเด็นต์ยืนพูดอยู่กับท่านราชทูตประมาณ ๑๐ มินิต แล้วท่านก็เที่ยวเดิรปราศัยกับพวกคนราชการ แลพวกทูตต่าง ๆ กับทั้งบุตรภรรยาของท่านเหล่านั้นต่อไป ท่านมิสเตอฟรีลิงไอเซน แลมิสเตอมิดเลอได้พบท่านราชทูตที่ไวต์เฮาส์นั้น ท่านทั้ง ๒ ได้ทูลท่านราชทูตว่าสัญญาสุรานั้นได้เอาขึ้นเสนอเสนต ๆ ยอมรับให้แรติไฟแล้ว ถ้าท่านราชทูตจะเสด็จอยู่ในเมืองวอชิงตัน จนถึงวันจันทร์แลก็จะได้แรติไฟเปนอันใช้ได้ทีเดียว แต่เดิมท่านราชทูตได้ทรงกำหนดวันที่จะออกจากกรุงวอชชิงตันในวันพรุ่งนี้ แต่เมื่อได้ทราบการนี้เข้าก็ทรงตอบขอบใจแสดงความยินดีเปนอันมาก จะเลื่อนวันที่จะออกจากกรุงวอชชิงตันไปจนถึงเวลาที่จะได้แรติไฟกันแล้วนั้น เปนอันตกลงกัน อนึ่งในเวลาที่ประชุมอยู่ในที่นี้ ได้พบคนราชการอเมริกัน แลทูตต่างประเทศกับบุตร์แลภรรยาท่านเหล่านั้นที่รู้จักเปนอันมาก ได้ลาท่านทั้งปวงที่จะกลับไปเมืองอังกฤษ แลพูดการต่าง ๆ ตามที่คุ้นเคยกันอยู่จนเวลาย่ำค่ำเสด ข้าพระพุทธเจ้าทั้งปวงได้ลาท่านเปรซิเด็นต์ออกจากไวต์เฮาส์กลับโฮเต็ล

เวลาจวนทุ่ม ข้าพระพุทธเจ้า ราชทูต ๑ เคาน์ซิลเดอ ๑ ซิเกรตารี่ล่าม ๑ แอ็ตแตเชอังกฤษ ๑ พร้อมกันส่วมเสื้อออิวนิงเดรสขึ้นรถไปที่ตึกราชทูตอังกฤษ เพราะเดิมท่านราชทูตได้มีรับสั่งให้ มิสเตอไวต์แอ็ตแตเชอังกฤษมีหนังสือไปชอนัดเวลาที่จะเสด็จไปพบ ได้ลาท่านมิสเตอเวสต์ราชทูตอังกฤษที่ลิเกชั่น แต่มิสเวสต์บุตร์สาวท่านราชทูตอังกฤษมีจดหมายตอบมาว่า การที่จะเสด็จไปลาท่านราชทูตอังกฤษนั้น เขาคิดว่าจะขอเชิญเสด็จไปเสวยค่ำที่ลิเกชั่นเสียทีเดียวดีกว่าที่จะเสด็จไปลา

เพราะฉนั้นเขาขอเชิญข้าพระพุทธเจ้าทั้ง ๔ ไปในเวลาค่ำวันนี้ ครั้นข้าพระพุทธเจ้าไปถึงที่ลิเกชั่นแล้วท่านราชทูตอังกฤษ แลบุตรสาวได้รับรองข้าพระพุทธเจ้า พูดจาไต่ถามถึงการที่ไปเที่ยวในหัวเมืองต่าง ๆ ครั้นได้เวลา ท่านราชทูตได้ทรงจูงบุตรสาวราชทูตอังกฤษไปนั่งโต๊ะรับพระราชทานอาหารพร้อมกัน ที่รับพระราชทานนั้นรวม ๘ คนด้วยกัน คือพวกข้าพระพุทธเจ้า ๔ ราชทูตอังกฤษ ๑ บุตรสาว ๑ กับสิเกรตารี่ที่ ๒ อีก ๒ นาย ครั้นรับพระราชทานอาหารเสร็จแล้ว บุตรสาวราชทูตอังกฤษที่ยังเด็กอยู่อีก ๒ คนลงมาพูดกับข้าพระพุทธเจ้าทั้งปวงอยู่จนเวลา ๔ ทุ่มเสด ข้าพระพุทธเจ้าทั้งปวงก็ลากลับมาโฮเต็ลอาลิงตันเฮาส์

รุ่งขึ้นณวันอาทิตย์เดือน ๘ ขึ้น ๗ ค่ำ (วันที่ ๒๙ ยูน) เวลาเช้ารับพระราชทานอาหารแล้วไม่มีการอันใด เพราะไม่ได้คิดประมาณไว้แต่เดิม หมายว่าจะออกจากกรุงวอชชิงตันในเวลาวันนี้ เวลากลางวันเร็ยแอตมิราดโรดเยอมาหาข้าพระพุทธเจ้าทั้งปวงที่โฮเต็ล ไต่ถามถึงการที่ไปเที่ยวใน

หัวเมืองอเมริกาต่าง ๆ พูดกันอยู่สักครู่ ๑ ก็ลาไป เวลากลางวันรับพระราชทานอาหารที่โฮเต็ลแล้ว ข้าพระพุทธเจ้าทั้งปวงได้รับพระราชทานขึ้นรถไปเที่ยวขับรถเล่นตามถนนในเมือง ไปถึงที่ฝังศพแห่ง ๑ ชื่อคองเกรสชั่นแนลเซเมเตอรี่ ข้าพระพุทธเจ้าทั้งปวงลงจากรถไป เดิรดูที่ฝังศพต่าง ๆ ในที่นั้น ขณะนี้มีศพ ๆ หนึ่งแห่มาฝังในที่นี้ ข้าพระพุทธเจ้าทั้งปวงดูอยู่ด้วย ครั้นเขาฝังศพกันเสร็จแล้ว ข้าพระพุทธเจ้าทั้งปวงกลับขึ้นรถขับต่อไป ถึงที่ฝังศพอีกแห่ง ๑ ชื่อเมาต์โอลิเวตเซเมเตอรี่ อยู่บนเนินเขา ข้าพระพุทธเจ้าทั้งปวงเที่ยวดูอยู่ในนั้นอีกครู่ ๑ แล้วขึ้นรถกลับมาโฮเต็ล

อนึ่งที่ฝังศพทั้ง ๒ ที่ข้าพเจ้าทั้งปวงได้ไปดูนี้ ที่ฝังศพแรกที่ชื่อคองเกรสชั่นแนลนั้น นัยหนึ่งเรียกว่าวอชชิงตันปาริสเซเมเตอรี่ อยู่ริมฝั่งแม่น้ำชื่ออานาคอสเตียอยู่ในระหว่างเมืองวอชชิงตัน กับเมืองยอดเตาน์ ที่ฝังศพนี้ได้สร้างในปี ๑๘๐๗ เดิมเป็นที่ ๑๐ เอเกอ แต่บัดนี้ขยายออกไปถึง ๓๐ เอเกอ ที่ชื่อว่าคองเกรสชั่นแนลนั้น เพราะในที่ฝังศพนี้ได้แบ่งตอน ๑ ยกไปที่สำหรับฝังเมมเบอแห่งคองเกรส เป็นการที่ยกให้แทนคุณคอเวอนเมนต์ ที่ได้ให้ที่แผ่นดินแดเงินทำที่ฝังศพนี้ มีที่ฝังศพก่อด้วยศิลาเป็นรูปต่าง ๆ เป็นอันมาก ที่แผ่นดินในที่ฝังศพนี้มีทางรถ ทางคนเดิร ต้นไม้ใหญ่เล็ก แลสนามหญ้างามดี มีทั้งน้ำพุด้วย ที่ศิลาฝังศพเก่าที่สุด ในที่ฝังศพนี้แต่ก่อนได้ ตั้งที่ฝังศพนี้เป็นที่เพร่หลาย คือศพคอมดอร์ดีนเกเป็นผู้บังคับทหารที่ ๒ ในการรบ

ออลเกอรินวอ ประมาณในปี ๑๘๐๕–๕ อยู่ด้านเหนือแห่งเรือนผู้รักษาที่นั้น แลในด้านตวันออกเฉียงเหนือเปนที่ฝังศพยอชคลินตัน ชาวเมืองนิวยอกผู้ได้เปนไวซ์เปรซิเด็นต์ของยุในเต็ดสเตตส์ ซึ่งถึงแก่กรรมในปี ๑๘๑๑ แลศพเอลบริดชเกอรี ชาวเมืองแมสจูเสตตซึ่งเปนผู้ได้เซ็นชื่อในหนังสือประกาศยกเมืองอเมริกาเปนอินดิเป็นเด็นต์ แลเปนไวซ์เปรซิเด็นต์ของยุในเต็ดสเตตส์ด้วย ผู้นั้นถึงแก่กรรมในปี ๑๘๑๕ ที่ฝังศพของท่านผู้นั้นได้สร้างขึ้นโดยคองเกรสได้ปรึกษายอมให้สร้าง ห่างจากศิลาที่ฝังศพนั้นไปไม่ไกลนัก ถึงศิลาที่ฝังศพของโตเบ๊ยส์เล๊ย ซึ่งเปนไปรเวตสิเกรตารี แลเปนผู้ที่ชอบอัธยาศรัยของท่านเยเนราลวอชชิงตัน ผู้นั้นถึงแก่กรรมในปี ๑๘๑๒ มีทั้งที่ฝังศพของมอนตาย่า เปนหัวหน้าอินเดีย พวกชอกตอ ซึ่งได้ชอบพอกับพวกคนขาว ผู้นี้ถึงแก่กรรมในกรุงวอชชิงตัน ในปี ๑๘๒๔ ต่อไปเปนที่ฝังศพของยอนฟอลิท ซึ่งเปนผู้ว่าการต่างประเทศ แลเปนคอมมานดอพวกมอนต์โกเมอรี ต่อไปเปนที่ฝังศพของวิลเลี่ยมเวิต ซึ่งเปนแอตเตอเนอเยเนราลของยุในเต็ดสเตตส์ แต่ปี ๑๘๑๗ ถึงปี ๑๘๒๙ ถึงแก่กรรมปี ๑๘๓๔ แลริมน้ำพุนั้นเปนที่ฝังศพของเยเนราลอาเลกแซนเดออาดัมซ์ ซึ่งเปนคอมมันเดออินชีฟของทหารอเมริกัน ถึงแก่กรรมในปี ๑๘๔๑ ศิลาที่ฝังนั้นงามดีมีลวดลายพิเศษมาก ริมที่นี้เปนที่ฝังศพเมเยอเยเนราลเยคอบเบราน์ ผู้เปนคอมมานเดออินชีฟทหารยุในเต็ดสเตตส์ ซึ่งถึงแก่กรรมในปี ๑๘๒๘ ในที่เหล่านี้ที่ระลึกถึงอาเบลปากเกออัปเชอ ซึ่งเปนสิเกรตารีออฟเนวี่

ในปี ๑๘๔๑ แลเปนสิเกรตารีออฟสเตตส์ ในปี ๑๘๔๓ ถึงแก่กรรม ในปี ๑๘๔๔ อีกทั้งผู้มีชื่อเสียงต่าง ๆ อีกเปนอันมาก มีทั้งที่ฝังศพมาก ๆ เปนศพชาวเมืองนี้แต่โบราณกาลก่อน แลที่ฝังศพมาก ๆ ซึ่งสร้างขึ้นใหม่โดยคองเกรสได้อนุญาตด้วย

ในที่ฝังศพหลังที่ข้าพระพุทธเจ้าทั้งปวงไปดูนี้ ที่ชื่อเมาน์โอลิเวตนั้น มีที่แผ่นดิน ๗๐ เอเกอ ได้ตั้งขึ้นในปี ๑๘๖๒ เปนที่สร้างขึ้นในชื่อของพระพวกปาริส พวกโรมันคาธอลิกในเมืองวอชชิงตันนี้ ที่แผ่นดินในที่นี้มีต้นโอกร่มไปเปนอันมาก แลต้นไม้ต่าง ๆ ก็มีหลายอย่าง มีศพผู้มีชื่อเสียงฝังหลายคน อยู่บนเนินเขาดูงามดี

เวลาค่ำรับพระราชทานอาหารแล้วไม่มีการอันใด ได้รับพระราชทานพักอยู่ที่โฮเต็ลนี้อีกคืนหนึ่ง อนึ่งที่หน้าโฮเต็ลออกไป ตรงข้ามคนละฟากถนน มีผ้าขาวผืน ๑ แขวนไว้ มีอักษรตัวใหญ่ ๆ เขียนไว้เปนความว่า สำหรับท่านเปรสิเด็นต์ เจมซี. เบด็น แลท่าน ไวซ เปรสิเด็นต์ ยอนเอ. โดกัน ดังนี้ ดูเปนที่น่ารำคาญจริง ๆ ที่นั้น ถ้าจะดูมาแต่ไวต์เฮาส์ก็คงจะแลเห็นได้ ถนัด ดูช่างไม่เกรงใจเปรซิเด็นต์ผู้ที่เปนอยู่บัดนี้บ้างเลย ยกธงเย้ยหน้ากันตรง ๆ ทีเดียว สังเกตดูคนอเมริกันมักจะคอยนิยมสาสนาพระศรีอาริย์แทบจะทั้งสิ้น เหมือนมิสเตอสมิทกงสุลนี้เอง แต่เดิมก็ชมเปรซิเด็นต์อาเทอ ว่าเปนคนดี ใจเย็นสุขุมต่าง ๆ ครั้นได้ข่าวว่ามิสเตอเบลนมีคนเลือกมากที่จะให้เปนเปรซิเดนต์ต่อไป กลับติมิสเตออาเทอว่าเปนคนแฉะเฉื่อย สู้มิสเตอเบด็นไม่ได้ มักเปนไปดังนี้โดยมาก

รุ่งขึ้นณวันจันทร์ เดือน ๘ ขึ้น ๘ ค่ำ (วันที่ ๓๐ ยูน) เวลาเช้ารับพระราชทานอาหารแล้ว ครั้นเวลาเที่ยงมิสเตออลเวอ เอ. เอด็ ซึ่งเปนผู้ช่วยราชการที่ ๓ ในกรมท่ามาที่โฮเต็ล ท่านผู้นี้เปนคนประหลาทอยู่ คือหูก็ตึงฟังอะไรไม่ใครได้ยิน ผู้จะพูดต้องเข้าไปพูดดัง ๆ หรือตะโกนที่หูจึงจะเข้าใจ ส่วนเขาพูดเองก็ไม่ชัด เกือบจะไม่เปนภาษามนุษ หรือจะว่าไบ้ครึ่ง ๆ ก็ว่าได้ เวลาจะพูดกับท่านว่าการต่างประเทศ ๆ ไม่ต้องเข้าไปตะโกนที่หู แต่ต้องมีเครื่องเตเลโฟพกไว้สำหรับพูดกับท่านผู้ว่าการต่างประเทศ ถ้าจะพูดกันเวลาใด มิสเตอเอด็ เอาเครื่องเตเลโฟส่งให้ท่านเสมอ แต่เปนคนฉลาด มีกัลยาณมิตรมาก ครั้นมิสเตอเคดีมาถึงโฮเต็ลได้เฝ้าท่านราชทูต แต่หมอจันดเลเปนล่ามหาได้ไม่ เพราะพูดเบาเกินไปเขาไม่ได้ยิน มิสเตอไวก์ต้องเปนล่ามผู้พูดมิสเตอเอดี่ร่างเปนวิธีแรติไฟหนังสือสัญญา เหมือนเมมมอแรนดัมหรือมินิตคำพูด ในระหว่างท่านราชทูตกับท่านผู้ว่าการต่างประเทศ เปนคำถามคำตอบถึงการที่จะแรติไฟ พอให้เปนคำสำคัญว่า ท่านราชทูตมีอำนาจตามที่พระราชทานมาในเกรเด็นเชียลที่จะแรติไฟหนังสือสัญญานี้ แทนพระนามพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้ ท่านราชทูตทรงยอมรับเอาหนังสือที่ร่างมานั้นให้เปนคำพูดใช้ได้ แล้วมิสเตอเอด็จึงกราบทูลนัดเวลาที่ท่านราชทูตจะได้เสด็จไปพบ ท่านผู้ว่าการต่างประเทศ แล้วก็ทูลลาไป

เวลากลางวัน ข้าพระพุทธเจ้าทั้งปวงรับพระราชทานอาหารแล้ว เวลาบ่าย ๔ โมงเสด ท่านราชทูต ๑ ลิเกรตารี ๑ แอ็คแตเช ๑ ล่าม ๑ ไปที่ออฟพีศส์เตตส์ดิปาตเม็นต์ ได้พบกับท่านผู้ว่าการต่างประเทศ พูดกันตามหนังสือร่างที่มิสเตอเอดีนำมาให้ดูนั้น พอเปนพิธีแล้วได้แรติไฟหนังสือสัญญาสุรา ที่ได้ทำในระหว่างกรุงสยามกับประเทศอเมริกา อันรวมกันนี้ เปนอันใช้ได้ดีทีเดียว ตั้งแต่วันนี้ไป ท่านราชทูตได้ลงพระนามแทนที่พระนามพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รับรองว่าพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงเห็นชอบตามสัญญานี้ ท่านผู้ว่าการต่างประเทศเก็บสัญญาฉบับนั้นไว้แล้ว ได้ส่งสัญญาฉบับที่ลงชื่อท่านเปรซิเด็นต์เช็สเตออาเทอ ยอมแรติไฟตามความยินยอมของคองเกรส์ทั้งปวงนั้น ถวายแด่ท่านราชทูต ๆ ทรงตอบขอบใจคอเวอนเม็นต์อเมริกัน แล้วก็ลาท่านผู้ว่าการต่างประเทศ แลลาทั้งจะกลับไปเมืองอังกฤษด้วย แล้วเสด็จกลับโฮเต็ล

เวลาเย็นวันนี้ท่านราชทูตลิเกรตารี แลแอ็คแตเชได้รับพระราชทานไปเล่นดอนเตนนิสที่ตึกราชทูตอังกฤษ ตามที่บุตสาวคนเล็กเขาได้เชิญไว้ แต่ตัวท่านราชทูตอังกฤษ แลบุตรสาวคนใหญ่หาอยู่ไม่ ไปเที่ยวเมืองเวอยีเน่ย

ในเวลาวันนี้ข้าพระพุทธเจ้าทั้งปวง จะได้รับพระราชทานออกจากกรุงวอชิงตัน ครั้นเวลาค่ำรับพระราชทานอาหารแล้ว กำลังขนของไปบันทุกรถ แลเกวียนที่สำหรับจะขนไปที่สเตชั่นรถไฟ แต่หมอจันดเล

นั้นมีความวิตกด้วยหีบของแกมีอยู่ไบ ๑ เกรงจะหาย ต้องลงไปคุมให้ขนขึ้นเกวียนเอง แต่ทิ้งของโบราณวิเศษไว้ในห้อง ๒ สิ่ง คือร่มคัน ๑ ร่มนี้มีเรื่องราวมาว่า ในปีคฤศตศักราช ๑๘๕๐ หรือก่อนนั้นคนอังกฤษคนหนึ่ง ได้ให้ร่มคันนี้ แกจึงได้ใช้มาเสมอ ได้เปลี่ยนกำมะหริดที่คลุม ที่กรุงเทพ ฯ ครั้ง ๑ ที่อเมริกาครั้ง ๑ รวมได้ใช้มาแต่ก่อนท่านราชทูตประสูติประมาณอายุร่มนี้ได้ ๓๐ ปีเสด กับเสื้อโอเวอโก๊ตบาง ๆ หรือควรจะเรียกว่า ดัสโกตตัว ๑ เปนของใช้มาแต่คฤศตศักราช ๑๘๗๕ อายุ ๘ ปีเสด ของโบราณ ๒ สิ่งนี้เกิดพร้อมใจกันย้ายเอามาไว้เสียในห้องพัก แกกลับขึ้นมาเดือดร้อนเต็มที ถึงกับบอกกล่าวอุ่นวายมากต้องนำมาให้ดูที่วางไว้ จึงได้หาพบ

ครั้นเวลา ๔ ทุ่มเสด ข้าพระพุทธเจ้าทั้งปวงพร้อมกัน ออกจากอาลิงตันโฮเต็ล ขึ้นรถไปถึงบัลติมอปโตมักเรลโรดดีโป ขึ้นบนรถไฟเปรซิเด็นต์ รออยู่จนเวลา ๕ ทุ่ม ๒๕ มินิต รถไฟออกจากกรุงวอชิงตันกลับมาตามระยะทาง ข้าพระพุทธเจ้าทั้งปวงอยู่ในรถไฟนั้นอีกคืน ๑ เวลา ๓ ยามเสด รถไฟถึงเมืองพีลาเดลเพีย เข้าหยุดพักในสเตชั่นจนรุ่ง

ณวันอังคาร เดือน ๘ ขึ้น ๙ ค่ำ (วันที่ ๑ ยูไล) เวลาเช้ามิดนายโปลิศใหญ่เมืองนี้มาถามมิสเตอแบตเยอผู้กำกับรถไฟว่า พวกทูตสยามจะพร้อมเวลาใด เขาจะได้มารับ มิสเตอแบตเยอตอบไปว่าประมาณ ๓ โมงเช้า ครั้นข้าพระพุทธเจ้าทั้งปวงรับพระราชทานอาหารเช้าแล้ว ท่านแมย์เมือง

นี้มีการที่จำเปนจะออกไปจากเมืองนี้ หาได้อยู่รับไม่มีแต่พวกเคานซิลเมน แลออลเดอเมน มีเปรซิเด็นต์ของพวกทั้ง ๒ นั้นเปนหัวหน้า พร้อมกันมาหาข้าพระพุทธเจ้าทั้งปวงในรถไฟ มิสเตอส์มิทได้ชักนำให้รู้จักกับข้าพระพุทธเจ้าทั้งปวง ท่านผู้เปนหัวหน้าพวกออลเดอแมนได้ทูลแสดงความยินดี ที่ท่านราชทูตแลพวกทูตทั้งปวงได้มาเยี่ยมเมืองนี้ แลแสดงความเสียใจแทนท่านแมย์ ที่หาได้อยู่ในเวลานี้ไม่ แลท่านแมย์ได้สั่งให้จัดการรับรองโดยแข็งแรง ท่านราชทูตทรงตอบขอบใจ แลแสดงความยินดีที่รับรอง แลเสียพระไทยที่จะอยู่นานไม่ได้ เพราะจะต้องรีบไปเมืองนิวยอก จัดการที่จะกลับไปเมืองอังกฤษในเรือเมล์เที่ยวนี้ แลผู้ที่มารับทั้งปวง นำข้าพระพุทธเจ้าทั้งปวง ออกจากสเตชั่นรถไฟ ขึ้นรถไปถึงที่โรงจักร์ทำเงิน ซึ่งตั้งอยู่ที่ถนนชื่อ เซ็คันสสตรีต ครั้นไปถึงที่นั้น ผู้จัดการโรงจักร์ ได้นำให้ข้าพระพุทธเจ้าทั้งปวงเที่ยวดูในโรงนั้นทุกแห่ง แต่เวลาวันนี้หาได้ทำการเงินไม่ เพราะไม่ใช่กำหนดวันทำ ได้รับพระราชทานดูเครื่องจักรต่าง ๆ เท่านั้น โรงจักร์นี้ก่อด้วยศิลาไอโอนิคสไตล ในพื้นชั้นล่างมีเครื่องจักร์ต่าง ๆ เปนเครื่องตัดเงิน เครื่องลองเงิน แลเครื่องชั่งน้ำหนักเงินต่าง ๆ เครื่องตีตราแลอื่น ๆ เปนเครื่องจักร์อย่างดี ๆ โดยมาก พื้นชั้นบนนั้นเปนออฟพีศทำการ แลมีโรงเก็บรวบรวมตัวอย่างเงินต่าง ๆ ที่เปนเงินอเมริกันที่ได้ใช้ไปแต่โบราณมาจนบัดยุบันนี้มีทุกอย่าง กับทั้งเงินต่างประเทศในเมืองต่าง ๆ ก็มีพร้อม เปนต้นว่าเงินสยามก็มีทั้งเงินบาทเงินเหรียญ

พร้อมหน้าดูเปนที่สุด แลทั้งห้องเล็กสำหรับเก็บเงินแท่ง แลเงินเหรียญที่ยังไม่ได้ตีตรา แลที่ตีตราแล้วนั้นก็แขงแรงมั่นคงน่าดูอยู่ วิธีที่เขาผสมเงินอเมริกันนี้ ได้ทราบเกล้า ฯ ตามที่เขาได้บอกว่า เงินแท้ผสมด้วย เงิน ๙๐ ส่วน ทองแดง ๑๐ ส่วน ใช้เปนเงินเหรียญนิเกอลอย่างที่ใช้เปนเงิน ๕ เซ็นต์นั้น ผสม นิเกอล ๗๕ ส่วน ทอง ๗๕ ส่วน ทองแดงอย่างที่ใช้เปนอัฐเซ็นต์ ๑ นั้นผสมด้วยสังกะสี ๕ ส่วน ทองแดง ๙๐ ส่วน ตะกั่ว ๕ ส่วน ข้าพระพุทธเจ้าทั้งปวงได้ดูโรงจักร์ทำเงินทั่วแล้วก็ขอบใจผู้นำ แล้วลาออกจากโรงจักร์พร้อมกัน พวกออลเดอเมนแลเคานซิลเมน ก็พาข้าพระพุทธเจ้าทั้งปวง ขึ้นรถไปดูซิตี้ฮอลหลังที่ทำใหม่นี้ เมื่อไปถึงเขาพาลงจากรถนำเข้าไปในนั้น พาดูที่ต่าง ๆ ที่ทำยังค้างอยู่ทั้งสิ้น ซิตี้ฮอลใหม่นี้อยู่ในระหว่างถนนบรอดกับมาเกตสตรีต เปนที่แผ่นดินยกชานชาดจากลางเสีย ยังเปนที่ซึ่งตึกตั้งอยู่ถึง ๔ เอเกอครึ่ง ด้านเหนือด้านใต้ วัดได้ด้านละ ๔๗๐ ฟีต ด้านตวันออกด้านตวันตก ๔๘๖ ฟีตครึ่ง มีชาลาอยู่กลางกว้างยาว ๒๐๐ ฟีต ๔ เหลี่ยม ด้านข้างเหนือตรงกลางมีเตาเวอใหญ่ แต่ก่อนขึ้นไปยังไม่ถึงที่ประมาณ ก่อไว้แล้วกว่าครึ่งที่ได้ประมาณไว้บนยอดเตาเวอนี้เขาจะตั้งรูปวิลเลียมเปนน์ สูง ๒๐ ฟีต รวมเตาเวอนี้จะสูงตลอด ๕๓๕ ฟีต เขาบอกว่าจะเปนเตาเวอสูงที่สุดในโลกดังนี้ ในตึกนี้เขาประมาณไว้ว่าจะให้มีห้องถึง ๕๒๐ ห้อง ที่แผ่นดินที่สร้างตึกนี้ได้รื้อแผ้วถางในเดือนออคสัต วันที่ ๑๐ ปี ๑๙๗๑

ตรงกับณวันพฤหัสบดี เดือนเก้า แรม ๙ ค่ำ ปีมแมตริศก ๑๒๓๓ แล ได้วางศิลารากเปนครั้งแรก ในวันที่ ๑๒ เดือนออคัสต์ ปี ๑๘๗๒ ตรงกับณวันจันทร์ เดือนเก้า ขึ้น ๘ ค่ำปีวอกจัตวาศก ๑๒๓๔ แล้วได้ทำการพิธีวางศิลาฤกษ์เปนการใหญ่ในวันที่ ๔ เดือนยุไลยปี ๑๘๗๔ ตรงกับณวันเสาร์ เดือน ๘ แรม ๖ ค่ำ ปีจอฉอศก ๑๒๓๖ คิดเปนดินที่ได้ขุดขึ้นทำรากแลที่ไว้ของใต้แผ่นดิน รวมเปนดินถึง ๑๔๑๕๐๐ คิวบิกพีต ตึกหลังนี้เปนที่ชาวเมืองนิยกยอวดตนโดยมาก เพราะเปนที่ใหญ่โต แลเปนการแสดงความบริบูรณ์ด้วยทรัพย์สมบัติของบ้านเมือง ได้สร้างตึกนี้ขึ้นประสงค์จะให้สำหรับใช้การ เปนที่ว่าสรรพราชการบ้านเมืองทั้งปวง แลเปนศาลชำระความด้วย เปนที่รวมการคอเวอนเมนต์ทุกสิ่ง เปนที่ซึ่งดูงามแลพรักพร้อมบริบูญ์ที่จะใช้การได้ทุกอย่าง ตึกนี้เปนสไตล์อย่างเรเนียส์แสนซ์ ฝรั่งเศสตกแต่งประดับประดับด้วยของอย่างงามดีโดยมาก ทั้งเสาลายบัวช่องแลรูปต่าง ๆ ล้วนแกะด้วยศิลางดงาม ใหญ่โตดี ถ้าแล้วคงจะเปนที่น่าชมมาก ประมาณเงินที่ใช้ในการนี้เมื่อครั้งได้วางศิลาฤกษ์นั้น ได้คิดประมาณที่จะต้องจ่ายใช้รวมเสร็จใน ๑๐๐๐๐๐๐๐ เหรียญ แลประมาณเวลา ว่าจะได้ทำสำเร็จใน ๑๐ ปี แต่บัดนี้เงินที่ได้จ่ายใช้ไปแล้วในการนี้ถึง ๒๐๐๐๐๐๐ มากกว่าที่ประมาณไว้อีกเท่านั้น แลจะต้องทำต่อไปอีกประมาณ ๗ ปีจึงจะสำเร็จ แลเขาอวดของเขาว่าเมื่อเวลาสำเร็จแล้ว จะเปนตึกใหญ่ที่สุดในโลก

แต่ความจริงนั้น ข้าพระพุทธเจ้าต้องยอมว่ายังไม่เคยเห็นตึกแห่งใดใหญ่กว่าที่นี้เลย ใช่แต่ใหญ่เท่านั้นก็หามิได้ ทั้งตกแต่งงามดีด้วยศิลาต่าง ๆ ที่ทำเสาบัวแลบันไดแลที่ต่าง ๆ ทั้งปวง ล้วนเป็นศิลาอ่อนแท่งใหญ่ ๆ ทั้งสิ้นน่าชมอยู่ ทางขึ้นไปชั้นบน ๆ นั้น ขึ้นด้วยลิฟต์บ้างบันไดบ้าง ครั้นดูทั่วแล้วเขาพาข้าพระพุทธเจ้าทั้งปวงมาที่ออฟพีศของผู้ทำตึกนี้ เขาได้ให้แผนที่รูปตึกนี้ที่จะทำต่อไปแก่ข้าพระพุทธเจ้าทั้งปวงคนละแผ่น ข้าพระพุทธเจ้าทั้งปวงขอบใจผู้นำให้ดูแลผู้ที่ให้รูปตัวอย่างนั้น แล้วก็ลามา พวกออลเดอเมนแลเคานซินเมนนำข้าพระพุทธเจ้าทั้งปวงไปตามถนน ถึงที่แห่ง ๑ ซึ่งหมอจันดเลได้พาภรรยามาไว้ที่นั้น เพราะแกได้นัดภรรยาของแกมาที่จะให้มาจากเมืองแคมเด็นซึ่งอยู่คนละฟากกับเมืองฟีลาเดลเฟียนี้ ให้มาพบกับข้าพระพุทธเจ้าทั้งปวงในเมืองฟีลาเดลเฟีย ครั้นไปถึงหน้าบ้านนั้น หมอจันดเลขอให้รถหยุด แล้วตัวแกเองลงจากรถวิ่งไปโดยเร็วเต็มกำลังของแกที่จะวิ่งได้เข้าไปในบ้านเรียกภรรยาออกมาให้รู้จักกับข้าพระพุทธเจ้าทั้งปวง ภรรยานั้นยังพูดไทยได้ดีอยู่ หมอจันดเลว่ามักพูดไทยกับภรรยาเสมอ ข้าพระพุทธเจ้าทั้งปวงพูดอยู่กับภรรยาหมอจันดเลครู่ ๑ ก็ไปต่อไป

อนึ่งความประหลาดของหมอจันดเลมีอยู่อีกหลายประการ คือเมื่อไปดูโรงจักรทำเงินวันนี้ โรงนั้นไม่โตกว่าโรงกระสาปน์สิทธิการหลังเก่านัก ข้าพระพุทธเจ้าทั้งปวงจึงว่าโรงนี้เล็กกว่าโรงกระสาปน์ใหม่ในกรุงเทพ ฯ เห็นดังนี้ด้วยกันทั้งนั้น แต่หมอจันดเลผู้เดียวยืนยันว่า โรง

นี้ใหญ่กว่า ก็เปนเพราะความคิด ๆ มั่นเสียแล้ว ว่าของอเมริกันไม่ว่าสิ่งอันใดเปนประเสริฐในโลกทั้งสิ้นเท่านั้น เลยมืนมัวไปหมด ที่สุดผลอุลิดอเมริกันอย่างแดง ๆ ดูดื่นไปในกรุงเทพ ฯ เปนอย่างกลาง ๆ เท่านั้น แกก็ชมว่าหวานกว่าผลอุลิดในกรุงเทพ ฯ มาก ครั้ง ๑ ข้าพระพุทธเจ้าทั้งปวงรับพระราชทานอาหารถึงลูกไม้ เขาเอาผลราส์เบอรี่มาให้รับพระราชทาน แต่ผลไม้อย่างนี้ราศชาดอันใดไม่มีเลย จืด ๆ หวานนิด ๆ เอียน ๆ เท่านั้น ท่านราชทูตจึงรับสั่งว่าผลไม้อย่างนี้ ไม่ใช่ของสำหรับมนุษรับพระราชทานเลย เปนของสำหรับนกรับพระราชทานเท่านั้น แล้วถามหมอจันดเลว่าเห็นอย่างไร แกว่าแกเห็นอะหร่อยกว่าผลเงาะดูรส์ชาดพากันเข้ากับฝรั่งไปหมด ใคร ๆ ก็จะสำบาลได้ว่าผลราส์เบอรี่นั้น ลู้แต่พุดซาก็ไม่ได้แกยังเห็นอะหร่อยได้ แต่การสาส์นานั้นดูมีช่องไม่ได้เลย คอยสั่งสอนเสมอเปนนิจ หากแต่ไม่เห็นทางที่แกสอนจะเปนประโยชน์ได้จึงค่อยเบาไป

ครั้นออกจากที่หน้าบ้านแห่ง ๑ ซึ่งพบกับมิส์ซิส์จันดเลแล้ว พวกออลเดอเมนแลเคาน์ซิลเมนทั้งปวง พาข้าพระพุทธเจ้าทั้งปวงไปถึงโรงทำโลโคโมติ์ฟรถไฟแห่ง ๑ ครั้นรถไฟจอดที่หน้าโรงนั้น พวกออลเดอแมนก็พาข้าพระพุทธเจ้าทั้งปวงขึ้นไปบนโรงนั้น นำให้รู้จักกับผู้จัดการหัวหน้า ๆ พูดกับพวกข้าพระพุทธเจ้าครู่ ๑ แล้ว พาข้าพระพุทธเจ้าทั้งปวงไปเที่ยวดูในโรงที่ทำตัวรถไฟสำหรับลากรถของเขานั้น ในโรงทำรถนี้มีรถที่ยังกำลังทำอยู่เปนอันมาก เปนชั้น ๆ กันขึ้นมาตั้งแต่พื้นตั้งรูปหม้อจนทา

สี่เสร็จ ขนาดใหญ่แลเล็กต่าง ๆ กัน ตามที่คอเวอนเมนต์หรือกอมปนี่ต่าง ๆ ได้สั่งเขานั้น ดูนำเบอร์รถที่เขาได้ทำไปแล้วถึง ๗๙๓๕ แลยังทำอยู่ยังไม่ได้ติดนำเบอร์ก็มาก ดูเปนการใหญ่น่าดูอยู่ เสียงคนทำงานตีเหล็กเจาะดังกึกก้องไปทั้งนั้น เขาพาไปเที่ยวดูทั่วทุกแห่ง ตั้งแต่หลอมเหล็กตีเปนรูปต่าง ๆ ตามแต่ต้องการ ดูการทำเขามีเครื่องมือดี ๆ ให้เปนการง่ายดาย ทำเหล็กได้ราวกับไม้ แลเปนการรวดเร็วมาก ครั้นข้าพระพุทธเจ้าทั้งปวงดูทั่วแล้ว เขาพามานั่งพักบนออฟพิศครู่ ๑ พูดปราศัยแลขอบใจเขาตามธรรมเนียม แล้วก็ลาออกจากโรงทำรถไฟนั้น พวกออดเดอเมนแลเคาน์ซิลเมนทั้งปวง ก็นำข้าพระพุทธเจ้าทั้งปวง ไปขึ้นรถออกต่อไป เข้าในป่ากที่เรียกว่า แฟร์เมาน์ตป่าก เขาให้ขับรถพาเที่ยวดูโดยทางในป่ากนั้น แฟร์เมาน์ต์ป่ากนี้ ตั้งอยู่ในที่ ๒ ฝั่งแม่น้ำ ชื่อคนนิกกิลริเวอ เขากล่าวว่าเปนป่ากอย่างใหญ่ที่สุด ใช่แต่ใหญ่ที่สุดในอเมริกาก็หามิได้ เขาว่าใหญ่ที่สุดในโลก แต่ข้าพระพุทธเจ้าก็ยอมเห็นด้วยว่า ถ้าจะนับที่ทั้งปวงเหล่านี้ว่าเปนป่ากพังสิ้น แล้วก็คงจะนับว่าใหญ่ในโลกได้ เสมอกับถ้ากรุงสยาม จะนับเอาว่าแม่น้ำในแคว้นน้อย ทางไปไทรโยกเปนป่ากอัน ๑ ก็อาจเรียกว่าป่ากใหญ่ในโลกเหมือนกัน เพราะดูที่ซึ่งเปนของเปนอยู่เองไม่ได้ทำ เปนแต่ไม่ให้ใครปลูกเรือนที่นั้น ปล่อยให้ต้นไม้แลหญ้าขึ้นรก ๆ แล้วก็เรียกว่าป่ากรวมเข้าอย่างนั้น แต่ที่ซึ่งน่าชมน่าดูก็มีเปนอันมากในป่ากนี้ คิดเปนที่แผ่นดิน

รวมตามที่เขานับว่าอยู่ในป่ากนี้ ๒๙๙๑ เอเกอ เขาได้เปรียบกับป่ากต่าง ๆ ในยุโรป ที่เปนป่ากใหญ่ ๆ คือวิลเซอร์ ๑๙๐๐ เอเกอ บัวเดอบูลอง ๒๑๕๙ เอเกอ เปตเตอ ๒๕๐๐ เอเกอ รีชมันด์ ๒๔๖๙ ป่ากนี้เปนโตกว่าทุก ๆ ป่ากหมด โดยยาวของป่ากนี้ ๕ ไมล์ แลโดยกว้างอย่างที่สุด ๖ ไมล์ ในจังหวัดที่นี้ดูเขาจัดทำต่าง ๆ ในป่ากนี้มีที่สูบน้ำ ที่เรียกว่าแฟร์เมาต์ วอเตอเวอก สร้างขึ้นงดงามดีมีน้ำพุ แลรูปศิลา รูปทองเหลือง เปนอันมาก ที่ริมทำนบกันแม่น้ำนั้น ในลำแม่น้ำนั้น มีคลับเล่นเรือหลายแห่ง เปนของไปรเวตที่คนรวมกันเปนพวก ๆ มีเรืองาม ๆ เปนอันมาก เรือสำหรับเช่าตีกระเชียงเล่น หรือนั่งไม่มีคนตีกระเชียงก็หาได้ทุกอย่าง ข้ามสพานไป มีทั้งสวนเลี้ยงสัตว์ต่าง ๆ มีสัตว์หลายอย่าง แลในฤดูหนาวมีที่สำหรับคนไปเดิรเล่นในน้ำแข็งในสระใหญ่นั้น มีทั้งทางขับรถเข้าในที่ซึ่งดูเปนป่าออกริมน้ำไปตามหว่างเขา แลลอดใต้ก้อนศิลาใหญ่ ซึ่งเขาเจาะเปนทางรถไป ทางขับรถริมน้ำนี้ยาวไปได้หลายไมล์ มีเรือนคนเก่า ๆ ตั้งอยู่เปนระยะ ๆ ในป่ากนั้น มีทั้งที่ขังน้ำใช้ในเมือง จุน้ำได้ ๓๖๐๐๐๐๐๐ แกลัน ในป่ากนี้อยู่ในหว่างเขาเรียกว่าวิสซาฮิกอนคริก ตลอดไปถึงเนินเขาที่เรียกว่าเช็สนัตฮิล เขานับประมาณว่ามีทางคนเดิรได้ถึง ๓๖ ไมล์ ทางรถเดิร ๓๐ ไมล์ แต่สพานทั้งปวงรวมกันยาวประมาณไมล์ ๑ ทางขี่ม้าประมาณ ๘ ไมล์

ครั้นเขาพาข้าพระพุทธเจ้าทั้งปวงเที่ยวในป่ากนี้ได้ประมาณเวลาบ่ายโมงเสด ไปถึงที่พักกินเข้าแห่ง ๑ เปนที่เรสเตอรอง เขาพาข้าพระ

พุทธเจ้าทั้งปวงลงจากรถขึ้นไปที่โรงเลี้ยงนั้น เปนเรือนกลางส่วนกลาย ๆ พักรออยู่ครู่ ๑ แล้ว เชาพาข้าพระพุทธทั้งปวงขึ้นไปรับพระราชทานอาหารกลางวันที่ชั้นบน ในเวลาที่รับพระราชทานอาหารอยู่นั้น พวกออลเดอเมนแลเคาน์ซิลเมนต ที่รับพระราชทานอาหารอยู่ด้วยกันนั้น มีลักษณต่าง ๆ กัน ที่เร่ียบร้อยดีก็มี ที่กิริยาเปนอเมริกันแท้ จนเลยฟรีไปกลายเปนไพร่ กิริยาหยาบก็มี ถ้าจะพิจารณาทั่วไปแล้ว กิริยาอยู่ข้างไพร่มาก หัวเปนเดโมเครตอย่างหนักแทบทั้งนั้น มีคน ๑ ที่เปนเปรสิเด็นต์ของคอมมันเคาซิลนั้น เปนอย่างไพร่ที่สุดไม่มีกิริยาเลย รับพระราชทานอาหารก็มูมมามเหมือนไม่เคยพบอาหาร พูดจาดังกึกก้องที่สุด จนถ้วยที่รับพระราชทานน้ำนั้น เบือนรอยอาหารในปาก จับเปนรูปปากแล้วยังซ้ำมีเนื้อที่เคี้ยวยังไม่เลอียด หลุดจากปากมาติดอยู่ปากถ้วยก้อนโตถนัด ข้าพระพุทธเจ้าทั้งปวง ดูแล้วรับพระราชทานอาหารไม่ใคร่ได้เลย ครั้นรับพระราชทานอาหารเสร็จแล้ว ข้าพระพุทธเจ้าทั้งปวงกับพวกออลเดอเมนแลเคาน์ซิลเมน ออกจากเรสตอรอง ขึ้นรถออกจากบ้ากนั้น ไปถึงโรงทำพรมแลกำมหยี่แห่ง ๑ เชาพาข้าพระพุทธเจ้าทั้งปวงลงจากรถเข้าไปในโรงทำพรมนั้น เจ้าของโรงผู้จัดการมารับข้าพระพุทธเจ้าทั้งปวงพาขึ้นไปบนโรงดูการทำพรม ตั้งแต่เอาขนแกะที่บันทุกมาจากเมืองต่าง ๆ เปนกระสอบ ๆ มาปนกันเปนกองใหญ่ มีเครื่องเบ่าแลปั่นให้กระจายไม่ให้เปนก้อนติดกัน แลมีทั้งที่ผึ่งมิให้อับ ในที่เหล่านี้ทนมิใคร่ไหว ที่เข้าไปดูอยู่เพราะเวลาผึ่งมี

ไอร้อนขึ้นมา ทำให้ยาที่เขาคลุกขนมาแต่เมืองอื่น กันมิให้มีตัวสัตว์นั้นฟุ้งกระจายขึ้น มีกลิ่นแรงที่สุด หายใจไม่ใคร่ได้ ครั้นกระจายขนแกะดีแล้ว มาเข้าโรงเครื่องฟั้นเป็นเส้นใหญ่ ๆ ทำเป็นเขด ๆ แล้วเขาย้อมในเวลานี้บ้าง บางทีเอาไปฟั่นเป็นเกลียวเป็นเส้นเล็ก ๆ ที่ใช้ได้ทีเดียวจึงย้อมก็มี ครั้นฟั่นเสร็จแล้วขนที่ไม่เข้าเกลียวเรียบนั้น เขาเอาเส้นเชือกนั้นรูดกับเปลวเพลิง ให้ไหม้ขนเหล่านั้นเสียเส้นจึงเรียบได้ บางทีฟั่นแล้วก็ยังไม่ย้อม เอาไปจัดเป็นแผ่นที่จะทอเป็นผืนผ้าเสียก่อน แล้วเอาไปเข้าลูกกลิ้งตีพิมพ์เป็นสีต่าง ๆ ตามลวดลายที่เขาต้องการก็มี ที่ทำดังนี้เป็นพรมเลว ถ้าพรมดีแล้วเขาย้อมเสียก่อน แล้วจึงทอที่หลังเป็นเส้น ๆ ไป ในโรงทอนั้นก็ใหญ่มาก มีที่สำหรับทอเต็มไปทั้งห้อง ที่ทอได้ที่ย้อมเป็นดอกมาแล้วนั้นโดยมาก แต่ที่ทอได้สีละเส้นนั้นน่าดูมาก คิดดูถ้าจะนั่งทอให้เป็นลายตามด้ายสีละเส้น คงจะเป็นการลำบาก แต่นี่เครื่องเขาดีน่าดู ใช้เครื่องจักร์เอาด้ายสีต่าง ๆ พันกับหลอดเสียบไว้ข้างบนทุก ๆ สี มีทางด้ายลงมา มีกระดาษเจาะเป็นรู ๆ ตามลายที่ต้องการ กระดาษนั้นเป็นพิมพ์ลายของพรมที่เดียว ยากที่จะกราบบังคมทูลอธิบายโดยเลอียดให้ชัดได้ ผู้ที่สำหรับเจาะกระดาดพิมพ์นี้ดูชำนาญมาก นั่งดีดเครื่องเจาะเหมือนดีดหีบเพลงที่เดียว แม้ลายที่เขียนวางไว้ดูเป็นโนต ดูทำคล่องแคล่วมาก พรมอย่างที่ปลายขนสัตว์เป็นปุยนั้น มีเครื่องตัดในเวลาทอที่เดียว การทำกำมะหยี่ก็มีวิธีคล้ายกับทำพรมนี้ แต

เครื่องอย่างเลอียดกว่าเท่านั้น แลทำกำมะหยี่ที่มีลายเนียนหรือลายขนต่าง ๆ นั้น เขาทำกำมะหยี่ปรกติก่อนแล้วเอาเข้าเครื่องอัด เปนลูกกลิ้งเหล็กใหญ่ร้อนจัดอัดเปนลายไปทั้งนั้น เขาพาดูทั้งที่ฝั่งพรม ที่ม้วนที่ย้อม แลที่ต่าง ๆ ทั่วทั้งโรง ครั้นข้าพระพุทธเจ้าทั้งปวงดูทั่วแล้ว ท่านราชทูตได้ทรงขอบใจผู้พาให้ดู แล้วก็ลาออกจากโรงทำพรมมาพร้อมกับพวกออลเดอเมนแลเคานซิลเมนทั้งปวง ขึ้นรถต่อไปข้ามสพานไปเข้าใน เแฟรมองบ่าก เขาพาไปดูสวนตวันตกแห่งบ่ากนี้ เพราะตอนเช้านั้นได้ไปดูแต่สวนตวันออก แต่ที่เหล่านี้ก็ไม่ประหลาทอะไรนักกว่าที่ได้ว่ามาแล้วแต่ก่อน แล้วเข้าในเแฟรมองบ่ากเปนทางขับรถริมแม่น้ำ ไปจนเวลาบ่ายประมาณ ๕ โมงถึงที่แห่ง ๑ เปนที่รับพระราชทานอาหารริมแม่น้ำ ที่นี่มีแตรเบ่าอยู่ แลมีชายหญิงฟังอยู่เปนอันมาก ที่รับพระราชทานอาหารอยู่ก็มี พวกออลเดอเมนแลเคานซินเมนให้หยุดรถที่นี่แล้ว เชิญพวกข้าพระพุทธเจ้าทั้งปวงให้ลงจากรถ เพื่อจะให้รับพระราชทานอาหารค่ำในที่นี่แลในเวลานี้ ก็แต่อาหารกลางวันรับพระราชทานมาเมื่อบ่ายโมงครึ่ง จะให้รับพระราชทานอาหารค่ำบ่าย ๕ โมง ก็อยู่ข้างจะเปนการเดือดร้อนอยู่จึงขอเลิกเสีย เขาก็ไม่ยอมบอกว่าได้ห้าของไว้แล้ว แต่เหลือกำลังที่ข้าพระพุทธเจ้าทั้งปวงจะรับเชิญนี้ได้ ก็ต้องขอตัวบอกเห็นจะเหนื่อย จะขอไปพักเสียสักครู่ ๑ จะได้เดิรทางต่อไป การที่ไม่ยอมรับเชิญนี้ เปนด้วยข้าพระพุทธเจ้าทั้งปวงมาพบมิสเตอไวต์ที่นี่ มิสเตอไวต์บอกว่า พวกออลเดอเมน

สั่งมิสเตอแปตเยอผู้กำกับรถไฟว่า ข้าพระพุทธเจ้าทั้งปวงคงจะกลับไปไม่ทันเวลารถออกเปนแน่ จึงเห็นได้ว่าการที่เชิญให้รับพระราชทานดินเนอนี้ ก็เพื่อที่จะถ่วงเวลาให้ช้าจนไปไม่ทันเวลารถจะออก จะได้ค้างอยู่ในเมืองพีลาเดลเพีย เพราะเขาได้พูดชักชวนหน่วงเหนี่ยวให้ค้างอยู่เมืองนี้พอเปนเกียรติยศแก่เมืองหลายครั้ง แต่เปนการจำเปนที่จะรับไม่ได้จริง ๆ เขาจึงคิดอุบายทางนี้ที่จะให้อยู่ ครั้นข้าพระพุทธเจ้าได้ทราบเกล้า ๆ ดังนี้แล้ว ก็ขอให้เขานำมาส่งที่สเตชั่น เขานำมาโดยรถออกจากบ้ากมา เมื่อกลางทางนั้นดูพวกออลเดอเมนพูดกันไม่มีเรื่องอื่น ตรองแต่เครื่องเลี้ยงที่จัดไว้นั้นจะทำอย่างไร ปรึกษานัดกันที่จะกลับมารับพระราชทานกันเองตลอดทาง จนมาถึงที่สเตชั่นเวลาจวนย่ำค่ำ ท่านราชทูตแลพวกข้าพระพุทธเจ้าทั้งปวง ลาพวกออนเดอเมนแลเคานซิลเมนทั้งปวงบรรดาที่มาส่ง แลขอบใจในการที่รับรองตามควร แล้วขึ้นบนรถไฟเปรซิเด็นต์รอเวลาอยู่

อนึ่งเมื่อเขาพาข้าพระพุทธเจ้าทั้งปวงออกจากโรงทำโลโคโมติฟรถไฟแล้วนั้น เขาพาข้าพระพุทธเจ้าทั้งปวงไปดูที่ ๆ แห่ง ๑ เรียกว่า ริดชเวไลบรารี่ เปนที่สร้างขึ้นโดยดอกเตอรรัช ตึกนั้นเปนตึกใหญ่ก่อด้วยศิลาดูกว้างขวางมีทั้งหอสมุด แลห้องอ่านหนังสือที่คนทั้งปวงเข้าไปอ่านได้ทั้งสิ้น มีทั้งห้องไว้ของโบราณเปนรูปปั้นแลของต่าง ๆ ที่เปนของวิชา แลมีทั้งของแต่ครั้งท่านผู้สร้างที่นี้อยู่ด้วย หน้าตึกนั้นมีรูปท่านผู้สร้างแกะด้วยศิลาตั้งอยู่ด้วย

อนึ่งเมืองฟีลาเดลเฟียนี้ ข้าพระพุทธเจ้าได้ผ่านไปมาเปนหลายเที่ยวแล้ว แต่ยังหาได้กราบบังคมทูลพระกรุณาในเรื่องราวของเมืองนี้ไม่ เพราะครั้งนี้เปนครั้งที่ได้มาอยู่นาน จึงได้รับพระราชทานโอกาศที่จะได้กราบบังคมทูลพระกรุณาในครั้งนี้ต่อไปดังนี้

เมืองฟีลาเดลเฟียนี้ เปนเมืองใหญ่สำคัญในสเตศเปนซิลเวเนีย มีที่แผ่นดินเปนเขตเมืองใหญ่ที่สุด แลเปนเมืองที่ ๒ ในการที่พลเมืองมากในอเมริกา เมืองนี้ตั้งอยู่ในฝั่งตวันตกแห่งแม่น้ำ เดลาแวร์เวอ อยู่ด้านข้างทิศวันออกเฉียงใต้แห่งสเตศเปนซินเวเนีย ยาวไปตามลำแม่น้ำโดยทิศวันออกเฉียงเหนือ ๒๒ ไมล์ จากปากน้ำ สกุยล์กิลริเวอ เมืองนี้ชาวยุโรปได้มาพบครั้งแรกโดยพวกดัชซึ่งอยู่ในเมืองนิวยอก ในปี ๑๖๒๓ ภายหลังมาก็เข้าอยู่ในที่นี้ พวกสวีดิสได้ตั้งอยู่ริมฝั่งแม่น้ำในเขตเมืองนี้ ในปี ๑๖๓๘ ภายหลังมาตามหนังสือสัญญาในระหว่างอังกฤษกับดัชในปี ๑๖๗๔ เขตแดนริมแม่น้ำเดลาแวนี้ตกเปนของอังกฤษ ครั้นในปี ๑๗๘๑–๘๒ เมืองฟีลาเดลเฟียนี้ ได้ตั้งขึ้นโดยวิลเลียมเปนน์ เมืองในบัตยุบันนี้ มีที่แผ่นดิน ๘๒๖๐๓ เอเกอ แต่เมื่อครั้งก่อนนั้นเมืองนี้แคบ โดยกว้างไมล์ ๑ แต่แม่น้ำเดลาแวมา จนถึงแม่น้ำสกุยล์กิล แลยาว ๒ ไมล์เท่านั้น ในตอนตวันตกแห่งแม่น้ำสกุยล์กิลนั้น ในบัตยุบันนี้เรียกว่า ฟีลาเดลเฟียด้านตวันตก ถนนในเมืองนี้ตัดตรงกันเปนตรางอย่างที่เรียกว่า ไตรแองเกอล เหมือนเมืองในอเมริกาทั้งปวง บางถนนที่เปนถนนสำคัญ มีตึกบ้านใหญ่ ๆ ก่อด้วย

ศิลาแลอิฐโดยมาก บ้านในเมืองนี้ก่อด้วยอิฐมากกว่าศิลา ประมาณบ้านเรือนในเขตเมืองรวมใหญ่น้อยกว่า ๑๕๐๐๐๐ หลัง พลเมืองในปี ๑๘๘๐ รวม ๘๔๖๘๘๔ แลเปนคนต่างประเทศเสียสัก ๒๐๐๐๐๐ มีเยรมันมากกว่าทุกชาติ ในจังหวัดโดยรอบเมืองนี้ มีเมืองที่มีการไร่นาเรือกสวนมาก เมืองนี้จึงเปนเมืองบริบูรณ์ด้วยอาหาร ประมาณมีโรงที่เปนตลาด ๓๕ หลัง บางโรงก็ใหญ่โตมาก การน้ำใช้แลลมประทีปก็สดวกดี ทั้งท่อของโสโครกก็เรียบร้อย ตึกใหญ่ ๆ มีเปนอันมากในเมืองนี้ แลทิ่งตงามใหญ่โตก็มีเปนอันมาก เหมือนกับซิตี้ฮอล เมชันนิค เตมเปอล ยุนิเวอสิตี้ออฟเปนซิลเวเนียเปนต้น มีทั้งโรงพิพิธภัณฑ์ มีที่คนนั่งถึง ๒๙๐๐ คน แม่น้ำสกุยล์กิลริเวอนั้น มีสพานข้ามรวม ๑๔ ตำบล ในเมืองนี้มีบ่าก ๒ แห่ง มีสแควที่เปนสวนย่อม ๆ ๑๓ ตำบลในจังหวัดเมือง แต่บ่ากที่นับเปนใหญ่นั้น คือแฟร์เมาน์ตบ่าก ซึ่งเปนที่มีการอินเตอรนาชันแนลเอกซฮิบิเชนในปี ๑๘๗๖

อนึ่งในเมืองพีลาเดลเพียนี้ เปนเมืองที่มีโรงแมนนุเฟกเชอใหญ่ยิ่งกว่าเมืองทั้งปวง ในการที่มีโรงใหญ่แลมีของหลายอย่างทั้งมีคนทำการมาก เมืองนิวยอกมียิ่งกว่าเมืองพีลาเดลเพียอย่างเดียวแต่ราคาของมากกว่าเท่านั้น การที่เมืองพีลาเดลเพียเจริญในการเครื่องจักรทำการนี้เพราะเมืองมีน้ำท่าบริบูรณ์ แลเปนท่าของท่านที่มาแต่เมืองต่าง ๆ ทั้งมีที่ซึ่งสำหรับตั้งการโรงจักรนี้มาก ทำให้คนทำการในเวลาเลิกการแล้วได้อยู่กับครอบครัวได้สดวก สินค้าที่ออกจากเมืองนี้นั้น ที่เปนสิ่งสำคัญ

คือแป้งเข้าสาลี กับน้ำมันเปโตรเลียม การสินค้า ค้าขายเจริญมากขึ้น เพราะมีทางเรือเดิรไปติดต่อกับประเทศยุโรป รถไฟเปนซิลเวเนียเรลโรด กอมปนี บรรทุกสินค้าไปส่งได้ถึงริมเรือไฟ มีทั้งโรงเก็บถั่วเลยกถั่วจากรถไฟลงเรือใหญ่มาก อาจบันทุกถั่วในเรือได้เต็ม ๓ ลำในครั้งเดียว แลอีกหลัง ๑ บันทุกได้ถึง ๒ ลำ ในปี ๑๘๗๕ ประมาณราคาค่าน้ำมันปีโตรเลียมจำหน่ายออกไปเปนเงิน ๗๙๒๗๓๙๙ เหรียญ คิดเปนเงินไทยถึง ๑๒๕๑๕๕ ชั่ง ๑๑ บาท ๕๐ อัฐีเศด แลทั้งถ่านก็บันทุกออกมากแต่มักเอาไปใช้แต่ในยุในเต็ดสเตตสเอง

เรือไฟอเมริกัน ที่เดิรเปนสายแต่พีลาเดลเพี่ยไปประเทศยุโรปนั้น เปนเรือเหล็กต่อในเมืองพีลาเดลเพี่ยเอง มีแต่สายเดียวเท่านั้นที่เปนเรือที่เดิรในระหว่างอเมริกากับยุโรป ได้ชักธงอเมริกัน มีทางรถไฟใหญ่ติดต่อเข้าในเมืองนี้ ๖ สาย แลสายย่อม ๆ อีกเปนอันมาก

เมืองนี้ได้นับว่าเปนโบเรอในปี ๑๖๘๕ แล้ววิลเลียมเปนน์ ได้อนุญาตในประกาศครั้งแรก ยกเปนเมืองเอกในปี ๑๗๐๑ ในปี ๑๗๓๑ ดอกเตอรบี้แฟรงกลิน ได้ตั้งไลบรารีขึ้นเปนครั้งแรกในอเมริกา ซึ่งบัดนี้เรียกว่าพีลาเดลเพี่ยไลบรารีคอลอเนียลคองเกรส ได้ประชุมในเมืองนี้แต่ครั้งยังเปนของอังกฤษ แลได้ปรึกษาการที่จะรบขบถตกลงในที่นี้ การรบที่แปรนดีไวน์ แลเยอมันเตาน์ ได้รับในที่ใกล้เมืองนี้ กองทัพอังกฤษได้ตั้งอยู่ในเมืองประมาณปี ๑ แล้วอเมริกันจึงตีเอาได้อีก จึงยก

ให้เยเนราลเบเนดิกต์อาร์โนลด์บังคับการ ครั้นเมื่อสิ้นการรบแล้ว เมืองนิวยอกได้เปนเมืองหลวงของพวกริบับลิคใหม่นั้นครั้ง ๑ แล้วได้ยกเมืองหลวงย้ายมาตั้งที่ฟีลาเดลเฟียในปี ๑๗๙๐ เมื่องนี้ได้เปนเมืองหลวงมาจนถึงปี ๑๘๐๐ เมื่อได้ตั้งมั่นคงในกรุงวอชิงตัน

ได้รับพระราชทาน กราบบังคมทูลพระกรุณาถึงเมืองฟิลาเดลเฟียโดยสมควรแล้ว ข้าพระพุทธเจ้าขอพระราชทานกราบบังคมทูล(พระ)กรุณาระยะทางต่อไป

ครั้นเวลาทุ่ม ๔๕ มินิต รถไฟออกจากสเตชั่นเมืองฟีลาเดลเฟียมาตามระยะทาง จนเวลายาม ๕๕ มินิต ถึงสเตชั่นเมืองนิวเยอสี่ ข้าพระพุทธเจ้าทั้งปวงออกจากรถไฟ เปนอันสารถไฟเปรสิเด็นต์ เปนที่สุดในครั้งนี้แล้ว มาลงเรือไฟสำหรับรับจ้างข้ามส่งมาขึ้นเมืองนิวยอก แล้วขึ้นรถม้ากลับมาอยู่ที่ฟีฟท์อาเวนูโฮเต็ล ซึ่งข้าพระพุทธเจ้าทั้งปวงได้เคยอยู่แต่ก่อนนั้น

รุ่งขึ้นณวันพุธเดือน ๘ ขึ้น ๑๐ (วันที่ ๒ ยูไล) ค่ำเวลาเช้ารับพระราชทานอาหารแล้วไม่มีการอันใด เปนแต่ได้รับพระราชทานไปเที่ยวตามร้านต่าง ๆ หาของอเมริกันประหลาท ๆ บ้าง เวลากลางวันรับพระราชทานอาหารที่โฮเตลเวลาบ่ายมิสเตอร์ตอเร ซึ่งเปนกงสุลที่สองอเมริกันในกรุงเทพ ฯ กลับมาแต่กรุงเทพ ฯ มาหาข้าพระพุทธเจ้าทั้งปวงที่โฮเต็ล มีบุตรชายมาด้วย ได้พูดจาปราสัยกันตามธรรมเนียม มีสรรเสริญพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเปนต้น แลพูดถึงการกรุงเทพ ฯ ต่าง ๆ ประมาณ

ชั่วโมง ๑ ก็ถึงไป เวลาเย็นข้าพระพุทธเจ้าทั้งปวง ได้ขึ้นรถไปเที่ยวในเซนตรัลปาร์กจนเวลาค่ำกลับมาโฮเต็ล หมอเฮาส์ซึ่งเป็นพวกมิชชันนารีเข้ามาอยู่ในกรุงเทพ ฯ แต่ก่อนนั้นมาเฝ้าท่านราชทูตที่โฮเต็ล ได้พูดจาปราศัยกันตามธรรมเนียม พูดกันถึงการต่าง ๆ แล้วก็ลาไป

เวลาค่ำรับพระราชทานอาหารค่ำแล้วไม่มีการอันใด ได้รับพระราชทานพักอยู่อีกคืน ๑

รุ่งขึ้นณวันพฤหัสบดีเดือน ๘ ขึ้น ๑๑ ค่ำ (วันที่ ๓ ยูไล) เวลาเช้า ๔ โมงเศษข้าพระพุทธเจ้าทั้งปวงรับพระราชทานอาหารแล้ว พร้อมกันขึ้นรถไปที่ท่าถนนที่ ๒๓ ให้รถเดินลงไปในเรือสำหรับรับจ้างข้ามนั้น ในเวลาเมื่อจะลงเรือนี้มีอาการประหลาดที่ได้เห็นกิริยาความฟรีของอเมริกันอย่าง ๑ คือมีชายคน ๑ แต่งตัวอย่างคนทำงานมาฝุ่นเต็มไปทั้งตัว ตรงเข้ามาพูดกับข้าพระพุทธเจ้าว่า แมช คำเดียวเท่านั้น ข้าพระพุทธเจ้ายังไม่เข้าใจว่าขอไม้ขีดไฟ เพราะไม่เห็นกล่าวคำขอหรือคำที่เป็นการอ่อนหวานที่สำหรับจะพูดขอของจากผู้อื่น ๆ จึงนิ่งดูอยู่ นึกหนักใจเกรงจะเป็นเพื่อน ๆ อยู่ แต่เขาซ้ำอีกคำหนึ่งว่า แมช อีก ข้าพระพุทธเจ้าก็หยิบไม้ขีดไฟส่งไป พอได้แล้วรับเอาแล้วก็เดินไปเท่านั้น ไม่ต้องขอบใจหรืออันใดเลย ดูเขาฟรีกันจริง ความปรารถนาเขาเดิมอยากได้ไม้ขีดไฟเขาก็พูดแต่ฉะเพาะไม้ขีดไฟ ไม่ต้องว่าอะไรเลย เขาจะเห็นบ่วยการคำพูดเปล่า ๆ ครั้นได้แล้วก็เป็นอันสมปรารถนาแล้ว จะต้องพูดอะไรอีกต่อไปเล่า ของเขาก็ชอบกลอยู่ ครั้นข้าพระพุทธเจ้าทั้งปวงลงไปในเรือแล้ว พอเรือ

ออกจากท่า มีคนชนิดอย่างคนก่อนนั้น แต่งตัวอย่างนั้น ตรงมาที่ท่านราชทูต เวลานั้นท่านทรงบุหรี่อยู่ คนนั้นเข้ามาข้างพระขนอง จับพระกรลั่นเรียก อี ๆ ท่านราชทูตทรงเหลียวไป เขาก็ยื่นมือมาจะหยิบบุหรี่ที่พระโอฐเอาไปต่อ ท่านราชทูตทรงหยิบไม้ขีดไฟส่งให้ เขาก็ไม่ขีด ฉะเพาะจะเอาศีรษะไม้ขีดไฟเข้าจี้กับบุหรี่ที่ท่านทรงอยู่ ท่านก็ทรงยื่นให้ จี้ พอจุดบุหรี่ติดแล้ว ชอบใจหรืออะไรจนคำหนึ่งไม่มีเป่นเลิกกัน พอจุดติดแล้วก็เริ่ม คอนเวอเซชั่น ที่จะคุยกับท่านราชทูตต่อไป เข้ามายืนเคียงเอ่ยชื่อ ถามว่ามาจากไหน ท่านราชทูตทรงเดือดร้อนเต็มที ต้องทรงเลี่ยงมาเข้าหมู่แชกในพวกเดียวกันเลย เขาก็เดินกลับไป ครั้นเรือเข้าไปจอดถึงท่าฝั่งทางนิวเยอส์ ข้าพระพุทธเจ้าทั้งปวงขึ้นรถชับชื่จากเรือไปตามถนน ถึงที่เกรนเอลเวเตอแห่งหนึ่ง เปนที่สำหรับขนถ่ายขึ้นฉางแล้วเทลงในเรือ ข้าพระพุทธเจ้าทั้งปวง ไปรอพักอยู่ครู่หนึ่ง พอเวลาบ่ายโมงเปนเวลาเริ่มทำงาร นายงารโรงนั้นมาพาข้าพระพุทธเจ้าทั้งปวงเข้าไปดูในโรง ตั้งแต่ชั้นล่างซึ่งเปนที่มีทางรถไฟแล่นเข้ามาเทถั่วแลเข้าโพดที่บันทุกมานั้นลง มีเครื่องจักรพัดสายพานที่มีถังเล็ก ๆ ติดเปนชั้น ๆ หมุนตักถั่วขึ้นไปเทที่ชั้นบนแล้ว เขาพาขึ้นลิฟต์ไปดูชั้นบนเปนช่อง ๆ ลึกราวกับบ่อหรือเหวเปนที่บันทุกเก็บถั่วไว้ มีทางไขให้เปิดลงเรือด้วย ขึ้นไปจนชั้นบนได้สพานที่พาดบนปากถังถั่วนั้นดูน่าคร้ามอยู่ ถ้าตกถังแล้วเห็นจะเจ็บมากเปนแน่ แล้วเขาพาดูเครื่องจักร์แลอื่น ๆ ทั่วทุกแห่ง ครั้นข้าพระพุทธเจ้า

ทั้งปวงได้ดูทั่วแล้วก็ชอบใจผู้พาให้ดู แล้วลาขึ้นรถกลับมาที่ท่า ให้รถลงในเรือจ้างข้ามมาขึ้นฝั่งทางนิวยอกกลับมาพีฟท์อาเวนูโฮเต็ล เวลากลางวันรับพระราชทานอาหารแล้ว เวลาบ่ายข้าพระพุทธเจ้าทั้งปวงได้รับพระราชทานไปเที่ยวหาซื้อของประหลาทต่าง ๆ บ้าง แล้วไปดูสพานใหญ่ที่ข้ามไปจากเมืองนิวยอกไปเมืองบรุกลินนั้นเมื่อครั้งก่อน ข้าพระพุทธเจ้าได้นั่งไปบนรถข้ามไปแลข้ามมา ครั้งนี้ขาไปจึงลองเดิรไป เมื่อเข้าประตูเสี่ยอัฐเซ็นต์ ๑ แล้วเดิรข้ามไปดูทางกว้างขวางแลดูแม่น้ำได้สดวกงามดีมาก ครั้นไปจนถึงปลายสพานทางเมืองบรุกลินแล้วก็ซื้อติกเก็ตคนละ ๒๕ เซ็นต์ เข้านั่งในรถคล้ายรถไฟมีโลโคโมติ์ฟจูงเปลี่ยนทางมาไปเข้าทางไป โลโคโมติ์ฟนั้นพุ่งส่งสายรถออกไปพอถึงเชือกสายพานแล้ว รถนั้นก็จับเชือกสายพานปล่อยโลโคโมติ์ฟได้ เชือกก็ฉุดรถกลับมาตามสพานถึงฟากข้างนิวยอก รถอย่างนี้เรียกว่าเคเบิลคา ครั้นดูที่สพานนี้แล้วก็ขึ้นรถจะกลับมาโฮเต็ล พอเห็นคนตื่นกันว่าเพลิงไหม้ แลไปเห็นควันกลุ้มอยู่เห่ง ๑ ฝ่ายคนขับรถก็ออกสมัคหันมาถามว่าจะไปดูเขาดับเพลิงหรือก็พอเหมาะที่เดียว บอกให้ขับไปถึงที่เพลิงไหม้ดูอยู่มุมถนนเพราะคนแน่นนัก กำลังพาดบันไดแลสูบน้ำกันกลุ้มที่เดียวเครื่องสูบน้ำอย่างเช่นเขาอวดนั้นมาทีละเครื่อง ๆ หลายเครื่องระดมกันแต่เพลิงไหม้อย่างฝรั่งเห็นจะดับยากกว่าเรือนจากหรือกระดานมาก ดูเปลวเพลิงพลุ่งออกมาทางหน้าต่างไม่มีผู้ใดจะสูบน้ำหรือแย่งยื้อได้เลย ดูแรงที่สุด แต่คนดับเพลิงเขาก็แข็งมากจริง ๆ ครั้นดูอยู่ประมาณ

๑๐ มินิตก็ให้ขับรถกลับมาทางที่จะมาโฮเต็ล พอแลเห็นเครื่องสูบน้ำมีม้าลากห้อมาทางถนนนั้นก็ประหลาทแลไปพบเพลิงไหม้ริมถนนนี้อีกแห่ง ๑ กำลังคุอยู่เหมือนกันดูเปนการประหลาทมาก ได้พบเพลิงไหม้วัน ๑ ก็ไหม้แข็งแรงจริง ๆ สองแห่งแข่งกันราวกับแกล้งจุดให้ดูเปนการรับรองทีเดียว ไหน ๆ ได้ดูทั้งทีดูเสียให้เต็มตาแห่งเดียวไม่พอ ไหม้ให้ดูสองแห่งพร้อม ๆ กัน ดูรถบันไดแลเครื่องสูบน้ำขับห้อมากลางถนนชุลมุนทีเดียว บางเครื่องขับแข็งแรงเร็วเกินไปจนม้าล้มกลิ้งอยู่กลางถนนก็มี ได้พบเครื่องที่ม้าล้มอยู่กลางถนนรวม ๒ เครื่อง แต่เครื่อง ๑ ดูน่ากลัวม้าจะขาหัก เพราะเท้าเข้าไปขัดอยู่ในลูกล้อ รวมได้เห็นรถเครื่องดับเพลิงวันนี้เห็นกว่า ๒๐ เครื่อง ดูอดหม่านจริง ๆ ประหลาทแต่เจ้าพวกบ้านใกล้เรือนเคียงกัน ถ้าห่างไปประมาณกว่า ๕ หลังเรือนแล้วดูไม่ใคร่ตกอกตกใจอะไรกันนักเลย มักจะดูกันเล่นเสียมาก ยิ่งห่างไปสัก ๕๐ หลังเรือนแล้วเกือบไม่รู้ว่าเพลิงไหม้ นั่งขายของกันเรื่อยดีทีเดียวไม่ตกใจกันทั้งเมืองเลย เห็นจะเปนด้วยบ้านตึกถึงจะลุกลามก็ช้า ๆ เท่านั้น

ครั้นข้าพระพุทธเจ้าทั้งปวงกลับมาถึงโฮเต็ลแล้ว เวลาค่ำรับพระราชทานอาหารแล้วไม่มีการอันใด

อนึ่งเมื่อเวลารับพระราชทานอาหารกลางวันแล้วนั้น คอกเตอเฮาส์นำพวกมิชชันนารีผู้ที่เปนหัวหน้าคอมมิชชันเนอในหมู่มิชชันนารีมาเฝ้าท่านราชทูต แสดงความยินดีขอบพระเดชพระคุณที่ได้ทรงตรัสในเวลาเมื่อส่งพระราชสาส์นเครเดนเชียลต่อท่านเปรซิเด็นต์ เปนการชมพวก

มิซชันนารีที่ได้ทำความดีในกรุงสยามเปนต้นนั้น เขามาแสดงความยินดี ชอบใจในชื่อพวกมิซชันนารีทั้งปวง แลแสดงความปรารถนาที่จะทำการให้เปนคุณประโยชน์ต่อกรุงสยามต่อไป ท่านราชทูตได้ทรงตอบชอบใจพวกมิซชันนารีแลทรงยกย่องความดีของพวกนั้นที่ได้มีต่อกรุงสยาม ทรงปราสัยด้วยการต่าง ๆ ครู่ ๑ แล้วเขาก็ทูลลาไป ข้าพระพุทธเจ้าทั้งปวงพักอยู่ที่โฮเต็ลนี้อีกคืน ๑

รุ่งขึ้นณวันศุกร์ เดือน ๘ ขึ้น ๑๒ ค่ำ (วันที่ ๔ ยูไลย) ไม่มีการอันใดแลมิได้ไปแห่งใดเพราะหมอกลงมากฝนตกด้วย แลต้องอยู่จัดของที่กลับเมืองอังกฤษนั้น ข้าพระพุทธเจ้าทั้งปวงรับพระราชทานอาหารที่โฮเต็ลนี้ทั้ง ๓ เวลา แลเขียนหนังสือต่าง ๆ อยู่ตลอดวัน เวลาค่ำรับพระราชทานอาหารแล้ว ข้าพระพุทธเจ้ากับมิสเตอไวก์ได้ไปดูที่ฮอฟแมนเฮาส์เขาจัดเปนบาที่ขายสุรา แต่เขาว่าเปนร้านขายสุราอย่างงามที่สุดในโลก แต่ของเขาก็งามจริงอยู่มีของประหลาทดี ๆ ตกแต่งมาก เปนต้นว่ารูปภาพเขียนสีน้ำมัน ฝีมือช่างพิเศษที่มีชื่อเสียงโด่งดังที่มีราคาอย่างยิ่งติดอยู่นั้นแผ่น ๑ ราคา ๙๐๐๐ ปอนด์ อีกแผ่น ๑ ราคา ๑๒๐๐๐ ปอนด์ เปนต้น ทั้งเขาจัดก็เรียบร้อยดีมาก ข้าพระพุทธเจ้าดูอยู่ครู่ ๑ กลับมาโฮเต็ล

รุ่งขึ้นณวันเสาร์ เดือน ๘ ขึ้น ๑๓ ค่ำ (วันที่ ๕ ยูไล) เวลาเช้าให้คนใช้คุมของไปลงเรือเสร็จแล้ว ข้าพระพุทธเจ้าทั้งปวงรับพระราชทานอาหารเช้าแล้วพักพูดการต่าง ๆ อยู่ อนึ่งมิสเตอสมิทกงสุลกับหมอจันดเลทูลท่านราช

ทูตว่าการเรื่องนี้นานมาแล้ว แกทั้ง ๒ ได้จัดให้เงียบไปเสร็จแล้ว ไม่อยากจะกราบทูลให้ร้อนพระทัย คือได้ยินท่านมิสเตอฟรีลิงไฮเซน แลมิสเตอเดวิส มิสเตอเบรานั้น ในที่ว่าการต่างประเทศบ่นว่า มิสเตอไวก์ เอาของหนีภาษีมากับหมู่ทูต เอามาให้ผู้หญิงที่เมืองฟีลาเดลเฟีย แต่เมื่อแรกมาถึงเห็นเขาบ่นอยู่ดังนี้ มิสเตอส์มิทจึงขอทูลให้ทรงทราบไว้เท่านั้น กำชับมากขออย่าให้ทรงต่อว่ามิสเตอไวก์เลย แกจัดแล้วเรียกไปแล้ว แต่ท่านราชทูตรับสั่งว่าถ้าการเกิดขึ้นดังนี้ ถึงจะเป็นการเสียแต่เฉพาะมิสเตอไวก์ก็ดี แต่มิสเตอไวก์มาในหมู่ทูตควรต้องไล่เลี่ยงไต่ถามดู เมื่อควรต้องเสียภาษีก็จะได้ให้เสียอย่าให้เป็นการเสียรวม ๆ ไปดังนี้ หมอจันดเลอ้อนวอนท่านราชทูตมาก ๆ ขออย่าให้ต่อว่าแต่ท่านราชทูตไม่ทรงยอมจึงรับสั่งให้หามิสเตอไวก์มาถาม มิเตอไวก์กราบทูลว่า ของนั้นเป็นหมวกผู้หญิงเป็นของเพื่อนฝูงของมิสเตอไวก์ฝากมาจากเมืองอังกฤษเอามาให้กับญาติที่เมืองฟีลาเดลเฟีย เวลาเมื่อรถไฟไปถึงเมืองฟีลาเดลเฟีย เมื่อมาถึงครั้งแรก หญิงซึ่งเป็นเจ้าของหมวกนั้นมารับมิสเตอไวก์ ๆ ได้มอบห่อหมวกนั้นให้ต่อหน้ามิสเตอเบราน์ ๆ ก็เห็นได้ ถามมิสเตอไวก์ว่าของอะไร มิสเตอไวก์ได้บอกว่าเห็นจะเป็นหมวกเพื่อนฝูงเขาฝากมาให้กัน การก็เป็นจบกันเพียงนั้น มิสเตอไวก์ว่ามิได้คิดที่จะซ่อนภาษีเลย ไม่ทราบว่าจะต้องเสียภาษีเสียอีก มิสเตอไวก์จะมีหนังสือไปถามมิสเตอเบราน์ดูแลจะขออนุญาตท่านราชทูตที่จะมีไปจะได้บอกว่าไม่ทราบว่าของเอามา

ฝากกันดังนี้ จะต้องเสียภาษี ถ้าทราบก็จะได้เสียให้เสร็จไปมิให้เสีย ธรรมเนียม มิสเตอไวก์ได้ มีหนังสือไปถึงผู้หญิงผู้ที่รับหมวกนั้นให้เตรียมเงินค่าที่จะต้องใช้ค่าภาษี แต่มิสเตอส์มิทกับหมอจันดเลดูมีความวิตกมาก แต่ไปขอไม่ให้มิสเตอไวก์มีหนังสือไปเปนช้านาน ไล่ความดูได้ความว่า ท่านผู้ว่าการต่างประเทศ แลมิสเตอเดวิส์หาได้รู้เห็นไม่เปนแต่มิสเตอเบรานพูดดูเลื่อนลอยไป ก็แต่เมื่อหมอจันดเลแปลนั้นได้ออกชื่อชัดว่าท่านผู้ว่าการต่างประเทศ ท่านปาล์กดังนี้ก็พ้นเพื่อนไป มิสเตอไวก์ไม่ยอมหยุด มีหนังสือไปถามมิสเตอเบรานจนได้แลเพราะท่านราชทูตได้ทรงเห็นชอบด้วย ในการที่จะมีไปถามดังนั้น แต่หมอจันดเลดูเสียอกเสียใจมาก ที่ท่านราชทูตทรงต่อว่ามิสเตอไวก์ถึงกับนั่งร้องไห้อยู่เปนนาน แต่การเรื่องนี้จะเกิดขึ้นอย่างไรก็ยากที่จะสันนิษฐานได้ ครั้นภายหลังมาเมื่อข้าพระพุทธเจ้าทั้งปวงกลับมาถึงลอนดอนแล้ว มิสเตอไวก์ได้แจ้งความแก่ข้าพเจ้าว่า ได้รับหนังสือตอบจากมิสเตอเบราน์ ว่าไม่ได้รู้เห็นหรือพูดว่า มิสเตอไวก์ซ่อนภาษีหรืออย่างหนึ่งอย่างใดเลย จะตัดสินไปประการใดก็ยาก แต่ส่วนมิสเตอไวก์นั้น สงสัยว่ามิสเตอส์มิทกับหมอจันดจะแต่งขึ้นเอง เพราะแกไม่ชอบคนอังกฤษ ถึงกับออกวาจาทูลกับท่านราชทูตว่า ได้ทราบจากที่ว่าการต่างประเทศ ว่าเขาไม่ตู้เต็มใจที่เอาคนอังกฤษมาใช้ คนอเมริกันก็มีดี ๆ ถมไป การเรื่องนี้ท่านราชทูตได้ทรงตอบว่าจะทำอย่างไรได้ ท่านต้องทำการอยู่ที่เมืองอังกฤษแล้ว ได้มาเมืองอเมริกา

ครั้ง ๑ คราว ๑ คนอเมริกันก็ยังหารู้จักผู้ใดไม่ จะไม่ให้ใช้คนอังกฤษอย่างไรได้ ก็เปนอันส่งบไปครั้ง ๑ แต่การครั้งนี้ จะโทษอย่างมิสเตอไวก์คิดก็ดูผิดอยู่ ด้วยคนทั้งสองนั้นก็มีอายุมากแล้วที่ไหนจะคิดการดิบ ๆ ดังนี้ ก็แต่เปนการแล้วกันไปคราว ๑

ระยะทางกลับจาก
ทวีปอเมริกา

ครั้นเวลาเที่ยงครึ่งข้าพระพุทธเจ้าทั้งปวง กราบถวายบังคมลาออกจากพีฟท์อาเวนูโฮเต็ลพร้อมกันขึ้นรถมาถึงที่ท่าเรือ ไกออนไลน์ ลงจากรถขึ้นบนเรือกลไฟชื่อ อาลาสกา ลำซึ่งข้าพระพุทธเจ้าทั้งปวงได้ข้ามมานั้นเที่ยวดูห้องแลที่ต่าง ๆ แลได้พูดจากับพวกที่มาส่ง คือ มิสเตอสมิท กงสุลสยาม ๑ หมอจันดเลล่าม ๑ พวกที่กอมปนีเรมิตันช่างทำปืน ๑ กับพวกแฟมมิลีเดอฟรีซ ซึ่งเปนเพื่อนฝูงกับมิสเตอไวก์ เพราะมิสเตออาลเบิตไบพ์ส ซึ่งเปนเพื่อนฝูงกับมิสเตอไวก์เปนเขยอยู่ในแฟมมิลีนั้น มิสเตอไบพ์ส กับภรรยาจะไปเมืองอังกฤษในเที่ยวนี้ด้วย เขามาส่งกันแล้วได้พบกับพวกข้าพระพุทธเจ้าด้วยพูดจากันอยู่จนเรือศีระฆัง เร่งคนมาส่งให้ลงจากเรือก็ลาผู้ที่มาส่งพร้อมกัน ผู้ที่มาส่งทั้งปวงลงจากเรือไปยืนคอยลา เวลาเรือออกกู่อยู่ที่ท่าทั้งสิ้นดูแน่นเต็มไปทั้งท่า ครั้นเวลาบ่าย ๒ โมง ๓๓ มินิต เรืออาลาสกาออกจากท่า ข้าพระพุทธเจ้าทั้งปวงโบกหมวกแลผ้าเช็ดหน้าลาผู้ที่มาส่ง จนเรือออกถึงกลางแม่น้ำแล่นลงไปตามลำแม่น้ำดูเขาลากันจนลับตา ข้าพระพุทธเจ้าทั้งปวงรับพระราชทานอาหารกลางวันในเรือนั้น

คิดดูเวลาออกเรือกลับจากอเมริกายังมีความปีติเพียงนี้ ถ้าเมื่อได้ออกเรือกลับกรุงเทพ ฯ จะมีความปีติสักเพียงใด เวลาบ่าย ๓ โมงครึ่งเรือเดิรออกปากอ่าวแม่น้ำฮัดสันริเวอ เดิรอ้อมหลังเต่าปากอ่าวไปต่างร่องน้ำ เวลาบ่าย ๔ โมงครึ่ง เรือเดิรผ่านแหลมแซนดีฮุก ออกทเลแอ็ตแลนติกโอชัน ครั้นเวลาบ่าย ๕ โมง เรือผ่านทุ่นกำหนดที่หมายปากอ่าวนับระยะทางทเลตั้งแต่นี้ไป

เวลาย่ำค่ำรับพระราชทานอาหารพร้อมกันในสะลูนใหญ่ ในเที่ยวกลับนี้มีคนโดยสารเปนอันมาก ๆ กว่าเมื่อขาไป ประมาณที่ได้มารับพระราชทานอาหารในสลูนนี้กว่า ๓๐๐ คน พวกข้าพระพุทธเจ้าทั้งปวงรับพระราชทานอาหารแยกโต๊ะมาเลี่ยโต๊ะ ๑ จัดนั่งท่านราชทูตประทับศีร์ษะโต๊ะขวา ข้าพระพุทธเจ้าซ้ายนายเส่น่ห์หุ้มแพร ถัดข้าพระพุทธเจ้าไปถึงมิสซิสใบพ์ส ถัดนายเส่น่ห์ไปถึงมิสเตอไวก์ ถัดมิสซิสใบพ์สไปถึงมิสเตอใบพ์ส ถัดมิสเตอไวก์ไปถึงมิสเตอแอส์บี ซึ่งเปนคนโดยสารไปถึงเมืองอเมริกา เมื่อขาไปได้รู้จักกัน เขากลับพร้อมกันจึงให้มานั่งโต๊ะเดียวกัน ถัดมิสเตอใบพ์สไปถึงนายต่วนถัดนายต่วนไปถึงมิสเตอดอฟตัสรวมในโต๊ะนี้รับพระราชทานด้วยกัน ๙ คน แต่นายต่วนกับมิสเตอใบพ์สมานั่งโต๊ะรับพระราชทานอาหารหาได้ไม่ เพราะคลื่นมีบ้างเล็กน้อยเมากันแลมิสเตอใบพ์สก็ต้องไปพยาบาลภรรยา ได้นั่งโต๊ะรับพระราชทานแต่ ๖ คนเท่านั้น ครั้นรับพระราชทานอาหารแล้ว ต่างคนต่างเที่ยวไปในเรือนั้น มีดาดฟ้าเปนต้นเปนที่สำราญของคนโดยสารทั้งปวง

รุ่งขึ้นณวันอาทิตย์ เดือน ๘ ขึ้น ๑๔ ค่ำ (วันที่ ๖ ยูไล) เวลาเช้ากลางวันแลค่ำรับพระราชทานอาหารพร้อมกันตามธรรมเนียม เวลาเที่ยงกัปตันได้

แขวนป้ายบอกระยะเรือเดิรมาถึงแลตติจูต ๔๐ ดีกรี ๕๗ มินิตเหนือ ลองติจูต ๖๘ ดีกรี ๔๑ มินิตตวันตก จากเมืองกรินิช เรือเดิรมาแต่ปากอ่าวเมืองนิวยอก จนเวลาเที่ยงวันนี้ได้ ๒๔๔ ไมล์คลื่นลมหาสู้มีไม่ แต่อากาศเปนหมอก แลฝนไปตลอดวัน

รุ่งขึ้นณวันจันทร์ เดือน ๘ ขึ้น ๑๕ ค่ำ (วันที่ ๗ ยูไล) เวลาเช้ารับพระราชทานอาหารแล้ว คลื่นลมสงัดดีกว่าเวลาวานนี้ เวลาเที่ยงเรือเดิรมาถึงแลตติจูต ๔๒ ดีกรี ๕๑ มินิตเหนือ ลองติจูต ๖๐ ดีกรี ๓๗ มินิตตวันตก รวมทางเรือเดิรแต่เที่ยงวานนี้ มาจนถึงเที่ยงวันนี้ ๓๗๔ ไมล์ เวลากลางวันรับพระราชทานอาหารได้เต็มโต๊ะ ไม่มีผู้ใดเมาคลื่นเลย เวลาบ่ายคลื่นยิ่งส่งบลงมาก เรือเดิรเกือบจะนิ่งทีเดียวไหวอยู่นิด ๆ ทั้งอากาศก็ดี แดดออกงามทีเดียว เวลาค่ำรับพระราชทานอาหารแล้ว ตอนดึกหมอกลงจัดมืดแลไม่เห็นทางเรือเดิร ต้องเป่าหลอดทุกมินิตตลอดรุ่ง

รุ่งขึ้นณวันอังคาร เดือน ๘ แรม ๑ ค่ำ (วันที่ ๘ ยูไล) เวลาวันนี้หมอกลงจัดตั้งแต่กลางคืนมา ต้องเป่าหลอดเสมอไปมิได้หยุด แต่คลื่นราบไม่มีเลยเรือเดิรราวกับเดิรในแม่น้ำ เวลาเช้าแลกลางวันเย็นรับพระราชทานอาหารพร้อมกันตามเคย เวลาเที่ยงเรือเดิรมาถึงแลตติจูด ๔๔ ดีกรี ๕๕ มินิตเหนือ ลองติจูต ๕๒ ดีกรี ๑๘ มินิตตวันตก รวมระยะเรือเดิรแต่เวลาเที่ยงวานนี้ถึงเวลาเที่ยงวันนี้ได้ ๓๘๐ ไมล์ ในเวลาวันนี้หมอกลงจัดตลอดวันต้องเดิรช้า ๆ แลเป่าหลอดเสมอไปทุก ๆ มินิต เรือเดิรผ่าที่จับปลาแห่ง ๑ เพราะหมอกลงหนาแลไม่เห็น เวลากลางคืน

ก็นอนไม่ใคร่จะหลับได้ เพราะเสียงหลอดดังเต็มที่ แลยิ่งเป่าถี่เข้าทุก ๆ ครึ่งมินิต เรือค่อยแล่นช้า ๆ ไปจนเวลา ๗ ทุ่มเศษเรือต้องหยุดเพราะกัปตันตักน้ำในทเลมาสอบประหลอดตรวจดูเสมอ กลัวว่าจะใกล้น้ำแข็งก้อนใหญ่ที่ลอยมาแต่ข้างเหนือ ครั้นในเวลานี้กับตันเห็นหมอกมืดผิดปรกติขึ้นแต่ห่างกันเพียง ๑๐ ศอกเศษก็แลไม่เห็นกันได้ทั้งหนาวผิดปรกติมาก กับตันตักน้ำมาลองประหลอทใน ๒ มินิตประหลอดลดลงถึง ๑๕ ดีกรี เห็นว่าเรือใกล้น้ำแข็งก้อนใหญ่แต่แลไม่เห็น เพราะหมอกมืดต้องหยุดเรือประมาณครึ่งชั่วโมง เห็นว่าจะพ้นได้จึงได้ออกเรือใช้จักรเดิรช้า ๆ ต่อไป แต่กับตันได้พูดกับมิสเตอไวก์ว่าดูเหมือนรู้สึกว่า เรือเดิรเฉียดถูกก้อนน้ำแข็งไปรู้สึกกระเทือนครั้ง ๑ เปนที่น่ากลัวอันตรายยิ่งนัก เรือเดิรทางแอ็ตแลนติกนี้โดนน้ำแข็งเช่นนี้แตกเสียเปนอันมากแล้ว แลธรรมดาน้ำแข็งก้อนใหญ่ดังนี้มักแลเห็นไม่ใคร่ได้ เพราะไอน้ำแข็งที่เย็นกระทบอากาศที่อุ่นกว่ามักทำให้เปนลอองหมอกมืดไปได้ไกล ๆ ถ้ากัปตันไม่คอยระวังตรวจตราเรือแล่นไปเต็มกำลังโดนเข้าเรือก็แตกทีเดียว เรืออาริโซนา ในกอมปนี้นี้เคยแตกครั้ง ๑ แล้ว กัปตันได้บอกมิสเตอไวก์ว่า กัปตันเคยเดิรเรือมาสักกี่ปีแล้ว ยังไม่เคยตกใจเหมือนครั้งนี้เลย เปนเดชะพระบารมีปกเกล้า ๆ เปนที่สุดจึงได้พ้นความอันตรายอันน่ากลัวดังนี้ น้ำแข็งที่ลอยมาแต่ข้างเหนือนี้มักใหญ่ ๆ มิสเตอไวก์เล่าว่าได้เคยพบครั้ง ๑ ยาวถึง ๗๐ ไมล์ เรือเดิร ๑๐ น็อต ต้องหลีกอยู่ ๗ ชั่วโมงจึงพ้นได้

ดูน่ากลัวยิ่งนัก เขาว่าน้ำแข็งเหล่านี้มักจมอยู่ในน้ำ ๒ ส่วน อยู่เหนือน้ำส่วน ๑ ครั้นเรือหลีกพ้นแล้วก็ค่อยเดินไป เพราะหมอกยังจัดอยู่ต้องเป่าหลอดเสมอทุก ๆ ครึ่งมินิต กับต้นไม่ได้นอนเลยถึง ๓๔ ชั่วโมง

รุ่งขึ้นณวันพุธ เดือน ๘ แรม ๒ ค่ำ (วันที่ ๙ ยูไล) เวลาเช้าคลื่นลมส่งบดี หมอกก็ค่อยเบาบางลง แลเห็นชอบน้ำได้มัว ๆ เรือเดินไม่โคลงเลย เรียบทีเดียว เวลาเที่ยงเรือเดินมาถึงแลตติจูด ๔๗ ดีกรีถ้วนเหนือ ลองติจูด ๔๓ ดีกรี ๓๐ มินิตวันตก ระยะทางเรือเดินแต่เที่ยงวานนี้ ถึงเที่ยงวันนี้รวม ๓๘๗ ไมล์ เวลากลางวันรับพระราชทานอาหารแล้ว มีคลื่นบ้างราย ๆ แล้วค่อยมากขึ้นทุกที เวลาค่ำรับพระราชทานอาหารตามเคย

รุ่งขึ้นณวันพฤหัสบดี เดือน ๘ แรม ๓ ค่ำ (วันที่ ๑๐ ยูไล) คลื่นแลลมแรงขึ้นกว่าเวลาวานนี้ ตั้งแต่เวลาเช้ามาข้าพระพุทธเจ้าทั้งปวง รับพระราชทานอาหารตามเคยทั้ง ๓ เวลา ๆ เที่ยงเรือเดินมาถึงแลตติจูด ๔๘ ดีกรี ๕๘มินิตเหนือลองติจูด ๓๔ ดีกรี ๑๘ มินิตวันตก ระยะเรือเดินแต่เวลาเที่ยงวานนี้ ถึงเวลาเที่ยงวันนี้รวม ๓๘๖ ไมล์ คลื่นจัดเรือแคลงลงมาก จนเก้าอี้ตั้งบนดาดฟ้าไม่ใคร่ได้ เลื่อนหกกลิ้งไป คนยืนถึงเวลาเรือแคลงก็ต้องย่อลงยันไว้ บางทียันจนคุกเข่า แล้วยังเลื่อนลงไปได้ ข้าพระพุทธเจ้ายังไม่เคยเห็นคลื่นใหญ่ถึงเพียงนี้แต่ก่อนเลย ของตั้งในห้องนอกจากที่ได้ผูกโยงหรือมีที่กันแล้ว เลื่อนตกเกลื่อนไปทั้งนั้น ที่สุดหมอนบนที่นอน ถ้าไม่มีคนหนุนอยู่ ก็กลิ้งลงไปจากเตียง คนนอนก็ต้องคอยยันไว้ดูลำบากเต็มที เดินก็ต้องเหนี่ยวยึดอะไรไปเสมอ คนที่นั่งรับ

พระราชทานอาหารก็ต้องถือจานอาหารร่อนอยู่ วางลงกับโต๊ะหาได้ไม่ อาหารในจานหกออกมาจากจานแลบางคนเผลอ ๆ ไม่คอยยันไว้แล้วตกจากเก้าอี้ลอดเข้าไปใต้โต๊ะก็มี ในเวลาวันนี้ดูอลหม่านกันที่สุด มีคน ๆ หนึ่งเปนคนที่ได้ออกจากเมืองอังกฤษไปเที่ยวรอบโลกไปได้รอบแล้วยังแต่จะกลับมาถึงเมืองอังกฤษในเที่ยวนี้ ถูกคลื่นซัดเรือแคลงตัวเดิรไม่ระวังพลาดไปโดนกราบเรือแขนหักคน ๑ อนึ่งเมื่อต่อหน้ามีคลื่นนี้กัปตันได้ใช้ใบเต็มทุกเสาทั้ง ๔ เสาเพราะลมดี ในเวลาวันนี้ลมพะยุแรงพัดเอาใบขาดปลิวไปเปนชิ้น ๆ ท่อน ๆ บางทีหลุดไปทั้งผืนเสาโน้นบ้างเสานี้บ้าง พอตกบ่ายใบหมดทุกเสาเหลืออยู่อีก ๒ ผืนเท่านั้นขาดไปเสีย ๖ ผืน ดูเวลาขาดเหมือนไม่ใช่ลมทำให้ขาดได้อย่างนั้นดูเปนชิ้น ๆ ไปหมดได้ในพริบตาเดียว หน้ากลัวเปนที่สุดเวลาถูกพายุดังนี้ คนโดยสารมักเตือดร้อนมาก แต่กัปตันดูสบายใจดี ถึงเวลาหมอกจัดคนโดยสารสบายไม่มีลมไม่มีคลื่น แต่กัปตันไม่ได้ลงจากสพานชั้นบนเลย คลื่นใหญ่มีตลอดวันคืนพยุก็แรงเสมอ

รุ่งขึ้นณวันศุกร เดือน ๘ แรม ๔ ค่ำ (วันที่ ๑๑ ยูไล) เวลาเช้าคลื่นลมสงบลงกว่าเวลาวานนี้ ตกสายลงก็เบาลงเสมอแต่มีฝนบ้างเปนคราว ๆ อากาศโปร่งดี ข้าพระพุทธเจ้าทั้งปวงรับพระราชทานอาหารตามเคยทั้ง ๓ เวลา ๆ เที่ยงเรือเดิรมาถึงแลตติจูด ๕๐ ดีกรี ๑๔ มินิตเหนือลองติจูด ๒๕ ดีกรี ๑๗ มินิตตวันตก ระยะเรือเดิรรวม ๓๕๙ ไมล์ แต่เที่ยงวานนี้คลื่นลมค่อยสงบลงเสมอ อนึ่งชาวอเมริกามักชอบเล่นเก็บลายมือเซนชื่อ

คนต่าง ๆ มาก ในเวลาเมื่อข้าพระพุทธเจ้าทั้งปวงอยู่ที่อเมริกาก็ถูกขอเป่นหลายรายจนมาในเรือ แล้วยังมีคนโดยสารขออีกบ้าง กัปตันเองก็ขอสำหรับจะเอาไปฝากลูกสาว

รุ่งขึ้นณวันเสาร์ เดือน ๘ แรม ๕ ค่ำ (วันที่ ๑๒ ยูไล) เวลาเช้ามีคลื่นเรือเคลงบ้างแต่ไม่มากนัก รับพระราชทานอาหารเช้าแล้วคลื่นมีเล่มออยู่ไม่แรงขึ้นเวลาเที่ยงเรือเดิรมาถึงแลตติจูด ๕๑ ดีกรี ๑๕ มินิตเหนือ ลองติจูต ๑๔ดีกรี ๕๔ มินิตตวันตก ระยะทางเรือเดิรแต่เที่ยงวานนี้ ถึงเที่ยงวันนี้ รวน ๓๙๙ ไมล์ เวลากลางวันแลเวลาค่ำ รับพระราชทานอาหารตามเคย อนึ่งคนโดยสารทั้งปวงได้พร้อมใจกัน คิดถึงความที่กัปตันได้ระวังรักษาเรือในเวลาเมื่อหมอกมืดนั้นโดยแข็งแรง ต้องอดนอนถึง ๓๔ ชั่วโมง จึงพร้อมใจกันเรี่ยไรเงิน ลงเป่นเงินสำหรับไปถึงเมืองอังกฤษจะซื้อนาฬิกาพกให้ พวกข้าพระพุทธเจ้าทั้งปวงรวมกันเป่นชื่อดิเกชั่นส่ยามให้เป่นเงิน ๒๐ ปอนด์ คนโดยสารปลีก ๆ ลงกันคนละปอนด์ ๑ บ้าง ๒ ปอนด์บ้าง รวมได้เงินประมาณ ๑๓๐ ปอนด์ ครั้นเวลาค่ำจึงประชุมผู้ที่เข้าเรี่ยไรทั้งปวงในห้องสลูน เชิญกัปตันลงมาแล้ว ปาส์เซนเยอผู้ ๑ ได้ส่งบีชให้ของนั้นแก่กัปตัน แลยกย่องสรรเสริญต่าง ๆ แต่กัปตันแกเป่นคนทเลแท้ ๆ ส่งบีชตอบดูประหม่าหน้าแดงทีเดียว พูด ๒–๓ คำพอจบชอบใจแล้ว ก็คำนับวิ่งขึ้นบนเด็กทันทีทีเดียว แต่เวลาประชุมกันนั้น พวกข้าพระพุทธเจ้าทั้งปวง หาได้ลงไปเข้าในที่ประชุมไม่ ปล่อยให้แต่มิสเตอไวก์กับลอฟตัสลงไป เพราะคนโดยสารเที่ยวนี้ เป่นคนกิริยาดูไพร่ ๆ หยาบ ๆ มาก จึงไม่ใคร่จะได้เข้าไปปนเปกับเขา เวลา ๕ ทุ่มเศษ เรือแล่นมาพอแลเห็นไลต์เฮาส์ ที่ตำบลฟาสต์เนต

ปลายเกาะไอร์แลนด์เสียงคนโดยสำรเลว ๆ เฮ่กันดังกึกก้องทั้งลำเรือ ๆ เแล่นผ่านไลต์เฮาส์นั้น ค่อยใกล้ฝั่งเข้าไปผ่านแหลมเคปเคลีย ซึ่งมีไลต์เฮาส์อีกแห่ง ๑ แลค่อยแลเห็นเกาะไอร์แลนด์ชัดเข้าทุกที ทั้งมีแสงพระอาทิตย์ขึ้นมาบ้าง ก็แลเห็นฝั่งถนัดขึ้น เรือเดิรมาตามระยะทางจนเวลา ๓ ยามเศษ ถึงเมืองกวีนส์เตาน์ เรือแล่นเข้าในอ่าวไปจอดในอ่าวหน้าเมืองนั้น แต่เวลานั้นสว่างราวกับย่ำรุ่งแล้ว เพราะเปนฤดูร้อน กลางคืนน้อยพอ ๔ ทุ่มเศษ ก็สว่างเสียแล้ว ครั้นเรือเข้าไปจอดในอ่าวทอดสมอแล้ว พบเรือต่าง ๆ เปนอันมาก เรืออาริโซนาในกอมปนีไกออนไลน์ ที่ออกจากลิเวอปุลมาจะไปอเมริกา ก็พอมาถึงเมืองนี้พร้อมกันทั้งเรือ ออริกัน ซึ่งเปนของกอมปนีนี้ ขายไปแก่กอมปนีคุนาดไลน์ก็อยู่ในที่นี้ด้วย

ครั้นเรือจอดเรียบร้อยแล้ว เห็นเรือกลไฟจักร์ข้างเปนเรือสำหรับรับคนโดยสาร แลบันทุกของขึ้นบกออกมาจากท่าส่องกล้องดูเห็นมิสเตอ เย เย เดวิส ซึ่งเปนเสมียนอยู่ในดิเกชั่นมาในเรือนั้นด้วย ครั้นเรือนั้นมาถึงเทียบกับเรือใหญ่แล้ว มิสเตอเดวิสขึ้นมาบนเรือใหญ่ พูดจาไต่ถามกันด้วยความสุขสบายในเวลาเดิรทางทั้งปวง มิสเตอเดวิสบอกว่าได้รับพระราชทานหนังสือแลโทรเลขที่ท่านราชทูตได้ทรงมีมาแต่อเมริกา บัดนี้หม่อมสุภาพ (๑) ในกรมหมื่นนเรศวรฤทธิ์ ๑ ภรรยาข้าพระพุทธเจ้า ๑ (๒) กับนายเปลี่ยน (๓) กับตันได้มาพร้อมกันคอยรับอยู่ที่กวีนส์เตาน์นี้แล้ว ข้าพระพุทธเจ้าทั้งปวงรออยู่ให้เขาขนสิ่งของต่าง ๆ ที่จะ

---

(๑) หม่อมสุภาพ กฤดากร ณอยุธยา, (๒) หม่อมเอม โสณกุล ณอยุธยา, (๓) พระยาชนินทร์ภักดี (เปลี่ยน หัสดิเสวี)

ต้องเอาขึ้นที่เมืองนี้ กับทั้งหนังสือเมล์อเมริกามาเมืองอังกฤษลงในเรือเล็กนั้น เพราะเมล์แต่อเมริกามาเมืองอังกฤษเปนธุระของกอมปนี่ไกออลไลน์ แต่เมล์แต่เมืองอังกฤษไปอเมริกาเปนธุระของกอมปนี่คุนาดไลน์ ครั้นเขาขนของลงเสร็จตระฆังเร่งให้คนโดยสารทั้งปวงที่จะขึ้นที่เมืองนี้ลงในเรือเล็กนั้น ข้าพระพุทธเจ้าทั้งปวงก็ลากับปตัน แลออฟพีศเซอ กับคนโดยสารที่รู้จัก แล้วก็ลงจากเรืออาลาสกา ลงเรือกลไฟจักร์ข้างที่ออกมารับนั้น เรือไฟนั้นใช้จักร์ออกจากเรือใหญ่ ๆ ก็ถอนสมอใช้จักร์ออกจากอ่าวเมืองนี้ไป เรือเล็กนั้นแล่นไปแวะรับส่งคนส่งของที่เรืออาริโซนาอีกครู่ ๑ เวลานั้นฝนตกเปียกต้องกางร่มกันมาตลอดทาง มีคนผู้หนึ่งที่โดยสารมาแต่เมืองอเมริกาโดยเรืออาลาสกา พอลงจากเรืออาลาสกา แล้วก็ไปขึ้นเรืออาริโซนากลับไปอเมริกาที่เดียว ดูเขามาเที่ยวทเลแท้ ๆ ไม่ต้องแวะพักเลย ครั้นรับแลส่งคนส่งของเสร็จแล้วเรือเล็กนั้นออกจากเรืออาริโซนาแล่นมาเข้าฝั่งเทียบท่าหน้าโรงภาษีเมืองกวีสเตาน์ ด้วยเดชะพระบารมีปกเกล้า ฯ ข้าพระพุทธเจ้าทั้งปวงกลับมาโดยทางทเลตลอด ๗ วัน ปราศจากภยันตรายทั้งปวง ได้ถึงเมืองกวีสเตาน์โดยความสุขสบาย

ครั้นเรือเข้าเทียบท่าแล้ว ข้าพระพุทธเจ้าทั้งปวง กับทั้งคนโดยสารที่มาแต่อะเมริกานั้น ก็ขนของเข้าไปในโรงภาษีนั้นตามธรรมเนียม เจ้าพนักงานโรงภาษีค้นของในหีบคนโดยสารทั้งปวง เพื่อจะกันซ่อนของต้องห้ามมาด้วย แต่ส่วนหีบข้าพระพุทธเจ้าทั้งปวงนั้น ท่านราชทูต

ได้ประทานก๋าศพระนามให้รู้ว่าเปนราชทูต แล้วเขาก็ยอมให้เอาไป ไม่ต้องตรวจ หีบใดที่จะต้องใช้ที่โฮเต็ลในเวลาเมื่อพักอยู่ที่นั้น เขาให้พวกเจ้าพนักงานภาษีช่วยขนไปขึ้นรถให้ หีบที่ไม่ต้องการก็ฝากไว้ที่โรงภาษีนั้น ให้เขาบันทุกรถไฟให้ทีเดียว แต่ส่วนหีบที่เปนของเหลือจากที่จำเปนจะต้องใช้นั้น ได้มอบให้มิศเชอรคนใช้ที่ไปด้วยนั้น คุมไปทางเรืออาถาส์กาไปขึ้นเมืองลิเวอปุลที่เดียว ท่านราชทูตได้ประทานก๋าศพระนามไปด้วยเหมือนกัน ครั้นเรื่องหีบของเสร็จไปแล้ว ข้าพระพุทธเจ้าทั้งปวงพร้อมกันขึ้นรถออกจากโรงภาษีไปถึงกวีนส์โฮเต็ล ซึ่งผู้ที่มารับทั้งปวงได้พักอยู่นั้น

รุ่งขึ้นณวันอาทิตย์ เดือน ๘ แรม ๖ ค่ำ (วันที่ ๑๓ ยูไล) ในเวลาเมื่อข้าพระพุทธเจ้าทั้งปวงมาถึงที่โฮเต็ลสักครู่ ๑ ก็พอย่ำรุ่ง ครั้นเวลา ๓ โมงเช้าได้รับพระราชทานอาหารพร้อมกันทั้งผู้ที่กลับมา ที่มารับ ครั้นรับพระราชทานอาหารเช้าเสร็จแล้ว ข้าพระพุทธเจ้าทั้งปวงพร้อมกันออกจากโฮเต็ลนั้นมาถึงสเตชั่นรถไฟ ขึ้นบนรถไฟ ครั้นได้เวลารถไฟออกจากสเตชั่นเมืองกวีนส์เตาน์มาตามระยะทาง จนถึงเมืองคอกเปนที่เปลี่ยนทางรถไฟ ข้าพระพุทธเจ้าทั้งปวงออกจากรถไฟนั้นขึ้นรถม้าไปถึงสเตชั่นอีกทาง ๑ ลงในรถไฟสายใหม่ ครั้นขนของบันทุกรถไฟเสร็จแล้ว พอได้เวลารถไฟออกจากเมืองคอก ไปตามระยะทางพักตามระยะสเตชั่นมาจนเวลาบ่าย ๕ โมงเศษ ถึงเมืองดับลิน ข้าพระพุทธเจ้าทั้งปวงลงจากรถไฟขึ้นรถม้าออกจากสเตชั่นไปตามถนน ได้ดูบ้านเรือนบ้างมาตามทาง มาจนถึง

ปรินซ์ออฟเวลส์โฮเต็ลอยู่ริมน้ำปลายเมือง ข้าพระพุทธเจ้าทั้งปวงพักอยู่โฮเต็ลนี้คืน ๑

รุ่งขึ้นณวันจันทร์ เดือน ๘ แรม ๗ ค่ำ วันที่ ๒๔ ยูไล เวลาเช้าย่ำรุ่งเสด รับพระราชทานอาหารแล้ว ข้าพระพุทธเจ้าทั้งปวงได้รับพระราชทานขึ้นรถไปดูที่พิพิธภัณฑ์บ้าก ได้ขับรถเที่ยวดูที่ต่าง ๆ ในบ้ากนั้น ดูใหญ่กว่าบ้ากในลอนดอน ทั้งมีต้นไม้มากแลพื้นที่ก็งามกว่า เพราะมีเขาเป่นเนินสูง ๆ ต่ำ ๆ ลดลั่นกัน ทั้งที่ตอเวอนเมนต์เฮาส์ก็อยู่ในบ้ากนี้ด้วย ไปจนถึงที่ซึ่งลอดคาเวนดิชกับมิส์เตอเบอกถูกผู้ร้ายลอบฆ่านั้น เขาตัดหญ้าที่ตรงต้มอยู่นั้นเปนรอยรูปไม้กางเขนไว้ทั้ง ๒ แห่ง ครั้นเที่ยวดูในบ้ากนั้นแล้ว ก็กลับมายังโฮเต็ลรับพระราชทานอาหารเช้าที่นั้น ครั้นเวลาเช้า ๓ โมงเสด ข้าพระพุทธเจ้าทั้งปวงออกจากโฮเต็ลเมืองดับลิน มาถึงท่าลงในเรือกลไฟจักร์ข้างสำหรับข้ามที่นั้น เรือนั้นชื่อโรคเปนเรือขนาดกลาง หาสู้ใหญ่นักไม่ ท่านราชทูตกับหม่อมอยู่ห้อง ๑ ข้าพระพุทธเจ้ากับภรรยาอยู่ห้อง ๑ นอกนั้นหาต้องมีห้องไม่ เพราะระยะทางไม่สู้นานนัก เวลาเช้า ๔ โมงเสด ออกจากเมืองดับลินข้ามทเลซึ่งเรียกว่าไอร์ชแชนเนล หรือนัยหนึ่งเรียกว่าเซ็นต์ยอชแชนเนล ในระหว่างต่อกับไอร์ชซี เวลาเมื่อข้ามนั้นมีคลื่นบ้าง พอทำให้เรือแคลงได้ แต่ยังพ้นคลื่นเอ็ตแลนติกมาใหม่ ๆ มาพบคลื่นเช่นนี้ ดูไม่ใคร่จะเห็นว่ามากได้เลย เรือเดิรข้ามอยู่ ๔ ชั่วโมง ถึงฝั่งทางเกาะอังกฤษที่ตำบลฮอลีเฮด ในเคาน์ตีแองเกอลซี ครั้นเรือเข้าเทียบท่าแล้ว ข้าพระพุทธ

เจ้าทั้งปวงขึ้นจากเรือไปขึ้นบนรถไฟพักรอชนชองอยู่จนเวลาบ่าย ๓ โมง รถไฟออกจากสเตชั่นตำบลฮ่อลี่ ต่อเดิรมาตามระยะทางผ่านสเตชั่นเมืองใหญ่น้อย มาตามสายรถลอนดอนแอนด์น้อทเวศเตอน พักระยะละน้อยเวลาบ้าง มากเวลาบ้างตามเมืองใหญ่เล็ก จนเวลา ๔ ทุ่มเศด ถึงอิวสตันสเตชั่นในเมืองลอนดอน พระยาดำรงราชพลขันธ์(๑) หลวงวิเศษสาลี่(๒) มิสเตอแลมิสซิสเวอนี่ มาคอยรับข้าพระพุทธเจ้าทั้งปวงอยู่ที่สเตชั่น ได้พบพูดจากันแล้ว ก็ขึ้นรถออกจากอิวสตันสเตชั่น มาถึงตึกราชทูตในเวลา ๕ ทุ่มเศด ด้วยอำนาจพระบารมีในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว กับทั้งสมเด็จพระบรมราชเทวีอันเปนหลัก อันสำคัญพิเศษยิ่งของชาวสยามได้ปกเกล้า ฯ คุ้มครองป้องกันแก่ข้าพระพุทธเจ้าทั้งปวง ตั้งแต่กราบถวายบังคมลาออกจากกรุงลอนดอนไปจนถึงประเทศอเมริกา แลได้เดิรทางรถไฟข้ามประเทศอเมริกา แต่ฝ่ายตวันออกไปจนถึงตวันตกถึงฝั่งทเลแปซิฟีกโอชั่น แลกลับมาจนถึงกรุงอังกฤษอีก ข้าพระพุทธเจ้าทั้งปวงปราศจากภยันตราย ได้ความเกษมสำราญทุกประการ อนึ่งฝ่ายประเทศยุในเต็ดสเตตส์อเมริกา ก็มีความนิยมยินดีรับรองข้าพระพุทธเจ้าทั้งปวง สมกับพระเกียรติยศทุกสิ่งทุกอย่าง ทั้งได้เห็นการบ้านเมืองที่แปลกต่าง ๆ กัน ไปตลอดระยะทางแลเปนที่มีชื่อเสียงปรากฏทั่วไป อาศรัยพระเดชานุภาพปกแผ่ไปแก่ข้าพระพุทธเจ้าทั้งปวง เปนพระเดชพระคุณปกเกล้า ฯ เปนล้นเกล้า ฯ หาที่สุดมิได้

---

(๑) พระยามหาโยธา (นกแก้ว คชเสนี) (๒) พระยาไชยวิชิต (นาค ณบ้อมเพ็ชร์)

ข้าพระพุทธเจ้าได้รับพระราชทานเรียบเรียงระยะทางนี้ขึ้น ตามที่ได้ทราบเกล้า ฯ ในเวลาที่ได้ไปในเมืองนั้นบ้าง อาศัยหนังสือที่เขาได้ชี้แจงให้ทราบเกล้า ฯ บ้างตามสควร จะผิดพลั้งขาดเหลือประการใด พระราชอาญาไม่พ้นเกล้า ฯ

ระยะทางของข้าพระพุทธเจ้า ตามที่พระเจ้าน้องยาเธอ กรมหมื่นนเรศวรฤทธิ์ราชทูตพิเศษ ของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ได้มีรับสั่งให้ข้าพระพุทธเจ้าเรียบเรียงขึ้นนี้ ข้าพระพุทธเจ้าหาใคร่จะมีเวลาที่จะเขียนนักไม่ ได้เขียนแต่วันละเล็กน้อย เริ่มตั้งแต่วันเสาร์ เดือน ๙ ขึ้น ๔ ค่ำ ปีวอกฉอศก จุลศักราช ๑๒๔๖ แล้วสำเร็จณวันพฤหัสบดี เดือน ๓ ขึ้น ๔ ค่ำ ปีวอกฉอศก ๑๒๔๖

ควรมิควรแล้วแต่จะทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ ขอเดชะ

ขอพระราชทานส่งมาแต่กรุงลอนดอน ณวันศุกร์ เดือน ๓ ขึ้น ๕ ค่ำ ปีวอกฉอศก จุลศักราช ๑๒๔๖

ข้าพระพุทธเจ้า

โสณบัณฑิตย์

พิมพ์ที่โรงพิมพ์โสภณพิพรรฒธนากร
ตำบลถนนราชพิธี จังหวัดพระนคร
วันที่ ๒๙ เมษายน พระพุทธศักราช ๒๔๖๙

หอสมุดแห่งชาติ
NATIONAL LIBRARY